

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA V ROCE 2009

Analýza ÚMV

Michal Kořan a kol.

Česká zahraniční politika v roce 2009

ANALÝZA ÚMV

Praha 2010

Ediční rada nakladatelství Ústavu mezinárodních vztahů

Prof. PhDr. Pavel Barša, M.A., Ph.D. (Filozofická fakulta UK, Praha), Mgr. Ing. Radka Druláková, Ph.D. (Fakulta mezinárodních vztahů VŠE, Praha), Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. (ÚMV, Praha), JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D. (Fakulta sociálních věd UK, Praha), Prof. PhDr. Michal Klíma, M.A., CSc. (Metropolitní univerzita Praha), PhDr. Michal Kořan, Ph.D. (ÚMV, Praha), Mgr. Ing. Petr Kratochvíl, Ph.D. (ÚMV, Praha), PhDr. Pavel Pšeja, Ph.D. (Fakulta sociálních studií MU, Brno), Mgr. Dan Marek, Ph.D., M.A. (Filozofická fakulta UP, Olomouc), Prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc. (Fakulta sociálních věd UK, Praha).

Vydání této publikace bylo hrazeno z prostředků výzkumného záměru „Česká republika v mezinárodní politice“, identifikační kód MZV 4854605401.

Recenzovali: PhDr. Petr Just, Ph.D.

PhDr. Jan Karlas, M.A., Ph.D. (kapitola 3)

Ing. Mgr. Petr Kratochvíl, Ph.D. (kapitola 9)

PhDr. Petr Suchý, Ph.D. (kapitola 7)

Michal Kořan a kol.

Česká zahraniční politika v roce 2009

Analýza ÚMV

Vydal Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., v Praze roku 2010

© Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., Praha 2010

Vědecký redaktor: PhDr. Vladimír Trojáněk

Obálka: Jan Šavrda

Tisk: S-Tisk Vimperk, s. r. o.

ISBN 978-80-86506-89-0

Obsah

Úvodem..... 9

ČÁST I: TVORBA A KONTEXT ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V ROCE 2009

Kapitola 1

Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2009 15

Michal Kořan

Kapitola 2

Média a politika: Zahraniční zpravodajství českých médií v roce 2009..... 41

Vlastimil Nečas, Lenka Vochocová

ČÁST II: EVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Kapitola 3

Evropský rozměr české zahraniční politiky 61

Vít Beneš, Mats Braun

ČÁST III: BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Kapitola 4

Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky 91

Vít Strátecký

ČÁST IV: STŘEDOEVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Kapitola 5

Státy Visegrádské skupiny a Rakousko v české zahraniční politice..... 111

Michal Kořan

Kapitola 6	
Spolková republika Německo v české zahraniční politice	135
<i>Vladimír Handl</i>	

ČÁST V: DVOUSTRANNÉ VZTAHY ČESKÉ REPUBLIKY S VYBRANÝMI ZEMĚMI A REGIONY

Kapitola 7	
Spojené státy americké v české zahraniční politice	153
<i>Ondřej Ditrych</i>	

Kapitola 8	
Státy západní Evropy v české zahraniční politice	168
<i>Ondřej Ditrych, Eliška Tomalová, Mats Braun</i>	

Kapitola 9	
Rusko v české zahraniční politice	189
<i>Petra Kuchyňková</i>	

Kapitola 10	
Státy východní dimenze Evropské politiky sousedství v české zahraniční politice	204
<i>Elsa Tulmets</i>	

Kapitola 11	
Balkánský rozměr české zahraniční politiky	219
<i>Filip Tesar</i>	

Kapitola 12	
Blízký východ, Středomoří a Afghánistán v české zahraniční politice	233
<i>Jaroslav Bureš</i>	

Kapitola 13	
Česká zahraniční politika na Dálném východě	252
<i>Rudolf Fürst</i>	

Kapitola 14	
Subsaharská Afrika v české zahraniční politice: Z evropského výsluní zpět na okraj domácího zájmu	264
<i>Ondřej Horký</i>	

Kapitola 15	
Latinská Amerika v české zahraniční politice	273
<i>Ondřej Slačálek</i>	

ČÁST VI: MULTILATERÁLNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY

Kapitola 16	
Multilaterální rozměr české zahraniční politiky	289
<i>Veronika Bílková</i>	

ČÁST VII: OSTATNÍ TEMATICKÉ OBLASTI ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY

Kapitola 17	
Hospodářský rozměr české zahraniční politiky: Důležitý nástroj boje s hospodářskou krizí	303
<i>Jan Hřích</i>	

Kapitola 18	
Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky	317
<i>Veronika Bílková</i>	

Kapitola 19	
Rozvojový rozměr české zahraniční politiky: Úspěšné předsednictví EU a dělicí linie postojů	329
<i>Ondřej Horký</i>	

Kapitola 20	
Kulturní rozměr české zahraniční politiky	345
<i>Jana Peterková</i>	

Závěrem: Český nezájem se prosazuje	354
<i>Petr Drulák</i>	

Seznam zkratk	362
---------------------	-----

Résumé.....	367
-------------	-----

Vybraná literatura k české zahraniční politice vydaná v roce 2009	370
---	-----

O autorech	377
------------------	-----

Úvodem

Jaká byla česká zahraniční politika v roce 2009 a proč? Kolektiv autorů z Ústavu mezinárodních vztahů a čtyř dalších spolupracujících institucí hledá odpovědi na tyto otázky již třetím rokem. Publikace *Česká zahraniční politika v roce 2009: Analýza ÚMV* je třetím ročníkem knižní řady analyzující českou zahraniční politiku, letos zahrnující 20 kapitol a závěr od 19 autorů.

Analytický rámec pro letošní vydání zůstal nezměněn. Analýza začíná obecnou kapitolou, která se zabývá povahou politického kontextu a tvorby české zahraniční politiky. Hlavním argumentem je, že navzdory zřejmému potenciálu administrativního a výkonného zázemí české zahraniční politiky zhoršující se politický kontext a politický nezájem vážně poškozuje její výsledky. Druhá obecná kapitola přináší významnou analýzu toho, jakým způsobem česká média pokrývají zahraniční politiku, neboť mediální zájem představuje důležitou součást obecného kontextu zahraniční politiky. Tato kapitola prošla určitou konceptuální změnou, neboť kromě kvantitativního přehledu významných témat a aktérů nově zahrnuje i kvalitativní analýzu způsobu zpravování o hlavních zahraničněpolitických událostech roku 2009.

Následující konkrétní tematické kapitoly rovněž odpovídají stejné struktuře jako vydání z roku 2008 a 2009. Každá kapitola se nejdříve zaměřuje na to, zda, jak a do jaké míry politický kontext ovlivňuje sledované téma, zda došlo k nějakým obecnějším konceptuálním proměnám. Poté sleduje hlavní agendu a události roku 2009. Každá kapitola rovněž zahrnuje identifikaci a charakteristiku klíčových aktérů, což umožňuje vyzorovat možné změny v procesu tvorby české zahraniční politiky. Poslední částí je opět analýza mediálního a veřejného kontextu dané oblasti české zahraniční politiky.

Jednotlivé kapitoly jsou řazeny stejně jako v minulých letech, se dvěma výjimkami. Jak bylo v roce 2009 přislíbeno, publikace nově zahrnuje kapitolu o Latinské Americe v české zahraniční politice. Druhou změnou je, že Velká Británie a Francie již nemají zvláštní kapitoly, namísto toho jsme zahrnuli obecnější kapitolu, která analyzuje celkovou povahu bilaterálních vztahů mezi ČR a tzv. „starými členskými státy“, v tomto roce se zvláštní pozorností věnovanou Velké Británii, Francii a Švédsku.

Evropská kapitola (kapitola 3) pochopitelně reflektuje hlavně české předsetnictví Radě EU, české postoje k *Lisabonské smlouvě* a politické diskuse k podstatným unijním tématům. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na bezpečnostní rozměr české zahraniční

politiky, hlavním argumentem je, že v roce 2009 došlo k posunu od roku 2008, kdy již tolik nedominovalo téma amerického radaru v ČR, namísto toho docházelo k zvýraznění energetické bezpečnosti.

Po těchto kapitolách následuje část o vztazích České republiky k bezprostřednímu střeoevropskému okolí, konkrétně k Německu, Polsku, Slovensku, Rakousku, Maďarsku a k regionální – visehradské – spolupráci. Zejména Německo se ukázalo jako klíčový partner v průběhu českého předsednictví Radě EU a za zmínku rovněž stojí silná dynamika česko-polských vztahů. Následuje deset dalších bilaterálně orientovaných kapitol, zaměřených na západoevropské země, USA, Rusko, východní Evropu, Balkán, Střední východ a Středomoří, Dálný východ, subsaharskou Afriku a Latinskou Ameriku.

„Západoevropská“ kapitola (8) si všímá toho, že bilaterální vztahy jsou bez výjimky dobré, ovšem bez konkrétní bilaterální příchutě. Česko-americké vztahy v roce 2009 (kapitola 7) potvrdily výjimečný význam Spojených států amerických pro českou zahraniční politiku, což je mj. ilustrováno i skutečností, že tyto vztahy byly jednou z mála politicky, mediálně i veřejně diskutovaných agend. Kapitola 9 ukazuje několik trendů ve vztahu k Rusku. Hlavní tendencí je, že energie a hospodářské vazby hrají důležitější roli a postupně zastíňují ostatní témata (jako např. „tvrdou bezpečnost“ či lidská práva). Zbylé kapitoly lze shrnout tak, že zdůrazňují význam českého unijního předsednictví pro zvýšení zájmu o jinak tradičně okrajová témata a rovněž, že došlo k určité aktivizaci české zahraniční politiky k těmto regionům a zemím

Šestnáctá kapitola analyzuje českou politiku v rámci nejvýznamnějších multilaterálních fór (s výjimkou EU a NATO, kterým jsou věnovány zvláštní kapitoly). Bohužel, stejně jako v předchozích letech nadále platí hlavní závěr – multilaterální politika opět byla neaktivní a bez jakéhokoli zájmu. Oproti tomu ekonomická dimenze zahraniční politiky (kapitola 17), za podmínek finanční a hospodářské krize, zůstala velice vysoko v politické agendě. Navíc, navzdory často proklamovanému neoliberálnímu skepticizmu vládnoucí ODS vůči aktivním nástrojům podpory exportu, jeho podpora neustala. Rovněž česká politika lidských práv (kapitola 18) byla částečně ovlivněna předsednictvím, především v tom smyslu, že ČR se musela snažit zprostředkovávat diskusi a hledat řešení na rozdíl od prosazování striktně českého postoje, který se od pojetí řady evropských států odlišuje. V oblasti zahraniční rozvojové spolupráce (kapitola 19) je zmiňována tendence zvýrazňování odlišných pohledů na to, jakým způsobem by měla být rozvojová spolupráce orientována a zároveň je argumentováno, že v oblasti rozvojové spolupráce bylo české unijní předsednictví úspěšné. Dvacátá kapitola sleduje dynamiku, jež nejprve díky předsednictví „katapultovala“ českou kulturní diplomacii na vrcholovou agendu, aby se ve druhé polovině vrátila k obvyklému nízkoprofilovému provozu.

Publikace je zakončena širším a kritickým hodnocením, které jednak shrnuje základní rysy české zahraniční politiky v roce 2009 a jednak upozorňuje na šířící se „politiku nezájmu“ významně ovlivňující českou zahraniční politiku.

Po třech letech práce v rámci jednoho a neměnného konceptuálního rámce se začíná empiricky potvrzovat několik obecnějších rysů české zahraniční politiky. Za prvé, převládá obecný politický nezáměr o drtivou většinu zahraničněpolitických otá-

zek. Zadruhé, v souvislosti s tímto nezájmem, při tvorbě a výkonu české zahraniční politiky zcela dominuje ministerstvo zahraničních věcí, bez větší pozornosti dalších aktérů. Zatřetí, široká veřejnost a média nepovažují zahraniční politiku za důležitou součást české politiky, a následně, zejména média, selhávají ve své ideální roli jakožto poskytovatele smysluplného, kritického a vitálního zázemí pro českou zahraniční politiku.

Věříme, že udržením pevné konceptuální disciplíny, třetí vydání roční analýzy české zahraniční politiky poskytne bohatý zdroj dat, idejí a závěrů, které budou dále přispívat k lepšímu porozumění české zahraniční politiky.

Michal Kořan

Část I:

**Tvorba a kontext
české zahraniční politiky
v roce 2009**

Kapitola 1

Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2009

Michal Kořan

TVORBA ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V ROCE 2009: POLITICKÝ KONTEXT

Rok 2009 byl rokem českého předsednictví Radě EU, pádu vlády uprostřed jejího výkonu a následného politického vakua, v němž byla proti odporu prezidenta Klause dokončována ratifikace *Lisabonské smlouvy*. V minulém vydání ročenky jsme na tomto místě psali, že se politický kontext tvorby české zahraniční politiky za rok 2008 zhoršil – zvýšila se iracionální politická polarizace ohledně některých zahraničněpolitických témat, prohloubila se patová situace mezi vládou a opozicí, a tudíž zahraniční politika ztrácela sílu svého politického mandátu a v neposlední řadě se zvýraznily rozdíly mezi vládou a prezidentem. Zároveň jsme psali, že vlastní exekutivní výkon zahraniční politiky tímto kontextem příliš zasažen nebyl, neboť pro obecný nezájem politiků o zahraniční politiku je pouze zlomek zahraničněpolitických témat ovlivněn politickým zázemím.¹ Rok 2009 bohužel potvrdil obavy, že kombinace zmíněných faktorů může mít ničivé důsledky i pro vlastní tvorbu a výkon zahraniční politiky.

Patová politická situace, vyhrocená polarizace, nedostatek pochopení a zájmu o zahraniční politiku, to, že si politici neuvědomují, co vše může být v sázce, neschopnost komunikace a především zoufalý nedostatek odpovědnosti – to vše vyústilo k vyslovení nedůvěry vládě na konci března 2009. Tedy přesně v polovině výkonu českého předsednictví. I s nynějším odstupem je patrné, že tento krok Českou republiku jednoznačně poškodil. Malý nebo středně velký stát je úspěšný do té míry, do jaké se mu daří využívat svůj omezený potenciál. Pád vlády uprostřed předsednictví, které si přes počáteční skepsi klíčových evropských partnerů právě začínalo získávat důvěru okolí, znamenal promrhání valné části českého potenciálu – lidského, finančního i symbolického. Nikoho nemůže překvapit, že některé z vrcholů českého předsednictví (jako např. summit Východního partnerství), ale i běžné resortní rady či jiná setkání byly po pádu vlády zastoupeny zahraničními partnery na citelně nižší úrovni a že zahraniční mediální i politické hodnocení vyznělo v drtivé většině nega-

tivně. Mimo to zanechalo vyslovení nedůvěry v českém politickém prostředí těžko zhojitelné šrámy, které budou ještě dlouhou dobu vystupovat na povrch a působit problémy v již tak zjitřených politických poměrech. Na tomto skličujícím hodnocení nezmění nic fakt, že po administrativní stránce bylo předsednictví dobře zvládnuté² a že přechodná vláda Jana Fischera i premiér osobně dokončili předsednictví s nečekaným přehledem.

Poškození České republiky, které bylo zmíněno výše, ovšem nespočívá pouze v samém aktu vyslovení nedůvěry vládě. Nakonec, vyslovení nedůvěry je výsostným aktem demokracie a výrazem jejího fungování, jakkoli nemohl tento krok přijít v méně vhodné dobu a z méně pochopitelných pohnutek. Pád vlády totiž uvrhl českou politiku, včetně té zahraniční, do zmrtvělého politického vakua bez jakékoli přímé politické odpovědnosti. Teprve tento vývoj odhalil skutečnou děsivost rozsahu politické nedospělosti a nezodpovědnosti českého politického prostředí. Soustředíme-li se jen na zahraniční politiku: tváří v tvář proměňujícímu se mezinárodnímu prostředí v souvislosti s nástupem amerického prezidenta Baracka Obamy, včetně nového hledání rámce americko-evropských a americko-ruských vztahů, tváří v tvář silící hospodářské krizi, v období zásadní rekonfigurace evropské politiky s ohledem na *Lisabonskou smlouvu*, za všech těchto okolností čeští politici dopustili vládnutí kabinetu bez jasného politického mandátu, a sociální demokracie dokonce na podzim 2009 zrušila předčasné volby. Bylo by obtížné nalézt horší příklad upřednostnění krátkodobých politických zájmů před širší politickou odpovědností.

Obecná popularita Fischerovy vlády, její odhodlání činit některé nepopulární kroky, ani pozitivní hodnocení komentátory nemohou zakrýt několik jednoznačně negativních skutečností. Zaprvé, vznik přechodného kabinetu a jeho nečekaně dlouhé vládnutí je následkem zoufale špatného politického prostředí v ČR. Zadruhé, nutným výsledkem politického vakuu byla „udržovací“ zahraniční politika, bez schopnosti zabývat se dlouhodobějšími problémy, pro něž je zapotřebí politického mandátu. Tento stav se pochopitelně nepříznivě odrážel i v očekávání a postojích zahraničně-politických partnerů. Ale hlavně, zařetí, politický kontext působení Fischerovy vlády otevírá otázky týkající se celkového rámce fungování a tvorby české zahraniční politiky jako jedné ze součástí politiky demokratického státu.

V tomto i v předchozích vydáních analýzy české zahraniční politiky často a právem zaznívá odsudek zbytně polarizované parlamentní a politické diskuse o otázkách zahraniční politiky, nedostatku konsenzuálního uvažování či alespoň pokusu o vedení dialogu. Druhá polovina roku 2009 ovšem jasně ukázala na druhý extrém – tvorba české zahraniční politiky se zcela soustředila do rukou exekutivy, a to ještě spíše na úrovni resortních ministerstev než na úrovni kabinetu jako celku. Senát a ještě více Poslanecká sněmovna se ve druhé polovině roku 2009 staly roku platformou pro pouhé formální a technické stvrzování mezinárodních smluv. V politickém prostředí se nediskutovalo o žádných významných zahraničněpolitických otázkách a exekutiva neměla potřebu se na legislativu obracet. Legislativa tak selhávala v úloze artikulovat politické zadání i ve své roli průběžně kontrolovat výkonnou moc. Tento jev byl umocněn tím, že jednotliví resortní ministři neměli poslanecký či senátorský mandát a většinou ani další politickou perspektivu. Tím došlo k jejich vyvázání z běžného po-

litického rámce. Proto i neformální způsoby komunikace politických priorit v oblasti zahraniční politiky selhávaly.

Dalším negativním důsledkem „politického ticha“ ve věcech zahraniční a evropské politiky byla odevzdanost politických stran (s výjimkou Strany zelených) vůči počínání prezidenta Václava Klause, který odmítal *Lisabonskou smlouvu* a vytrvale kladl nové podmínky před jejím podpisem. V tomto ohledu byl přístup premiéra Fischera obdivuhodný. Pozice V. Klause by však byla daleko obtížnější, pokud by prezidentovi čelila plnohodnotná, silná a politická vláda, či alespoň silná a artikulovaná politická pozice parlamentních stran.

Z dlouhodobé perspektivy je patrně nejzávažnější, že nezájem i škodlivá polarizace jsou jen dvěma stranami téže mince.³ Obojí plyne ze dvou faktorů – nezájmu o zahraniční politiku a neodpovědnosti. V prostředí nezájmu a neodpovědnosti je snadné vyvolat polarizovanou iracionální diskusi, jejíž aktéři málokdy tuší, o jak závažné problémy může jít, a spíše upřednostňují politický bezobsažný boj a krátkodobé politické zisky. Toho jsme byli svědky v období 2007–březen 2009. Ze stejného prostředí ovšem může vyrůst patrně ještě fatálnější rezignace na snahu o tvorbu smysluplného politického zázemí pro zahraniční politiku a o kontrolu exekutivy, jejíž jednání může být vedeno vnitroresortními a jinak netransparentními zájmy než obecnějším strategickým vhladem.

Pozitivněji pak druhá polovina roku 2009 vyznívala v tom smyslu, že v programové a názorové rovině snad docházelo k určitému sbližování mezi hlavními zahraničněpolitickými póly a jejich nositeli. ODS po pádu vlády a po skončení předsednictví neopustila svůj předchozí, Evropské unii příznivější kurz, kdežto ČSSD začala hledat nová transatlantická témata i vazby (které dříve zcela chyběly) a opouštěla i svou nevypočitatelnou rétoriku stran Ruska. Obecný nezájem politiků (a veřejnosti) o zahraniční a evropskou politiku se sice pravděpodobně nezmění, lekce z roku 2009 i nové mezinárodní výzvy snad alespoň přispějí ke kultivaci politického dialogu a větší odpovědnosti vůči zahraniční a evropské politice.

TVORBA ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V ROCE 2009: VLÁDA

Stejně jako v předchozích letech bude vládní působení na českou zahraniční politiku analyzováno na třech úrovních:

- 1) vláda jako garant procedurálního nastavení tvorby české zahraniční politiky;
- 2) vláda jako koordinátor a vykonavatel české zahraniční politiky;
- 3) diplomacie předsedy vlády.

Vláda jako garant procedurálního nastavení tvorby české zahraniční politiky

Vládě je umožněno zasahovat do struktury tvorby zahraniční politiky pomocí různých nástrojů, mezi ty nejdůležitější patří změna jednacího řádu vlády. Prostřednictvím změny jednacího řádu byl např. v roce 2007 zřízen Útvar místopředsedy vlády pro evropské záležitosti. S nástupem vlády J. Fischera (8. 5. 2009) již s sebou port-

fej pro evropské záležitosti nenese funkci místopředsedy vlády. Útvar pro evropské záležitosti je tak řízen ministrem pro evropské záležitosti (v dostupné aktuální verzi jednacího řádu není na tuto změnu brán zřetel⁴). Ve formálním vymezení útvaru se tento krok nijak neprojevil. V souvislosti se skončeným předsednictvím Radě EU, které bylo především v gesci ÚMVEZ i v souvislosti s obsazením šéfa resortu politiky méně významnými osobnostmi, však neformální váha útvaru přece jen poklesla.

Určité důsledky pro tvorbu a zejména koordinaci české evropské politiky by mohl mít závazek vytvořit do 31. 12. 2009 nové centrální databáze pro meziresortní koordinaci evropských politik, který vyplynul z vyhodnocení zkušeností z českého předsednictví.⁵ Vláda J. Fischera také probírala možnosti, jak zlepšit plnění legislativních závazků vyplývajících z členství ČR v EU (5. října). Vláda poukázala na zdlouhavý legislativní proces a do konce ledna 2010 se zavázala projednat návrh dlouhodobých opatření, která by tento stav měla řešit.⁶

Na svém posledním řádném zasedání (4. května) se vláda M. Topolánka měla na premiérův návrh zabývat vznikem Strategicko-energetické rady vlády (SERV), stálým vládním poradním orgánem. SERV byla plánována jako obdoba ekonomické rady (NERV) a jejím cílem mělo být např. kromě dokončení Státní energetické koncepce také stanovení programu pro zajištění vnější energetické bezpečnosti. Vláda přesunula tento bod až na následující schůzi, kde se jím měl zabývat již nový kabinet J. Fischera. Nesouhlasem s jejím zřízením se však netajil předseda ČSSD J. Paroubek a Fischerův kabinet tuto otázku již nikdy na pořad jednání vlády nezařadil,⁷ jakkoli se kabinet J. Fischera i nadále zabýval klíčovými otázkami energetické budoucnosti ČR.

Kromě těchto minimálních úprav vláda ČR v roce 2009 do struktury tvorby české zahraniční politiky nezasáhla.

Vláda jako koordinátor a vykonavatel české zahraniční politiky

Vláda projednala v roce 2009 téměř 40 smluv, přičemž Topolánkův i Fischerův kabinet shodně projednaly zhruba polovinu. Oproti roku 2008 žádná smlouva nevyvolala při jednání vlády veřejně zaznamenané kontroverze, dvě nejvýraznější rozporuplné smlouvy z uplynulých let (týkající se americké radarové základny) byly na mimořádné schůzi 17. 3. 2009 jednomyslným rozhodnutím vzaty zpět z jednání parlamentu pro obavy z jejich neschválení. Nejčastějšími byly bilaterální smlouvy hospodářského či finančního charakteru (dvojití zdanění), pak sociálního (sociální zabezpečení) a bezpečnostního (různé formy spolupráce v bezpečnostní oblasti). Vláda v roce 2009 tak pouze navázala na trend upevňování smluvní základny v těchto oblastech bez významnější politické či veřejné diskuse.

Stejně tak byly bez větších diskusí schvalovány mandáty vlády pro cesty ministrů či pro premiéra na jednání evropských rad. Tyto otázky však byly většinou projednávány před vlastním zasedáním kabinetu, a není proto možné dohledat relevantní informace o případných názorových střetech. Vláda podává návrhy na jmenování velvyslanců. Tyto návrhy byly na jednání ve všech čtyřech případech schváleny jednomyslně, to však neznamená, že by změny na velvyslanceckých postech byly prosty rozmíšek (jak ukázalo např. otálení prezidenta se jmenováním nových velvyslanců

v USA a v Rusku). Politickou diskusi pravidelně rozvíří návrhy vlády na rušení či naopak ustavování zastupitelských úřadů. V říjnu se vláda rozhodla zrušit tři velvyslanectví a tři generální konzuláty (viz příslušné kapitoly). Toto rozhodnutí nemusí být konzultováno či schvalováno parlamentem, přesto je nanejvýš doporučené, aby rozhodnutí tak dalekosáhlého významu byla konzultována v širším politickém fóru. Kritické reakce ze sněmovny (viz níže) naznačují, že tomu tak není, navzdory dlouhodobým snahám legislativy.

Ve výhradní kompetenci vlády je jmenování českého zástupce v Evropské komisi (viz v kapitole 3 *Evropský rozměr české zahraniční politiky*). Svě exekutivní pravomoci vláda rovněž využila, když na mimořádné schůzi (věnované právě tomuto bodu) 14. července v reakci na zavedení víz pro české občany do Kanady jednomyslně rozhodla o zavedení vízové povinnosti pro držitele kanadských diplomatických a služebních pasů. Problematika kanadských víz si zasloužila pozornost vlády ještě jednou, a to na konci listopadu, kdy se vláda radila o strategii dalšího postupu (usnesení je neveřejné).

Z potenciálně kontroverzních témat se vláda v červnu roku 2009 zabývala návrhem na působení českých sil v zahraničí v roce 2010, přičemž návrh předložený ministrem obrany byl přijat jednomyslně.⁸ Jedním z mála vyhocenějších momentů v zahraničněpolitickém působení Fischerovy vlády se stalo schválení „irských záruk“, které si Irsko vyžádalo pro dokončení ratifikace *Lisabonské smlouvy*. Dle vládní interpretace byly „záruky“ rozhodnutím summitu EU, které má povahu vládní smlouvy. Krátce před zmíněným summitem byla svolána mimořádná schůze, na níž vláda jednomyslně „irské záruky“ schválila a schválila rovněž mandát pro předsedu vlády, který měl jako předseda Rady EU znění závěrečných formulací moderovat. Prezident V. Klaus však vystoupil s názorem, že rozhodnutí členských států EU stran „irských záruk“ je mezinárodní politickou smlouvou, která by měla být ratifikována v parlamentu.⁹ Vláda na tuto interpretaci nepřistoupila a schválení zůstalo na vládní úrovni. Z podnětu premiéra J. Fischera a ministra pro evropské záležitosti Š. Füleho vláda oficiálním a jednomyslně schváleným prohlášením rozhořčeně reagovala i na podmínku prezidenta Klause stran podpisu *Lisabonské smlouvy*. V prohlášení mj. vláda vyzvala prezidenta, aby po splnění podmínky smlouvu bezodkladně podepsal.¹⁰ Vláda ostatně již v září přijala z podnětu ministra pro evropské záležitosti prohlášení, v němž zdůrazňuje své odhodlání nadále hrát aktivní roli v dokončení ratifikace *Lisabonské smlouvy* a varuje před negativními důsledky odkládání ratifikace.¹¹ Z toho je patrné, že v evropských otázkách neváhal Fischerův kabinet postupovat v mezích možností asertivně.

Stejně jako v roce 2008 vláda stála před rozhodnutím o navázání diplomatických styků s druhou zemí a stejně jako v roce 2008 šlo o otázku kontroverzní, byť ne tolik jako v případě uznání Kosova. Vláda na své schůzi 13. července projednala navázání diplomatických styků s Lichtenštejnskem, přičemž byl tento bod projednán na uzavřeném jednání. Kabinet nakonec souhlasil s navázáním diplomatických styků, ovšem zároveň přijal doprovodné memorandum, v němž pro akt navázání diplomatických styků byly navozeny podmínky přijatelné pro českou stranu. O navázání di-

plomatických styků měla jednat již vláda M. Topolánka, ale s ohledem na politickou citlivost byla tato otázka odsunuta až pro nový kabinet.

Přímé ovlivnění bilaterální agendy se na pořad vlády dostává jen zcela výjimečně a zařazení bilaterálního bodu vždy svědčí o zvláštním významu dané otázky. Z bilaterálních relací se v roce 2009 na jednání vlády dostala informace o dalších možnostech řešení územního dluhu ČR vůči Polsku (více viz v kapitole 5 *Státy Vísegrádské skupiny a Rakousko v české zahraniční politice*). O významu této bilaterální otázky svědčí i to, že usnesení vlády není veřejně přístupné.¹² Bilaterální povahu mělo rovněž projednání dalšího postupu v kauze letadel JAK 42D v rámci nekonečného řešení ruského dluhu vůči ČR. Problematičnost dokazuje fakt, že vláda tento bod v červenci stáhla z jednání (což je samo o sobě výjimečné) a návrh postupu byl schválen až v polovině srpna. Usnesení umožnilo pokračovat ve spolupráci při řešení dluhu s často kritizovanou firmou BMC Agro Industry, a to nikoli jednomyslně (jeden člen vlády se zdržel, jeden byl proti). Tato nejednotnost byla zcela ojedinělá za celé zahraničněpolitické působení Fischerovy vlády v roce 2009.

Kontroverzním tématem rovněž bylo snížení prostředků na zahraniční rozvojovou spolupráci v roce 2010. I tento bod byl nejdříve 26. srpna přerušen a dojednán až po nalezení konsenzu 31. srpna

Vláda příliš často nesahá k vládním prohlášení, jako k zahraničněpolitickému nástroji, ČR se vyjadřuje většinou prostřednictvím ministerstva zahraničních věcí. Proto i prohlášení vlády k iránskému raketovému programu, v němž vláda na návrh ministra obrany M. Bartáka vyjadřuje vážné znepokojení nad pokusy se střelami Šaháb 3 a Sadžil a volá po silném koordinovaném mezinárodním postupu, vypovídá o snaze výslovně poukázat na iránskou hrozbu pro světovou bezpečnost.

Významným gestem bylo zařazení bodu věnovaného výsledkům Konference k osudu majetku obětí holocaustu a založení Evropského institutu odkazu Šoa na program jednání vlády, kdy vláda souhlasila s účastí ČR jako zakladatele tohoto institutu a s jeho financováním formou státních dotací až do roku 2014.¹³

Diplomacie předsedy vlády

Premiérská diplomacie má dvě základní roviny: zaprvé odráží zahraničněpolitické priority vlády či přímo premiéra a zadruhé vytváří podmínky pro „pracovní“ diplomacii na nižších úrovních, tj. zaměřuje se na udržení kontinuity zahraniční politiky, popř. na řešení existujících otázek.¹⁴ Obě tyto roviny byly v letech 2007 a v první polovině roku 2008 patrné. Diplomatické aktivity M. Topolánka ve druhé polovině roku 2008 již pak byly stále více ovlivněny blížícím se českým předsednictvím EU a unijnímu předsednictví byla téměř zcela podřízena diplomacie obou premiérů (M. Topolánek a J. Fischer) i v prvním pololetí roku 2009. V souvislosti s předsednictvím došlo i k obecné aktivizaci zahraničněpolitických diplomatických aktivit předsedy vlády (a to již od druhého pololetí roku 2008). Za rok 2007 vykonal premiér Topolánek 14 oficiálních či pracovních zahraničních cest, v roce 2008 jich bylo zhruba 30 a jen v období mezi lednem a květnem 2010 vykonal téměř dvě desítky cest (k tomu je nutné připočítat stovky telefonátů se zahraničními partnery). Symbolicky je významné, že

M. Topolánek začal rok 2009 pracovní návštěvou Slovenska (8. ledna), záhy však byl pohlcen „unijní“ diplomacií.

Mezi nejvýznamnější diplomatické aktivity patřila bezpochyby kyvadlová diplomacie Kyjev–Moskva–Kyjev v souvislosti s plynovou krizí (více viz v kapitole 9 *Rusko v české zahraniční politice*), egyptská cesta a následný přelet s vrcholnými představiteli EU do Izraele v souvislosti s krizí v Gaze (více viz v kapitole 12 *Blízký východ, Středomoří a Afghánistán v české zahraniční politice*). Dalším diplomatickým vrcholem premiéra Topolánka byla jednání evropských členů G20 v Berlíně, s následným summitem G20 v Londýně, summit NATO ve Štrasburku a Kehl, mimořádný summit Evropské rady a řádný jarní summit Evropské rady v Bruselu. Již sám tento výčet ukazuje, že unijní předsednictví poskytlo dosud nevídané podmínky pro diplomatické působení českého premiéra, který měl bezprecedentní možnost účastnit se (s větším či menším úspěchem – viz konkrétní kapitoly) řešení principiálních otázek evropského i globálního významu. Zejména summity G20 či lednová účast na nejvyšší blízkovýchodní diplomacii byly a zůstanou pro ČR za normálních okolností uzavřeny. Přes silný unijní záběr si zahraniční cesty premiéra Topolánka udržely i ráz typický pro dlouhodobou orientaci ČR (tj. cesty střeoevropské – Polsko, Německo, Maďarsko; balkánské – Makedonie a Černá Hora; východoevropské – Ukrajina a Moldavsko), stejně jako pro priority přímo pro premiéra Topolánka (jednání o projektu Nabucco v Budapešti, návštěva kaspického regionu, obojí v souvislosti s energetikou) či častou a úzkou komunikaci s představiteli USA (např. telefonický rozhovor s tehdy ještě budoucím prezidentem Obamou v souvislosti s řešením krize v Gaze).¹⁵

Diplomatické aktivity na domácí půdě (tj. přijetí zahraničních návštěv či organizace summitů) daleko více odpovídaly prioritám českého předsednictví, a tím i prioritám vládním. Dominoval pražský summit Východního partnerství (7. května), který vyplynul ze zájmu o prostor východní dimenze ENP (více viz v kapitole 10 *Státy východní dimenze Evropské politiky sousedství v české zahraniční politice*) a summit Jižní koridor – Nová hedvábná stezka (viz v kapitole 4 *Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky*), který byl vyústěním zájmu české vlády i předsednictví na diverzifikaci evropských energetických zdrojů. Domácím vrcholem byl dubnový summit EU–USA v Praze, jehož se na základě českého pozvání a českého diplomatického úsilí zúčastnil americký prezident Obama. Toto (úspěšné) úsilí potvrdilo silnou orientaci Topolánkovy vlády na USA. Mezi další významné předsednické diplomatické příležitosti, konané v ČR, patřil mj. summit s Kanadou a Jižní Koreou. Mezi běžnější agendu patřila např. účast předsedy vlády na pravidelném zasedání Trojky EU–Afghánistán (28. 1. 2009).

Přijetí bilaterálních návštěv premiérem Topolánkem příliš nevybočilo z tradičního rámce premiérské diplomacie. Opět byl patrný silný střeoevropský rozměr (přijetí saského premiéra, rakouského kancléře, slovenského prezidenta), zájem o Izrael (přijetí izraelského prezidenta Š. Perese, který přicestoval na pozvání prezidenta Klause). I do bilaterálních návštěv však pochopitelně prosakovala unijní problematika, jako např. v případě březnového setkání s lucemburským premiérem J. C. Junkerem, s nímž premiér diskutoval jak o otázkách finanční krize, tak o přípravě summitu G20 či jarní Evropské rady.

Přes některé neúspěchy lze Topolánkovo působení v roli unijního předsedy hodnotit kladně. S malými výjimkami (např. ostrá a nečekaná kritika prezidenta Obamy za jeho aktivistické pojetí finanční pomoci americkému hospodářství, na niž EU reagovala přinejmenším rozpačitě) zůstal premiér Topolánek ve své předsednické roli věrný umírněnému rétorickému stylu z předchozího roku. Díky němu z ryze národních pozic zaujal postoj, který odpovídal odpovědnosti předsedy Rady EU za moderování celé unijní diskuse. Jeho znatelný posun od „eurorealismu“¹⁶ byl patrný také v otevřených výzvách senátorům, aby schválili *Lisabonskou smlouvu*,¹⁷ což lze vykládat jako poselství nejen pro Českou republiku, ale i pro zahraničí. Bohužel, vcelku přesvědčivé diplomatické i rétorické vystupování nemůže nahradit neschopnost vyjednat podporu pro předsednictví na domácí půdě, což nakonec stálo ČR většinu mezinárodní prestiže, kterou snad mohla během Topolánkova předsednického působení získat.

Diplomacie Jana Fischera, předsedy přechodné vlády (od 8. května), byla do konce června rovněž určována jeho rolí předsedy Evropské rady. S touto rolí se rovněž pojila počáteční nejistota stran toho, zda povede jednání významné červnové bruselské rady on, nebo prezident Klaus. Pro V. Klause měla červnová rada speciální význam kvůli vyjednávání o „irské výjimce“. Nakonec bylo na koordinační schůzce 13. května dohodnuto, že ČR bude reprezentovat předseda vlády (více o vztahu premiéra a prezidenta v evropských záležitostech viz v kapitole 3 *Evropský rozměr české zahraniční politiky*). Unijní a evropský rozměr diplomacie J. Fischera podtrhuje skutečnost, že hned 12. května odcestoval na pracovní návštěvu do Bruselu (dokonce ještě před tradiční návštěvou Slovenska), bruselské centrály EU a NATO pak znovu navštívil 7. června (setkal se jak s předsedou EK J. M. Barrosem, tak s dosluhujícím generálním tajemníkem NATO J. H. Schefferem). Jedním z vrcholů premiéra Fischera jako předsedy Evropské rady bylo řízení červnové rady (17.–19. června). Radě předcházela druhá koordinační schůzka premiéra s prezidentem (11. června) a zprostředkování v rámci jednání Rady lze považovat za diplomatický úspěch předsedy vlády. Unijní zaměření se z premiérské diplomacie nevytratilo ani po skončení předsednictví, ať už šlo o zářijový neformální summit, říjnovou pracovní návštěvu Bruselu v souvislosti s osudem *Lisabonské smlouvy* v ČR a především účast na říjnové radě (29.–30. října), na niž byla mimo jiné vyjednána i česká výjimka z *Lisabonské smlouvy*, jíž prezident Klaus podmiňoval její podepsání.

I bilaterální návštěvy odpovídaly agendě spjaté s výkonem předsednictví – červnová návštěva Německa, významného spojence ČR v průběhu předsednictví, či navazující návštěvy Švédska a Francie, tj. zemí předsednické Trojky. Návštěvou Velké Británie v polovině června pak předseda vlády dokončil své diplomatické seznamování s nejdůležitějšími hráči EU. Kromě toho premiér Fischer ještě stihl v prvních týdnech ve funkci symbolicky a diplomaticky potvrdit výsadní postavení stře-doevropského regionu v české zahraniční politice, když navštívil nejprve Slovensko (15. května), a po skončení předsednictví Rakousko (24.–25. srpna), Maďarsko (25. srpna) a Polsko (1. září). Stojí za zdůraznění, že svými diplomatickými aktivitami předseda přechodné vlády stvrdil i priority předchozí Topolánkovy vlády (návštěva Izraele 21.–23. července a říjnové přijetí izraelského ministra obrany Ehuda Baraka či návštěva Kosova 19. srpna). Pokud lze hovořit o nějakých osobnějších pri-

oritách J. Fischera, pak se již v průběhu roku 2009 ukazoval trend pokusit se navštěvovat vzdálenější regiony, které s ohledem na politickou a stranickou zaneprázdněnost často nutně vypadávají z obvyklého cestovního kalendáře předsedů vlád. Takto premiér Fischer v září navštívil v rámci jedné cesty Mongolsko, Filipíny, Hongkong a Macao, navzdory právě vrcholícímu domácímu rozpočtovému klání. Listopadovou návštěvou Vatikánu premiér také potvrdil aktivizaci české zahraniční politiky vůči Vatikánu a pokus ČR o posun vztahu ke Svatému stolci, navazující na zářijovou návštěvu papeže Benedikta XVI. v ČR (ČR je jedním z posledních evropských států, jenž nemá s Vatikánem základní smlouvu).

Z tohoto stručného přehledu je patrných několik závěrů o diplomacii J. Fischera – velice silné unijní zaměření, důraz na střední Evropu, potvrzení některých diplomatických priorit předchozí vlády a rovněž – jakkoli spíše okrajové – hledání vlastního diplomatického otisku. Fischerova diplomacie byla v roce 2009 jednoznačně konsenzuální, nízkoprofilová, pragmatická a vzhledem k úkolům kladeným na jeho vládu také úspěšná. Důsledné evropské a konsenzuální zakotvení bylo např. patrné z toho, že premiér odmítl vyjednávat o tzv. české výjimce z Lisabonu s rozhořčeným Rakouskem a Maďarskem s odkazem na to, že s třetími zeměmi vyjednává o unijních záležitostech předsednictví.¹⁸ Na druhou stranu se kvůli omezenému mandátu nemohlo podařit předsedovi vlády diplomaticky otevírat politicky kontroverzní témata a tím také zahraniční politiku posunout někam výrazněji dále. Zejména do rozhodnutí o zrušení předčasných voleb byl na vrcholné úrovni patrný fakt, že přechodná vláda nemá plnohodnotný politický mandát. Projevilo se to v povaze diplomatických aktivit předsedy vlády, který v roce 2009 nepodnikl ani pracovní, ani oficiální návštěvu Ruska či USA a k politicky citlivým tématům ve vztahu k oběma státům se ani příliš nevyjadřoval. Přesto se premiér v září setkal s ruským vicepremiérem A. Žukovem a v říjnu s viceprezidentem Joe Bidemem v rámci „uklidňovací“ mise ve střední a východní Evropě. Jediné téma, v němž se premiér Fischer ostře vymezil např. vůči prezidentu Klausovi (s nímž ho jinak pojily korektní vztahy), byla unijní problematika, ať již šlo o asertivní vládní usnesení ve prospěch vyjednání „irské výjimky“ (viz výše), či trvalý tlak na prezidentův podpis pod *Lisabonskou smlouvu*. I zde si však premiér Fischer počínal spíše umírněně a konsenzuálně.

Útvar místopředsedy vlády/ministra pro evropské záležitosti

Pro vládní i premiérské aktivity v evropských záležitostech, a pro celkovou koordinaci předsednictví i vývoje po něm, hrál zásadní roli Útvar místopředsedy vlády (později ministra) pro evropské záležitosti. Protože o jeho fungování tradičně informuje kapitola 3 *Evropský rozměr české zahraniční politiky*, zde se omezíme na některé související otázky. Základní koordinace a komunikace během předsednictví i po něm dle většiny aktérů fungovala velice dobře. Přesto se ukazuje, že některé otázky nebyly dosud zcela přesvědčivě vyřešeny, a to zejména koordinace a komunikace mezi ÚM(V) EZ na jedné straně a Stálým zastoupením v Bruselu na straně druhé. Tento problém vyplývá ze skutečnosti, že SZ Brusel je nadále ve všech směrech podřízeno MZV, ovšem většina evropských otázek je koordinována z ÚMEZ, a to včetně řízení Výboru pro Evropskou unii (V-EU) a z toho vyplývajících pozic pro COREPER I. Význam

koordinčního mechanismu na úrovni úřadu vlády ještě vzrostl a roste s implementací *Lisabonské smlouvy*. Dle *Lisabonské smlouvy* byla Rada pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy (GAERC) rozdělena do dvou rad, a to Koordinační radu pro všeobecné záležitosti (GAC) a Radu pro zahraniční záležitosti (FAC). Agenda GAERC patřila do působnosti MZV, ovšem po rozdělení náleží GAC již pod ÚMEZ. V souvislosti s implementací *Lisabonské smlouvy* lze navíc očekávat nárůst agendy pro premiéra samého. Bude proto zajímavé sledovat budoucí osud tohoto útvaru, a to tím spíše, že na konci roku 2009 zaznívaly ze všech politických stran (s výjimkou Strany zelených) ohledně budoucnosti evropského útvaru zdrženlivé hlasy. Je pravděpodobné, že v určité formě zůstane útvar, koordinující evropské záležitosti, zachován. Zůstávají však otevřené otázky, zaprvé, zda takový útvar bude náležet přímo pod Úřad vlády ČR, či bude působit v rámci některého resortního ministerstva, což by ztěžovalo jeho koordinační roli vůči ostatním resortům. Zadruhé, zda bude vedoucí útvaru v roli ministra/člena vlády, či mu připadne pouze role tajemníka či jiné administrativní pozice, což by ztížilo jeho možnosti dohlížet na celý legislativní proces, spjatý s jeho agendou (nemohl by se účastnit jednání vlády jako plnohodnotný člen). Rovněž bude důležité, zda bude do této role jmenována silná politická osobnost, nebo kariérní úředník/diplomat, přičemž tato druhá možnost by mohla mít negativní důsledky pro váhu a koordinační roli celého útvaru. V každém případě bude toto rozhodnutí vysoce politické.

Ministerstvo zahraničních věcí

Zcela výsadní roli si ve výkonu zahraniční politiky nadále drží MZV, a to i navzdory okleštění jeho role v evropských záležitostech. Většina pozorovatelů i analytiků se shoduje na tom, že i v průběhu předsednictví Radě EU si pracovníci MZV vedli výborně a prokázali značný potenciál, který by bylo dobré v budoucnosti zúročit.

Na exkluzivním postavení MZV a na centralizaci vedení zahraniční politiky v jeho rukou se shodují autoři všech kapitol této publikace. Nový zákon o zahraniční rozvojové spolupráci dokonce posiluje roli MZV v této oblasti (jakkoli právě zahraniční rozvojová pomoc je zároveň tradičně doménou sítě nevládních organizací), valná většina geografických oblastí (zejm. Afrika, Jižní Amerika, většina Asie) je pod výhradní gescí MZV, s výjimkou ekonomické diplomacie, kde nadále přetrvává tradiční řevnivost a hlavně nejasné rozdělení kompetencí mezi MZV a MPO.

Soustředění výkonu zahraniční politiky zejména v okrajových oblastech českého zájmu do rukou MZV je jistě racionální, problém ovšem je, že jak pro působení v okrajových oblastech, tak i v centru českého zájmu téměř neexistuje jasné politické či konceptuální zadání. Tento argument je obzvláště platný po nástupu přechodné vlády J. Fischera. Protože jeho kabinet alespoň deklarativně nepodnikal žádné zásadní politické kroky, zahraniční politika byla vedena v podstatě mimo zájem parlamentu, v politickém vakuu. „Udržovací“ zahraniční politika byla ve druhé části roku vedena většinou i mimo jednání vlády. O zahraniční (ale i bezpečnostní) politice tak byla vedena minimální diskuse na politické či jiné nejvyšší úrovni. Navíc, ministr zahraničních věcí J. Kohout nebyl nikterak spojen s legislativními orgány, naopak, jako kariérní diplomat je spíše spjat se strukturou MZV a jeho pojetí řízení ministerstva i zahraniční politiky tak odpovídalo právě prioritám ministerstva

a jeho nejvyššího managementu spíše než vnějšímu politickému zadání (které ovšem neexistovalo).

Je nemožné zatím hodnotit důsledky tohoto stavu, v každém případě byly po dobu přechodné vlády J. Fischera zcela zastaveny a z velké části i vráceny reformní kroky, učiněné za období ministra Schwarzenberga. Reformám MZV se podrobně věnovala tato kapitola v předchozích vydáních ročenky. Všechny hlavní reformní plány – tj. provedení hloubkového auditu sítě ZÚ a zhodnocení její efektivity a reorganizace struktury a projektového řízení ministerstva, zlepšení systému výměny diplomatických pracovníků, jehož stávající podoba přináší řadu palčivých problémů, to vše bylo buď odsunuto, nebo přímo zrušeno. Ministr J. Kohout záhy po svém nástupu na MZV odvolal náměstka a generálního sekretáře M. Čermáka, který stál za konkrétním provedením reformy, a na jeho místo dosadil M. Sedláčka.

Základním krokem reformy mělo být oddělení politicky určených funkcí náměstků od kariérních diplomatů. Z toho důvodu reforma zavedla oddělení přímé podřízenosti mezi úrovní náměstků a sekčních šéfů. Řízení mělo probíhat pomocí konkrétních projektů, jednotlivé sekce tedy nebyly podřízeny přímo náměstkům. Z celého projektového řízení, které mělo ovlivňovat i celkovou konstrukci tvorby zahraniční politiky na MZV, však zůstaly v platnosti jen některé dílčí technické změny v zacházení s IT a s automobilovým parkem. Během dvou týdnů po nástupu ministra Kohouta se jednotlivé sekce vrátily zpět pod přímý vliv náměstků ministra, kteří jsou v současnosti (jaro 2010) tři a jsou jim podřízeny tematické a geografické sekce, a zůstala zachována funkce generálního sekretáře, který z úrovně náměstka řídí logistické sekce.

Ani s odstupem času není možné jednoznačně říci, jaké výsledky mohly změny struktury MZV přinést. Cílem reformy mělo být mj. snížení úrovně řízení, větší odpovědnost jednotlivých pracovníků, depolitizace nižších diplomatických úrovní i zvýšení pružnosti rozhodování. Takové záměry jsou žádoucí. Patrně však byla podceňena míra rezistence a setrvačnost celého úřadu. Některé argumenty proti reformě však možná mají své opodstatnění. Zejména otázka, zda systém firemního řízení, z něhož reformní plán vycházel, může fungovat v prostředí, které se často (většinou) zabývá výsostně politickými otázkami. Jednoznačně negativní důsledky však má zrušení reformního úsilí pro strategii budování (a rušení) sítě zastupitelských úřadů, které se nadále děje bez jasných důvodů, zadání i širší diskuse.

V každém případě se nepotvrdila naděje, kterou autor této kapitoly vyjádřil v roce 2007, že totiž „*reforma svou důkladností ... předchozí pokusy předčí a lze očekávat, že ... některé změny skutečně nastanou*“, naopak se potvrdil léty prověřený názor prof. O. Picka, že „*každý nově jmenovaný ministr měl svůj vlastní názor; jak by struktura ministerstva měla vypadat ... a nakonec vše běželo dál jako předtím*“.¹⁹

Přínejmenším tři oblasti by měly být další politickou vládou vyřešeny, neboť představují trvalý problém tvorby a implementace české zahraniční politiky. Jsou jimi právě otázka sítě a efektivity zastupitelských úřadů, otázka rotace diplomatických pracovníků a otázka personálního rozhodování, které je dlouhodobě vloženo do rukou personální rady, poněkud netransparentního orgánu ministerstva. Rozhodnutí o těchto otázkách ovšem bude vyžadovat silnou politickou podporu a zejména vůli a dobré postavení ministra samého. Zkušenost velí spíše k opatrným očekáváním.

TVORBA ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY V ROCE 2009: PREZIDENT

V roce 2008 došlo k výraznému „nabourání“ shody mezi prezidentem Klausem a vládou a v roce 2009 byla neshoda ještě patrnější. Opět se ukázalo, že se prezident může díky znění Ústavy ČR chovat jako velice autonomní aktér, který není ze své funkce ničemu a nikomu odpovědný. Prezidentova autonomie a její negativní důsledky byly ještě umocněny zcela roztržitou, polarizovanou a slabou pozicí politického legislativního zázemí české zahraniční politiky a nezájmem politiků. O to více pak prezident může prosazovat svou vůli bez ohledu na deklarované priority vlády, což se projevilo zejména v evropské oblasti, kdy se Topolánkova vláda (i s ohledem na předsednictví a ratifikaci *Lisabonské smlouvy*) přimkla blíže k proevropskému pojetí zahraniční politiky. Koordinační schůzky prezidenta s klíčovými zahraničněpolitickými aktéry Topolánkovy vlády ustaly již v průběhu roku 2008 a v roce 2009 nebyly obnoveny (k tomu došlo až za vlády J. Fischera).

Stejně jako v předchozích letech prezident postupoval ve shodě s vládou při vytváření podmínek pro běžnou zahraničněpolitickou agendu a pro průběh českého předsednictví Radě EU. Zde hovoříme např. o reprezentování ČR jako předsedy Rady EU na šesti významných summitech (Japonsko, Čína, Rusko, Korea, Pákistán a Jordánsko). Rovněž po nástupu vlády J. Fischera docházelo k úzké koordinaci mezi prezidentem a vládou, především v evropských záležitostech (zastupování na červnové Radě). I v dalších běžnějších záležitostech, které vyplývají z formálního vymezení postavení hlavy státu, prezident Klaus působil v souladu se standardním výkonem zahraniční politiky (byť se spekuluje o jeho odporu k obsazení některých významných velvyslaneckých postů, zejm. v USA a v Rusku). K otázkám, jež nepatří do jeho hlubšího zájmu, se V. Klaus nevyjadřoval, nebo se vyjadřoval jen okrajově a v souladu s vládní pozicí (sem patří např. většina bezpečnostních otázek, vysílání misí do zahraničí, blízkovýchodní agenda, energetická bezpečnost atd.).

Také svými diplomatickými aktivitami V. Klaus jako i v minulých letech podporoval vládní linii, tj. zájem o střední Evropu (setkání stře doevropských prezidentů v Srbsku /červen/, visehradské setkání prezidentů v polských Sopotách /září 2009/, pracovní návštěva Slovinska /září/, několikerá setkání s polským, slovenským a rakouským prezidentem), dále zájem o balkánský prostor (státní návštěva Albánie /říjen/). V souladu s vládními prioritami vykonal prezident Klaus významnou státní návštěvu Vatikánu, kde se setkal s papežem Benediktem XVI. V koordinaci s MZV prezident rovněž, v rámci státní návštěvy, cestoval do Tuniska (duben) a Peru (listopad), což jsou typické zahraniční cesty, které mohou svou symbolikou otevřít zejména obchodní a podnikatelské příležitosti. Vládní priority hrály svou roli rovněž při přijímání zahraničních návštěv v ČR. Za zdůraznění stojí setkání prezidenta Klause s americkým prezidentem B. Obamou v rámci neformálního summitu EU–USA (duben) a viceprezidentem J. Bidenem v rámci jeho říjnové cesty po střední a východní Evropě, přijetí izraelského prezidenta, palestinského premiéra a jordánského krále. Podporu východního a kaspického vektoru české zahraniční politiky prezident Klaus vyjádřil setkáním s gruzínským a s ázerbájdžánským prezidentem v rámci summitu Východního partnerství EU (červen) a přijetím ukrajinského prezidenta (březen). Lze

tedy říci, že na běžné exekutivní úrovni a do značné míry i v rámci výkonu českého předsednictví prezident působil ve shodě s vládní politikou.

K tomu dodejme, že ve srovnání s rokem 2008 nedošlo k výraznějším sporům mezi vládou a prezidentem stran interpretace některých zahraničněpolitických událostí (jako např. rusko-gruzínský konflikt či nezávislost Kosova v roce 2008), a to zejména proto, že s výjimkou lednové plynové krize nenastaly takové zahraničněpolitické události, které by zapadaly do užšího zájmového profilu V. Klause. Bohužel, běžnou exekutivní úrovni se působení prezidenta na českou zahraniční politiku nevyčerpává. Významně se prezident střetl s premiérem Fischerem již o interpretaci nutnosti ratifikovat v parlamentu „irské záruky“ (viz výše). Nejvyhrocenějším a zcela bezprecedentním jednáním však bylo odmítání V. Klause podepsat *Lisabonskou smlouvu* (více viz v kapitole 3 *Evropský rozměr české zahraniční politiky*). Zejména díky působení vlády J. Fischera a vládního Útvaru ministra pro evropské záležitosti se podařilo prezidentův odpor překonat, ovšem to nic nemění na tom, že V. Klaus svým jednáním otevřel otázky stran hranic jeho ústavních pravomocí. Navíc, nové a nepředvídatelné kladení podmínek pro podepsání *Lisabonské smlouvy* opět – po březnovém pádu vlády – učinilo z ČR nevypočítatelného partnera. Opětovným, s vládou a s ministerstvem zahraničních věcí zcela nekoordinovaným otevřením problematiky tzv. Benešových dekretů na podzim V. Klaus významně ohrozil dlouhodobou českou stře doevropskou politiku. Je jistě správné, pokud prezident republiky vnáší jasný hlas do diskusí o evropské a světové budoucnosti, otevřený dialog je základní podmínkou smysluplného fungování jakéhokoli společenství. Svůj příspěvek do této diskuse by však měl V. Klaus vnášet kultivovaně, ideálně v koordinaci s dalšími složkami tvorby české zahraniční politiky, v duchu ústavního pořádku ČR a také způsobem přijatelným pro ostatní zahraniční partnery.

Svým zahraničněpolitickým působením se prezident Klaus totiž postupně stává stále méně přijatelným pro významné evropské hráče, včetně klíčového partnera, Německa. Dejme tento postřeh do souvislosti s tím, že ústavní funkcí prezidenta ČR je reprezentovat stát i navenek. Již loňské vydání této kapitoly obsahovalo zamýšlení nad tím, jakým způsobem prezident tuto funkci konkrétně naplňuje svými diplomatickými aktivitami. I s přihlédnutím k výše uvedenému stručnému výčtu prezidentských cest bychom totiž neměli přehlížet fakt, že po celé tři sledované roky vykazuje prezidentská diplomacie určité specifické rysy, které v roce 2009 ještě posílily. Tyto specifické rysy jednak spočívají v zaměření značného počtu prezidentových cest na prezentaci jeho soukromých názorů na klimatické změny, popř. jeho specifického pohledu na budoucnost a povahu EU. A dále, kalendář zahraničních cest prezidenta Klause za poslední dva roky neobsahuje ryze bilaterální setkání a už vůbec ne bilaterální státní návštěvu do západních členských států EU (s výjimkou Rakouska) či jiných významných spojeneckých států v rámci NATO (zejm. USA). Dle dostupných informací vykonal za rok 2009 V. Klaus 27 zahraničních cest, z toho čtyři oficiální (Tunisko, Vatikán, Albánie, Peru), šest cest bylo věnováno plánovaným setkáním v rámci mezinárodních organizací (např. evropské summity, summit NATO a Valné shromáždění OSN) a tři cesty mnohostranným setkáním (zejména stře doevropským, např. 20 let od pádu berlínské zdi). Ostatní cesty byly buď pracovní do států střední a východní Ev-

ropy, popř. Ruska (vazby V. Klause na Rusko jsou tradičně silné), cesty na odborné semináře či konference (včetně USA), vzpomínkové akce k výročí pádu komunismu či prezentace jeho knihy *Modrá, nikoli zelená planeta*. Ať už jsou konkrétní důvody takto orientovaného cestovního kalendáře jakékoli, nutí k zamyšlení. Tím spíše, že v diplomatickém světě má pozvání k oficiální návštěvě hlavy státu vysokou symboliku, stejně jako neschopnost taková pozvání obdržet.

Zdá se, že na prezidentské úrovni se Česká republika dostává kvůli V. Klausovi do těžko přehlédnutelné diplomatické izolace, dochází k dalšímu odtržení exekutivní diplomacie od nejvyšší reprezentace ČR, a to vše má pro českou zahraniční politiku negativní důsledky. Diplomacie na nejvyšší úrovni je nezbytně nutná pro upevňování zahraničněpolitických vazeb jakéhokoli státu, ať už symbolickým potvrzováním dobrých vztahů, či poskytováním politické podpory těm otázkám, které je obtížné řešit z úrovně exekutivní. Přičteme-li k tomu skutečnost, že za prezidentem Klausem za rok 2009 na čistě bilaterální návštěvu (tj. např. mimo rámec předsednictví) nepřicestovala žádná významnější hlava státu z evropských spojenců, jeví se tento rys české zahraniční politiky – a působení prezidenta Klause – jako ještě závažnější.

TVORBA ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V ROCE 2009: PARLAMENT ČR

I v roce 2009 bude parlamentní vliv na ČZP analyzován na následujících úrovních:

- 1) zásahy do zahraniční politiky vyplývající z postavení parlamentu, jeho komor a relevantních výborů v ústavním a politickém systému ČR;
- 2) parlament jako platforma pro diskusi a vyjednávání o zahraniční politice;
- 3) tzv. parlamentní diplomacie.

Kromě několika málo výjimek, kdy parlament vstupuje do zahraniční politiky na základě zákonných aktů (v roce 2009 šlo např. o zákon o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci, a sněmovna pochopitelně schvaluje rozpočet), se legislativa podílí na zahraniční politice projednáváním a hlavně „schvalováním ústavou určených mezinárodních smluv, vyslovováním souhlasu s pobytem českých ozbrojených sil v zahraničí a s pobytem ozbrojených sil jiných států na území ČR“.²⁰ Především první polovina roku 2009 jednoznačně potvrdila polarizační trend, který se projevil i ve fungování parlamentu jako aktéra zahraniční politiky. Nedošlo sice k podobné situaci, jako bylo neschválení vládního návrhu na působení zahraničních sil na konci roku 2008, ale vyjádření nedůvěry vládě v průběhu výkonu předsednické role mělo důsledky pro českou zahraniční politiku ještě závažnější.

Poslanecká sněmovna

V roce 2009 doputovalo do sněmovny celkem 34 mezinárodních smluv. Z nich jich sněmovna stačila schválit (a po souhlasu Senátu doručit k podpisu premiérovi či prezidentovi) 14. Kromě toho sněmovna ještě schválila 27 smluv, které ve sněmovně zůstaly z roku 2008. Celkem tedy stačila schválit 48 smluv, což je razantní nárůst oproti

roku 2008, kdy jich bylo schváleno necelých 30. Do prvního čtení se ještě dostalo dalších 6 smluv, předložených sněmovně v roce 2009. Ze schválených smluv jich bylo 24 bilaterálního a 14 multilaterálního charakteru. Nejvíce bilaterálních smluv bylo hospodářských (ochrana a podpora investic, o zamezení dvojího zdanění), přičemž nejčastěji šlo o evropské partnery (14). Mimoevropských bilaterálních hospodářských smluv bylo schváleno sedm (např. se Sýrií byla dohoda vyjednáвана již od roku 2001). Druhým nejčastějším typem smluv byly smlouvy vnitrobezpečnostní povahy (ochrana utajovaných informací, spolupráci proti trestné činnosti). Těch bylo s unijními partnery schváleno 11, mimo EU pouze tři (USA, Gruzie, Albánie). Multilaterální hospodářské smlouvy byly schváleny pouze dvě a kromě nich pak ještě 11 multilaterálních smluv rozličné povahy (jednou z nejvýznamnějších pravděpodobně byla asociační dohoda s Bosnou a Hercegovinou).

Za sledované období (2007, 2008, 2009) se ve sněmovně vždy objevil určitý počet smluv, které vyvolaly větší či menší kontroverzi či politickou debatu. Z celkového množství smluv vždy šlo o nepatrný zlomek, ovšem důsledky rozdělení politické scény pro osud těchto smluv byly s každým rokem závažnější. V roce 2009 byly nejproblematičtějšími smlouvami obě bilaterální dohody s USA týkající se zřízení radarové stanice americké protiraketové obrany (více viz v kapitole 7 *Spojené státy americké v české zahraniční politice*). V polovině března sáhla vláda M. Topolánka k ojedinelému kroku, kdy obě smlouvy stáhla ze sněmovny kvůli obavě z neschválení. V tomto případě zafungovala sněmovna jako výrazný aktér zahraniční politiky, její síla však byla dána zejména nedostatečnou politickou podporou pro vládní pozici.

Smluvním dokumentem, který byl z procedurálního hlediska schválen nestandardní (byť legální) cestou a jeho projednávání bylo doprovázeno bouřlivými a nepřilíživými diskusemi, byla *Lisabonská smlouva* pozměňující *Smlouvu o Evropské unii* (více viz v kapitole 3 *Evropský rozměr české zahraniční politiky*). Nestandardní bylo, že smlouva byla schválena bez doporučujícího stanoviska dvou ze tří výborů, kterým byla smlouva přikázána k projednání, tj. v ústavně-právním a zahraničním (schválen byl pouze ve výboru pro evropské záležitosti). Opět se potvrdilo, že při sněmovní diskusi nedochází k žádným názorovým posunům jednotlivých stran, pouze ke vzájemnému osočování. Jednání o *Lisabonské smlouvě* se stalo jevištěm zejména pro boj mezi ČSSD a ODS. ČSSD se až příliš často soustředila na kritiku vlády a premiéra Topolánka kvůli neschopnosti prosadit bezproblémové schválení, ODS byla rozpolcena mezi chladné zastánce a odpůrce smlouvy. Z ostatních stran do jednání výrazněji zasahovala pouze KSČM, proevropská Strana zelených až na dva příspěvky v diskusi zcela chyběla. V tomto ohledu sněmovna selhala jako platforma pro relevantní politickou diskusi, ke schválení nakonec ovšem po třech dnech jednání došlo (připomeňme, že poprvé byla smlouva projednávána ve třech dnech na přelomu března a dubna 2008, druhé čtení započalo a bylo přerušeno 9. 12. 2008).²¹ Projednávání *Lisabonské smlouvy* ukázalo závažnou absenci dostatečného rozhledu a odpovědnosti při rozpravě o zásadním dokumentu pro budoucnost EU, a tím i ČR.

V roce 2009 sněmovnou schválila *Dohodu mezi EU a USA o zpracovávání údajů jmenné evidence cestujících* (tzv. PNR), která jako problémová zůstala již z roku 2008.²² Ani v tomto případě zahraniční výbor neschválil (již v červnu 2008) doporu-

čující usnesení, sněmovna druhé čtení odložila nakonec téměř o rok. V tomto případě ovšem došlo k vytvoření širšího konsenzu, neboť ČSSD se v roce 2008 stavěla proti návrhu. Při druhém čtení v září 2009 však proti dohodě stála pouze KSČM a dohoda byla schválena.

Posledním dokumentem, k němuž byla rozpoutána politicky motivovaná diskuse, byla *Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Spojených států amerických o posilování spolupráce při prevenci a potírání závažné trestné činnosti*, která byla americkou podmínkou schválení bezvívzového režimu pro české občany. Tato dohoda zavádí mj. nové prvky v evidenci a zpracovávání informací o osobách cestujících do USA. Smlouva byla dokonce dvakrát projednána na zahraničním výboru a byly vznášeny námitky kvůli zásahu do svobody jednotlivce. Nejhlasilějšími odpůrci dohody byla KSČM, jejíž poslanci hlasovali proti, za jejich odporem lze však vysledovat instinktivní odpor k užší vazbě na USA. ČSSD přes určité výhrady nakonec smlouvu při hlasování 19. 6. 2009 podpořila.

Ostatní projednávané smlouvy vyvolali nulovou nebo minimální pozornost. Poslanec V. Exner (KSČM) i v roce 2009 plnil svou „rolí“ z let minulých, kdy se snažil poukazovat na různé technické nedostatky, všechny ostatní smlouvy však prošly bez větších problémů a hlavně bez diskuse. Přesto stojí za pozornost jedna skutečnost. Na projednávání smluv, které se do sněmovny dostaly po 18. srpnu (a na jejich přikázání patřičným výborům), již v roce 2009 nezbyl prostor. Tyto smlouvy byly odloženy na lednovou schůzi (2010), řada z nich však již prošla pouze prvním čtením a nedošlo k jejich ratifikaci, neboť se za pět měsíců nenašel prostor pro jejich projednání. Tyto smlouvy tedy musí znovu od začátku projednat nová sněmovna, vzniklá z parlamentních voleb v květnu 2010. V převážné většině případů z tohoto zdržení vyplývá kritická reakce od smluvní protistrany. Z minulosti jsou však známy případy, kdy bylo zdržování ratifikace partnerem vnímáno negativně kvůli praktickým důsledkům pozdržení začátku platnosti smlouvy. Ale především je patrné, jak i neproblematická a běžná agenda může být ovlivněna negativním politickým kontextem – pro plynulé projednávání mezinárodních smluv je nutná základní shoda o pořadu jednání sněmovny, která přinejmenším od podzimu 2009 chyběla.

Oproti předchozím rokům se sněmovně naskytl možnost více ovlivňovat zahraniční politiku prostřednictvím schvalování či navrhování zákonných aktů, tj. nejen prostřednictvím schvalování mezinárodních smluv. Za určitých okolností může parlament dokonce fungovat jako klíčový aktér české zahraniční politiky, a to tehdy, pokud jsou legislativně upravována její pravidla tvorby. Takovou legislativní normou je senátní návrh tzv. stykového zákona, tj. zákona o jednání a styku Poslanecké sněmovny a Senátu mezi sebou i navenek. Návrh zákona upevňuje postavení Senátu v legislativním procesu a dále se věnuje jiným než zahraničněpolitickým záležitostem (např. upravuje společná zasedání obou komor a volbu prezidenta). Zahrnuje však i řešení tzv. vázaného mandátu pro vládu při některých rozhodnutích v rámci Evropské rady (či resortních rad). Snahou bylo zabezpečit, aby parlament měl možnost zasahovat do rozhodování vlády na evropské úrovni zejména v případě užití tzv. zjednodušeného postupu pro přijímání změn primárního práva, který předpokládá *Lisabonská smlouva*. Na jeho základě je možné exekutivním rozhodnutím (tj. rozhodnutím rady) měnit po-

dobu ratifikovaných základních smluv EU. Zakotvení tzv. vázaného mandátu bylo základní podmínkou pro schválení *Lisabonské smlouvy* legislativou, neboť v důsledku tzv. zjednodušený postup obchází národní legislativní orgány. Vzhledem k ústavnímu rozměru i nepřijatelnosti senátního návrhu částí sněmovny se konalo od předložení návrhu sněmovně v září 2008 pouze první čtení a do konce roku 2009 nebylo ani vydáno rozhodnutí ústavně-právního výboru (a není ani pravděpodobné, že tzv. stykový zákon bude projednán ještě do parlamentních voleb). Otázka vázaných mandátů tedy byla vyřešena dílčí úpravou jednacího řádu obou komor českého parlamentu.

V případě schválení bude mít stykový zákon dopad i na oblast zahraniční politiky, neboť upravuje zastupování českého parlamentu v mezinárodních meziparlamentních delegacích. Dosud byly části delegací považovány za komise každé komory a nebylo upraveno společné jednání delegace, neexistovala ani regulace toho, jak delegace rozhoduje jako celek. Nově by měl zákon určit, jakým způsobem se budou vybírat členové delegace a částečně i jejich společné rozhodování.²³ K tomu je ovšem nutné dodat, že význam meziparlamentních delegací pro českou zahraniční politiku je mizivý, stejně jako zájem legislativních aktérů o tuto rovinu zahraniční politiky.

Významnou zákonnou normou, která byla připravována celá léta, je zákon o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci (více viz v kapitole 19 *Rozvojový rozměr české zahraniční politiky* v předchozích i v letošním vydání této publikace). V roce 2009 sněmovna pouze stačila 1. října bez rozpravy návrh zákona projednat v prvním čtení, přičemž zahraniční výbor na svém listopadovém jednání navrhl některé změny. Druhé a třetí čtení bylo naplánováno až na počátek roku 2010.²⁴

Pokud jde o sněmovní pravomoc schvalovat pobyt českých ozbrojených sil v zahraničí, od roku 2007 sledujeme trend rozpadání konsenzu, který má při křehké vládní většině za důsledek nárůst role sněmovny jako legislativního aktéra. Sněmovna již v roce 2008 velice významně zasáhla do této roviny tvorby české zahraniční politiky, když v prosinci 2008 nebyl schválen vládní návrh na působení ozbrojených sil v zahraničí.²⁵ V roce 2009 tento trend pokračoval, s jistou modifikací po nástupu tzv. překlenovací vlády, jakkoli přímé důsledky nebyly tak alarmující jako právě v zimě 2008. Vládou upravený návrh z roku 2008 byl ve sněmovně projednáván 4. 2. 2009. Debata byla obdobně neplodná jako v prosinci, při vlastním hlasování však několik poslanců ČSSD vládní návrh podpořilo, a české působení v zahraničí tak mohlo v roce 2009 pokračovat. Způsob projednávání i schvalování misí pro rok 2009 ukázal na obou stranách zoufalý nedostatek ochoty diskutovat o dlouhodobé strategii působení českých sil v zahraničí (zejména na straně koalice) a zoufalý nedostatek odpovědnosti (zejména na straně opozice).

Odlíšný obrázek poskytlo projednávání vládního návrhu na působení sil a prostředků ministerstva obrany v zahraničí pro rok 2010. Pro schválení návrhu existovala jasná podmínka Fischerově vládě, totiž aby předložila návrh do poloviny roku a došlo k ukončení českého angažmá v rámci operace Trvalá svoboda. Návrh, který kromě respektování této podmínky rovněž mj. zahrnoval dílčí posílení evropského rozměru nasazení českých sil, byl sněmovně skutečně postoupen již 8. června. Díky jeho kompromisnímu znění byl během tří dnů projednán a odsouhlasen výborem pro obranu i zahraničním výborem a již 16. 6. schválen sněmovnou (proti hlasovali poslanci

KSČM a někteří poslanci ČSSD). Přesto se diskuse nesla ve vzájemně osočujícím duchu. Vyslání ozbrojených sil se pak do sněmovny znovu dostalo až na počátku listopadu, kdy bylo rozhodnuto, že se do Afghánistánu vrátí 20 příslušníků 601. skupiny speciálních sil, a to pro ochranu ZÚ Kábul (od 1. 1. 2010 měla vystřídat tým Policie ČR). Po krátké diskusi se s výjimkou KSČM sněmovna shodla na schválení návrhu.²⁶

Zájem a politickou sněmovní diskusi vyvolalo únorové jednání o sociálním zabezpečení cizinců, kteří kvůli finanční krizi ztratili v ČR zaměstnání. Sněmovna vydala usnesení, v němž žádá vládu o zlepšení pomoci v těchto případech.²⁷ Vášnivá diskuse se odehrála v únoru i po přednesení zprávy premiéra o čerpání evropských prostředků (vláda byla kritizována za pomalost),²⁸ ovšem bez dopadu na exekutivu. Oproti tomu informace o působení cizích ozbrojených sil na území ČR či o zahraničních cvičeních AČR byly průběžně v roce 2009 přijímány bez zájmu poslanců.

Dosud ojedinělou možností, jak prostřednictvím legislativy ovlivnit zahraniční politiku, představovalo schválení žádosti o finanční pomoc Lotyšsku v letech 2009 a 2010. Vlastní návrh zákona byl 17. 2. 2009 schválen se širokou podporou a ve shodě o potřebě solidarity. Pro vládní návrh hlasovali kromě poslanců KSČM dokonce ve zrychleném procesu v prvním čtení všichni přihlášení poslanci. Symptomatické však je, že i při projednávání tohoto rozhodnutí vyvolala opozice nesouvisící diskusi o míře zdanění a přerozdělování v pobaltských zemích jako o možném zdroji tamní krize.²⁹

Obdobně netradičním pokusem byl komunistický návrh zákona z února 2009 o zrušení zákona z roku 2000 o zákazu dodávek pro íránskou jadernou elektrárnu Búšéhr. Topolánkova vláda 10. 3. s návrhem zákona nesouhlasila. Sněmovna 4. 11. o jediný hlas pustila předlohu do druhého čtení. ODS byla pro zrušení předlohy, ČSSD rozpolcena, KSČM proti zrušení a ostatní strany se hlasování zúčastnily jen minimálně.³⁰ Je nepravděpodobné, že by sněmovna byla schopna ještě do svého rozpuštění zákon schválit, v každém případě i zde se ukazuje potenciálně silný vliv legislativy na zahraniční politiku.

Oproti roku 2008 nesáhla sněmovna k vydání „prohlášení“ jako nástroji vyjádření určitého názoru na zahraniční politiku ani k usnesení, kterým by se přímo snažila zavázat vládu k nějakému konkrétnímu zahraničněpolitickému kroku.

K diskusím o zahraniční politice na půdě sněmovny nedochází pouze při vlastním schvalování legislativních aktů či mezinárodních smluv, ale i při interpelacích či např. při projednávání programových priorit vlády, vyjadřování důvěry vládě atd.

Hypertrofické a nikam nevedoucí diskuse z první poloviny roku, kdy sněmovní půda a zahraničněpolitická témata působily jako útočiště pro politický koaličně-opoziční boj, téměř ustaly za působení Fischerovy vlády. Jediným více diskutovaným tématem bylo dokončení ratifikace *Lisabonské smlouvy* (např. říjnová schůze, kde premiér Fischer žádal o neformální mandát po zrušení předčasného termínu parlamentních voleb).

Málo častým jevem jsou petice, kterými se občané vyjadřují k zahraniční politice. Sněmovna 20. března projednávala zprávu o přijatých peticích a tato zpráva přinesla informace o peticích proti výstavbě radarové základny a proti uznání nezávislosti Kosova. Sněmovna bez jakéhokoli zájmu o rozpravu vzala informaci o peticích na vě-

domí.³¹ Navzdory obrovské opoziční veřejné kampani tedy tomuto konkrétnímu projevu veřejného zájmu o zahraniční politiku nebyla věnována žádná pozornost.

Interpelace předsedy vlády a jejích členů ani v roce 2009 nepředstavovaly silný nástroj poslanců k ovlivnění zahraniční politiky, sloužily spíše jako možnost vyjádření nespokojenosti a v několika případech i ke zisku dodatečných informací. Ze 157 zodpovězených interpelací na vládu M. Topolánka se jich 17 týkalo zahraniční politiky, zprvu šlo především o české předsednictví, vyskytly se také otázky stran odškodnění brdských obcí ve spojení s americkou radarovou základnou a otázky spjaté s misí v Afghánistánu, portfolio dotazů však bylo poměrně široké. Z celkem 171 přednesených či navržených interpelací na Fischerovu vládu se jich 33 týkalo zahraniční či evropské politiky, zejména způsobu čerpání financí z evropských fondů, přeshraniční dopravní infrastruktury, zůstalo ovšem i téma Afghánistánu. Z dvaceti podaných písemných interpelací se jich zahraniční politikou zabývalo pět. Počet, podoba, dopad interpelací a zájem o ně tedy zcela odpovídaly roku 2008.

Zahraňiční výbor a parlamentní diplomacie

Stejně jako celá sněmovna, i Zahraňiční výbor Poslanecké sněmovny PČR plní své role, vyplývající z jeho postavení v legislativním procesu, funguje i jako platforma pro vzájemnou diskusi či pro podrobnější informování o zahraniční politice různými exekutivními činiteli. Významná je i jeho orientace na parlamentní diplomacii. Pokud jde o formální postavení, drtivou většinu mezinárodních smluv projednal a doporučil bez větší debaty a zcela konsenzuálně. Řada smluv byla dokonce v zájmu urychlení projednána dohromady jako jeden bod. Zahraňičnímu výboru se však nepodařilo ani přes několikrát jednání vyjádřit se k *Lisabonské smlouvě*, která tak byla schválena bez jeho usnesení. Mezi další spornější témata patřila již zmíněná smlouva s USA o posilování spolupráce při prevenci a potírání závažné trestné činnosti a návrh na působení zahraniční mise pro rok 2010.

Tradičním a dlouhodobým profilovým tématem zahraňičního výboru je zahraniční rozvojová spolupráce. Do této linie zapadá i vytvoření podvýboru pro zahraniční rozvojovou spolupráci v dubnu 2009. Výbor se také aktivně a kriticky vyjadřoval k vládním návrhům koncepce rozvojové spolupráce, včetně požadavku na upravení výše finančních prostředků, alokovaných do této oblasti. V této věci zahraňiční výbor postupoval konsenzuálně, spíše jako legislativní aktér vymezující se vůči exekutivě než jako politicky rozdělený orgán. Fakticky však mohl ovlivnit exekutivu jen, když na podzim využil svého legislativního práva zasáhnout do znění zákona o rozvojové spolupráci. Naopak došlo k útlumu zájmu o ekonomickou diplomacii, čemuž také odpovídá zrušení podvýboru pro vnější ekonomické vztahy, který stejně nikdy plně nefungoval. Jeho působnost se přesunula do podvýboru pro prezentaci ČR v zahraničí.

Rovněž v roce 2009 se výbor ve svých diskusích zabýval zejména aktuálními zahraničněpolitickými událostmi, o nichž byl zpravován i prostřednictvím zástupců exekutivy, včetně jedné návštěvy ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga a pěti návštěv J. Kohouta (z toho třikrát v roli náměstka, dvakrát v roli ministra). Formální komunikace s exekutivními činiteli tedy probíhala hladce. Obecně lze říci, že s výjimkou *Lisabonské smlouvy* a některých aktuálních zahraničněpolitických témat (ze-

jména situace v Gaze na počátku roku) byla jednání v zahraničním výboru méně konfliktní než v roce 2008.

Nejasnou otázkou zůstává formálně slabé postavení zahraničního výboru v procesu tvorby zahraniční politiky. Nadále platí, že fungování a role výboru do značné míry závisí na osobních vazbách a komunikaci mezi jednotlivými aktéry.³² Dobrá informovanost i komunikace výboru s MZV byla založena na na fungujícím vztahu mezi předsedou výboru J. Hamáčkem a prvním náměstkem ministra zahraničních věcí T. Pojarem. Po jmenování T. Pojara velvyslancem v Izraeli byl tento komunikační kanál přerušen a zahraniční výbor kvůli tomu dostává informace z MZV o poznání obtížněji.³³ S překlenovací vládou navíc silně narostla autonomie exekutivy oproti legislativě (viz výše). Řada témat byla řešena exkluzivně na MZV či MO, dokonce i bez diskuse ve vládě a pochopitelně i bez diskusí v zahraničním výboru. Příkladem toho je, že od nástupu překlenovací vlády J. Fischera se výbor oproti předchozím rokům téměř vůbec nevěnoval diskusím o aktuálních zahraničněpolitických tématech a informační návštěvy z MZV (např. na úrovni politického ředitele či ředitelů odborů) téměř ustaly. Ještě do konce března výbor diskutoval o otázce vydávání víz v Hanoji, o situaci v Gaze, o problematice NATO, Afghánistánu či o rozvojové pomoci a v některých případech k těmto otázkám přijal i usnesení. Od pádu vlády se však zahraniční výbor dle dostupných informací soustředil téměř výhradně na projednávání smluv a jeho role jako informační spojky mezi exekutivou a sněmovnou v podstatě vymizela (s výjimkou prosincové mimořádné schůze, na které ředitel vojenské zpravodajské služby a zástupce ředitele zpravodajské služby ČR /ÚZSI/ informovali o rusko-běloruském vojenském cvičení Západ 2009). Tato situace skutečně silně kontrastuje s kontinuálními diskusemi, probíhajícími v zahraničním výboře v letech 2007 a 2008. S nástupem překlenovacího kabinetu jako by členové výboru definitivně ztratili zájem o zahraniční politiku. Přitom druhá polovina roku byla rozhodně bohatá na globální i evropské problémy, k nimž by měla být vedena důsledná politická diskuse, ať již hovoříme o implementaci *Lisabonské smlouvy*, o Evropské službě vnější akce, o strategii 2020, o strategické koncepci NATO atd., abychom vybrali jen ty nejkřiklavější případy. Tematicky nadále v zahraničním výboře chyběla koncepční diskuse či diskuse o multilaterální politice ČR a bilaterálních vazbách na evropské státy.

Přetrvávají negativní důsledky nedostatečné docházky členů výboru na jeho jednání, což mělo za následek dokonce nemožnost usnášení tohoto orgánu. Bohužel výbor již z neznámých důvodů nezveřejňuje záznamy o docházce, tudíž ani není možné sledovat, kteří konkrétní poslanci si nejčastěji schůze zahraničního výboru nechávají ujít.

Ke ztrátě zájmu o zahraniční politiku ovšem jistě přispívá skutečnost, že většina aktivních kroků zahraničního výboru (např. usnesení), které nemají zavazující povahu, je ignorována. Dobrým příkladem je dlouhodobá snaha výboru o to, aby s ním byla dopředu konzultována nebo aspoň vedena diskuse o strategii ohledně budování sítě českých zastupitelských úřadů. Výsledkem bylo, že tak jako pokaždé byli poslanci konfrontováni s vládním plánem (návrh MZV) ex post v říjnu 2009, bez sebemenší možnosti do této diskuse vstoupit. Spíše z marnosti pak zahraniční výbor jednomyslně přijal usnesení 226, 227 a 228, v nichž mj. vyjadřuje nesouhlas s rušením českých ZÚ

v zahraničí, žádá MZV o předložení návrhu koncepce ZÚ v zahraničí s vyhodnocením ekonomických dopadů a zároveň žádá o předkládání informací k vytváření této strategie.³⁴ S jistou dávkou cynismu lze dodat, že k velké frustraci členů výboru to je také asi všechno, co může zahraniční výbor za stávajících podmínek vůči exekutivě dělat. Pohled do minulosti (viz předchozí dvě vydání této ročenky) jasně ukazuje, že většina usnesení výboru vyzývajících vládu či MZV k určitým konkrétním krokům, byla v tichosti zapomínána a ignorována.

Reálnou silou tak zahraniční výbor disponuje pouze v rozpočtové oblasti, kdy se vyjadřuje k rozpočtu MZV. Je ovšem nemyšlitelné, aby odvetou hrozil např. snížením rozpočtu MZV. Ostatně i v této oblasti si zahraniční výbor v roce 2009 počínal vůbec nejméně aktivně ze všech sledovaných let – v usnesení pouze upozornil na to, že rozpočet kapitoly MZV je ve střednědobém výhledu 2011–2012 neudržitelný.³⁵ V předchozích letech se výbor pokoušel formulovat některé konkrétní kroky a opatření k navýšení kapitoly MZV.

Snížení zájmu MZV o komunikaci se zahraničním výborem se projevilo i v jeho parlamentní diplomacii. V loňském vydání této ročenky byla pozitivně hodnocena začínající koordinace geografického a tematického zaměření parlamentní diplomacie s relevantními odbory MZV. Parlamentní diplomacie např. může podporovat nově rozvíjené – dílčí – teritoriální priority MZV, ať už jde o Blízký východ či africké země, popř. se zaměřit na země, které nejsou příliš pokryty na exekutivní úrovni. I tato iniciativa ovšem vycházela spíše z osobních vazeb a dle informací k této koordinaci již nedochází. Nenastal ani pokrok při hledání modelu společného cestování zástupců (výborů) Poslanecké sněmovny a Senátu tak, aby nedocházelo k často zbytečnému zdvojování cest do obdobných destinací.

Významnější cesty členů zahraničního výboru byly nadále soustředěny na mimoevropské destinace, silný byl blízkovýchodní a africký rozměr (Saúdská Arábie, Egypt, Tunisko, Nigérie, Ghana), v závěru roku se uskutečnila také jedna zámořská cesta (Kolumbie, Kostarika, USA /Miami/). Nechyběl však ani evropský „sousedský“ rozměr, který byl potvrzen cestou na Ukrajinu. Obě tato zaměření byla patrná i z přijetí zahraničních delegací v ČR na úrovni výboru (např. Izrael, Ghana, Turecko, Chorvatsko, Německo).

Obecně byla parlamentní diplomacie značně ovlivněna českým předsednictvím Radě EU, díky němuž narostla zahraniční aktivita všech orgánů Poslanecké sněmovny, řada cest směřovala do Bruselu a do Švédska.

Senát

V legislativní rovině je role Senátu podobná Poslanecké sněmovně, v některých ohledech je však jeho postavení vůči exekutivě slabší. Přes slabší napojení však byly vztahy s představiteli vlády M. Topolánka na dobré úrovni, vzhledem k bohatým či stále ještě trvajícím senátorským zkušenostem tří hlavních exekutivních aktérů Topolánkovi vlády (premiér, vicepremiér pro evropské záležitosti a ministr zahraničních věcí). Dostatečná komunikace fungovala i po výměně vlády, o evropských záležitostech většinou informoval ministr pro evropské záležitosti (viz v kapitola v předchozích dvou vydáních této ročenky). Aktivita Senátu v roce 2009 byly stejně jako v pří-

padě sněmovny silně ovlivněny hlavními tématy roku 2009 – *Lisabonskou smlouvou* a také předsednictvím ČR Radě EU (více viz v kapitole 3 *Evropský rozměr české zahraniční politiky*). Bohužel, i na předsednických parlamentních aktivitách se projevil pád vlády, jímž byly poznamenány některé významné akce, jako např. zasedání COSAC (konference evropských výborů národních parlamentů EU), kterého se ne-zúčastnil evropský komisař.

V neformální rovině je nadále patrná snaha Senátu – a jeho předsedy P. Sobotky – orientovat horní komoru parlamentu na zahraniční politiku a profilovat Senát jako reprezentanta dlouhodobějších a nadstranických vizí. Tomu napomáhá i menší napojení na exekutivu (vláda je odpovědná Poslanecké sněmovně, nikoli Senátu). V roce 2009 se dále posiloval trend Senátu více se orientovat na evropské záležitosti. Vzhledem k významnějšímu postavení národních parlamentů po přijetí *Lisabonské smlouvy* a vzhledem k rostoucímu významu setkání evropských národních parlamentů je tento trend třeba hodnotit pozitivně. V této souvislosti rovněž narůstá role i aktivity senátního Výboru pro záležitosti EU, jehož vlivu jistě napomohla i skutečnost, že se jeho členem stal bývalý místopředseda vlády pro evropské záležitosti A. Vondra.

Běžné smlouvy a evropská legislativa byly nadále projednávány téměř bez zájmu zákonodárců. Senát v roce 2009 projednal a schválil 15 smluv, které zůstaly z roku 2008, 21 smluv, které byly Senátu předloženy již v roce 2009, a 10 smluv, které byly předloženy po 18. září, již Senát nestačil projednat (Senát schvaluje smlouvy jen v jednom čtení). Významným rozdílem oproti Poslanecké sněmovně je, že se Senát v plénu věnuje evropské legislativě, jako např. sdělením Komise, návrhům směrnic a nařízením Rady. Tento rozdíl je dán tím, že rozhodnutí sněmovního Výboru pro evropské záležitosti stran evropské legislativy má váhu plenárního rozhodnutí, zatímco senátní plénum si drží pravomoc rozhodovat o evropské legislativě samo. Proto se také na plénu v Senátu k diskutuje o evropské legislativě častěji. Za rok 2009 se nestalo, že by byl některý akt neschválen, rozhodně se však vyskytly případy nesouhlasných reakcí, jako např. v případě diskusí o pozici (sdělení) EK k cestě ke klimatické dohodě v Kodani (květen 2009) i o finálním evropském návrhu pro kodaňský summit (prosinec 2009). Oproti sněmovně jsou také častěji zařazovány jako jednací body informace vládních činitelů o výsledcích evropských rad a vláda informuje Senát o svých pozicích před jejich jednáním. To všechno dává příležitost k důslednějším debatám o evropských záležitostech ve srovnání se sněmovnou. V roce 2009 se tak diskutovalo pochopitelně o českém předsednictví, dále o „irských zárukách“, nominacích na posty v nové EK, kodaňském summitu, dohledu nad finančními trhy a o finanční krizi obecně, o budoucnosti vnějších vztahů EU po implementaci *Lisabonské smlouvy*, nové reprezentaci EU po implementaci *Lisabonské smlouvy*, o procesu ratifikace *Lisabonské smlouvy* v ČR a justici a vnitru za „lisabonských“ podmínek. V některých případech byly tyto diskuse i dost vyhrocené a vzájemně konfliktní.

Rok 2009 totiž jasně ukázal, že s oslabováním dominance ODS a posilováním její levicové protiváhy i v Senátu dochází k razantnějším politickým střetům a silovým hlasováním a senátní volby v roce 2010 mohou tento vývoj ještě posílit. Vyšší míra konsenzu se však přece jen v Senátu projevila, např. při schvalování misí pro rok 2009 (leden 2009), kdy oproti sněmovně byla diskuse minimální a nikdo nehla-

soval proti návrhu. Širší diskuse se rozběhla až o návrhu na působení českých vojenských sil v zahraničí v roce 2010, ovšem i zde nakonec prošel návrh i s hlasy sociálně-demokratických senátorek a senátorů a nikdo nehlasoval proti. Dalším příkladem je smlouva o finanční pomoci Lotyšsku. Ta v Senátu prošla oproti sněmovně bez komentářů. Stejně tak i dohoda s USA o posilování spolupráce při potírání závažné trestné činnosti (březen 2009).³⁶

Zásadní byla ovšem diskuse o schválení *Lisabonské smlouvy* (6. 5. 2009), a to i v případě schvalování již zmíněné úpravy jednacíh řádů Poslanecké sněmovny a Senátu stran tzv. vázaného mandátu. Senátní diskuse byla oproti sněmovně kultivovanější, proti se vyslovilo 19 ze 36 senátorek a senátorů ODS.³⁷ Jak známo, pouhým hlasováním však pro Senát problematika *Lisabonské smlouvy* neskončila, neboť skupina senátorů ODS podala stížnost k Ústavnímu soudu ČR (více viz v kapitole 3 *Evropský rozměr české zahraniční politiky*). Stalo se tak ve věci *Lisabonské smlouvy* již podruhé, v tomto případě však byla podána stížnost až po vlastním schválení, kdy tedy bylo jasně deklarováno politické rozhodnutí (tj. jako v případě Německa). To je významný rozdíl oproti prvnímu návrhu na přezkum v dubnu 2008, kdy mělo rozhodnutí Ústavního soudu ČR předcházet politickému rozhodnutí, což s ohledem na tvorbu zahraniční politiky nebyl zcela bezproblémový postup a především ne zcela vhodný precedent.

V roce 2009 Senát ojedinele využil možnosti ovlivnit českou zahraniční politiku prostřednictvím senátního usnesení, konkrétně v říjnovém usnesení k situaci ke Gruzii, které mj. žádá deokupaci Gruzie a odmítá snahy o uznání nezávislosti Abcházie a Jižní Osetie.³⁸ Tento bod ukázal na konfliktní potenciál, který se přece jen v současném Senátu skrývá, dojde-li na podobně kontroverzní témata (usnesení bylo nakonec přijato s pouhými čtyřmi hlasy proti).

Senátní parlamentní diplomacie byla ovlivněna českým předsednictvím Radě EU, byla např. patrná snaha navštěvovat kandidátské státy. Předseda Senátu P. Sobotka projevuje nadále zájem o střední Evropu, účastnil se akcí Visegrádské skupiny i Regionálního partnerství (Slovensko, říjen), vykonal oficiální návštěvu Makedonie a Chorvatska (květen). Kromě toho (spolu s podnikateli a náměstkem ministra průmyslu a obchodu) v září navštívil kaspický region. Z tohoto jasně definovaného rámce poněkud vybočuje jeho oficiální návštěva Japonska na přelomu listopadu a prosince. Cesty zástupců senátního Výboru pro zahraniční politiku, obranu a bezpečnost (předseda J. Dienstbier) nevykazovaly žádný definující rys, dle dostupných informací však např. cesty do Afriky v roce 2009 byly připravovány na doporučení MZV. Některé cesty členů hospodářského výboru zrcadlily zájem o podporu investic v Rumunsku a v Bulharsku (zejména energetické investice ČEZ). Nadále však nedochází ke koordinaci cest mezi jednotlivými orgány Senátu ani mezi oběma komorami českého parlamentu.

ZÁVĚR

Rok 2009 naznačil velký potenciál administrativního a exekutivního zázemí české zahraniční politiky a zároveň ukázal, že nedostatečné politické poměry mohou tento po-

tenciál zcela zbytečně promrhat. Vláda M. Topolánka odvedla dobrou práci při řízení českého předsednictví Radě EU, ovšem nedostatek politické vůle opozice i vlády vyústil k zásadnímu neúspěchu, tj. k březnovému pádu vlády. V období „nepolitické“ vlády J. Fischera významně narostla role exekutivy při tvorbě české zahraniční politiky a parlament jako platforma pro tvorbu politického zázemí zahraniční politiky i jako průběžná kontrola exekutivy ztratil na významu. Diplomacie i působení J. Fischera bylo silně unijní, středoevropské, konsenzuální, a zároveň mohl premiér podniknout některé delší a náročné zahraniční cesty. Pro omezený politický mandát se však nedařilo otevírat či posunovat žádnou z významných zahraničněpolitických otázek.

Povolební vývoj ukáže, jakým způsobem bude v budoucnosti koordinována evropská politika, zda bude koordinována z Úřadu vlády ČR nebo z některého resortního ministerstva a zda bude mít vedoucí útvaru pozici člena vlády, či nikoli. Bude rovněž nutné doladit některé detaily týkající se kompetencí MZV, koordinujícího útvaru a stálé mise v Bruselu. Exkluzivní roli při výkonu a implementaci zahraniční politiky má nadále MZV, přestože role předsedy vlády jednoznačně narůstá. Rok 2010 ukáže, zda nový ministr zahraničních věcí bude mít dostatek vůle a politického vlivu, aby prosadil některé dlouhodobě nutné kroky ve svém úřadě, týkající se především sítě zastupitelských úřadů, rotace diplomatů a rozhodování o personálních otázkách.

Rok 2009 zřetelně obnažil neblahé důsledky přílišné autonomie prezidenta republiky v otázkách zahraniční politiky za podmínek, kdy o zásadních zahraničněpolitických a evropských otázkách nepanuje shoda mezi ním a vládou. Více ukazatelů navíc naznačuje, že se prezident dostává do určité izolace, což vede k jeho dalšímu odtržení od exekutivní (vládní a resortní) diplomacie. V běžné agendě však prezident postupoval ve shodě s vládou a po nástupu J. Fischera se konalo i několik koordinačních schůzek.

Závěrem lze říci, že rok 2009 ještě více zvýraznil slabiny tvorby české zahraniční politiky, z nichž ty hlavní jsou nezáměr a neodpovědnost politiků a nevyočitatelné autonomní jednání prezidenta republiky. Z následující kapitoly (*Média a politika: Zahraniční zpravodajství v českých médiích v roce 2009*) rovněž vyplývá, že útržkovitostí, povrchností a selektivitou selhávají i média: nekultivují zázemí pro smyslupnější a informovanější dialog o zahraniční politice. Pozitivnější jsou naopak náznaky názorového sblížení mezi hlavními ideologickými aktéry – ČSSD a ODS – v některých oblastech zahraniční politiky. Především však rok 2009 ukázal, že bez vlády s politickým mandátem dlouhodobě nelze dělat zahraniční politiku.

Poznámky

- ¹ Kořan, Michal (2009): *Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2008*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 13.
- ² Více viz např. Kaniok, Petr–Smekal, Hubert (2010): *České předsednictví v Radě EU: politický standard, mediální katastrofa*. *Politologický časopis*, 1/2010 s. 39–58.

- ³ Viz též Drulák, Petr (2009): *Politika českého nezájmu aneb Rekviem za české předsednictví*. *Mezinárodní politika*, 7/2009, s. 4–6.
- ⁴ Údaj platný k 15. 4. 2010. Viz on-line: (www.vlada.cz/cz/jednani-vlady/jednaci-rad-vlady/jednaci-rad-vlady-26527/, čl. VII.).
- ⁵ Usnesení vlády ČR, č. 1181, 16. 9. 2009. On-line: ([kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/2D678EB3BFA7F7B8C1257632002A340A/\\$FILE/1181%20uv090916.1181.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/2D678EB3BFA7F7B8C1257632002A340A/$FILE/1181%20uv090916.1181.pdf)).
- ⁶ Usnesení vlády ČR, č. 1249, 5. 10. 2009. On-line: ([kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/A2ED56CB867B21BBC125764D00258234/\\$FILE/1249%20uv091005.1249.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/A2ED56CB867B21BBC125764D00258234/$FILE/1249%20uv091005.1249.pdf)).
- ⁷ *Paroubek dal Fischerovi košem, NERV označil za veteš*. *Novinky.cz*, 4. 4. 2009. On-line: (www.novinky.cz/domaci/167944-paroubek-dal-fischerovi-kosem-nerv-oznacil-za-vetes.html); *Výhledy české energetiky*. *Hospodářské noviny*, 19. 5. 2009.
- ⁸ Usnesení vlády ČR, č. 714, 8. 6. 2009. On-line: ([kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/6BFDE5B071A154C5C12575E5004024F1/\\$FILE/714%20uv090608.0714.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/6BFDE5B071A154C5C12575E5004024F1/$FILE/714%20uv090608.0714.pdf)).
- ⁹ Záznam z jednání schůze vlády ČR, 17. 6. 2009 (mimořádná schůze). On-line: (kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/7C03B61AF4F5CE45C12575E40032C29D); *Klaus s Fischerem si dopisují kvůli zárukám o Irsko*. *Lidovky.cz*, 17. 6. 2009. On-line: (www.lidovky.cz/klaus-s-fischerem-si-dopisuji-kvuli-zarukam-pro-irsko-pfl-/ln_domov.asp?c=A090617_170049_ln_domov_pks).
- ¹⁰ Záznam z jednání schůze vlády ČR, 12. 10. 2010. On-line: (kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/EB70D657187E7B76C1257651002BA689).
- ¹¹ Záznam z jednání schůze vlády ČR, 16. 9. 2009. On-line: (kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/2D678EB3BFA7F7B8C1257632002A340A).
- ¹² Záznam z jednání schůze vlády ČR, 4. 5. 2009. On-line: (kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/6DFE372AE0102BC7C12575A8004335A7).
- ¹³ Usnesení vlády ČR, č. 1228, 21. 9. 2010. On-line: ([kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/9CA7875E8065529FC12576400025EA98/\\$FILE/1228%20uv090921.1228.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/9CA7875E8065529FC12576400025EA98/$FILE/1228%20uv090921.1228.pdf)).
- ¹⁴ Viz Kořan, Michal (2008): *Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2007*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 22–23.
- ¹⁵ Česká tisková kancelář, 8. 1. 2009.
- ¹⁶ Viz např. Topolánek: *Můj eurorealismus slabne, v Unii nás berou vážně*. *Novinky.cz*, 13. 9. 2009. On-line: (www.novinky.cz/domaci/163827-topolanek-priznal-muj-eurorealismus-slabne-v-unii-nas-berou-vazne.html).
- ¹⁷ Česká tisková kancelář, 6. 5. 2009.
- ¹⁸ Česká tisková kancelář, 28. 10. 2009.
- ¹⁹ Viz Kořan, Michal (2008): *Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2007*, op. cit., s. 27.
- ²⁰ Kořan, Michal (2009): *Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2008*, op. cit., s. 27.
- ²¹ Tamtéž, s. 29.
- ²² Tamtéž, s. 30.
- ²³ Sylllová, Jindřiška: *Malý letní útok na rigiditu Ústavy*. *Právní zpravodaj*, 8/2008.
- ²⁴ Poslanecká sněmovna PČR, sněmovní tisk 883. On-line: (<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=883&O=5>).
- ²⁵ Tamtéž, s. 31.
- ²⁶ Poslanecká sněmovna PČR, 64. schůze, 181. hlasování, 4. 11. 2009. On-line: (www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=50939).
- ²⁷ Stenografický zápis 48. schůze Poslanecké sněmovny PČR, 4.–20. 2. 2009. On-line: (www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/048schuz/).
- ²⁸ Tamtéž.
- ²⁹ Stenografický zápis 49. schůze Poslanecké sněmovny PČR, 17. 2. 2009. On-line: (www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/049schuz/49-1.html).

- ³⁰ Poslanecká sněmovna PČR, sněmovní tisk 733. On-line: (www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=733&O=5).
- ³¹ Stenografický zápis 52. schůze Poslanecké sněmovny PČR, 20. 3. 2009. On-line: (www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/052schuz/52-4.html).
- ³² Viz Viz Kořan, Michal (2008): *Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2007*, op. cit., s. 37.
- ³³ Rozhovor s předsedou Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny PČR J. Hamáčkem, 14. 5. 2009.
- ³⁴ Usnesení 226, 227, 228 ze 42. schůze Poslanecké sněmovny PČR, 22. 10. 2009. On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=58644; www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=58645; www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=58645).
- ³⁵ Usnesení 238 ze 43. schůze Poslanecké sněmovny PČR, 11. 11. 2009. On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=59521).
- ³⁶ Těsnopisecká zpráva z 5. schůze Senátu PČR, 26. a 27. 3. 2009. On-line: (www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=51221; www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=51305).
- ³⁷ 6. schůze Senátu PČR, 7. hlasování, 6. 5. 2009. On-line: (senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=9887&O=7).
- ³⁸ Usnesení Senátu PČR z 11. schůze, 8. 10. 2009. On-line: (www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/webNahled?id_doc=53520&id_var=45437).

Kapitola 2

Média a politika: Zahraniční zpravodajství českých médií v roce 2009

Vlastimil Nečas, Lenka Vochocová

Tato kapitola analyzuje obraz české zahraniční politiky v českých médiích. Identifikujeme hlavní charakteristiky zahraničního zpravodajství, především tematickou strukturu agendy, přítomné aktéry a prioritní destinace. Analýza je tvořena dvěma částmi, přičemž sledujeme odlišné aspekty a používáme různé analytické nástroje. První část představuje kvantitativní obsahovou analýzu hlavních zpravodajských relací tří českých celoplošných televizních stanic. Použili jsme stejnou metodiku i analyzovaný vzorek jako v loňském roce. To nám umožňuje rozšířit výzkum o srovnání s výsledky analýzy z roku 2008. Druhá část doplňuje studii o kvalitativní šetření vybraných událostí. Zde se soustředíme na charakteristiky mediálních textů věnovaných třem zásadním událostem v roce 2009, a to: 1) pádu vlády na konci března; 2) zářijovému rozhodnutí o zrušení plánované výstavby radarové základny v České republice; 3) podpisu *Lisabonské smlouvy* v listopadu. Cílem případové studie je určit kontextuální rámce, které média vytvářela okolo jmenovaných událostí. Zajímá nás tedy především, kteří aktéři vystupují v událostech jako ústřední či vedlejší, jaké příčiny a důsledky média přisuzují jednotlivým událostem, připomíná-li rámec referování o události některý z velkých narativů (bipolární rozdělení světa, porobený národ atd.) a jak média s takovými rámci pracují, popř. jak sama hodnotí mediální referování o těchto událostech (metamediální diskurz).

OBSAHOVÁ ANALÝZA TELEVIZNÍHO ZPRAVODAJSTVÍ

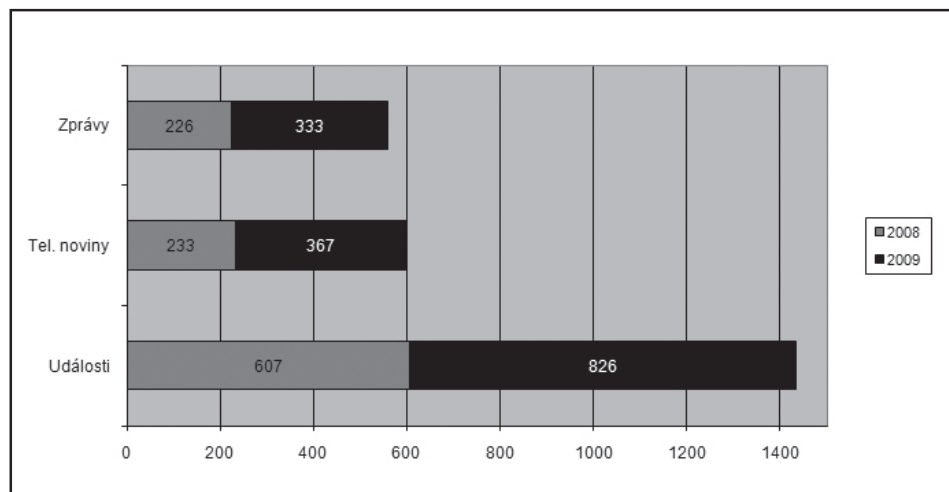
Pro deskriptivní obsahovou analýzu jsme formulovali čtyři výzkumné otázky:

- 1) která zahraničněpolitická témata byla zdůrazňována?;
- 2) kterým zemím věnovala média nejvíce pozornosti v souvislosti s českou zahraniční politikou?;

- 3) kteří aktéři dominovali zpravodajství o české zahraniční politice?;
- 4) lišila se jednotlivá média v důrazu kladeném na mediované události?

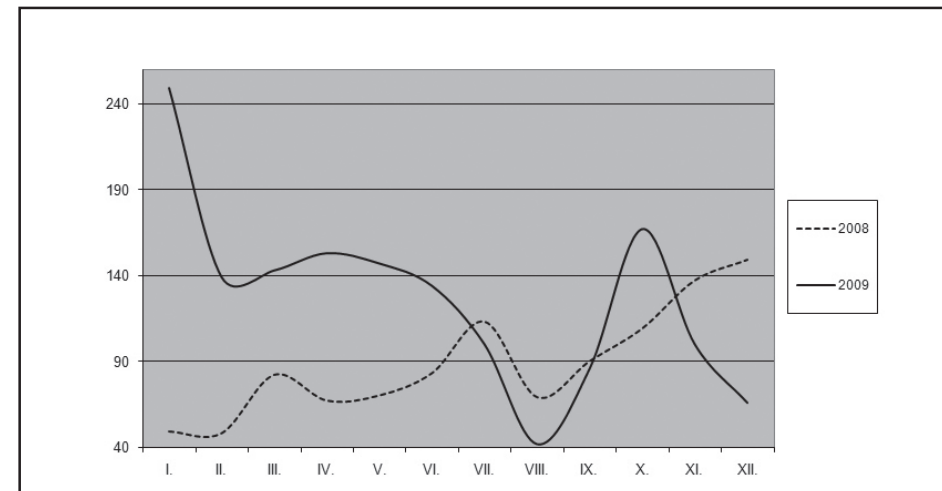
Sledovali jsme zpravodajskou agendu českých celoplošných televizí, resp. jejich hlavní zpravodajské relace – *Události* (Česká televize), *Televizní noviny* (TV Nova) a *Zprávy* (Prima TV) za celý rok. Začneme souhrnným popisem získaných dat. Podobně jako v loňském roce, dominuje zahraničnímu zpravodajství českých televizí Česká televize, která pokrývá téměř 60 % ze všech sledovaných příspěvků (viz graf 1). Česká televize tak věnuje výrazně více pozornosti zahraničnímu zpravodajství, ale současně má její hlavní zpravodajská relace delší stopáž než ostatní stanice. Na druhou stranu, jak si ukážeme dále, mezi sledovanými stanicemi panuje značná shoda ve výběru prioritních témat. Celkový počet příspěvků se oproti loňskému roku zvýšil, což je jistě do značné míry způsobeno významnými (a médii zdůrazňovanými) událostmi, jako bylo předsednictví ČR Radě EU a vyjednávání ohledně výstavby základny protiraketové obrany v ČR.

Graf 1: Frekvence pokrytí v r. 2008 a 2009

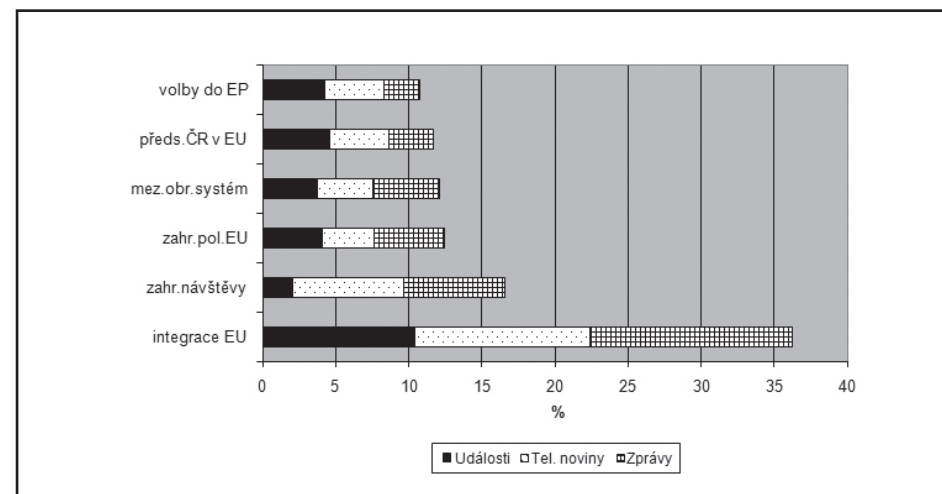

Druhý graf znázorňuje rozložení příspěvků v průběhu roku 2009. Zpravodajská agenda v roce 2008 kulminovala s blížícím se předsednictvím České republiky Radě EU.¹ Na tento trend navázaly stanice i začátkem roku 2009, ovšem pozornost médií postupně značně upadala, a mírný nárůst zájmu o zahraniční témata můžeme pozorovat v průběhu března a dubna, což zřetelně souvisí s pádem české vlády a jeho mezinárodními konsekvencemi a návštěvou amerického prezidenta Baracka Obamy. Z grafu je patrný i pokles zájmu médií v průběhu letních měsíců, které jsou ze zpravodajského hlediska velmi slabé. Stoupající křivka v průběhu posledního kvartálu roku 2009 odpovídá značnému mediálnímu zájmu souvisejícímu s oznámením ukončení jednání o výstavbě radarové základny v Brdech a také s ratifikací *Lisabonské smlouvy*. Všem třem významným tématům se věnujeme podrobněji dále v textu.

Graf 2: Frekvence příspěvků v průběhu r. 2008 a 2009

Graf 3: Dominantní témata (N = 1526)

Nyní přejdeme ke konkrétním charakteristikám zahraniční agendy analyzovaných stanic a relací.

1) Která zahraničněpolitická témata byla zdůrazňována?

Všechny stanice sledovaly zahraniční politiku velmi podobnou optikou. Ve všech šesti hlavních tématech se stanice shodují, ačkoli Česká televize věnovala daným oblastem výrazně více pozornosti. Více než třetina všech příspěvků se týkala témat spojených s integrací EU. Sem patří i příspěvky týkající se ratifikace *Lisabonské smlouvy*. Druhým nejfrekventovanějším tématem jsou zahraniční návštěvy v ČR, což jsou často

mediálně atraktivní události. Na téměř sedmnáctiprocentním podílu tohoto tématu na celku se jistě výrazně podepsala i dubnová cesta amerického prezidenta Baracka Obamy do Prahy.

Stejně jako v roce 2008 bylo silně mediálně exponovaným tématem vybudování základny mezinárodního obranného systému v ČR, nicméně toto téma bylo zastíněno mohutnou „evropskou agendou“, přičemž mezinárodnímu obrannému systému se média věnovala především v průběhu září a října, kdy USA ohlásily zrušení projektu.

2) Kterým zemím věnovala média nejvíce pozornosti v souvislosti s českou zahraniční politikou?

Odpověď na tuto otázku není nijak překvapivá, logicky doplňuje předchozí výsledky. Pakliže se média věnovala převážně evropským záležitostem a tématům spojeným s USA, logicky se mezi prioritními destinacemi objevují EU a Spojené státy americké. Spolu s nimi také Rusko, v podání českých médií v pozici jakéhosi dialektického oponenta v diskusích o vybudování základny protiraketové obrany v Brdech. S tímto tématem souvisejí pravděpodobně i odkazy k Polsku. Ve vysílání TV Nova a Prima TV se objevují reference ke Kanadě, nejspíše v souvislosti se zavedením vízové povinnosti pro občany ČR. I v případě preferovaných destinací můžeme pozorovat výraznou korespondenci mezi sledovanými stanicemi, které v průběhu minulého roku věnovaly shodnou pozornost stejným tématům, což se odrazilo i v četnosti odkazů na cizí státy – viz tabulku 1.

Tabulka 1: Prioritní destinace (N=1869)

	ČT	TV Nova	Prima TV
1.	EU	EU	EU
2.	USA	USA	Rusko
3.	Rusko	Kanada	Kanada
4.	Polsko	Afghánistán	USA
5.	Afghánistán	Rusko	Ukrajina

3) Kteří aktéři dominovali zpravodajství o české zahraniční politice?

Mezi hlavní charakteristiky zahraničního zpravodajství českých televizí patří, kromě tematické struktury a odkazů k cizím zemím, také reference ke konkrétním aktérům. Pro srovnání stručně shrnutí z analýzy za rok 2008: „Jedná se výhradně o politiky české národnosti. Nepolitické či zahraniční osobnosti se ve zpravodajství sledovaných stanic objevují sporadicky. (...) Z hlediska aktérů bylo zahraničněpolitické televizní zpravodajství v roce 2008 značně personifikované, redukováné na přítomnost několika českých politických elit.“² Situace v roce 2009 je téměř totožná. Mezi sledovanými stanicemi dochází opět ke shodě v identifikování nejdůležitějších aktérů zahraniční politiky (viz tabulku 2).

Tabulka 2: Prioritní aktéři (N= 4632)

	ČT	TV Nova	TV Prima	celkem	% z celku
Klaus V.	166	94	98	358	7,73
Topolánek M.	168	80	92	340	7,34
Fischer J.	93	61	48	202	4,36
Paroubek J.	94	50	55	199	4,30
Obama B.	67	38	30	135	2,91
celkem	588	323	323	1234	26,64

Výsledky nejsou překvapivé, jde o vrcholné politiky českého státu, prezidenta, minulého a současného premiéra, předsedu nejsilnější opoziční strany a prezidenta USA. A jejich postoje a názory k daným tématům jsou jistě důležité. Na druhou stranu, těchto pět osob tvoří více než čtvrtinu ze všech výskytů aktérů ve sledovaném vzorku.

Opakuje se tak situace typická pro české politické zpravodajství,³ tedy silná personalizace, kdy je výskyt relevantních aktérů redukován na přítomnost několika málo českých politických elit. Možnost překročit práh mediální pozornosti je značně omezená pro zástupce občanské společnosti, odborné veřejnosti, zahraniční aktéry a mnoho dalších, jistě relevantních aktérů.

Tento trend potvrzují i údaje o přítomnosti institucionálních aktérů ve zpravodajství.

Tabulka 3: Institucionální aktéři (N = 2780)

Instituce	ČT	TV Nova	TV Prima	celkem	% z celku
EU	199	56	60	315	11,33
Vláda ČR	119	50	44	213	7,66
ČSSD	107	43	44	194	6,98
ODS	100	32	36	168	6,04
EK	94	22	25	141	5,07
celkem	619	203	209	1031	37,09

Tabulka 3 ukazuje pět nejčastěji zmiňovaných institucionálních aktérů ve sledovaném zpravodajství – dominují reference k EU, vládě ČR, dvěma nejsilnějším stranám a Evropské komisi. Podíl prvních pěti institucí na všech referencích k institucím je více než třetinový. Situace je velmi podobná výsledkům z roku 2008: „Pozice institucionálních aktérů do velké míry kopíruje předchozí výsledky. Na prvních místech se objevuje vláda ČR a tři české politické strany (ČSSD, ODS, SZ). Výjimkou

jsou reference k Evropské unii (třetí příčka u všech stanic).⁴ Uvedená čísla podporují výše zmíněné tvrzení, že české celoplošné televize umožňují přístup do zpravodajství pouze specifickému a velmi omezenému počtu osob a institucí. Objevuje se zde ještě jedno specifikum, stejně jako v minulém roce, a to pozice EU. V počtu odkazů na instituce je na prvním místě, ale mezi prvními pěti konkrétními aktéry se neobjevuje žádná osoba spjatá s institucemi EU. Ale u ostatních hlavních institucí se současně objevuje osoba, která danou instituci reprezentuje (vláda ČR – J. Fischer; ODS – M. Topolánek; ČSSD – J. Paroubek). V případě EU se tak neděje. EU tak z pohledu českých médií nemá svou „tvář“, politika či osobnost, která by ji reprezentovala. Další možná interpretace může vycházet z jichž provedených výzkumů, které dokládají, že česká média EU zobrazují jako pasivní entitu, o které je referováno, či na kterou je odkazováno. Nicméně aktivní hlas EU v podobě vlastních „mluvčích“ v českém zpravodajství chybí, což posiluje obraz EU jakožto jakési odosobněné, těžko identifikovatelné entity.

4) Lišila se jednotlivá média v důrazu kladeném na mediované události?

V souvislosti se zahraničním zpravodajstvím dochází ke značné tematické konvergenci mezi sledovanými zpravodajskými relacemi. Z pohledu analýzy agregovaných dat se sledovaná média ve skladbě zahraničního zpravodajství téměř neliší. Tato shoda je patrná i v oblasti prioritních destinací a aktérů, kterým byl umožněn přístup do zpravodajství. Nabízí se přímočaré vysvětlení – shoda znamená, že médiu preferované události jsou ve skutečnosti opravdu důležité. Podle konkurenčních přístupů⁵ však média reálné dění neodrážejí, ale spíše vytvářejí vlastní pseudorealitu, přičemž výběr událostí, ze kterých jsou následně vytvářeny zprávy, je podřízen více vnitřním mechanismům mediálních organizací než reálné důležitosti událostí.⁶ Z tohoto pohledu je námi pozorovaná konvergence analyzovaných zpravodajských stanic důsledkem redakčních postupů a rutin při vytváření zpráv. Mezi tyto rutiny patří např. velký důraz kladený na agendu zpravodajských agentur, přebírání témat od konkurenčních médií (intermediální agenda⁷) a také výběr stále stejného spektra aktérů.⁸

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Další částí naší analýzy je kvalitativní šetření mediálního pokrytí tří významných událostí loňského roku: 1) pád české vlády na konci března; 2) zářijové zrušení plánované výstavby radarové základny v Česku; 3) podpis *Lisabonské smlouvy* v listopadu. Cílem této studie je odhalit významové struktury, kterými česká média zarámovala vyjmenované události. Zaměříme se především na přítomné aktéry a diskurzivní formace, které média vytvářela a zdůrazňovala. U každého z témat jsme do analyzovaného vzorku zahrnuli relevantní texty z titulních stran a názorovou publicistiku z *Mf Dnes*, *Hospodářských novin* a *Práva*. Součástí byla také kompletní agenda týdeníků *Ekonom* a *Respekt*.

1) Pád vlády

Při referování českých médií o pádu vlády České republiky v březnu se setkáváme s několika elitními aktéry, kteří jsou líčeni jako oponenti – aktéři nesmiřitelných bojů. V mediálních textech k tomuto tématu je tedy patrná vysoká míra personalizace – politické události jsou spojovány s několika konkrétními osobami a jejich převážně osobními motivy – a také výrazná negativita či spíše dualita odpůrců. Časté je přirovnávání politiky k boji či válce („jsou ve válce“, „zůstávají zakopáni ve svých pozicích“).⁹

Václav Klaus ješitný – „Hlavní hybatel politické krize“

V souvislosti s českou zahraniční politikou zmiňují média roli, kterou prezident sehrál při pádu vlády Mirka Topolánka, v různých rovinách – od pouhého přispění po rozhodující vliv. Texty přinášejí soubor možných motivací V. Klause od zájmů vnitrostranických (vliv na podobu ODS), vnitrostátních (možnost ovlivňovat podobu vlády ČR) až po obecné směřování české zahraniční politiky (proruská orientace V. Klause, rozbití Evropské unie). Václav Klaus je médiu běžně obviňován, že zřejmě nezastává výhradně zájmy České republiky a není nadstranický, ale zneužívá své politické pozice k prosazování vlastních dlouhodobých politických cílů a řešení osobních sporů.¹⁰

Mirek Topolánek rozzlobený, emotivní a žalující, ale také odvetný

Mirek Topolánek vystupuje ve většině textů, zveřejněných bezprostředně po pádu vlády, v poněkud submisivní pozici zrazeného a poraženého vůči diktujícím strategům. Média, která uvádějí jeho poměrně úspěšné předsednictví Evropské unie i navržené způsoby řešení ekonomické krize, citují Topolánkova obvinění, že pád vlády způsobili kromě Vlastimila Tlustého také primátor Pavel Bém a prezident Václav Klaus.¹¹ Ale jiné texty upozorňují na to, že skutečnou hrozbou na české politické scéně se stává prezident Václav Klaus a že snaha zabránit mu v možnosti získat faktickou politickou moc by mohla spojit „největší politické rivaly posledních čtyř let“¹² – tedy Mirka Topolánka a Jiřího Paroubka.¹³

Jiří Paroubek – destruktivní rusofil a husita

Řada mediálních textů, týkajících se pádu vlády v březnu 2009, kritizuje Jiřího Paroubka zejména za to, že návrh vyslovit nedůvěru vládě byl za dané situace (předsednictví EU, hospodářská krize) neodpovědný, a to zejména proto, že J. Paroubek a ČSSD nenabízejí žádnou konstruktivní alternativu. Jeho návrh se tak podle řady autorů a autorek stal jen příliš destruktivním způsobem, jak snížit náklady na vlastní předvolební kampaň.¹⁴ Některé texty upozorňují na vazby mezi Jiřím Paroubkem a Václavem Klausem. Kromě toho, že oba tito aktéři mají podle médií po pádu vlády vlastní osobní zájmy na novém politickém uspořádání, spojují je ještě jiné charakteristiky: hledání společných motivů obou politiků vede ke spekulacím týkajícím se jak zahraničněpolitické orientace České republiky (příznivý vztah k Rusku), tak osobních otázek víry (husitství).¹⁵

Pád vlády a levice vs. pravice

„Skutečným vítězem jsou komunisti“

Již tradičně spojují některá česká média téměř jakékoli politické téma s hrozbou nástupu levice, nebo přesněji „komunistů“ k moci. Ani texty týkající se pádu vlády nejsou výjimkou. KSČM je v nich označována za skutečného vítěze pádu vlády, prostor dostávají hlasy, které odmítají jakékoli zapojení KSČM do rozhodovacích procesů,¹⁶ publikují se přirovnání politiky J. Paroubka k praktikám KSČ.¹⁷ Proti takovým hlasům vystupují zejména komentáře v deníku *Právo*, které poukazují (při snaze zachovat zdání vlastní neutrality) na jistou dvojí morálku takového přístupu ke KSČM.¹⁸ Ale pád vlády bývá ale asociován také s možností „očistý, již česká pravice potřebuje jako sůl“¹⁹ či jako podpora pravicového smýšlení české společnosti.²⁰

Historické paralely: 1938, 1948, 1968, husiti a léta padesátá

Dalším velmi oblíbeným nástrojem politických komentářů v českých médiích jsou historická přirovnání, ať už přejatá z oblastí mimo média nebo médii přímo vytvořená. V souvislosti s pádem vlády se odkazovalo zejména k letům 1938 a 1968,²¹ 1948, či dokonce k začátku padesátých let²²: „*Atmosféra je ostrá, zlá, připomíná začátek padesátých let. (...) Je to atmosféra února 1948, levice jde k moci, pravice dělá vše, aby se to povedlo.*“²³ Historicky poněkud dále sahá také přirovnání české politiky k době husitské.

„*U nás se nosí být husitou. Mít pravdu boží hlava nehlava. Stát na čisté zásadě za každou cenu. Zhuntovat stranu, zemi, sebe, politiku, ve jménu zásady. Cepý do rukou, sudlice, kuše, ať krev teče, uvidí se, co z toho vzejde. Nikdo neví, co bude první den po pádu vlády. Toto hlasování o vládě je hlasování husitů o čistotě knihy a kalicha.*“²⁴

Důsledky pádu vlády

Pokud jde o důsledky pádu vlády, mohli bychom mediální zmínky o nich seskupit do následujících kategorií:

- I. ekonomické dopady (negativní důsledky pro soukromé podniky a pro subjekty, které čerpají dotace z EU, odliv investic, destabilizace měny);²⁵
- II. reputace České republiky v zahraničí, a to i ekonomická²⁶

„*Pokud jsme hospodářskou krizi importovali ze zahraničí, svou politickou krizi teď skrze předsednictví exportujeme po celé Unii. (...) Z ostrůvku stability – jak jsme skutečně byli vnímáni po velké části loňského roku – jsme se postupem času stali v očích ostatních labilním hráčem, který ke všem možným krizím přidal ještě svou vlastní, domácí výrobu.*“²⁷

III. odložení kauz týkajících se prorůstání mafie do státní správy a justice

„*Topolánek slíbil minulé pondělí, že se do dvou dnů vyjádří k budoucnosti nejvyšší státní zástupkyně Renaty Vesecké. Po pádu své vlády už jen vzkazuje, že ‚má teď jiné starosti‘.*“²⁸

IV. oslabení pozice malých a středně velkých států v EU

„*Toto sice s krizí přímo nesouvisí, ale již teď je zřejmé, že Česká republika vůbec neposloužila malým a středně velkým státům. Soudě podle reakcí zahraničního tisku na pád vlády a Topolánkův projev ve Štrasburku, tak projde-li Lisabonská smlouva, bude naše a švédské předsednictví v této formě poslední. Úloha rotujícího předsednictví bude ve vztahu k pevnému předsednictví významně oslabena.*“²⁹

2) Rozhodnutí o zrušení výstavby radarové základny v ČR

Zběžný pohled na tisk z období, kdy prezident Barack Obama oznámil své rozhodnutí o zrušení plánů na výstavbu radaru, by přinesl následující obrázek: svět je opět rozdělen na sféry vlivu dvou nejmocnějších hráčů – USA a Ruska. Česká republika byla jedním z nich – Spojenými státy – zrazena a vržena do područí Ruska. Česko se nachází v podobně obtížné situaci jako v letech 1938, 1948 nebo 1968. Podrobnější analytický pohled na mediální obsahy odhaluje několik základních trendů v referování o této události, přičemž pro většinu z nich je typická polarizace aktérů na my a oni, kde „my“ zahrnuje nejčastěji Českou republiku, Českou republiku a Polsko, či v nejširším smyslu Českou republiku jako součást celé Evropy, „oni“ je pak zastoupeno zejména Spojenými státy a Ruskem, ve výjimečných případech také Německem, či v historizujících paralelách Francií a Velkou Británií. Dichotomie „my“–„oni“ je samozřejmě přítomna také v rovině zastánci–odpůrci radaru.

Historie se opakuje – zrazená Evropa

Česko jako zrazený lítostivý partner

Nejnápadnějšími z hlediska formy i obsahu jsou texty, z nichž je patrné hluboké zklamání z rozhodnutí Spojených států a které nešetří emotivními výrazy a metaforami. USA jsou v nich ztělesněny postavou prezidenta Obamy a ten v textech vystupuje jako zrádce, který „zradil přesně tu naději, kterou do něj mnozí Češi, trpce poučení dějinami, vkládali“.³⁰ Česká republika, stojící sama za sebe, je v takových textech stavěna do pozice uraženého odmítnutého partnera, který si zradu bude pamatovat ještě dlouho.

„*Právě tohle trpké zjištění trvale pošramotí vztahy mezi USA a Českem, i kdyby Obamova administrativa skončila už po čtyřech letech vlády. (...) Prostě chtěl konečně splnit alespoň něco z toho všeho, co sliboval, aby uspokojil svůj levicový tábor. I proto mohla padnout volba na to nejjednodušší a nejcyničtější. Zatrhnout vojenskou věc, dát nějakým Čechům košem a nezdržovat se vysvětlováním.*“³¹

Česká republika a Evropa v historických paralelách

Pocit zrazené a osamocené České republiky umocňují některé texty historickými příměry odkazujícími k mnichovskému traumatu, často i skrze odkazy na téměř zlidovělé literární texty:

„*Zvoni zvoni zrada zvon, čí ruce ho rozhoupaly, Francie sladká, hrdý Albion a my jsme je milovali. Tak popsal František Halas ve sbírce Torzo naděje v roce 1938 mnichovanství spojenců, které přispělo k zániku meziválečného Československa. Mnichovanství u některých spojenců přežívá i dnes. Bohužel na rozdíl od ‚Halasova‘ roku 1938 se k němu přidává i většina české veřejnosti.*“³²

Nepřítele uvnitř České republiky identifikuje také text zaměřený v historizujícím srovnání proti „pacifistům“ a „mladým idealistům“, kteří podléhají „myšlenkovému omylu, že agresory lze zkonejšit složením zbraní“. Text dále rozvíjí opět souvislost s rokem 1938 a také 1968.

„*Přesně tak donutili v roce 1938 pacifisté Francie a Anglie své vlády, aby po Saarsku a Rakousku vydali Hitlerovi i k boji odhodlané Československo za slib, že už bude hodný. A stejně uvažovali mnozí naši dnešní rodáci, když teď skákali na špek kampani proti radaru. (...) No a národ, který v čerstvě uplynulém století zažil porobu třikrát a stála ho v něm celkem pětadesát let svobodné existence, by už proboha měl pud sebezáchovy mít!*“³³

Podobné vyznění mají i texty, v nichž je „zrazené ‚my‘“ rozšířeno na oblast Evropy (bez Ruska). Obama jejich perspektivou „*dal přednost domácím problémům a nové vstřícnosti vůči Rusku před zajištěním bezpečnosti Evropy a euroatlantickou vazbou, která je klíčová pro svobodu starého kontinentu*“.³⁴ Některé texty metaforu „nového historického traumatu“ aplikují na Polsko, které je v tomto pojetí rozšířením „zrazeného ‚my‘ – střední Evropa“ a které je podle médií symbolicky postiženo ještě více než Česká republika: „*... oznámit podobnou zprávu Polsku v den 70. výročí ruské agrese je projev špatného vkusu. Nebo spíše důkaz toho, že historie střední Evropy a naše traumata ve vztahu k Rusku jsou pod rozlišovací úrovní současné americké vlády.*“³⁵ K pozitivnější interpretaci události využívají historických paralel texty, které upozorňují na to, že současný krok Spojených států může být „rukou, podávanou západem Moskvě“, podobně jako v době „détente neboli uvolňování vztahů mezi Západem a Východem“.

„*Přijme-li dnešní Moskva Obamovu ruku bez dalšího vydírání, bude dobře. Já si to sice nemyslím, ale za zkoušku to asi stojí.*“³⁶

Neoptimističtější texty pak považují událost dokonce za „vítězství vůle k další spolupráci v mezinárodní bezpečnosti“ a odkazují k podobné situaci v roce 1987.

„*V tom je situace podobná konci roku 1987, kdy Reagan s Gorbačovem podepsali památnou smlouvu o stažení raket středního doletu z Evropy. Také tehdy někteří tvrdili, že to byl úspěch Moskvy na úkor Washingtonu. Nakonec se ukázalo, že to byl velký přínos pro uvolnění mezinárodního napětí.*“³⁷

Výjimečně pak některé mediální texty přímo reagují na užívání historických paralel a odmítají je buď neutrálněji jako neopodstatněné, nebo v případě následujícího textu jako zbytečně přivolávající skutečné hrozby.³⁸

Radar a ruská hrozba – „doba poradarová“

„*Zrušení výstavby amerického radaru v Brdech může podnítit další invazi ruského kapitálu do Česka. (...) Mnozí to chápou jako politický zlom. Začíná doba ‚poradarová‘. Oznámení Baracka Obamy, že Spojené státy ve střední Evropě základnu svého protiraketového systému nakonec nevybudují, je vzpruhou pro všechny, kdo se domnívají, že Česko by mělo posílit vztahy s Ruskem. A to i v ekonomické oblasti.*“³⁹

V souvislosti s oznámením Spojených států o zrušení dosavadních plánů na protiraketovou obranu ve střední Evropě se v mediálních textech téměř automaticky objevuje ruská hrozba jako přímý důsledek tohoto rozhodnutí USA. Některé (výše zmíněné) články vnímají krok Spojených států jako cestu k uklidnění politického napětí a k vyšší mezinárodní bezpečnosti. Jiné více zdůrazňují moc či sílu Ruska a snahu Spojených států (velmi často personifikovaných prezidentem Obamou) „neprovokovat Kreml“.

„*Obamovou prioritou je totiž ‚reset‘ vztahů s Moskvou. Nebude se snažit dělat nic, čím by Kreml provokoval, a protiraketová obrana ve střední Evropě – již si Rusko opět začíná přisvojovat jako svou sféru vlivu – dráždila hodně.*“⁴⁰

Podle některých „nás“ (tedy Česko a Polsko) „*spojenec, na kterého jsme spoléhali, zradil (...) a vyměnil za vlastní lepší vztahy s Ruskem, z něž my máme oprávněný strach*“, „*hodil Česko a Polsko přes palubu*“.⁴¹ Další texty kombinují oblíbené historické paralely, protiruskou (a také protiněmeckou) rétoriku a útoky na domácí politické oponenty:⁴²

„*Navíc rozhodnutí o radaru přišlo v nejméně vhodnou dobu – v čase tlaku Ruska, které chce (i pomocí ekonomiky) obnovit ztracený vliv ve středovýchodní Evropě včetně České republiky. (...) Pořád se nacházíme v sousedství Německa a za humny máme Rusko. Tyto země mají své velmocenské zájmy, jež nejsou a nemohou být totožné s našimi. (...) Lid skutečně opět zvítězil. Budeme se z toho vzpomínat stejně dlouho jako z února 1948?*“⁴³

Oproti spíše abstraktní „ruské hrozbě“ zdůrazňují některé texty, že nás Rusko neohroží vojensky:

„*Samozřejmě že nám nehrozí žádná bratrská pomoc. Jednak je ruská armáda v rozvalu, hlavně však už něco takového nedělá, alespoň ne vůči zemím, které nebyly součástí SSSR. Rusko se naučilo prosazovat své zájmy penězi a surovinami.*“⁴⁴

Spíše však dostává větší prostor k uplatnění ekonomického (a politického) vlivu ve střední Evropě.

„Díky našemu členství v NATO a v Evropské unii nebezpečí není vojenského rázu. Je však v hospodářském a politickém vlivu Ruska, v energetické závislosti a pronikání organizovaného zločinu do politiky.“⁴⁵

Ekonomická a zejména energetická nezávislost „na Moskvě“ je tedy tím, k čemu takové texty vyzývají jako k záchraně před ruským vlivem poté, co Spojené státy prokázaly určitou „slabost“.⁴⁶ Některé texty vkládají jistou naději do další vojenské spolupráce se Spojenými státy, ale většinou upozorňují na to, že možný nový systém „bude mít jiný charakter než ten dosud plánovaný. Nebude tu trvale, a nebude tedy moci být vnímán jako pojistka proti ruské rozpínavosti.“⁴⁷

Konec radaru jako výzva k české i evropské dospělosti bez protektorů
Řada článků k tématu upozorňuje na poněkud submisivní, nedůstojný a „provinční“ tón reakcí na vzniklou situaci.

„Ze zrušení brdského radaru jsem samozřejmě zklamáný. Ovšem ne natolik, abych se připojil k chóru divých mužů, lkajících o Obamově zradě, o konci naší integrace do NATO či vržení České republiky do chřtánu Ruska. Je to česky posránkovské, lživé a směšně krátkozraké.“⁴⁸

Vyzývají k tomu, abychom (zde „my“ zastupuje buď samostatně Česká republika, nebo celá Evropská unie) „Obamovy lekce“ využili k pochopení nutnosti postavit se na vlastní nohy. V souvislosti s Evropskou unií užívá Stanislav Komárek v českém kontextu poněkud silné metafory „protektorátu“: „Je skličující představou, že využily kontinent potřebuje nějakého ‚protektora‘, aby vůbec mohl fungovat. Kde protektor, tam protektorát.“⁴⁹ Texty vyzývají zejména ke „stabilizaci politické situace“,⁵⁰ „k upevnění našeho ústavního a právního řádu“, které by bylo „nejspolehlivější obranou proti šíření vlivu Ruska“⁵¹, a k užšímu sepětí v rámci evropské spolupráce a NATO. Zdůrazňuje se potřeba uspořádat vnitropolitické záležitosti České republiky tak, aby se stala podpůrným, a nikoli rozkladným prvkem evropské integrace, kdy „Česká republika (...) zatím působí jako disharmonický prvek evropského orchestru“.⁵²

Jako metafora sebeobrany proti ruskému vlivu se pak v textech několikrát objevuje opuštění závislosti na „mocném dubisku“, tedy opět historický odkaz k podobě české státnosti.⁵³ Odmítavý postoj zaujímají některé z textů také vůči „černobílému vidění s dvěma póly – odporným ruským medvědem a hodným americkým slonem“, které „spousta lidí úplně zachvátilo“.⁵⁴ Příběh radaru je pro ně „příběhem nezvládnuté debaty, která si neudržela věcnost a racionální odstup“.⁵⁵ Česká republika je přitom podle těchto hlasů kvůli své velikosti a poloze odsouzena k „pragmatickému pohledu na svět. Musí se v něm dobře vyznat a volit nástroje, které má reálně k dispozici, což je především integrace do EU a NATO“,⁵⁶ která umožní rozvíjet „rozumné partnerství s Moskvou“.⁵⁷

3) Podpis Lisabonské smlouvy

Mediální reprezentaci politické situace, v níž prezident Klaus oddaloval podpis *Lisabonské smlouvy* po jejím odsouhlasení oběma komorami Parlamentu ČR, je možné shrnout do několika jednoduchých obrazů či příběhů. Typická pro ně je atmosféra soupeření, jejich aktéři – i důsledky jejich činů – jsou popisováni emotivně, barvitými metaforami. Mezi aktéry výrazně vystupuje osoba V. Klause, který je (v závislosti na zvolené perspektivě) vnímán jako jednotlivec stojící proti celé Evropě, jako člověk bojující proti zbytku České republiky, proti svým politickým soupeřům, či naopak jako státník hájící národní zájmy, nebo prostě jen usilující o to zapsat se nějak výrazně do historie.⁵⁸ Evropská unie je nejčastěji personifikována jako jediný „živý“ subjekt (Evropa či Brusel), jindy je zastupována jednotlivými zeměmi či jejich představiteli nebo jejich souhrnem („hlavy Unie“⁵⁹). Autoři a autorky mediálních textů k tématu *Lisabonské smlouvy* zaujímají nejčastěji vyhrcovanou perspektivu, v níž v podstatě není možné ne/podepsat a nezradit (svě přesvědčení, přesvědčení hrstky jednotlivců či celého národa/země, celé Evropy).

Systémová chyba – Václav Klaus vs. Česká republika a český lid

V nejobecnější rovině se téma *Lisabonské smlouvy* stává v člancích výchozím bodem kritik systému – ať už celoevropského či ústavního systému České republiky. V evropské rovině kritika poukazuje na to, že země velikosti ČR v podstatě nemá alternativu k členství v Evropské unii a „hlavnímu proudu integrace“ a že celý evropský projekt je založený spíše na „víře romantiků“ než na argumentech.

„Závěr zápasu nám snad zachrání v Evropě alespoň zbytky důvěryhodnosti a vypočitatelnosti. I když jeho poslední kolo ukázalo povahu boje, ve kterém od počátku jde víc o víru než o argumenty. (...) O víru jde nakonec v evropském projektu především. V preambuli Listiny základních práv EU se až romanticky hovoří o ‚svazku, který je stále pevnější‘. (...) Z českého pohledu má celoevropská bitva romantiků smutnou pointu, vyjádřenou starým výrokem prezidenta a nakonec i jeho včerejším podpisem Lisabonské smlouvy: členství v Unii a cesta s hlavním proudem integrace nemá pro zemi naší velikosti alternativu. Což je jinak vyjádřené úsloví, že nakonec ‚je lepší se mýlit s unií než mít pravdu proti ní‘.“⁶⁰

Přílišnou demokratičnost a snahu o kompromis vnímá jako slabinu systému Evropské unie Martin Komárek, označující Václava Klause za „vrtošivého muže“, který „může podminovat nejúspěšnější mezinárodní projekt v dějinách lidstva“.⁶¹ V pozdějším textu ale Komárek naopak oceňuje „životaschopnost a sílu“ Evropské unie, která drobným ústupkem V. Klausovi, jenž „vyjednal prkotinu“, získá mnohem více: „Zvítězila totiž šestadvacítka. Sice zapanáčkovala, když krotitel s knírkem máchl bičem, ale za malé ztrapnění získá mnohem víc.“⁶²

Pokud jde o Českou republiku, autoři a autorky upozorňují zejména na vnitropolitický (ústavní) problém přílišné volnosti prezidenta ve vztahu k rozhodnutím parlamentu v parlamentním systému.⁶³

„*To, co platí o prezidentově povinnosti podepsat zákon, se vztahuje i na jeho ústavní povinnost ratifikovat – po souhlasu obou komor parlamentu – mezinárodní smlouvy.*“⁶⁴

Řada textů upozorňuje na to, že Václav Klaus se dlouhodobě pokouší zneužívat role prezidenta České republiky, resp. vyhýbat se některým povinnostem vyplývajícím z úřadu

„*Právě Klaus se ale snaží každé nejasnosti v paragrafech využít ve svůj prospěch na úkor ostatních – soudů, vlády, parlamentu.*“⁶⁵

Staví proti sobě Václava Klause na jedné straně a vládu České republiky a Ústavní soud ČR na straně druhé. Některé texty vyzývají vládu k tomu, aby „*šla s prezidentem do střetu*“,⁶⁶ protože další ústupky ho jen „*utvrzují v pocitu, že je neomezený monarcha*“. ⁶⁷ Často diskutovaným tématem jsou v článcích možné důsledky výjimky z Listiny základních práv EU, kterou Václav Klaus prosadil jako podmínku ratifikace Lisabonské smlouvy, pro práva občanů a občanek České republiky. Podle některých hlasů budou mít „*kvůli té Klausem tak prosazované výjimce z Listiny základních práv EU (...) menší práva než jejich evropské protějšky*“. ⁶⁸

„*Václav Klaus nebojuje za Čechy, ale proti nim. Jeho požadavek znamená upřít občanům ČR stejná sociální a občanská práva, jako má většina Evropy, a jejich vymahatelnost u evropských institucí.*“⁶⁹

Jiné články poukazují na to, že takové stanovisko (prosazované mj. např. Jiřím Paroubkem) v „*odborném právním světě nikdo nesdílí*“. ⁷⁰

Klaus vyděrač, rozdělovatel a bacilonosič

Bez velké nadsázky by se většina textů k tématu dala kategorizovat na základě zastřešujícího přízviska, přiřazeného autorem či autorkou Václavu Klausovi, ať už explicitně, či implicitně. Klaus je označován za „*salonního vyděrače*“, který „*vydírání Evropskou unii a skutečně si vzal za rukojmí drtivou většinu dospělých občanů země*“, těch, „*kteří chtějí žít na Západě, a ne pod Putinem*“, kteří „*věří v normální prosperitu a slušnost, a ne v zapadlé vlastenectví*“. ⁷¹ Citovaný článek nepřímou přirovnává Klause k teroristům, neboť „*aby dosáhl svého cíle, udělá všechno*“. ⁷² Jiné texty se soustředí na dezintegrační aspekt Klausových aktivit, zpochybňují, že by skutečným zájmem prezidenta byla sudetoněmecká otázka, kvůli níž výjimku prosazoval, a zamýšlejí se nad tím, zda dokonce sama Lisabonská smlouva, k níž se Klaus staví odmítavě, není jen záminkou k prosazování jiných, rozkladných cílů. ⁷³ Texty tento „*Klausův vliv*“ metaforicky přirovnávají ke zlobivému žákovi ⁷⁴ či k „*bacilonosiči*“ roznášejícímu „*bacil Benešových dekretů*“. ⁷⁵

Důsledky nepodepsání smlouvy, český mindrák a agresivní impotence českého postoje
Texty, které se k Evropské unii staví spíše odmítavě, mají často aktivistický rozměr, varují před poškozením zájmů České republiky a vyzývají k „*odolávání nedemo-*

kratickému tlaku“ Evropské unie, která na sebe Lisabonskou smlouvou zásadně přerouává moc.

„*Lisabonská smlouva znamená zásadní přesun moci na Evropskou unii. (...) Pokud nebudete souhlasit s návrhy Komise, nebude vám to nic platné, protože Česká republika nebude moci vetovat návrhy, které pro ni budou nežádoucí. (...) Když už evropští politici dotlačili Irsko k druhému referendu poté, co Lisabonskou smlouvu voliči nejprve loni v červnu odmítli, jsou už zoufale nedočkaví, aby smlouva platila. Budou ochotní udělat cokoli, aby českého prezidenta přiměli podepsat. Musíme tomuto nedemokratickému tlaku odolat.*“⁷⁶

Varianta tohoto postoje volí výhrušný historizující odkaz k roku 1938: „*Vstoupí-li Lisabon v platnost, nenastane evropský ráj na zemi, ale naopak tvrdý boj o pozice. (...) Abychom zase jednou nemuseli svádět vinu na druhé a básníci nepsali opět díla o tom, jak ‚zvoní zrada zvon‘.*“⁷⁷ Jiné texty naopak upozorňují na hrozby, vyplývající z odmítání evropské integrace, a prostřednictvím podobně silných odkazů ironicky varují před budováním nové opony, „*kteří nás ochrání před nájezdy sudetských Němců*“, a hrozí „*prezidentskou diktaturou*“ Václava Klause a Jiřího Paroubka či rozebráním české ekonomiky Rusy. ⁷⁸

ZÁVĚR

Z kvantitativní obsahové analýzy hlavních zpravodajských relací tří českých celoplošných televizních stanic vyplývá, že ze sledovaných stanic se nejvíce zahraničnímu zpravodajství věnovala Česká televize, což se odrazilo v tematické diverzitě agendy i ve vyšším počtu přítomných aktérů. Za hlavní témata v roce 2009 můžeme označit, alespoň podle optiky nastavené zpravodajskými médii, události spojené s ratifikací Lisabonské smlouvy, předsednictvím ČR v Radě EU a zahraničními návštěvami, především s cestou prezidenta USA do ČR. Seznam hlavních aktérů, kteří se objevili ve zpravodajství, je omezen na české politické elity, premiéra a předsedy dvou nejsilnějších politických stran.

Kvalitativní případová studie tří vybraných událostí české domácí a zahraniční politiky na stránkách tří deníků a dvou týdeníků odhaluje tendence tištěných médií referovat spíše o významných politických událostech jako o mocenských střetech jednotlivců či skupin než jako o argumentačním vyjednávání věcí veřejných. Podobně jako kvantitativní analýza ukázal i kvalitativní rozbor, že politické události jsou výrazně personalizovány, tedy nahlíženy prizmatem osobních či politických zájmů českých politických elit a jejich vzájemných sporů – nejvýraznějším případem je mezi analyzovanými událostmi podpis Lisabonské smlouvy, téma, v němž hlavním aktérem je prezident Václav Klaus (spíše jako soukromá osoba než jako reprezentant země) a jeho motivace jsou (stejně jako u článků týkajících se pádu vlády) často spojovány s motivem osobně politické msty vůči předsedovi ODS Mirku Topolánkovi.

Mediální texty ke všem tématům pracují také s bipolárním rozdělením světa, připomínajícím období studené války (svět, či přinejmenším Evropa rozdělená na sféry vlivu USA a Ruska) a s hrozbou ztráty suverenity České republiky vztahované k řadě historických traumat země. Podobně jako loňský rok i letos můžeme konstatovat, že mediální obraz české zahraniční politiky v roce 2009 byl výrazně personalizován a přístup do vysílání byl umožněn především českým politickým elitám. Sledované stanice produkovaly v podstatě unifikovaný proud tematicky omezených informací, ke kterým se vyjadřovalo ustálené spektrum mluvčích.

Poznámky

- ¹ Detailní informace o zpravodajské agendě médií v roce 2008 viz Nečas, Vlastimil (2009): *Mediální kontext české zahraniční politiky*. In: Kořan, Michal a kol. (2009): *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ² Nečas, Vlastimil (2009), op. cit., s. 47.
- ³ Viz např. Nečas, Vlastimil (2009), op. cit.; Nečas, Vlastimil (2007): *Constitutional debate in the Czech Republic*. Pražské sociálně vědní studie. Mediální řada. Praha: Fakulta sociálních věd UK; Nečas, Vlastimil (2006): *Agenda volebního zpravodajství českých médií*. In: Köpplová, B.–Cebe, J. (ed.): *Postavení médií v české společnosti a v Evropské unii*. Praha: Matfyzpress, s. 61–68.
- ⁴ Nečas, Vlastimil (2009), op. cit., s. 47.
- ⁵ Gerbner, G. et al. (2002): *Growing up with television: cultivation processes*. In: Bryant, James–Zillmann, David (2002): *Media Effects: Advances in Theory and Research*. LEA; Noelle-Neumann, Elizabeth (1993): *The Spiral of Silence*. Chicago, London: University of Chicago Press; Shoemaker, Pamela–Reese, Stephen (1991): *Mediating the Message*. Longman Trade; Tuchmann, Gaye (1978): *Making news: a study in the construction of reality*. London: Free Press.
- ⁶ Více viz Boorstin, David (1961): *The Image. A Guide to Pseudo-Events in America*. New York: Atheneum; Funkhouser, Gerald Ray (1973): *The issues of the sixties: An exploratory study in the dynamics of public opinion*. Public Opinion Quarterly 37 (1): s. 62–75.
- ⁷ Trampota, Tomáš–Nečas, Vlastimil (2007): *Intermediální agenda českých médií*. Naše společnost, 2/2007, s. 12–19.
- ⁸ Je nutné zdůraznit, že ČT oproti ostatním stanicím dala prostor většímu počtu různých aktérů, ovšem ne v takovém rozsahu, aby to ovlivnilo první příčky.
- ⁹ Šídlo, Jindřich–Weikert, Petr: *Zákopová válka začala*. Hospodářské noviny, 26. 3. 2009, s. 1; *Ostrá hádka Topolánka a Klause* (vdo). Mf DNES, 28. 3. 2009, s. 1.
- ¹⁰ Kubáček, Jan: *Česká prezidentská republika Václava Klause*. Mf DNES, 28. 3. 2009. Názory, s. 11.
- ¹¹ Šídlo, Jindřich–Weikert, Petr: *Zákopová válka začala*, op. cit.
- ¹² Vašek, Petr: *Topolánek a Paroubek chtějí vyšachovat Klause*. Hospodářské noviny, 30. 3. 2009, s. 1.
- ¹³ *Ostrá hádka Topolánka a Klause* (vdo), op. cit.
- ¹⁴ Zlámalová, Lenka: *Bořit jen jako Němci*. Hospodářské noviny, 26. 3. 2009. Názory, s. 8.
- ¹⁵ Pravec, Josef–Štětka, Jan: *Hledá se nový Tošovský*. Ekonom, 2. 4. 2009. Politika a byznys, s. 38;
- ¹⁶ Kundra, Ondřej–Spurný, Jaroslav: *Nový šéf Evropy*. Respekt, 30. 3. 2009. Pád vlády, s. 15.
- ¹⁷ Kopecký, Josef–Dolejší, Václav: *ODS: Paroubek nás vydírá*. Mf DNES, 2. 4. 2009, s. 1.
- ¹⁸ Tabery, Erik: *Těžkopádný Paroubek*. Respekt, 6. 4. 2009. Komentáře, s. 13.
- ¹⁹ Hanák, Jiří: *Pod hradním větríkem*. Právo, 4. 4. 2009. Publicistika, s. 6.
- ²⁰ Semín, Michal: *Pád vlády jako šance k renesanci pravice*. Hospodářské noviny, 30. 3. 2009, s. 11.
- ²¹ Spáčilová, Mirka: *Proč lid nešel do ulic? Jen zima za to nemůže*. Mf DNES, 26. 3. 2009. Názory, s. 10; Macek, Jomáš: *Jak jsem díky Tlustému dospěl*. Respekt, 30. 3. 2009. Ve hvězdách, s. 73.

- ²¹ *Co je nového*. Hospodářské noviny, 30. 3. 2009, s. 1.
- ²² Steigerwald, Karel: *Kdo včera vyhrál? Komunisté*. Mf DNES, 25. 3. 2009. Názory, s. 9.
- ²³ Steigerwald, Karel: *Nenávist, matka politiky české*. Mf DNES, 24. 3. 2009. Názory, s. 8.
- ²⁴ Steigerwald, Karel: *Nenávist, matka politiky české*, op. cit.
- ²⁵ Mařík, Martin: *Firmy: Rychle volby, a hlavně ne Paroubka*. Hospodářské noviny, 26. 3. 2009, s. 1.
- ²⁶ Kubáček, Jan: *Česká prezidentská republika Václava Klause*. Mf DNES, 28. 3. 2009. Názory, s. 11.
- ²⁷ Sedláček, Tomáš: *Když je krizí málo aneb Taký máte rádi pády vlády?* Hospodářské noviny, 26. 3. 2009. Názory, s. 8.
- ²⁸ Kundra, Ondřej–Spurný, Jaroslav: *Nový šéf Evropy*, op. cit.
- ²⁹ Jan Macháček: *Nejistá sezona*. Respekt, 30. 3. 2009. Komentáře, s. 12.
- ³⁰ Marjanovič, Teodor: *Obrátit se k vám zády? To nikdy, sliboval*. Mf DNES, 18. 9. 2009. Názory, s. 12.
- ³¹ Tamtéž.
- ³² Buchert, Viliam: *Obamovo mnichovanství a „vítězství“ českého lidu*. Mf DNES, 18. 9. 2009. Názory, s. 12.
- ³³ Kohout, Pavel: *Hazard se svobodou znamená sebevražedné riziko*. Mf DNES, 26. 9. 2009. Názory, s. 11.
- ³⁴ Topolánek, Mirek: *Nenechme USA obrátit se zády*. Hospodářské noviny, 18. 9. 2009. Názory, s. 10.
- ³⁵ Votápek, Vladimír: *Jak nám uplavala možnost žít v bezpečí*. Mf DNES, 19. 9. 2009. Názory, s. 10.
- ³⁶ Hanák, Jiří: *Hloupé a nedůstojné*. Právo, 22. 9. 2009. Publicistika, s. 6.
- ³⁷ Eichler, Jan: *Kdo tedy vyhrál a kdo prohrál*. Právo, 18. 9. 2009. Publicistika, s. 6.
- ³⁸ Tabery, Erik: *Příliš drahé jádro*. Respekt, 29. 9. 2009. Editorial, s. 3.
- ³⁹ Pšenička, Jiří: *Plíživý návrat před rok 1989*. Ekonom, 24. 9. 2009. Politika a byznys, s. 32.
- ⁴⁰ Zlámalová, Lenka: *Mazí radarem a Moskvou*. Hospodářské noviny, 18. 9. 2009. Názory, s. 10.
- ⁴¹ Šimůnek, Petr: *44 slov*. Hospodářské noviny, 18. 9. 2009, s. 1.
- ⁴² Steigerwald, Karel: *Nikdo nás nezradil. My chceme nesvobodu*. Mf DNES, 22. 9. 2009. Názory, s. 10.
- ⁴³ Buchert, Viliam: *Obamovo mnichovanství a „vítězství“ českého lidu*, op. cit.
- ⁴⁴ Hanák, Jiří: *Házená*. Právo, 18. 9. 2009. Publicistika, s. 6.
- ⁴⁵ Rychetník, Luděk: *Zrada, nebo výzva k dospělosti?* Hospodářské noviny, 29. 9. 2009. Názory, s. 10.
- ⁴⁶ Zlámalová, Lenka: *Mezi radarem a Moskvou*, op. cit.
- ⁴⁷ *USA chláholi znepokojené Čechy* (tdm, syr). IDNES, cz, 19. 9. 2009.
- ⁴⁸ Hanák, Jiří: *Hloupé a nedůstojné*, op. cit., 22. 9. 2009, Publicistika, s. 6.
- ⁴⁹ Komárek, Stanislav: *Zlomené dvacetiletí*. Hospodářské noviny, 23. 9. 2009. Názory, s. 13.
- ⁵⁰ Suchý, Petr: *Jak dál po konci bráského radaru*. Hospodářské noviny, 22. 9. 2009. Názory, s. 12.
- ⁵¹ Rychetník, Luděk: *Zrada, nebo výzva k dospělosti?*, op. cit.
- ⁵² Dienstbier, Jiří: *Americká lekce naivním Čechům*. Právo, 22. 9. 2009. Publicistika, s. 6.
- ⁵³ Tamtéž..
- ⁵⁴ Mitrofanov, Alexandr: *Rekviem za radar*. Právo, 18. 9. 2009. Publicistika, s. 6.
- ⁵⁵ Sobotka, Jiří: *Sebrali nám radar*. Respekt, 21. 9. 2009. Komentáře, s. 13.
- ⁵⁶ Tamtéž.
- ⁵⁷ Mocek, Michal: *Žádná prohra – jen nová výzva pro Čechy a Poláky*. Právo, 19. 9. 2009. Publicistika, s. 6.
- ⁵⁸ Kratochvíl, Jiří: *Tanečník*. Respekt, 2. 11. 2009. Jeden, s. 65; Štětka, Jan: *Klaus z Poděbrad*. Ekonom, 15. 10. 2009. Politika a byznys, s. 36.
- ⁵⁹ Komárek, Martin: *Klaus vyhrál, Evropa (asi) také*. Mf DNES, 31. 10. 2009. Názory, s. 10.
- ⁶⁰ Tamtéž.
- ⁶¹ Komárek, Martin: *Husité to nedokázali. Porazí Evropu Klaus?* Mf DNES, 14. 10. 2009. Názory, s. 10.
- ⁶² Komárek, Martin: *Klaus vyhrál, Evropa (asi) také*, op. cit.
- ⁶³ Leschtina, Jiří: *Když Hrad diktuje právo*. Hospodářské noviny, 30. 10. 2009. Názory, s. 10.
- ⁶⁴ Jičínský, Zdeněk: *Prezident Klaus jedná protiústavně*. Právo, 13. 10. 2009. Publicistika, s. 6.
- ⁶⁵ Švehla, Marek: *Co s ní*. Respekt, 19. 10. 2009. Komentáře, s. 12.
- ⁶⁶ Tamtéž.

- ⁶⁷ Tamtéž.
- ⁶⁸ Tabery, Erik: *Pozdní probuzení*. Respekt, 2. 11. 2009. Editorial, s. 3.
- ⁶⁹ Gajdůšková, Alena: *Klaus bojuje proti Čechům*. Právo, 23. 10. 2009. Publicistika, s. 6.
- ⁷⁰ Steigerwald, Karel: *Odborník v metání kozelců*. Mf DNES, 2. 11. 2009. Názory, s. 10.
- ⁷¹ Komárek, Martin: *...ale chová se jako salonní vyděrač*. Mf DNES, 13. 10. 2009. Názory, s. 8.
- ⁷² Tamtéž.
- ⁷³ Kučera, Vladimír: *Jestli vůbec jde o Lisabonskou smlouvu*. Mf DNES, 29. 10. 2009. Názory, s. 10.
- ⁷⁴ *Zlobivé Česko strhlo proti EU i dosud vzorné Slováky* (vdo). Mf DNES, 19. 10. 2009, s. 1.
- ⁷⁵ Leschtina, Jiří: *Bacilonosič Klaus*. Hospodářské noviny, 19. 10. 2009. Názory, s. 10.
- ⁷⁶ Cleppe, Pieter: *Lisabon poškodí Česko*. Mf DNES, 20. 10. 2009. Názory, s. 9.
- ⁷⁷ Schnur, Petr: *Lisabon a „sudetoněmecké“ téma*. Právo, 26. 10. 2009. Publicistika, s. 6. (Text „zvoni zra dy zvon“ zřejmě odkazuje k Halasově básni *Zpěv úzkosti* ze sbírky *Torzo naděje*, v níž autor reaguje na podpis mnichovské dohody.)
- ⁷⁸ Macháček, Jan: *Varianta Rusko soft*. Respekt, 19. 10. 2009. Ekonomika, s. 34.

Část II:
**Evropský rozměr
české zahraniční politiky**

Kapitola 3

Evropský rozměr české zahraniční politiky

Vít Beneš, Mats Braun

EVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Během roku 2009 se čeští politici vyslovovali k otázkám týkajícím se budoucnosti Evropy primárně v souvislosti s ratifikací *Lisabonské smlouvy*. V rámci této diskuse o smlouvě proběhly během února a dubna mj. debaty v obou komorách Parlamentu ČR. Čeští politici měli také příležitost vyjádřit se k budoucnosti Evropy na půdě Evropského parlamentu, ať už díky předsednictví (prezident Václav Klaus a premiér Mirek Topolánek) či v souvislosti s výročím pádu komunismu (exprezident Václav Havel). Debata o budoucnosti EU byla nejintenzivnější na jaře, kdy parlament řešil otázku ratifikace *Lisabonské smlouvy* v průběhu českého předsednictví v Radě EU. Na podzim dominoval evropské agendě do značné míry prezident Klaus, kdy se spekulovalo o tom, zda ratifikuje či neratifikuje *Lisabonskou smlouvu*.

V předchozích letech jsme považovali za hlavní aktéry diskuse o dalším směřování EU pět parlamentních politických stran. Ačkoli jsou i nadále politické strany hlavními aktéry, je v roce 2009 patrná jistá změna. Především rozštěpení ODS vede k tomu, že je problematické mluvit o stranách jako o jediných relevantních aktérech v evropských otázkách. Vývoj v ODS ukazuje také na význam prezidenta Klause v politické debatě o EU. V průběhu roku 2009, před volbami do Evropského parlamentu, vzniklo několik nových politických subjektů, které se na evropské otázky primárně soustředily. Tyto subjekty byly buď euroskeptické, jako Strana svobodných občanů, Libertas.cz a Suverenita, nebo proevropské, jako Evropská demokratická strana. Ačkoli výše zmíněné subjekty neměly na širší debatu o Evropské unii velký vliv, mohly ovlivnit diskusi o dílčích otázkách souvisejících s evropskou integrací. Například Suverenita poměrně razantně vstoupila do diskuse o Benešových dekretech v souvislosti s ratifikací *Lisabonské smlouvy*. Následující část vychází do velké míry z politické debaty o ratifikaci *Lisabonské smlouvy*. V prezentaci analýzy rozlišujeme mezi diskusí o směřování EU a směřování ČR v EU.

Směřování EU

Diskuse o budoucnosti Evropské unie, která se konala v roce 2009, se týkala zejména ratifikace či neratifikace *Lisabonské smlouvy*. Při bližším pohledu na tuto debatu však lze nalézt i jádro představ českých zastupitelů o budoucnosti Evropské unie. Tyto představy je možné rozdělit do tří tematických oblastí: vize o budoucím institucionálním uspořádání EU, o hlavních úkolech EU a o roli Evropské unie ve světě.

Spor o budoucí uspořádání EU se tradičně soustřeďuje na otázku, zda by se EU měla rozvíjet supranacionálním, nebo mezivládním směrem. Během roku 2009 se diskuse proměnila v tom smyslu, že se rozhořel spor i mezi pragmatickými a ortodoxními zastánci mezivládního modelu. Základní rozdíl mezi supranacionálním a mezivládním modelem je však i nadále zřetelný v rozdílných postojích českých zákonodárců. Na straně jedné stojí zástupci ODS a KSČM¹ a prezident Klaus,² kteří se domnívají, že pouze mezivládní EU založená na konsenzu může být demokratická, a proto odmítají posilování pravomocí Evropského parlamentu širší aplikaci hlasování kvalifikovanou většinou v Radě EU. Naopak zástupci ostatních parlamentních stran společně s exprezidentem Václavem Havlem zastávají názor, že jedním ze způsobů, jak odstranit demokratický deficit EU, je posilování role parlamentu, buď v souladu s *Lisabonskou smlouvou*, nebo i nad její rámec.

Pro odpůrce posilování Evropského parlamentu je charakteristické odmítání jakéhokoli oslabení národních států, protože pouze skrze národní státy lze zajistit demokratičnost EU. Tehdejší premiér Topolánek v Poslanecké sněmovně při debatě k *Lisabonské smlouvě* vyjádřil toto stanovisko následujícím způsobem:

„Odmítáme proces oslabování národních států, posilování centra, odmítáme tendence k posilování a zapouzdřování Evropské unie. My naopak chceme Evropskou unii, která se bude dále rozšiřovat, která bude prostorem svobody, prosperity, taky bezpečnosti, někteří říkají solidarity. My chceme Evropu flexibilní, svobodnou a otevřenou.“

Během roku 2009 se ukázalo, že se část mezivládního tábora stala pragmatičtější. Spor pragmatiků s ortodoxními zastánci mezivládního modelu proběhl uvnitř ODS, kde pragmatičtější, jako Topolánek a Vondra, byli ochotni obhajovat *Lisabonskou smlouvu*, jiní členové a bývalí členové ODS, jako Klaus a Tlustý, smlouvu zcela odmítli. Vystoupení Mirka Topolánka v Senátu a v Poslanecké sněmovně před hlasováním o *Lisabonské smlouvě* reprezentují pragmatický přístup, podle kterého je např. rozšíření hlasování kvalifikovanou většinou v Radě (a odbourávání veta národních států) vnímáno jako něco negativního, ale nikoli zásadního. Odpůrci smlouvy, např. Vlastimil Tlustý ve stejné debatě, naopak považovali tento bod za zásadní.³

Bylo by však předčasné tvrdit, že v ODS došlo k nějakému zásadnímu přehodnocení jejího dosavadního eurorealistického postoje. Během předsednictví a vlády Topolánkovy trojkoaliční vlády sice ODS zaujala vůči EU vstřícnější postoj, ale na druhou stranu se společně s britskými konzervativci, polskou stranou Právo a spravedlnost a s několika dalšími stranami podílela na vzniku nové euroskeptické frakce v Evropském parlamentu, nazvané Evropští konzervativci a reformisté (ECR).

Podle obhájců *Lisabonské smlouvy* je smlouva důležitým krokem správným směrem, nicméně ve skutečnosti v průběhu roku 2009 příliš pozornosti otázkám budou-

cího uspořádání EU nevěnovali. Smlouva byla často obhajována argumentem, že zlepšuje efektivitu EU.⁴ Tento argument vede k otázce, proč je efektivní EU potřebná, a tedy na kterých úkolech by EU měla pracovat. Strana zelených v tomto kontextu mluví především o nutnosti prohlubovat spolupráci, aby bylo možné řešit ekologické otázky. ČSSD a KDU-ČSL často chápou Evropskou unii jako určitou obranu před nežádoucími ekonomickými důsledky globalizace. Lubomír Zaorálek (ČSSD) např. toto téma spojil s globální ekonomickou krizí a shrnul: „*Lisabonská smlouva je vlastně jenom krůček k tomu, abychom v Evropě měli právě pro čas krize silný leadership, silné vedení. Evropa potřebuje silné vedení.*“ Představitelé ODS zdůrazňují, že smysl EU je v posilování jejích původních hodnot, tj. čtyř svobod (pohybu osob, zboží, služeb a kapitálu). Právě posilování těchto čtyř svobod a zvýšení konkurenceschopnosti EU je pro ODS lepším řešením ekonomické krize v EU.⁵

Na problematiku budoucí role EU ve světě mají politické elity ČR podobné názory. Zaprvé, v otázce rozšiřování EU panuje v ČR víceméně politický konsenzus o tom, že by se Unie měla dále rozšiřovat.⁶ Během roku 2009 bylo rozšiřování EU používáno také jako argument pro ratifikaci *Lisabonské smlouvy*. Obhájci smlouvy se domnívali, že bez *Lisabonské smlouvy* by další rozšíření EU nebylo prosaditelné. Zadruhé, velká část českých aktérů má také podobné názory na nutnost silné Unie v jednáních s Ruskem, zejména v otázkách energetické bezpečnosti.

Směřování České republiky v EU

Diskuse o budoucím směřování ČR v EU byla do velké míry součástí diskuse o ratifikaci *Lisabonské smlouvy*. Nejradikálnější výklad významu *Lisabonské smlouvy* prezentoval prezident Klaus tvrzením, že smlouva znamená konec ČR jako suverénního státu.⁷ Prezident Klaus také vybojoval tzv. výjimku z Listiny základních práv. Obavy o budoucnosti Benešových dekretů však neměl pouze prezident, dekrety byly také součástí diskuse o *Lisabonské smlouvě* v obou komorách Parlamentu ČR. Jana Bobošíková se stranou Suverenita získala ve volbách do Evropského parlamentu 4,26 %⁸ díky kampani založené na obavách z revize Benešových dekretů.⁹ Suverenita nebyla jedinou stranou, která se profilovala na tématu obrany Benešových dekretů, ale dokázala díky mediálním zkušenostem Bobošíkové z celé diskuse nejvíce získat.

Většina politických stran však zastávala názor, že *Lisabonská smlouva* ve svém důsledku platnost Benešových dekretů neohrozí. Přesto Poslanecká sněmovna považovala za nutné přijmout usnesení sněmovny k Listině základních práv Evropské unie (viz část této kapitoly věnovaná aktérům), což jenom dokládá, že obavy ze sudetoněmeckých majetkových požadavků tvoří i nadále důležitou součást české diskuse o EU.¹⁰

Politická scéna věnovala hodně pozornosti oslabení váhy ČR v rozhodovacích mechanismech EU a jeho přijatelnosti z hlediska zájmů ČR. Postoje politických aktérů k této otázce závisí na tom, do jaké míry považují formální hlasovací sílu státu v EU za důležitý faktor pro realizaci národních zájmů (viz výše). Odpůrci *Lisabonské smlouvy* varovali, že „...*nebude trvat dlouho, kdy budeme poprvé na základě Lisabonské smlouvy řádně a demokraticky v zájmu Evropy přehlasováni*“.¹¹ Jak tato citace ukazuje, odpůrci *Lisabonské smlouvy* pochybují o tom, že by mohl existovat nějaký

společný evropský zájem, který je také v zájmu ČR. Tato představa souvisí s tradičním pohledem ODS na evropskou spolupráci, podle kterého EU představuje „kolbiště zájmů“,¹² na němž je pro každý stát charakteristická snaha protlačit svoje vlastní zájmy.

Rádi bychom zde zdůraznili dva aspekty, které charakterizovaly českou debatu o ratifikaci *Lisabonské smlouvy* v roce 2009. Zaprvé, spory o ratifikaci smlouvy neměly povahu „pouhých“ ideových a politických konfliktů o směřování ČR v EU (jak tomu bylo v roce 2008), ale dotýkaly se klíčových otázek ústavního pořádku ČR. Prezidentovo oddalování podpisu *Lisabonské smlouvy* poté, co ji odsouhlasil parlament, vyvolalo nevoli zákonodárců napříč politickým spektrem. Prezident byl předsedou Senátu Přemyslem Sobotkou (ODS) kritizován za zpochybňování role parlamentu jakožto pilíře zastupitelské parlamentní demokracie,¹³ zazněla i hrozba žaloby za vlastizradu¹⁴ a návrhy na omezení pravomocí prezidenta (blíže viz část této kapitoly věnovaná aktérům). Naopak prezident Klaus označil ratifikaci smlouvy za historické „selhání významné části našich politických elit“,¹⁵ srovnatelné s nejtragičtějším okamžiky české národní historie.¹⁶

Zadruhé, z debaty postupně vymizely substantivní argumenty, týkající se institucionálního uspořádání EU, naopak v mnohem větší míře vytanula typicky česká témata a obavy. Odpůrci i zastánci ratifikace *Lisabonské smlouvy* neváhali ve své argumentaci využít obav části veřejnosti a politických elit z geopolitické expanze Ruska a strach ze zudetských Němců (tedy latentní strach z Německa).

EVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

V následující části se soustředíme na vládní agendu a politiku v podobě, v jaké byla nakonec realizována. Jestliže předchozí část shrnula ideová východiska politických aktérů, týkající se směřování EU a české zahraniční politiky v rámci EU, potom následující text představuje reálnou podobu evropské dimenze české zahraniční politiky tak, jak byla naplňována v kontextu vnějších a vnitropolitických omezení a vlivů.

České předsednictví EU – celkový pohled

V roce 2009 bylo tou nejdůležitější zahraničněpolitickou událostí předsednictví ČR v Radě EU. Jak je zřejmé z předchozích vydání této publikace (2008, 2009), česká státní správa věnovala českému předsednictví s předstihem velkou pozornost. Jakkoli mohlo být předsednictví ČR v Radě EU vnímáno českou veřejností jako spíše nedůležité,¹⁷ česká vláda (především její administrativní aparát) a ta část politických elit, která byla za výkon předsednictví odpovědná, mu přikládaly velký význam. Předsednické priority vypracovávala vláda premiéra Topolánka, jež se i přes určitou nestabilitu na české politické scéně sebedůvědomě zhostila předsednické role na počátku roku 2009.

Podobně jako na domácí politické scéně, i v evropském kontextu poutalo české předsednictví v Radě EU značnou pozornost, byť z odlišných důvodů. Přestože vnější kontext české zahraniční politiky není předmětem naší analýzy, považujeme za důle-

žité se zmínit, že ČR se ujímala předsednického žezla v atmosféře negativních očekávání, která vyplývala z pověsti ČR jakožto nového (a tedy potenciálně nezkušeného) členského státu, který je navíc vnímán jako euroskeptický (se silně euroskeptickým prezidentem, váhajícím s ratifikací *Lisabonské smlouvy* – viz níže). O evropském kontextu se zmiňujeme i z toho důvodu, že sama vláda si od předsednictví slibovala splnění dvou navzájem propojených cílů: kriticky, avšak konstruktivně přispět do zásadních evropských debat a zlepšit renomé ČR.

Samo předsednictví bylo zahájeno s poměrně ambiciózními prioritami,¹⁸ které odrážely liberálně-konzervativní zabarvení tehdejší vlády a již zmíněné ambice vnést do evropské debaty příspěvek opírající se o českou zkušenost. Podobně jako kterýkoli jiný předsednický stát byla i ČR nucena přehodnotit svoje původní ambice v kontextu bezprostředních událostí a vnějších krizí (především konflikt v Gaze, přerušení dodávek plynu z Ruska, globální finanční a hospodářská krize). Tuto proměnu agendy v jednotlivých prioritních oblastech se pokusíme zachytit v následujících odstavcích.

Kromě vnějších krizí byl průběh předsednictví nečekaně narušen i krizí vnitřní. 24. března vyjádřila Poslanecká sněmovna PČR nedůvěru koaliční vládě ODS, KDU-ČSL a Strany zelených. Následovalo relativně krátké období hledání, kdo ponese politickou odpovědnost za české předsednictví v Radě EU. Události nakonec vyústily v sestavení úřednické vlády, vedené Janem Fischerem, dosavadním předsedou Českého statistického úřadu. Členy kabinetu nominovaly a vládě důvěru vyslovily ODS, ČSSD a Strana zelených.

Vzhledem k tomu, že tíha přípravy a realizace agendy českého předsednictví ležela na státní správě jako celku, každodenní chod předsednictví příliš narušen nebyl. Naopak negativní důsledky pádu vlády jsme zaznamenali na úrovni politické a mediální.

České předsednictví EU – ekonomika

Jak napovídá motto českého předsednictví, ČR usilovala v oblasti ekonomiky o odstraňování bariér, které dosud brání plnému využití všech svobod, zejména svobody pohybu pracovních sil a služeb, jakož i „mimořádně slibného pohybu znalostí“.¹⁹ Toto zaměření odráží jednak ideová východiska středopravé vlády M. Topolánka, která měla na starosti přípravu a realizaci CZ PRES, jednak pozici ČR jako malé a otevřené ekonomiky. V neposlední řadě se v důrazu na liberalizaci zrcadlí snaha ČR jakožto nového člena odbourat přetrvávající omezení pohybu pracovních sil – pozůstatek přístupových jednání o vstupu ČR do EU.

Česká republika však byla vnějšími okolnostmi přinucena hrát namísto motoru v další liberalizaci vnitřního trhu roli brzdy, která brání v pohybu směrem k protekcionismu a k větší regulaci hospodářského života. Prohlubující se finanční a hospodářská krize se projevila i ve finálních prioritách českého předsednictví.

Jakožto obránce dosaženého statu quo se české předsednictví soustředilo na korigování (z pohledu české vlády) nežádoucích protekcionistických tendencí spíše než na aktivní formulaci konkrétních opatření pro boj s finanční a hospodářskou krizí. Například když byla na popud Francie a Německa svolána neformální Evropská rada kvůli boji proti finanční krizi, zasadilo se české předsednictví o to, aby byla na summitu odsouzena protekcionistická opatření jako nežádoucí a aby byla vyzdvížena potřeba

dodržování pravidel jednotného trhu a férové hospodářské soutěže. Přestože vrcholní představitelé Topolánkovy vlády pozitivně hodnotí schopnost (malé) ČR postavit se velkým hráčům (Francie),²⁰ udržet status quo a zabránit šíření protekcionistických a regulačních zásahů do evropské ekonomiky, evropští politici a média mnohdy kritizovali tuto strategii jako příliš pasivní.

České předsednictví EU – energetika

Prioritní oblast energetiky je možné považovat za úspěch českého předsednictví. Vnější okolnosti i politické klima uvnitř EU umožnily české vládě artikulovat a do značné míry i naplnit její původní plány a ideové cíle v oblasti energetiky.

Na počátku roku muselo české předsednictví čelit dalšímu dějství „plynové krize“ – přerušení dodávek plynu z Ruska na Ukrajinu, které tentokrát tvrdě postihlo i další státy včetně členů EU (výpadek dodávek pocítily nejsilněji východoevropské a balkánské země). Česká diplomacie v čele s premiérem reagovala (po krátkém zaváhání) horečnou kyvadlovou diplomacií mezi Kyjevem a Moskvou. Po českém zprostředkování byla mezi Ukrajinou a Ruskem na druhý pokus podepsána dohoda o monitorování průtoku plynu (12. ledna) a o několik dní později i dohoda o obnovení dodávek plynu do Evropy (19. ledna).

České předsednictví dosáhlo nezanedbatelného pokroku v oblasti liberalizace vnitřního trhu s plynem a elektřinou. Předsednictví završilo jednání o tzv. třetím liberalizačním balíčku, jenž obsahuje dvě směrnice a tři nařízení v oblasti elektřiny a plynu. Podle finálního textu budou mít jednotlivé členské státy volnou ruku při výběru jednoho ze tří způsobů liberalizace trhu s plynem a elektřinou (jedné ze tří variant oddělení výroby energií od jejich distribuce).²¹ Součástí balíčku je zřízení Agentury pro spolupráci energetických regulátorů (ACER), kde bylo dosaženo kompromisu v otázce rozdělení pravomocí mezi ACER a národními regulačními orgány.²²

Nicméně pohled do médií a do opakovaně artikulovaných politických priorit českého předsednictví nám ukáže, že pod pojmem „energetická politika“ chápali čeští politici v první řadě (vnější) energetickou bezpečnost spíše než téma vnitřního trhu a jeho liberalizace. Zároveň můžeme konstatovat, že česká ambice dosáhnout vnější energetické bezpečnosti se zredukovala na vyvázání EU ze surovinové závislosti na Rusku, která má podle českých představitelů neblahé geopolitické a ideové implikace. Na úrovni praktické politiky se tato „východní dimenze energetické (geo)politiky“ projevila především v úspěšné resuscitaci skomírajícího projektu Nabucco, který byl za účasti zaangažovaných států oficiálně odstartován na summitu, s poetickým přídomkem „nová hedvábná stezka“, 8. května.²³

Jakkoli je zdrojem českých obav z Ruska (a ze závislosti na něm) ryze střeoevropský pocit geopolitické nejistoty a strach z obnovení ruského impéria, myšlenka společné energetické politiky a nezávislosti na dodávkách z Ruska dobře rezonovala mezi evropskými politickými elitami, think-tanky a médií. První příčinou byla bezesporu již zmíněná „plynová krize“, která dodala argumentům českého předsednictví váhu (přestože krizí nebylo vinno pouze Rusko). Dále, v kontextu (diplomaticky řečeno) „neohrabané“ velmocenské politiky Moskvy v jejím okolí bylo pro evropské politiky (např. z Německa a dalších zemí) obtížné obhajovat užší spolupráci s Rus-

kem. V neposlední řadě se zdá, že snaha českého předsednictví o ustavení společné energetické politiky a prosazování jednotné a sebevědomé politiky EU vůči Rusku dobře zapadly do evropského politického hlavního proudu, který usiluje o prohloubení evropské integrace a o posílení EU jakožto mezinárodněpolitického aktéra.

I přes euroskepticismus vládní ODS prosazovala vláda premiéra Topolánka v oblasti energetiky veskrze prointegrační politiku, směřující k ustavení nové společné politiky. Ve stejném duchu můžeme vnímat snahu českého předsednictví o jednotný a sebevědomý postoj EU k Rusku jako specifický příspěvek českých „eurorealistů“ k budování EU coby globálního aktéra s jednotnou zahraniční politikou.

České předsednictví EU – Evropa ve světě

Vnější okolnosti a politická situace v Evropské unii neumožňovaly plnou realizaci českých záměrů v prioritní oblasti „Evropa ve světě“. V oblasti vnějších vztahů EU kladla středoprávní vláda Mirka Topolánka velký důraz na posílení transatlantické vazby, pokrok v otázce rozšiřování EU a v neposlední řadě i na posílení východní dimenze evropské politiky sousedství.²⁴ Co se transatlantické vazby týče, její další rozvoj narazil na bariéru v podobě nekompatibility ideových východisek české vlády na jedné straně a nové americké administrativy Baracka Obamy na straně druhé. Tento nesoulad se projevil jak v oblasti ekonomiky (stačí jen zmínit odlišný pohled na řešení finanční krize, který poněkud nešťastně obnažil premiér Topolánek na půdě Evropského parlamentu),²⁵ tak v oblasti bezpečnosti (americké přehodnocení plánů na výstavbu protiraketové obrany ve střední Evropě a navázání rozhovorů s Ruskem o jaderném odzbrojení). V této souvislosti se nabízí otázka, zda je pro českou pravici vhodné používat označení „atlantisté“ či „proamerický“. Ukazuje se totiž, že představitelé českých pravicových stran splňují naši definici atlantismu („*dbají, aby česká zahraniční politika nebyla v konfliktu s americkou zahraniční politikou*“),²⁶ pouze pokud jsou ideová východiska a zahraničněpolitické cíle americké administrativy v souladu s jejich vlastním liberálně-konzervativním přesvědčením.

Ideová východiska a dlouhodobé zahraničněpolitické priority české vlády se promítly i do výkonu českého předsednictví ve vztahu ke konfliktu v Gaze v první polovině ledna. České předsednictví se pokusilo zprostředkovat jménem EU příměří mezi Hamásem a Izraelem vysláním mise, které se kromě ministra zahraničních věcí Schwarzenberga účastnili i vrcholní představitelé unijních institucí a ministři zahraničních věcí Francie a Švédska. Snaha českého předsednictví byla nicméně zastíněna paralelní cestou francouzského prezidenta Sarkozyho na Blízký východ. Zprostředkovatelská a mediační role českého předsednictví byla oslabena i neskrývaně izraelským postojem českých představitelů. Ministr Schwarzenberg označil za hlavního viníka konfliktu v Gaze hnutí Hamás,²⁷ mluvčí premiéra v široce medializovaném prohlášení popsal kroky Izraele jako defenzivní politiku.²⁸ V době, kdy evropská politická scéna vyjadřovala svoje pochyby o izraelském zásahu v Gaze, trvala Česká republika na naplnění svého původního cíle: posílení vztahů mezi Izraelem a EU.²⁹

I v případě priority rozšiřování EU čelilo české předsednictví (dle očekávání) nepříznivé politické náladě uvnitř EU a nakonec i (nečekaně) krizi v podobě slovinského zablokování přístupových rozhovorů s Chorvatskem. Proti situaci v jiných prioritních

oblastech se české předsednictví chovalo váhavě, za každou cenu si zachovávalo svoji neustrannost a zdrželo se jakýchkoli kontroverzních vyjádření.³⁰ Slovinské zablokování přístupových jednání v důsledku vyostření letitého slovinsko-chorvatského sporu o námořní hranici v Piranském zálivu bylo nakonec českým předsednictvím označeno za čistě bilaterální záležitost³¹ a role mediátora byla přenechána komisaři pro rozšiřování EU. Pokrok v oblasti rozšiřování EU se omezil na přijetí přihlášky ke členství od Albánie, černohorská přihláška byla dána k posouzení Evropské komisi a byla otevřena jedna přístupová kapitola v jednáních s Tureckem.

Teprve u tématu vztahu k východní Evropě bychom mohli říci, že se vládě podařilo naplnit své vlastní politické cíle a očekávání, se kterými do předsednictví šla. Velkým úspěchem předsednictví bylo schválení návrhu na vytvoření Východního partnerství během jarního summitu Evropské rady. Partnerství, které si klade za cíl posilovat spolupráci se šesti státy bývalého Sovětského svazu, bylo oficiálně zahájeno na summitu 7. května v Praze, který byl nicméně poznamenán neúčastí představitelů některých velkých členských států. Pro úspěch Východního partnerství bylo klíčové, že se tento návrh objevil v agendě EU ještě před zahájením předsednictví a nikoli jako česká iniciativa.³²

Ratifikace Lisabonské smlouvy

Téma ratifikace *Lisabonské smlouvy* se prolíná všemi částmi této kapitoly. V diskusi o ratifikaci smlouvy se profilují východiska a postoje jednotlivých politických hráčů ke směřování EU a ke směřování ČR v EU (viz část této kapitoly věnované východiskům a politickému kontextu). Ratifikace *Lisabonské smlouvy* ovlivnila i způsob zapojení jednotlivých aktérů do tvorby české politiky vůči EU: přijetí zákona o tzv. vázaném mandátu (blíže viz část této kapitoly věnované aktérům) vedlo k mírnému posílení Parlamentu ČR ve vztahu k vládě.³³ V této části budeme analyzovat ratifikaci *Lisabonské smlouvy* jakožto součást agendy evropské dimenze zahraniční politiky ČR.

V roce 2008 vyjadřovali někteří představitelé politické elity a médií obavu, že zpoždění v ratifikaci *Lisabonské smlouvy* bude mít negativní dopad na nadcházející české předsednictví v Radě EU. Ale při zpětném pohledu se ukazuje, že zpoždění v ratifikaci nemělo bezprostřední a hmatatelný dopad na výkon českého předsednictví v první polovině roku. Česká republika (především Úřad vlády ČR a premiér – viz níže) se dokonce ve spolupráci se sekretariátem Rady EU aktivně podílela na vyjednání „irských záruk“, které otevřely cestu k druhému irskému referendu o *Lisabonské smlouvě*. Irsko získalo záruky v podobě „vysvětlujících ujištění“ stran rodiny, práva na život a vzdělání. Přijaté garance národní svrchovanosti v oblasti daní a neutrality se potom týkají všech členských států.³⁴

V druhé polovině roku přichází český prezident s požadavkem na výjimku z Listiny základních práv EU. Ale po intenzivním, poměrně krátkém vyjednávání mezi členskými státy byla na říjnovém summitu Evropské rady 29. října přijata dohoda, podle které se protokol číslo 30 o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v Polsku a ve Velké Británii bude vztahovat také na Českou republiku. Protokol pouze potvrzuje, že soud EU nemůže posuzovat něco, co nesouvisí s právem EU, a oby-

vatelé ČR tedy o žádná práva (ve srovnání s ostatními členskými státy EU) nepřicházejí.³⁵ Přesto byla „česká výjimka“ interpretována jako překážka k naplňování rozsáhlých sociálních práv, vyplývajících z Listiny, a setkala se s odporem odborů, a naopak s aplausem pravicových stran.³⁶ Politická dohoda o tom, že se protokol číslo 30 o uplatňování Listiny bude vztahovat i na ČR, bude do smluvního základu EU začleněna později, pravděpodobně v rámci přístupové smlouvy s Chorvatskem.

Třetího listopadu rozhodl Ústavní soud ČR, že *Lisabonská smlouva* a její ratifikace nejsou v rozporu s ústavním pořádkem.³⁷ Nevyhověl tak stížnosti skupiny 17 senátorů v čele s Jiřím Oberfalzerem (ODS), kteří požadovali nový přezkum smlouvy jako celku. Následoval podpis prezidenta Klause, kterým byl završen proces ratifikace *Lisabonské smlouvy* v členských státech EU.³⁸

Personální otázky

V souvislosti s formováním nové Evropské komise se na podzim intenzivně řešila otázka obsazení postu českého eurokomisaře. Podobně jako v případě rozhodnutí o přijetí eura i výběr eurokomisaře byl oddalován kvůli existenci úřednické vlády. V červnu se předsedové ODS a ČSSD dohodli s premiérem Fischerem, že ČR vybere eurokomisaře až po očekávaných podzimních volbách.³⁹

Do výběru českého eurokomisaře se promítalo i protahování procesu ratifikace *Lisabonské smlouvy*. Objevily se obavy, že Česku hrozí ztráta eurokomisaře v případě neschválení smlouvy,⁴⁰ popř. že se České republice uzavírá cesta k obsazení zajímavého a vlivného portfolia. Český kandidát na funkci eurokomisaře byl vybrán až na poslední chvíli.

Jako kandidát ODS na eurokomisaře byl nejdříve představen bývalý místopředseda vlády pro evropské záležitosti Alexandr Vondra. Jako zastánce úzké spolupráce se Spojenými státy (radarová základna) byl však nepřijatelný pro ČSSD, která po určitém váhání podpořila dosavadního českého komisaře pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti Vladimíra Špidlu. Lidovci navrhovali Pavla Svobodu, Strana zelených Jana Švejnara a komunistická strana Vladimíra Remka. Krátce se jednalo i o možnost, že by se českým komisařem stal stávající premiér Jan Fischer. Sám Fischer navrhoval guvernéra ČNB Zdeňka Tůmu. Dvě největší politické strany se nakonec dohodly na kompromisním kandidátovi Štefanu Füle, který byl do té doby ministrem pro evropské záležitosti.⁴¹

Veřejná diskuse o tom, jaké portfolio by měl český komisař zastávat, se nekonala. Přesto se objevilo několik úvah o tom, jaká specializace by byla pro ČR vhodná (s ohledem na zájmy ČR a její profilaci v Unii) a reálně dosažitelná (s ohledem na její vyjednávací sílu). Nejčastěji byly zmiňovány energetika, doprava, věda a výzkum a rozšiřování.⁴² Na jednáních Füleho s Barrosem bylo nakonec dohodnuto, že Füle bude v nové Evropské komisi zastávat post komisaře pro rozšíření.⁴³

Vybrané portfolio odpovídá dlouhodobým prioritám ČR, ta získala v českém komisaři pro rozšiřování EU významného spojence do budoucna. Přestože členové Evropské komise mají být nezávislí na národních vládách, čeští politici od českého komisaře očekávají, že bude České republice v Komisi pomáhat (více než tomu bylo u dosavadního českého komisaře) a doma vysvětlovat postoje evropských institucí.⁴⁴

Co se týče dalších významných funkcí v evropských institucích, je třeba zmínit dlouhodobou českou podporu dosavadnímu předsedovi Evropské komise Barrosovi.⁴⁵ V návaznosti na ratifikaci *Lisabonské smlouvy* věnovala evropská politická scéna hodně energie výběru kandidátů na posty předsedy Evropské rady a představitelů pro zahraniční a bezpečnostní politiku. Česká republika se při jednáních o kandidátech nijak výrazně neprofilovala. Podle premiéra Fischera sice ČR preferovala na obě místo kandidáty ze státu, který je členem NATO, ale neměla výhrady k žádnému z často zmiňovaných kandidátů. Český premiér se zároveň přiklonil k převládajícímu názoru v EU, že by stálý předseda Evropské rady měl být spíše moderátorem než politickým lídrem.⁴⁶

Ostatní agenda

Z agendy do značné míry vypadlo téma přijetí eura. V minulých letech jsme mohli prohlásit, že sice nebylo přijato rozhodnutí o datu přijetí eura, alespoň však byla na toto téma vedena politická a odborná diskuse. Ovšem v roce 2009 debata o euru skomírala. Na počátku roku 2009 sice premiér Topolánek prohlásil, že v listopadu zveřejní datum přijetí eura,⁴⁷ nicméně pád vlády a ustavení úřednického kabinetu vše změnil. Premiér Fischer s předstihem avizoval, že v této věci žádná politická rozhodnutí přijímat nebude.⁴⁸ Příčinu odložení rozhodnutí o datu přijetí eura můžeme hledat ve vnitřních a vnějších faktorech: v pádu vlády Mirka Topolánka a v následném ustavení úřednické vlády bez dostatečného politického mandátu a v propuknutí finanční a hospodářské krize, jejíž dopady na veřejné finance ztěžují plnění maastrichtských kritérií.

EVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

V následující části se soustředíme na změny v konkrétní činnosti jednotlivých aktérů v roce 2009. Klademe si otázku, jaký dopad měly předsednictví v Radě EU a ratifikační proces *Lisabonské smlouvy* na zapojení jednotlivých českých institucí a aktérů do tvorby české zahraniční politiky v rámci EU. Předsednictví ČR v Radě bylo např. jedním z hlavních důvodů, proč v roce 2007 vznikla nová pozice místopředsedy vlády pro evropské záležitosti.⁴⁹ Také ratifikace *Lisabonské smlouvy* měla vliv na role aktérů při vytváření české evropské politiky, zejména proto, že vedla ke změně zákona o jednáních v rámci Poslanecké sněmovny a Senátu.

Premiér

Premiér se podílí na vytváření integrační politiky zejména prostřednictvím Výboru pro Evropskou unii (V-EU), kterému předsedá.⁵⁰ V-EU je pracovním orgánem vlády. Pokud výbor zasedá na úrovni svých členů a nikoli na pracovní úrovni, má na starosti vypracování širší strategie ČR v EU a mj. definování postoje ČR k zásadním otázkám projednávaným v orgánech EU. Výboru pro Evropskou unii na pracovní úrovni předsedá ministr pro evropské záležitosti a na této úrovni *V-EU* projednává a schva-

luje instrukce pro jednání Výboru stálých zástupců (COREPER), mandáty pro jednání ministrů na zasedání Rad ministrů EU a další materiály související s aktuální agendou EU.⁵¹ Protože velká část agendy během předsednictví ČR v Radě EU byla meziresortní, vyžadovaly tyto otázky koordinaci úřadem vlády (např. otázky týkající se energetické bezpečnosti a opatření proti důsledkům ekonomické recese atd.). Tato činnost z velké části probíhala v rámci Útvary místopředsedy vlády (později ministra) pro evropské záležitosti (viz níže). Nicméně premiér byl např. osobně angažován v řešení plynové krize na začátku roku 2009 (viz výše). Formálně převzal český premiér během prvního půlroku 2009 funkci předsedy Evropské rady a v této funkci předsedal Evropské radě v březnu a v červnu a také neformálnímu zasedání hlav států a předsedů vlád v březnu téhož roku. Kromě toho předsedal několika dalším summitům, mj. summitu EU–USA a summitu pro Východní partnerství.

Vzhledem k tomu, že se francouzský prezident Nicolas Sarkozy jako předseda Evropské rady prezentoval velice aktivně a viditelně, byl Mirek Topolánek během čtyř měsíců v roli předsedy Evropské rady občas kritizován za to, že nebyl dostatečně aktivní.⁵² Změna vlády v květnu znamenala, že se předsedou Evropské rady stal Jan Fischer. V médiích se objevilo množství spekulací o tom, jak tato změna ovlivnila české předsednictví. I když tyto události měly negativní vliv na mediální obraz předsednictví, není jejich dopad na skutečnou práci předsednictví a Úřadu vlády ČR tak jednoznačný. V okamžiku pádu Topolánkovy vlády byla již agenda předsednictví dávno hotová, a proto mohla konkrétní práce pokračovat i nadále bez větších problémů.⁵³ Fischerovi se dostalo pozitivních komentářů za jeho vystoupení na Evropské radě v červnu⁵⁴ a jako premiér se aktivně zapojil také do jednání o „irských zárukách“ k *Lisabonské smlouvě*.⁵⁵

Ministr pro evropské záležitosti a jeho útvar

Na pozici ministra (dříve místopředsedy vlády) pro evropské záležitosti (MEZ) se postupně vystřídaly tři osoby: Alexandr Vondra, Štefan Füle a Juraj Chmiel. Během roku 2009 měl Útvar ministra pro evropské záležitosti (ÚMEZ) tři sekce: sekci pro evropské záležitosti, odbor informování o evropských záležitostech a sekci pro předsednictví ČR v Radě EU. Posledně zmíněná sekce byla zrušena ke dni 31. 12. 2009 a došlo také ke snížení počtu zaměstnanců ÚMEZ po ukončení předsednictví.⁵⁶ Zároveň byl změněn článek VII Jednacího řádu vlády definující úkoly ÚMEZ. Před touto změnou se činnost ÚMEZ soustřeďovala na přípravu a výkon předsednictví ČR v Radě EU, koordinaci při sjednocování pozic ČR v EU a během projednávání *Smlouvy o Ústavě pro Evropu* a na tvorbu koncepce evropské politiky.⁵⁷ Celková koordinace evropské politiky zůstává i po změně Jednacího řádu vlády v rukou ÚMEZ.

Vláda také schválila nový statut V-EU, který by měl reflektovat zkušenosti z předsednictví.⁵⁸ Mimo jiné došlo ke změně na pozici místopředsedy V-EU. Původně byl MEZ prvním místopředsedou V-EU, ale v současnosti je společně s ministrem zahraničních věcí jedním ze dvou místopředsedů výboru. Nezměnila se však hlavní struktura koordinace a způsob schvalování českých pozic pro jednání v Radě EU. Podstatné je, že ministr pro evropské záležitosti je na pracovní úrovni předsedou Výboru pro Evropskou unii. Tato funkce je důležitá, protože výbor na pracovní úrovni projednává

a schvaluje instrukce pro jednání Výboru stálých zástupců (COREPER), mandáty pro jednání ministrů na zasedáních Rad ministrů EU a další materiály, související s aktuální agendou EU.⁵⁹ Útvar má také na starosti přípravu pro jednání v Evropské radě.

ÚMEZ se má zabývat agendou, která je buď meziresortní, anebo nová, a tudíž není jasné, který resort by se tím měl zabývat. Útvar má také na starosti práci na záležitostech týkajících se institucionálních změn a širších strategií EU, jako např. Lisabonská strategie nebo regionálně vymezená Pobaltská strategie. Naopak strategie, které se týkají výhradně vnějších vztahů EU, se nacházejí v kompetenci MZV. Během českého předsednictví v Radě proto pracoval útvar s většinou důležitých témat předsednictví, např. s opatřeními proti ekonomické recesi, plynové krizi apod. (viz část této kapitoly věnovaná agendě). ÚMEZ hrál dále klíčovou roli při vypracování „irských záruk“ k *Lisabonské smlouvě*, jež byly výsledkem delší spolupráce mezi ČR, Irskem a Sekretariátem Rady EU.⁶⁰ Během předsednictví ÚMEZ koordinoval činnosti dalších resortů a měl intenzivní kontakty se Stálým zastoupením ČR v Bruselu, mj. každou sobotu se konaly videokonference.⁶¹

Ministerstvo zahraničních věcí

Dalším aktérem důležitým pro utváření české evropské politiky je ministerstvo zahraničních věcí (MZV). Kompetence MVZ v evropských otázkách se týkají zejména společné zahraniční politiky. Z hlediska koordinace evropské politiky je důležité, že ministr zahraničních věcí je zároveň místopředsdou V-EU na vládní a také na pracovní úrovni. MZV je také gestorem Stálého zastoupení ČR v Bruselu, které během předsednictví společně s ÚMEZ řídilo.⁶² V MZV fungovaly v roce 2009 tři oddělení, zabývající se EU: Odbor pro všeobecné záležitosti EU (EUGA), Odbor politik EU (EUPO 1 a 2) a Sekretariát pro přípravu předsednictví. Posledně zmíněná sekce byla zrušena ke dni 31. 12. 2009.⁶³

Ministerstvo zahraničních věcí mělo během předsednictví na starosti vnější vztahy EU. Velkou výzvou pro MZV bylo jednání s třetími státy, a to nejen s velmocemi, jako Spojené státy či Rusko, ale také se státy, jako jsou Pákistán nebo Jordánsko, se kterými MZV velké zkušenosti nemá. Pro MZV bylo důležité, že česká diplomacie v rámci vnějších vztahů dokázala řešit problémy stejně dobře jako jiné zkušenější státy a že se nedopustila žádné zásadní chyby. Během předsednictví se ve funkci ministra zahraničních věcí vystřídal Karel Schwarzenberg a Jan Kohout. Výměna však neměla žádný zásadní vliv na práci v MZV.⁶⁴ Zejména Karel Schwarzenberg byl nucen aktivně pracovat na řešení konfliktu v pásnu Gazy.

Nejdůležitější akcí organizovanou ministerstvem zahraničních věcí během předsednictví bylo březnové neformální setkání ministrů zahraničních věcí EU na zámku Hluboká nad Vltavou. V průběhu předsednictví hrály klíčovou roli Stálé zastoupení ČR při EU, zastupitelské úřady (ZÚ) ČR ve státech EU a ZÚ ve státech sousedících s EU. Diplomáté ze stálého zastoupení řídili během předsednictví jednání v pracovních skupinách Rady. Těmito úkoly bylo pověřeno 146 diplomatů, kteří měli na starosti 150 pracovních skupin. Pracovníci stálého zastoupení také připravili během předsednictví 34 formálních Rad a dvě Evropské rady ve spolupráci s Úřadem vlády ČR a MZV.⁶⁵ Stálé zastoupení vedla během předsednictví velvyslankyně Milena Vi-

cenová, úřad funguje jako spojka mezi českou administrativou a unijními orgány. Při řízení předsednictví bylo zejména důležité, aby se informace včas dostaly nejen z Bruselu do MZV v Praze, ale i k ZÚ ČR ve státech EU a jejím okolí.

Předsednictví bylo náročné zejména pro ZÚ ve státech, se kterými EU vyjednává o jejich přibližování k EU (západní Balkán, Turecko a státy Východního partnerství), nebo ve státech, kde EU hraje důležitou roli v procesu vnitřní transformace nebo kde má vlastní misi ve formě zvláštního představitele (např. v Makedonii, Kosovu, Moldavsku, v Gruzii a v Bosně a Hercegovině). V těch případech musely ZÚ ČR zvládat koordinaci spolupráce mezi vedoucími misí z členských států EU a jinými orgány. V členských státech EU měly ZÚ ČR v agendě kulturní prezentaci ČR a popř. hrály roli zprostředkovatele mezi ČR a daným státem v důležitých otázkách, týkajících se předsednictví. Komplikovaná jednání byla zejména se státy Beneluxu, které měly v mnoha otázkách oproti ČR odlišný názor (např. na rozšíření o státy západního Balkánu).

Prezident

Prezident Václav Klaus se i v roce 2009 profiloval jako výrazný aktér na domácí politické a mediální sféře. Vlna pozornosti evropských médií, kterou vyvolalo české předsednictví, na jednu stranu přinesla četnou kritiku vůči Klausovi, a potažmo i vůči ČR jako takové. Na druhou stranu se tím prezidentovi otevřely nové možnosti pro artikulaci jeho vize evropské integrace (blíže viz část této kapitoly věnované mediálnímu a veřejnému prostoru).

V únoru využil k obhajobě svých vizí projev před plénem Evropského parlamentu. V tomto projevu prezentoval svoji vizi EU, založenou na odstraňování bariér a „společné péči“ o veřejné statky existující na úrovni kontinentu. Tuto vizi doplnil o ostrou kritiku stávajícího systému rozhodování v EU.⁶⁶

Pád vlády na konci března vedl ke spekulacím, do jaké míry bude za vedení vrcholných schůzek Evropské rady odpovědný prezident Klaus. Především evropští partneři – a tisk – spekulovali v prvé řadě o možnosti, že V. Klaus, který si vydobyl pověst skalního euroskeptika, povede klíčový summit Evropské rady v červnu, kde se mělo rozhodovat o osudu „irské výjimky“.⁶⁷ Na schůzce nově jmenovaného premiéra Fischera, ministra zahraničních věcí Kohouta a prezidenta Klause, která se mj. týkala i priorit české zahraniční politiky a její koordinace, došlo k dohodě o rozdělení rolí.⁶⁸ Klíčový červnový summit Evropské rady vedl premiér, prezident řídil summity EU–Japonsko, EU–Rusko a EU–Korea.⁶⁹ Schůzky V. Klause s J. Fischerem během českého předsednictví nastartovaly období nekonfliktní a bezproblémové komunikace a koordinace zahraniční politiky mezi prezidentem a premiérem.

Na osobní úrovni zůstávaly vztahy mezi Fischerem a Klausem nadstandardní⁷⁰ i přesto, že rok 2009 byl charakteristický silným pnutím mezi jednotlivými institucemi, podílejícími se na zahraniční politice (prezidentem na jedné straně a parlamentem i vládou na straně druhé).

Otázka zastupování republiky na vrcholných schůzkách EU, kterým ČR předsedala, byla vyřešena na několika osobních setkáních mezi premiérem a prezidentem. Naopak k ostrému a otevřenému střetu došlo mezi prezidentem Klausem a parlamen-

tem v souvislosti s ratifikací *Lisabonské smlouvy*. Mohli jsme zaznamenat poměrně ostrá slova o historickém selhání českých elit a o pošlapávání principů zastupitelské demokracie (viz výše).

V červnu se prezident Klaus pokusil otevřít další frontu svého boje proti *Lisabonské smlouvě*, když požadoval, aby byl dokument o zárukách pro Irsko ratifikován českým parlamentem.⁷¹ Přesněji řečeno, mezi prezidentem a premiérem se rozhořel (poměrně krátký) právní spor o to, zda je dokument o zárukách pro Irsko mezinárodní smlouvou politickou dle čl. 49, písm. b) Ústavy ČR, nebo mezinárodní smlouvou vládního typu, k jejímuž sjednání není potřeba plné moci prezidenta a která nepodléhá ratifikaci parlamentem.⁷²

I po verdiktu Ústavního soudu ČR z roku 2008, po souhlasu obou komor Parlamentu ČR s *Lisabonskou smlouvou* a po přijetí tzv. vázaného mandátu, ošetřujícího nejkontroverznější části *Lisabonské smlouvy*, odmítal prezident Klaus *Lisabonskou smlouvu* ratifikovat. Tentokrát se odvolával na ústavní stížnost části senátorů ODS, která mířila proti *Lisabonské smlouvě* jako celku.

Na začátku října rozvířil prezident Klaus vody české a hlavně evropské politiky svou podmínkou k podpisu *Lisabonské smlouvy*. Z obavy „z prolomení“ tzv. Benešových dekretů podmiňoval svůj podpis pod smlouvou výjimkou z Listiny základních práv EU pro Českou republiku. Poté, co vláda premiéra Fischera tuto výjimku pro ČR dojednala a po souhlasném rozhodnutí Ústavního soudu ČR, připojil svůj ratifikační podpis pod *Lisabonskou smlouvu* i Václav Klaus.

Poslanecká sněmovna

Podobně jako v předchozích letech⁷³ v roce 2009 bylo nejdůležitějším bodem evropské agendy Poslanecké sněmovny projednávání *Lisabonské smlouvy*. V návaznosti na tuto smlouvu se na pořad dne dostal i tzv. vázaný mandát. Do každodenního chodu sněmovny zasáhlo i české předsednictví v Radě EU.

V roce 2008 bylo projednávání *Lisabonské smlouvy* v obou komorách Parlamentu přerušeno do 3. 2. 2009 s odůvodněním, že je potřeba novelizovat jednací řády a přijmout vázaný mandát. Se stejným zdůvodněním přerušil projednávání *Lisabonské smlouvy* i Ústavně-právní a posléze 21. ledna i Zahraniční výbor Poslanecké sněmovny.⁷⁴ Na tento krok zareagovala ČSSD žádostí o svolání mimořádné schůze k projednání smlouvy – tedy o hlasování o návrhu bez vyjádření výborů. Nicméně 4. února prosadila ODS další odklad projednávání *Lisabonské smlouvy*, krátce nato dokonce prošel do druhého čtení návrh KSČM, aby se o *Lisabonské smlouvě* rozhodovalo v referendu.

Třináctého února doporučil Výbor pro evropské záležitosti přijetí *Lisabonské smlouvy* a 18. února Poslanecká sněmovna schválila tuto smlouvu hlasy ČSSD, KDU-ČSL, Strany zelených, většiny nezařazených poslanců a přibližně poloviny poslanců ODS.⁷⁵ Poslanci zároveň odsouhlasili doprovodné usnesení, ve kterém odmítli takový výklad rozsahu uplatnění Listiny základních práv, který by mohl vést k revizi poválečného uspořádání Československa a zpochybnění Benešových dekretů. V usnesení, které podpořilo 185 z 197 přítomných poslanců, se sněmovna jednoznačně hlásí k restriktivnímu výkladu rozsahu uplatnění Listiny základních práv. Druhá část usnesení

se vyslovuje přímo k Benešovým dekretům: „*Právní status, který je přiznáván Listině základních práv Evropské unie, proto bez jakýchkoli pochybností zajišťuje, že tato nemůže působit retroaktivně, a zpochybnit tak právní a majetkové vztahy vyplývající z československého zákonodárství, zejména z let 1940 až 1946, jakož ani dosavadní judikaturu evropských a vnitrostátních soudů, které tyto právní a majetkové otázky řeší.*“⁷⁶

Z hlediska postavení obou komor Parlamentu ČR a jejich zapojení do evropské dimenze české zahraniční politiky bylo klíčovou změnou zavedení tzv. vázaného mandátu vlády. Vázaný mandát stanoví, že zástupci vlády mohou souhlasit s předáním kompetencí z členských států na unijní úroveň pouze poté, co k tomuto kroku získají souhlas obou parlamentních komor. Takzvaný vázaný mandát podmiňuje kompetenční transfery, k nimž není po přijetí *Lisabonské smlouvy* třeba smluvní ratifikace (tj. použití klauzule flexibility a přechodových klauzulí), souhlasem Poslanecké sněmovny i Senátu.⁷⁷

Vázaný mandát, který nakonec představoval klíčový prvek v politické dohodě o přijetí *Lisabonské smlouvy*, byl realizován formou úpravy jednacích řádů obou komor Parlamentu ČR. Vzhledem k tomu, že se většina politických stran dívá na možnost posilování institucionálního zapojení parlamentů členských států do rozhodovacího procesu pozitivně,⁷⁸ byla diskuse zaměřena hlavně na způsob hlasování v parlamentu o mandátech vlády.⁷⁹ Včlenění vázaného mandátu do jednacích řádů obou komor bylo přijato v podobě poslanecké novely, schválené ve zrychleném režimu dne 19. března Poslaneckou sněmovnou a 6. května Senátem.⁸⁰ Do jednacích řádů byla zároveň včleněna možnost Senátu či Poslanecké sněmovny podat k Evropskému soudnímu dvoru žalobu ve věci porušení zásady subsidiarity aktem Evropské unie.

I v roce 2009 pokračovala kauza kolem chybějícího předsedy sněmovního Výboru pro evropské záležitosti, který hraje důležitou roli (nejen) kvůli českému předsednictví. Připomínáme, že sněmovní Výbor pro evropské záležitosti postrádá svého předsedu od prosince 2007, kdy se jeho tehdejší předseda Ondřej Liška stal ministrem školství. Teprve na začátku dubna byla do čela výboru zvolena Kateřina Jacques (do té doby funkci zastával provizorně místopředseda výboru Jan Bauer z ODS).⁸¹

Význam evropských výborů obou komor českého parlamentu spočívá mj. v tom, že v době předsednictví vedou zasedání Konference evropských výborů pro evropské záležitosti parlamentů (*Conférence des Organes Spécialisés dans les Affaires Communautaires et Européennes des Parlements de l'Union européenne*, COSAC). XLI. zasedání COSAC, kterého se zúčastnilo téměř 150 poslanců z parlamentů celé Evropy, zorganizovaly výbory pro evropské záležitosti obou komor Parlamentu ČR ve dnech 10.–12. května.⁸² Na konci února muselo vedení obou komor řešit „drobné neshody“ v otázce pořádání parlamentních akcí v rámci českého předsednictví. Byla potvrzena dohoda o tom, že obě komory budou postupovat jako společný pořadatel těchto akcí, byť budou v gesci jen jedné z nich.⁸³

Senát

Na konci roku 2008 vrátil Senát *Lisabonskou smlouvu* výborům k novému projednání. Hned 7. ledna prosadili senátoři ODS v senátním Výboru pro záležitosti Ev-

ropské unie další odklad projednávání *Lisabonské smlouvy* v Senátu odkazem na potřebu přijetí právní úpravy, která bude obsahovat vázaný mandát vlády na rozhodnutí obou komor Parlamentu ČR.⁸⁴ Mezitím se aktivita přesunula do dolní komory Parlamentu ČR, která v mezitím vyslovila souhlas s *Lisabonskou smlouvou* a iniciovala právní úpravu, začleňující tzv. vázaný mandát do českého právního řádu (viz výše).

Senát původně usiloval o začlenění tzv. vázaného mandátu do svého návrhu tzv. stykového zákona (zákon o zásadách jednání a styku Poslanecké sněmovny a Senátu mezi sebou a navenek), který již delší dobu připravoval.⁸⁵ Nicméně senátní návrh stykového zákona, jehož první sněmovní čtení se konalo 19. března, se ve sněmovně nesešel s kladnou odezvou.⁸⁶ Důvodem bylo, že upravuje mj. i způsob volby prezidenta. V otázce volby prezidenta zatím nepanuje mezi poslanci shoda, navíc ve sněmovně bylo v tu dobu několik návrhů na přímou volbu prezidenta, kterým se poslanci zabývali přednostně.⁸⁷

V dubnu projednaly senátní výbory v poměrně krátké době poslanecký návrh vázaného mandátu a plénum Senátu s ním vyslovilo souhlas 6. května. Z pohledu Senátu je důležitá skutečnost, že úprava tzv. vázaného mandátu v jednáních řádech obou komor zajišťuje zcela rovnocenné postavení obou komor ve vztahu k *Lisabonské smlouvě* a k omezením vlády. Tentýž den (6. května) vyslovil Senát souhlas s ratifikací *Lisabonské smlouvy*.⁸⁸

Tímto okamžikem ovšem politická a právní bitva o ratifikaci *Lisabonské smlouvy* neskonzulovala. Skupina senátorů ODS, loajálních prezidentu Klausovi, již s předstihem avizovala svůj záměr podat k Ústavnímu soudu ČR další stížnost na *Lisabonskou smlouvu*. S odkazem na tento záměr odmítl prezident Klaus *Lisabonskou smlouvu* ratifikovat. Vzápětí se rozhořel politický a právní spor dotýkající se nejenom *Lisabonské smlouvy* samé, ale především role a pravomocí jednotlivých institucí zastupitelské demokracie. Došlo i k medializovanému střetu mezi předsedou Senátu Přemyslem Sobotkou (ODS), který přijetí *Lisabonské smlouvy* podpořil, a prezidentem Václavem Klausem (viz výše).

Prezident Klaus odmítl v zákonné lhůtě podepsat i výše zmíněný zákon, zavádějící vázaný mandát do jednání řádů obou komor Parlamentu ČR. 31. srpna podala skupina 17 senátorů Ústavnímu soudu ČR návrh na zrušení některých ustanovení zákona o vázaném mandátu,⁸⁹ jejich návrh byl 6. října zamítnut jako zjevně neopodstatněný.⁹⁰ Mezitím stejná skupina senátorů podala po několika odkladech k Ústavnímu soudu ČR další návrh na přezkoumání *Lisabonské smlouvy* z hlediska jejího souladu s českým ústavním pořádkem. Na rozdíl od senátní žádosti o přezkoumání *Lisabonské smlouvy* v roce 2008, kdy byla posuzována ústavnost šesti konkrétních ustanovení,⁹¹ se podání skupiny senátorů v roce 2009 týkalo *Lisabonské smlouvy* jako celku (a dokonce i několika dalších zakládajících smluv). Před vynesením verdiktu obdržel Ústavní soud ČR kromě vyjádření vlády a prezidenta republiky i celkem tři doplnění návrhu od skupiny senátorů a musel se vypořádat i s námitkou podjatosti vůči soudci Pavlu Rychetskému.

Třetího listopadu Ústavní soud ČR zamítl stížnost skupiny senátorů a vyhlásil výrok nálezu, jímž vyslovil, že *Lisabonská smlouva* a její ratifikace nejsou v rozporu s ústavním pořádkem. Konstatoval, že *Lisabonská smlouva* jako celek i její napadená

ustanovení nejsou v rozporu s ústavním pořádkem ČR. Zároveň mj. zamítl návrh skupiny senátorů na posouzení *Maastrichtské smlouvy* a *Římské smlouvy* z hlediska jejich souladu s ústavním pořádkem ČR a zamítl názor, že by tzv. irské záruky byly mezinárodní smlouvou podle článku 10a Ústavy ČR, vyžadující souhlas obou komor Parlamentu ČR ústavní většinou.⁹²

Ostatní aktéři

Hospodářská komora se ve svých veřejných a politických aktivitách soustředila na problematiku ochrany administrativní zátěže podnikání v Evropské unii.⁹³ Opět se ukázalo, že firemní sektor (zaměstnavatelé, Hospodářská komora), podobně jako odbory, ve svém působení na evropskou legislativu ve značné míře sází na celoevropskou koordinaci svých aktivit a působení prostřednictvím celoevropských zájmových organizací, jakými jsou např. BusinessEurope, Asociace řemeslných, malých a středních podniků (UEAPME) a Asociace evropských obchodníků a průmyslových komor (Eurochambers).⁹⁴ Předsednictví s sebou do ČR přineslo nejenom velké množství mezivládních jednání na nejrůznějších úrovních v rámci institucí EU, ale i vrcholné akce celoevropských zájmových organizací, jakými jsou Eurochambers, BusinessEurope a European Trade Union Confederation (ETUC).⁹⁵ Ostatně právě studiemi Eurochambers o administrativní zátěži evropské legislativy a dotazníkovým šetřením v českých podnicích na stejné téma vstupovali zaměstnavatelé a Hospodářská komora do politické diskuse.⁹⁶

Kraje a obce se ve své evropské agendě soustředily na agendu strukturální a kohezní politiky a čerpání ze strukturálních fondů. Například ve dnech 6.–7. února se v Senátu konala konference „European Urban Day“, která měla dle předsedy Svazu měst a obcí ČR a europoslance Oldřicha Vlasáka zahájit diskusi o silnější pozici měst vůči národním vládám i evropským institucím. Podle Vlasáka musejí města získat ve strukturální pomoci „vyšší odpovědnost za programování a distribuci evropských fondů“.⁹⁷ Kritizoval i byrokratickou náročnost procesu získávání dotací.

Na konci dubna vyzvaly desítky vědců z Učené společnosti ČR senátory ke schválení *Lisabonské smlouvy*.⁹⁸ Do debaty o uspořádání EU poměrně výrazně vstoupil i bývalý prezident Václav Havel ve svém projevu v Evropském parlamentu k 20. výročí pádu železné opony.⁹⁹ Nastínil v něm svoji představu federalizované Evropy, která ostře kontrastovala s projevem prezidenta Klause předneseným na stejném fóru na začátku roku.

EVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

V následující části shrnujeme nejdůležitější aspekty mediálních debat o evropské politice. Novináři a další komentátoři věnovali pozornost hlavně českému předsednictví v Radě EU a české ratifikaci *Lisabonské smlouvy*. Kromě toho se zabývali volbami do Evropského parlamentu. Ty sice dostaly relativně velký prostor v médiích, ale mediální diskuse se v tomto případě soustředila spíše na domácí témata. Výše zmíněná

charakteristika je obecným rysem českého zpravodajství o EU. Diskuse se často Unie dotýká jenom zdánlivě, kdežto ve skutečnosti se řeší spíše domácí problémy. Tento rys lze identifikovat také v mediální prezentaci českého předsednictví a debaty o ratifikaci *Lisabonské smlouvy*. V této části jsou nejdříve prezentována témata mediálního diskurzu a poté se věnujeme struktuře mediálního diskurzu a již zmíněnému soustředění se na domácí kontext evropských událostí.

Témata

Mediální diskurz o předsednictví ČR v Radě EU zmapoval hlavní agendu a události během zkoumaného půlroku. Média také věnovala pozornost hodnocení předsednictví, jak českými analytiky, tak z perspektivy zahraničního tisku. Obecně referoval během předsednictví český tisk hodně o tom, co se o českém předsednictví píše v zahraničním tisku. Média věnovala velký prostor prezidentovi republiky. Klaus svými nekonformními výroky vzbuzuje zájem nejen novinářů, ale také analytiků, kteří o něm v souvislosti s předsednictvím informovali často a podrobně.¹⁰⁰

Zájem zahraničních novinářů o Klause představoval zároveň další důvod pro domácí tisk osobě prezidenta se věnovat. Na začátku roku se např. především kvůli Klausovi psalo o negativním očekávání českého předsednictví v ostatních členských státech. Zahraniční tisk zaznamenal, že by euroskeptický prezident mohl mít negativní vliv na předsednictví, a český tisk tento názor referoval dál.¹⁰¹

České deníky také vypracovaly pesimistické scénáře začínajícího českého předsednictví, které se však na roli prezidenta soustředily o něco méně. V českém tisku se psalo spíše o tom, že Topolánkova vláda bude mít problém jak s francouzským prezidentem Sarkozym, který bude chtít i po skončení francouzského předsednictví dominovat na půdě EU, tak s J. Paroubkem, který „nenechá Topolánka vychutnat si šest měsíců slávy“. Média tvrdila, že tito politici představují pro předsednictví větší problém než Klaus.¹⁰² Když poté Topolánkova vláda skutečně padla, začala se v novinách opět objevovat diskuse o tom, jakou roli bude prezident v rámci předsednictví mít, a součástí této diskuse byla také reflexe toho, co bylo do té doby v evropském tisku napsáno.¹⁰³

Média věnovala velký prostor vystoupení Václava Klause v Evropském parlamentu v únoru a projevu Mirka Topolánka na stejné půdě v březnu. V Klausově případě přilákalo pozornost médií pozdvižení v Evropském parlamentu, kdy při Klausově vystoupení část poslanců na protest opustila hlavní jednací sál.¹⁰⁴ Topolánkuv projev na druhé straně získal velký mediální zájem hlavně kvůli jedné jediné větě, ve které premiér řekl, že cesta USA z ekonomické krize je „cesta do pekel“. Český tisk konstatoval, že výrok vynesl premiéra až na titulní stránky světových médií.¹⁰⁶

Média se věnovala také plastice Davida Černého *Entropa*, která měla být uměleckým příspěvkem k českému předsednictví. Plastika vyvolala nadšení, odpor i diplomatický konflikt zejména kvůli způsobu vyobrazení Bulharska a Slovenska.¹⁰⁷ O *Entropě* psala nejen média, ale i analytici. Petr Drulák považoval dílo za příklad „uměleckého nacionalismu“ vzhledem k sebestřednosti díla, ve kterém jsou pouze některé národy (ČR a nejbližší sousedé) ztvárněny jako jediná subjekty.¹⁰⁸

Média informovala také o vstupu *Lisabonské smlouvy* v platnost. Pozornost byla věnována i jmenování Stálého předsedy Evropské rady a Vysoké představitelky EU pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. V širším kontextu mediálního obrazu *Lisabonské smlouvy* se do centra dění dostal prezident Klaus, nejdříve kvůli nejistotě stran jeho podpisu *Lisabonské smlouvy*, později v souvislosti s požadavkem na výjimku z Listiny základních práv. Média věnovala prostor nejen Klausovým názorům na smlouvu, ale také otázce legitimacy jeho jednání z pohledu české ústavy, což byla věc, o které diskutovali i politici.¹⁰⁹ Celkově se v médiích řešil více domácí kontext ratifikace *Lisabonské smlouvy* nežli její implikace pro budoucnost EU.

Obecný charakter mediálního a veřejného diskurzu

Jak již vyplývalo z předchozí diskuse, mediální rozprava o evropských tématech se v ČR do značné míry soustřeďuje na české otázky, které se týkají buď toho, jak je ČR vnímána v Evropě, nebo domácích politických „her“ a jejich důsledků pro Evropskou unii. Tato „českofikace“ evropské politiky není pouze konstruktem mediálním, ale přispívají k ní často i sami politici. Jasným příkladem je způsob, jakým v roce 2009 proběhla kampaň před volbami do Evropského parlamentu. Politické strany se často zaměřovaly na domácí témata, která neměla s otázkami řešenými v Evropském parlamentu nic společného. V některých případech pak novináři sice kladli „evropské“ otázky, ale politici přesto mluvili spíše o otázkách domácích.¹¹⁰ Média sama informovala o volbách jako o jakési generální zkoušce před předčasnými volbami do Poslanecké sněmovny a spekulovala o tom, jaký vliv budou mít evropské volby na ty národní, které byly v té době naplánovány na podzim 2009.

Dalším jasným příkladem, jak se z evropské otázky stane skrze působení médií otázka česká, je způsob, jakým se psalo o sestavování nové Evropské komise. Diskuse se jen minimálně zaměřovala na to, co nová komise znamená pro práci EU, a naopak reflektovala zejména politickou hru při výběru českého kandidáta a to, do jaké míry pozice pro rozšíření Evropské unie představuje český úspěch v EU. „Českofikace“ evropských otázek je do jisté míry paradox. Naznačuje totiž přehánění interpretace českého významu v Evropě, podobně jako je tomu u *Entropy* Davida Černého, ve které v centru Evropy stojí Klaus se svými výroky. Zároveň však velká část politické elity a novinářů považuje EU za projekt evropských velmocí, na který právě ČR nemá příliš velký vliv.

ZÁVĚR

Nedostatek politického konsenzu je charakteristickým rysem české debaty o směřování ČR v Evropské unii. Nesmiřitelnost východisek jednotlivých politických hráčů ostatně dokumentuje řada studií na toto téma.¹¹¹ Rok 2010 byl přelomový přinejmenším ve třech ohledech.

Zprvce došlo k rekonfiguraci dělicích linií na české politické scéně. Tradiční spor mezi euroskeptickou ODS na jedné straně a proevropskými stranami ČSSD, KDU-

-ČSL a Stranou zelených byl přehlušen střetem mezi prezidentem Klausem (kterému sekundovala menší část senátorů ODS) na jedné straně a europragmatickou ODS.¹¹² Symptomatická je v tomto ohledu i rebelie části senátorů ODS, kteří podali novou stížnost na *Lisabonskou smlouvu* k Ústavnímu soudu ČR. Někteří poslanci ODS také přispěli k pádu Topolánkovy vlády v březnu 2009. Uvědomíme-li si význam, který v prezidentově agendě zaujímá principiální kritika EU, můžeme vyslovit domněnku, že spory v evropské agendě byly jednou z hlavních příčin oficiálního rozchodu ODS a jejího zakládajícího předsedy Václava Klause v prosinci 2008.

Zadruhé pro českou politickou scénu byl doposud typický rozpor mezi programovými prioritami politických stran a evropskými preferencemi jejich voličských základů. ODS se spolu s Václavem Klausem dlouhodobě profilovala jako euroskeptická („eurorealistická“) strana, která sice akceptuje ekonomický a liberalizační rozměr evropské integrace (zachycený v metafoře „čtyř svobod“), ale z ideologických důvodů odmítá současnou postmaastrichtskou podobu EU a federalizační tendence v jejím dalším vývoji. Přitom voliči a sympatizanti ODS (z velké části vzdělání, liberálně smýšlející obyvatelé měst) patří jednoznačně k zastáncům členství ČR v EU a evropské integrace obecně.¹¹³ Rok 2009 přinesl pragmatický posun v rétorice a politice ODS, který ji přiblížil jejímu eurooptimistickému elektorátu. Pak zde máme sociálně-demokratické vyslovení nedůvěry Topolánkově vládě uprostřed předsednictví. Evropští politici a média takřka jednohlasně označili pád vlády za nešťastný, neodpovědný krok. V tomto kontextu můžeme tvrdit, že se evropská politika ČSSD v roce 2009 přiblížila vlažnému postoji sociálnědemokratických voličů k EU.

Zatřetí díky pozornosti evropských médií, kterou na sebe během předsednictví v nebyvalé (a neopakovatelné) míře Česká republika poutala, se výše zmíněné rozpory a mnohohlasnost české zahraniční politiky v plné nahotě odhalily evropskému publiku. Ještě v únoru obhajoval premiér Topolánek právo českého prezidenta vystoupit s vlastním názorem na půdě Evropského parlamentu.¹¹⁴ Na konci března však jako premiér v demisi neskrýval svoje rozhořčení, když nepřímou obvinil prezidenta Klause z odpovědnosti za pád vlády.¹¹⁵ Nedostatek komunikace a koordinace mezi institucemi se naplno projevil i na podzim, kdy vrcholila ratifikace *Lisabonské smlouvy*, přestože na osobní úrovni byly vztahy mezi premiérem Fischerem a prezidentem nadstandardní. Předseda vlády Fischer nedokázal před svými evropskými partnery zakrýt skutečnost, že ho požadavek prezidenta ČR na českou výjimku z Listiny základních práv EU zaskočil.

Česká zahraniční politika byla ve své evropské dimenzi nucena čelit výzvám (a příležitostem) vyplývajícím z vnějších krizí (hospodářská a finanční krize, přerušování dodávek plynu do Evropy a konflikt v Gaze). Ale výkon české zahraniční politiky zásadně ovlivnila i krize domácí v podobě pádu koaliční vlády ODS, KDU-ČSL a Strany zelených v březnu a následného ustavení úřednické vlády. V tomto kontextu se pokusíme shrnout poznatky přednesené v části této kapitoly, týkající se agendy a událostí, a zhodnotit na obecné úrovni české předsednictví v Radě EU.¹¹⁶

V první řadě, české předsednictví bylo motivováno jasnými politickými ambicemi – česká vláda se nevydala cestou méně ambiciózního „nízkoprofilového“ předsednic-

tví a snažila se zanechat „vlastní otisk“. Kromě artikulace českého pohledu na směřování EU a jejích politik si předsednictví kladlo za cíl představit ČR jako konstruktivního partnera a zlepšit její jméno a postavení v Evropě.¹¹⁷ Politické ambice se podařilo naplnit především v oblastech, kde mělo české předsednictví na co navazovat a kde české priority rezonovaly s politickou atmosférou uvnitř EU a s politickým a ekonomickým vývojem ve světě. Příkladem může být Východní partnerství a energetická bezpečnost, kdy úspěšné zvládnutí „plynové krize“ dodalo váhy argumentům českého předsednictví o energetické bezpečnosti EU. Hospodářská a finanční krize znemožnila realizaci původních plánů v oblasti další liberalizace vnitřního trhu, čeští politici často pokračovali v artikulaci svých liberálních vizí i za cenu pnutí uvnitř EU a vyostření transatlantických vztahů. Určitého úspěchu (odvrácení protekcionistických tendencí uvnitř EU) bylo přesto dosaženo – v neposlední řadě díky podpoře liberálně smýšlejících partnerů z řad členských států a unijních institucí.

Naopak k selhání (ať již na úrovni reálných výsledků, nebo na úrovni mediální prezentace) došlo v okamžiku, kdy čeští představitelé příliš otevřeně vyjadřovali své politické cíle i v situaci, kdy tomu nebyly nakloněny vnější okolnosti a kdy se nemohli opřít o skrytou či otevřenou podporu dalších partnerů v EU. Typickým příkladem je chabý výkon CZ PRES během konfliktu v Gaze, kdy předsednictví pokračovalo v artikulaci svých proizraelských postojů, i když si okolnosti žádaly roli reprezentanta a mediátora. Naopak nezájem vlády jako celku o otázky životního prostředí (vláda dávala jednoznačně přednost otázkám energetické bezpečnosti) vedl k slabému výkonu v otázce změn klimatu a environmentální politiky obecně.

Česká vláda se ujímala předsednictví v Radě EU s vědomím, že „*způsob, jakým se ČR s tímto úkolem vypořádá, významně ovlivní její jméno a postavení v Evropě*“.¹¹⁸ Bohužel právě v tomto aspektu Česká republika selhala. Přes nepopiratelné substantivní úspěchy předsednictví a dobrý výkon státní správy se nepodařilo zlepšit jméno (a tedy ani postavení) ČR v Evropě. Nepodařilo se odbourat negativní stereotypy a předsudky o České republice, které se v hojně míře objevovaly v evropském tisku před zahájením českého předsednictví. Naopak způsob, jakým se české politické elity (jako celek) zhostily předsednictví v Radě a ratifikace *Lisabonské smlouvy*, tyto předsudky pouze potvrdil.¹¹⁹

Jak se ukázalo, nenaplnily se obavy, že problémem bude sám *obsah a substance* českých priorit pro předsednictví, které odrážely partikulární zájmy a geografické preference české liberálně orientované vlády spíše než zájmy evropské (lze-li o něčem takovém vůbec hovořit). Zdá se, že ani odklad ratifikace *Lisabonské smlouvy* nezpůsobil České republice větší problémy. Naopak jméno České republiky v Evropě poškodil *způsob*, jakým v roce 2009 přistupovala česká politická reprezentace (jako celek) k předsednictví v Radě a k ratifikaci *Lisabonské smlouvy*. Rovněž mediální a diplomatická neobratnost politické reprezentace, pád vlády a s ním související výměna politického vedení či na poslední chvíli předložený požadavek na výjimku z Listiny základních práv a svobod EU. To vše zanechalo dojem chaosu, nestability a – což je možná nejhorší – nepředvídatelnosti české zahraniční politiky v rámci EU.

Poznámky

- ¹ Viz např. *Stenografický zápis 46. schůze Poslanecké sněmovny*. On-line: (www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/046schuz/s046057.htm).
- ² Viz např. *Projev Václava Klause v Evropském parlamentu*, 19. 2. 2009. On-line: (www.euroskop.cz/47/10874/clanek/projev-vaclava-klause-v-evropskem-parlamentu).
- ³ *Stenografický zápis 46. schůze Poslanecké sněmovny*, op. cit.
- ⁴ Viz např. vystoupení P. Severy (KDU-ČSL), M. Bursíka (SZ), L. Zaorálka (ČSSD) v debatě v Poslanecké sněmovně. *Stenografický zápis 46. schůze Poslanecké sněmovny*.
- ⁵ Viz např. *Přepis projevu Mirka Topolánka v Evropském parlamentu*, 26. 3. 2009. On-line: (www.eu2009.cz/cz/news-and-documents/speeches-interviews/projev-mirka-topolanka-v-evropskem-parlamentu-13471/).
- ⁶ Viz např. Beneš, Vít (2008): *Rozšiřování*. In J. Karlas (ed.): *Jak předsedat Evropské unii? Návrh priorit předsednictví ČR v Radě EU v roce 2009*, s. 49–67. Praha: Ústav mezinárodních vztahů; Král, David (2006): *Česká debata o perspektivách členství Turecka a Ukrajiny v EU*. Praha: Institut pro evropskou politiku EUROPEUM.
- ⁷ *Prohlášení Klause k rozhodnutí ÚS a ratifikaci Lisabonské smlouvy*, 3. 11. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/zpravy/prohlaseni-klause-k-rozhodnuti-us-a-ratifikaci-lisabonske-smlouvy/405912&id_seznam=).
- ⁸ *Volby do Evropského parlamentu konané na území České republiky ve dnech 5. 6.–6. 6. 2009*. On-line: (www.volby.cz/pls/ep2009/ep11?xjazyk=CZ).
- ⁹ *Suverenita – Volby do EP 2009 – 5. a 6. června 2009*. On-line: (www.suverenita.cz/kdo-jsme/volby-do-ep-2009).
- ¹⁰ *Stenografický zápis 46. schůze Poslanecké sněmovny*.
- ¹¹ Vystoupení V. Tlustého, *Stenografický zápis 46. schůze Poslanecké sněmovny*.
- ¹² Zahradil, Jan–Plecitý, Petr–Adrián, Petr–Miloslav Bednář (2001): *Manifest českého eurorealismu (dokument k ideové konferenci ODS)*. On-line: (www.ods.cz/docs/dokumenty/zahradil-manifest.pdf).
- ¹³ *Prohlášení předsedy Senátu k výrokům prezidenta Klause*. Česká tisková kancelář, 11. 5. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/zpravy/prohlaseni-predsedy-senatu-k-vyrokum-prezidenta-klause/376296).
- ¹⁴ *Senátorka ČSSD Gajdušková hrozí Klausovi žalobou z vlastizrady*. Novinky.cz, 25. 6. 2009. On-line: (www.novinky.cz/domaci/172205-senatorka-cssd-gajduskova-hrozi-klausovi-zalobou-z-vlasti-zrady.html).
- ¹⁵ *Vystoupení prezidenta republiky po senátním hlasování o Lisabonské smlouvě*, 6. 5. 2009. On-line: (www.klaus.cz/Klaus2/asp/clanek.asp?id=EcHbuclwTXpx).
- ¹⁶ *Projev prezidenta republiky v Betlémské kapli u příležitosti výročí upálení Jana Husa*, 7. 7. 2009. On-line: (www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=XwRdN2u55EvO).
- ¹⁷ *Občané o předsednictví ČR v Radě Evropské unie*. Centrum pro výzkum veřejného mínění, 9. 2. 2009. On-line: (www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100867s_pm90209.pdf).
- ¹⁸ Lehtonen, Tiia (2009): *Czech Point: A Mid-Term Evaluation of an On-Going Small State Presidency*. UPI Briefing Paper, 28.
- ¹⁹ *Pracovní program českého předsednictví: Evropa bez bariér*. EU2009.cz, leden 2009. On-line: (www.eu2009.cz/scripts/file.php?id=6225&down=yes).
- ²⁰ *Topolánek: Byli jsme trpaslík, který se postavil velké Francii*. E15.cz, 29. 6. 2009. On-line: (www.e15.cz/nazory/rozhovory/topolankem-byli-j sme-trpaslik-ktery-se-postavil-velke-francii).
- ²¹ *Třetí liberalizační balíček v energetice*. Euractiv.cz. On-line: (www.euractiv.cz/energetika/link-dossier/liberalizace-unijni-energetiky-000055).
- ²² *Výsledky českého předsednictví v Radě EU: Evropa bez bariér*. Vláda ČR, červen 2009. On-line: (www.eu2009.cz/scripts/file.php?id=61212&down=yes).
- ²³ *Turecko kývlo na Nabucco. Kdo ho zaplatí?* Euractiv.cz, 11. 5. 2009. On-line: (www.euractiv.cz/energetika/clanek/turecko-kyvlo-na-nabucco-kdo-ho-zaplati-005976).
- ²⁴ *Pracovní program českého předsednictví: Evropa bez bariér*. Vláda ČR, leden 2009. On-line: (www.eu2009.cz/scripts/file.php?id=6225&down=yes).
- ²⁵ *Transcript of the speech by Mirek Topolánek in the European Parliament*. EU2009.cz. On-line: (www.eu2009.cz/en/news-and-documents/speeches-interviews/mirek-topolankem-in-the-european-parliament-13533/).
- ²⁶ Drulák, Petr (2008): *Česká zahraniční politika mezi internacionalismem a atlantismem*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 396.
- ²⁷ *Schwarzenberg: Viníkem konfliktu v Gaze je Hamás*. iDNES.cz, 4. 1. 2009. On-line: (zpravy.idnes.cz/schwarzenberg-vinikem-konfliktu-v-gaze-je-hamas-ftp-/domaci.asp?c=A090104_125647_domaci_jte).
- ²⁸ *České předsednictví EU chápe izraelskou akci jako obrannou*. ČT 24, 3. 1. 2009. On-line: (www.ct24.cz/domaci/ceske-predsednictvi-eu/40629-ceske-predsednictvi-eu-chape-izraelskou-akci-jako-obrannou/).
- ²⁹ *Topolánek není pro přerušování jednání o akčním plánu EU-Izrael*. Česká tisková kancelář, 24. 4. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/svet/zpravy/topolankem-neni-pro-preruseni-jednani-o-akcnim-planu-eu-izrael/373038).
- ³⁰ Beneš, Vít (2010): *A cherished child left out in cold: the Czech Republic and her enlargement priority*. In: Drulák, Petr–Šabič, Zlatko (eds.): *The Czech and Slovenian EU presidencies in a comparative perspective*. Baden-Baden: Nomos (v tisku).
- ³¹ *Schwarzenberg: Slovinsko a Chorvatsko si hraniční spor musejí vyřešit samy*. MZV ČR, 11. 3. 2009. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/z_medii/schwarzenberg_slovinsko_a_chorvatsko_si.html).
- ³² *Rozhovor se zástupcem/pracovníkem MZV ČR*, Praha, 11. 12. 2009; *Výsledky českého předsednictví v Radě EU: Evropa bez bariér*. Vláda ČR, červen 2009. On-line: (www.eu2009.cz/scripts/file.php?id=61212&down=yes).
- ³³ *Těsnopisecká zpráva z 6. schůze Senátu Parlamentu České republiky*, 6. 5. 2009. On-line: (www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/original/6384/6384).
- ³⁴ *Füle: Irské záruky jen vysvětlují Lisabonskou smlouvu, nemění ji*. Česká tisková kancelář, 24. 6. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/news/zpravy/irish-guarantees-do-not-change-lisbon-treaty-czech-eu-minister/384594?id=384575).
- ³⁵ Viz Chmel, Marek–Syllová, Jindřiška (2009): *Listina základních práv Evropské unie a česká „výjimka“ z Listiny*. Studie Parlamentního institutu PČR, listopad 2009.
- ³⁶ *Viz Výjimka z listiny práv EU stále budí rozpaky a otázky*. Euroskop.cz, 29. 11. 2009. On-line: (www.euroskop.cz/38/14666/clanek/vyjimka-z-listiny-prav-eu-stale-budi-rozpaky-a-otazky).
- ³⁷ *ÚS právě vyhlásil, že Lisabonská smlouva je v souladu s ústavním pořádkem ČR*. Ústavní soud, 3. 11. 2009. On-line: (www.concourt.cz/clanek/2137).
- ³⁸ *Klaus podepsal Lisabon. Ratifikace smlouvy skončila*. Český rozhlas, 3. 11. 2009. On-line: (www.rozhlas.cz/zpravy/evropskezalezitosti/_zprava/653267).
- ³⁹ *Fischer: Česko vybere eurokomisaře po podzimmních volbách*. Česká tisková kancelář, 16. 6. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/zpravy/cesko-vybere-eurokomisare-po-podzimmnich-volbach/382833).
- ⁴⁰ *Paroubek s Topolánkem straší ztrátou komisaře, ta ale zřejmě reálná není*. EurActiv.cz, 1. 10. 2009. On-line: (www.euractiv.cz/evropske-institute/clanek/paroubek-s-topolankem-straši-ztratou-ko-misare-ta-ale-realna-neni-006559).
- ⁴¹ *Eurokomisařem se stane bývalý komunista Füle. Špidla se balí*. iHned.cz, 10. 11. 2009. On-line: (domaci.ihned.cz/c1-39020320-eurokomisarem-se-stane-byvaly-komunista-fule-spidla-se-bali).

- ⁴² Štefan Füle by chtěl v Komisi kromě rozšíření EU či dopravy také energetiku. EurActiv.cz, 13. 11. 2009. On-line: (www.euractiv.cz/evropske-institute/clanek/stefan-fle-by-chtel-v-komisi-krome-rozsireni-eu-ci-dopravy-take-energetiku-006744).
- ⁴³ Füle bude komisařem pro rozšíření. EurActiv.cz, 27. 11. 2009. On-line: (www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/clanek/fle-bude-pry-komisarem-pro-rozsireni-006794).
- ⁴⁴ ODS chce shodu na eurokomisaři, výtky k Vondrovi nechápe. Česká tisková kancelář, 22. 10. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/domov/zpravy/ods-chce-shodu-na-eurokomisari-vytiky-k-vondrovi-nechape/404012).
- ⁴⁵ Fischer: ČR podporuje Barrosa jako šéfa EK i po volbách. Česká tisková kancelář, 12. 5. 2009. On-line: (www.financninoviny.cz/tema/zpravy/fischer-cr-podporuje-barrosa-jako-sefa-ek-i-po-volbach/376470).
- ⁴⁶ ČR nemá při výběru „prezidenta“ EU k žádnému z kandidátů výhrady. Česká tisková kancelář, 19. 11. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/tema/zpravy/cr-nema-pri-vyberu-prezidenta-eu-k-zadnemu-z-kandidatu-vyhrady/408337).
- ⁴⁷ Topolánek: Vláda zveřejní datum přijetí eura 1. listopadu. Česká tisková kancelář, 1. 1. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/tema/zpravy/czech-govt-will-announce-euro-adoption-date-on-nov-1-pm/352481&id_seznam=5862?id=352453).
- ⁴⁸ Fischer: Rozhodnutí o euru není na mé vládě. Česká tisková kancelář, 12. 5. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/zpravy/fischer-rozhodnuti-o-euru-neni-na-me-vlade/376477).
- ⁴⁹ Beneš, Vít–Karlas, Jan (2008): *Evropský rozměr české zahraniční politiky*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ⁵⁰ Beneš, Vít–Karlas, Jan (2009): *Evropský rozměr české zahraniční politiky*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ⁵¹ Výbor pro Evropskou unii. On-line: (www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/veu/vybor-pro-evropskou-unii-22560/).
- ⁵² Král, David–Bartovic, Vladimír–Řiháčková, Věra (2009): *The 2009 Czech EU Presidency: Contested Leadership at a Time of Crisis*.
- ⁵³ Rozhovor se zástupcem/pracovníkem Úřadu vlády ČR, Praha, 13. 1. 2010.
- ⁵⁴ Česká tisková kancelář, 19. 6. 2009.
- ⁵⁵ Rozhovor se zástupcem/pracovníkem Úřadu vlády ČR, Praha, 13. 1. 2010.
- ⁵⁶ Tamtéž.
- ⁵⁷ Viz (www.vlada.cz/cz/jednani-vlady/jednaci-rad-vlady/jednaci-rad-vlady-26527/).
- ⁵⁸ Rozhovor se zástupcem/pracovníkem MZV ČR, Praha, 11. 12. 2009.
- ⁵⁹ Statut Výboru pro EU. On-line: (www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/veu/vybor-pro-evropskou-unii-22560/).
- ⁶⁰ Rozhovor se zástupcem/pracovníkem Úřadu vlády ČR, Praha, 13. 1. 2010.
- ⁶¹ Tamtéž.
- ⁶² Tamtéž.
- ⁶³ Zpráva o organizační přípravě a průběhu CZ PŘES na MZV, 2009. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Sekretariát pro přípravu předsednictví.
- ⁶⁴ Rozhovor se zástupcem/pracovníkem MZV ČR, Praha, 11. 12. 2009.
- ⁶⁵ Stálé zastoupení České republiky při EU. On-line: (www.eu2009.cz/cz/czech-presidency/permanent-representation/stale-zastoupeni-8800/).
- ⁶⁶ Projev prezidenta republiky v Evropském parlamentu, 19. 2. 2009. On-line: (www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=5wOBVMWihXZ4).
- ⁶⁷ Fischer rozptýluje spekulace ke Klausovi: Summit EU řídí šéf vlády. Česká tisková kancelář, 12. 5. 2009. On-line: (magazin.ceskenoviny.cz/tema/index_view.php?id=376486).
- ⁶⁸ Klaus: Klíčový červnový summit EU má řídit premiér Fischer. Český rozhlas, 13. 5. 2009. On-line: (www.rozhlas.cz/evropskaunie/zpravodajstvi/_zprava/582202).
- ⁶⁹ Schwarzenberg: Klaus povede českou delegaci na summitu EU-Rusko. Česká tisková kancelář, 27. 3. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/zpravy/schwarzenberg-klaus-povede-ceskou-delegaci-na-summitu-eu-rusko/367994).

- ⁷⁰ Klaus a Fischer: schůzka ve Špindlerově Mlýně. Týden.cz, 29. 12. 2009. On-line: (www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/politicka-pavlac/klaus-a-fischer-schuzka-ve-spindlerove-mlyne_153460.html).
- ⁷¹ Klaus: Záruky pro Iry by v ČR měl schválit parlament. Česká tisková kancelář, 17. 6. 2009. On-line: (magazin.ceskenoviny.cz/zpravy/klaus-zaruky-pro-iry-by-v-cr-mel-schvalit-parlament/383183).
- ⁷² Klausův dopis Fischerovi o zárukách EU pro Iry. Česká tisková kancelář, 17. 6. 2009. On-line: (magazin.ceskenoviny.cz/zpravy/klausuv-dopis-fischerovi-o-zarukach-eu-pro-iry/383204); *Odpověď premiéra Fischera na dopis prezidenta Klause*. Vláda ČR, 17. 6. 2009. On-line: (www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/odpoved-premiera-fischera-na-dopis-prezidenta-klausa-59332/).
- ⁷³ Blíže viz předcházející vydání této publikace.
- ⁷⁴ Viz *Historie projednávání vládního návrhu, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu s ratifikací Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství (sněmovní tisk 407)*. Dostupná on-line: (www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=407&O=5).
- ⁷⁵ Poslanecká sněmovna schválila Lisabonskou smlouvu. Euractiv.cz, 18. 2. 2009. On-line: (www.euractiv.cz/budoucnost-eu/clanek/poslanecka-snemovna-schvalila-lisabonskou-smlouvu-005637).
- ⁷⁶ Usnesení Výboru pro evropské záležitosti č. 376 k vládnímu návrhu, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu s ratifikací Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, 13. 2. 2009. On-line: (www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=5&ct=407&ct1=7); viz též *Sněmovna schválila Lisabonskou smlouvu, pojistila Benešovy dekrety*. iDNES.cz, 18. 2. 2009. On-line: (zpravy.idnes.cz/snemovna-schvalila-lisabonskou-smlouvu-pojistila-benesovy-dekrety-1ip/domaci.asp?c=A090218_082516_domaci_jw).
- ⁷⁷ Viz *Monitoring vývoje událostí v EU 21. 4.–20. 5. 2009*. Senát, Jiří Georgiev. On-line: (www.euroskop.cz/8463/12793/clanek/monitoring-vyvoje-udalosti-v-eu-21-4--20-5-2009/).
- ⁷⁸ Braun, Mats (2008): *Institucionální otázky*. In: Karlas, Jan (ed.): op. cit.
- ⁷⁹ *Těsnopisecká zpráva z 6. schůze Senátu Parlamentu České republiky*, 6. 5. 2009. On-line: (www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/original/6384/6384).
- ⁸⁰ Viz *Historie novely zákona o jednacích řádech Poslanecké sněmovny a Senátu (sněmovní tisk 742)*, dostupná on-line: (www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=5&t=742); viz též *Změny parlamentních pravidel k Lisabonské smlouvě dají poslanci*. Česká tisková kancelář, 12. 2. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/eu/zpravy/zmeny-parlamentnich-pravidel-k-lisabonske-smlouve-daji-poslanci/360003&id_seznam=); *Sněmovna schválila zavedení vázaného mandátu vlády*. Česká tisková kancelář, 19. 3. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/zpravy/snemovna-schvalila-zavedeni-vazaneho-mandatu-vlady/366444).
- ⁸¹ *Sněmovna potvrdila nové předsedy tří sněmovních výborů*. Česká tisková kancelář, 3. 4. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/zpravy/snemovna-potvrdila-nove-predsedy-tri-snemovnich-vyboru/369181).
- ⁸² *XLI. konference výborů pro evropské záležitosti parlamentů EU (COSAC) II*. Tiskový odbor PSP ČR, 13. 5. 2009. On-line: (www.parliament.cz/czpres2009/tiskove-zpravy/?t=2&id=65).
- ⁸³ *Lisabonskou smlouvu by Senát mohl projednávat v květnu*. Česká tisková kancelář, 24. 2. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/eu/zpravy/lisabonskou-smlouvu-by-senat-mohl-projednavat-v-kvetnu/362322).
- ⁸⁴ Viz *Historie projednávání vládního návrhu, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu s ratifikací Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství (senátní tisk č. 181)*. On-line: (www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/historie?action=detail&value=2200).
- ⁸⁵ *Senátoři mají obavy o osud zákona o vztazích se sněmovnou*. Česká tisková kancelář, 28. 1. 2009.
- ⁸⁶ *Viz Ústavní komisi uspokojil nálezní soud k Lisabonské smlouvě*. Česká tisková kancelář, 22. 1. 2009.

- ⁸⁷ *Změny parlamentních pravidel k Lisabonské smlouvě dají poslanci*. Česká tisková kancelář, 12. 2. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/eu/zpravy/zmeny-parlamentnich-pravidel-k-lisabonske-smlouve-daji-poslanci/360003&id_seznam=).
- ⁸⁸ *Usnesení Senátu č. 154 k vládnímu návrhu, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu s ratifikací Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství (senátní tisk č. 181)*, 6. 5. 2009. On-line: (www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=51825).
- ⁸⁹ *Co je podstatou senátorské stížnosti na vázaný mandát*. Jiří Oberfalzer, 17. 9. 2009. On-line: (www.oberfalzer.cz/novinky/co-je-podstatou-senatorske-stiznosti-na-vazany-mandat/).
- ⁹⁰ ÚS odmítl návrh skupiny senátorů na zrušení ustanovení jednacích řádů obou komor upravujících tzv. vázaný mandát pro rozhodování v evr. orgánech. Ústavní soud, 6. 10. 2009. On-line: (www.usoud.cz/scripts/detail.php?id=784).
- ⁹¹ Viz loňské vydání této publikace.
- ⁹² ÚS právě vyhlásil, že Lisabonská smlouva je v souladu s ústavním pořádkem ČR. Ústavní soud, 3. 11. 2009. On-line: (www.concourtf.cz/clanek/2137).
- ⁹³ *Podnikatelé ze 45 zemí vyzvali vlády k realizaci 6 klíčových kroků k zlepšení konkurenceschopnosti*. BusinessInfo.cz, 15. 5. 2009. On-line: (www.businessinfo.cz/cz/clanek/kveten-2009/eurochambres-vyzva-narodnim-vladam/1001775/53101/).
- ⁹⁴ *Eurochambres: Evropské směrnice a normy stály podniky bilion eur*. Česká tisková kancelář, 27. 5. 2009. On-line: (magazin.ceskenoviny.cz/tema/index_view.php?id=379209&id_seznam=10698).
- ⁹⁵ *Přes 400 evropských podnikatelů bude v Praze řešit krizi*. Česká tisková kancelář, 12. 5. 2009. On-line: (magazin.ceskenoviny.cz/tema/zpravy/pres-400-evropskych-podnikatelu-bude-v-praze-resit-krizi/376554&id_seznam=18309).
- ⁹⁶ *Eurochambres: Evropské směrnice a normy stály podniky bilion eur*, op. cit.; Průzkum HK: *Legislativa EU škodí v podnikání skoro polovině firem*. Česká tisková kancelář, 8. 6. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/eu/parlament/zpravy/pruzkum-hk-legislativa-eu-skodi-v-podnikani-skoro-polovine-firem/381448&id_seznam=).
- ⁹⁷ *European Urban Day*. Svaz měst a obcí, 12. 2. 2009. On-line: (www.smocr.cz/cinnost/regionalni-rozvoj/european-urban-day.aspx); *Šéf SMO: Města by měla mít větší možnost nakládat s penězi EU*. Česká tisková kancelář, 6. 2. 2009.
- ⁹⁸ *Desítky vědců vyzvaly senátory ke schválení Lisabonské smlouvy*. Česká tisková kancelář, 28. 4. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/zpravy/desitky-vedcu-vyzvaly-senatory-ke-schvaleni-lisabonske-smlouvy/373871&id_seznam=).
- ⁹⁹ *Projev Václava Havla v Evropském parlamentu k 20. výročí pádu opony*, 11. 11. 2009. On-line: (www.evropsky-parlament.cz/view/cs/press-release/pr-2009/pr-2009-November/pr-2009-Nov-8.html).
- ¹⁰⁰ Viz např. Král, David–Bartovic, Vladimír–Řiháčková, Věra (2009): *The 2009 Czech EU Presidency: Contested Leadership at a Time of Crisis*.
- ¹⁰¹ Viz např. Česká tisková kancelář, 2. 1. 2009.
- ¹⁰² Pro přehled deníků viz např. Česká tisková kancelář, 2. 1. 2009.
- ¹⁰³ Viz např. Česká tisková kancelář, 23. 4. 2009.
- ¹⁰⁴ Česká tisková kancelář, 19. 2. 2009.
- ¹⁰⁵ Česká tisková kancelář, 25. 3. 2009.
- ¹⁰⁶ *Topolánek slovy o cestě do pekel vyvolal nevoli v USA*. On-line: (www.novinky.cz/zahranicni/evropa/164819-topolank-slovy-o-ceste-do-pek-el-vyvolal-nevoli-v-usa.html).
- ¹⁰⁷ Česká tisková kancelář, 19. 1. 2009.
- ¹⁰⁸ Drulák, Petr (2009): *Entropa – český pohled na Evropu*. Mezinárodní politika, 2/2009, s. 33–35.
- ¹⁰⁹ Viz např. *Senát se přel o Lisabon: Mít krále, potíže s hlavou státu by nám nenastaly*, 5. 11. 2009. On-line: (domaci.ihned.cz/c1-38953200-senat-se-prel-o-lisabon-mit-krale-potize-s-hlavou-statu-by-nam-nenastaly).
- ¹¹⁰ Například *Otázky Václava Moravce Speciál*, 2. 6. 2009. On-line: (www.ceskatelevize.cz/program/409231100292001-otazky-vaclava-moravce-special-2-6-2009.html).

- ¹¹¹ Drulák, Petr (2001): *Tschechien: Streit um Europa*. In: Timmermann, Heiner (ed.): *Eine Verfassung für die Europäische Union*, s. 257–264. Opladen: Leske–Budrich; Drulák, Petr–Beneš, Vít (2008): *České metafory Evropy: Havel vs. Klaus*. In: Novák, Miroslav–Brunclík, Miloš (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha: Dokořán.
- ¹¹² *V reakci na rozhodnutí Senátu o Lisabonu vystupuje Páralová z ODS*. Česká tisková kancelář, 6. 5. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/news/zpravy/czech-deputy-leaves-party-in-protest-against-eu-treaty-passage/375540?id=375523).
- ¹¹³ Hanley, Seán (2004): *A Nation of Sceptics? The Czech EU Accession Referendum of 13–14 June 2003*. West European Politics, 4/2004, s. 691–715; Kopecký, Petr (2004): *An Awkward Newcomer? EU Enlargement and Euroscepticism in the Czech Republic*. In: Harmsen, Robert–Spiering, Menno (eds.): *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*, s. 225–245. Amsterdam and New York: Rodopi; Kopecký, Petr (2004): *Mass Attitudes towards the European Union in the Czech and Slovak Republics*. Příspěvek na the Public Opinion about the EU in East-Central Europe, University of Indiana, Bloomington, 2.–3. 4. 2004.
- ¹¹⁴ *Brilantní i útočný, hodnotí politici Klausův projev. Topolánek ho neslyšel*. iDNES.cz, 19. 2. 2009. On-line: (zpravy.idnes.cz/brilantni-i-utocny-hodnoti-politici-klausuv-projev-topolank-ho-neslysel-1tk-/domaci.asp?c=A090219_124512_domaci_klu).
- ¹¹⁵ *Topolánek: Za pádem vlády stojí Klaus a Bém*. Novinky.cz, 25. 3. 2009. On-line: (www.novinky.cz/domaci/164818-topolank-za-padem-vlady-stoji-klaus-a-bem.html).
- ¹¹⁶ Pro hodnocení českého předsednictví v Radě EU viz též Kaniok, Petr–Smekal, Hubert (2010): *České předsednictví v Radě EU: politický standard, mediální katastrofa*. Politologický časopis, 1/2010, s. 39–59; Karlas, Jan–Beneš, Vít (2010): *The Czech Presidency*. Journal of Common Market Studies, 48 (v tisku); Kratochvíl, Petr–Beneš, Vít (2009): *(Tschechischer) Stolz und (bestätigte) Vorurteile. Eine Bilanz der tschechischen EU-Ratspräsidentschaft*. Integration, 4/2009, s. 361–371; Král, David–Bartovic, Vladimír–Řiháčková, Věra (2009): *The 2009 Czech EU Presidency: Contested Leadership at a Time of Crisis*. Stockholm: Swedish Institute for European Policy Studies; Drulák, Petr–Šabič, Zlatko (eds.) (2010): *The Czech and Slovenian EU presidencies in a comparative perspective*. Baden-Baden: Nomos (v tisku).
- ¹¹⁷ Viz např. *Prioritní oblasti předsednictví České republiky v Radě Evropské unie v prvním pololetí roku 2009*. Vláda ČR, 10. 10. 2007.
- ¹¹⁸ *Prioritní oblasti předsednictví České republiky v Radě Evropské unie v prvním pololetí roku 2009*. Vláda ČR, 10. 10. 2007.
- ¹¹⁹ Viz např. Kratochvíl, Petr–Beneš, Vít (2009): op. cit., nebo rozhovor s bruselským zpravodajem týdeníku *The Economist*. *David Rennie: Brusel je nejchytřejší vesnice na světě*. Respekt, 27. 7.–2. 8. 2009. On-line: (www.euroskop.cz/8801/13060/clanek/david-rennie-brusel-je-nejchytrejsi-vesnice-na-svete/).

Část III:

**Bezpečnostní rozměr
české zahraniční politiky**

Kapitola 4

Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky

Vít Strátecký

Zatímco v předchozích dvou letech dominovalo bezpečnostní agendě české zahraniční politiky téma třetího pilíře americké protiraketové obrany, relativně očekávané rozhodnutí nové americké administrativy otevřelo prostor pro další témata, která byla do značné míry upozadována. Významnou roli v procesu hledání nových bezpečnostních výzev sehrálo české předsednictví v Radě EU, jehož programovou součástí se staly také bezpečnostní priority.¹ Jak tato kapitola ukáže, v rámci tohoto procesu došlo ke zdůraznění tematiky energetické bezpečnosti. Tuto problematiku lze však také zasadit do širšího kontextu debat o bezpečnosti dimenzi české zahraniční politiky. Počátkem roku také bylo dosaženo do značné míry předem avizované dohody o vysílání českých ozbrojených sil do zahraničí. Tento parlamentní krok znamenal napravení prozatím bezprecedentní situace, kdy kvůli vnitropolitickým sporům nedošlo koncem roku 2008 v Poslanecké sněmovně ke konsenzu mezi hlavními demokratickými stranami ohledně vysílání českých vojáků do zahraničních misí. Obecně lze říci, že ačkoli mezi vládními stranami a opozicí nedošlo k dohodě o toleranci v době předsednictví, jejíž absence byla stvrzena pádem Topolánkovy vlády, s oslabením silně polarizujícího tématu radarové základny došlo i ke zmírnění politického napětí v oblasti bezpečnostního rozměru české zahraniční politiky.

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: POLITICKÝ KONTEXT A VÝCHODISKA

Na úrovni strategických dokumentů nedošlo v roce 2009 v bezpečnostní oblasti k žádným změnám. Na tomto místě lze připomenout kritickou analýzu dokumentů, provedenou v rámci této kapitoly v minulých dvou letech.² V tomto ohledu je třeba také zmínit, že silová ministerstva a ministerstvo dopravy formálně zcela splnila požadavky týkající se aktualizace klíčových strategických dokumentů, přijaté minulou vládou v rámci *Usnesení vlády č. 1133 z října 2007*.³ Jakékoli změny navíc nešlo očeká-

vat v době předsednictví v Radě EU, stejně tak jako v době nepolitické vlády s jasně vymezeným a omezeným mandátem. Samo programové prohlášení vlády Jana Fischera⁴ však stojí alespoň za stručnou analýzu. Vzhledem k původní předpokládané délce mandátu si vláda stanovila klíčové priority týkající se dokončení českého předsednictví, realizace opatření pro zmírňování dopadů ekonomické krize, přípravy rozpočtu pro rok 2010 a zkvalitnění a zrychlení čerpání prostředků z fondů EU. Z hlediska bezpečnostního rozměru je klíčová sekce *Obrana, vnitřní bezpečnost, veřejná správa a justice*, ve které se vyjma tradičních tezí o návaznosti české zahraničněbezpečnostní politiky na alianční politiky v rámci EU a NATO objevuje také zmínka o procesu pokračování reformy ozbrojených sil při důsledném uplatňování principů civilního řízení a zajištění maximální efektivity vynakládaných finančních prostředků.⁵ Tato kapitola ukáže, že především ve vztahu k efektivnímu vynakládání finančních prostředků se ani Fischerově vládě nedaří zvrátit neblahé skutečnosti, které provázejí významné zakázky v resortu obrany.

Nejvýznamnějším dokumentem definujícím české (nejen) bezpečnostní priority však byl program českého předsednictví v Radě EU.⁶ Mottem českého programu byla „Evropa bez bariér“. To se mělo projevit především ve třech oblastech – ekonomice, energetice a vnějších vztazích. Z hlediska bezpečnostní problematiky se klíčovým tématem stala energetická bezpečnost. Na toto téma však nelze hledět pouze jako na bezpečnostní koncept, který byl izolovaně zdůrazněn. Problematika energetické bezpečnosti je totiž spojena se všemi třemi prioritními oblastmi českého předsednictví.

Programový dokument českého předsednictví zmiňuje energetickou bezpečnost v kontextu současných snah o liberalizaci trhu s energiemi, o které se zmiňovala tato kapitola i v obou předchozích vydáních ročenky.⁷ Potenciální vytvoření společné energetické politiky bylo chápáno jako proces posilování energetické bezpečnosti Evropy. Z ekonomického hlediska tato představa zcela zapadá do liberalizačního rámce, který si české předsednictví na obecné rovině vytyčilo. Ale nejvýznamněji téma energetické bezpečnosti rezonovalo v kapitole o vnějších vztazích. Tato skutečnost se ukázala jako více než symbolická, neboť české předsednictví bylo v samém počátku konfrontováno s ukrajinsko-ruským plynovým sporem, který výrazně zasáhl některé členské země EU (např. Bulharsko a Slovensko). V rámci vnějších vztahů a v přímé návaznosti na energetickou bezpečnost však Česká republika uspořádala summit jižního koridoru, který se konal společně se summitem východního partnerství. Tento summit lze považovat za jednu z nejdůležitějších událostí českého předsednictví, která navíc představovala ryze českou iniciativu, a nesouvisela tak pouze se servisní rolí předsednického státu EU.

V kapitole vnějších vztahů dokument rozpracovává i některá další bezpečnostní témata. V kapitole, věnované Evropské obranné a bezpečnostní politice, se jednalo o naplňování Rámcového cíle 2010 (*Headline Goal 2010*)⁸ a Civilního rámcového cíle (*Civilian Headline Goal*)⁹ a důraz na uskutečnění a vyhodnocování Plánu rozvoje schopností (*Capabilities Development Plan*).¹⁰ Zajímavou oblastí se mohl stát také proces dokončování aktualizace Bezpečnostní strategie EU, který byl v programu zmíněn, nicméně dokončit tento proces se nepodařilo ani švédskému předsednictví. Posledním významnějším tématem byl boj proti šíření zbraní hromadného ničení,

kteří bylo definováno v kontextu přípravy Hodnotící konference Smlouvy o nešíření jaderných zbraní a hlubšího zapojení EU do projektů Mezinárodní agentury pro atomovou energii.

Politická debata v rámci bezpečnostní dimenze české zahraniční politiky

V roce 2008 klíčové bezpečnostní téma protiraketové obrany značně rezonovalo ve vnitropolitických debatách. Radar se stal také významnou součástí volebních kampaní a vytvářel značné pnutí v rámci Topolánkovy vládní koalice. V této souvislosti byla hlavním aktérem Strana zelených, jejíž politická aktivita nastartovala proces multilateralizace (NATOizace) protiraketové obrany.¹¹ Tento proces nakonec vyústil v bitvu o interpretaci bukurešťské deklarace NATO, která explicitně zmiňovala uznání fungujících národních systémů jako základu pro budoucí protiraketové systémy NATO.¹² Přestože Česká republika úspěšně dokončila vyjednávání se Spojenými státy o smluvním rámci týkajícím se protiraketové obrany, parlament nakonec ratifikační proces z politických důvodů nedokončil. Významné vnitropolitické rozpory se však projeví také v jiném bezpečnostním tématu. Na své poslední schůzi Poslanecká sněmovna poměrně neočekávaně a z hlediska minulosti bezprecedentně odmítla hlasy opozičních levicových stran *Vládní návrh působení sil a prostředků Ministerstva obrany v zahraničních operacích v roce 2009*.¹³ Poprvé tak nebyl ve sněmovně nalezen dostatečný (nekomunistický) konsenzus v otázce vysílání českých bezpečnostních sil do zahraničí. Zatímco vládní tábor v této souvislosti mluvil o nebezpečí narušení některých probíhajících projektů (především afghánské mise), opoziční poslanci si stěžovali na nedostatečný dialog vlády a na neochotu vést širší debatu o smyslu, cílech a budoucnosti české přítomnosti v Afghánistánu. V této souvislosti je také třeba zmínit, že v rámci parlamentního vyjednávání ČSSD žádala za podporu vládního návrhu o vysílání českých vojáků do zahraničí ústupky v oblasti zdravotnické reformy, které koaliční poslanci v zásadě odmítli.¹⁴

Tyto skutečnosti bylo třeba připomenout před pohledem na politickou debatu v kontextu bezpečnostního rozměru české zahraniční politiky, neboť na nich lze ilustrovat proměnu situace, ke které došlo s příchodem českého předsednictví. Jak již bylo zmíněno, přestože mezi klíčovými politickými aktéry nedošlo k dohodě „o klidu zbraní“ v průběhu předsednictví, reálná situace se zklidnila. Prvním projevem bylo dodatečné schválení *Vládního návrhu působení sil a prostředků Ministerstva obrany v zahraničních operacích v roce 2009* na únorové schůzi sněmovny, které opoziční poslanci naznačovali již po zamítnutí v původním prosincovém hlasování.¹⁵ Schválený materiál počítal do 31. 12. 2009 s vysláním až 550 osob do operace KFOR v Kosovů, až 480 osob jako součástí sil ISAF v Afghánistánu a až 100 osob do protiteroristické operace Trvalá svoboda v Afghánistánu. Větší počet českých specialistů (75) se také mezi 1. dubnem a 15. zářím podílel na zajišťování ochrany vzdušného prostoru pobaltských zemí v rámci air-policingové operace NATO. Až 229 osob také bylo vyčleněno pro síly rychlé reakce NATO (NRF, *NATO Response Force*) a až 1800 osob v rámci Bojového uskupení EU (*EU Battle Group*) pro operace Sil rychlé reakce. O vyslání těchto jednotek rozhoduje vláda ČR. Několik českých specialistů se také účastnilo mise EUFOR TCHAD/RCA v Čadu a Středoafričké republiky a mise OSN

MINURCAT tamtéž. Pět příslušníků resortu ministerstva obrany bylo vysláno do Německa do Operačního velitelství EU.

V souvislosti s problematikou vysílání českých vojáků do zahraničních misí je třeba zmínit iniciativu ministra obrany Karla Bartáka, který navrhl, aby schvalování mandátů pro zahraniční mise neplatilo pouze na jeden rok, jako je tomu doposud, ale na dva roky s výhledem na rok třetí s tím, že v případě nutnosti může dojít ke změnám. Ministerstvo obrany v této věci uvádí hned tři podpůrné argumenty. Prvním je možnost efektivnějšího ekonomického plánování, které by přineslo úspory např. v rámci najímání vzdušné přepravy. Druhým důvodem je efektivnější příprava personálu pro zahraniční mise. V neposlední řadě by pak dlouhodobější plánování přineslo větší transparentnost české pozice z hlediska zahraničních partnerů. O návrhu se prozatím diskutovalo na říjnovém zasedání Výboru pro obranu Poslanecké sněmovny a z prvních reakcí se zdá, že má ve sněmovně, která o něm bude s velkou pravděpodobností hlasovat v roce 2010, šanci projít. Kromě předsedy Jana Vidíma (ODS) s iniciativou v zásadě souhlasí také místopředseda výboru a mluvčí pro obranu z ČSSD Antonín Sed'a. Politicky spornou by se však mohla ukázat druhá část plánu, která se týká schvalování počtu vojáků. Podle ministerstva obrany by napříště měli poslanci schvalovat minimální, a nikoli maximální počet osob.¹⁶

Iniciativu resortu obrany lze chápat jako reakci na události z konce roku 2008, zmíněné výše. Navrhované řešení by na jednu stranu mohlo zabránit častějšímu zneužívání tohoto tématu v rámci vnitropolitických soubojů. Na druhou stranu by daný problém mohlo pouze odsunovat. Schvalování na delší časový horizont by navíc za určitých okolností mohlo přinést ještě větší politizaci celého procesu. V tomto smyslu jistě nejsou opatření navrhovaná ministerstvem obrany samospasitelná.

Dlouho očekávanou událostí stoupenci i odpůrci bylo rozhodnutí prezidenta Baracka Obamy o budoucnosti třetího pilíře protiraketové obrany. Americký prezident telefonicky informoval českého premiéra Jana Fischera o zrušení plánu na výstavbu radaru v Brdech 17. 9. 2009. Podle zástupců americké administrativy ale v platnosti zůstanou dohody o vědecké spolupráci. Velmi kriticky se o rozhodnutí americké administrativy vyjádřili především představitelé ODS. Podle předsedy ODS Mirka Topolánka Američané využili situace, kdy byla země po pádu vlády nestabilní, Alexandr Vondra zase vyjádřil přesvědčení, že Američané dodrží alespoň ostatní podepsané dohody. Nejostřeji zareagoval předseda Výboru pro obranu Poslanecké sněmovny PČR Jan Vidím, který označil americké rozhodnutí jako „zradu na spojencích“ a dále mluvil o znechucení a zklamání nad zbabělostí prezidenta Obamy, který předvádí nekončící ústupky (např. vůči Rusku). Exministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg viděl za ukončením projektu především vstřícný krok Washingtonu ve vztahu k Těheránu a k Moskvě. Umírněnější reakce přišla od lidovců, kteří ústy svého předsedy Cyrila Svobody uznali právo USA na revizi původních plánů a vyjádřili přesvědčení o stálosti českého spojení s USA. Velmi podobně zareagoval také prezident Václav Klaus, který rozhodnutí očekával na základě předchozích náznaků.¹⁷

Předseda Strany zelených Ondřej Liška v reakci zmínil původní stanovisko své strany, podle kterého Zelení očekávali, že americká administrativa, nastupující po Bushově, kontroverzní projekt přehodnotí. Liška také vidí jako pozitivní potenciální

přeměnu původní bilaterální spolupráce v multilaterální snahu o zabezpečení euroatlantického prostoru. Rozhodnutí zcela přivítali také hlavní odpůrci projektu. Podle sociálních demokratů se ukázalo to, co strana dlouhodobě tvrdila, že projekt není postaven na existenci reálných hrozeb. Komunisté americké rozhodnutí označili za racionální v tom smyslu, že povede k zlepšení vztahů mezi USA a Evropou včetně Ruska.¹⁸

Již v uplynulých letech se ukázalo, že bezpečnostní témata rezonují v politickém prostoru pouze za situace, kdy se stanou využitelnými ve vnitropolitických soubojích. Tuto skutečnost ilustrovalo např. zúžení diskuse o bezpečnostní dimenzi české zahraniční politiky na protiraketovou obranu či v dílčích okamžicích na Afghánistán. Tato témata patří bezesporu mezi nejvýznamnější, nicméně rozhodně nejsou jedinými relevantními. Čeští političtí aktéři nadále v zásadě ignorují budoucnost obraněbezpečnostních projektů EU, přehlížejí debatu o novém strategickém rámci NATO či nereflktují ruské plány na nové bezpečnostní uspořádání Evropy. Zcela stranou zůstává směřování a rozvoj českých ozbrojených sil. Všechny tyto oblasti je také možné vnímat ve vztahu k proměnám americké zahraniční politiky. Přestože od úřednické vlády vzniklé z politického kompromisu nelze očekávat zásadnější tendenci otvírat dlouhodobá strategická témata v zahraničněbezpečnostní oblasti, absenci politické diskuse o bezpečnostní dimenzi je možné vysvětlit spíše neochotou hlavních aktérů věnovat se strategickým tématům, která nelze bezprostředně využít ve vnitropolitickém boji.

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

České předsednictví v Radě EU přineslo hlavní zahraničněbezpečnostní zkoušky hned v prvních dnech. Jak už bylo zmíněno, před koncem roku 2008 vypukl rusko-ukrajinský spor o platby za dodávky plynu. Rusko požadovalo na Ukrajině zvýšení dosavadních plateb ze 180 USD na 250 USD za 1000 m³, přičemž Ukrajina byla ochotna zaplatit maximálně 201 USD (tržní cena pro členské státy EU je 450 USD za 1000 m³). EU jako celek odebírá 25 % plynu z Ruska, přičemž 80 % tohoto množství proudí přes Ukrajinu. Některé členské státy jsou však na ruské plynu zcela závislé. Během prvních lednových dní Rusko soustavně obviňovalo Ukrajinu z krádeže plynu, který měl být distribuován dále západním a jihozápadním směrem. 7. 1. 2009 pak Rusko zcela zastavilo dodávky plynu na Ukrajinu. Již den předtím se však některé členské státy (Rumunsko, Bulharsko, Řecko) a partnerské státy (Makedonie, Srbsko a Chorvatsko) ocitly zcela bez dodávek plynu z Východu.

Snahy českého předsednictví se upínaly dvojím směrem. Relativně snazší bylo zajistit pomoc pro nejpostiženější státy solidaritou ostatních členských zemí.¹⁹ Ve velmi krátkém čase tak byly saturovány potřeby Slovenska, Rakouska, Maďarska, Polska a Slovinska. Složitějším úkolem pak bylo zprostředkovat dohodu mezi Ruskem a Ukrajinou, která by umožnila obnovit dodávky na Ukrajinu i do Evropy. Klíčovými body sporu mezi Ruskem a Ukrajinou byla cena dováženého ruského plynu a platby za tranzitní poplatky, které Rusko Ukrajině kvůli dluhu zdržovalo. Prvním z prosazených kroků bylo vytvoření nezávislých monitorovacích týmů, kontrolujících

tranzit plynu. Tímto opatřením podmiňovalo Rusko spuštění dodávek plynu. Původní trojstrannou dohodu zkomplikoval ukrajinský dodatek, který obsahoval ukrajinskou interpretaci událostí. Po jeho odstranění a novém podpisu vstoupila dohoda mezi EU, Ruskem a Ukrajinou v platnost. V návaznosti na tuto dohodu Rusko 20. ledna obnovilo dodávky. Tento výsledek lze do značné míry přičíst úspěšnému českému vyjednávání. Zcela zásadní bylo, že Česká republika na setkáních v Kyjevě i v Moskvě skutečně mluvila za celou EU (v tomto se řešení ukrajinsko-ruského sporu významně liší od níže zmíněného konfliktu v Gaze).

Přestože se mediálněpolitický zájem od rusko-ukrajinského sporu rychle odklonil po obnově dodávek plynu, představitelé českého předsednictví s přirozeně menší intenzitou nadále vyjednávali o dlouhodobějším řešení tranzitních problémů. V březnu přijel do Prahy ukrajinský prezident Viktor Juščenko, kde EU požádal o půjčku, která Ukrajině umožnila dobudovat plynárenskou infrastrukturu. Na přelomu května a června pak přišla Ukrajina společně s Ruskem se žádostí o půjčku 4,2 mld. EUR, která by pokryla nákup plynu v zimním období. Druhou žádost EU přirozeně odmítla, neboť veškeré platby za ruský plyn jsou součástí smluv mezi evropskými dovozci a Gazpromem, a platba Ukrajině by tak byla zcela irelevantní z hlediska dodávek do Evropy. První půjčku, za kterou by Ukrajina v žádném případě nemohla nakupovat plyn, EU v rámci českého předsednictví podmiňovala třemi požadavky: zvýšením transparentnosti, oddělením transportního systému od zkorumpovaného ukrajinského státního podniku Naftogaz a důsledným auditem, který by se konal každé tři měsíce. Tyto podmínky Ukrajina prozatím nesplnila.²⁰

Zatímco v událostech na Ukrajině hrála Česká republika jako předsednický stát zásadní roli, u konfliktu v Gaze, který vypukl na sklonku roku, tomu tak již nebylo. Izraelské letectvo začalo bombardovat pásmo Gazy 27. 12. 2008 jako odpověď na raketové útoky Hamásu. Po týdenních leteckých úderech došlo 3. ledna k pozemní operaci izraelské armády. České předsednictví nejprve ústy mluvčího Jiřího F. Potužníka označilo konflikt za defenzivní izraelskou operaci, což vyvolalo značný negativní ohlas uvnitř i vně EU, nicméně ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg jeho slova později korigoval. Ve svém prvním oficiálním prohlášení ke konfliktu české předsednictví vyjádřilo hluboké znepokojení nad humanitární situací a narůstajícím počtem civilních obětí a vyzvalo obě strany k příměří. Zároveň také připomnělo odpovědnost těch, „kteří ostřelováním Izraele raketami... rozpoutali tento tragický vývoj“.²¹ Na řešení situace na Blízkém východě se od samého počátku podílel také francouzský prezident Nicolas Sarkozy. V návaznosti na tuto skutečnost se objevily komentáře kritizující dvoukolejnost unijní politiky pod českým vedením. Můžeme říci, že francouzská diplomacie nesdílela český postoj, který by bylo možné v kontextu krize označit za více proizraelský. Čeští představitelé v čele s premiérem Topolánkem však nařknutí z dvojkolejnosti vytrvale odmítali. Zájem evropských velmocí o situaci v Gaze byl obecně prokazatelně větší, než tomu bylo v případě Ukrajiny. Na hlavní mírový summit, který se konal 18. 1. 2009 v egyptském Šarm-aš-Šajchu, doprovodila českou delegaci také německá kancléřka Angela Merkelová.²² Německo, Francie a Velká Británie také nabídly námořní kontrolu pásma Gazy, která by zamezila nelegálnímu přísunu zbraní muslimským radikálům.

Finálnímu zastavení bojů, ke kterému došlo 18. 1. 2009, předcházela dohoda s Izraelem o humanitárním míru, v rámci které od 7. ledna Izrael vždy mezi 13. a 16. hodinou zastavil všechny vojenské operace, aby umožnil přístup humanitární pomoci do Gazy. V březnu 2009 se v Šarm-aš-Šajchu konala dárcovská konference na obnovu Gazy, na které zástupci 75 zemí slíbili poskytnout Palestincům 4,4 mld. USD. Pomoc však byla podmíněna tím, že se prostředky nedostanou do rukou Hamásu, který je na seznamu teroristických organizací, uznávaným Spojenými státy i EU.

Zatímco události na Ukrajině a v Gaze připravily českému předsednictví relativně nečekanou zkoušku, hlavní plánovanou událostí předsednictví v zahraničněbezpečnostní oblasti byl summit „Jižní koridor – nová hedvábná stezka“, který se konal v Praze 8. 5. 2009. Cílem summitu bylo prohloubit spolupráci mezi EU a státy, které jsou klíčové pro plány Jižního koridoru, jenž by měl dopomoci diverzifikaci přísunu energetických surovin do Evropy z Východu. V tomto smyslu summit navazoval na březnové rozhodnutí hlav států EU vyčlenit 3,75 mld. EUR z peněz určených na boj s ekonomickou krizí na projekty, které se zaměřují na diverzifikaci dodávek energií.

Ministerstvo zahraničních věcí vyjádřilo s výsledkem summitu spokojenost. Podle českých diplomatů byly učiněny potřebné politické kroky a nyní je další osud koridoru v rukou soukromých investorů a energetických společností.²³ Bližší pohled na summit a události, které jej obklopovaly a které po něm následovaly, by však tento optimismus měly mírnit. Summit měl být původně setkáním hlav států EU, nicméně v průběhu příprav se jeho formát proměnil do podoby setkání trojky (předsednictví, Komise, zástupci sekretariátu Rady) a hlav států Jižního koridoru. Německá diplomacie také dlouho odmítala uznat jakoukoli zmínku o plynovodu Nabucco v závěrečné deklaraci.²⁴ Německo nakonec podlehl tlaku zemí střední a východní Evropy, nicméně tato skutečnost, podobně jako sama účast, může naznačovat celkově malou relevanci dokumentu z hlediska EU.²⁵ Problém se závěrečnou deklarací však měly také státy Jižního koridoru. Deklaraci nakonec podepsaly pouze Turecko, Ázerbájdžán a Gruzie. Zástupci středoasijských zemí (Kazachstánu, Turkmenistán a Uzbekistán) vyjádřily souhlas s dokumentem pouze ve zvláštním režimu. Tato skutečnost je závažnější především proto, že jde pouze o politickou deklaraci, ze které reálně nevyplývají žádné právní ani jiné materiální závazky.

První fáze procesu týkající se výstavby plynovodu Nabucco, který by měl být páteří Jižního koridoru, byla završena podpisem mezivládní dohody mezi Bulharskem, Maďarskem, Rakouskem, Rumunskem a Tureckem krátce po skončení českého předsednictví 13. července v turecké Ankaře. Stavba by měla započít v roce 2011 a první m³ plynu by potrubím měly proudit v roce 2015. Celkové náklady se odhadují na 7,9 mld. EUR. Pár týdnů poté (6. srpna) však došlo v Ankaře k podpisu dohody o dalším plynovodu – South Streamu. Zatímco Nabucco potvrdili podpisem státníci výše zmíněných zemí, za účasti zástupců Evropské komise, dohodu o South Streamu přijel podepsat ruský premiér Vladimír Putin za asistence italského premiéra Silvia Berlusconiho. Oba plynovody mají společnou část trasy přes Balkán, nicméně Nabucco by měl přivádět plyn především z Kazachstánu a Turkmenistán (a potenciálně z Íránu a Iráku) do Rakouska, kdežto South Stream by měl transportovat ruský plyn do Itálie. Podle českého zvláštního velvyslance pro energetickou bezpečnost je zjevné, že

oba projekty vedle sebe nebudou moci existovat. Zároveň také není pochyb o tom, že Rusko má ve zdrojové oblasti daleko silnější postavení. Na druhou stranu ruský Gazprom, který investuje nemalé prostředky do plynovodu Nord Stream, ani italská ENI nebudou mít peníze na stavbu. Pravděpodobným výsledkem by tak mohlo být, že v budoucnu nebude realizován ani jeden z projektů.²⁶

Na úrovni NATO (a částečně EU) českou diplomacii značně zaměstnávaly ruské pokusy nastavit nové bezpečnostní uspořádání v Evropě, které byly značně usnadňovány velmi vstřícnou politikou současné americké administrativy vůči Rusku. V průběhu roku bylo obnoveno fungování Rady NATO–Rusko, v rámci které se ruská diplomacie pokoušela prosadit své návrhy. Tím nejvýznamnějším byl „Lavrovův plán“ z počátku prosince 2009, který představoval kombinaci původního Medveděvova plánu a některých článků ze strategických koncepcí NATO, což mělo umožnit jednání v rámci Rady NATO–Rusko. Ruským cílem, proti kterému Česká republika trvale vystupuje, je uzavřít právně závaznou dohodu, která by se týkala pouze *hard security*. Česká diplomacie oproti jednáním v Radě NATO–Rusko preferuje spíše tzv. korfský proces, který probíhá v rámci OBSE a kromě problematiky z oblasti *hard security* řeší také např. otázku lidských práv. Právě korfský proces představuje relativně účinný nástroj ke zdržování a komplikování nové dohody o strategicko-bezpečnostním uspořádání v Evropě. Podobnou pozici jako Česká republika přirozeně zaujímají ostatní státy střední a východní Evropy, některé „staré“ evropské mocnosti mají větší tendenci k dohodě s Ruskem.²⁷

„Nastavení“ vztahů s Ruskem je také jedním z klíčových témat debat o nové strategické koncepci NATO. Členské státy NATO v druhé polovině roku 2009 začaly s procesem formulování národních priorit, jenž následoval po rozhodnutí revidovat dosavadní platný strategický koncept z roku 1999, ke kterému NATO dospělo na dubnovém summitu ve Strasbourgu a Kehl. Nový strategický koncept by měl více reflektovat současné bezpečnostní prostředí (nové hrozby, Afghánistán, vývoj institucí EU) a působit jako prostředek veřejné diplomacie dovnitř i navenek. České priority by měly být založeny na stvrzení základních principů Aliance, tedy platnosti transatlantické vazby, zachování článků 4 a 5 *Washingtonské smlouvy* a „politice otevřených dveří“ k potenciálním členům i k dlouhodobým partnerům. V souvislosti se snahami současné americké administrativy Česká republika vnímá jako velmi významné zachování odstrašujícího jaderného potenciálu Aliance. Z více specifických témat se v pracovních materiálech české diplomacie objevuje důraz na vztahy s Ruskem, kterému však nesmí být garantována možnost vetovat rozhodnutí Aliance. Dalšími oblastmi českých priorit jsou energetická bezpečnost a vybudování funkční protiraketové obrany nad evropským kontinentem, které odpovídají relevantním hrozbám současnosti.²⁸

Od 1. 5 2009 Česká republika přebrala odpovědnost za výše zmíněnou air-policinovou misi v Pobaltí. Úkolem českých letců bylo chránit vzdušný prostor Estonska, Litvy a Lotyšska před vojenskými hrozbami (mise neměla mandát k zásahu proti civilním objektům, byť by šlo např. o letadlo unesené teroristy). Do mise, která trvala čtyři měsíce, byly zapojeny čtyři letouny JAS-39 Gripen. Česká letka byla hned několikrát vystavena poplachu pro narušení vzdušného prostoru na hranicích s Ruskou fe-

derací, nicméně k žádnému incidentu nedošlo. Mise měla i symbolický význam, neboť to bylo poprvé od druhé světové války, kdy české letectvo zasahovalo v zahraničí. Lze také říci, že mise v Pobaltí byla prvním reálným uplatněním stíhaček gripen, které si ČR pronajala v roce 2005.

Rok 2009 byl také rokem velkých investic Armády ČR, které opět vyvolaly vlnu kritiky kvůli netransparenci či neexistenci výběrových řízení. V září 2009 Armáda ČR převzala prvních 17 obrněných transportérů Pandur II, které vyrábí americko-rakouská firma Steyr, nicméně vozy pro českou armádu budou kompletovány ve Vojenském opravárenském závodě 025 v Novém Jičíně. Tato událost navázala na podpis smlouvy mezi Ministerstvem obrany ČR a zprostředkovatelskou společností Defendia CZ, s.r.o., na základě které Česká republika koupí 107 kusů kolových obrněných transportérů do roku 2013 za 14,4 mld. Kč (včetně daně). Původně chtěla ČR koupit až 199 těchto vozidel, na které počítala s rozpočtem kolem 21 mld. Kč.²⁹

Historie výběrového řízení, které napodruhé vyhrály pandury, se táhne již několik let. S investicí do lehkých obrněných vozů (LOV) Iveco tomu však již tak nebylo. Informace o plánovaném obchodu bez výběrového řízení za více než 2 mld. Kč se poprvé dostala na veřejnost v říjnu 2009.³⁰ V návrhu rozpočtu se pak v říjnu objevila částka 3,49 mld. Kč za 90 LOV.³¹ O pár dní později (15. října) ministerstvo obrany vydalo tiskové sdělení, podle kterého se Armáda ČR dohodla na společném nákupu vozidel Iveco se Slovenskem, kde by se náklady na českých 90 vozidel měly pohybovat kolem 2 mld. Kč.³² Předvánoční tisková zpráva z ministerstva obrany, vydaná 23. 12. 2009 (!), hovoří o nákupu 90 vozidel za 3,62 mld. Kč, které armádě dodá společnost Prago Export.³³ Finální cena rozhodně není bez zajímavosti a dále se jí věnuje v části o mediálním kontextu.

V této souvislosti je třeba poznamenat, že v září 2009 ministerstvo obrany rozhodlo o nákupu prvních 15 vozidel Iveco za 499 mil. Kč. Argument o nakoupených vozidlech byl pak o pár dní později použit při legitimizaci nákupu dalších 90 vozidel. Společně s tímto rozhodnutím ministerstvo obrany podepsalo také objednávku na 15 obrněných vozů Dingo 2, které české armádě za zhruba 499 mil. Kč zprostředkovala firma MPI Group. V této chvíli je také třeba připomenout, že na základě cenové vyhlášky ministerstva průmyslu a obchodu existuje povinnost uplatňovat požadavek na realizaci programů průmyslové spolupráce od zadavatele veřejných zakázek, jejichž předmětem je jejich pořízení od zahraničního dodavatele v celkové hodnotě vyšší než 500 mil. Kč, nebo zahraničních subdodávek pro tuzemské finální dodavatele, přesahujících hodnotu 250 mil. Kč.³⁴ I v souvislosti s vozy Dingo vyvstaly otázky stran ceny a kvality zabezpečení (vozidlo nemá balistickou ochranu STANAG 3).

Krátce před koncem roku 2009 také došlo k vyhlášení tendru na dodání ručních zbraní, které mají nahradit současné pušky, vzor 58. Celkový objem nákupu téměř 8 tisíc pušek by měl dosáhnout 1,5 mld. Kč. Některé zbrojařské firmy zaskočilo, že na vypracování dodávky dostaly pouhý měsíc. Z tohoto důvodu se soutěže neúčastní jeden z hlavních světových výrobců, německá firma Heckler & Koch, jejíž pušky využívá více než 30 velkých armád světa, či italská Beretta, která neúspěšně žádala ministerstvo obrany o prodloužení lhůty. Do finále tendru se tak dostala Česká zbrojovka a MPI Group, která zastupuje belgického výrobce FN z Herstalu (puška FN SCAR).

K velmi podivným nákupům lze také přičíst rozhodnutí o nákupu čtyř lehkých transportních letadel C-295M CASA. I jejich nákup v hodnotě 3,5 mld. Kč schválila Topolánková vláda v demisi v dubnu 2009. Tento letoun konsorcia EADS CASA, které v ČR zastupuje společnost Omnipol, podle bývalého náčelníka Generálního štábu Pavla Štefky nesplňuje požadavky specifikované Armádou ČR především v oblasti přepravní kapacity a doletu.³⁵

České armády se však letos netýkaly pouze rychle zorganizované obrovské investice, ale také personální otřesy. Ten nejvýznamnější přišel v polovině prosince 2009, kdy ministr obrany Martin Barták odvolal prvního zástupce náčelníka Generálního štábu Josefa Prokše, jeho zástupce, ředitele pro operace generálmajora Jiřího Halašku a bývalého dlouholetého velitele společných sil generálmajora Josefa Sedláka (toho času českého zástupce ve velitelství NATO v Monsu). Tato informace je zajímavá také proto, že každý z nich mohl být přirozeným nástupcem náčelníka Generálního štábu AČR Vlastimila Picka po skončení jeho čtyřletého funkčního období v roce 2011. Generálové oficiálně odcházejí na vlastní žádost, jejich nástupci budou veliteli pozemních sil Miroslav Žizka a generálové Aleš Opata a Petr Pavel. Výše zmínění generálové nebyli jedinými vysoce postavenými důstojníky Armády ČR, kteří odcházejí do civilu. Jak bude zmíněno níže, tato razantní proměna byla vysvětlována několika skandály, které se v druhé polovině roku dotkly českých jednotek působících v zahraničí. Vzhledem k rozsahu celé akce se však podobné zdůvodnění zdá nedostatečné. Bez ohledu na skutečné důvody odchodu, o nichž se prozatím pouze spekuluje, je třeba připomenout, že vojenské špičky se dostávají do styku s nejutajovanějšími a nejcitlivějšími materiály především v rámci NATO. V této souvislosti je zjevné, že takto bezprecedentní generálská rošáda může významně poškodit kredibilitu ČR.

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

V oblasti bezpečnosti dimenze české zahraniční politiky hrají klíčovou roli ministerstva zahraničních věcí a obrany. Specifika jejichž spolupráce byla popsána v minulých dvou vydáních této publikace.³⁶ Z hlediska této kapitoly byl velmi významný pád vlády v březnu 2009, neboť zahraničněbezpečnostní politika je jednou z hlavních oblastí, kde nelze očekávat aktivitu vlády bez silného politického mandátu.

Kromě aktivit, popsaných v části o agendě, ministerstvo zahraničních věcí do značné míry předjímalo rozhodnutí Obamovy administrativy pozastavit implementaci třetího pilíře národní protiraketové obrany. Tato skutečnost byla pro Českou republiku nepřijemná, neboť do prosazení NATOizace projektu česká diplomacie investovala značnou energii hlavně před summitem NATO v Bukurešti, který ve své závěrečné deklaraci stvrdil komplementaritu národních a aliančních systémů.³⁷ Americká administrativa argumentovala především důrazem na jiný, relevantnější typ raketových hrozeb, kterým by měl odpovídat systém zaměřený na rakety krátkého a středního doletu, kdežto zástupci české diplomacie spojují vypovězení plánu na výstavbu

radaru a síla pro interceptory v Polsku s americkou snahou dosáhnout dohody s Ruskem novou smlouvou START.³⁸ V rámci návštěv viceprezidenta Joea Bidena v říjnu 2009 a náměstkyně ministryně zahraničních věcí Ellen Tauserové v listopadu 2009 se začalo mluvit o možnosti, že by v ČR mohlo v budoucnosti fungovat jedno z velitelství nového protiraketového systému. I tento krok však byl vnímán jako nevýznamný v kontextu americké politiky vůči Rusku.

Letošní kapitola se oproti minulým dvěma více věnuje dění na ministerstvu obrany a v Armádě ČR. Tato skutečnost jistě není náhodná jak vzhledem k výše uvedeným akvizicím, tak i k personálním čistkám. Obrana bývá někdy považována za politicky přehlížený resort, který přináší spíše politické náklady než body. Právě analyzovaný uplynulý rok však naznačuje, že resort obrany zdaleka nefunguje standardně. Ne-standardnímu fungování napomáhají především špatná pravidla a složitý a neprůhledný systém. Z hlediska transparentnosti a efektivity akvizic je to především v rámci NATO zcela bezprecedentní zákon 38/1994 Sb., který ukládá zahraničním firmám povinnost být v českých tendrech zastupovány zprostředkovatelskou společností, která má patřičná česká povolení.³⁹ Dalším problémem je nadužívání strategické možnosti tzv. urgentních operačních požadavků, na základě kterých lze nakupovat materiál ve zrychleném režimu a bez výběrových řízení. Tyto dvě skutečnosti vytvářejí extrémně netransparentní prostředí, stejně tak jako zakládají mnohá podezření. Nelze se obecně ubránit podezření, že s určitým politickým vedením ministerstva obrany vyhrávají tendry velmi často totožné zprostředkovatelské společnosti (popř. společnosti s nimi spojené). V kontextu rychlých tendrů, na které zvládnou zareagovat nabídkou pouze některé společnosti (často zastupované toho času dominantními zprostředkovatelskými firmami), lze také velmi pochybovat o čistotě daných soutěží. Jak bude ukázáno níže, tyto faktory nepříspěívají k efektivním nákupům z hlediska cen, přestože právě nízkou cenou vedení ministerstva velmi často při rušení výběrových řízení argumentuje. V loňské knize tato kapitola analyzovala opatření tzv. obranného balíčku (*Defence Package*).⁴⁰ Lze jen doufat, že evropeizace obranného sektoru a obchodu s obranným a bezpečnostním materiálem dopomůže k pročištění těchto procesů. Na druhou stranu je již teď zjevné, že v budoucích letech toho Armáda ČR příliš nenakoupí, neboť investiční rozpočty budou beznadějně vyčerpány.

Z personálního pohledu je rozsáhlá čistka v řadách generálů v jiných armádách NATO nevidaná. Z hlediska úvah o budoucím náčelníkovi Generálního štábu AČR není bez zajímavosti povšimnout si osoby velitele Vojenského zpravodajství Ondřeje Páleníka, který byl za působení náměstka a ministra Karla Bartáka od roku 2006 již třikrát povýšen. Na jednání Výboru pro obranu Poslanecké sněmovny PČR 15. 10. 2009 ministr Barták informoval poslance, že vláda projednala povýšení náčelníka Generálního štábu AČR Vlastimila Picka do hodnosti armádního generála a náčelníka Vojenského zpravodajství Ondřeje Páleníka do hodnosti generálporučíka.⁴¹

Kontrolní funkci by měl zastávat výše zmíněný Výbor pro obranu PSP ČR, vedený již po dlouhá léta Janem Vidímem (ODS). Ze zápisu jednání z výboru je patrné, že se výbor zabýval probíhajícími či budoucími akvizicemi v zásadě na všech na schůzích. V rozpravě však většinou vystupují pouze Jan Vidím a Antonín Sed'a (ČSSD) a hla-

sování jsou zcela konsenzuální.⁴² Poslanec Sed'a však ve věci pravděpodobně nejkontroverznějšího nákupu roku 2009 – vozidel Dingo 2 – interpeloval tehdejší ministryni obrany Vlastu Parkanovou již na 32. schůzi sněmovny v červnu roku 2008.⁴³

Také z pohledu na jednání Poslanecké sněmovny je zjevné, že v roce 2009 neprobíhaly žádné zásadnější politické debaty o zahraničněbezpečnostních záležitostech. Jak již bylo zmíněno výše, na 48. schůzi poslanci po kratší rozpravě dodatečně schválili *Vládní návrh působení sil a prostředků rezortu Ministerstva obrany v zahraničních operacích v roce 2009*.⁴⁴ Významnější diskuse se vedla např. o návrhu zákona o vlastnictví letiště Praha-Ruzyně, který byl navržen poslanci ČSSD. Cílem návrhu zákona bylo zabránit privatizaci letiště Praha-Ruzyně, resp. jeho možnému majetkovému převedení do rukou společnosti sídlící mimo ČR. Tento návrh zákona byl projednán a poté schválen na 54. schůzi Poslanecké sněmovny PČR.⁴⁵ V rozpravě se střetli poslanci levice, kteří argumentovali ekonomickými i bezpečnostními implikacemi, s vládními poslanci (premiér Mirek Topolánek a ministři Miroslav Kalousek a Martin Říman), podle nichž by Poslanecká sněmovna především neměla omezovat suverénní rozhodnutí budoucí vlády. Návrh zákona (sněmovní tisk 738) zamítl Senát (senátní tisk 179) na své 13. schůzi 5. 11. 2009 (usnesení č. 342). Toto veto Senátu však Poslanecká sněmovna na 66. schůzi 1. 12. 2009 přehlasovala (usnesení č. 1494). 16. 12. 2009 zákon vrátil sněmovně prezident republiky.⁴⁶

Na 59. schůzi v červnu 2009 Poslanecká sněmovna schválila *Vládní návrh působení sil a prostředků rezortu Ministerstva obrany v zahraničních operacích v roce 2010*, čímž předešla provizorní situaci, která následovala po historicky prvním odmítnutí tohoto návrhu na sklonku roku 2008. Rozprava se z valné části točila kolem smysluplnosti mezinárodního angažmá v Afghánistánu, ke které se kriticky vyjadřovali především poslanci levice (Lubomír Zaorálek, Zdeněk Jičínský, Václav Exner, Alexander Černý). Rozpravu však evidentně ovlivnila také skutečnost, že podobnou diskusi poslanci vedli před čtyřmi měsíci při schvalování návrhu na rok 2009. Pro návrh nakonec hlasovalo 122 ze 173 přítomných poslanců.⁴⁷

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Česká média si přirozeně všimla všech výše zmíněných událostí. Vzhledem k politickým konfrontacím týkajícím se vysílání vojáků do zahraničních misí média výrazně zaregistrovala návrh ministerstva obrany schvalovat účast vojáků v misích na delší časový horizont. Mediální hodnocení, často založené na názorech bezpečnostních expertů, bylo veskrze pozitivní. Některé články k informaci o vládní iniciativě přidaly také určitý výhled účasti vojáků v zahraničí, podle kterého by mělo dojít k razantnímu snižování české účasti v misi KFOR v Kosovu a k možnému mírnému navýšování české přítomnosti v Afghánistánu, byť v současnosti jakémukoli navýšení odporuje postoj ČSSD.⁴⁸

Mediální scéna samozřejmě velmi detailně pokrývala události týkající se energetické krize, která byla důsledkem rusko-ukrajinského sporu z konce roku 2008 a z po-

čátku roku 2009. Podle analýzy společnosti Newton Media se v době krize předsvětím nejvíce zabývaly *Lidové noviny*, *Mf DNES*, *Právo* a *Hospodářské noviny*. Pozitivní zprávy se nejčastěji týkaly právě českého angažmá v rusko-ukrajinském sporu (problematickým tématem byla ve stejné době *Entropa* Davida Černého). Méně jednoznačné bylo pozitivní hodnocení zapojení české diplomacie do řešení konfliktu v Gaze. Problematickou událostí se v tomto kontextu stal především únik rozhovoru mezi českým premiérem Mirkem Topolánkem a francouzským prezidentem Nicolaem Sarkozym.⁴⁹ Stejná analýza, provedená v květnu, naznačila o poznání menší zájem o květnové summitu, z nichž se tato kapitola věnovala především summitu Jižního koridoru.⁵⁰ Z relativně sporadického mediálního zájmu o květnový summit Jižního koridoru v zásadě vybočily pouze menší texty v *Lidových novinách* a v *Euru*.⁵¹

Přestože rok 2009 přinesl celou řadu bezpečnostních témat, souvisejících především s novými impulzy americké zahraniční politiky či s ruskými snahami revidovat bezpečnostní uspořádání v Evropě, které byly posíleny „strategickým vítězstvím“ ve válce v Osetii, v českém politickém prostoru bezpečnostní debata odumřela s definitivním koncem plánu na výstavbu amerického radaru a po „dořešení“ další české budoucnosti v Afghánistánu. Tato kapitola si tak jako jedno z nosných témat vybrala situaci na Ministerstvu obrany ČR a v Armádě ČR. Této problematice se v ČR věnuje pouze několik novinářů pracujících v celostátních denících či týdenících. Jak však tato kapitola již naznačila, především nové akvizice a personální otřesy v roce 2009 vzbudily mediální zájem. Soustavněji se mnou vytyčenými tématy zabýval pouze deník *E15* (Pavel Otto), týdeník *Euro* (Rudolf Marek) a *Lidové noviny/Týden/OnWar* (František Šulc). Šulc např. poukázal na překvapivě vysokou cenu, ze kterou obrana hodlá nakoupit 90 vozidel Iveco. Předchozích 15 vozů stálo necelou půlmiliardu (jeden vůz tak přišel na zhruba 33 mil. Kč), kdežto na 90 vozidel „získalo“ ministerstvo „množstevní zdražení“, neboť při ceně 3,6 mld. Kč jeden vůz vychází zhruba na 40 mil. Kč. Při zbrojních projektech nejsou počty nikdy jednoduché, nicméně cena LOV Iveco je velmi záražející např. také proto, že před zhruba dvěma lety nakupovala obdobné vozy norská armáda za cenu v přepočtu zhruba 9 mil. Kč za kus.⁵² Přestože měnové posuny a technické specifikace mohly cenu výrazně proměnit, lze jen velmi těžko uvěřit, že 4,5krát vyšší cena je výhodným nákupem. Na druhou stranu také marže společnosti Prago Export za zprostředkování prodeje prvních 15 vozů Iveco byla kritizována jako příliš vysoká (více než 35 procent, vzhledem k utajovaným parametrům kontraktu však média nemohou mít ověřená čísla).⁵³ Velmi podobně média také referují o nákupu 15 vozidel Dingo 2,⁵⁴ jejichž využití v Afghánistánu se příliš neosvědčilo (viz výše)⁵⁵ a jejichž nákup zprostředkovala firma MPI Group, jež je v době psaní tohoto textu ve finále výše zmíněného tendru na pušky. Spekulace opět otevírají srovnání s nákupy jiných armád. Česká armáda zaplatila za vozidla Dingo 2 zhruba 33 mil. Kč, belgická armáda či Bundeswehr platily zhruba 20 mil. Kč.⁵⁶

Všechna velká média také informovala o „dobrovolném“ odchodu vysoce postavených generálů z armády. Tuto skutečnost nejčastěji dávala do souvislosti se skandály, které se týkaly nacistických symbolů na uniformách českých vojáků.⁵⁷ Přestože tyto případy nelze přehlížet, odchod čtyř generálů by mohl být v této souvislosti považován za poněkud překvapující.

ZÁVĚR

Bezpečnostní dimenze české zahraniční politiky v roce 2009 postrádala dominantní téma, jakým byla v minulých letech otázka radaru. Právě tuto dimenzi také velmi silně ovlivnila absence silné politické vlády, když původní křehkou vládní koalici nahradila v polovině předsednictví vláda úřednická, sestavená na politickém půdorysu. Na druhou stranu z dlouhodobějšího sledování bezpečnostní dimenze je patrné, že se česká politická scéna bezpečnostními tématy zabývá pouze v situaci, kdy jsou instrumentálně využitelná pro vnitropolitické účely. V této situaci zcela zanikají např. takové „drobnosti“, jako jsou aktualizace a především vylepšení klíčových strategických dokumentů či zájem o rozvoj a vybavenost bezpečnostních sil.

Tyto skutečnosti nasměřovaly kapitolu k bližšímu pohledu na procesy fungování resortu obrany, který v posledních letech nebývale investuje. Orientace na armádní akvizice však neměla překrýt působení českého předsednictví v oblasti energetické bezpečnosti či aktivity české diplomacie v situaci diplomaticky asertivního chování Ruska, které je podporováno vstřícnou americkou administrativou.

Absence výrazného tématu ukázala, že v bezpečnostní oblasti může velmi rychle dojít k depolitizaci. Rok 2008 byl zakončen historicky bezprecedentním neschválením plánu české účasti v zahraničních misích pro další rok, v roce 2009 však už vnitropolitické spory nezasáhly do strategických rozhodnutí parlamentu. Problémem zůstává skutečnost, že tato depolitizace není výsledkem politicky nepřilíš zatížené strategické debaty, ale spíše nezájmem o bezpečnostní témata, jež přímo nezasahují veřejnost, a nejsou tak vnitropoliticky využitelná. Analýza provedená v této kapitole znovu potvrdila skutečnost, že ČR chybějí kvalitní strategické dokumenty, které by řešily nejen dlouhodobé zapojování českých vojáků do mezinárodních misí, ale také třeba problematiku armádních investic a participaci průmyslového sektoru. Určitou malou nadějí představují procesy prohlubující se evropské spolupráce, které mohou vylepšit situaci nejen v oblasti obrany a bezpečnosti. O to smutnější je, že českou politikou elitu prozatím vůbec nezajímají.

Poznámky

- ¹ Střítecký, Vít (2008): *Společná zahraniční a bezpečnostní politika*. In: Karlas, Jan a kol.: *Jak předsedat Evropské unii: Návrh priorit předsednictví ČR v Radě EU v roce 2009*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ² Střítecký, Vít (2008): *Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů; Střítecký, Vít (2009): *Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů
- ³ *Usnesení vlády č. 1133 z října 2007*. On-line: (kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/web/cs?Open&2007&10-10).
- ⁴ *Programové prohlášení vlády ČR ze dne 1. 6. 2009*. On-line: (www.vlada.cz/cz/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-cr-58369/).

- ⁵ *Kapitola Obrana, vnitřní bezpečnost, veřejná správa a justice*. Programové prohlášení vlády ČR ze dne 1. 6. 2009, op. cit.
- ⁶ *Pracovní program českého předsednictví „Evropa bez bariér“*. On-line: (www.eu2009.cz/cz/czech-presidency/programme-and-priorities/program-a-priority-478/).
- ⁷ Srv. Střítecký, Vít (2008): op. cit.; Střítecký, Vít (2009): op. cit.
- ⁸ *Headline Goal 2010*. On-line: (www.consilium.europa.eu/uedocs/.../2010%20Headline%20Goal.pdf).
- ⁹ *Civilian Headline Goal 2010*. On-line: (www.consilium.europa.eu/.../Civilian_Headline_Goal_2010.pdf).
- ¹⁰ *Capabilities Development Plan*. On-line: (www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?area=Organisation&id=115).
- ¹¹ Hynek, Nik–Střítecký, Vít (2010): *Český diskurz o protiraketové obraně ve světle reflexe národního zájmu*. Mezinárodní vztahy, 1/2010.
- ¹² Srv. Střítecký, Vít (2009): op. cit.
- ¹³ *Vládní návrh působení sil a prostředků resortu Ministerstva obrany ČR v zahraničních operacích v roce 2009*. Sněmovní tisk 641. Čtení proběhlo 19. 12. 2008 na 44. schůzi Poslanecké sněmovny PČR. On-line: (www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/044schuz/44-6.html#273).
- ¹⁴ Tamtéž.
- ¹⁵ *Vládní návrh působení sil a prostředků resortu Ministerstva obrany ČR v zahraničních operacích v roce 2009*. Sněmovní tisk 709. 48. schůze Poslanecké sněmovny PČR, 4. 2. 2009. On-line: (www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/048schuz/48-1.html#83).
- ¹⁶ Šulc, František (2009): *Ministr chystá nákupy vozidel a zbraní*. Týden online, 16. 10. 2009. On-line: (www.tyden.cz/rubriky/domaci/ministr-obrany-chysta-nakupy-vozel-a-zbrani_143473.html).
- ¹⁷ *Viz např. Výhra, zklamání, zbabelost, komentují politici konec radaru v Česku*. IHNED.cz. On-line: (domaci.ihned.cz/c1-38344670-vyhra-zklamani-zbabelost-komentuji-politici-konec-radaru-v-cesku).
- ¹⁸ Tamtéž..
- ¹⁹ *Gas Coordination Group: Solidarity works and the EU's gas market adapts to challenges of gas crisis*. On-line: (europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/75).
- ²⁰ *Rozhovor se zvláštním velvyslancem pro energetickou bezpečnost*. Euractiv, 19. 11. 2009. On-line: (www.euractiv.cz/energetika/interview/vaclav-bartuska-ukrajine-a-rusku-kvuli-plynu-vypalne-platit-nebudeme-006763).
- ²¹ *Prohlášení předsednictví k aktuální situaci v Gaze ze dne 7. ledna 2009*. On-line: (www.mzv.cz/un.newyork/cz/zpravy_a_udalosti/prohlaseni_predsednictvi_eu.html).
- ²² *České předsednictví reprezentuje EU na Summitu v Šarm-aš-Šajchu*, 18. 1. 2009. On-line: (www.mzv.cz/un.newyork/cz/zpravy_a_udalosti/prohlaseni_predsednictvi_eu.html).
- ²³ *Rozhovory s českými diplomaty*. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Praha, 21. a 24. 9. 2009.
- ²⁴ Tamtéž.
- ²⁵ *Text deklarace je k dispozici on-line: (www.eu2009.cz/event/1/3561/)*.
- ²⁶ Bartuška, Václav (2009): *Nabucco versus South Stream – co můžeme dále očekávat*. Natoaktual, 17. 8. 2009. On-line: (www.natoaktual.cz/nabucco-versus-south-stream-co-muzeme-dale-ocekavat-fh8-na_analyzy.asp?c=A090817_125621_na_analyzy_m02).
- ²⁷ *Rozhovor s českým diplomatem*. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Praha, 11. 12. 2009.
- ²⁸ *Pracovní materiály MZV věnované autorovi jedním z českých diplomatů*.
- ²⁹ *Jednání o nákupu transportérů Pandur jdou do finále*. Český rozhlas, rozhlas.cz, 5. 3. 2008. On-line: (www.rozhlas.cz/zpravy/domaci/_zprava/430845).
- ³⁰ Šulc, František (2009): *Armáda chystá rychlý nákup za dvě miliardy*. Týden, 4. 10. 2009.
- ³¹ Danda, Oldřich (2009): *Vojáci mají dostat nové pušky s granátometem za dvě miliardy*. Právo, 6. 10. 2009.
- ³² *Společný česko-slovenský nákup vozidel IVECO*. Tiskové sdělení Ministerstva obrany ČR, 15. 10. 2009.

- ³³ *Smlouva na pořízení 90 kusů lehkých obrněných vozidel podepsána*. Tisková sdělení Ministerstva obrany ČR, 23. 12. 2009.
- ³⁴ Marek, Rudolf (2009): *Tajný nákup Iveca MLF*. Euro, 16. 12. 2009.
- ³⁵ Viz např. „Končící vláda schválila nákup letounů pro armádu za 3,5 miliardy Kč“. Text cituje i prohlášení generála Štefky. IDNES, cz. On-line: (zpravy.idnes.cz/koncici-vlada-schvalila-nakup-letounu-pro-armadu-za-3-5-miliardy-p75/domaci.asp?c=A090420_115343_domaci_jw).
- ³⁶ Střítecký, Vít (2008): op. cit.; Střítecký, Vít (2009): op. cit.
- ³⁷ Střítecký, Vít (2009): op. cit.
- ³⁸ Rozhovor s českým diplomatem. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Praha, 11. 12. 2009.
- ³⁹ V současnosti se v Poslanecké sněmovně nachází novela tohoto zákona, která však problematickou podstatu normy nijak nemění.
- ⁴⁰ Střítecký, Vít (2009): op. cit.
- ⁴¹ Zápis z jednání Výboru pro obranu Poslanecké sněmovny PSP, 15. 10. 2009. On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=58960).
- ⁴² Viz zápisy z jednání Výboru pro obranu Poslanecké sněmovny PČR v roce 2009. On-line: (www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=99&ido=765&td=3&n=2).
- ⁴³ Stenografický zápis. Poslanecká sněmovna PČR, 12. 6. 2008. On-line: (psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/032schuz/s032213.htm).
- ⁴⁴ *Vládní návrh působení sil a prostředků rezortu Ministerstva obrany v zahraničních operacích v roce 2009*. Stenografický zápis ze 48. schůze Poslanecké sněmovny PČR, 4. 2. 2009. On-line: (psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/048schuz/48-1.html#83).
- ⁴⁵ Návrh poslanců Bohuslava Sobotky, Roberta Duška, Petra Rafaje, Cyrila Zapletala a dalších na vydání zákona o vlastnictví letiště Praha-Ruzyně. Poslanecká sněmovna PČR, stenografický zápis, 31. 3. 2009. On-line: (psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/054schuz/54-1.html#46).
- ⁴⁶ Viz Poslanecká sněmovna PČR. On-line: (psp.cz/sqw/historie.sqw?T=738&O=5).
- ⁴⁷ *Vládní návrh působení sil a prostředků rezortu Ministerstva obrany v zahraničních operacích v roce 2010*. Stenografický zápis ze 59. schůze Poslanecké sněmovny PČR, 12. 6. 2009. On-line: (psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/059schuz/s059151.htm).
- ⁴⁸ *Vláda chce vyslat vojáky za hranice vždy na dva roky*. Aktuálně.cz, 30. 11. 2009. On-line: (aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=654502); *Vojáci chtějí chystat mise tři roky dopředu*, E15, 1. 12. 2009. On-line: (www.e15.cz/domaci/politika/vojaci-chteji-chystat-mise-tri-roky-dopredu); *Skončí politické války o nasazení českých vojáků v misích? Možná*. iDnes.cz, 1. 12. 2009. On-line: (zpravy.idnes.cz/skonci-politicke-valky-o-nasazeni-ceskych-vojaku-v-misich-mozna-pw5-/zpr_nato.asp?c=A091201_154315_zpr_nato_inc).
- ⁴⁹ *Mediální obraz českého předsednictví: Potlesk za plyn, rozpaky z Entropy*. Analýza společnosti Newton. On-line: (www.mediainfo.cz/temata/1586.html).
- ⁵⁰ *Květnový obraz předsednictví: Evropské hvězdy nad Hradem*. Analýza společnosti Newton. On-line: (www.mediainfo.cz/356/1621.html).
- ⁵¹ *Naděje pro plyn mimo Rusko*. Lidové noviny, 9. 5. 2009; *Jižní koridor – přezdívkou pro Nabucco*, 24. 4. 2009.
- ⁵² Šulc, František (2009): *Příspěvky označené Iveco*. OnWar|OnPeace. On-line: (www.onwar.eu/tag/iveco/); Otto, Pavel (2009): *Obrněnce Iveco nakonec přijdou na 3,6 miliardy*. E15, 28. 12. 2009. On-line: (www.e15.cz/domaci/udalosti/obrnence-iveco-nakonec-prijdou-na-3-6-miliardy).
- ⁵³ *Kauza obrněnce: armáda osloví Pragu*. E15, 2. 11. 2009. On-line: (byznys.lidovky.cz/na-prodeji-obrnencu-iveco-armade-vydelala-firma-178-milionu-pmt-/firmy-trhy.asp?c=A091102_100044_firmy-trhy_ter); *Na prodeji obrněnců armádě vydělal firma 178 milionů*. Lidovky.cz, 2. 11. 2009. On-line: (byznys.lidovky.cz/na-prodeji-obrnencu-iveco-armade-vydelala-firma-178-milionu-pmt-/firmy-trhy.asp?c=A091102_100044_firmy-trhy_ter). Autor této kapitoly se důvodně domnívá, že marže Prahy byla mnohem nižší. Na vině vysoké ceny jsou neracionální zadání (např. příliš těžké palebné věže, které vyžadují další úpravy na vozidle), zkoušky, atesty, dokumentace a podobné záležitosti, které jsou však v systému mezinárodních standardů často zbytečné.

- ⁵⁴ Cena nákupu od německého výrobce Krauss-Maffei Wegmann je však opět utajována, takže marži nelze přesně určit.
- ⁵⁵ Střítecký, Vít (2009): op. cit.
- ⁵⁶ Marek, Rudolf (2007): *Michal Smrž: Rozdíl v ceně není provize*. Euro, 28. 12. 2007. On-line: (www.euro.cz/detail.jsp?id=92477).
- ⁵⁷ Viz např. *Po skandálech v armádě končí generálové Halaška a Prokš*. iHned.cz, 16. 12. 2009. On-line: (domaci.ihned.cz/c1-39511330-po-skandalech-v-armade-konci-generalove-halaska-a-proks); *Po skandálech v misích odejdou dva klíčoví generálové. Na vlastní žádost*. iDnes.cz, 16. 12. 2009. On-line: (zpravy.idnes.cz/po-skandalech-v-misich-odejdou-dva-klicovi-generalove-na-vlastni-zadost-1ng-/domaci.asp?c=A091216_180932_domaci_jw).

Část IV:

**Středoevropský rozměr
české zahraniční politiky**

Kapitola 5

Státy Visegrádské skupiny a Rakousko v české zahraniční politice

Michal Kořan

STÁTY VISEGRÁDSKÉ SKUPINY A RAKOUSKO V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Česká středoevropská zahraniční politika vstupovala do roku 2009 s uspořádanými vztahy se všemi partnery a s nadstandardní komunikací s partnery visegrádskými. Blíží se unijní předsednictví ještě více aktivizovalo středoevropskou bilaterální i visegrádskou diplomacii. S několika výjimkami „uspořádanost vztahů“ ovšem také znamená mizivou náplň bilaterální agendy a zaměření středoevropské politiky na multilaterální témata, zejm. NATO a EU. Česká středoevropská politika si z let minulých přinesla deficit v podobě dlouhodobě chybějícího politického strategického zadání či politické diskuse, která by mohla vést k identifikaci strategičtějšího pohledu na středoevropskou politiku, přesahující čistě resortní a exekutivní pohled (příčemž i resortní pohled MZV je roztržštěný a snoubí v sobě často protichůdné názory jednotlivých tematicky či geograficky orientovaných odborů). Ve středoevropské oblasti nebyla v průběhu roku vypracována žádná obecnější strategie. Chybějící politický zájem je ovšem širším jevem, souvisejícím s obecným nezájmem o zahraniční politiku. Politický nezájem byl na exekutivní rovině částečně vyvažován intenzivním zapojením nejvyšších exekutivních činitelů do středoevropské diplomacie.

Bezproblémový chod středoevropské zahraniční politiky však k nezájmu ještě více přispívá a pokud pak dojde na téma s konfliktnějším potenciálem, političtí aktéři se kvůli nedostatečnému přehledu zabývají spíše aktuálními emotivními či krátkodobými problémy než problémy dlouhodobými, strategičtějšími. Tento postřeh se v roce 2009 váže zejména k otevření minulostní agendy prezidentem Klausem v souvislosti s jeho podmínkou podpisu *Lisabonské smlouvy*, což bylo také jediné téma, které částečně rozpoutalo politickou diskusi. Obecným kontextem české středoevropské politiky rovněž byla pokračující hospodářská krize. Zejména závěr roku pak při-

nesl posílení diskusí o budoucím fungování EU v souvislosti s dokončením ratifikace *Lisabonské smlouvy*. Kvůli neexistenci politické plnohodnotné vlády však ČR v těchto diskusích se svými středoevropskými partnery neměla přesně definovaný názor.

Nejasný politický kontext tak negativně ovlivnil i středoevropskou politiku, neboť nepolitická vláda J. Fischera se nemohla plnohodnotně zapojit do strategických úvah, které mají a budou mít vliv na celý středoevropský prostor, ať už jde o bezpečnostní, evropské či ekonomické otázky. Obrovské vytížení unijním předsednictvím v první polovině roku a nepolitická vláda ve druhé polovině roku tak přála spíše udržovací zahraniční politice a pokračování v započatých projektech.

VISEGRÁDSKÁ SPOLUPRÁCE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: AGENDA A UDÁLOSTI

V průběhu druhého pololetí 2009 (první pololetí maďarského předsednictví V4) se konalo na 150 setkání, jednání a jiných visegrádských akcí. To odpovídá více než jednomu visegrádskému setkání, jednání či akci každý pracovní den. Tento seznam zahrnuje širokou škálu aktivit, od kulturních akcí a odborných konferencí a seminářů, pracovních jednání resortních expertů, setkání velvyslanců států V4 po celém světě, jednání národních visegrádských koordinátorů až po setkání ministrů, předsedů vlád a prezidentů.¹ Z toho je dobře patrná značná hustota „visegrádské sítě“, která se navíc prolíná širokým spektrem aktérů – zahrnuje akademickou obec, neziskové a nevládní společnosti, resortní i nejvyšší diplomatické a politické činitele. Sám počet akcí sice automaticky neznamená jejich kvalitu či obecný přínos visegrádské spolupráci, ovšem množství kontaktů v rámci „visegrádské sítě“ přispívá k socializaci uvnitř tohoto uskupení a ta působí jako jeden z významných impulzů pro udržení či zlepšení visegrádské spolupráce.²

Spolupráce v rámci Visegrádské skupiny v roce 2009 byla ovlivněna jak českým předsednictvím Radě EU, tak visegrádským předsednictvím Polska a ve druhé polovině roku Maďarska. Nemałym dílem se na náplni spolupráce projevila i hospodářská krize, která zvýraznila některá ekonomická témata.

Maďarské předsednictví V4 představilo ambiciózní program, který zdůraznil zejména balkánskou dimenzi vnější visegrádské spolupráce, zároveň se Maďarsko rovněž profilovalo na tématech, jako je energetika, konkrétně diverzifikace energetických zdrojů, a romská otázka.

Vrcholem „balkánského“ důrazu bylo říjnové setkání ministrů zahraničních věcí v Budapešti (více viz níže). Visegrádské země se shodují v potřebě udržet stávající mandát přítomnosti EUFOR v Bosně a Hercegovině a v podpoře NATO *Membership Action Plan* pro Bosnu a Hercegovinu a Černou Horu. V4 se rovněž snaží jasněji nabídnout evropskou perspektivu zemím západního Balkánu, např. podporou vízové liberalizace (zde je ovšem pozice ČR zdrženlivější). V4 se snaží působit jako platforma pro zdůrazňování těchto priorit na evropské úrovni a udržovat evropskou pozornost k tomuto regionu. Ve srovnání s předchozími lety si v tomto úsilí počínala V4 aktivněji, do balkánské agendy zahrнула i energetické otázky a umožnila pomocí tzv. fle-

xibilních projektů Mezinárodního visegrádského fondu (IVF) užívat jeho prostředků i pro zájemce ze Srbska a rovněž nabízí stipendia pro studenty z Kosova.³

Velkým tématem roku 2009 byla energetika. Zájem byl vyvolán mj. plynovou krizí z počátku roku 2009, již bylo mimořádně zasvěceno jednání předsedů vlád V4 na počátku ledna 2009.⁴ Energetika byla tématem i pro jednání ministrů zahraničních věcí v květnu a pro jednání předsedů vlád v Krakově na počátku června. Na tomto setkání byl odsouhlasen vznik pracovní skupiny pro energetickou bezpečnost, v níž budou zasedat zmocněnci pro energetiku států V4 (sešla se v listopadu 2009). Kromě ní již funguje pracovní skupina pro energetiku a energetické strojírenství, která v roce 2009 mj. vedla diskusi o liberalizačním balíčku EK a o zásobování plynem. Skupina funguje v gesci MPO. Pro visegrádskou spolupráci je však podstatné, že se v tomto bodě konečně alespoň na obecné úrovni setkaly priority visegrádských států – dlouhodobý zájem Polska a ČR (byla to i jedna z programových priorit unijního předsednictví) – s aktivnějším postojem Maďarska, které se v průběhu roku snažilo profilovat jako vůdčí síla v podpoře projektu plynovodu Nabucco. Na konci ledna 2009 Maďarsko uspořádalo tzv. „summit Nabucco“, kam pozvalo kromě zástupce komise i představitele všech potenciálně zainteresovaných zemí, včetně premiéra Topolánka. Energetika se prolínala i celým maďarským předsednickým programem a i nadále si Maďarsko v této oblasti počínalo aktivně. Jako vrchol bylo plánované výhradně na energetiku zaměřené jednání předsedů vlád na počátku roku 2010.

Dalším maďarským prioritním zájmem bylo získat podporu pro hledání společných řešení romské problematiky. V průběhu roku 2009 začala fungovat pracovní skupina pro romské otázky. Tomuto tématu byla věnována i část setkání prezidentů V4 v Sopotech 10. 9. 2010, což představuje významný politický impulz. Problémem je, že každý z visegrádských států řeší ve vztahu k romským menšinám odlišné otázky, navíc není romská problematika stejně palčivá ve všech čtyřech zemích, a bude proto obtížné hledat vzájemnou solidaritu.

Otázka východního sousedství EU ustoupila v roce 2009 v porovnání s polským předsednictvím do pozadí (ovšem významné jednání ministrů zahraničních věcí, zaměřené na tuto oblast, bylo naplánováno na březen 2010). Toto částečné „zeslabení“ bylo vynahrazeno uspořádáním summitu Východního partnerství v květnu 2009 v Praze. Velkými tématy byla Ukrajina a Bělorusko. V souvislosti s Ukrajinou se Visegrádská skupina snaží působit ve prospěch ukrajinského přiblížování EU, ovšem dlouhodobá dilemata nadále přetrvávají – zpomalení ukrajinských vnitřních reforem na jedné straně a neexistence jasné nabídky evropské perspektivy a obtížná vyjednávání bezvízového styku na straně druhé. Z konkrétních témat pak zůstává otevřené vyjednávání asociační dohody. Pokud jde o podporu členství NATO, která v minulosti vždy otevřeně od V4 zaznívala, tato rétorika byla s postupem roku 2009 opatrnější. V roce 2009 zintenzivněla komunikace s Běloruskem, pro něž je stále významnější IVF, který nově zavedl tzv. flexibilní projekty (viz níže), z nichž tři byly uděleny právě do Běloruska.

V průběhu polského a zejména pak maďarského předsednictví V4 došlo k profilaci formátu spolupráce V4+ (tj. spolupráce skupiny V4 plus další přizvaní partneři). Tato profilace měla několik rysů. Zaprvé dochází k vědomému cílení formátu V4+ do

těch geografických (i tematických) oblastí, které jsou pro V4 dlouhodobě relevantní (Balkán, Východní partnerství, Pobaltí). S tendencí jednoznačněji profilovat formát V4+ souvisí i znatelnější obezřetnost ke spolupráci V4 + se zeměmi a regiony, pokud není jasně definována náplň spolupráce či konzultací. Tento postoj kontrastuje se stavem ještě před cca čtyřmi roky, kdy naopak bylo pohlíženo na externí spolupráci Visegrádské skupiny, byť bez předem jasně náplně, jako na známku prestiže a vitality tehdy zpochybňované V4.⁵ Takový přístup svědčí o nově nabytém sebevědomí V4, která si nepotřebuje deklaratorní spolupráci s vnějšími (a často vzdálenými) partnery dokazovat svůj význam, přednost má konkrétní a praktická spolupráce. Z tohoto důvodu se V4 stavěla zdrženlivě k návrhu egyptského ministra zahraničních věcí, který v říjnu 2009 při návštěvě Maďarska nabídl, že by Egypt měl při V4 statut pozorovatele (tuto roli dosud žádná země při V4 nehrála) a sloužit jako určitá brána středoevropského regionu do Afriky.⁶ Podobně zdrženlivý přístup může postupem doby převládnout i ve vztahu ke spolupráci s uskupením GUAM, s balkánskou *Radou regionální spolupráce*, pokud nedojde k definování jasných priorit spolupráce. Spolupráce mezi V4 a Japonskem byla dohodnuta na setkání ministrů zahraničních věcí již v roce 2007, počítá se s pravidelnými setkáními na úrovni politických ředitelů či státních tajemníků, na okraji jednání ASEM v Hanoji se rovněž setkali ministři zahraničních věcí V4 a Japonska. Tematicky se však v průběhu roku 2009 jeví jako slibnější téma pouze konzultace o udržitelné energetice. Přes určitý zájem o oživení kontaktů s Beneluxem (konaly se konzultace na pracovní úrovni) se v roce 2009 nedařilo nalézat konkrétní témata pro spolupráci. Zajímavé kontakty se uskutečnily na pracovní úrovni mezi V4 a Izraelem, a zejména na počátku roku mezi V4 a Ruskem, což je v historii V4 spíše ojedinělý počin. Naopak se nekonalo vrcholné jednání mezi V4 a Ukrajinou, byť k setkání s ukrajinskými představiteli došlo na úrovni politických ředitelů. Do budoucna by bylo vhodné zamyslet se nad posílením kontaktů V4 s Německem. Jakkoli Německo upřednostňuje bilaterální kontakty a komunikace s visegrádskými partnery by nesměla omezit kontakty bilaterální, v mnoha (i evropských) oblastech nejenže hlas Německa může působit jako pojítka mezi visegrádskými akcenty a pojetím tzv. „starých členských států“, ale hlavně se v mnoha oblastech mohou zájmy visegrádských států a Německa skutečně shodovat. Formát V4+ je v případě chybějící bezprostřední agendy ke spolupráci možné přenášet na IVF formou příspěvků třetích zemí do tohoto fondu či do konkrétních projektů IVF (zatím se to příliš nedaří).

Dalším charakteristickým trendem roku 2009 je navazování vrcholných visegrádských setkání na evropskou politiku či na předem určená jasně definovaná témata. Zde jde zejména o „usazování“ principu pravidelných setkání na úrovni vyšších činitelů MZV před jednáním GAERC či o konzultace před konáním vrcholných evropských summitů. Kromě toho bylo za maďarského předsednictví zorganizováno v říjnu 2009 jednání na úrovni ministrů zahraničních věcí, kterého se spolu s V4 zúčastnilo i předsednické trio (kromě „visegrádského“ Maďarska rovněž Španělsko a Belgie) a zástupci zemí západního Balkánu. Prostřednictvím takto koncipovaného setkání se V4 snaží více vtáhnout do této problematiky i tzv. „staré členské státy“, které tento prostor za svou bezprostřední prioritu nepovažují. V podobném formátu, ovšem zaměře-

ném na Východní partnerství, bylo připravováno i jednání ministrů zahraničních věcí V4 + předsednického tria (a zástupců států Východního partnerství) na březen 2010 (tohoto setkání se mají zúčastnit i pobaltské státy). Snaha provázat ministerská setkání s předsednickými státy či s představiteli EK existovala i v minulosti (např. setkání ministrů zahraničních věcí v květnu 2009 se zúčastnil švédský resortní ministr C. Bildt; Švédsko od června předsedalo EU), za maďarského předsednictví však tato tendence posílila a dostala jasnější obrysy.

Snaha maďarského předsednictví rozšířit formáty V4+ má svá nesporná pozitiva, mezi něž patří zejména to, že V4 může lépe působit jako platforma pro komunikaci svých prioritních témat na evropské úrovni, a to i za účasti zástupců států, kterých se dané téma dotýká (Balkán, Východní partnerství). Druhou výhodou je konkrétně tematicky zaměřené jednání ministrů či premiérů, kteří se mohou věnovat jen několika specifickým tématům. Jednání je tak možné detailněji a lépe připravit předem a lze očekávat i smysluplnější výsledky. Snaha takto tematizovat jednání (která je ve V4 nová) se naplno projevila při připravovaném setkání na premiérské úrovni v únoru 2010, které bylo zaměřeno na energetiku. Potenciálním i reálným nebezpečím takto širokých setkání je však rozmělnění formátu visegrádského, neboť pokud se jednání V4+ účastní dalších třeba i deset států, diskuse i relevance takového setkání může trpět. Do budoucna tedy bude nutné hledat kompromis, v každém případě je doporučeno pokračovat ve větší tematizaci vrcholných schůzek.

Významným úspěchem po mnoha letech marného úsilí bylo představení vůbec prvního společného visegrádského kandidáta pro mezinárodní funkci. Byl jím Čech Pavel Stehlík, jeho (úspěšná) kandidatura byla předložena pro tzv. *steering committee* EXPO 2010. Společná kandidatura byla navíc umožněna tím, že Slovensko svého kandidáta stáhlo. Tento vpravdě historický průlom může znamenat větší budoucí koordinaci a vzájemnou podporu, jakkoli je očekávatelné, že problémy budou nadále přetrvávat (už pro to, že administrativně se každý z visegrádských států mezinárodními kandidaturami zabývá odlišným způsobem). V souvislosti se společnými kandidaturami a jejich koordinací bude velkým tématem pro V4 obsazování postů v *Evropské službě vnější akce* (ESVA). Těžko lze očekávat průnik visegrádských kandidátů do nejvyšších pater ESVA, ovšem V4 by se měla snažit o co největší zastoupení v jejích prioritních oblastech.

Rok 2009 přinesl změnu i v další oblasti, o níž se dlouho hovoří, ale prakticky se dosud nic neuskutečnilo, a tím je spolupráce v konzulárních službách. Již několik let se diskutuje o možnosti vzájemného zastupování v konzulárních službách, nebo alespoň sdílení stejných budov. Finanční krize nutí visegrádské státy k zavírání svých misí, a tím se i zvýšil tlak na spolupráci. Prvním počinem byla dohoda o otevření „Visegrádského domu“ v Kapském Městě (JAR) v budově bývalého českého generálního konzulátu (zrušen v roce 2008). Otevření bylo dohodnuto na březen 2010, výhodou společného zastoupení je dělení nákladů na provoz a tím i možnost poskytovat konzulární služby v místě, kde by jinak zastoupení visegrádských států za současných podmínek nebylo. Konzulární úředníci jednotlivých zemí se budou střídát po jednom týdnu. Dále se v roce 2009 uvažovalo o otevření společných konzulátů v krymském

Sevastopolu, indické Bombaji a v Číně. Tyto plány budou však záviset i na úspěšnosti prvního „Visegrádského“ domu.⁷

Stále významnější roli hraje ve visegrádské spolupráci působení *Mezinárodního visegrádského fondu*, který prostřednictvím strategických grantů a nově i tzv. flexibilních projektů dokáže podporovat hlavní tematické priority visegrádské spolupráce. V roce 2009 bylo (navzdory finanční krizi) rozhodnuto o navýšení prostředků IVF pro rok 2010 o 20 % na 6 mil. EUR. Zároveň byla schválena pravidla pro poskytování tzv. flexibilních projektů, zaměřených na podporu demokratizačních a transformačních procesů východní a jihovýchodní Evropy, jichž se mohou účastnit přímo subjekty z těchto zemí. Prvních 6 projektů směřuje do Běloruska (3) a do Srbska (3).

V oblasti *public relations* se v minulých letech hojně diskutovalo o přiblížení visegrádské spolupráce občanům visegrádských států. V roce 2009 se začala prosazovat i propagace V4 v rámci EU, zejména pak její zviditelnění v Bruselu. Zde by mohlo jít o zajímavý počín z oblasti „visegrádské“ veřejné diplomacie, diskutuje se o plánech na vydávání společného visegrádského časopisu, výstav v Bruselu atd.

Resortní spolupráce

Resortní spolupráce je z praktického hlediska jednou z nejdůležitějších oblastí V4. Aktuální rozsah spolupráce je možné hodnotit na třech rovinách – počet expertních a pracovních setkání, zda došlo k setkání na úrovni ministrů či alespoň náměstků a vlastní výsledky spolupráce. Hodnotit poslední rovinu je obtížné, první dvě jsou však dobrým indikátorem dynamiky spolupráce. Četnost setkání v první polovině roku byla negativně ovlivněna českým unijním předsednictvím, náplň spolupráce pochopitelně závisí na shodách v zájmech jednotlivých resortů. V řadě případů zaznívají z resortů povzdechy nad tím, že náplň např. ministerských setkání chybí, dochází k „setkáním pro setkání“, která spíše než k posílení spolupráce vedou k frustraci z Visegrádu. Určitým řešením by byla důslednější příprava předsednických programů a větší zřetel na rozdíly mezi postoji resortů jednotlivých států.

Tradičně nejhlubší spolupráce funguje mezi resorty vnitra a obrany. Velkým tématem v *oblasti vnitra* byla migrace a zkušenosti z rozšířeného schengenského prostoru, nadále probíhá výměna informací v oblasti veřejné správy, civilní a požární ochrany. V roce 2009 se expertní jednání rovněž zaměřila na boj s extremismem, k setkání ministrů nedošlo. Mezi *ministerstvy obrany* existuje hustá síť kontaktů na pracovní úrovni, na úrovni politických či sekčních ředitelů, konalo se i setkání ministrů. Tématem s velkým potenciálem jsou personální otázky, probíhá komunikace o zapojení do aliančních projektů a konečně se zdá, že se posunuly diskuse o společné modernizaci (na počátku roku bylo na úrovni ředitelů pro vyzbrojování přijato poměrně silně znějící memorandum). Dlouhodobým problémem je, že kvůli neexistenci nového konceptu NATO každý stát nahlíží svou obrannou koncepci podle svého, z čehož vyplývají rozdíly a znesnadňování spolupráce. V rámci obranné agendy V4 občas projevuje názory, které ne vždy odpovídají názorům „velkých hráčů“ NATO či „starých“ členských států EU (dlouhodobě to byla např. Ukrajina), a V4 je tak schopna tyto názory zviditelnovat. Rozvinutější spolupráce funguje na úrovni armád, kde existuje silná síť kontaktů, konají se společná cvičení a rozvíjí se spolupráce v zavádění no-

vých technologií. Spolupráce resortů *kultury* je tradičně označována za jeden z pilířů V4, ovšem středoevropská kulturní dimenze je značně aktivní i na bilaterální úrovni. Hlavními oblastmi spolupráce v roce 2009 byly památková péče, dopad krize na podporu kultury, společná prezentace kultury a transformace památkových institucí. Velkým tématem bylo hledání způsobů oddělení prostředků na kulturu od státní správy, zde ovšem nepanují jednotné názory.

Vzhledem k množství bilaterálních dohod a bilaterální agendy ve středoevropském prostoru se poněkud snížila role visegrádského formátu v oblasti školství. Spolupráce v oblasti školství a vědy navíc často probíhá i na mimovládní úrovni. V oblasti *průmyslu a hospodářství* byla hlavním tématem energetika, jí bylo zasvěceno i jednání ministrů v březnu 2009, kde diskutovali o druhém strategickém energetickém přehledu. Ministerstva financí více komunikovala v průběhu českého předsednictví V4 (do roku 2007), v průběhu polského a maďarského předsednictví se míra komunikace snížila. Velice úzká kooperace je však mezi celními správami. Téměř nulová spolupráce je pak mezi resorty *práce a sociálních věcí*, jakkoli potenciálních společných témat by mohla být celá řada – obdobné socioekonomické podmínky či obdobné prognózy demografického vývoje, nedostatek pracovních míst apod. Pro nastartování spolupráce by však byl potřebný politický impulz. V *oblasti dopravy* se v průběhu polského předsednictví nepodařilo svolat pracovní skupinu, nekonala se ani expertní, ani ministerská jednání (což ovšem bylo také dáno vytížeností kvůli českému předsednictví Radě EU). Témata za rok 2009 se soustředila zejména na otázky transevropské železniční sítě a evropské podpory železniční dopravy. Resorty *zdravotnictví* byly ve visegrádském formátu dlouhodobě neaktivní, v letech 2008 i 2009 však došlo k setkání na úrovni ministrů i k aktivizaci na pracovní úrovni a k hledání možných témat spolupráce. Těmi jsou např. zdravotnická reforma a problematika HIV, která se s nárůstem migrace do visegrádských států stává aktuálnější.

POLSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: AGENDA A UDÁLOSTI

Vztah k Polsku se v posledních dvou až třech letech vyvíjel nejdynamičtěji ze všech visegrádských partnerů. Této dynamice přálo jak spojovací téma amerického protiraketového systému, ideologická blízkost vládních koalic, časté kontakty na nejvyšších úrovních a v neposlední řadě i názorová spřízněnost prezidentů V. Klause a L. Kaczyňského. K rozvíjení vztahů na občanské a akademické úrovni přispělo ustavení ambiciózního Česko-polského fóra, které zahájilo svou činnost na konci roku 2008. Silným polským symbolickým gestem bylo, že prezident Kaczyński označil za hřích (a tím uznal) okupaci českého pohraničí Polskem v roce 1938.⁸ Na druhé straně se ani přes panující příznivé podmínky nepodařilo v roce 2009 dořešit některá dlouhodobá sporná témata, jako např. český územní dluh, tzv. varšavské nemovitosti a zpoždování dálničního napojení. Deficitem je rovněž slabá úroveň vztahů mezi polskými a českými politickými stranami.

Stejně jako ve vztazích s ostatními středoevropskými státy ovlivnil první polovinu roku 2009 průběh a výkon českého předsednictví Radě EU. V průběhu předsednictví

se Polsko ukázalo jako spolehlivý partner. V případě, že se pozice obou států v konkrétních oblastech neshodovala, většinou dobře fungoval systém „včasného varování“. Jedinou oblastí, kde docházelo k výraznějším rozporům, byla klimatická agenda.

Jak bylo zmíněno, česko-polský vztah byl posilován i společným osudem při vyjednávání o americkém protiraketovém systému. Již v minulých vydáních této ročenky jsme upozorňovali na fakt, že vyjednávací taktika obou států se lišila a rok 2009 tento závěr potvrdil. Ke skutečné koordinaci nedocházelo, konzultace měly spíše informační charakter a často navíc až po uskutečněních jednáních. Odlišná taktika také vycházela z lišící se povahy dlouhodobého vztahu obou států k USA. Polsko k jednání přistupovalo jako dlouhodobý silný spojenec USA a očekávalo za svou vstřícnost patřičnou odměnu, ČR chápala své zapojení do projektu jako příležitost k posílení svého významu v politice USA. Tyto rozdíly se projevovaly např. ve tvrdosti vyjednávání v obou státech.⁹ Přes dílčí rozdíly přispěla dlouhodobá přítomnost této agendy k posílení vztahů mezi ČR a Polskem jak na pracovní, tak na politické úrovni.

V průběhu roku 2009 se nadále polská vláda D. Tuska snažila budovat obraz spolehlivějšího evropského partnera (v porovnání s působením premiéra J. Kaczyńského) a tím si i vylepšit své evropské postavení. Zajímavou změnou bylo i nové zdůrazňování evropské bezpečnostní dimenze, objevily se dokonce úvahy o tom, že Polsko zahrne ESDP jako jednu z programových priorit pro své unijní předsednictví v roce 2011. Tuto novou prioritu Polsko projednávalo s ČR (např. při červencovém jednání ministrů zahraničních věcí J. Kohouta a R. Šikorského). Poté, co USA upustily od svých původních záměrů (září 2009), může dojít i k určitému sblížení názorů stran nutnosti aktivněji kultivovat evropský multilaterální prostor. Polsko se snaží posílit své postavení v evropské politice i aktivitami v rámci tzv. G6 (Německo, Francie, Velká Británie, Polsko, předsednický stát EU a EK). Česká diplomacie by se měla snažit umět této nové polské asertivity využívat, neboť v řadě oblastí s ním ČR sdílí obecné regionální priority (rozšiřování EU, energetická diverzifikace, bezpečnostní komplementarita EU a NATO). Bohužel, v průběhu roku 2009 se na možnostech posilovat oblasti strategické spolupráce podepsal fakt, že v ČR působila přechodná vláda. Ta měla původně skončit na podzim, a ani na jedné straně nebyla proto patrná přílišná vůle řešit strategičtější a zásadnější otázky, vyčkávala zejména polská strana.

Druhá polovina roku se tak nesla spíše v duchu informativních konzultací o visegrádské spolupráci, Východním partnerství, formování nové Evropské komise, Evropské službě vnější akce, vyhodnocení českého předsednictví a popř. o možné spolupráci při polském předsednictví ve druhé polovině roku 2011. Právě maďarsko-polský předsednický tandem v roce 2011 skýtá zajímavý potenciál jak pro další posílení vzájemných vztahů, tak pro komunikaci o středoevropských prioritách na evropské úrovni. Panuje názor, že polské předsednické priority se budou až v 80 % shodovat s těmi českými. S postupem času se ovšem vytrácí shoda v evropských záležitostech, které vyplývají z obdobného postavení jako „nových členských států“ (Schengen, přechodná ustanovení, rozpočtový rámec 2007–2013). Mezi hlavní oblasti shody může nadále patřit především rozšiřování EU, důraz na energetiku, snaha o větší liberalizaci trhu se službami, blízký přístup k rozpočtu v oblastech, např. umístění prostředků na vědu a výzkum nebo na energetické a dopravní projekty. Tato shoda může být vážně

narušena odlišnými zájmy při reformě společné zemědělské politiky, přípravách rozpočtového rámce 2014–2020 a kohezní politice. Odlišnost zájmů v EU nepředstavuje zásadní překážku, ostatně zájmové koalice v EU se tradičně budují na *ad hoc* a pragmatické bázi. Přesto by spolupráci ČR a Polska v EU napomohlo, pokud by byla cíleně budována a pokud by existoval hlubší vhléd do polských evropských priorit. Zatím je blízkost evropských priorit mezi ČR a Polskem spíše samovolná, nestojí na pevných základech a omezuje se na vybrané oblasti (kromě agendy, vyplývající ze společného osudu „nových členských států“, jde o Východní partnerství a energetickou bezpečnost¹⁰ – přitom i zde existují odlišné názory, např. na rychlost postupu vízové liberalizace vůči Ukrajině, na polsko-ukrajinský návrh na otočení toku ropovodu Oděsa–Brody či polský nesouhlas s výstavbou plynovodu Nordstream).

Jak již bylo uvedeno, pro nastolování širších a strategičtějších debat o spolupráci v multilaterálních fórech neměla přechodná vláda dostatečný mandát. Otevřená témata však zůstávají i v bilaterální oblasti. Z těch dlouhodobých a nejvíce zatěžujících jde o tzv. *územní dluh* (viz kapitola v předchozím vydání ročenky). V roce 2007 došlo na české straně ke změně, v roce 2008 však byl proces vyrovnání opět zbrzděn, mj. kvůli nesouhlasu dotčených obcí, které našly podporu v krajských zastupitelstvích (před krajskými volbami). Regionální politika tak negativně vstoupila do řešení dlouholetého sporu, což naznačuje nedostatek politické vůle celou záležitost rychle vyřešit. Na druhou stranu pozitivně působí skutečnost, že obě největší české strany se již v roce 2008 verbálně zavázaly, že dobré vztahy s Polskem mají přednost před regionálními zájmy. Česká vláda se tímto problémem zabývala v květnu 2009 a předpokládá vytvoření meziresortní komise, která by znovu hledala možnosti řešení. Protože je polská reprezentace pod domácím tlakem, lze očekávat, že bude tato otázka nadále nastolována. Stále zůstává nedořešený spor o tzv. varšavské nemovitosti (viz kapitoly v předchozích dvou vydáních ročenky). Na obou stranách existuje politická vůle otázkou čtyř nemovitostí (z nichž nejvýznamnější je budova českého velvyslanectví a rezidence), na které si český stát činí nárok, vyřešit, ve druhé polovině roku probíhala expertní komunikace v rámci pracovní skupiny.

V minulých letech jsme upozorňovali na rušení českých generálních konzulátů v Polsku, což mělo své symbolické i praktické důsledky. Určitou kompenzací bylo rozhodnutí otevřít v Polsku konzuláty honorární, a to konkrétně v Bydgoszczy, Częstochowé (otevřen 8. prosince, honorárním konzulem byl ministrem zahraničních věcí jmenován dlouholetý zástupce Veletrhů Brno, a. s., v Polsku J. Krykwiński) a ve Vratislavi.

Přeshraniční spolupráce

Zasedání (již patnácté) Česko-polské mezivládní komise pro přeshraniční spolupráci se konalo ve Varšavě na počátku prosince. Po patnácti letech své existence komise částečně ztratila svou původní úlohu iniciátora přeshraničních projektů, neboť již převážil zájem regionů a místních samospráv a nutnost vládní iniciace téměř vymizela. Komise by tedy do budoucna mohla hrát roli určité platformy či podpory zejména pro komunikaci o evropských prostředcích, které jsou klíčové pro realizaci drtivě většiny projektů. Nejvýznamnějšími aktéry přeshraniční spolupráce zůstávají euroregiony (na česko-polském pomezí jich je 6) a svazy obcí. Nejstarší Euroregion Nisa se

v prosinci 2009 rozhodl vybudovat tzv. „podnikatelský dům“ pro česko-polské firmy v Liberci, kde by mohly po tři roky za zvýhodněných podmínek působit začínající firmy. Olomoucký kraj se dohodl s polským Opolským vojvodstvím na společném projektu, který by měl podpořit kontakty mezi kulturními a vědeckými institucemi, zabývajícími se kulturním dědictvím a památkovou péčí. Tradičním odvětvím přeshraniční spolupráce je kooperace mezi záchrannými službami, v únoru bylo např. rozhodnuto zřídit v Hrádku nad Nisou základnu pro poskytování příhraniční pomoci pro záchranáře z ČR, Německa a Polska. Do dvou let by přitom měly sanitky z Polska zasahovat v celém libereckém pohraničí a naopak české sanitky v polských regionech Jelení Hora a Zhořelec.

V oblasti *dopravní infrastruktury* se bohužel ani v roce 2009 nepodařilo urychlit stavbu dálnice D47. Polská strana pravděpodobně dokončí dálnici A1 v roce 2011, ale spojení mezi česko-polskou hranicí a Bohumínem bude dokončeno s dvouletým zpožděním, tedy nejdříve v roce 2012. Zpoždění by mohlo přivodit značné dopravní potíže, neboť z polských dálnic může směřovat na sever Moravy až desetitisíce aut denně, které by musely užívat místní komunikace.¹¹ Velké dopravní infrastrukturní projekty sice příliš nepokročily, došlo však k dílčím úspěchům na příhraniční úrovni, např. k propojení Starého Bohumína na Karvinsku s hraničním mostem do Polska i pro automobilovou dopravu a otevření železniční tratě z Harrachova do Sklářské Poreby v Polsku. K obnově došlo po 65 letech, místní obce o ni usilovaly od roku 1991.

Obchodní vztahy – obrana a energetika

Česká strana se v průběhu roku 2009 snažila na diplomatické i politické úrovni podpořit zájmy velkých českých investorů v některých strategických odvětvích polské ekonomiky. Šlo zejména o podporu Aero Vodochody při privatizaci státního podniku PZL Świdnik a polostátní firmy ČEZ. Již v minulém vydání ročenky jsme informovali, že ČEZ v roce 2008 neuspěl při některých svých investičních plánech v Polsku. Podobně neuspělo v roce 2009 Aero Vodochody při plánech na koupi výrobce helikoptér PZL Świdnik, jakkoli byla česká firma v první polovině 2009 (pravda poněkud nečekaně) považována za jednoho z favoritů. Srpnové polské rozhodnutí upřednostnilo italsko-britského uchazeče AgustaWestland, kterému údajně polská Agentura rozvoje průmyslu dala možnost, aby zdvojnásobil svou původní nabídku a Aero přeplatil.¹² Zajímavé na celé kauze bylo i to, že před rozhodnutím byla v polských médiích rozpoutána kampaň proti skupině Penta (vlastníka Aero Vodochody), poukazující na její nejasnou majetkovou strukturu s údajným ruským kapitálem a na napojení Penty na ruské tajné služby. Aero Vodochody se nicméně nadále pokouší o strategické obchody s Polskem, například usiluje o prodej přibližně 16 stíhaček L-159, které by měly nahradit přesluhující polské letouny Iskra.

Po celý rok 2009 se česká strana nadále snažila o vyjasnění nepřehledného majetkového pozadí a dalších záměrů firmy PKN Orlen, která vlastní 63 % strategické české firmy Unipetrol. Česká strana má dlouhodobě zájem o důslednější informování o vývoji v PKN Orlen a dle dostupných informací není v této snaze příliš úspěšná. ČR se o situaci v PKN Orlen zajímá o to více, že v průběhu roku se např. objevovaly informace o velkých finančních problémech PKN Orlen, které by mohly mít nega-

tivní důsledky na jeho aktivity v ČR, a v této souvislosti i o nejrůznějších záměrech PKN Orlen, jako např. odprodeji sítě Benzina, či dokonce informace o prodeji Unipetrolu. Navíc i v roce 2009 pokračovaly arbitrážní soudní spory PKN Orlen s Agrofertem A. Babiše, v nichž v konečném důsledku může jít až o 23 mld. Kč. Nejasné byly záměry PKN Orlen i v souvislosti se zájmem společnosti Royal Dutch Shell prodat svých 16,3 % akcií České rafinérské, přední českého zpracovatele ropy. Unipetrol drží v České rafinérské 51,2 % akcií, zájem o podíl Shellu v České rafinérské¹³ projevil i ruský Lukoil a Jukos. Dlouho nebylo jasné, zda Unipetrol chce, nebo nechce svůj podíl v České rafinérské navýšit. Na začátku prosince se PKN Orlen rozhodl prodat přední český chemický závod Spolanu Neratovice. Na konci roku se rovněž začaly objevovat informace o záměru PKN Orlen přejmenovat síť čerpacích stanic Benzina. Vzhledem k tomu, že ve všech těchto případech jde o významné petrochemické, rafinérské či obchodní firmy, otázka záměrů PKN Orlen se dostávala i na nejvyšší politická jednání – na konci roku otevřel tyto otázky i český ministr průmyslu a obchodu na jednání se svým polským kolegou.¹⁴

Tyto informace naznačují přetrvávající neochotu Polska pouštět české subjekty ke strategičtějším obchodům a rok 2009 v tom nepřinesl žádnou větší změnu. Určitým testem budou úspěchy v dalších aktivitách společnosti ČEZ, jemuž byla také vyjadřována diplomatická podpora. ČEZ se počátkem srpna nejdříve rozhodl nezúčastnit tendru na privatizaci podílu v polské energetické společnosti Enea, o niž měl původně zájem, ale v listopadu své rozhodnutí změnil a do tendru se na druhý pokus zapojil spolu s německou společností RWE. Na podzim ČEZ usiloval o dohodu s polským plynárenským monopolem PGNiG na spolupráci při stavbě plynové elektrárny s výkonem 800 megawattů na západě Polska. Dále měl ČEZ zájem o koupi 88 % akcií městské teplárenské společnosti PEC ve Slezské Rudě za částku více než 80 mil. Kč a o koupi dalších dvou polských elektráren a tepláren ve městech Zabrze a Bytom (v listopadu se dostal do druhého kola privatizace).

V oblasti energetiky se v roce 2009 rýsoval i další projekt, a to stavba 30 km dlouhého česko-polského přeshraničního plynovodu, jehož stavbu by realizoval český RWE Transgas Net a polský Gaz-System a který by měl přispět k diverzifikaci přepravních cest v Evropě. Rovněž polské subjekty byly aktivní v energetické oblasti v ČR – v říjnu založila polská energetická společnost Tauron dceřinou firmu pro obchodování s elektřinou, Tauron Czech Energy.

Obchodní vztahy – další oblasti

Polsko se v posledních pěti letech drží na pozici třetího největšího obchodního partnera ČR, po Německu a Slovensku. Za prvních osm měsíců roku 2009 se navíc Polsko podruhé (poprvé to bylo v roce 2007) za posledních osm let dostalo i na pozici třetího největšího vývozce do ČR. České tradičně aktivní saldo se za prvních 8 měsíců změnilo na mírně pasivní (ovšem pouhých 811 tis. EUR). Po řadě let trvalého nárůstu vzájemného obchodu došlo kvůli světové finanční a hospodářské krizi poprvé k propadu – celkově se obchod za prvních 10 měsíců 2009 propadl na 76,6 % oproti stejnému období roku 2008, vývoz na 71, 8 % a dovoz na 82,1 % (zde je patrný větší propad vývozu oproti dovozu).¹⁵

Navzdory zhoršené statistice obchodu narostl za prvních 10 měsíců vývoz vozů Octavia do Polska (o 28 %) a v říjnu byla nejprodávanějším autem, Škoda Fabia byla druhá. Po propadu z počátku roku 2008 na druhé místo si tuto pozici automobilka Škoda podržela i v roce 2009.¹⁶ Dobře si v Polsku v roce 2009 vedly české firmy v dopravním oboru – Plzeňská Škoda Transportation vyhrála výběrové řízení na dodavatele nových tramvají za cca 1,6 mld. Kč. V říjnu 2009 začala modernizovat ostravská společnost TCHAS část polské železniční tratě mezi Varšavou a Gdyní, celkem šlo o zakázku za 3,5 mld. Kč. Firma TCHAS tak navázala na úspěch z roku 2006, kdy získala jako první zahraniční firma kontrakt na modernizaci železniční tratě (na východě Polska). Hodnota celého kontraktu přesáhla 49,8 mld. Kč. Významnou zakázku stavby 23 km dlouhé dálnice A4 na jihu Polska za necelých 5 mld. Kč dostalo konsorcium polského Polimexu Mostostal, českého Metrostavu a slovenského Doprastavu. Protože Polsko nadále plánuje intenzivní investice do dopravní infrastruktury, tato oblast bude nadále velice perspektivní.

Nadále je v Polsku značně aktivní finanční skupina Penta. Kromě již zmíněných snah o koupi polského výrobce helikoptér a prodeje letounů L 159 např. koupila v roce 2009 polskou drátovnu Drumet za 716 mil. Kč, v červenci koupila 90 % podílů v polské firmě DD Lab, vlastníci síť deseti zdravotnických laboratoří. Naopak skupina Penta se po 15 měsících zbavila mobilního operátora Mobilking.

RAKOUSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: AGENDA A UDÁLOSTI

Rakouský bilaterální vztah (spolu s tradičními problematickými položkami) byl v první polovině roku odsunut na okraj zájmu kvůli českému unijnímu předsednictví a s určitými výjimkami tento trend trval i ve druhé polovině roku. To bylo dáno i působením přechodné nepolitické vlády J. Fischera a závažnými hospodářskými evropskými a globálními problémy. Díky probíhajícímu českému předsednictví se podařilo vyjednat, aby nový rakouský ministr zahraničních věcí Michael Spindelegger vycestoval na svou první oficiální návštěvu (8. ledna) právě do České republiky (namísto obvyklé návštěvy Švýcarska). Česká strana na jednání tradičně nadnesla téma otevření rakouského pracovního trhu (který ovšem Rakousko ponechalo pro české občany uzavřený i na další dva roky). Jinak se však jednání neslo zejména v duchu unijní problematiky, zejména právě vrcholící plynové krize.¹⁷ Obdobně tematicky byla laděna i návštěva rakouského kancléře Wenera Faymanna na konci ledna, kterého přijal jak premiér Topolánek, tak prezident Klaus. Jinak v průběhu předsednictví Rakousko nepůsobilo (např. na rozdíl od Německa a částečně i visegrádských zemí) jako blízký partner a podporovatel, avšak respektovalo české priority a jediné sporné místo snad mohlo být vyvoláno některými českými vyjádřeními v reakci na lednový konflikt v Gaze. Negativně se na komunikaci stran českého předsednictví projevil březnový pád české vlády. Mediální hodnocení českého předsednictví však bylo v Rakousku téměř nejhorší (spolu s Francií) ze všech evropských států, což mj. souvisí i s dlouhodobě špatným obrazem české zahraniční politiky v rakouských médiích.¹⁸

Téma *jaderné elektrárny Temelin* oproti roků 2007 a 2008 zaznamenalo další uklidnění, čemuž přispělo i fungování meziparlamentní komise k Temelinu v letech 2007 a 2008 (viz kapitoly v předchozích vydáních ročenky). Problémy však nadále budou působit dvě témata – rozšíření JETE a hledání úložiště jaderného odpadu (zatím plánované u jihočeských Boletic). Tato témata v roce 2009 figurovala spíše pouze na zemské úrovni (Horní Rakousy) a u protiatomových aktivistů (Atomstopp Temelin). Horní Rakousy nadále zpochybňují právní rámec posouzení vlivu dostavby JETE na životní prostředí (EIA) a u zemského soudu v Linci bylo rozhodováno o žalobě proti JETE. Rovněž někteří poslanci krajně pravicových stran podnikali různé kroky (např. podání žaloby u štrasburského soudu pro lidská práva), ovšem jediným posunem v roce 2009 byl rozsudek lucemburského Evropského soudního dvora. Ten v říjnu odmítl možnost, že by rakouské soudy mohly rozhodovat o české jaderné elektrárně. I relevance dalších rakouských kroků zůstává pochybná.

Na oficiální bilaterální úrovni zaznělo téma jaderné energetiky jen výjimečně – např. při setkání českého premiéra Fischera a rakouského kancléře Faymanna. Faymann sice kritizoval ČR za nedostatečnou výměnu informací, ale zdůraznil suverénní právo každé země vybírat si své zdroje energie. V každém případě bude i do budoucna nutné počítat s konfliktním potenciálem spjatým s jadernou energií, už pro to, že dle jednoho z posledních průzkumů veřejného mínění si 80 % Rakušanů přeje uzavření JETE, oproti tomu 71 % Čechů jaderným elektrárnám důvěřuje.¹⁹

V loňském roce jsme se zmínili o možném rostoucím konfliktním potenciálu tzv. minulostní agendy (spjaté s poválečným odsunem sudetských Němců a dekrety prezidenta republiky /dále tzv. Benešovými dekrety/). Minulostní témata nebyla od vstupu ČR do EU zásadní a životní otázkou česko-rakouských vztahů. Již v průběhu roku 2008 však *Sudetoněmecké krajanské sdružení* za přispění lidoveckého mluvčího pro záležitosti vyhnanců Norberta Kappellera usilovalo o to, aby se minulostní otázky dostaly na nejvyšší bilaterální úroveň. Předchozí vláda kancléře A. Gusenbauera tyto otázky nenastolovala, nový rakouský ministr zahraničních věcí však na konci roku 2008 dával najevo, že bude ochoten tuto problematiku znovu otevírat.²⁰ Tyto obavy se bohužel potvrdily a od poloviny roku 2009 začal rakouský ministr zahraničních věcí minulostní otázky skutečně nastolovat na bilaterálních jednáních. Tendenci věnovat se minulostním otázkám pak rakouský ministr potvrdil na konci listopadu i při odpovědi na interpelaci poslance R. Widmanna (BZÖ), v níž si krajně pravicový poslanec stěžoval na malou aktivitu rakouské vlády vůči plánované stavbě sochy prezidenta E. Beneše v Brně. M. Spindelegger se hájil tím, že otázku tzv. Benešových dekretů pravidelně nastoluje a navíc se nad rámec původní interpelace dotkl otázek náhrad či právních nároků vysídlených Němců.²¹ Asertivnější postoj k minulostní agendě lze pochopitelně interpretovat i jako poselství lidoveckého ministra vůči voličům, tedy do Rakouska a do jeho strany. V každém případě se však prokazuje mobilizační a konfliktní potenciál této agendy, což bude nadále do budoucna zatěžovat česko-rakouské vztahy.

Ke znovuotevírání minulostních otázek ovšem přispěla i česká strana, a to aktivitami prezidenta Klause, který navázal svou podmínku podpisu *Lisabonské smlouvy* na obavy z prolomení tzv. Benešových dekretů. Rakousko dle očekávání tento krok pobouřilo a prohlášeními kancléře i ministra zahraničních věcí jednoznačně odmítlo

jakékoli změny v již vyjednané *Lisabonské smlouvě*, přičemž rakouský kancléř doslova prohlásil, že „českými interpretacemi“ *Lisabonské smlouvy* se práva sudetských Němců nezhorší,²² na řešení navržené kabinetem J. Fischera však Rakousko nakonec přistoupilo. Klausův krok bezprostředně nakonec vztahy se středoevropskými partnery zásadně nezhoršil, a to zejména díky prioritnímu zájmu členských států EU dovést do konce ratifikační proces *Lisabonské smlouvy*, do něhož bylo vloženo obrovské množství politického kapitálu i času. V každém případě však V. Klaus bez konzultace a koordinace s dalšími exekutivními aktéry narušil dlouholeté zásady české středoevropské politiky, které vycházejí ze snahy neotvírat minulostní otázky na nejvyšší politické úrovni. Aby obdobný postoj zaujímali i dotčení partneři, stojí velké diplomatické úsilí, které V. Klaus svým krokem ohrozil. Kvůli tomuto neuváženému kroku (z pohledu české středoevropské politiky) může být budoucí úsilí o depolitizaci minulostních otázek obtížnější, jak ostatně ukázala i zmíněná listopadová odpověď rakouského ministra zahraničních věcí na interpelaci. Teprve další měsíce ukáží, jakým způsobem bude česká diplomacie na tento trend reagovat.

Rok 2009 ovšem v mnoha ohledech ukázal, jak dalece oba státy usilují o to, aby přinejmenším na symbolické úrovni byla zachována vysoká intenzita vztahů i akcí. Toto úsilí potvrdily jak opětované návštěvy exekutivních činitelů (premiéři a ministři zahraničních věcí), ale i květnová návštěva rakouského prezidenta Heinze Fischera v ČR a blízká spolupráce obou států na oslavě dvacátého výročí pádu železné opony. Neopominutelný význam má i dohoda mezi ministry zahraničních věcí, že se budou pravidelně každý půlrok scházet. Tím by se bilaterálně mohlo podařit nahradit deficit kontaktů na této úrovni, kterým česko-rakouský vztah v porovnání s intenzitou vztahů s visegrádskými státy může trpět. Ke zvěcnění minulostní diskuse může přispět komise historiků, jež vznikla na základě memoranda, podepsaného ministry zahraničních věcí v září 2009. Záběr komise bude širší, ale umožní i zkoumání kontroverzní otázky pro vzájemné vztahy, tj. poválečného odsunu sudetských Němců a tzv. Benešových dekretů. Rakouská strana věří, že komise přinese sblížení pohledů na společnou poválečnou historii. Je ovšem pravda, že historická komise fungovala již zhruba před deseti lety a příliš výsledků nepřinesla. V každém případě učinila ČR vstřícný krok, neboť tím demonstrovala schopnost neuzavírat se před potenciálně palčivými tématy.

Rok 2009 přinesl uklidnění i v dalším tématu, které čeřilo bilaterální vztahy v minulých dvou letech. Byly jím americké plány na výstavbu radarové základny na území ČR. V roce 2009 se však toto téma již téměř nevyskytovalo, jakkoli již dříve velice kritický rakouský ministr obrany Norbert Darabos zářijové americké rozhodnutí neumístovat do střední Evropy prvky své protiraketové obrany uvítal a celý plánovaný systém označil za „nesmyslný“.²³ Určitého zklidnění se dočkala i situace policejní „šíkany“ na česko-rakouském pomezí. Tento problém se postupně z nejvyšší bilaterální agendy vytratil, jakkoli na pracovní úrovni je nadále sledován (a přetrvává zejména ve vztahu k Bavorsku). Oproti roku 2008 došlo k nárůstu počtu čečenských běženců, kteří po vstupu do „Schengenu“ z Polska přes ČR směřují do Rakouska, ovšem ani toto téma (oproti roku 2008) nebylo bodem bilaterální agendy na vyšších úrovních.

Postupné řešení hlavních bilaterálních problémů stále více obnažuje otázku, jaký potenciál vlastně mají česko-rakouské bilaterální vztahy v širším kontextu. Ve srov-

nání s ostatními středoevropskými partnery, včetně Německa, se totiž ukazuje, že vzájemně výhodná spolupráce s Rakouskem je myslitelná pouze na *ad hoc* základě, nikoli na základě pevného a dlouhodobého partnerství. Oba státy rozdělují jak lišící se zájmy a akcenty (např. ve vztahu k východnímu a jihovýchodnímu sousedství EU, energetice, SZBP), tak i stále nepřekonaná vzájemná nedůvěra. Největší potenciál nadále zůstává v oblasti *ad hoc* projektů, přeshraniční spolupráce, kulturní spolupráce a pochopitelně hospodářských vztahů (vše viz níže). Budoucnost ukáže, zda neuvažovat o užší spolupráci v oblasti evropské regionální spolupráce a kohezní politiky, kde se budou pozice ČR spíše blížit Rakousku a Německu než státům na východ od ČR.

V *bezpečnostní a obranné oblasti* česko-rakouského vztahu jsme v minulých dvou letech podrobně sledovali průběh vyjednávání o koupi rakouských transportérů Pandur II rakouské firmy Steyer, který se postupně stal z obchodního případu politickým bilaterálním tématem (viz též v kapitole 4 – *Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky*). Vláda nakonec dle očekávání na počátku března 2009 schválila koupi 107 kusů ozbrojených transportérů za 14,4 mld. Kč. Jak je zjevné z této finální ceny, české straně se nepodařilo vyjednat udržení prvotního požadavku, a to snížení celkové ceny tak, aby zůstala původní cena za kus. ČR tedy namísto 21 mld. Kč za 199 transportérů zaplatí 14,4 mld. Kč za 107 vozidel, což představuje téměř 70 % z původní ceny. Česká republika tedy za 70 % ceny získala 53 % původně plánované dodávky (protože hlavním argumentem pro snížení zakázky byla právě cena, pak vyvstává otázka, proč se české vládě nepodařilo vyjednat lepší podmínky). 30. září došlo ke slavnostnímu předání prvních vozidel, poslední by měla armáda převzít v roce 2013. Na jejich kompletaci se bude podílet řada českých firem. Prodej rakouských obrněných vozidel tedy byl v roce 2009 dokončen, prodej českých lehkých bitevníků L-159 se dle dostupných informací za rok 2009 neposunul za stadia nabídek. V létě 2009 byly vedeny diskuse o plánech na bojové uskupení sil rychlé reakce, které by AČR mohla vytvořit spolu s vojáky Rakouska, Německa, Chorvatska a Makedonie.²⁴

Významným příspěvkem k budování vzájemné důvěry i pragmatické kooperace by mohla být spolupráce ve sféře diplomatického zastupování v cizině a v konzulární oblasti. Ta byla tématem jednání ministrů zahraničních věcí v červnu i v září. Prvním konkrétním vyjádřením této spolupráce bylo působení českého diplomata na rakouském ZÚ v černohorské Podgorici. Kontakty by mohly být posíleny i výměnou diplomatů a úředníků jednotlivých resortů. Částečně podobným směrem se např. vydal český ministr zemědělství, který získal jako prestižního konzultanta pro unijní předsednictví bývalého komisaře pro zemědělství Rakušana Franze Fischlera.

Prozatím největší potenciál má *přeshraniční spolupráce*, která také přináší nejhmotatelnější výsledky. Symbolickou podporu právě přeshraniční a regionální spolupráci dlouhodobě vyjadřuje prezident Klaus, v roce 2009 např. březnovým přijetím dolnorakouského hejtmana Erwina Prölla, kdy náplní jednání byla mj. právě přeshraniční spolupráce. V lednu bylo podepsáno česko-rakouské memorandum, které otevřelo cestu k penězům z Evropského fondu pro regionální rozvoj (ERDF). Podporu regionální a přeshraniční spolupráci by rovněž mohl přinést nový rakouský velvyslanec Ferdinand Trauttsmandorff, který v ČR působí od ledna 2010 a který má o tuto problematiku zájem.

Jedním z nejambicióznějších projektů v přeshraniční spolupráci je *region CENT-ROPE*, jehož fungování je podpořeno zhruba 120 mil. Kč od EK, zahrnuje osm krajů a zhruba sedm milionů obyvatel z ČR, Rakouska, Maďarska a Slovenska. Jeho aktuální zaměření se týká dopravní obslužnosti a zaměstnanosti a jeho ambicí je působit i jako silný hlas na evropské úrovni. Nedílnou součástí přeshraniční spolupráce se stala spolupráce českých a rakouských policejních oddílů, které dohlížejí na ostrahu hranic mezi jižní Moravou a Dolními Rakousy. Společné středisko v Mikulově-Drasenhofen vzniklo v roce 2006 a od té doby se počet zpráv, které si ročně rakouští a čeští policisté předávají, zvýšil patnáctkrát.²⁵ Rozšiřují se také možnosti „přihraničního“ jazykového vzdělávání. Vitalitu zájmu o *kulturní spolupráci* dokázala v roce 2009 zejména Dolnorakouská zemská výstava, která se vůbec poprvé pořádala také na českém území, v Telči. Od dubna do září na ni přišlo 300 000 návštěvníků.³⁰

Pro přeshraniční i obchodní spolupráci je nutné kvalitní *infrastrukturní napojení*, které v případě Rakouska citelně schází. O průtazích stavby rychlostní silnice R52 jsme již psali v minulých vydáních ročenky. V roce 2009 zasadil další ránu tomuto projektu český Nejvyšší správní soud, když na konci listopadu zrušil územní plán Břeclavska kvůli tomu, že nebyl vydán v souladu s předpisy o posuzování vlivu na životní prostředí. Bez územního plánu přitom není možné vydat územní rozhodnutí, nezbytné k výstavbě silnice ve směru na Mikulov.²⁷ Otázka silnice R52 se přitom objevuje i na bilaterálních jednáních na nejvyšších úrovních, jde tedy o politizující se téma, byť nikoli vyhrocené. Rakouská strana by spíše hlavně potřebovala znát jasnou českou pozici a budoucnost projektu, které ovšem do konce roku 2009 známy nebyly. Na dálniční propojení mezi Brnem a Vídní začaly také naléhat i čtyři polské regiony, ležící na koridoru Gdaňsk–Brno–Vídeň. Svůj tlak vystupňovaly podepsáním deklarace devíti regionů (4 polské, 3 české a 2 rakouské), v níž vyzývají k dokončení dálničního napojení. Dle dostupných informací nepokročilo ani propojení jihu Čech s Horními Rakousy. Jednou z mála dobrých zpráv, které se týkají propojování dopravní infrastruktury, je úplná elektrifikace železničního spojení Vídně a Znojma, projekt za 1,23 mld. Kč byl z většiny spolufinancován z evropských fondů.²⁸

V oblasti *životního prostředí* došlo v říjnu k podpisu dohody o prodeji 3,5 milionu emisních poukázek na vypouštění oxidu uhličitého, česká strana využívá prostředky získané z prodeje emisních povolenek na program „Zelená úsporám“. Ministři životního prostředí rovněž podepsali dohodu, jejímž cílem je zamezit šíření kůrovce na česko-rakouském šumavském pomezí.

Obchodní vztahy

Stejně jako v případě dalších středoevropských států, i česko-rakouská obchodní výměna měla v roce 2009 klesající tendenci (informace jsou již za celý rok 2009). Celkový meziroční index zaznamenal pokles na 81,7 %, vývoz se propadl na 85,6 % a dovoz na 81,7 % (k poklesu dovozu došlo ovšem již v roce 2008). ČR si zachovává poměrně stabilní kladné saldo, které se sice zmenšilo v roce 2007, ale po poklesu dovozu v letech 2008 a 2009 se vrátilo k původním hodnotám. Rakousko bylo v roce 2009 sedmým nejvýznamnějším obchodním partnerem (posun o jednu příčku oproti roku 2008). Přitom je naším šestým nejdůležitějším exportním trhem a osmým nej-

větším exportérem do ČR. Rakousko je po Nizozemsku a SRN tradičně třetím největším investorem v ČR. ČR byla v roce 2009 naopak šestým nejvýznamnějším exportérem do Rakouska s podílem 3,8 % na celkovém rakouském dovozu (po SRN, Itálii, Švýcarsku a Číně) a pátým největším odbytištěm rakouského zboží s podílem rovněž 3,7 % na celkovém rakouském vývozu (po SRN, Itálii, USA, Švýcarsku a Francii).

Největší přebytky má ČR v obchodu se stroji a přepravními zařízeními, které jsou i celkově nejvýznamnější skupinou v českém vývozu. Pasivního salda naopak ČR dosahuje u chemikálií, průmyslových polotovarů a potravin. Nejvýznamnějšími investory v ČR nadále zůstávají banky (na prvních třech místech) a dále firmy se stavebninami či stavební firmy.²⁹

Z konkrétních aktivit za rok 2009 rozhodně stojí za zdůraznění spojení středoevropských burz (Vídeň, Praha, Budapešť, Lublaň) do CEE Stock Exchange Group, čímž vznikla skupina s tržní hodnotou okolo 3,2 bil. Kč. V roce 2009 docházelo i k posilování přítomnosti rakouských společností v českém zdravotnictví, v září rakouský Vamed koupil provozovatele tří nemocnic a jedné kliniky ve středních Čechách,³⁰ rakouský kapitál posiloval i v oblasti zpracování odpadu, kde si aktivně počíná např. firma Energie AV. Tato firma v říjnu koupila Tehor (rokycanské tepelné hospodářství) za cca 40 mil. Kč. Výraznou expanzi do ČR zaznamenávají rakouské velkoobchody s nábytkem (nově jde o společnost XXXLutz, ale nové prostory otevírala i Kika).

SLOVENSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: AGENDA A UDÁLOSTI

V roce 2009 se ze vzájemných vztahů téměř vytratila spornější témata z roku 2008 (americká radarová základna, Kosovo), oproti tomu byla zvýrazněna některá témata evropská (ratifikace *Lisabonské smlouvy*). Ještě více než v případě ostatních středoevropských států se do bilaterální relace vepsala plynová krize. Pokračovala nadstandardní diplomatická výměna na všech úrovních (byť premiér Fischer na svou první zahraniční cestu nejel tradičně na Slovensko jako M. Topolánek, nýbrž do Bruselu, na Slovensko nicméně jako na svou první návštěvu cestoval nový ministr zahraničních věcí J. Kohout). Potvrzením kvality vztahů bylo otevření nové budovy slovenského velvyslanectví v ČR, kterého se zúčastnili premiéři i ministři zahraničních věcí obou států. Nadále chyběla významnější bilaterální témata, česko-slovenský vztah se nesl zejména v duchu otázek evropských a transatlantických. Přesto bylo realizováno několik velice konkrétních praktických projektů, které vypovídají o skutečně nadstandardní vzájemné blízkosti obou států. Specifikem je česká vnímavost vůči eskalaci slovensko-maďarského napětí, v souvislosti s níž se více než v předchozích letech objevovala tzv. maďarská otázka. ČR se však až na výjimky (viz níže) snažila k slovensko-maďarským sporům stavět neutrálně. Dokladuje to např. poselství české vlády, které tlumočil premiér Fischer na konci července při své návštěvě Budapešti.³¹ Stejně jako Polsko i Slovensko nelibě neslo pád české vlády uprostřed předsednictví a její následnou výměnu. I Slovensku totiž bylo jasné, že kromě poškození vlastní pověsti vrhne neúspěch českého předsednictví špatné světlo na všechny tzv. „nové členské

země“.³² Negativní tón ostatně zavládl i ve slovenských médiích. Slovenská evropská politika je tradičně více konsenzuální, na slovensko-české úrovni vpadl do klidných vod slovenské evropské politiky až V. Klaus se svým požadavkem na výjimku z *Lisabonské smlouvy*. Slovensko dokonce v jednu chvíli hrozilo, že zablokuje schválení výjimky, pokud se nerozšíří i na Slovensko.³³ Nakonec se sice našlo kompromisní řešení, ale i zde se ukazuje, že český prezident svým krokem narušil stabilitu další klíčové středoevropské bilaterální relace.

Jak bylo předesláno, ČR se snažila nevstupovat do eskalace slovensko-maďarského sporu, k níž docházelo od léta 2009. Přesto zaznívaly některé hlasy, které odrážely spíše empatii vůči slovenskému pohledu na věc. Například J. Paroubek vyzval v polovině června ministra zahraničních věcí, aby reagoval na požadavky Hnutí za lepší Maďarsko, které dle něho vyvolávají nebezpečí národnostního napětí a narušují proces dobré spolupráce.³⁴ MZV na tuto výzvu nereagovalo a přidrželo se neutrální pozice, což lze vzhledem k celkovému uspořádání středoevropských vztahů a pozici ČR považovat za jediné možné východisko. Rovněž prezident V. Klaus neváhal vyjádřit obavy z maďarských tendencí rozšiřovat svůj vliv do zahraničí i z jejich zvyšující se asertivity vůči maďarským menšinám v zahraničí. Na zářijovém setkání V4 v Sopotech musel V. Klaus dokonce některá svá vyjádření v tomto smyslu vysvětlovat na tiskové konferenci³⁵ (je ovšem fakt, že navzdory dobrým česko-maďarským vztahům se drobné rozdíly mezi českým a maďarským prezidentem dosud objevily na každém visegrádském prezidentském setkání a týkaly se jak např. evropské problematiky, tak i fungování V4 samé).

Rok 2009 navázal na přísliby úzké spolupráce v obranné a bezpečnostní rovině. Významným mezníkem je vznik česko-slovenského bojového uskupení EU, které mělo pohotovost od 1. července do konce roku 2009. Až 2200 vojáků AČR a 400 příslušníků ozbrojených sil Slovenska bylo připraveno ve druhé polovině roku operovat kdekoli na světě v okruhu 6000 km od Bruselu.³⁶ Kromě toho se znovu objevily úvahy o spolupráci při modernizaci ruských vrtulníků typu Mi (8, 17, 171), spolupráce by se zúčastnily ještě další státy NATO.

Mezi další projekty blízké kooperace ČR a Slovenska patřila dohoda podepsaná v dubnu 2009 náměstkyně ministrů zahraničních věcí o spolupráci a propojování zahraničních rozvojových aktivit. První společné projekty by se měly uskutečnit v Srbsku, uvažovalo se ovšem i o Afghánistánu a Mongolsku.³⁷ V dubnu byla definitivně (na úrovni vlády) rovněž schválena dohoda o společném zastupování v Mezinárodním měnovém fondu a Světové bance (Slovensko se vzdalo role poradce výkonného ředitele fondu, ale získalo vyšší post „senior poradce“ MMF, český zástupce reprezentuje oba státy ve stejné funkci ve Světové bance).³⁸ Obdobně jako v případě Polska a Rakouska probíhaly konzultace o dohodě o vzájemném využívání zastupitelských úřadů (toto téma bylo např. nastoleno při květnové cestě J. Kohouta do Bratislavy). Symbolickým gestem byla slovenská solidarita s ČR poté, co Kanada zavedla víza pro české občany. Slovenský ministr zahraničních věcí toto rozhodnutí v září kritizoval a prohlásil, že Bratislava podpoří vše, co by mohlo pomoci nastalou situaci změnit.

V červnu se sešla Česko-slovenská mezivládní komise pro *přeshraniční spolupráci*. Mimo jiné se při jejím zasedání projednávala mezistátní dohoda, potřebná pro

prodloužení splavnosti vodní cesty (Baťův kanál) do Hodonína a dále na Slovensko, která pak byla součástí i jednání na úrovni prezidentů na konci června v Bratislavě. V dopravním propojování byly realizovány spíše menší, příhraniční projekty, spolufinancované např. z Operačního programu EU Přeshraniční spolupráce ČR–SR.

Obchodní spolupráce

Celkově obchod se Slovenskem v roce 2009 v souvislosti s krizí prudce klesal, a to více než o pětinu. Česká republika nadále zůstává druhým největším obchodním partnerem SR. Vzájemný zahraničněobchodní obrat za rok 2009 dosáhl 9,846 mld. EUR a představoval 12,58 % celkového obratu SR v roce 2009. Vzájemná bilance byla během roku 2009 vcelku vyrovnaná (slovenský vývoz do ČR převýšil český vývoz na Slovensko pouze o 404,4 mil. EUR). Mezi hlavní položky českého vývozu na Slovensko patří silniční vozidla (Škoda, autobusy Karosa a SOR), stroje a zařízení, železo a ocel, kovové výrobky, nerostná paliva, chemikálie, průmyslové výrobky a potraviny. Slovensko do ČR vyváží především tržní výrobky, nerostná paliva, stroje a zařízení, chemikálie, průmyslové výrobky, potraviny a surové materiály. V roce 2008 (za rok 2009 nebyly údaje k dispozici) byla Česká republika podle údajů slovenské centrální banky největším investorem na Slovensku. Objem českých investic dosáhl 15,5 mld. Sk (zhruba 13,1 mld. Kč), přičemž celkové investice na Slovensko činily v roce 2008 téměř 29 mld. Sk.

V roce 2009 se nadále prohlubovala tradičně dobrá spolupráce *v oblasti energetiky* – ať už jde o spolupráci na vládní, či na obchodní úrovni. Nejviditelnějším projektem je společná česko-slovenská iniciativa vytvoření Evropského jaderného fóra. Konkrétním výsledkem „jaderné“ spolupráce byla dohoda na nejvyšší politické úrovni z roku 2008 o zapojení ČR do budování nových slovenských jaderných kapacit. V roce 2009 již docházelo k realizaci prvních projektů. Na konci října byl připraven vznik společného podniku slovenské státní Jaderné a vyřazovací společnosti (JAVYS) a české polostátní firmy ČEZ, který by se měl postarat o stavbu nového bloku jaderné elektrárny Jaslovské Bohunice (slovenská vláda si ČEZ vybrala na konci roku 2008 jako partnera pro výstavbu bez výběrového řízení).³⁹ Vznik nového podniku pod názvem Jaderná energetická společnost, v níž drží 51 % slovenská JAVYS, schválila v listopadu EK. Kromě toho se české firmy podílejí i na JE Mochovce – Královopolská RIA dostala zakázku na čisticí a havarijní systémy pro JE Mochovce za 2,5 mld. Kč, Škoda Power na kondenzátory za zhruba 650 mil. Kč.

Velkým příspěvkem do energetické spolupráce byla česká pomoc Slovensku v době lednové plynové krize. Plyn, který na Slovensku po 11 dnech odstávky kriticky chyběl, se na slovenské území dostával prostřednictvím české plynové přenosové soustavy z náhradních západoevropských zdrojů. Mimořádným počinem rovněž bylo propojení elektrických přenosových soustav, k němuž došlo na základě podepsání *Protokolu o propojení národních trhů s elektřinou* (květen 2008) na konci srpna 2009. Od propojení obou trhů se očekává zlepšení konkurenční situace na trhu, dostupnost elektřiny s dostatkem přenosové kapacity a stabilizace cen pro konečné spotřebitele. K fúzím docházelo i v soukromé sféře. V říjnu např. vznikl Energetický a průmyslový holding (EPH), který je společným podnikem v oblasti energetiky a prů-

myslu skupiny PPF podnikatele Petra Kellnera, česko-slovenské investiční skupiny J&T a bývalého partnera J&T Daniela Křetínského.

Na rozdíl od úspěšné energetické spolupráce nedošlo k realizaci ambiciózního plánu, dohodnutého českým a slovenským premiérem v roce 2008, kterým měly být spojeny české a slovenské nákladní železniční dopravy (vznikl by tak druhý největší evropský nákladní dopravce). Dle dostupných informací byl důvodem nesouhlas slovenské strany s pozdější privatizací společného podniku a nesouhlas s českým návrhem, aby majetkový podíl byl 57 % 43 % ve prospěch ČR (Slovensko si přálo 50 % ku 50 %).⁴⁰

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI STÁTŮM VISEGRÁDSKÉ SPOLUPRÁCE A RAKOUSKU: CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Vláda do české středoevropské politiky vstoupila pouze v několika málo případech – při rozhodnutí o navázání diplomatických styků s Lichtenštejnskem, při rozhodnutí o nákupu rakouských obrněných vozidel Pandur a při projednávání materiálu k řešení polského územního dluhu. Kromě toho pochopitelně vláda vstupovala do tohoto rozměru zahraniční politiky jako garant sjednávání bilaterálních a multilaterálních smluv. Větší podíl na tvorbě středoevropské politiky tak měla konkrétní diplomacie vládních představitelů, která byla ve vztahu ke sledovaným státům více než aktivní – ať už hovoříme o diplomacii obou předsedů vlád v roce 2009, obou ministrů zahraničních věcí či ostatních resortních ministrů. Četnost středoevropských návštěv a kontaktů se ještě zvýšila díky českému unijnímu předsednictví, oslavám dvacátého výročí pádu železné opony a v neposlední řadě také díky nástupu nové vlády, neboť jak premiér, tak ministr zahraničních věcí musel vykonat tradiční středoevropské „seznamovací kolečko“ návštěv a přijetí. Středoevropský rozměr české zahraniční politiky také velkou měrou podporoval prezident Klaus, zejména pak ve vztahu k Polsku, Rakousku a Slovensku, tradičně se V. Klaus zúčastňuje i visegrádských prezidentských setkání. Problémem středoevropského působení V. Klause je skutečnost, že své kroky příliš nekonzultuje s MZV, což se může projevit právě např. na visegrádských summitech, kdy agenda není koordinována s MZV, či, v ještě vyhrcořenější formě, při jeho znovuotevření minulostních otázek v souvislosti s jeho podpisem *Lisabonské smlouvy*. Středoevropskému rozměru nadále věnoval velkou pozornost předseda Senátu Přemysl Sobotka. Na parlamentní úrovni existují pravidla k setkávání ve formátu V4 a dokonce i ve formátu Regionálního partnerství, které jinak stále na významu spíše ztrácí (v roce 2009 proběhlo setkání na parlamentní úrovni ve Slovinsku).

Nejsilnější role při tvorbě středoevropské politiky nadále zůstává ministerstvu zahraničních věcí, které působí jako expertní i informační základna pro diplomacii na vyšších úrovních, i jako základní komunikační každodenní kanál prostřednictvím sítě ZÚ. Střední Evropa je v gesci Odboru střední Evropy. Tím, jak se nadále vytrácí specificky „středoevropská“ agenda, zvyšuje se role i dalších regionálních a tematických

odborů, zaměřujících se např. na geografické priority středoevropských států – východní Evropy a Balkánu a priority tematické – energetiku, bezpečnostní otázky. Zejména v případě visegrádské spolupráce se vliv těchto dalších aktérů projevuje. Navíc, pokud bude nadále posilován trend „tematizace“ nejvyšších visegrádských setkání, bude kladen ještě větší důraz na koordinaci mezi středoevropským a dalšími tematickými a regionálními odbory (úzká koordinace se např. osvědčila před zmíněným „balkánským“ setkáním ministrů zahraničních věcí v Budapešti). Na pracovní úrovni zůstávají základními pilíři visegrádské spolupráce národní koordinátoři, kteří se setkávají většinou jednou za dva měsíce, spojnicí mezi nimi a vyššími diplomatickými úrovněmi jsou pak političtí ředitelé, kteří se v roce 2009 v rámci visegrádského formátu setkávali poměrně často. Nadále není důsledně naplňováno ustanovení z „contents of Visegrád cooperation“ (1999), dle níž by měla být agenda pro nejvyšší politická setkání projednávána na úrovni státních tajemníků – tuto roli však částečně přebírají právě političtí ředitelé.

Nejdynamičtěji ve visegrádské spolupráci narůstá role odborů evropských a zejména pak role SZ v Bruselu. Právě v souvislosti s visegrádskou spoluprací jsme již v minulosti psali o nutnosti hledání komunikačních a koordinačních kanálů v Bruselu, neboť nárůst evropské agendy, která je projednávána ve visegrádské formátu, si to vyžaduje. Jakékoli formalizaci či institucionalizaci visegrádské komunikace se sice V4 brání, určité návrhy, jak tuto komunikaci zefektivnit, však již padly, jako např. zvýšená komunikace mezi skupinou Antici, či návrh na konání videokonferencí států V4 vždy před jednáním GAC a FAC v Bruselu.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI STÁTŮM VISEGRÁDSKÉ SPOLUPRÁCE A RAKOUSKU V MEDIÁLNÍM PROSTORU

Česká média si v první polovině roku všimla českého působení v souvislosti s plynovou krizí, zejména *Hospodářské noviny* pak nastolovaly otázky vlivu finanční a hospodářské krize na středoevropský region a určitý prostor byl věnován i středoevropským reflexím českého předsednictví. Silně tematizované byly rovněž slovensko-maďarské vztahy, ovšem nikoli přímo v souvislosti s českou zahraniční politikou. Dostatečný prostor byl věnován středoevropské „minulostní agendě“ v souvislosti s požadavkem na výjimku z *Lisabonské smlouvy* prezidenta V. Klause. Celkově z mediálního prostoru téměř vymizela otázka JE Temelín, pochopitelně se objevovaly otázky stran vztahu střední Evropy vůči Rusku a USA v souvislosti s radarovou základnou a s americkým rozhodnutím ji v ČR nepostavit. Nejvíce mediálního prostoru bylo věnováno Slovensku, následovanému Polskem. Naopak visegrádská spolupráce se v médiích téměř neobjevovala, a pokud, pak pouze v souvislosti s konáním vrcholných summitů. Vztah k Rakousku byl nadále vykreslován jako nejméně pozitivní.

Sledované deníky (*Hospodářské noviny*, *Právo*, *Lidové noviny*, *Mf DNES*) se ve svém tematickém záběru příliš neliší, sledovaly veřejně zajímavé kauzy, jako např.

slovensko-maďarské spory, plynovou krizi, hospodářskou krizi atd. Obecně se střední Evropě nejdůležitěji věnovaly *Hospodářské noviny*, které obohatily svůj pohled i o ekonomickou dimenzi středoevropské politiky, která, jak je patrné i z výše uvedené analýzy, se postupně stává páteří středoevropské politiky. Slovensku se patrně nejvíce věnoval deník *Právo*. *Právo* rovněž věnovalo díl pozornosti přeshraniční spolupráci a regionálním projektům.

Celkově lze pozorovat trend větší diferencovanosti i rozšiřování tematického záberu informování o střední Evropě, což je pozitivní vývoj, zejména pak rozšiřování zájmu o přeshraniční spolupráci a o téma spjatá s energetikou.

ZÁVĚR

Česká středoevropská politika zaznamenala v roce 2009 několik změn, úspěchů i neúspěchů. Obecně lze říci, že i když nebyl nalezen (nebyl ani hledán) nějaký obecný strategický rámec středoevropské politiky (jak bilaterální, tak visegrádské), zvýšila se rychlost přípravy a realizace konkrétních pragmatických projektů, které v minulosti nebyly na pořadu dne. Visegrádská spolupráce nadále čeká na výraznější impuls, určitou cestou se zdá být větší tematizace vrcholných schůzek, bude nutné se také zamyslet nad formátem a přípravou stávajícího rotujícího předsednictví, což by mohlo přispět ke zvýšení efektivity spolupráce jak navenek, tak i spolupráce resortní, která celkově vzato spíše stagnuje, ba přímo upadá. Ve V4 je nadále patrný příklon k evropským tématům. Ekonomická krize donutila urychlit diskuse o sdílení zastupitelských úřadů (tato diskuse zasáhla celý region) a o modernizaci vojenské techniky. Hospodářské potíže také posílily koordinaci středoevropských centrálních bank a „protektionistickou“ identitu středoevropského prostoru. Došlo k protnutí obecného zájmu visegrádských států na energetické diverzifikaci, dobrá a přínosná koordinace panovala stran klimatických balíčků.

V bilaterálních relacích bylo jednoznačným úspěchem dlouho odkládané navázání diplomatických styků s Lichtenštejnskem, udržení klidu okolo JE Temelín a posílení spolupráce a komunikace s Polskem. V obchodních vazbách dochází ke stále hlubšímu propojování mezi jednotlivými státy, nejviditelnější je tento trend opět v oblasti energetické, kde si aktivně počínají zejména české firmy, a to především na Slovensku a v Polsku. Trvalým problémem je nedostatečné infrastrukturní napojení na Polsko a Rakousko, se kterým se v roce 2009 vůbec nepodařilo „pohnout“.

Jednoznačným deficitem české středoevropské politiky je nezájem politických aktérů o tuto problematiku a z toho vyplývající neexistence strategičtější debaty. Středoevropská politika byla rovněž v mnoha ohledech negativně ovlivněna březnovým pádem vlády a následným dlouhodobým působením nepolitické vlády. Zdá se, že se nedaří dostatečně propojovat užší střední Evropu (tj. visegrádské státy) s německou politikou a tím méně s tzv. „starými členskými státy“. Stejně tak se nedaří hledat silná témata pro spolupráci s Rakouskem, kdy navíc na obou stranách silněji zazněla tzv. minulostní agenda.

Obecně však lze českou zahraniční politiku za rok 2009 označit za úspěšnou, neboť naplňuje hlavní deklarovaný cíl – tj. dobré vztahy se sousedy České republiky. Kritické tóny této kapitoly se spíše zaměřují na hledání způsobů, jak dále potenciál dobrých sousedských vztahů využít.

Poznámky

- ¹ *Calendar of the Hungarian Presidency of the Visegrad Group*, 15. 2. 2010 (materiál MZV ČR).
- ² Kořan, Michal (2010): *Visegrádská socializace a její dopad na české zájmy*. In: Handl, Vladimír–Drulák, Petr: *Hledání českých zájmů. Vnitřní rozmanitost a vnější akceschopnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ³ *Report from the Meeting of Ministers of Foreign Affairs of the Visegrad Group countries*, Budapešť, 6. 10. 2009. On-line: (www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=1117).
- ⁴ *Premiéři budou jednat o pozastavení dodávek ruského plynu*. Česká tisková kancelář, 7. 1. 2009.
- ⁵ Viz např. Růžička, Jan–Kořan, Michal (2006): *Totgesagte leben länger: Die Visegrad-Gruppe nach dem EU-Beitritt*. Osteuropa, 56/10.
- ⁶ *Egypt usiluje o statut pozorovatele v rámci visegrádské čtyřky*. Česká tisková kancelář, 14. 10. 2009.
- ⁷ *V jihoafrickém Kapském městě byl otevřen Visegrádský dům*. Zpravodajství ČRo, 26. 3. 2010. On-line: (www.rozhlas.cz/zpravy/afrika/_zprava/712650).
- ⁸ *Česká diplomacie ocenila Kaczyňského uznání okupace pohraničí*. Česká tisková kancelář, 3. 9. 2009.
- ⁹ Srovnání pozic vychází z Dančák, Břetislav (2009): *Česko-polské vztahy v bezpečnostní oblasti*. In Dančák, B.–Dostál, V.–Kořan, M.–Veselý, L.: *Analýza česko-polských vztahů vypracovaná pro Kancelář strategie, analýz a plánování Ministerstva zahraničních věcí ČR*. Nepublikovaný interní materiál.
- ¹⁰ Srovnání vychází Dostál, Vít (2009): *Spolupráce ČR a Polska v Evropské unii*. In Dančák, B.–Dostál, V.–Kořan, M.–Veselý, L.: op. cit.
- ¹¹ *Zpoždění D47 neúnosně zhorší dopravní situaci na severu Moravy*. Česká tisková kancelář, 2. 6. 2009.
- ¹² *Aero Vodochody polského výrobce helikoptér PZL zřejmě nezíská*. Česká tisková kancelář, 13. 8. 2009.
- ¹³ *Shell prodává podíl v České rafinérské, Unipetrol má zřejmě zájem*. Česká tisková kancelář, 9. 9. 2009.
- ¹⁴ *Česko chce, aby s ním Poláci úžeji komunikovali o Unipetrolu*. Česká tisková kancelář, 16. 12. 2009.
- ¹⁵ Obecné statistické informace o česko-polské obchodní výměně vycházejí z informací *Bussinesinfo.cz*, teritoriální inovace o Polsku. On-line: (www.businessinfo.cz/cz/sti/polsko-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/71000792/).
- ¹⁶ *Škoda si drží v Polsku druhou pozici na automobilovém trhu*. Česká tisková kancelář, 28. 1. 2009.
- ¹⁷ *Rakousko ještě nerozhodlo, zda uvolní trh práce, bude debatovat*. Česká tisková kancelář, 9. 1. 2009.
- ¹⁸ Viz např. Kořan, Michal (2010): *Czech Foreign Policy in Austrian and Slovak Newspapers*. In: Drulák, P.–Braun, M. (eds.): *The Quest for the National Interest: A Methodological Reflection on Czech Foreign Policy*. Frankfurt nad Mohanem: Peter Lang.
- ¹⁹ *Podle průzkumu si 80 procent Rakušanů přeje uzavření Temelína*. Česká tisková kancelář, 15. 1. 2009.
- ²⁰ Kořan, Michal (2009): *Visegrádská spolupráce, Rakousko, Polsko a Slovensko v české zahraniční politice*. In: Kořan, M. a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 114–115.

- ²¹ *Anfragebeantwortung*, 23. 11. 2009. On-line: (www.parlinkom.gv.at/PG/DE/XXIV/AB/AB_03056/fname_172899.pdf#search=%22bene%C5%A1%20statue%22).
- ²² *Rakousko odmítá výjimku v Lisabonské smlouvě pro Česko*. Česká tisková kancelář, 13. 10. 2010.
- ²³ *Vídeň ústup USA v otázce základny vítá, Slovensko bere na vědomí*. Česká tisková kancelář, 17. 9. 2009.
- ²⁴ *Battle Gross: EU není trpaslík ani obr*. NATOAKTUAL, 3. 8. 2009. On-line: (www.natoaktual.cz/battle-groups-eu-neni-ani-trpaslik-ani-obr-fgs-/na_analyzy.asp?c=A090803_132503_na_analyzy_m02).
- ²⁵ *Česko-rakouské policejní týmy mají stále více práce*. Česká tisková kancelář, 2. 11. 2009.
- ²⁶ *Dolnorakouskou zemskou výstavu již zhlédlo 300 000 návštěvníků*. Česká tisková kancelář, 28. 9. 2009.
- ²⁷ *NSS: Územní plán Břeclavska nebyl schválen podle platných předpisů*. Česká tisková kancelář, 26. 11. 2009.
- ²⁸ *Mezi Znojmem a Šatovem dnes projel první elektrický vlak, z Vídně*. Česká tisková kancelář, 12. 11. 2009.
- ²⁹ *Zpracováno dle informací Bussinesinfo.cz, teritoriální informace o Rakousku*. On-line: (www.businessinfo.cz/cz/sti/rakousko-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/7/1000794/).
- ³⁰ *HN: Rakouský Vamed koupil provozovatele tří nemocnic a kliniky*. Česká tisková kancelář, 18. 9. 2009.
- ³¹ *Česko nechce vstupovat do střetů Slovenska s Maďarskem*. Česká tisková kancelář, 26. 8. 2009.
- ³² *Sme: České předsednictví má podle Lajčáka šanci získat „amnestii“*. Česká tisková kancelář, 27. 4. 2009.
- ³³ *Fico: Slovensko v EU zablokuje ČR výjimku, pokud nebude i pro Slovensko*. Česká tisková kancelář, 19. 10. 2009.
- ³⁴ *Paroubek chce reakci ministra zahraničí na maďarské extrémisty*. Česká tisková kancelář, 16. 6. 2009.
- ³⁵ *Klaus dementoval, že mluvil o teritoriálních nárocích Maďarům*. Česká tisková kancelář, 12. 9. 2009.
- ³⁶ *Česko-slovenská Battle Group připravena*. Ministerstvo obrany ČR, AČR, 26. 6. 2009. On-line: (www.acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/cesko-slovenska-battle-group-pripravena-14417/).
- ³⁷ *Češi a Slováci chtějí propojit rozvojovou pomoc v Srbsku*. Česká tisková kancelář, 16. 4. 2009.
- ³⁸ *Slováci schválili společné zastoupení s Českem v MMF a SB*. Česká tisková kancelář, 22. 4. 2009.
- ³⁹ *JAVYS a ČEZ prý založí společný podnik do dvou měsíců*. Česká tisková kancelář, 29. 10. 2009.
- ⁴⁰ *Slovensko navzdory připomínkám obnovuje železniční holding*. E15, 12. 2. 2010.

Kapitola 6

Spolková republika Německo v české zahraniční politice

*Vladimír Handl*¹

VZTAH K NĚMECKU V ČESKÉM POLITICKÉM PROSTORU

Pro českou politickou scénu představoval vztah vůči SRN v roce 2009 vůbec nejdůležitější bilaterální relaci: Bez těsné a systematické spolupráce a německé podpory by ČR těžko relativně úspěšně obstála ve své jedinečné roli předsednického státu EU. Vztahy s německým partnerem měly ovšem zásadní význam také pro vývoj české ekonomiky a rozvoje příhraničních regionů. Depolitizovaná spolupráce se SRN v prakticky orientované „sousedské“ agendě byla dlouhodobě předmětem vnitropolitického konsenzu.

Stejně jako ostatní země, nebyla SRN zmíněna v programovém prohlášení vlády Jana Fischera z 1. června. Je výrazem normality vztahů, že se německý soused již neobjevoval jako zvláštní téma a byl vnímán v rámci regionu (rozvoj sousedských vztahů) a multilaterálních institucí (spolupráce v rámci EU a NATO).²

Běžná *nepolitická spolupráce* s Německem byla značně decentralizovaná a probíhala povětšinou mimo politickou sféru. Měla proto velmi stabilní charakter, změny v politické konstelaci se jí dotýkaly jen omezeně. Spíše než ideově-politické preference ovlivňovaly dynamiku spolupráce akceschopnost a institucionální kapacita odpovědných orgánů, rozsah finančních prostředků, ale také osobní a skupinové zájmy politických a administrativních aktérů propojených s podnikatelskou sférou.

Politická agenda vztahů se SRN se v roce 2009 soustředila na české předsednictví v EU. Nespektakulární charakter spolupráce ovšem v kontextu chybějící veřejné debaty o české politice v EU znamenal, že vnímání Německa jako evropského a mezinárodního aktéra za reálnou úrovní blízkosti české a německé politiky v EU zaostávalo. Přitom se potvrdilo, že pokud jde o efektivní působení v rámci EU, představuje Německo pro českou politiku nejvýznamnějšího partnera. Toto poznání sdíleli poprvé rovněž zastánci českého atlantismu. Vstřícný postup SRN vynikal zejména v kontrastu s asertivním postojem politiky francouzské. Mezinárodní spolupráce a závazky

ovšem měly jen omezenou disciplinující roli: ČSSD postupovala při prosazení hlasování o důvěře vládě čistě podle logiky vnitropolitického boje. Důvěra, kterou si česká politika v SRN a EU postupně budovala, dostala vážnou ránu.

Požadavek prezidenta Klause, aby byla před *ratifikací Lisabonské smlouvy* dodatečně garantována platnost dekretů prezidenta Beneše potvrdil, že dále existuje podstatný mobilizační potenciál historicky zformovaných představ o ohrožení ze strany Německa. V přístupu některých odpůrců prohlubování EU se zjevně v *Lisabonské smlouvě* spojovaly dva druhy „ohrožení“ ze strany Německa – tedy obava z historické revize a mocenské asymetrie – s odporem vůči normativní a regulativní roli EU, k níž navíc Německo vždy významně přispívalo.

Důležitým, ale méně probíraným tématem vztahů se SRN byla *energetická bezpečnost*. Ve vládních institucích a od středu doprava politického spektra převažoval kritický pohled na německo-ruský projekt Nord Stream. Například náměstek ministerstva průmyslu a obchodu T. Hüner mínil, že se Německo nezachovalo správně, když si vyjednalo zřízení „vlastního plynovodu“ s Ruskem.³ Jiné hlasy naopak zdůrazňovaly, že ČR má možnost z projektu rovněž profitovat.⁴

Mezi profilová témata patřila otázka přístupů k *řešení světové hospodářské krize*. Téma se stalo prioritou českého předsednictví, na níž se Praha a Berlín do značné míry shodly. Ale pokud jde o státní podporu domácí ekonomice, narážela praxe německé politiky na odmítání zejména představitelů ODS, prezidenta a liberálních ekonomů.

Česká politika věnovala pozornost *německým parlamentním volbám* v září 2009. Sjednacími premisou bylo očekávání, že se německá politika nebude zásadním způsobem měnit: důvěra v principy německé politiky a její přetrvávající konsenzus se ukázaly jako velmi solidní. Výjimku představovaly obavy v atlantistických kruzích z toho, že Frank Walter Steinmeier, kancléřský kandidát SPD, by mohl hrát roli pouhé „prodloužené ruky“ pro-proputinovsky orientovaného Gerharda Schrödera.⁵ Nejistota přetrvávala rovněž, pokud jde o historická témata: nebylo zcela jasné, zda CSU vůči CDU a FDP neprosadí silnější podporu alespoň symbolických témat Svazu vyhnanců.

Image České republiky v Německu dosáhla dosud nejlepší úrovně i nehlubšího propadu – obojí v kontextu evropské politiky. Nejasnost kolem předčasných voleb, útoky proti Ústavnímu soudu ČR a sebedestruktivní chování některých českých aktérů poněkud vyvažovaly mediálně vděčné události, jako (tradičně) vystoupení Václava Havla, ale také překvapivě návštěva papeže v České republice: německý tisk oceňoval, že převážně ateističtí Češi papeže přivítali důstojně.⁶

Významný faktor česko-německé relace představovala *personalizace politiky*. Dobrý vztah spolupráce panoval mezi premiérem Topolánkem a kancléřkou Merkelovou, důvěryplný kontakt trval mezi ministry Steinmeierem a Schwarzenbergem, na nějž se snažil navázat i ministr Jan Kohout. Premiér Jan Fischer v Německu postupně získal pozitivní image akceschopného a spolehlivého politika. Na nejvyšší úrovni měly kontakty nicméně převážně „udržovací charakter“; svržení vlády tak neumožnilo plně využít pozitivní zkušenost oboustranné spolupráce z doby českého předsednictví v EU. Převládal stav, kdy aktivní diplomacie vůči Německu neměla v české politické elitě odpovídající podporu, o Německu neprobíhala žádná podstatná debata. Odbor střední Evropy MZV nicméně vypracoval základní koncepční podklad pro za-

měření politiky ve vztahu k SRN. Shrnoval dosažený stav a charakterizoval aktuální agendu. Představoval východisko širší a podrobnější debaty a mohl by posloužit i jako motivační dokument pro zpracování navazujících analýz.

V závěru roku byla vrcholem vzájemných vztahů *návštěva nového ministra zahraničních věcí Guida Westerwelleho*. Proběhla sice téměř mimo pozornost médií, ale z pohledu české strany byla důležitým krokem k formování vztahu na příští období. Česká strana usilovala o to, využít – podobně jako polská diplomacie – nástupu nové vlády a nového ministra k posílení vzájemné spolupráce a úspěšně jednat o zavedení větší intenzity a pravidelnosti vzájemných konzultací (budou se konat dvakrát do roka na úrovni MZV), a podařilo se také získat podporu nového německého ministra pro větší koordinaci politiky obou zemí a konzultační mechanismus, jenž by hledal mj. možnosti spolupráce v oblasti východního partnerství a energetické bezpečnosti.

SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: AGENDA A UDÁLOSTI

Česko-německé vztahy v kontextu předsednictví ČR v EU

Německá strana podpořila české předsednictví v jeho přípravě i průběhu.⁷ Bylo to možné nejen díky naznačené blízkosti, ale i proto, že se česká vláda postavila za ratifikaci *Lisabonské smlouvy*. Předmětem vyjednávání naopak byly odlišné představy o tématech, jako bylo další rozšiřování EU, charakter východního partnerství a otevření pracovního trhu SRN.

V německých médiích se zpočátku objevovala obava z vedení EU jako „české švejkjiády“.⁸ Rovněž obecné hodnocení přístupu českého předsednictví k blízkovýchodnímu konfliktu bylo dosti kritické. Naopak v zásadě pozitivně byla vnímána role Prahy v řešení plynové krize z počátku roku. Pozitivní zlom ve vnímání předsednictví přišel během březnové vrcholné schůzky EU. Následující svržení vlády vrátilo do oběhu všechny nelichotivé předsudky.⁹ Přesto se německé odborné kruhy a představitelé státní správy shodovali na pozitivním hodnocení dobré práce českých úředníků a expertů.¹⁰ Praha byla podle některých názorů v důsledku intenzivní spolupráce a vysoké míry institucionální spolehlivosti zařazena v německém vnímání „mezi staré členské země EU“.¹¹ Bezprecedentní vstřícnost projevila kancléřka Merkelová, když několikrát integrovala českou stranu jako předsednictví EU do jednání, na něž nedostala pozvání. Přizvala tak premiéra Topolánka a ministra Schwarzenberga do svého letadla k letu na blízkovýchodní summit v Šarm aš-Šajchu (18. ledna), a umožnila jim tak reprezentovat předsednictví EU. Podobně prosadila zástupce ČR na jednání skupiny G20 v Londýně.¹² Podpořila českou opozici vůči snahám francouzské politiky dotovat svůj automobilový průmysl.¹³ V Německu si zvláštní autoritu vydobyl ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg, výborné pracovní kontakty si vytvořil např. velvyslanec pro oblast energetické bezpečnosti Václav Bartuška, místopředseda vlády pro evropské záležitosti Alexandr Vondra, první náměstek MZV Tomáš Pojar, dlouhodobě pak zastupitelský úřad ČR v čele s velvyslancem v SRN Rudolfem Jindrákem.

Po pádu vlády našla tzv. úřednická vláda plnou podporu opět zejména u německých partnerů.¹⁴ Kancléřka Merkelová se jako jediný představitel velké země účastnila vrcholné schůzky EU k Východnímu partnerství (7. května). Projekt ovšem neměl antagonizovat Rusko, nezahrnul příslib přijetí dalších zemí do EU a nezaváděl bezvízový styk se zeměmi, jež zahrnoval. I po zbytek roku zůstalo východní partnerství důležitým tématem v česko-německých vztazích.

Ratifikace Lisabonské smlouvy

Odpůrci „Lisabonu“ v ČR přivítali zřetelný kritický odstup německého ústavního soudu od stavu evropské integrace.¹⁵ Členové Spolkového ústavního soudu v čele s jeho předsedou navštívili české partnery v Brně a jednali o ochraně ústavnosti a *Lisabonské smlouvě*.¹⁶ V říjnu byl Ústavní soud ČR kritizován za to, že přijal nového německého velvyslance Johannese Haindla; bránil se nicméně tím, že šlo o nástupní návštěvu nového německého diplomata.¹⁷ Prezident Klaus nezískal pochopení SRN stran platnosti dekretů prezidenta Beneše,¹⁸ Berlín ale podpořil kompromis.

V německých médiích někdy splývala pozice prezidenta a vlády.¹⁹ Naopak schválení *Lisabonské smlouvy* Senátem a poté i Ústavním soudem ČR bylo v Německu uvítáno jako projev odpovědnosti české politiky za Evropskou unii.²⁰

SZBP a vojenská politika

Rok 2009 uzavřel první dekádu od vstupu ČR do NATO; nová spojenecká zkušenost vyústila ve sblížení jak obou států, tak jejich armád.²¹ Během silně proatlantické vlády v Praze trvaly v postoji obou států některé strategické odlišnosti: čeští atlantisté se plně stavěli za americký program protiraketové obrany; ke smyslu a charakteru tohoto programu se německá vláda stavěla značně zdrženlivě.²² Skutečnost, že americká strana projekt zcela rekonfigurovala, oslabilu nedůvěru, kterou vůči německé politice čeští zastánci protiraketové obrany projevovali.²³

Česká strana také nesdílela historická omezení použití ozbrojených sil, která se stala součástí poválečné bezpečnostní kultury SRN. Výrazem praktické kompatibility obou armád naopak byla spolupráce v *Air Policing* vzdušného prostoru baltských států NATO. Pozice obou států byly slučitelné i v otázce reformy NATO a strany se dohodly na vytvoření expertní skupiny, která by se danou problematikou měla zabývat.

Evropské velitelství, které pro EU v Geltowě u Postupimi vytvořil Bundeswehr, v roce 2009 využívala česko-slovenská battlegroup. Tato spolupráce je vnímána jako významný projev kompatibility a vzájemné důvěry mezi oběma státy a jejich ozbrojenými silami.²⁴ Obě strany se shodovaly na tom, že perspektiva společné battlegroup 2012 představuje důležitý nový projekt, který by mohl do jisté míry nahradit chybějící společnou stálou jednotku.

Vnitro

Česká strana chtěla spojit program východního partnerství s liberálním vízovým režimem, musela nakonec akceptovat výhrady SRN (a dalších států) a svůj program přizpůsobit: obava SRN z bezpečnostní a sociálně-ekonomické zátěže byla příliš velká.

Trvalo napětí kolem kontrol českých cestujících, které na svém území v příhraničním pásmu (v souladu literou, méně ovšem s duchem schengenského hraničního kodexu) provádí německá policie.²⁵ Jde o akce, které jsou českými občany pocíťovány jako diskriminační a převažují jednoznačně na bavorské straně hranice. Na podzim proto každá ze stran přijala opatření, která předpokládala větší transparentnost, posílení kontrol na české straně (strategie ministra vnitra Peciny) a zintenzivnění společných kontrol i společné práce s tiskem a veřejností.²⁶ Pokračovalo snižování kriminality v příhraniční oblasti, a to jak v Bavorsku, tak v Sasku.²⁷

Bezpečnostní problém představovaly kontakty českých a saských neonacistů, zejména mezi NPĐ a českým Národním odporem a Dělnickou stranou.²⁸ Česká strana se snažila účinně zakročit proti pronikání neonacistických skupin na české území.²⁹

Zároveň pokračovala politika zpřístupnění českoněmeckých hranic: Na Šumavě tak byly v červenci otevřeny tři nové hraniční přechody pro pěší turisty.

Sociální věci a zdravotnictví

Od počátku roku platila poněkud zjednodušená procedura pro zaměstnání českých občanů s vysokoškolským vzděláním v SRN. Jedním z nemnoha konsenzuálních cílů české politiky v EU bylo odstranit omezení pro pohyb pracovních sil.³⁰ Tento požadavek podporovali i němečtí ekonomičtí odborníci³¹ a eurokomisař Vladimír Špidla.³² Německá strana z vnitropolitických důvodů nicméně ochranu pracovního trhu ukončí dubnem 2011. Podstatným způsobem narostl počet zaměstnanců, kteří denně dojíždějí za prací do SRN.³³ Pokračovala jednání o přeshraniční nasazení záchranné služby. Rozvíjely se partnerské vztahy zdravotních zařízení sousedních regionů.³⁴

Historická agenda: rostoucí angažovanost české společnosti

Tematizace dekretů prezidenta Beneše ve sporu o *Lisabonskou smlouvu* zpochybňovala historický konsenzus v česko-německých vztazích. Sudetoněmecké krajanské sdružení sice rituálně usilovalo o zrušení platnosti dekretů prezidenta Beneše,³⁵ ale nanejvýš přispívalo k blokadě česko-bavorských vztahů na politické úrovni. Opt-out z Charty práv vnesl odlišné standardy do postavení občanů ČR a SRN v EU.

Hlavní pozornost patřila dvacátému výročí pádu berlínské zdi a „sametové revoluce“, a tedy osobnostem, jako je Václav Havel.³⁶ V Berlíně se 1. října v panelové diskusi setkal se svým bývalým mentorem, exprezidentem Richardem von Weizsäckerem, a 3. října obdržel ocenění německých médií *Quadriga*.

Vláda ČR považovala za čistě vnitroněmeckou záležitost projekt veřejnoprávní nadace Útěk, vyhnání, usmíření.³⁷ Rostla však neformální angažovanost, s níž se česká společnost zabývá tragickou minulostí. Tak česká policie zjistila viníky poválečného masakru Němců v Postoloprtech na Lounsku,³⁸ v Kryštofově Údolí na Liberecku obnovili občané hroby padesáti někdejších německých obyvatel atd. Nevyřešená zůstala majetkoprávní kauza města Cheb, které se snaží prodat hájovnu a pozemek (623 hektarů), jež od roku 1927 právoplatně vlastní poblíž německého Tirschereuthu.³⁹ Naopak řešení našel požadavek na odškodnění českých občanů, kteří za války nuceně pracovali v ghettech.⁴⁰

Vzhledem k hospodářské krizi vzrostla role česko-německého Fondu budoucnosti. Během roku schválil podporu zhruba 600 projektů nekomerční česko-německé spolupráce dotací celkem 76 mil Kč.⁴¹

Byla zahájena rekonstrukce Muzea Ústí nad Labem, do něhož přesídlí i obecně prospěšná společnost Collegium Bohemicum. Collegium v roce 2009 organizovalo (v Čechách poprvé) Středoevropský den o česko-saské odborné spolupráci.⁴² Česká strana se nezapojila do kontroverze stran jmenování Eriky Steinbachové do rady veřejnoprávní nadace Útěk, vyhnání, usmíření, ministr Kohout nicméně podpořil postoj ministra Westerwelleho, když zdůraznil, že podobné projekty mají národy spojovat, nikoli rozdělovat.

Hospodářství

Německo zůstávalo hlavním hospodářským partnerem České republiky, ale vzhledem k hospodářské krizi klesla vzájemná obchodní výměna za první půlrok o 18,7 %, český vývoz o 12,8 %, a dovoz dokonce o 25,6 %.⁴³ Mírně se snížila rovněž přitažlivost ČR pro německé investory.⁴⁴ Členství v EU umožnilo relativní pokles (a zároveň absolutní nárůst) podílu SRN na českém zahraničním obchodě. Některá protikrizová opatření vlády SRN se v liberálních kruzích ČR setkala se systémovou kritikou. Česká vláda požádala Evropskou komisi o posouzení podpory německé vlády při prodeji automobilky Opel.⁴⁵ Ale celkově německé „šrotovné“, rozpočtové balíčky a nákladná záchrana německých bank české ekonomice pomohly.⁴⁶ Jen prodej Škody Volkswagen díky čínskému trhu a německému „šrotovnému“ vzrostl v říjnu meziročně o 33 %.⁴⁷ Zásadním úkolem českého hospodářství bylo udržet úroveň exportu zahraničních firem, etablovaných v ČR, do SRN (60–70 % českého vývozu do SRN), stejně tak i českých podniků (30–40 % vývozu). Pozici českého hospodářství přitom oslabuje nedostatek kvalifikovaných pracovních sil, růst ceny práce (blíží se úrovni SRN) a chybějící euro.⁴⁸ 60 % německých firem investujících v ČR vnímá Slovensko díky euru jako přitažlivějšího partnera.

Energetika

Německo se po lednové „plynové krizi“ začalo více orientovat na posílení energetické politiky EU, včetně projevů solidarity a technických opatření, jako je propojování energetických sítí v rámci EU. V České republice se angažovaly hlavní německé energetické firmy E.ON a RWE, které zajistily, aby ČR v lednu během „plynové krize“ urychleně získala náhradní zdroje.⁴⁹ Na základě mezivládní dohody mohou být na území SRN skladovány strategické energetické zásoby ČR.⁵⁰ RWE svou angažovanost dále rozšiřoval a plánoval kromě výstavby plynovodu Gazela, který propojí plynovod Nord Stream s ČR, také výstavbu plynovodu LBL (spojnice se vznikajícím plynovodem Nabucco)⁵¹ a rozšiřování zásobníků plynu. Trvala obava, aby německé soukromé firmy neprodaly část svých aktivit ruským firmám.

Do SRN expandoval ČEZ např. nákupem německých dolů MIBRAG a právy na výstavbu uhelné elektrárny.⁵² Z pouhého „obchodníka s elektřinou“ se tak stával aktivním účastníkem německého energetického sektoru.⁵³ Česká strana má zájem na

prodloužení životnosti německých jaderných elektráren, pro které se rozhodla nová vládní koalice, a tím snížení závislosti SRN na dodávkách nafty a plynu z Ruska a nestabilních regionů. Na druhé straně narazily české plány na výstavbu úložiště jaderného odpadu ve vojenském újezdu Boletice v oblasti Šumavy na ostrý odpor v Bavorsku, Horních Rakousech i jižních Čechách.⁵⁴

Doprava

Ve střednědobém výhledu deseti let se plánovala výstavba vysokorychlostní tratě Praha–Mnichov,⁵⁵ s problémy se nadále setkávala výstavba koridoru Praha–Draždany.⁵⁶ Německé firmy se podílely na krajské dopravě a vytvářely konkurenci ČD.⁵⁷ Přípravoval se projekt zkvalitnění euroregionálního systému přeshraniční dopravy v oblastech Bavorského lesa, Českého lesa a Šumavy; vychází z dosud jediného přeshraničního systému ČR „Ergonet“.⁵⁸ Rozvíjela se infrastruktura pro cyklistickou turistiku.

Ekologie

Základní kompatibilita přístupů a institucionalizace vzájemných vztahů na úrovni vlád umožňuje oběma stranám vystupovat jako partneři. Jistě i díky stranickému obsazení resortu zástupcem Strany zelených byla politika MŽP dosti ambiciózní a získala podporu německého resortního partnera. Tak získalo MŽP ČR dvouletý twinningový projekt v Srbsku, v němž SRN figuruje jako juniorní partner české strany.⁵⁹ Naopak prezident Klaus setrval na svém kritickém postoji, a stavěl se dokonce i poměrně nediplomaticky proti kancléřce Merkelové.⁶⁰

Českoněmecké vztahy nadále zatěžovala otázka nelegálních skládek.⁶¹ Snaha české strany – kontroverzní ve veřejnosti obou zemí – zajistit konečné úložiště jaderného odpadu vnímala politika na spolkové úrovni s pochopením.⁶²

Země a kraje

Tam, kde jsou vztahy s německými zeměmi a regiony (např. oblast trojzemí Jižní Čechy–Bavorsko–Rakousko) institucionalizované a stabilizované, pokračují i po volbě nových krajských zastupitelstev.

Dvacetiletí přeshraniční spolupráce znamená vysokou intenzitu vzájemných vztahů a jejich přirozenou decentralizaci. Jen v bavorsko-českém úseku Euroregion Egrensis vzniklo za dobu existence Euroregionu Egrensis 25 partnerských vazeb mezi městy a obcemi.⁶³

Pro českou stranu zůstávalo Bavorsko nejvýznamnějším hospodářským partnerem. Ale vzájemnému vztahu stále chyběla politická dimenze, jež je zatížena otázkou minulosti.⁶⁴ Nejvyspělejší politické vztahy proto měla ČR se Saskem. Rostl význam Severního Porýní-Vestfálska: existovalo zde okolo 40 firem s českou účastí a objem obchodu za posledních deset let vzrostl pětinašobně. Země pro české firmy představovala bránu i do zemí Beneluxu.⁶⁵

Kultura

Vysoký standard si udržela kulturní výměna. ZÚ Berlín pořádalo v souvislosti s předsednictvím a dvacátým výročí demokratických revolucí jen v první polovině roku 23 akcí. K vrcholům celoročního programu patřily akce na přelomu října a listopadu za mediálně vděčné účasti V. Havla. Mezi kulturní akce celoněmeckého formátu patřil festival architektury, pořádaný na ZÚ a v Českém centru. Tradičně vysokou úroveň měl již 14. Pražský divadelní festival německého jazyka, ale rovněž festival německy mluvených filmů. Probíhaly dny české kultury na zemské úrovni, např. v Brémách a Sasku.⁶⁶ V Mnichově byla uspořádána výstava projektu o sudetoněmeckých antifašistech Zapomenutí hrdinové. V září se v Českých Budějovicích konal 15. ročník výstavy Vzdělání a řemeslo. Jde o součást česko-bavorského projektu Perspektivy přeshraničního vzdělávání.

SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: INSTITUTE A AKTÉRI

Parlament ČR se speciálně vztahy s Německem téměř nezabýval, téma se ovšem objevovalo v řadě souvislostí vycházejících z potřeb aktuální politiky. Hospodářský výbor Poslanecké sněmovny opakovaně zmiňoval téma omezení volného pohybu služeb.⁶⁷ Energetická komise hospodářského výboru poukazovala na to, že Německo výstavbu plynovodu Nord Stream nekonzultovalo s partnery na východ od svých hranic.⁶⁸ Na jednání Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny zmínil Německo (a další země) A. Vondra jako příklad ratifikačního postupu, při němž parlament připravuje dodatečné zákony a usnesení.⁶⁹ Výbor pro evropské záležitosti (VEZ) si na své jednání 16. dubna pozval německého poslance EP Almara Brocka k otázkám ratifikace *Lisabonské smlouvy*.⁷⁰ Na říjnovém zasedání VEZ vyjádřil místopředseda výboru Jan Hamáček přesvědčení, že se postoj prezidenta Klause k ratifikaci *Lisabonské smlouvy* na německé straně setkal s nepochopením a situace může mít negativní dopad na vzájemné vztahy.⁷¹ Nedostatkem parlamentního rozměru politiky byla malá aktivita česko-německé parlamentní skupiny, a to na obou stranách. Vztahy s významným sousedem tak zůstávaly především věcí exekutivy, netvořily zásadní dimenzi bilaterální relace, která by přispívala ke komunikaci na úrovni *politics* a tím stabilizovala vztahy nezávisle na konstelaci na vládní úrovni.

Vláda

Koordinace politiky mezi MZV a úřadem místopředsedy vlády pro evropskou integraci se během předsednictví víceméně ustálila a ukázala se jako v podstatě efektivní. Potenciál blízkosti s Německem, vytvořený během předsednictví, byl spojen se završením odstraňování bloků v horizontálních vztazích mezi českými a německými partnery v nejrůznějších vládních institucích. Poprvé se v průběhu předsednictví uskutečnila výměna diplomatických pracovníků, kdy na MZV v Praze pracovala Petra Dachtlerová a v Berlíně od září Lenka Štětková. Ale úřednická vláda mohla spíše jen

udržovat status quo a pokračovat v probíhající agendě než prosazovat nové iniciativy. Omezená byla intenzita osobních kontaktů mezi českými a německými představiteli, kromě premiéra a ministra zahraničních věcí. Navíc dočasnost funkce premiéra a negativní image prezidenta limitovaly vztahy na nejvyšších patrech politiky, čímž se nepřímo zvýraznila role ministerstva zahraničních věcí.

Při reprezentaci českých subjektů v SRN se nadále projevovala roztržičnost, kdy paralelně působily tři agentury – CzechTrade a CzechInvest (zřizovatel MPO), dále CzechTourism (zřizovatel MMR), kromě ZÚ pak rovněž České centrum, spadající pod MZV. CzechTrade v Kolíně nad Rýnem bylo posíleno (místo jednoho nyní dva pracovníci). Hospodářská krize stimulovala dlouhodobé úvahy o racionalizaci systému. Připravovalo se modelové řešení, které by mohlo sloužit jako pilotní projekt pro zastoupení ČR v dalších zemích: MZV zvažovalo vytvoření „Czech House“ v Düsseldorfu, v němž by se „pod jednou střechou“ (a tedy se značnými úsporami) sešly CzechTrade, CzechInvest, CzechTourism, České centrum i konzulární pracoviště a obchodní zástupce ZÚ. ČR by byla po uzavření generálního konzulátu v Bonnu konečně adekvátně zastoupena v západní části Německa, s níž má bohaté hospodářské i společenské styky.

V rámci úspor, které doléhají i na českou zahraniční službu (úspory o 20 % v roce 2010), se zvažovala restrukturalizace českých zastoupení v SRN. Bylo např. zrušeno České centrum Drážďany, nadále zde nicméně působil Generální konzulát, na který přešly i kulturní funkce. Objevoval se názor, že by České centrum v Berlíně mělo být blíže ZÚ a měl by jej vést diplomat. Jako symbolické gesto dobré spolupráce aktivizovala česká strana dlouhodobou myšlenku vzájemného vstřícného řešení při zajištění objektů zastupitelských úřadů obou zemí. SRN měla nadále zájem získat do svého vlastnictví pražský Lobkovický palác, sídlo zastupitelského úřadu od poloviny sedmdesátých let a symbol německého sjednocení, česká strana očekávala nabídku adekvátního objektu nejlépe v blízkosti Braniborské brány v Berlíně. Česká republika v Berlíně vlastní architektonicky zajímavou, ale provozně a nákladově nevyhovující stavbu ve stylu moderny sedmdesátých let.⁷⁸

Po ukončení českého předsednictví v EU uzavřel svoji úspěšnou misi v Praze velvyslanec SRN Helmut Elfenkämper a byl vystřídán Johanem Haindlem, dříve radou velvyslanectví SRN ve Washingtonu.

Prezident

Vztah mezi vládou a prezidentem se dostal do téměř otevřené krizové fáze, zejména pokud jde o evropskou politiku. Prezident Klaus ve svém úspěšném manévru proti *Lisabonské smlouvě* (junktim s dekrety prezidenta Beneše) plně využil svého „vydíracího potenciálu“. Zároveň se již tradičně angažoval na zemské úrovni, zejména ve vztazích se Saskem, kdy např. 18. února přijal saského premiéra Stanislava Tillicha při jeho návštěvě Prahy. Sám navštívil Německo několikrát, cesty měly nicméně spíše společenský charakter. 9. listopadu tak zastupoval spolu s premiérem Fischerem ČR na oslavách dvacátého výročí pádu berlínské zdi.

NĚMECKÁ DIMENZE ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V POLITICKÉM, VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Politické strany

Problémem české politiky byl nedostatečně široký konsenzus. Projevovalo se rozdělení politické scény na atlantický, kontinentální/evropeistický, internacionalistický a autonomistický proud.⁷³ V české a německé politice tak přetrvávala jistá asymetrie. Rozpory ohledně vztahu k *Lisabonské smlouvě* přesunuly štěpící linii mezi autonomisty na jedné straně a všemi ostatními proudy na straně druhé: Poprvé tak česká politická scéna připomínala v přístupu k EU rozvrstvení politických sil v SRN. Ale kauzální spojení odporu vůči *Lisabonské smlouvě* s „obranou“ dekretů prezidenta Beneše znejistilo i část proevropských kruhů, zejména vedení ČSSD.

S výjimkou ODS, která nadále neměla bližší vztahy se svým přirozeným partnerem v SRN – CDU –, udržovaly české politické strany přímé a značně personalizované kontakty se svými německými protějšky. V ČSSD pokračovala těsná vazba mezi předsedou strany Jiřím Paroubkem a Gerhardem Schröderem (SPD), který se zapojil do evropské volební kampaně sociální demokracie.⁷⁴ Zřejmě i tento těsný vztah vrhal na ČSSD podezření, že přejímá nekritickou „schröderovskou“ linii ve vztahu k Rusku, a nevnímá proto ani jako problematický projekt plynovodu Nord-Stream. V případě Strany zelených šlo především o pokračování vazeb na poslance Evropského parlamentu za německé Zelené Miloše Horáčka a částečně i na Daniela Cohn-Bendita.

Turbulence na politické scéně v době předsednictví v EU ukázaly, že proces evropeizace české politické scény probíhá nerovnoměrně a jeho hloubka a trvalost představují otevřenou otázku.

Veřejný prostor

Jednou z mála oblastí, k nimž se ve vztazích se SRN vyjadřovala veřejnost, byla otázka platnosti dekretů prezidenta Beneše, kdy dvě třetiny Čechů míní, že Benešovy dekrety mají nadále platit.⁷⁵ Šlo nicméně o spíše virtuální přítomnost tématu v české politice: ani česká, ani německá vláda platnost dekretů jako právního dokumentu na agendu vzájemných vztahů nestavěla.

Média

Vedlejším produktem strážlivého přístupu k česko-německým vztahům byl omezený mediální zájem o západního souseda. Média se většinou nepodílela na resuscitaci „(sudeto)německého strašáka“ v souvislosti s ratifikací *Lisabonské smlouvy*. „Sociální kapitál“ zkušeností z evropské politiky v tom sehrával významnou roli. Dvanáct let od podpisu česko-německé deklarace se v českých médiích projevilo převažujícím odstupem od tématu a odmítnutím instrumentalizace otázek minulosti pro aktuální politické účely. Plně prezidenta podpořil pouze tisk KSČM.⁷⁶ Ale pochopení pro tendenci prezidenta Klause „boboškovat“ vyjadřoval i Daniel Kaiser, písničik o „zbytkovém riziku majetkových poměrů v zemi“.⁷⁷ Doba předsednictví v EU, které se dočkalo kritické odezvy zejména na levici, zvýraznila roli SRN. Nejen *Haló noviny*, ale

také *Právo* prezentovaly např. úspěšné řešení lednové tzv. plynové krize jako zásluhu spíše Angely Merkelové než Mirka Topolánka.

Pozornost, jakou česká média udělovala Německu a reflexi předsednictví v německých médiích, celkově neodpovídala důležitosti česko-německé relace. Největší pozornost se upírala na hospodářský vývoj v SRN a jeho dopady na českou ekonomiku. V lednu z celkového počtu šesti článků bylo pět ve čtyřech hlavních listech zaměřeno na německé hospodářství, a to poměrně kriticky.⁷⁸ Zvláštní související téma představovala otázka otevření německého pracovního trhu a noviny informovaly o snaze eurokomisaře Vladimíra Špidly situaci řešit jednáním.⁷⁹ V květnu a červnu začal sílit optimismus v očekávání stabilizace německé ekonomiky.⁸⁰ Německá snaha o větší odpovědnost manažerů a jejich adekvátní hodnocení byla považována za příkladnou.⁸¹ Optimistické zprávy o německém hospodářství na konci roku daly zjevně větší prostor tématům běžné vztahové agendy, jako je např. legální dovoz odpadu do ČR, či spor Chebu a německého státu o tzv. Chebský les. Kromě boje prezidenta Klause proti Lisabonu byla jen výjimečně věnována pozornost otázkám minulosti: zejména koncem roku se média zaměřila na snahy Eriky Steinbachové získat místo v řídicím orgánu nadace Útěk, vyhnání, usmíření vznikajícího v Berlíně.⁸² Důležité téma představovaly boje v Afghánistánu, včetně krvavého červencového leteckého útoku na cisterny s pohonnými hmotami, který nařídil německý velitel PRT. Pozornost poutaly také kriminální případy, které měly přeshraniční dosah. V závěru roku byla vrcholem vzájemných vztahů návštěva nového ministra zahraničních věcí Guida Westerwelleho, které ovšem média věnovala minimální pozornost.

Prakticky všechna média, kromě levicového *Práva* a komunistických *Haló novin*, vyjadřovala obavu z putinovského Ruska a údajného příklonu SRN, a zejména německé levice, k Moskvě. Gerhard Schröder byl např. prezentován jako Putinův „šerpa“, který lobbuje za ruské zájmy i v Praze.⁸³

ZÁVĚR

Rok 2009 potvrdil, že členství v EU výrazně zintenzivnilo vzájemné vztahy: Německo bylo hlavním partnerem ČR v obtížné roli předsednického státu EU. Nestálost české politiky ovšem dala za pravdu i známé tezi, že evropeizace propojuje a posiluje především horizontální vazby střední a vyšší úrovně státní administrativy. Politická elita v tomto procesu ztrácí na váze, stejně jako alespoň dosud i parlamentní orgány. Rozpor mezi neuspořádanou českou politikou a efektivní prací státního aparátu, včetně diplomatické služby, se projevil i v česko-německých vztazích.

Členství v EU zároveň zdánlivě paradoxně snižuje relativní závislost na SRN: nejen v hospodářské oblasti stimuluje přímé bilaterální a multilaterální vztahy s dalšími členy EU, v závislosti na souběhu zájmů při projednávání jednotlivých otázek integračního procesu. V české politice ovšem chyběla středně- a dlouhodobá vize, založená na analýze oblastí blízkosti a rozdílů postojů ČR a SRN.

Nedostatkem české politiky byly i nerovnovážné vztahy českých a německých politických stran. Posílení parlamentní dimenze by v této situaci přispělo ke stabilizaci

vzájemného vztahu a snížilo by výkyvy v případě střídání ve složení vlády, zejména na české straně. Tento rozměr politických vztahů mohl do jisté míry suplovat neexistující vztahy mezi některými politickými stranami, zejména ODS a německými partnery (CDU a FDP).

Národovecký „boj na obranu vlasti“ měl i dvanáct let po podpisu česko-německé deklarace, deset let od integrace do NATO a pět let po vstupu do EU jisté šance ovlivnit aktuální politiku. Reakce většiny společnosti a politické elity byla nicméně převážně věcná. Zachování platnosti dekretů prezidenta Beneše sice zůstávalo nezpochybnitelným imperativem české politiky. Sklony k nacionální hysterii a účelové „konzumaci“ minulosti se ale – zejména na rozdíl od zjištěné atmosféry poloviny devadesátých let nebo roku 2002 – projevovaly jen u nestejnorodé menšiny politických aktérů a veřejnosti.

Uznáním blízkosti přístupů a efektivity spolupráce s Německem v EU se česká politika opět přiblížila evropské normalitě: prioritní význam Německa patří ke konstantám integrační politiky všech sousedů SRN, s určitými výkyvy (jako za vlády tandemu bratrů Kaczyńských) včetně Polska. Ostatně snaha polské politiky využít nástupu konzervativně-liberální koalice Merkelová–Westerwelle k dalšímu zintenzivnění spolupráce byla s aktivizací českého přístupu k Německu zcela v souladu.

Poznámky

- ¹ Autor děkuje za řadu podnětů a připomínek odborným odpovědným pracovníkům vládních institucí a diplomatům MZV ČR, s nimiž vedl individuální rozhovory a bez nichž by tento příspěvek nemohl být sepsán. Jde o tyto osoby (jsou uváděny v abecedním pořadí, bez udání funkcí): Michal Bucháček, Jiří Čištecký, Milan Čoupek, Tomáš Ehler, Rudolf Jindrák, Jana Kvěšková, Linda Málková, Aleš Macík, Jakub Novák, Robert Otepla. Zvláštní poděkování patří Zastupitelskému úřadu ČR v Berlíně a velvyslanci Rudolfovi Jindrákovi za vytvoření optimálních podmínek při práci na textu. Publikovaný text je samozřejmě zcela v odpovědnosti autora a vyjadřuje názory, které se nemusejí shodovat s postoji uvedených osob a institucí.
- ² Programové prohlášení vlády ČR, 1. 6. 2009. On-line: (www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=58371&tmplid=50, cit. 20. 2. 2010).
- ³ Zápis z 58. schůze Výboru pro evropské záležitosti Poslanecké sněmovny PČR, konané 12. 11. 2009. On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=60203, cit. 20. 2. 2010).
- ⁴ Viz vystoupení Štefana Füleho, kandidáta na post eurokomisaře. Zápis z 57. schůze Výboru pro evropské záležitosti Poslanecké sněmovny, konané 11. 11. 2009. On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=59797, cit. 20. 2. 2010).
- ⁵ Tyto obavy ovšem nepotvrdila analýza německé politiky vůči Rusku, zpracovaná pro MZV ČR. Zkrácená verze analýzy byla publikována: Handl, Vladimír–Ehler, Tomáš: *Německá politika vůči Rusku – význam kontextu Evropské unie*. Policy paper ÚMV, srpen 2009. On-line: (www.iir.cz/upload/PolicyPapers/2009/Handl.pdf, cit. 20. 2. 2010).
- ⁶ *Die Welt*: Papež si u Čechů vydobyl velký respekt, nadchl mládež. Česká tisková kancelář, 29. 9. 2009.
- ⁷ Slovy jednoho z českých expertů ze ZÚ Berlín byli Němci „jedini z velké trojky, kdo neházeli českému předsednictví klacky pod nohy“. Navíc německá strana vždy českou stranu vyslechla, i když její názor přímo nesdílela – což se zpočátku týkalo např. projektu Východního partnerství. Rozhovor, ZÚ Berlín, 29. 9. 2009.

- ⁸ *První bilance z Německa vidí české předsednictví jako švejkádu*. Česká tisková kancelář, 27. 1. 2009.
- ⁹ Rozhovor s Peterem Beckerem, Stiftung Wissenschaft und Politik, červen 2009, Berlín.
- ¹⁰ Diferencované hodnocení českého předsednictví viz např. in: Schuch, Gereon–May, Marie-Lena (2009): *Außenpolitischer Debakel – Innenpolitische Chance. Die Übergangsregierung in Prag während der EU-Präsidentschaft*. DGAP-Standpunkt, May 2009, No. 5. On-line: (www.dgap.org/fi/europa/mittleuropa/publikationen/view/1de491250cd1802491211de9ee5fd34ca7f7b447b44.html, cit. 20. 2. 2010); Gehring, Hubertus–Delinic, Tomislav–Hierl, Katharina–Vogt, Maria (2009): *Zwischen Stolz und Sturz: Tschechische EU-Ratspräsidentschaft geht zu Ende*. 6. Newsletter zur tschechischen EU-Ratspräsidentschaft. Konrad Adenauer Stiftung, Prag. On-line: (www.kas.de/wf/doc/kas_16926-544-1-30.pdf, cit. 20. 2. 2010); Adam, Erfried (2009): *Nach dem Sturz der Tschechischen Regierung – Wie geht es weiter in Prag und mit der EU-Ratspräsidentschaft?* Kurzberichte der Friedrich Bert Stiftung, Prag, 2/2009. On-line: (www.fesprag.cz/cs/system/files/books/Kurzbericht-2-Ad-Nach%20dem%20Sturz%20der%20Tschechischen%20Regierung.pdf, cit. 20. 2. 2010); Van der Rakt, Eva (2009): *Tschechiens angekratzte Image. EU-Ratspräsidentschaft*. Zeit-Online, 27. 6. 2009. On-line: (www.zeit.de/online/2009/27/tschechien-eu-rat, cit. 20. 2. 2010); Weichsel, Volker (2009): *Tschechische Republik*. In: Weidenfeld, Werner–Wessels, Wolfgang (eds.): *Jahrbuch der Europäischen Integration 2009*. Baden-Baden: Nomos, 2010, s. 429–432.
- ¹¹ Rozhovor s poradcem pro evropské v parlamentní skupině CDU-CSU ve Spolkovém sněmu, červen 2009, Berlín.
- ¹² Rozhovory na ZÚ ČR v Berlíně, listopad 2009.
- ¹³ *Focus: EU je rozhádaná, Merkelová spíš na straně Topolánka*. Česká tisková kancelář, 12. 2. 2009.
- ¹⁴ *Kohout a Steinmeier ujišťovali o kontinuitě českého předsednictví*. Česká tisková kancelář, 11. 5. 2009.
- ¹⁵ *Německý verdikt nezměnil úmysl napadnout Lisabonskou smlouvu v ČR*. Česká tisková kancelář, 30. 6. 2009; *Klaus v MfD: I po verdiktu německého ÚS zůstávají zásadní otázky*. Česká tisková kancelář, 2. 7. 2009.
- ¹⁶ *Čeští a němečtí ústavní soudci rokovali o Lisabonské smlouvě*. Česká tisková kancelář, 17. 7. 2009.
- ¹⁷ *ÚS odmít kritiku za schůzku s diplomatem, ovlivnit se nenechá*. Česká tisková kancelář, 7. 10. 2009.
- ¹⁸ *Mluvčí německé vlády: Klaus přišel s požadavky k „Lisabonu“ pozdě*. Česká tisková kancelář, 13. 10. 2009.
- ¹⁹ Typicky např. nazvali H.-J. Schmidt a C. B. Schiltz svůj článek v *Die Welt* „Klaus smlouvu o EU v žádném případě nepodepíše“, v podtitulku ale již stálo: „Česká blokáda reformního procesu“. Viz Schmidt, H.-J.–Schiltz, C. B.: *Tschechische Reformblockade. Klaus will EU-Vertrag auf keinen Fall unterschreiben*. Die Welt, 13. 10. 2009. On-line: (www.welt.de/politik/ausland/article4830553/Klaus-will-EU-Vertrag-auf-keinen-Fall-unterschreiben.html).
- ²⁰ *Čeští senátoři odvrátili poškození ČR i EU, soudí německý tisk*. Česká tisková kancelář, 7. 5. 2009.
- ²¹ Rozhovor na MZV SRN, Berlín, 27. 6. 2009.
- ²² *Merkelová pro zapojení Ruska do štítu, věří ve vstřícného Obamu*. Česká tisková kancelář, 20. 1. 2009.
- ²³ *Obamovo zrušení štítu v ČR je pro německý tisk moudrým krokem*. Česká tisková kancelář, 18. 9. 2009.
- ²⁴ Rozhovor na MO SRN, Berlín, 3. 7. 2009.
- ²⁵ *Cheb chce jednat o kontrolách českých řidičů v Německu*. Česká tisková kancelář, 24. 2. 2009.
- ²⁶ *Německá vláda popírá nepřiměřenost kontrol u hranic s Českem*. Česká tisková kancelář, 29. 10. 2009.
- ²⁷ *Bavorská policie: Po zrušení celních kriminalita u hranic klesla*. Česká tisková kancelář, 7. 4. 2009; *Češi kriminalitu v Sasku nezvyšují, prý tam stále klesá*. Česká tisková kancelář, 10. 6. 2009.
- ²⁸ *Nebezpečné známosti – pravicový extremismus v malém pohraničním styku*. Heinrich Böll Stiftung, Sachsen 2009. On-line: (www.boell.cz/downloads/nebezpecne_znamosti.pdf, cit. 20. 2. 2010).
- ²⁹ Viz např. *Němci hajlující v sobotu v Plzni dostali trest vyhoštění*. Česká tisková kancelář, 24. 3. 2009.

- ³⁰ *Nečas: ČR chce přinejmenším rozvolnit překážky volného trhu práce.* Česká tisková kancelář, 23. 1. 2009.
- ³¹ *Podle odborníků by Německu otevření pracovního trhu prospělo.* Česká tisková kancelář, 30. 4. 2009.
- ³² *EK přijala vysvětlení Berlína a Vídně o omezeních pracovního trhu.* Česká tisková kancelář, 8. 6. 2009.
- ³³ Na celkovém počtu pendlerů do SRN se ČR podílela (stejně jako Polsko) asi 7 %. Největší počet pendlerů do SRN přijíždí z Francie a Rakouska. *Expert: Lidí, co z pohraničí jezdí do Německa za prací, přibývá.* Česká tisková kancelář, 8. 12. 2009.
- ³⁴ *Cheb chce spolupracovat se sítí nemocnic v Německu.* Česká tisková kancelář, 3. 8. 2009.
- ³⁵ *Posselt vyzval předsednickou ČR k odstranění Benešových dekretů.* Česká tisková kancelář, 2. 1. 2009; *Na sudetoněmeckém srazu zněly různé výzvy ke zrušení dekretů.* Česká tisková kancelář, 30. 5. 2009.
- ³⁶ *Václav Havel dostal německou mediální cenu Zlatá slepice.* Česká tisková kancelář, 30. 9. 2009.
- ³⁷ *DPA: Česko potvrdilo odmítavý postoj k vysídlenecnému centru.* Česká tisková kancelář, 26. 2. 2009.
- ³⁸ *Aktuálně. cz: Policie našla viníky masakru Němců na Lounsku.* Česká tisková kancelář, 1. 6. 2009.
- ³⁹ *Cheb se pokouší prodat hájovnu v Německu, patrně však neuspěje.* Česká tisková kancelář, 27. 7. 2009.
- ⁴⁰ Jde asi o sedm set osob převážně židovského původu. Viz *České oběti nacismu mohou brát za práci v ghettech německý důchod.* Česká tisková kancelář, 21. 9. 2009.
- ⁴¹ *Fond budoucnosti podporuje projekty směřující ke spolupráci a toleranci mezi mládeží.* Tisková zpráva Fondu budoucnosti, Praha, 26. 3. 2009; *Fond budoucnosti rozdělil 22 milionů korun na česko-německé projekty.* Tisková zpráva Fondu budoucnosti, Praha, 16. 6. 2009; *Fond budoucnosti se těší na nové česko-německé aktivity mládeže.* Tisková zpráva Fondu budoucnosti, Praha, 30. 9. 2009; *Češi a Němci získali 19 milionů Kč na společné projekty.* Tisková zpráva Fondu budoucnosti, Praha, 9. 12. 2009. On-line: (www.fonbudoucnosti.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=5967, cit. 20. 2. 2010).
- ⁴² Ten se konal v rámci Dnů české a německé kultury. Viz *Významná česko-saská vědecká konference přinese Ústí nad Labem hned dvě české premiéry.* On-line: (www.collegiumbohemicum.cz/clanek/160-vyznamna-cesko-saska-vedecka-konference-prinese-usti-nad-labem-hned-dve-ceske-premiery, cit. 20. 2. 2010).
- ⁴³ *Souhrnná teritoriální informace Německo.* Zpracováno a aktualizováno Zastupitelským úřadem ČR v Berlíně k 1. 10. 2009. BusinessInfo.cz, ZÚ Berlín 2009, s. 90. On-line: (www.businessinfo.cz/cz/rubrika/nemecko/1000636, cit. 20. 2. 2010).
- ⁴⁴ *Česko je z nových zemí EU třetí v atraktivitě pro německé firmy.* Česká tisková kancelář, 2. 4. 2009.
- ⁴⁵ *E15: Česko protestuje proti podpoře automobilky Opel.* Česká tisková kancelář, 12. 10. 2009.
- ⁴⁶ *Kalousek pro Ekonom: České ekonomice pomohou německé balíčky.* Česká tisková kancelář, 5. 2. 2009; *Škoda bude vyrábět fabie znovu pět dní v týdnu, díky zájmu Němců.* Česká tisková kancelář, 5. 2. 2009.
- ⁴⁷ *VW v říjnu zvýšil prodej o 11 procent, Škoda Auto o 33 procent.* Česká tisková kancelář, 13. 11. 2009.
- ⁴⁸ *Macík, Aleš: Probuzení v Německu pocítíme později.* iHNED.CZ, 19. 11. 2009.
- ⁴⁹ *RWE Transgas: Dodávky plynu již pokrývají spotřebu ČR i tranzit.* Česká tisková kancelář, 21. 1. 2009.
- ⁵⁰ *Vystoupení náměstka předsedy Správy státních hmotných rezerv ing. Dušana Makovce na VEZ PSP.* Zápis ze 48. schůze Výboru pro evropské záležitosti Poslanecké sněmovny PČR, konané 5. 3. 2009. On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=53934, cit. 20. 2. 2010).
- ⁵¹ *HN: Společnost RWE plánuje v Česku nový plynovod za 2,2 mld. korun.* Česká tisková kancelář, 5. 3. 2009.
- ⁵² *ČEZ podal nabídku na koupi podílu německé energetické firmy ENSO.* Česká tisková kancelář, 27. 10. 2009.
- ⁵³ *Konsorcium ČEZ a J&T dokončilo akvizici německých dolů MIBRAG.* Česká tisková kancelář, 10. 6. 2009.

- ⁵⁴ *CSU protestuje proti uložení jaderného odpadu v jižních Čechách.* Česká tisková kancelář, 29. 5. 2009.
- ⁵⁵ *Z Prahy do Mnichova má vést vysokorychlostní trať.* Česká tisková kancelář, 25. 2. 2009.
- ⁵⁶ *Příprava koridoru z Drážďan na Prahu prý bude složitá.* Česká tisková kancelář, 26. 2. 2009.
- ⁵⁷ *ČD se nelíbí, že německý dopravce může dostat od krajů více peněz.* Česká tisková kancelář, 26. 2. 2009.
- ⁵⁸ *České a bavorské příhraničí podepsalo dohodu o rozvoji dopravy.* Česká tisková kancelář, 8. 4. 2009.
- ⁵⁹ *Jde o projekt Strengthening Administrative Capacities for Implementation of Air Quality Management System (Posílení administrativních kapacit pro implementaci systému řízení kvality ovzduší).*
- ⁶⁰ *Klaus ve Washingtonu kritizoval výrok Merkelové o klimatu.* Česká tisková kancelář, 4. 11. 2009.
- ⁶¹ *Za nelegální skladování odpadů v Černousích dostala firma pokutu.* Česká tisková kancelář, 13. 7. 2009.
- ⁶² *Německý ministr prý sleduje českou debatu o jaderných úložištích.* Česká tisková kancelář, 10. 9. 2009.
- ⁶³ *Neue Broschüre: „Gelebte Nachbarschaft“.* Deutsch-tschechische Presseagentur, 26. 1. 2010. On-line: (www.dtpa.de, cit. 20. 2. 2010).
- ⁶⁴ *Bavorský premiér Seehofer chce navštívit Česko.* Česká tisková kancelář, 17. 1. 2009.
- ⁶⁵ *Severní Porýní-Vestfálsko láká investory z Česka a Polska.* Česká tisková kancelář, 30. 9. 2009.
- ⁶⁶ *Ministr Riedlbauch zahájil 11. Dny české a německé kultury.* Česká tisková kancelář, 30. 10. 2009.
- ⁶⁷ *Zápis z 39. schůze Hospodářského výboru Poslanecké sněmovny PČR, konané 25. 2. 2009.* On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=53596, cit. 20. 2. 2010).
- ⁶⁸ *Zápis z 12. schůze Podvýboru pro podnikatelské prostředí Hospodářského výboru Poslanecké sněmovny PČR, konané 7. 4. 2009.* On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=54709, cit. 20. 2. 2010).
- ⁶⁹ *Zápis z 35. schůze Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny PČR, konané 17. 2. 2009.* On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=54625, cit. 20. 2. 2010).
- ⁷⁰ *Zápis z 51. schůze Výboru pro evropské záležitosti Poslanecké sněmovny PČR, konané 15.–16. 4. 2009.* On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=54585, cit. 20. 2. 2010).
- ⁷¹ *Zápis z 56. schůze Výboru pro evropské záležitosti Poslanecké sněmovny PČR, konané 23. 10. 2009.* On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=59043, cit. 20. 2. 2010).
- ⁷² *SRN prý chce vlastnit Lobkovický palác, kde má v Praze ambasádu.* Česká tisková kancelář, 17. 8. 2009.
- ⁷³ *Viz Drulák, Petr: Česká zahraniční politika v době počínajícího politického rozkladu.* In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV.* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009, s. 373–379.
- ⁷⁴ *Gerhard Schröder podpořil kandidáty ČSSD v eurovolbách.* Česká tisková kancelář, 2. 6. 2009.
- ⁷⁵ *CVVM: Dvě třetiny Čechů chtějí, aby Benešovy dekrety dále platily.* Česká tisková kancelář, 4. 12. 2009.
- ⁷⁶ *Klaus brání Benešovy dekrety.* Haló noviny, 10. 10. 2009.
- ⁷⁷ *Kaiser, Daniel: Bobošíkuje prezident?* Lidové noviny, 10. 10. 2009.
- ⁷⁸ *Jde o články, které měly „Německo“ v titulku.* Viz např. Lavička, Václav: *Německo může potopit české firmy více, než se čekalo.* Hospodářské noviny, 24. 2. 2009, s. 1.
- ⁷⁹ *Šafaříková, Kateřina: Německý trh práce se Čechům neotevře.* Lidové noviny, 30. 4. 2009, s. 19.
- ⁸⁰ *Kozáková, Pavla: Důvěra v Německu stoupá.* Lidové noviny, 26. 5. 2009, s. 17.
- ⁸¹ *Bouc, František: Německé „Řešení místo strašení“.* Lidové noviny, 19. 6. 2009, s. 15.
- ⁸² *Černý, Adam: Neústupná Steinbachová rozděluje německou vládní koalici.* Hospodářské noviny, 26. 11. 2009, s. 9.
- ⁸³ *Petráček, Zbyněk: Lisabon nebo Moskva? Paroubkovi to řekne Schröder.* Lidové noviny, 2. 6. 2009. On-line: (www.lidovky.cz/petracek-lisabon-nebo-moskva-paroubkovi-to-rekne-schroder-pnz-ln_nazory.asp?c=A090602_072637_ln_nazory_pks, cit. 20. 2. 2010).

Část V:

**Dvoustranné vztahy
České republiky s vybranými
zeměmi a regiony**

Kapitola 7

Spojené státy americké v české zahraniční politice

Ondřej Ditrych

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Východiska

„Pro mnoho našich občanů jsou Spojené státy symbolem svobody a optimismu, demokracie a ekonomického úspěchu, vlastenectví a mezinárodní solidarity,“ napsal český prezident Václav Klaus v blahopřejném dopise ke zvolení Baracku Obamovi a dodal, že do budoucna doufá v další dynamické rozvíjení vzájemných vztahů.¹ Podle hodnocení MZV mají tyto vztahy již nyní nadstandardní „*spojenecký charakter a jsou založeny na sdílených hodnotách a na těsných vztazích mezi EU a USA. Politiky obou zemí mají mnoho společných prvků v oblasti bezpečnosti a při podpoře demokracie a lidských práv.*“²

Tak jako v minulých letech byly v uplynulém roce vztahy mezi ČR a USA intenzivní a staly se předmětem široké politické a veřejné diskuse. Příznačná pro ně zůstala asymetričnost (nyní však palčivěji pocíťovaná) a zejména po uzavření vízové kapitoly a útlumu spolupráce v oblasti lidských práv také dominance bezpečnostní dimenze. Významnou změnu z hlediska zintenzivnění vztahů přineslo české předsednictví Radě EU v první polovině roku. S tím je spojen i metodologický problém odlišení dvoustranných a mnohostranných vztahů, který tradičně nastává spíše v souvislosti s relacemi mezi členskými státy EU. (Na druhé straně české předsednictví si vytklo posilování vzájemné spolupráce v rámci transatlantického dialogu a odstranění stávajících bariér. Zaznamenáníhodných výsledků však v tomto směru nedosáhlo.)³ Dílčí paralýza dvoustranných vztahů byla způsobena březnovým pádem Topolánkovy vlády a ustavením úřednického kabinetu, které se podepsalo i na převážení relativního významu aktérů české zahraniční politiky. Protože témata vzájemných vztahů, zejména modalita raketové obrany a česká účast na tomto systému, zůstávala i nadále svrchovaně „politická“, vzrostl význam podstatných (avšak politických) aktérů – politických stran. Z hlediska konkrétních ideologických pozic poklesl vliv atlantistů, kteří v posledních několika letech dominovali exekutivní úrovni utváření zahraniční politiky.

Politický kontext

Česká zahraniční politika ve vztahu k USA byla v uplynulém roce, stejně jako v letech minulých, předmětem intenzivní politické diskuse. Její roznětkou se staly americké plány umístit na českém území radarovou stanicí jako součást amerického systému raketové obrany. Dosud imaginární radarová koule byla zároveň, podobně jako v minulosti, magnetem obecných geopolitických vizí budoucnosti ČR a její „velké strategie“. Kromě USA v nich zaujímalí prominentní úlohu i další aktéři, jako Rusko, NATO a EU.

Politickou debatu je možno rozdělit do dvou fází. První fáze byla přirozeným pokračováním (či dozníváním) několikaleté debaty, provázející proces sjednávání „radarových smluv“ na vládní úrovni a jejich projednání Parlamentem ČR (kde byly již 27. 11. 2008 přijaty Senátem, ale nakonec 17. 3. 2009 Topolánkovou vládou jen týden před jejím pádem staženy z programu jednání Poslanecké sněmovny). Pozice aktérů vycházely z jejich tradiční orientace, čemuž odpovídala i relevantní politická štěpení. Topolánkova vláda zastávala nadále internacionalistickou pozici se silným atlantistickým momentem, který následně zdůrazňovala zejména ODS (a později TOP 09). Výrazněji kontinentální internacionalismus byl i v uplynulém roce příznačný pro ČSSD a Stranu zelených. Podobně KSČM zůstala tradičně autonomistická.⁴

Výrazným zlomem bylo oznámení rozhodnutí americké vlády změnit zamýšlenou architekturu systému (17. září). Byť nebylo toto rozhodnutí přinejmenším pro českou diplomacii a ty politiky, kteří v minulých letech stáli v jejím čele (Vondra, Schwarzenberg) překvapením, na diskurzivní rovině vyvolala událost bouři, která byla v jistém smyslu bouří ve sklenici vody. Tato bouře se sice přímo nedotkla toho, co by ČR měla *dělat*, ale užitečným způsobem odhalila pozice i hodnotová východiska klíčových politických aktérů, kteří se cítili nuceni je zřetelně artikulovat. Předseda ČSSD Jiří Paroubek hovořil o „vítězství českého lidu“. Americké rozhodnutí údajně potvrdilo názor dlouhodobě zastávaný ČSSD, že „*obranný štít by nebyl součástí kolektivní obrany NATO*“.⁵ Předseda ODS Mirek Topolánek z rozhodnutí odvodil, že „*Američané nemají o ten náš prostor až takový zájem*“ a pro ČR to znamená, že „*nejsme ukotveni pevně bezpečnostně, spojenecky, partnersky. Je to jisté ohrožení*“.⁶ Rozhodnutí přivítala KSČM i Strana Zelených, jejichž předseda Ondřej Liška jej označil za potvrzení jejich dlouhodobého názoru, že nová vláda projekt přehodnotí. Liška kvitoval (údajnou) americkou snahu co nejvíce zapojit Rusko do obrany transatlantického prostoru a mírovou cestou řešit hrozby vyplývající z jaderného zbrojení Íránu (není bez zajímavosti, že existenci íránského jaderného zbrojního programu zde chápe jako objektivní fakt). Spojenecké vztahy nepovažuje za narušené, neboť ČR zůstává pevně zakotvena v EU i NATO.⁷ Paradigma „vítězství českého lidu“ přijali i brdští starostové, podle nichž se tento lid („protestující lidé“) postavil proti českým politikům a uhájil suverenitu do doby, než se v USA změnila vláda a „*Američané vyslyšeli názor lidí z České republiky*“.⁸

Větší část těchto názorů spojuje provincialismus, který charakterizuje na jedné straně sebezahleděnost, na druhé neporozumění dlouhodobě směřovatelným činitelům americké zahraniční politiky. Toto mínění se jejím smyslem bylo na české straně způsobeno nedostatkem realismu, kvůli němuž mohla být stěžejí správně vyhodnocena po-

vaha americké „velké strategie“ i místo ČR (a střední Evropy obecně) v ní. Nelze přitom říci, že by toto mínění bylo v politické debatě novinkou. Velmi zřetelné podoby však v uplynulém roce nabylo v souvislosti s potřebou interpretovat proměnu americké politiky obecně i ve vztahu k České republice.

S nástupem prezidenta Obamy došlo v americké zahraniční politice k obnovení pragmatického prvků, který byl za Bushovy vlády výrazně oslaben. Na jedné straně nepřikládá Obama transatlantickému společenství zdaleka takový význam jako evropští atlantisté a nevidí strategické důvody být „evropskou mocností“, jelikož se to neshoduje s realisticky a omezeně definovanými americkými zájmy, zejména ve vztazích k Rusku. Vztahy mezi USA a ČR (anebo Polskem) realisticky chápe jako „normalizované“ a v kontextu vyšších politických partií – pro historické přátelství ani historickou odpovědnost USA za dění ve střední Evropě zde není mnoho místa. (Nutno říci, že v USA se tato politika samozřejmě setkává s kritikou z různých stran, a to i ve svém konkrétním projevu opuštění starého plánu na vybudování částí raketové obrany ve střední Evropě. Bezprostředně po oficiálním oznámení vládního rozhodnutí hovořil např. David Kramer z Marshall Fund o „zradě“ na Čechách a Polácích, Nile Gardiner z Heritage Foundation zase oživil v této souvislosti termín *appeasement*.)⁹ Naopak ve svém bukurešťském projevu (22. října) bezprostředně před návštěvou Prahy viceprezident Biden zdůraznil, že USA nyní přemýšlejí nikoliv o tom, co mohou udělat *pro* středoevropské země, ale čeho mohou dosáhnout *společně* s nimi, zejména v oblasti prosazování demokratické transformace v zemích, jako jsou Moldavsko, Gruzie, Ukrajina, Arménie, Ázerbájdžán a Bělorusko.¹⁰

Obavy atlantistů z „nového“ kurzu americké politiky se odrazily již v dopise, který bezprostředně po návštěvě v Rusku Obamovi zaslala skupina středoevropských současných a bývalých politiků (15. července) – na české straně Václav Havel, Karel Schwarzenberg, Alexandr Vondra a Luboš Dobrovský. „*Jsmo atlantistickým hlasem v NATO a EU*“, píše autoři a stěžují si, že Rusko nerespektuje suverenitu a nezávislost středoevropských států – Moskva „*se stále chová tak, jako by měla v této části Evropy poslední slovo*“ – a Obamova vláda se o ni přestala zajímat. Žádají potvrzení USA jako *evropské mocnosti*, posílení NATO, zachování plánů na vybudování raketové obrany, bližší vztahy mezi EU a USA a blízkou spolupráci v oblasti energetické bezpečnosti.¹¹ Po oznámení amerického plánu vystřídala obavy zahořklost, pocit bezpečnostní neukotvenosti (Topolánek) a zhrzené přihlášení k myšlence evropské obrany (Vondra): „*Je prostě fakt, že zvláštní vztahy s Amerikou narazily na svoje limity a byla by chyba si to ještě rozházet se spojenci v Evropě. Kdo nám pak zbude? Rusové v Karlových Varech*“.¹² Zdali jde v táboře atlantistů o dlouhodobější proměnu, ukáže teprve budoucnost.

Spíše nepochopení než obava z amerického pragmatismu byla patrná na straně těch, kdo se na české politické scéně označují za Obamovy soupeřníky (ČSSD). Unikalo jim, že důvody změny strategie budování raketové obrany nebyly dány tím, že proponentem původní architektury byl jeho předchůdce, ani jejich odporem proti umístění součásti obranného systému v ČR. Nevztahovaly se ani k úvahám o potřebě „multilateralizace“ raketového štítu pod hlavičkou NATO a nespojivě ani výhradně s velmocenskými vztahy mezi USA a Ruskem.

Výše popsanou „bouři“ vystřídal přinejmenším na politické frontě nečekaný klid. Zmizení (dosud imaginární) radarové koule znamenalo zmizení USA z politické diskuse. „Zrazení“ atlantisté vyjádřili obavy nad americkým pragmatismem zejména ve vztahu k Rusku a „vítězní“ kontinentální internacionalisté kvitovali rozhodnutí Obamovy vlády stran radaru, které se zároveň pokoušeli (chybně) vysvětlit. Následně se však obě strany odmlčely – nad budoucí podobou české zahraniční politiky vůči USA se žádná diskuse nerozpoutala, byť věčná jednání o české účasti na (nové) architektuře systému na nižší úrovni již během podzimu proběhla. Na tomto vývoji se bezpochyby podílela řada faktorů – na straně klíčových politických aktérů např. užívání si plodů „vítězství“, chápání absence autochtonní české zahraniční politiky (na úkor politiky *evropské*) jako ideálního stavu či zhrzená bezradnost; nebo doladování podoby nového systému na americké straně a s ním spojené první návrhy na spolupráci s Prahou. Tak či onak, vymizení diskuse o zahraniční politice vůči USA kvůli dočasnému vyřešení jednoho kontroverzního tématu, jímž byla otázka umístění prvků raketové obrany, bylo příznakem patologie diskuse o české zahraniční politice obecně. Dny „radaru“ však ještě nejsou sečteny.

SCOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRAIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

V jednání o umístění prvků raketové obrany na českém území byl uplynulý rok přelomový. Na české straně se vláda rozhodla po několikaletém vyjednávání tzv. hlavní smlouvy a smlouvy upravující pobyt vojsk (SOFA) a o jejich schválení Senátem stáhnout jednání o nich z Poslanecké sněmovny (17. března) v obavě, že budou zamítnuty. Fischerova úřednická vláda potom necítila potřebu vyvíjet v takto ožehavé věci jakoukoli činnost. Na druhé straně probíhalo zhodnocení strategické a politické účelnosti původního projektu. Náznaky, že Obamova vláda projekt výrazně přehodnotí, existovaly od samého počátku roku. Obama i Biden (např. na mnichovské bezpečnostní konferenci, 7. února)¹³ dlouhodobě *podmiňovali* pokračování projektu jeho „spolehlivostí a rentabilitou“. V březnu *New York Times* informovaly o nabídce výměnného obchodu mezi USA a Ruskem, ve kterém by americká vláda rezignovala na raketovou obranu v původní podobě a získala na oplátku podporu při tlaku na Írán.¹⁴

Přestože američtí i ruští politici zprávu o „tajném dopise“ dementovali, pro českou diplomacii nemohlo být proto velkým překvapením, když v návaznosti na informace, které prosáklý v deníku *Wall Street Journal*,¹⁵ prezident Obama telefonicky uvědomil (byť zjevně bez předchozích konzultací s českou stranou) premiéra Fischera o změně plánované podoby systému (17. září). Veřejně potom spolu s ministrem obrany Robertem Gatesem představil novou podobu systému, která by měla úspěšněji „*čelit pro-měňující se hrozbě ze strany Íránu*“¹⁶ – zejména díky tomu, že bude uveden do provozu o sedm let dříve a soustředí se na rakety krátkého a středního doletu (Šaháb-3, Sedžil-2) představením prvků raketové obrany blíže k Íránu. Obama zároveň k ujištění ČR a Polska považoval za vhodné veřejně potvrdit trvajících platnost čl. 5 Washington-

ské smlouvy, kdežto jeho ministr obrany popřel, že by USA ustupovaly od plánu na vybudování raketové obrany.¹⁷

Přes toto ujišťování zvolila Obamova vláda cestu posílení jednoho (existujícího) pilíře uvažované komplexní architektury raketové obrany na úkor jiného. Tento třetí pilíř byl trnem v oku Rusku, které si USA chtěly naklonit stran íránského jaderného programu a v jednáních o režimu kontroly zbrojení po vypršení platnosti smlouvy START. (Rusko kvitovalo americké rozhodnutí, reálná podpora v íránské otázce se však projevila pouze souhlasem s jednou nevynutitelnou rezolucí v RB OSN, přijatou jednomyslně 24. září.) Zanedbávaným strategickým důvodem amerického rozhodnutí však je skutečnost, že nová architektura systému by měla výrazně posílit obranu nejen evropských spojenců a v Evropě rozmístěných amerických jednotek (spíše než vlastního území USA), ale i amerických spojenců a jednotek na Středním východě – Turecka, s nímž se americká vláda pokouší zlepšit vztahy pošramocené válkou v Íráku (kromě rozhodnutí o budoucnosti raketové obrany byla 17. září oznámena i zakázka na prodej raket Patriot do Turecka za 7,8 mld. USD),¹⁸ Izraele (který se USA tímto krokem možná pokouší odradit od jednostranného útoku proti Íránu), Egypta a Saúdské Arábie. Nutno podotknout, že na úrovni domácí politiky čelil Obama nemalému tlaku liberálů v Demokratické straně, aby systém zrušil úplně. Jako poškozující americké národní zájmy a sloužící pouze zájmům podstatných aktérů (zejména zbrojního průmyslu) systém v jakékoliv podobě odsoudili i američtí realisté, např. Stephen Walt z Harvardovy univerzity.¹⁹

Po oznámení amerického rozhodnutí začalo MZV informovat o tom, co česká strana získá „výměnou za radar“. Ministr Kohout zmínil při jednání s americkou delegací vyslání českého kosmonauta (astronauta?) do vesmíru nebo zřízení pobočky prestižní vojenské akademie West Point v ČR.²⁰ Náměstkyně ministryně zahraničních věcí Ellen Tauscherová, která navštívila Prahu 18. září, současně pro *Washington Post* uvedla, že byla zahájena jednání o možném umístění kontrolních prvků (*Command and Control Center*) nového systému v ČR.²¹ MZV tyto informace zprvu popřelo s tím, že na zahájení jednání se teprve čeká, a opatrně hovořilo pouze o „diskusích“.²² Později nicméně připustilo, že jednání v této věci skutečně budou probíhat. Po návštěvě náměstkyně Tauscherové byly MZV a MO připraveny „non-papery“ s návrhy účasti (jejich obsah je však nevěřejný). V listopadu poté navštívily Prahu americké vyjednávací týmy v čele s náměstkem ministra obrany Alexandrem Vershbowem, který měl rozhovor s náměstkem ministra obrany Janem Fulíkem (6. listopadu.), a náměstkyní Tauscherovou, která jednala s náměstkem Pojarem (16. listopadu). Žádné konkrétní plány české účasti v modifikovaném systému nebyly v této době zveřejněny, ale byl dohodnut časový plán dalších expertních návštěv v prvním pololetí následujícího roku.²³

Ještě předtím do Prahy zavítal v souvislosti s raketovou obranou viceprezident Joe Biden (23. října). Pro *New York Times* uvedl, že důvodem jeho cesty byla skutečnost, že oznámení změny amerických plánů ČR a Polsku (před návštěvou těchto zemí jednal ještě o americké základně v Bukurešti) „*mohlo být provedeno lépe*“.²⁴ Biden se setkal s prezidentem, premiérem Fischerem, v rezidenci velvyslance s předsedy nej-

větších parlamentních stran, M. Topolánkem (ODS) a J. Paroubkem (ČSSD), zástupci Parlamentu ČR a před odletem na letišti ještě s Václavem Havlem (kterému podle slov bývalého prezidenta řekl, že americká zahraniční politika „není naivní“),²⁵ a znovu s ministerským předsedou. Podle Fischera ČR potvrdila, že je ochotna účastnit se nového systému raketové obrany jako člen NATO. Kromě toho se jednání dotklo řady dalších bodů: energetiky v její geopolitické dimenzi (slovy premiéra: „odkud k nám přicházejí energetické suroviny“), ale i v souvislosti s dostavbou jaderné elektrárny Temelín, na níž má, kromě konsorcia vedeného ruskou firmou Atomstrojexport, zájem i americký Westinghouse; nové dohody o vědě a výzkumu; nákupu transportních letounů Hercules C-130, které mají nahradit dosluhující Antonovy An-26; a naopak možného prodeje letounů L-159 afghánské armádě.²⁶

Bezpečnostní spolupráce mezi ČR a USA se tak zdaleka neomezuje pouze na raketovou obranu. Nákup transportních letounů je mezi českou a americkou stranou jednávan dlouhodobě, stejně tak jako naplňování smluv o vědecké spolupráci (v oblasti vojenských technologií). Probíhá též strategický dialog, navázaný v roce 2008, v jehož rámci americká armáda mimo jiné dodala AČR několik terénních vozů pro použití v zahraničních misích. Těchto témat se týkalo i jednání ministra obrany Martina Bartáka s Robertem Gatesem (18. září) ve Washingtonu a Jana Kohouta s Hillary Clintonovou (21. září) při příležitosti schůze Valného shromáždění OSN (21. září) bezprostředně po oznámení nových amerických plánů raketové obrany, i delegací amerických ministerstev obrany a zahraničních věcí, které do Prahy přijely v listopadu. Dalším významným tématem byla budoucí česká přítomnost v Afghánistánu. USA měly stále zájem o výsadkáře z prostějovské 601. skupiny speciálních sil v operaci *Enduring Freedom*. Zvláště v souvislosti s přijetím nové strategie pro Afghánistán, počítající s navýšením počtu zahraničních jednotek, bylo očekáváno vznesení formální žádosti o rozšíření jejich účasti.²⁷ Na stejné téma jednal v Praze dříve i velitel CENTCOM David Petraeus (20. května). Na druhé straně ČR patrně bude v budoucnu posilovat spíše civilní část své mise v Afghánistánu, s čímž se USA zdají smířeny.

Ze symbolického hlediska byla pro vzájemné vztahy velmi významná pracovní návštěva prezidenta Obamy v Praze (4.–5. dubna). Zcela oproti zvyklostem v takovém případě čtvrtého úřadujícího amerického prezidenta, který ČR navštívil, na letišti vítal prezident Klaus s manželkou i předseda vlády v demisi Topolánek. Bilaterální rozměr Obamovy návštěvy, který se odehrál na Pražském hradě, byl však značně potlačen na úkor současně konaného summitu EU–USA, na němž se dílem podepsalo faktické české „bezvládí“ (a Obama následně také mimo záznam měl označit návštěvu za „ztrátu času“).²⁸ Hlavním tématem dlouho očekávaného projevu také nebyly vzájemné vztahy, ale vize světa bez jaderných zbraní (byť podle Klause šlo o projev „*nečekané pražský a nečekané český*“).²⁹

Pronutí dvoustranného a mnohostranného rozměru zahraniční politiky ve vztahu k USA bylo příznačné pro celé období českého předsednictví. Projevilo se ve zvýšené intenzitě vztahů, v nichž však vystupovala ve (spolu)reprezentační pozici (ať už na schůzkách EU, NATO nebo G20). Již zkraje předsednictví tak premiér Topolánek přijímal hovory od úřadujícího prezidenta Bushe (který Topoláka zastihl v Moskvě) i nastupujícího prezidenta Obamy k ozbrojenému konfliktu v Gaze.³⁰ Vzápětí po Oba-

mově nástupu do úřadu české předsednictví ocenilo jeho rozhodnutí do roka uzavřít věznicí v Guantánamu s tím, že povede k „*posílení transatlantické spolupráce v boji proti terorismu a bezpečnostní spolupráci na základě respektování mezinárodního práva a lidských práv*“.³¹ Tématem vztahů mezi EU, resp. jejími členskými státy a USA, se potom stalo přemístění těch zadržovaných („připravených k propuštění“) do států EU, kteří by mohli být ve svých domovských státech vystavováni represí. V USA na toto téma jednal 16.–17. března ministr vnitra Ivan Langer spolu s eurokomisařem Jacquesem Barrotem, naopak do Prahy později zavítali ministři vnitřní bezpečnosti Janet Napolitano a ministr spravedlnosti Eric Holder (28. dubna). V obou případech šlo o relaci USA a EU, kterou ČR pouze (spolu)zastupovala. Kromě Guantánama se jednalo i provozu systému ESTA nebo ochraně hranic. (Dalším příkladem interakce podmíněné předsednictvím ČR v Radě EU bylo 17. března jednání ministra životního prostředí Martina Bursíka v USA jako člena týmu standardní unijní Trojky a diplomatický incident v souvislosti s projevem předsedy vlády Topolánka 25. března v EP o americkém záchranném plánu jako o „cestě do pekel“, který musel urovnávat ZÚ ve Washingtonu.)

Přijímání zadržovaných vězňů nakonec nabylo i dvoustranného rozměru. Po složitých jednáních v EU (jejichž průběhem, včetně pozice české diplomacie, od které si slibovaly více, byly USA poněkud zklamány) bylo rozhodnuto, že členské státy budou mít možnost rozhodnout se samy, zdali vyjdou USA vstříc (mají však povinnost sdílet informace o přijímaných osobách s ostatními). Ještě předtím, než Obama v Praze státy EU formálně o přijetí požádal, prohlásil premiér v demisi Topolánek, že ČR možný požadavek odmítne, poněvadž to doporučila Bezpečnostní rada států, a Praha tak podobně jako většina států „*nepodlehne tlaku*“.³² Ministr vnitra Langer vzápětí potvrdil, že ČR nepřijme ani jednoho vězně, a předložil na obhajobu tohoto rozhodnutí zajímavý argument. Přijetí zadržovaných brání podle něho struktura české společnosti, která nezajišťuje, že by byli integrováni.³³

Dvoustranný i mnohostranný rozměr měla návštěva ministra zahraničních věcí Karla Schwarzenberga v USA (8.–9. února). Setkal se zde s ministryní zahraničních věcí Hillary Clintonovou, ministrem obrany Robertem Gatesem, předsedou senátní komise pro zahraniční vztahy Johnem Kerryem a na Brookings Institution vystoupil s přednáškou o prioritách českého předsednictví. Podobně tomu bylo i s washingtonskou návštěvou místopředsedy vlády pro evropské záležitosti A. Vondry (23.–24. března). Prakticky ani dvoustranný, ani mnohostranný rozměr neměla naopak pracovní návštěva prezidenta Klause (5.–9. března). Přednesl během ní řadu projevů (na konferenci ECO:nomics, pořádané listem *Wall Street Journal*, na konferenci pořádané Heartland Institute ve Washingtonu a na Kolumbijské univerzitě) věnovaných výhradně tématu změny podnebí. Zopakoval zde své názory o ohrožení svobody a klimatickém alarmismu evropských vlád. Jeho účast, zejména na konferenci Heartland Institute, dosud patrně největším klimatoskeptickým setkání, vzbudila značnou pozornost díky tomu, že Klaus zde vystoupil jako prezident předsednického státu EU.³⁴ (Martin Bursík považoval následně za nutné v komentáři uveřejněném v *Guardianu* zdůraznit, že priority českého předsednictví, dotýkající se změn podnebí, vycházejí ze zcela jiných hodnotových předpokladů.) Klaus pracovně navštívil USA ještě v září

(20.–23.), kdy vystoupil na konferenci³⁵ Cato Institute a v obecně rozpravě Valného shromáždění OSN, a v listopadu (4.–7.). Tato návštěva již jistý dvoustranný rozměr vykazovala – setkal se během ní mj. s viceprezidentem Bidenem a zúčastnil se recepcce na velvyslanectví k výročí sametové revoluce. Ale i během této cesty stihl vystoupit na konferenci o klimatických změnách.

Tradiční oblastí dvoustranné spolupráce, a to jak na multilaterálních fórech (OSN), tak v terénu, zejména prostřednictvím aktivit Člověka v tísní, byla lidská práva a transformační politika. Vedle přehodnocení plánů raketové obrany šlo o druhý nejvýraznější projev nového pragmatismu Obamovy vlády, byť mu ve srovnání s bezpečnostní dimenzí nebyla v politické a veřejné diskusi věnována fakticky žádná pozornost.

Na funkci amerického velvyslance v ČR rezignoval coby člen republikánské strany po nástupu Baracka Obamy do úřadu Richard Graber (20. ledna), který v Praze působil od roku 2006. Za svůj největší úspěch označil výjimku z vízové povinnosti pro občany ČR.³⁶ Z hlediska proměňujících se priorit americké zahraniční politiky a reálného významu, který v současnosti přisuzuje vztahům s ČR, nebylo nevýznamné, že pozice amerického velvyslance zůstala po celý zbytek roku neobsazena. Nová jmenování, zvláště v menších státech, si po nástupu nové vlády obvykle žádají čas a nelze tedy hovořit o „zanedbání“ ČR, přesto je absence snahy co nejdříve obsadit funkci vhodnou osobou v jistém smyslu výmluvná – pokud by ČR v Obamově zahraniční politice měla sehrávat významnější úlohu, jistě by jeho vláda s jmenováním neotálela. Naopak 3. února začala z nové budovy na pražském Hagiboru, kterou získala od českého státu do patnáctiletého pronájmu, vysílat stanice RFE/RL. Přesunula se sem z budovy bývalého Federálního shromáždění, která jí sloužila za ústředí od roku 1995. Velvyslanec Graber své angažmá ukončil, ale český velvyslanec ve Washingtonu Petr Kolář naproti tomu již přesluhoval, protože ke jmenování nového velvyslance s nejvyšší pravděpodobností dojde až po parlamentních volbách v roce 2010.

	Stát	datum	témata dvoustranných vztahů
Karel Schwarzenberg , ministr zahraničních věcí ČR	USA	8.–9. 2.	raketová obrana, Guantánamo
Václav Klaus , prezident ČR	USA	5.–9. 3.	–
Alexandr Vondra , místopředseda vlády ČR	USA	23.–24. 3.	Guantánamo, ESTA
Barack Obama , prezident USA	ČR	4.–5. 4.	raketová obrana, Afghánistán, další témata
David Petraeus , velitel CENTCOM	ČR	20. 5.	Afghánistán

Martin Barták , ministr obrany ČR	USA	18. 9.	raketová obrana, nákup a prodej zbrojního materiálu, vědecká spolupráce, strategický dialog
Václav Klaus , prezident ČR	USA	20.–23.9.	–
Jan Kohout , ministr zahraničních věcí ČR	USA	21. 9.	raketová obrana, vědecká spolupráce, strategický dialog
Joe Biden , viceprezident USA	ČR	23. 10.	raketová obrana, energetika, nákup a prodej zbrojního materiálu
Václav Klaus , prezident ČR	USA	4.–7. 11.	<i>oficiálně neupřesněno, podle zdrojů z MZV pokračování dialogu o tématech Bidenovy návštěvy</i>

	sjednání	ratifikace
Dohoda o vydávání stíhaných a odsouzených osob	2008	28. 4.
Dohoda o právní pomoci	2008	28. 4.
Dohoda o spolupráci při prevenci a potírání závažné trestné činnosti	2008	19. 6.
Dohoda o výměně inženýrů a výzkumných a vědeckých pracovníků	6. 11.	

Ekonomické a kulturní vztahy

V rovině ekonomických vztahů pokračoval dlouhodobý trend zvyšování absolutního objemu obchodní výměny, který však doprovází snižování jejího relativního významu zejména ve srovnání se státy EU. V posledních dvou letech se navíc obchodní vztahy mezi USA a ČR vyznačují schodkem obchodní bilance. Příčinou tohoto stavu je podle MPO nízký kurz dolaru, kterého USA využily k navyšování exportu, a dosáhly tak aktivní bilance s celou EU.³⁷

Tématem ekonomických vztahů s významným politickým prvkem, které byly projednávány na nejvyšší úrovni, byla jednak výše zmiňovaná plánovaná dostavba Temelína (o zakázku se uchází mj. americký Westinghouse) a v mezinárodním kontextu budoucnost projektu Nabucco, o jehož vybudování mají USA velký zájem a v ČR vidí jednoho z jeho největších zastánců uvnitř EU. V tomto případě jde o téma vyloženě vděčné, ale politicky citlivým tématem bylo trvající umístění ČR na černé lis-

tině, tzv. *Special 301 Report*, vydávané americkým ministerstvem obchodu, tj. mezi státy s vysokou mírou porušování autorských a licenčních práv,³⁸ nebo protekcionistický charakter amerického krizového balíčku (*American Recovery and Reinvestment Act*, 2009).

Významnou investiční zprávou uplynulého roku byla dohoda o další spolupráci Aero Vodochody s americkou firmou Sikorsky Aircraft, pro níž se podílí na výrobě vrtulníků S-76c a S-76d.³⁹ České podniky se kromě toho účastnily velkých tendrů v USA, zejména v odvětvích dopravy a právě leteckého průmyslu. Podle údajů ČNB v prvních třech kvartálech roku 2009 dosáhla hodnota amerických přímých zahraničních investic v ČR 6,1 mld. Kč.⁴⁰

	Kč (mld.)
Vývoz	34,3
Dovoz	41,9
Obrat	76,2
Obchodní bilance	-7,6

Zdroj: Český statistický úřad.

Kulturní diplomacie byla v uplynulém roce výrazně ovlivněna na jedné straně probíhajícím českým předsednictvím Radě EU, na druhé straně výročím sametové revoluce. Aktéři české kulturní diplomacie v USA (České centrum v New Yorku, ZÚ ve Washingtonu, Stálá mise při OSN) využili zájmu, jenž české předsednictví provázelo, k uspořádání řady kulturních akcí (dílem pod hlavičkou „Dnů českého předsednictví“) – od jazzového jamu k zahájení předsednictví, kterého se zúčastnili hudebníci z řady členských států EU, další jazzové koncerty ve washingtonském klubu Blues Alley, ozvěny festivalu o lidských právech Jeden svět, představení baletu Národního divadla, výstavu Národního muzea *Život je jen náhoda*, věnovanou Jaroslavu Ježkovi, až po uvedení filmového *Kinoautomatu* Radúze Činčery. Spolu s CzechTourism čeští diplomaté připravili v OSN mj. také Dny české kuchyně. K dvacátému výročí sametové revoluce se v Lincoln Center uskutečnila přehlídka filmů *The Ironic Curtain* a multi-mediální představení divadla *Archa 1989 – Window of Opportunity*, které se odehrálo v rámci festivalu *Performing Revolution in Central and Eastern Europe*, na kterém se České centrum podílelo a jehož součástí bylo mj. i výrazné představení *The Velvet Oratorio* společnosti Untitled Theater Company #61, na motivy listopadových událostí v Československu. Kromě vizuálního (zejména soudobého) umění je zaměřeni na film pro českou kulturní diplomacii v USA poměrně charakteristické – dalšími příklady v uplynulém roce byla pravidelná letní promítání českých filmů na střeše Národní budovy (*Summer on the Roof*) a dar sedmdesáti současných českých filmů, které věnoval Kongresové knihovně ve Washingtonu český ZÚ.

IDENTIFIKACE HLAVNÍCH AKTÉRŮ ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VŮČI USA

Na české straně zahraniční politiku vůči USA v jejím dvoustranném rozměru tradičně utváří celá řada státních i nestátních aktérů. Návštěvy na vysoké úrovni v ČR znamenaly zapojení prezidenta Klause nad běžnou úroveň, intenzivní vztahy zejména v bezpečnostní doméně si vyžádaly významnou účast předsedy vlády a jeho úřadu kromě tradičních aktérů této politiky, Ministerstva zahraničních věcí ČR (zejména Odboru amerických států, Odboru bezpečnostní politiky a dalších relevantních teritoriálních odborů) a Ministerstva obrany ČR (zejména sekce obranné politiky a strategie). Vzhledem k probíhající bezpečnostní spolupráci v rámci Strategického dialogu a v oblasti výzkumu a vývoje, v dvoustranné agendě v uplynulém roce úloha MO mírně převažovala. Kromě toho samozřejmě působily tradiční diplomatické instituce podřízené MZV – zastupitelský úřad ve Washingtonu, stálá mise při OSN (zejména v oblasti neformální dvoustranné spolupráce v oblasti lidských práv na půdě OSN) nebo České centrum v oblasti kulturní diplomacie. S uzavřením vízové kapitoly v roce 2008 se snížila úloha Ministerstva vnitra ČR. Podobně s odchodem atlantistů, premiéra Topolánka a místopředsedy vlády pro evropské záležitosti Vondry z Úřadu vlády ČR, který díky jejich přítomnosti získal coby aktér dvoustranných vztahů na významu (byť třeba pro Vondrovu roli neexistovaly formální předpoklady), poklesl i jeho význam. Parlament do procesu podobně jako v minulých letech výrazněji nezasáhl (ačkoliv např. v roce 2008 o jeho aktivní zapojení tehdejší opozice usilovala) – Poslanecká sněmovna nedostala příležitost hlasovat o „radarových smlouvách“. Přijala naproti tomu Dohodu o spolupráci při prevenci a potírání závažné trestné činnosti (19. června) spojenou s výjimkou z vízového režimu.

Výrazným zásahem do tradičního postavení aktérů na české straně byla vnitropolitická krize a ustavení Fischerovy úřednické vlády. Protože USA porozuměly tomu, že nemá silný mandát k dojednání zásadních otázek, zejména v bezpečnostní oblasti, obracely se zároveň na podstátní aktéry, reprezentující společenské zájmy – politické strany (lze zmínit jejich přítomnost na jednání s prezidentem Obamou na Pražském hradě v květnu a schůzky viceprezidenta Bidena s předsedy dvou nejsilnějších politických stran na americké ambasádě během jeho říjnové návštěvy i setkání náměstkyně ministryně zahraničních věcí Tauscherové s Jiřím Paroubkem 16. listopadu). Stěží mohlo jít o rovnocennou náhradu, protože v důsledku nestandardní politické situace nebyla známa jejich síla ani budoucí postavení v systému. Tento krok proto nemohl zabránit částečné paralýze dvoustranných vztahů v důsledku krize reprezentace, která se projevila zejména během Obamovy dubnové návštěvy. (Nutno však říci, že ve vzájemných vztazích nešlo o naprostou novinku – zvláštní úlohu v doméně rozmístění prvků raketové obrany sehrávala vzhledem ke křehké většině Topolánkovy vlády už několik předchozích let ČSSD, se kterou se představitelé USA pravidelně setkávali.) Této nestandardní situaci lze přičíst také skutečnost, že odchod atlantistů z klíčových pozic, podílejících se na utváření zahraniční politiky vůči USA, se neprojevil ve výraznější změně vládního kurzu. Za projev krize lze považovat nakonec i prodloužení

působení velvyslance Koláře, jehož místo se mělo stát předmětem jejich politických dohod až po volbách v roce 2010.

Politické strany mohly v důsledku krize stále (vládní) reprezentace sehrávat v jistém smyslu privilegovanou úlohu. Za zmínku však stojí i činnost dalších podstatných aktérů. Ve spolupráci s Českým centrem jako s odbočkou příspěvkové organizace ministerstva zahraničních věcí se v New Yorku představilo město Ostrava. „*Zapadá to do celkové koncepce českých center, která mají snahu reprezentovat v zahraničí různá města a regiony republiky,*“ uvedl jeho ředitel (v roce 2008 zde České centrum spolupředálo obdobný projekt *ZliNY*).⁴¹ New York v této době (5.–13. května) navštívil i primátor Ostravy Petr Kajnar. Další interakce mezi podstatnými aktéry za účasti českého státu se již druhý rok vztahovala ke zřizované klinice ICRC, společnému projektu Mayo Clinic a fakultní nemocnice sv. Anny v Brně. Již nyní probíhá mezi oběma institucemi vědecká spolupráce – americká strana hradí tři ze 45 současných brněnských grantů a místní lékaři se rovněž podílejí na výzkumu prováděném přímo v USA.⁴² Naopak americká vláda uzavřela v loňském roce smlouvy s pražským ČVUT na vývoj programu navádění bezpilotních letounů a na zvláštní ochranný počítačový systém, zamezující nepovoleným přístupům do sítí.⁴³ Americké námořnictvo také zvažovalo otevření stálé kanceláře, která by řešitele výzkumu nových technologií vyhledávala průběžně.⁴⁴

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI USA V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Zvažované umístění prvků raketové obrany a její architektura obecně zůstaly výrazně medializovaným tématem české zahraniční politiky vůči USA – na úkor ostatních tematických kapitol vzájemných vztahů. Nad tímto tématem byla vedena i poměrně intenzivní veřejná debata (s podobnými názorovými štěpeními a zastánci jednotlivých pozic jako v minulých letech). Rozhodnutí Obamovy vlády změnit architekturu systému raketové obrany vyvolalo značné ohlasy, zde však nešlo přímo o diskusi nad českou zahraniční politikou. (Původní nadšení, zejména na levé části politického spektra, poněkud ochladlo poté, co se ukázalo, že Obamova vláda neplánuje myšlenku raketové obrany opustit, a dokonce do budoucna nadále počítá s rozmístěním jejích prvků na území ČR – v první chvíli české sdělovací prostředky chybně psaly o raketách a spekulace v tomto smyslu přetrvávaly.)⁴⁵ Podobně jako v politické diskusi dočasné vymizení „radaru“ – a to v rovině české, ale i mezinárodní politiky – znamenalo však i zde praktické utlumení debat o české zahraniční politice ve vztahu k USA jako *celku*.

Byla-li výše politická debata charakterizována jako provinční, vyznačující se zahleděností do sebe a míjením se smyslem americké zahraniční politiky, přinejmenším stejnou měrou platí totéž pro valnou část zpravodajství. Scházely analýzy mezinárodní situace, stojící na pevných faktických základech, které by ČR a střední Evropě přisoudily odpovídající místo v americkém vnímání světa a v americké strategii. Ani solidní deníky se neváhaly snížit k bulvarizaci česko-amerických vztahů a těžily přitom z chytlavosti tématu. Příkladem mohou být *Lidové noviny*. V den návštěvy ame-

rického viceprezidenta titulek pod fotografií na titulní straně hlásal: „*Češi se těší, že se Biden omluví za radar. Asi marně.*“ Teprve na třetí straně novin se čtenář dozvídá, že za „Čechy“ si musí dosadit „české politiky“ a nakonec se ukáže, že se v tomto smyslu vyjádřil jen jediný z nich – Mirek Topolánek.⁴⁶ Následující vydání glosovalo na první straně návštěvu amerického prezidenta takto: „*Ochromil Prahu... a nic nepřivezl.*“⁴⁷ Provincialismus zde nalezl další podoby – ublíženosti a hokynařiny.

ZÁVĚR

Vztahy s USA dlouhodobě patří k nejvýznamnější dvoustranné relaci české zahraniční politiky. V roce 2009 byly intenzivní, na velmi dobré úrovni a v první části roku o nich byla vedena poměrně intenzivní politická i veřejná diskuse, neboť vymezení způsobu vztahování k nim je neodmyslitelnou součástí geopolitické vize každého aktéra diskuse o zahraniční politice ČR obecně. V tematické kapitole „umístění prvků raketové obrany“ skončilo první dějství jednání a začalo dějství druhé. Na zvýšené intenzitě vztahů a jejich dočasné „multilateralizaci“ se podepsalo české předsednictví Radě EU. Naproti tomu dvoustranný rozměr vztahů byl částečně paralyzován krizí politické reprezentace na české straně, ale v oblasti lidských práv a transformační politiky – tradiční kapitoly dvoustranných vztahů – i pragmatismem nové Obamovy vlády.

Za poslední tři roky, v době kryjící se s vydáváním této publikace, nabyly dvoustranné vztahy bezprecedentní komplexity i významu. Vyjednávání o umístění prvků raketové obrany byla v tomto směru požeňáním i prokletím. Vzájemné vztahy byly díky tomu k prospěchu české strany posíleny i v řadě jiných tematických oblastí. Zároveň se však „radar“ stal jednou z ústředních „patologií“ českého diskurzu o zahraniční politice.

Samu debatu o české „velké strategii“, tedy o způsobech zajištění národní bezpečnosti, která virtuální radar obepnula, nelze považovat za nelegitimní. Politický i veřejný diskurz však měl sklon nahlížet na americkou zahraniční politiku provinciálním způsobem, přisuzujícím ČR, střední Evropě, EU, a dokonce i NATO nemístný význam v *americké* „velké strategii“. Politická debata v ČR po nástupu prezidenta Obamy trpěla nedostatkem realismu, který by jí umožnil uchopit pragmatickou povahu jeho zahraniční politiky. Neporozumění asymetrické a pragmatické povaze vzájemných vztahů a konstantám velmocenské politiky může českým politickým kruhům (zejména těm atlantickým) v budoucnu připravit v lepším případě (další) trpká zklamání, v horším případě vést k chybným kalkulacím při realizaci vlastní velké strategie. Stejnou chybou by však bylo nedocenení těchto vztahů za situace, kdy k nim neexistuje smysluplná nebo z hlediska základních společenských hodnot přiměřená alternativa, čehož se dopouštějí jejich oponenti a nezřídka se přitom uchylují k provincialismu jiného druhu – brnkání na strunu nutnosti udržet si „národní svrchovanost“, kterého se překvapivě nedopouštěla jen KSČM, ale i ČSSD.

Debata o způsobech zajištění české národní bezpečnosti je nepochybně namístě. Prvním krokem k setření nánosů provincialismu, jenž je vlastní jejím účastníkům v politické sféře, a k posílení realistického odhadu hrozeb, které může vycházet jen

z pochopení povahy současné americké, ale i ruské zahraniční politiky a stávajících limitů evropské obrany, by proto bylo na takový radar (nebo jiný prvek systému raketové obrany), který může ČR sám o sobě ochránit před rozpínajícími se kremelskými chapadly, protože Rusové „by museli překonávat odpor USA“⁴⁸, nebo který bude zasahem do „vnitřní celistvosti země“⁴⁹ raději produktivně „zapomenout“. Právě takový „radar“, snad v mírně obměněné fyzické podobě, se přitom na diskuse o české zahraniční politice hrozí co nevidět znovu snést.

Poznámky

- ¹ Inauguraci amerického prezidenta sledovalo v ČR 840 000 dospělých diváků. Stala se tak nejsledovanějším pořadem od počátku vysílání kanálu ČT 24. Česká tisková kancelář, 21. 1. 2009.
- ² *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2008 do prosince 2008*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009, s. 268. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/zprava_o_zahranicni_politice_ceske_1.html).
- ³ Srv. on-line: (www.eu2009.cz/scripts/file.php?id=6225&down=yes).
- ⁴ Pro definici těchto kategorií srv. Drulák, Petr (2008): *Česká zahraniční politika mezi internacionalismem a atlantismem*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ⁵ iDNES, 17. 9. 2009.
- ⁶ Cit. tamtéž, původně v rozhovoru pro Radio Česko.
- ⁷ Tamtéž.
- ⁸ Tamtéž.
- ⁹ *New York Times*, 17. 9. 2009.
- ¹⁰ On-line: (www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-vice-president-biden-america-central-europe-and-a-partnership-21st-century).
- ¹¹ Plné znění dopisu je dostupné on-line: (wyborcza.pl/1,75477,6825987,An_Open_Letter_to_the_Obama_Administration_from_Central.html).
- ¹² *Lidové noviny*, 20. 9. 2009.
- ¹³ Projev je dostupný on-line: (www.america.gov/st/texttrans-english/2009/February/20090209110808xjsnommis0.9254267.html).
- ¹⁴ *New York Times*, 2. 3. 2009.
- ¹⁵ *Wall Street Journal*, 17. 9. 2009.
- ¹⁶ *New York Times*, 17. 9. 2009.
- ¹⁷ Tamtéž.
- ¹⁸ *New York Times*, 17. 9. 2009.
- ¹⁹ Srv. on-line: (waf.foreignpolicy.com/posts/2009/09/17/one_and_a_half_moments_of_sanity).
- ²⁰ iDNES, 17. 9. 2009.
- ²¹ *Washington Post*, 1. 10. 2009.
- ²² Srv. vyjádření náměstka ministra zahraničních věcí Tomáše Pojara. *Lidové noviny*, 9. 10. 2009.
- ²³ Záznam tiskové konference na MZV ČR, 16. 11. 2009. On-line: (www.mzv.cz/file/4265_38/_2009_11_16_Pojar_Taucher.mp3).
- ²⁴ *New York Times*, 23. 10. 2009.
- ²⁵ Česká tisková kancelář, 23. 10. 2009.
- ²⁶ Česká tisková kancelář, 23. 10. 2009.
- ²⁷ *Respekt*, 5. 10. 2009.
- ²⁸ Podle rozhovoru s Alexandrem Vondrou. *Lidové noviny*, 20. 9. 2009.

- ²⁹ Česká tisková kancelář, 6. 4. 2009.
- ³⁰ Česká tisková kancelář, 10. 1. 2009.
- ³¹ Česká tisková kancelář, 22. 1. 2009.
- ³² Česká tisková kancelář, 30. 3. 2009.
- ³³ Česká tisková kancelář, 6. 4. 2009.
- ³⁴ *Guardian*, 9. 3. 2009.
- ³⁵ Bursík, Martin: *The Czech President's Climate Change Denial is Irrelevant*. *Guardian*, 9. 3. 2009.
- ³⁶ Česká tisková kancelář, 8. 1. 2009.
- ³⁷ Česká tisková kancelář, 12. 3. 2009.
- ³⁸ On-line: (www.ustr.gov/about-us/press-office/reports-and-publications/2009/2009-special-301-report).
- ³⁹ Česká tisková kancelář, 7. 4. 2009.
- ⁴⁰ On-line: (www.cnb.cz/m2export/sites/www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/pzi/pzi_2009_toky/download/PZI_2009_c.xls).
- ⁴¹ Česká tisková kancelář, 9. 5. 2009.
- ⁴² Česká tisková kancelář, 20. 5. 2009.
- ⁴³ Česká tisková kancelář, 27. 2. 2009.
- ⁴⁴ *Lidové noviny*, 22. 6. 2009.
- ⁴⁵ *Aktuálně.cz*, 17. 9. 2009; Dolejší, Karel: *ČR – Antirakety místo radaru*. *Britské listy*, 9. 10. 2009.
- ⁴⁶ *Lidové noviny*, 23. 10. 2009.
- ⁴⁷ *Lidové noviny*, 24. 10. 2009.
- ⁴⁸ Jiří Šedivý, bývalý náčelník Generálního štábu AČR, pro iDNES, 17. 9. 2009.
- ⁴⁹ Jiří Paroubek, Česká tisková kancelář, 27. 6. 2008.

Kapitola 8

Státy západní Evropy v české zahraniční politice

Ondřej Ditrych, Eliška Tomalová, Mats Braun

Tato kapitola představuje zahraniční politiku ČR vůči státům západní Evropy. Úvodem nabízí shrnující reflexi povahy těchto vztahů v uplynulém roce. Následuje jejich expozice, která má u většiny států povahu obecné charakteristiky vztahů, jejich základních tematických oblastí a popř. významných událostí. Součástí kapitoly jsou však i tři „mikrostudie“ české zahraniční politiky vůči státům, s nimiž jsou vztahy dlouhodobě významné a jako takové byly sledovány zvláště v minulých vydáních této ročenky (Francie a Velká Británie), nebo nabyly v uplynulém roce na významu v důsledku zvláštních okolností (Švédsko, které následovalo ČR v druhé polovině roku na pozici rotujícího předsednictví v Radě EU).

Vztahy se státy západní Evropy, které jsou zde pokryty – ať jde o členské státy EU nebo o státy ostatní včetně mikrostátů (viz shrnující tabulku níže), sdílely v uplynulém roce několik obecných charakteristik. Bez výhrady byly velmi dobré a neexistovala v nich významná sporná témata – v unijní agendě dochází přirozeně k polarizaci postojů a lze hovořit i o dlouhodobě odlišných postojích, nenarušují však dobré vztahy ve smyslu klasické dvoustranné diplomacie. Dále, z drtivé části byly utvářeny uvnitř sítě, nebo alespoň *skrze* síť mnohostranného rámce EU. Díky tomu bylo klíčovým faktorem jejich zvýšené intenzity v loňském roce české předsednictví Radě EU.

Pravděpodobnými důvody dominance unijní roviny byly na jedné straně vysoká míra provázanosti mezi státy EU navzájem i jejich západoevropskými sousedy, na druhé straně význam politického rozhodování na úrovni EU. Podle odhadů ministerských úředníků se na úrovni EU odehrává až 80 % vzájemné relace.¹ Důsledkem není úpadek dvoustranného rozměru vztahů, ale jejich odvíjení v novém politickém prostředí, kde vzniká nutnost vytvářet účelové tematické koalice. Dvoustranná jednání zůstávají významným diplomatickým nástrojem tohoto „permanentního kongresu“. S ním spojená „krize tradičního bilateralismu“ zároveň vede k nutnosti redefinovat úlohu ambasád tak, aby mohly v tomto prostředí plnit smysluplnou úlohu.

Z metodologického hlediska je téměř nemožné vymezit „čistě“ dvoustranné vztahy ČR se státy západní Evropy. Většina vzájemných relací s členskými státy EU se ode-

hrává právě v mnohostranném unijním rámci, a pokud je možno vymezit jasně dvoustrannou zahraničněpolitickou událost (např. setkání stran během návštěvy nebo podpis smlouvy), dotčená témata se k EU beztak vztahují. Přesto lze analyzovat a porovnávat intenzitu dvoustranných vztahů v tomto rámci a pokusit se identifikovat míru ideové spřízněnosti v evropské politice i zahraniční politice obecně. Ve vztazích s nečlenskými státy potom platí, že jsou obecně méně intenzivní než vztahy se státy členskými. I zde však mnohostranný rámec EU sehrává významnou roli, neboť podstatnou měrou určuje jejich modalitu (výjimkou jsou poměrně intenzivní a zároveň značně specifické vztahy s Vatikánem).

Poslední zde zmíněnou sdílenou charakteristikou české zahraniční politiky vůči státům zmiňovaným v této kapitole byla skutečnost, že se odehrávala v podmínkách jistého nového politického pluralismu, umožněného rámcem EU, ve kterém do procesu české zahraniční politiky vstupovala celá řada státních aktérů (i podstátních, kteří ale mají ze své povahy *vlastní* specifické zájmy) bez nutnosti prostředkování kanály tradiční diplomacie. Tento nový pluralismus je do budoucna pro ČR jistou výzvou, protože z hlediska naplňování českých zájmů bez odpovídající koordinace vede k suboptimálnímu využívání nezbytně omezených zdrojů.

SHRNUJÍCÍ PŘEHLED

Předsednictví Radě EU (s přesahem do přípravného období, zejména v druhé polovině roku 2008) se významně projevilo na absolutní, spíše než relativní intenzitě vztahů na nejvyšší i pracovní úrovni (např. ředitelů odborů). Naproti tomu s koncem předsednictví nastal jistý útlum, k němuž přispěla i vnitropolitická situace, kterou lze charakterizovat jako nepřírozeně dlouhé „předvolební období“. Přitom během předvolebních období tradičně dochází k jistému omezení vzájemných styků zejména na vysoké úrovni v porovnání s obdobími bezprostředně po volbách, kdy jsou obnovovány vztahy na osobní úrovni. Nástup úřednické vlády do tohoto schématu nezapadl – jednak proto, že šlo o vládu dočasnou a s omezeným mandátem, jednak proto, že k němu došlo v kontextu předsednictví, kdy vztahy byly intenzifikovány z jiných, specifických příčin.

Znamenalo-li předsednictví (dočasné) zintenzivnění vztahů se státy západní Evropy, pád Topolánkovy vlády znamenal pro Českou republiku poškození reputace. Zvláště Francie využila této události jako potvrzení své dlouhodobě zastávané teze o nutnosti stálého předsednictví v Evropské radě proti novým a menším členským státům, o jejichž schopnostech vést EU vyjadřovala značné pochyby (pochvala udělená premiéru Fischerovi na konci českého předsednictví byla spíše pokrytectvím). Nicméně dlouhodobý dopad na postavení ČR v tomto směru ještě nelze předvídat. Prozatím se nezdá, že by zásadněji ovlivnil dlouhodobé konstanty vztahů ČR se státy západní Evropy.

Státy západní Evropy nepatří tradičně k nejbližším přirozeným spojencům při budování koalic v EU – což vyniká zejména ve srovnání se středoevropskými sousedy ČR. (Neplatí to zcela obecně – např. v klimatické politice byla ČR v posledních le-

tech pozičně blíže starým členským státům než středoevropským partnerům, sdruženým v „koalici přátel uhlí“, na druhou stranu v druhé polovině roku 2009 již znovu nacházela společnou řeč znovu spíše s nimi.) Přesto zde nacházíme státy, jejichž zájmy se s ČR z toho či onoho důvodu stýkají – ať jde o Portugalsko, stát podobné velikosti a díky dominantnímu atlantickému internacionalismu ideově spřízněný, nebo Itálii, patrně nejvýznamnějšího českého spojence mezi státy jižní Evropy (vztahy s Itálií patrně nejsou natolik intenzivní jako s Francií, ale italské a české zájmy se scházejí v řadě otázek, mimo jiné v rozšíření EU o země západního Balkánu i Turecko, postoj EU k Izraeli, což se stalo aktuální v souvislosti s lednovým konfliktem v Gaze, nebo v projektu Východního partnerství, který ČR jako předsednická země prosazovala a jehož podporou se Itálie mohla pokoušet předejít rostoucímu francouzskému vlivu ve Středomoří prostřednictvím konkurenčního projektu Středomořské unie).

Ale i zde vztahy narážejí na své přirozené meze, dané územní vzdáleností nebo socioekonomickými charakteristikami. Rozdíl však zůstává patrný ve srovnání se státy jako Španělsko nebo Belgie, kde priority českého předsednictví nenalezly úrodnou půdu a kde zjevné rozdíly v politice vůči mimoevropským zemím vplynuly např. v otázkách sankcí proti Kubě nebo mezinárodního uznání Kosova. Na druhé straně nelze pominout, že Španělsko souhlasilo s nabídkou ČR, aby s ní během svého předsednictví uspořádalo seminář k Východnímu partnerství, u Belgie lze na druhé straně zmínit poměrně těsnou spolupráci na podstatné úrovni mezi tamními federálními jednotkami a českými VÚSC. S Lucemburskem pojí ČR tradiční historické vazby, dnes však vedou pouze k nadstandardním vztahům v oblasti kultury. Pro státy západní Evropy obecně platí (Francie je dobrým příkladem, který lze postavit do opozice proti Lucembursku), že kvalita a intenzita vztahů nutně nejsou přímo úměrné. V severní Evropě vynikly v loňském roce vztahy s Islandem, který podal 16. července, tedy ještě během českého předsednictví přihlášku do EU (již v současnosti je členem Evropského ekonomického prostoru a schengenského prostoru). Českou republiku navštívili v loňském roce také dva vysoce postavení norští představitelé, premiér a ministr zahraničních věcí. Přestože Norsko není členem EU, i tyto návštěvy souvisely s předsednictvím, protože coby člen ESVO rovněž sdílí se státy EU společný ekonomický prostor.

Krátce se lze zmínit o vztazích s evropskými mikrostáty. Jejich význam s výjimkou Vatikánu odpovídá jejich velikosti, přesto lze v uplynulém roce zdůraznit navázání diplomatických vztahů s Lichtenštejnskem (8. září), které dlouho kalily restituční spory vedené proti českému státu tamějším knížecím rodem, který dříve vlastnil v českých zemích rozsáhlé majetky. Vztahy s Vatikánem jsou specifické tím, že je sídlem papeže, a díky katolické minulosti českých zemí. Dlouhodobě jsou postiženy absencí konkordátu, která je spojena se stále neukončeným vyrovnáním českého státu s katolickou církví. Jde přitom o citlivé vnitropolitické téma, jež se objevilo i ve volební kampani jedné ze dvou největších stran (ČSSD) před plánovanými a nakonec neuskutečněnými parlamentními volbami. Podzimní návštěvu Benedikta XVI. (26.–28. září) provázela velký zájem sdělovacích prostředků. Byť šlo zároveň o návštěvu státní a prezident Klaus papeži věnoval pozornost, převažovala jednoznačně její pastorační dimenze.

Následující tabulka podává shrnující informaci o dvoustranných vztazích mezi ČR a státy západní Evropy. Její vypovídací hodnota je však omezená, neboť po-

krývá pouze značně omezený výsek reálných dvoustranných interakcí v širším slova smyslu – v rovině nebo skrze rovinu EU –, a i zbývající část nelze od této roviny zcela „odříznout“. Navíc zahrnuje např. pouze schůzky, o nichž relevantní aktéři zpravili veřejnost – při cestách do Bruselu a na místa konání Rad ministrů a summitů Evropské rady je přitom poměrně běžné, že se souběžně s nimi konají i další bilaterální jednání, která však zpravidla nebývají zmíněna v tiskových zprávách. Přesto lze např. relativně vysoký počet schůzek mezi ČR a Francií považovat za významný. V posledním sloupci je uveden výskyt dyád (ČR + stát X) ve vybraných sdělovacích prostředcích. V celkovém součtu většina zmínek odkazovala k ekonomickým charakteristikám obou států ve srovnání (51 %), vztahům v rovině EU (28 %), k Lisabonské smlouvě (7 %) nebo předsednictví v Radě EU (5 %).²

	schůzky:*	smlouvy (sjednání):**	zmínky v médiích:***
Andorra	0	0	2
Belgie	0	0	59
Dánsko	2	1	50
Finsko	0	1	43
Francie	7	0	166
Irsko	0	0	73
Island	0	0	23
Itálie	1	1	96
Lichtenštejnsko	1	0	17
Lucembursko	2	0	30
Malta	2	1	27
Monako	1	0	4
Nizozemsko	0	0	72
Norsko	1	1	27
Portugalsko	0	1	36
San Marino	0	0	0
Španělsko	1	0	80
Švédsko	2	1	68
Švýcarsko	1	1	31
Vatikán	4	0	8
Velká Británie	3	0	77

*) Zahrnuty jsou schůzky na ministerské a vyšší úrovni, konané v ČR / daném státě, s jednoznačně dvoustranným rozměrem, byť uvnitř multilaterálního rámce. Vyřazeny jsou zejména schůzky Rady ministrů EU (ECOFIN, GAERC apod.), G20 apod. Naopak započítány jsou bilaterální schůzky související s evropskou agendou, např. jednání ministerského předsedy Jana Fischera se švédským ministerským předsedou Fredrikem Reinfeldtem ve Stockholmu (10. 6.) nebo francouzským prezidentem Sarkozym (12. 6.), kteří se setkali kvůli diskusi agendy nastávajícího summitu Evropské rady. Aby byla schůzka započítána, musel se jí účastnit nejméně jeden ministr (např. zahrnuta je i schůzka ministra životního prostředí Ladislava Mika se španělskou státní tajemnicí pro změny klimatu Terezou Ribera Rodriguezovou, při níž byla podepsána dohoda o kreditech v systému emisního obchodování podle Kjótského protokolu /14. 10./). Jde o počet schůzek, nikoliv návštěv – tj. papež Benedikt XVI. během své návštěvy v ČR uskutečnil schůzky se dvěma aktéry české zahraniční politiky, prezidentem a předsedou vlády, a obě jsou započítány zvlášť.

Zdroje: Prezident ČR, Úřad vlády ČR a jednotlivá ministerstva.

**) Zařazeny jsou smlouvy, dohody i další dvoustranné dokumenty smluvního charakteru (např. i Program spolupráce v oblasti školství, vědy a kultury mezi ČR a Maltskou republikou pro léta 2009–2011), které byly v uplynulém roce sjednány. Nejsou zahrnuty dokumenty, které pouze vstoupily v platnost, neboť v tomto případě nejde o svébytný *akt* zahraniční politiky.

Zdroj: MZV ČR.

***) Zmínky o zahraniční politice ČR vůči danému státu nebo obecně vzájemných vztazích ve vybraných sdělovacích prostředcích (*Hospodářské noviny, MfDNES, Lidové noviny, Právo, Euro, Respekt, Týden, Reflex*). Vyloučeny jsou zprávy nepolitického charakteru, zejména v oblasti sportu a zprávy týkající se českého předsednictví.

Zpracováno s využitím nástroje MediaSearch.

VELKÁ BRITÁNIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE

VELKÁ BRITÁNIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Podobně jako v loňském roce byly vztahy se Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irsku (VB) a Českou republikou na velmi dobré úrovni, nezaznamenaly výrazné zvraty ani otevření nových tematických kapitol. Podobně jako v případě dalších členských států EU byla jejich výraznou charakteristikou v prvním pololetí skutečnost, že ČR předsedala Radě EU. Role ČR však vyžadovala, aby se „povznesla“ nad běžný politický proces utváření koalic, ve kterém bývá za jiných okolností VB v jistých oblastech, zejména liberalizace obchodu, rozšíření (byť britský zájem se soustřeďuje zejména na Turecko, kdežto český spíše na státy západního Balkánu), zemědělské politiky nebo energetiky, pro ČR vyhledávaným spojencem a naopak – za jiných okolností lze tak hovořit o paradigmatu „dvoustranných vztahů uvnitř mnohostranného rámce“, které je charakteristické i pro tradiční spolupráci mezi Českou republikou a Velkou Británií v bezpečnostní oblasti.

Pro českou zahraniční politiku tak zůstává příznačným její dlouhodobě pozorovaný technický (nepolitický) charakter. Důsledkem tohoto jevu je absence jednak politické diskuse nad definicí cílů této politiky a jejím uskutečňováním, jednak strategické reflexe na správní a diplomatické úrovni. K druhému závěru nutno dodat, že v uplynulém roce Kancelář strategií, analýz a plánování MZV zadala k vypracování zvláštní *policy paper* ke vztahům mezi ČR a VB³ a je pravděpodobné, že do budoucna

se těmito vztahům, podobně jako vztahům s dalšími vybranými evropskými státy, plánuje věnovat soustavněji. Dalším charakteristickým znakem vzájemných vztahů je trvajících klíčový význam roviny EU. S tím souvisí i decentralizace těchto vztahů, pojednaná podrobněji níže v části věnované aktérům. Mezi ČR a VB existuje významná míra ideové spřízněnosti, projevující se v podobné rovnováze atlantického a kontinentálního momentu zahraniční politiky⁴ i ve výše zmíněné shodě na řadě témat v procesu politického vyjednávání na půdě EU. Zároveň je však třeba dodat, že vztahy zůstávají jednoznačně asymetrické – britské ambice jsou stále globální, účastní se zcela jiných „partii“ a na úrovni EU patří Velká Británie k nejsilnějším státům.

VELKÁ BRITÁNIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

Významnou a zároveň smutnou událostí uplynulého roku bylo nečekané úmrtí českého velvyslance v Londýně Jana Winklera (16. února). Dr. Winkler vedl zastupitelský úřad od roku 2005. Předtím působil jako náměstek ministra zahraničních věcí, ředitel Odboru analýz a plánování MZV (1995–1997) a kvestor Univerzity Karlovy (1990–1995). Na pozici velvyslance ho 5. října nahradil dosavadní velvyslanec v Izraeli Michael Žantovský.

Z hlediska návštěv nejvýznamnější bylo setkání premiéra Jana Fischera s jeho britským protějškem Gordonem Brownem v Londýně 17. června. Předmětem jednání byla podle oficiálních prohlášení ekonomická krize a osud *Lisabonské smlouvy* před druhým irským referendem. Premiér Fischer následně vystoupil v britském institutu mezinárodních vztahů, Chatham House.⁵ V době českého předsednictví šlo o ojedinelou bilaterální návštěvu (byť ne s čistě bilaterální tematikou) – již 15. ledna se v Praze sešel ministr financí Miroslav Kalousek se svým britským protějškem Alistairem Darlingem, ale tématem jednání byl zejména nedávno přijatý Plán hospodářské obnovy EU a spolupráce ve skupině G20. Zastupitelský úřad byl v této době zaměstnán zejména unijní agendou. K pořádaným akcím přibýly např. pravidelné pracovní snídaně a obědy velvyslanců členských států. Po skončení předsednictví Londýn navštívil i prezident Václav Klaus (12. listopadu), který zde vystoupil s přednáškou k dvacátému výročí pádu komunismu a sešel se s šéfem Konzervativní strany Davidem Cameronem.

Pokud vztahy na úrovni EU prošly v důsledku českého předsednictví Radě dočasnou transformací, tradičně silné vztahy v bezpečnostní oblasti zůstaly stálými vzájemnými relacemi. I zde lze hovořit o dvoustranných vztazích v mnohostranném rámci, zejména NATO. Pokračovala činnost BMATT (*British Military Advisory and Training Team for Central and Eastern Europe*) se sídlem ve Vyškově a již po sedmé se 27. dubna–15. května konalo pravidelné cvičení létající nosorožec (*Flying Rhino*) s cílem zdokonalení součinnosti vzdušných a pozemních sil při společné bojové činnosti. Zúčastnilo se ho 3500 vojáků převážně z Velké Británie a ČR, ale i z dalších států NATO – Dánska, Kanady, Nizozemska, Litvy a Slovenska.⁶ Pokračovala i spolupráce v mezinárodních misích – po ukončení přítomnosti jednotek obou států v Iráku již pouze v Afghánistánu, kde v provincii Helmand působil pod britským velením

kontingent *Special Operations Group* (SOG) vojenské policie AČR. Činnost SOG se v dubnu stala předmětem mediální kontroverze – podle sdělovacích prostředků šetření inspekce ministerstva obrany odhalilo osobní selhání a konstatovalo mj. i ztrátu důvěry na britské straně poté, co měli čeští vojáci v bojových situacích opakovaně nechat své britské spojence napospas nepříteli. Ministerstvo obrany ČR však informace popřelo, přestože k personálním změnám ve velení skutečně došlo.⁷ Spolupráce uvnitř NATO tedy pokračovala a poměrně těsné bezpečnostní vztahy byly nadále vyjadřovány i pravidelnými konzultacemi. Na druhé straně však v únoru skončil společný projekt pod záštitou organizace OPCW (*Organization for Prohibition of Chemical Weapons*).

S bezpečnostními vztahy souvisí i loňský vývoj ve vyšetřování možné korupce při zvažování nákupu letounů JAS-39 Gripen pro českou armádu (zakázka byla zrušena v roce 2002, na základě smlouvy z roku 2004 bylo následně 14 letadel pronajato). Česká protikorupční policie nadále poskytovala VB právní pomoc ve vyšetřování, kterého se účastnila i policie švédská a švýcarská.⁸ Sama však již jednou zastavené a posléze obnovené vyšetřování 30. listopadu znovu pro nedostatek důkazů odložila.⁹ (První vyšetřování případu bylo již v roce 2003 odloženo, obnovený zájem byl zaznamenán v roce 2007 v souvislosti s dokumentem švédské televize, ve kterém vystoupil i bývalý ministr zahraničních věcí Jan Kavan.¹⁰ Na konci února 2009 byl v Rakousku zatčen Alfons Mensdorff-Pouilly, od roku 1992 lobbista za BAE, která švédské letouny Saab prodává.)

Na úrovni podstatných vztahů byla hodna zaznamenání prohloubená institucionalizace spolupráce mezi ODS a britskými konzervativci. Po červnových volbách do Evropského parlamentu vznikla na platformě MER (*Movement for European Reform*) a na základě březnové Pražské deklarace nová frakce Aliance konzervativců a reformistů Evropy, sdružující kromě zmíněných stran i další konzervativně a nacionalisticky profilované strany, např. polskou *Prawo i Sprawiedliwość* (PiS), belgickou *Lijst Dedecker*, Maďarské demokratické fórum (MDF) a lotyšskou *Svoboda a vlast* (TB/LNNK).¹¹ Místopředseda frakce Jan Zahradil její vznik zdůvodnil tím, že během devadesátých let si „cílevědomá německá politika názorově nakoupila“ strany ve střední a východní Evropě, které téměř všechny skončily v řadách evropských křesťanských demokratů (EPP) nebo socialistů (PES), „kteří se v otázkách evropské politiky prakticky neliší a kde německé strany [CDU a SPD] dominují“. Nehledě na geografické odlišnosti bylo podle Zahradila zapotřebí, aby ODS vstoupila do geopolitické aliance s britskými konzervativci a proti hegemonii německých stran prosazovala „jiný, pružnější model EU, než je Německem vygenerovaný, do střední Evropy importovaný a Lisabonem dále posílený eurofederalismus“.¹² Šéf konzervativců David Cameron byl však na domácí půdě z různých pozic (i vnitrostranických) kritizován za spojenectví se stranami údajně nacionalistickými, homofobními a antisemitskými (zejména bylo v této souvislosti skloňováno jméno PiS).

Konzervativci sehráli jistou roli i v souvislosti s ratifikací *Lisabonské smlouvy* v ČR, zejména po druhém irském referendu. Zpráva, že Cameron žádal prezidenta Klause o pozdržení podpisu do doby, než konzervativci vyhrají ve Velké Británii volby a budou o Smlouvě moci vyhlásit referendum, se ukázala jako fáma¹³ – Came-

ron pouze napsal, že v případě volební výhry a pokud *Lisabonská smlouva* nebude ještě ratifikována všemi členskými státy EU, by referendum mohl vyhlásit. I to však později jednoznačně odmítl a podle britských sdělovacích prostředků přijal strategii „repatriace“ sociální politiky, politiky zaměstnanosti a trestních věcí zpět na státní úroveň.¹⁴ Na tomto postupu však uvnitř Konzervativní strany nepanovala naprostá shoda (do opozice se dostal např. starosta Londýna Boris Johnson),¹⁵ a na stranické konferenci v Manchesteru skupina členů alespoň podepsala petici českému prezidentovi, aby smlouvu neratifikoval.

Ekonomické a kulturní vztahy

Intenzita zahraničního obchodu mezi Českou republikou a Velkou Británií v posledních dvou letech důsledkem ekonomické krize mírně klesá, přesto se drží na téměř dvojnásobné hodnotě oproti roku 2000. Pro ČR je V. Británie 5. největším exportním trhem (následuje Německo, Slovensko, Polsko a Francie) a 14. největším importním trhem. Ve srovnání s ostatními zeměmi vykazuje obchodní bilance třetí nejvyšší přebytek.¹⁶ Tradičně největším českým dovozcem do VB je ŠkodaAuto Mladá Boleslav. V roce 2009 do ČR významně expandovaly britské řetězce Marks and Spencer (v rámci strategie pronikání do celé střední a východní Evropy) a TESCO, které zde otevřelo několik desítek menších obchodů. Na druhé straně podle údajů ČNB v prvních třech kvartálech odplynulo z ČR 7,2 mld. Kč britského kapitálu. Ve srovnání s ostatními zeměmi světa šlo o jeden z nejvýraznějších odlivů přímých zahraničních investic v tomto roce.¹⁷

	Kč (mld.)
Vývoz	104,9
Dovoz	43
Obrat	147,9
Obchodní bilance	61,9

Zdroj: Český statistický úřad.

Kulturní vztahy zůstaly na tradiční vysoké úrovni. Nanovo se projevil zájem britského publika zejména o klasické české skladatele minulosti, trvající již od časů Antoinína Dvořáka. K 50. výročí úmrtí Bohuslava Martinů byla v londýnské síni Barbican uvedena opera *Julietta aneb Snář* (27. března), kterou přednesl orchestr BBC pod vedením Jiřího Bělohlávky. Premiéře se věnovaly listy *Guardian* i *Evening Standard*.¹⁸ Následovala další opera Martinů, *Mirandolina*, v síni Garsington Opera (18. června) a v podzimní sezoně symfonického orchestru BBC, opět pod Bělohlávkovým vedením, byl představen cyklus všech symfonií B. Martinů. Podobného připomenutí se skladateli nedostalo ani v ČR samé (byť i zde byly před koncem roku uvedeny, v rámci mezinárodního projektu *Martinu Revisited*, v Národním divadle jeho *Hry*

o *Marii*, i zde pod Bělohávkovou taktovkou) dílem patrně z důvodů finančních – značná část jeho díla vyšla ve světových hudebních nakladatelstvích, a jejich uvádění je proto poměrně drahé.¹⁹

České centrum pokračovalo i v loňském roce v tradici pořádání výročních akcí. Hlavním zastřešujícím tématem české kulturní diplomacie ve V. Británii bylo dvacáté výročí listopadu 1989. Na řadě akcí (debat, promítání apod.) pod hlavičkou *Velvet @evolution 1989–2009* se podíleli i aktéři kulturní diplomacie jiných států – Polský kulturní institut a Institut Français. Další sezonní událostí byla podpora účasti českého výtvarného umění na podzimní sérii výstav v rámci londýnského *Frieze Art Fair*. Podle informací Českého centra byly v roce 2009 čerpány dotace ve stejné výši jako v předchozích letech a jeho provoz nebyl nijak omezen. S výrazným snížením příspěvku se však počítalo pro rok následující (2010), od čehož se odvíjely snahy již v tomto roce přizpůsobit provoz očekávaným změnám, zejména hledat alternativní zdroje financování od třetích stran prostřednictvím grantů, sponzorství nebo partnerství.²⁰

VELKÁ BRITÁNIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Důsledkem členství obou států v EU je decentralizace vztahů, vedených již nikoli jen (nebo převážně) kanály zastupitelských úřadů, koordinovaných z politických center. Přímé vztahy nyní existují i mezi jednotlivými ministerstvy a dalšími státními úřady. Významnou roli hraje i SZ v Bruselu. S tímto novým pluralismem v prostředí rodičího se politického systému je spojena i „krize tradičního bilateralismu“, ve které tradiční aktéři (ambasády) musejí hledat nový *raison d'être*, odrážející stav, ve kterém se bilaterální relace přesouvá dílem pod úroveň mezivládních styků (domestikace, zapojení podstátních aktérů, rozšíření záběru o témata „každodenní politiky“), dílem do Bruselu. Jde přitom přirozeně o problém a výzvu, která není charakteristická pouze pro vztahy mezi ČR a VB.

Spletitou síť aktérů i v loňském roce tvořily na české straně MZV a jeho OSVE (Odbor severní a východní Evropy), OBP (Odbor bezpečnostní politiky), evropské odbory a okrajově i Odbor střední Evropy (který se tradičně zabývá tématy spojenými s druhou světovou válkou, a proto spolupořádal 1.–4. září za podpory Ministerstva kultury ČR a Českých drah jízdu tzv. Wintonova vlaku do Londýna), ZÚ v Londýně, SZ v Bruselu, Úřad vlády ČR, Ministerstvo obrany ČR, další ministerstva a státní úřady, Armáda ČR, Policie ČR a řada podstátních a nestátních aktérů, např. politických stran, univerzit, ÚSC a firem. Příkladem prolnutí jednotlivých úrovní styků, v tomto případě ZÚ a britských regionů, navíc v kontextu EU, bylo oficiální představení priorit českého předsednictví velvyslancem Winklerem ve waleském (21. ledna) a skotském (12. února) parlamentu, kde se následně odehrály zahajující recepce. Na druhé straně významným poznatkem při analýze aktérů je, podobně jako v případě Francie (viz níže), mizivé zapojení Parlamentu ČR do procesu utváření zahraniční politiky. I to lze patrně přičíst na vrub členství obou států v EU a pasivitě české zahraniční politiky vůči státům západní Evropy obecně, která je předmětem kritiky v závěru.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI VELKÉ BRITÁNII V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Vzhledem k výše zmíněné „nepolitické“ povaze vztahů se česká zahraniční politika v uplynulém roce, stejně jako v letech minulých, nestala předmětem mediální a politické diskuse. Do zpravodajství hlavních sdělovacích prostředků proniklo zejména selhání českého kontingentu SOG v Helmandu, založení nové parlamentní frakce za účasti ODS a dopis Davida Camerona Václava Klausovi v souvislosti s ratifikací *Lisabonské smlouvy*. Předseda ČSSD Jiří Paroubek k afghánské kontroverzi poznamenal, že jeho strana dříve zpochybňovala mise oprávněně.²¹ Ani v jednom případě však nešlo o diskusi o směřování české zahraniční politiky přímo ve vztahu k Velké Británii.

VELKÁ BRITÁNIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: ZÁVĚR

Pro českou zahraniční politiku ve vztahu k VB byla v roce 2009 příznačná její „nepolitičnost“, jež se projevila v absenci politické a veřejné diskuse i v mizivém zájmu sdělovacích prostředků. Klíčovou rovinnou vztahů byla a s veškerou pravděpodobností i v budoucnu zůstane EU, v bezpečnostní rovině pak i dnes nicméně spíše stagnující NATO. Zde existuje díky ideové spřízněnosti poměrně významný potenciál budování koalic v politických vyjednáváních, ať už o vnitřní liberalizaci, společné zahraniční politiky (např. ve vztahu k Rusku), rozšiřování nebo energetice (kde se pozice obou států budou patrně do budoucna dále přibližovat, při rostoucím důrazu VB na geopolitický aspekt energetické bezpečnosti). Aby jej ČR mohla plně využívat, je nicméně třeba vytvořit strategii definující realistické priority, z nich vyplývající cíle a prostředky jejich dosahování účinným a koordinovaným politickým jednáním za účasti mnoha státních aktérů na vícero úrovních (od zastupitelských úřadů přes odbory k ministerstvům, vládě jako celku a k dalším úřadům). Nezbytnými předpoklady takové účinné strategie bude kvalitní informovanost o britských prioritách, dobrá institucionální paměť a praktické schéma účinného vynakládání (nezbytně omezených) zdrojů.

FRANCIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE

FRANCIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Vzhledem k českému předsednictví v Radě EU v první polovině roku 2009, které následovalo po předsednictvím francouzském, znamenal rok 2009 velká očekávání ve vývoji francouzsko-českých vztahů na bilaterální úrovni. Hlavní otázkou bylo a nadále zůstává, zdali intenzivnější vzájemné styky budou mít vliv na kvalitu a kvantitu česko-francouzských vztahů v budoucnu. Období po sobě jdoucích předsednictví v Radě EU lze považovat za významnou etapu česko-francouzských vztahů, které nabyly bezprecedentní intenzity na politické i administrativní úrovni. Dané období

nelze rozdělit v polovině, tj. na konci kalendářního roku 2008. Fáze příprav českého předsednictví tvoří v bilaterálních vztazích Česká republika–Francie jeden celek se samým výkonem předsednické role.

Předsednictví v Radě EU nepředstavuje nicméně jedinou událost v česko-francouzských vztazích. Rok 2009 byl druhým rokem realizace Akčního plánu v rámci Strategického partnerství mezi Českou republikou a Francií, který definoval oblasti bližší spolupráce obou států.

Z globálního hlediska nelze také opomenout, že rok 2009 byl poznamenán nepříznivými ekonomickými a vnitropolitickými okolnostmi, které ovlivnily i česko-francouzské vztahy. Hospodářská krize byla patrná na obou stranách, zaměstnávala obě administrativy, a zbrzdila proto i vzájemnou obchodní výměnu. Stejně jako u vztahů s ostatními západoevropskými státy i v případě česko-francouzských vztahů platí, že bez dopadu na vzájemné vztahy nebyla ani změna na české politické scéně a vytvoření úřednické vlády, ke které došlo v březnu 2009.

FRANCIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

Jak jsme se zmínili výše, po sobě jdoucím předsednictví Rady EU představovala základní rámec česko-francouzských vztahů v hodnoceném období. Již ve druhé polovině roku 2008 docházelo k častějším kontaktům mezi ČR a Francií na politické i administrativní úrovni – zvýšila se intenzita návštěv politických představitelů, došlo k výměnám diplomatů na obou stranách, jednotlivé resorty se společně věnovaly přípravě programu v rámci Trojky.²² Česká a francouzská administrativa v tomto období spolupracovaly velmi dobře. Sám začátek českého předsednictví byl ale zatížen negativními očekáváními, na kterých se výrazně podílela francouzská média. Šlo zejména o únik informací ze schůzky českého premiéra Mirka Topolánka a francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho v Paříži, ke které došlo na podzim roku 2008, a o podceňování českých předsednických schopností ve francouzském tisku (viz níže). Po celou dobu trvání předsednictví pak platilo, že mediální obraz českého předsednictví významně ovlivňoval jeho vnější vnímání, k čemuž přispělo i „vyměňování vzkazů přes média“ mezi vrcholnými politickými představiteli na obou stranách. Velice dobrá úroveň administrativní spolupráce, ke které během obou předsednictví došlo, pak nebyla nijak vyzdvížena.

Pád české vlády v březnu roku 2009 ovlivnil průběh našeho předsednictví v Radě EU, ovlivnil tedy samozřejmě i francouzské vnímání české vnitropolitické situace a lze jej označit za neurgický bod našeho předsednictví. Tato politická změna byla zpočátku pro Francouze nečitelná a znamenala jisté ochlazení ve vzájemných vztazích. Nová česká vláda bez politického mandátu nepředstavovala zejména pro francouzského prezidenta Sarkozyho rovnocenného partnera v souladu s jeho chápáním mocenské politiky. Přesto byl nový český premiér během své návštěvy Paříže v červnu 2009 přijat kladně, stejně tak byla francouzskou stranou hodnocena i role, kterou sehrál v závěrečné fázi českého předsednictví. N. Sarkozy po konání bruselského summitu EU v červnu 2009 dokonce „velmi chválil českého premiéra Jana

Fischera, který složitým jednáním šéfoval. Naznačil také, že českému předsednictví v Radě EU výměna vlády či premiéra a jeho týmu prospěla.“²³

Další rovinnou česko-francouzských vztahů je pokračování realizace Akčního plánu Strategického partnerství mezi Českou republikou a Francií, který byl podepsán v roce 2008.²⁴ Samo Strategické partnerství lze chápat z francouzské strany jako mocenský nástroj, který posloužil k minimalizaci německého vlivu ve střední a východní Evropě. Spolupráce mezi oběma partnery, která na jeho základě vzniká, je nicméně cenná pro další prohlubování vztahů v oblastech, kde si můžeme být navzájem přínosem. Pozitivně je hodnocena např. spolupráce v oblasti energetiky a v technologické sféře.²⁵ Součástí hlubší spolupráce bylo i konání Francouzsko-českého ekonomického roku v období od července 2008 do června 2009 (viz níže). Počátkem roku 2010 dojde k prvnímu hodnocení realizace Akčního plánu za uplynulé období.

Ekonomické vztahy

Dlouhodobě můžeme česko-francouzské styky na ekonomické úrovni označit za velice dobré. I přes negativní kontext, způsobený hospodářskou krizí na straně obou partnerů, došlo v roce 2009 k dalšímu prohlubování česko-francouzských ekonomických vztahů. Hlavní událostí uplynulého období bylo konání Francouzsko-českého ekonomického roku, jehož cílem bylo „posílit hospodářské a obchodní bilaterální vazby po dobu našich dvou po sobě jdoucích předsednictví EU v období od 1. července 2008 do 30. června 2009“.²⁶ V rámci daného období se uskutečnilo přibližně třicet akcí zaměřených především na klíčová odvětví a aktuální témata (v oblasti strojírenského průmyslu a špičkových technologií, dopravy a infrastruktury, cestovního ruchu, potravinářského průmyslu). Došlo také k návštěvám delegací francouzských zaměstnavatelů v ČR a k oboustranným výměnám stážistů ve francouzských společnostech a jejich českých pobočkách. V průběhu celého ekonomického roku byly v regionech ČR pořádány semináře „Nebojte se obchodovat s Francií“, určené pro malé a střední podniky. Francouzsko-český ekonomický rok nebyl přelomovou událostí česko-francouzských ekonomických vztahů. Česká strana jej nicméně hodnotí pozitivně zejména z hlediska přínosu pro regionální spolupráci a díky prohlubování kontaktů mezi francouzskými a českými partnery.

	Kč (mld.)
Vývoz	120,2
Dovoz	76,8
Obrat	197
Obchodní bilance	43,4

Zdroj: Český statistický úřad.

Kulturní vztahy

Kulturní dimenze česko-francouzských vztahů představuje velice perspektivní oblast vzájemných kontaktů. Je na první pohled zřejmé, že aktéři francouzské kulturní diplomacie jsou v českém prostředí etablovaní a těší se dobré pověsti i dobrému přijetí českým publikem (zejména Francouzský institut v Praze). Čeští aktéři v Paříži mají situaci složitější, musí fungovat ve vysoce konkurenčním prostředí ostatních kulturních center a celkové lokální kulturní nabídky. Je proto nutné ocenit zvyšující se prestiž Českého centra v Paříži, kterému se podařilo stát se jednou z tamějších „kulturních adres“. V roce 2009 se jeho programová nabídka mj. zaměřila jako tradičně na velká výročí – stejně jako v ostatních západoevropských zemích (pád komunismu v Československu a výročí sametové revoluce). Velkou část kulturní agendy zaujímaly také kulturní akce spojené s výkonem českého předsednictví v Radě EU (mj. filmový festival *Czech-in*, který nabídl přehlídku deseti nejúspěšnějších českých filmů posledních dvaceti let, výstava mapující období vzniku Československé republiky, konaná v Invalidovně, připomenutí výročí Bohuslava Martinů, které se stalo hlavním motivem kulturních vztahů v oblasti vážné hudby stejně jako v případě česko-britských vztahů...).

Ačkoli neexistuje žádný koncepční dokument, definující cíle kulturní diplomacie pro jednotlivé státy, snahou ZÚ ve Francii je v současné době také přiblížení české kultury francouzskému publiku v regionech, kde lze vytvořit perspektivní „kulturní adresy“. Prostředí je mimo Paříž méně konkurenční a zároveň velice příznivé pro navázání či prohloubení kulturních kontaktů.

Významnou rovinou vzájemných vztahů zůstává znalost francouzského jazyka. Pro francouzské partnery je nadále velice důležité, zdali zástupci naší administrativy jsou či nejsou frankofonní a jsou-li schopni ve francouzském jazyce komunikovat zejména na úrovni evropských institucí. Tento kulturní faktor hraje významnou roli v česko-francouzských vztazích. V říjnu 2009 bylo proto zástupci Mezinárodní organizace Frankofonie, Francouzské republiky, České republiky a dalšími partnery podepsáno „Memorandum o provádění tříletého programu výuky francouzštiny v české státní správě“. Cílem programu je vyškolit v průběhu tří let přibližně 1400 zaměstnanců správních úřadů s evropskou agendou. Dokument navazuje na „Memorandum o provádění víceletého programu výuky francouzštiny v české státní správě“,²⁷ podepsané pro období 2006–2009, na základě kterého se jazykového vzdělávání a specializovaných seminářů zúčastnilo přibližně 2000 českých úředníků. Hlavním očekáváním bylo a je, aby absolventi kurzů a seminářů byli schopni ve francouzštině vést jednání, francouzsky psát a obecně používat francouzštinu jako pracovní jazyk.

**FRANCIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE:
IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ**

Opět díky kontextu po sobě jdoucích předsednictví v Radě EU lze říci, že se v uplynulém roce česko-francouzské vztahy odehrávaly zejména na vládní úrovni. Zapojení ostatních aktérů (prezidenta, parlamentu a regionů) se odehrávalo v souladu s dlouho-

dobými trendy. Prezident např. nadále nepovažoval Francii za zemi, vůči které by se měl výrazněji angažovat (svou roli sehrává patrně i ideologické hledisko – nechápe ji jako stát nám blízký z hlediska postoje k integraci, regulacím obecně apod.), a v uplynulém roce ji navštěvoval pouze kvůli soukromým přednáškám. Vyzdvihnout je nutno roli, kterou během českého předsednictví hrál ZÚ v Paříži, který se v té době soustředil na komunikační kampaň, na poskytování informací o českém předsednictví pro státní správu, zastupitele, akademickou obec a neziskové organizace a na aktivity v regionech Francie. V neposlední řadě organizoval ZÚ výše zmíněné kulturní akce doprovázející české předsednictví. Vzhledem k negativnímu vnímání českého předsednictví francouzskou veřejností zaviněnou jeho mediálním obrazem a také na základě faktu, že postavení ČR řada Francouzů nedokáže pochopit, byla komunikační role, kterou sehrál ZÚ, velice důležitá. V rámci komunikační kampaně před začátkem předsednictví uskutčnil český velvyslanec v Paříži Pavel Fischer setkání s francouzskými a zahraničními novináři a poskytl jim rozhovory. Ve spolupráci s Evropskou komisí pořádal ZÚ tiskové konference na úvod a na závěr českého předsednictví v Paříži. Celkem šlo na základě informací, poskytnutých ZÚ, o 27 samostatných akcí. Český velvyslanec dále vystoupil v obou komorách francouzského parlamentu. ZÚ hostil informační schůzky s francouzskými státními úředníky a podnikateli. Ve francouzských regionech se konalo 25 debat pro veřejnost, doprovázených výstavami a prezentacemi materiálů o ČR.

V roce 2009 byla rozšířena síť českých honorárních konzulátů ve Francii. V květnu byla zahájena činnost honorárního konzulátu v Marseille, jehož zřízení ovlivnilo zejména zvyšující se počet českých turistů v dané oblasti. V prosinci byl otevřen honorární konzulát ve Štrasburku, který se tak stal šestým honorárním konzulátem ČR na území Francie.

**ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI FRANCII
V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU**

Mediální obraz českého předsednictví se stal jednou z nejproblematičtějších rovin česko-francouzských vztahů v roce 2009. Již před jeho začátkem psaly francouzské deníky o špatné připravenosti ČR na předsednickou roli. Objevovaly se zprávy, že „to Češi nezvládnou“, zpochybňovaná byla i politická stabilita v ČR. Francouzský *Le Figaro* např. uvedl, že „zřídka kdy bylo předání předsednictví v Radě EU doprovázeno takovými pochybnostmi“.²⁸ Na české straně se objevovaly články o tom, jak si francouzský prezident chce přivlastnit české předsednictví. K negativnímu vnímání přispěl i únik informací z rozhovoru mezi Mirkem Topolánkem a Nicolasem Sarkozym z podzimu roku 2008, který nebyl jen mediálním skandálem, ale měl výrazně škodlivý vliv na celkovou atmosféru francouzsko-českých vztahů nejen na nejvyšší politické úrovni. Dlouhodobě pak přetrvává nepříznivý obrázek českého prezidenta Václava Klause ve francouzských médiích, která několikrát vyzdvihovala jeho euroskepticismus a přílišný liberalismus. Proto na počátku českého předsednictví francouzská média vkládala naděje do osoby Mirka Topolánka, který „má v ruce klíč k úspěchu českého předsednictví“.²⁹ V průběhu první poloviny roku se jeho pozice ve francouz-

ském tisku zhoršila, zejména v závislosti na zhoršujícím se a velice medializovaném vztahu s prezidentem Sarkozym. Na české straně nechyběly v této souvislosti komentáře k francouzskému povýšenému stylu. Tato celková mediální zátěž převážila nad ostatními rovinami česko-francouzských vztahů a způsobila, že veřejnost je vnímala jako velice napjaté. Čeští političtí představitelé i státní správa se proto snažili s danou situací pracovat a intenzivněji komunikovat s francouzskými médii.

FRANCIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: ZÁVĚR

Při hodnocení česko-francouzských vztahů v roce 2009 je nutné abstrahovat od jejich mediálního obrazu, který akcentoval momenty napětí a neshod zejména během českého předsednictví v Radě EU. Z dlouhodobého hlediska je patrné, že bezprecedentní intenzita vzájemných kontaktů během obou po sobě jdoucích předsednictví výrazně přispěla k lepšímu poznání obou partnerů. Odlišný politický styl, pochopení asymetričnosti vztahu, zejména na české straně, a politické disonance akcentované mediálním obrazem, které o vztahu šířily české i francouzské sdělovací prostředky, neznamenaly větší trhlinu v česko-francouzských vztazích, které se na konci roku 2009 stále jeví jako dobré. Stejně jako v minulých letech ovšem platí, že ani pro jednoho z partnerů nejde o vztahy klíčové.

K důležitým výsledkům předsednické zkušenosti a kontaktů, které se na jejím pozadí odehrály mezi Českou republikou a Francií, je identifikace oblastí, ve kterých bude vzájemná spolupráce znamenat přínos pro obě strany. Jedním z příkladů je oblast energetiky, kde je názorová spřízněnost ČR a Francie patrná. Jde zejména o využití jaderné energie v civilní oblasti, na kterou spoléhají oba státy.

Na závěr dodejme, že pro česko-francouzské vztahy je do budoucna velice perspektivní kultivace vztahů v oblasti kulturní dimenze zahraniční politiky. Pro českou republiku je důležité pochopit, jak významnou roli hraje kultura ve francouzské zahraniční politice. Kultura představuje také možnost, jak proniknout do francouzských regionů, a tím i blíže k francouzskému publiku.

ŠVÉDSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE

ŠVÉDSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Od roku 2007, kdy byla zahájena práce na osmnáctiměsíčním programu předsednictví v Radě EU, jsou vztahy mezi Švédskem a Českou republikou intenzivnější než obvykle. Příkladem zvýšení intenzity kontaktů mezi oběma státy je počet vzájemných návštěv ministrů. V roce 2008 se uskutečnilo devět návštěv a v roce 2009 pět. Pro srovnání lze uvést, že v roce 2006 se žádná taková návštěva nekonala.³⁰ Důsledkem předsednictví nebyly však pouze častější kontakty představitelů vlád států, ale i větší spolupráce na jiných úrovních společnosti. Došlo např. k setkání předsedů parlamentů

států a členů BUSINESSEUROPE z ČR, Francie a Švédska a k vytvoření společného programu priorit pro předsednictví (česká strana byla zastoupena Svazem průmyslu a dopravy ČR) apod.

Jak již bylo zmíněno výše, lze jen těžko oddělit bilaterální agendu od evropské, protože velká část bilaterálních kontaktů je věnována právě evropským otázkám. Proto není překvapivé, že čistě bilaterální agenda mezi ČR a Švédskem je relativně malá a v posledních letech této agendě dominuje nákup letounů JAS-39 Gripen. V rámci kulturních kontaktů mezi státy provozuje ČR ve Švédsku České centrum. Klasické kulturní vztahy mezi státy navazují na společnou historii obou států za třicetileté války, a zejména na kulturní dědictví původem z ČR, které lze od té doby najít ve Švédsku. V roce 2005 např. tehdejší premiér Paroubek intervenoval za zapůjčení tzv. *Đáblovy bible* ze Švédska do ČR.³¹ V rámci EU mají tyto dva státy relativně podobné priority (např. pozitivní názor na další rozšiřování). Podobný postup v některých otázkách je důsledkem velikosti obou států, např. při jednání o nové základní smlouvě EU oba státy iniciálně obhájily, že každý stát by měl mít svého komisaře. Během předsednictví bylo také zřejmé, že Švédsko i ČR prosazují podobné strategie v ekonomických otázkách a obecně preferují deregulaci.

ŠVÉDSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

Většina vzájemných návštěv představitelů obou států se konala v rámci agendy předsednictví EU a týkala se zejména předání předsednictví z ČR do Švédska. Premiér Jan Fischer a ministr zahraničních věcí Jan Kohout např. navštívili Stockholm před zahájením Evropské Rady 18.–19. června. Důvodem této návštěvy byla příprava Evropské rady, a proto se návštěva bilaterální agendy mezi oběma státy příliš netýkala. Nejvýznamějším „hovorem“ během roku mezi švédským a českým vysokým představitelem byl zřejmě říjnový telefonát mezi premiérem Reinfeldtem a prezidentem Klausem, který byl údajně klíčový pro následnou českou ratifikaci *Lisabonské smlouvy*.

České a následné švédské předsednictví muselo pracovat s podobnou agendou. A i když lze najít rozdíly v prioritách obou předsednictví, měly oba státy relativně podobný přístup k několika z nejdůležitějších témat. V ekonomické oblasti je spojuje obecně liberální přístup k ekonomickým otázkám, a to díky jejich malým otevřeným ekonomikám. Švédsko i ČR se bojí protekcionismu velkých států, proto není příliš překvapivé, že oba státy postupovaly v řešení ekonomické krize podobným způsobem, který lze shrnout jako neustálé opakování „mantry“ o důležitosti respektování pravidel jednotného trhu a Paktu růstu a stability.³²

Jak je zmíněno ve třetí kapitole této ročenky, k českým prioritám v EU patří Východní partnerství. Švédsko ve spolupráci s Polskem předložilo k tomuto projektu v roce 2008 „non-paper“. Tímto způsobem pomohlo dostat otázku do agendy EU ještě před českým předsednictvím. Švédsko-polská iniciativa umožnila schválení Východního partnerství v březnu 2009, tedy během českého předsednictví.³³ Za švédského předsednictví se pak konala první schůze ministrů zahraničních věcí států Východního partnerství.³⁴

V průběhu předsednictví byly zastupitelské úřady aktivnější než obvykle. Jedním ze dvou hlavních témat švédského předsednictví v Radě EU byl boj proti klimatickým změnám. V souvislosti s tímto cílem organizovalo Švédsko i několik akcí v ČR, švédské velvyslanectví např. organizovalo seminář k tématu při příležitosti zahájení švédského předsednictví. Podobně se podílel i Zastupitelský úřad ČR v Stockholmu na slavnostním zahájení českého předsednictví.

V roli předsedajícího státu EU se Švédsko muselo zabývat i specifickou českou otázkou, a to zavedením vízové povinnosti pro české občany do Kanady. Švédské předsednictví Evropské unie se zpočátku vyslovilo příznivě k možnosti zavedení víz pro Kanadu při cestách do zemí Evropské unie jakožto společně evropské reakci, nicméně později prosazovalo názor, že konflikt není nutný eskalovat.³⁵

Ekonomické a kulturní vztahy

Obdobně jako v případě Velké Británie a Francie obchod mezi Švédskem a ČR během druhé poloviny roku 2008 a začátkem roku 2009 mírně poklesl. Obchodní bilance je pro ČR pozitivní, hlavními položkami českého exportu jsou strojírenské výrobky, zejména osobní automobily a autodíly.³⁶ Ze švédské perspektivy je ČR v rámci skupiny nových členských států EU druhým nejdůležitějším obchodním partnerem, hned za Polskem. Největší švédský podnik působící v ČR je Skanska.³⁷

Pro obchodní vztahy mezi státy je leasingová smlouva na 14 letounů JAS-39 Gripen velice důležitá. ČR si od Švédska na období 2004–2014 pronajímá 14 strojů za přibližně 20 mld. Kč. V současné době není rozhodnuto o budoucnosti letounů po ukončení smlouvy v roce 2014. Bývalá ministryně obrany Vlasta Parkanová (KDU-ČSL, poté TOP 09) prosazuje názor, že pro ČR by bylo nejlevnější řešení gripeny odkoupit.³⁸ Pro ekonomické vztahy mezi státy je významná zejména dohoda zvaná „Gripen Offset Programme“, v níž Švédsko slíbilo investice do ČR ve výši 130 % částky vyplacené ČR za pronájem letounů.³⁹ Ke konci roku 2008 investovala společnost Gripen International skoro dvě třetiny této částky.⁴⁰

	Kč (mld.)
Vývoz	33
Dovoz	18,6
Obrat	51,6
Obchodní bilance	14,4

Zdroj: Český statistický úřad.

V rámci smlouvy také v ČR (na desetileté leasingové období) působí piloti a technici ze švédského vojenského letectva.⁴¹ V roce 2009 společně agendě dominovala zejména diskuse o korupci v souvislosti s neuskutečnou smlouvou o prodeji a v souvislosti se smlouvou o leasingu. Švédská prokuratura uzavřela vyšetřování týkající se

podílu švédské zbrojovky Saab AB na úplatcích. Vyšetřování nedokázalo podíl Švédů, konstatovalo však, že britská firma BAE Systems prováděla „skryté platby“ při jednáních o nákupech gripenů v České republice.⁴²

Při hodnocení vzájemných kulturních vztahů mezi oběma státy lze ČR a její snahy o propagaci české kultury ve Švédsku označit za aktivnější. Důvodem je existence Českého centra ve Stockholmu. Švédsko podobné zařízení v ČR nemá, švédské velvyslanectví však také podporuje celou řadu kulturních projektů v ČR. Díváme-li se na činnost Českého centra ve Švédsku během roku 2009, zjistíme, že velká část jeho aktivit souvisí s výročí pádu komunismu. Například 17. listopadu ČC ve spolupráci se slovenskou ambasádou organizovalo celovečerní program zahrnující divadlo, film a prezentaci knihy. Velká část kulturní nabídky centra se zaměřuje na filmy a během roku 2009 převažovalo téma totalitní minulosti.⁴³ V souvislosti s českým předsednictvím organizoval Zastupitelský úřad ČR v Stockholmu koncert houslového virtuosa Václava Hudečka. Podobně se švédské velvyslanectví v Praze podílelo na organizaci koncertu pianisty Boba Stensona v Rudolfinu při příležitosti zahájení švédského předsednictví.

ŠVÉDSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Jak již bylo uvedeno, ke změně charakteru bilaterálního vztahu došlo vstupem a členstvím ČR v EU. Oproti minulosti existuje více aktérů, kteří se účastní formulování vzájemných vztahů. Na české straně jsou těmi hlavními aktéry MZV a jeho OSVE (Odbor severní a východní Evropy), ZÚ ve Stockholmu, SZ v Bruselu, Úřad vlády ČR, další ministerstva a státní úřady. Kromě velvyslanectví má ČR ve Švédsku také honorární konzuláty v Göteborgu a Malmö.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI ŠVÉDSKU V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Kromě předsednictví, které bylo ostře sledovaným tématem v médiích obou států, věnovala média pozornost také kauze týkající se pronájmu gripenů. Švédští novináři psali o výročí pádu komunismu, ale také o pádu Topolánkovy vlády během předsednictví. Ze švédského pohledu byl udivující nejen fakt, že vláda padla během předsednictví, ale i to, že byla vystřídána vládou úřednickou. Pojem úřednické vlády je ve Švédsku neznámý, a novináři se tak pokoušeli pochopit, zda by vláda skutečně mohla být nepolitická. Česká média věnovala hodně pozornosti říjnovému telefonátu mezi premiérem Reinfeldtem a prezidentem Klausem, který byl údajně klíčový pro následující českou ratifikaci *Lisabonské smlouvy*. V médiích se spekulovalo o tom, jestli měl Klaus pravdu, když oznámil, že byl donucen upřesnit své výhrady vůči smlouvě, protože Reinfeldt porušil dohodu o mlčení. Švédský premiér takové obvinění odmítl.⁴⁴

ŠVÉDSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: ZÁVĚR

Bilaterální vztahy mezi Švédskem a ČR lze považovat za dobré. Kvůli geografické vzdálenosti a velikosti obou států nelze mluvit o tom, že by země měly tradičně nadstandardní vztahy. Příprava a samo předsednictví Rady EU však potvrdily, že oba státy často mívají v rámci EU společné priority. Švédsko i ČR např. v ekonomické oblasti prosazují deregulaci a jako předsedající státy nabízely podobný pohled na to, jakým způsobem se lze vyrovnat s důsledky globální ekonomické recese. Oba státy mají také podobné názory v otázkách rozšíření EU a k budoucí formě evropské spolupráce (nevšímáme-li si euroskeptické části české politické elity). V rámci agendy na čistě bilaterální úrovni je hlavním tématem otázka pronájmu letounů JAS-39 Gripen. Zejména offsetový program bude i do budoucna mít významné dopady na vzájemné ekonomické vztahy. Lze očekávat, že rok 2009 měl na budoucí vztahy mezi ČR a Švédskem pozitivní vliv, zejména v rámci EU. Předsednictví přineslo možnost častějších kontaktů mezi politiky a úředníky, což v mnoha oblastech také potvrdilo názorovou blízkost. Tato skutečnost může být důležitá zejména pro spolupráci na nižší politické úrovni, např. v pracovních skupinách pod Radou.

ZÁVĚR

Vztahy se všemi státy, o nich bylo pojednáno v této kapitole, byly bez výjimky dobré. Díky jejich členství v EU nebo alespoň v Evropském ekonomickém prostoru (až na mikrostáty, které se v něm beztak nacházejí alespoň fakticky) byly utvářeny z velké části prostřednictvím mnohostranného rámce. Lze tak hovořit o paradigmatu „dvoustranných vztahů uvnitř mnohostranného rámce“. Dalším důsledkem této situace je relativní autonomie vztahů na úrovni řady státních i podstátních aktérů bez nutnosti jejich mediace skrze tradiční diplomatické kanály.

Nejvýznamnější událostí z hlediska utváření české zahraniční politiky ve vztahu k drtivé většině z nich bylo české předsednictví v Radě EU. Zvláště v případě Francie se těsná spolupráce, která započala již v druhé polovině roku 2008 během jejího předsednictví (a jeví se tak vhodnější uvažovat o obou pololetích jako jednom celku), navíc projevila v identifikaci oblastí, kde jsou si oba státy názorově blízké a kde existuje potenciál pro vyšší míru spolupráce (energetika). Česká strana zároveň došla k poznání, že vzájemné vztahy jsou asymetrické a že je třeba se soustředit na několik styčných oblastí, kde je potenciál spolupráce nejvyšší. Kromě toho došlo k jistému sblížení na administrativní rovině, byť na politické úrovni se ČR a Francie často míjely a vztahům rovněž neprospěval jejich špatný mediální obraz. Celkově vzato však české a francouzské předsednictví pro vzájemné vztahy neznamenovalo zásadní přelom.

Zde se nabízí srovnání se Švédskem. I tady spolupráce při přípravě předsednictví znamenala intenzifikaci kontaktů a identifikaci oblastí názorové shody, zejména v ekonomické oblasti, v otázce rozšiřování a na projektu Východního partnerství. I zde se může české předsednictví do budoucna pozitivně projevit ve dvoustranných vztazích, byť podobně jako v případě Francie nelze hovořit o zásadním přelomu.

Naproti tomu vztahy s Velkou Británií neznamenaly podobnou míru intenzifikace, která by byla zřejmě prospěšná k identifikaci styčných ploch i k bližšímu porozumění britské zahraniční politice, jejím prioritám a modalitám. Přitom zde existuje díky ideové spřízněnosti poměrně významný potenciál budování koalic zejména v klíčové rovině EU (podobně jako kultivace dlouhodobě rozvíjených vztahů bezpečnostních v NATO). Aby však ČR mohla účelně využívat své nezbytně omezené zdroje a účinně hájit své priority v prostředí, kde vytváření zahraniční politiky probíhá na mnoha úrovních, musí vytvořit strategii, která bude tyto priority realisticky definovat a zajišťovat jejich koordinované naplňování různými státními aktéry.

Toto závěrečné doporučení lze jistě vztáhnout i na státy uvedené výše. Mít „dobré vztahy“ se všemi evropskými státy je bezpochyby historicky bezprecedentní jev. Nicméně dosud se nezdá, že by se ČR pokoušela systematicky využívat v prostředí evropské politiky potenciálu, který vztahy s řadou z těchto států v řadě různých oblastí a na řadě možných úrovní nabízejí. (Konkretizace tohoto potenciálu však nutně musí být předmětem celé řady dalších studií.) Příznačná je v tomto směru téměř naprostá absence politické a veřejné diskuse na téma vztahů se státy, s nimiž nás přitom pojí nejtěšnější kontakty, nejzásadněji ovlivňující vnitřní život české společnosti. Pokud se tento neuspokojivý stav nezmění, v prostředí vznikajícího politického systému EU, kde lze předpokládat vyšší důraz na vytváření flexibilních (minimálních) koalic, nebude Česká republika schopna realizovat své priority – jinými slovy, bude se sama dobrovolně marginalizovat.

Poznámky

- ¹ Podle nezávisle vedených rozhovorů na MZV ČR, 28. 11. 2008 a 30. 9. 2009.
- ² Za shromáždění podkladů k tabulce patří zvláštní dík Tomáši Mikuleckému.
- ³ Ditrych, Ondřej: *Současné česko-britské vztahy*. Policy paper. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009. On-line: (www.iir.cz/upload/PolicyPapers/2009/Ditrych-VB.pdf).
- ⁴ K definici srv. Drulák, Petr (2008): *Česká zahraniční politika mezi internacionalismem a atlantismem*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ⁵ Tisková zpráva zastupitelského úřadu v Londýně. MZV ČR, 17. 6. 2009. On-line: (www.mzv.cz/london/cz/aktuality/premier_jan_fischer_v_londyne.html).
- ⁶ Tisková zpráva Ministerstva obrany ČR, 28. 4. 2009. On-line: (www.army.cz/scripts/detail.php?id=13961).
- ⁷ Česká tisková kancelář, 22. 4. 2009.
- ⁸ Česká tisková kancelář, 1. 3. 2009.
- ⁹ *Lidové noviny*, 30. 11. 2009.
- ¹⁰ Srv. kapitolu o vztazích mezi ČR a VB v předložském vydání této ročenky. Kořan, M. a kol. (2008): *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ¹¹ Tiskové prohlášení ODS, 22. 6. 2009. On-line: (zpravy.ods.cz/prispevek.php?ID=10376).
- ¹² Zahradil, Jan: *Výjimka pro Českou republiku*. Pražská pětka (měsíčník městské části Praha 5), 12/2009.
- ¹³ Česká tisková kancelář, 23. 9. 2009.

- ¹⁴ *Guardian*, 4. 10. 2009.
- ¹⁵ *The Times*, 5. 10. 2009.
- ¹⁶ Podle zdrojů Ministerstva průmyslu a obchodu a Českého statistického úřadu. On-line: (www.businessinfo.cz/cz/sti/velka-britanie-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/7/1000687/).
- ¹⁷ On-line: (www.cnb.cz/m2export/sites/www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/pzi/pzi_2009_toky/download/PZI_2009_c.xls).
- ¹⁸ Srv. *Guardian*, 27. 3. 2009. On-line: (www.guardian.co.uk/music/2009/mar/27/bohuslav-mar-tinu-czech-composer).
- ¹⁹ Kučera, Jan. P.: *Sen o věčném návratu*. Reflex, 3. 9. 2009.
- ²⁰ Podle korespondence s Českým centrem v Londýně, 5. 11. 2009.
- ²¹ Česká tisková kancelář, 24. 4. 2009.
- ²² Tomalová, Eliška: *Jak budou probíhat předsednictví? Francie, Česká republika a Švédsko v čele Evropské unie*. Policy paper. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, prosinec 2007. On-line: (www.iir.cz/upload/PolicyPapers/2007/etomalova2007predsednictvi.pdf).
- ²³ ČT 24, 19. 6. 2009.
- ²⁴ Text Akčního plánu není veřejným dokumentem.
- ²⁵ Viz např. projekt ELI (*Extreme Light Infrastructure*), který má v oblasti výzkumu zaujímat významné místo ve spolupráci mezi ČR a Francií. On-line: (www.mzv.cz/paris/cz/aktualni_informace/ceska_cast_projektu_eli_extreme_light.html).
- ²⁶ Podle www.france.cz.
- ²⁷ Text Memoranda on-line: (www.france.cz/IMG/pdf_OIF-Memorandum_version_CZ_signee_28.04.2006.pdf).
- ²⁸ *Le Figaro*, 8. 1. 2009.
- ²⁹ Tamtéž.
- ³⁰ Velvyslanectví České republiky ve Švédsku. On-line: (www.mzv.cz/stockholm/en/political_section/bilateral_relations_2006_2000/index.htm).
- ³¹ iDnes.cz, 5. 10. 2005. On-line: (kultura.idnes.cz/literatura.asp?c=A051005_155343_show_aktual_kot).
- ³² Braun, Mats: *Předsednictví za ekonomické recese*. Mezinárodní politika, 7/2009.
- ³³ On-line: (www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/analyza/vychodni-partnerstvi-v-kontextu-evropske-politiky-sousedstvi-a-agendy-visegradske-skupiny-007019).
- ³⁴ Evropská komise. On-line: (europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1891&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en).
- ³⁵ iHNed.cz, 15. 7. 2009. On-line: (zahranicni.ihned.cz/c1-37791580-svedsko-jako-predsednicka-zeme-eu-souhlasil-s-vizy-pro-kanadu).
- ³⁶ Podle zdrojů Ministerstva průmyslu a obchodu ČR a Českého statistického úřadu. On-line: (www.businessinfo.cz/cz/sti/svedsko-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/7/1000810/).
- ³⁷ Velvyslanectví Švédska v ČR. On-line: (www.swedenabroad.com/Page___18396.aspx).
- ³⁸ Česká tisková kancelář, 8. 3. 2009.
- ³⁹ Velvyslanectví Švédska v ČR. On-line: op. cit.
- ⁴⁰ Česká tisková kancelář, 15. 6. 2009.
- ⁴¹ Velvyslanectví Švédska v ČR. On-line: op. cit.
- ⁴² Česká tisková kancelář, 16. 6. 2009.
- ⁴³ České centrum Stockholm. On-line: (www.czechcentres.cz/stockholm/novinky.asp).
- ⁴⁴ České noviny, 11. 10. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/tema/zpravy/reinfeldt-odmitl-ze-by-telefonat-s-klaussem-byl-duverny/402136&id_seznam=15200).

Kapitola 9

Rusko v české zahraniční politice

Petra Kuchyňková

RUSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Reflexe česko-ruských vztahů v zahraniční politice ČR i v mediálním diskurzu byla v první polovině roku 2009 ovlivněna českým předsednictvím v Radě EU, kdy ČR ne-reprezentovala pouze sebe jako suverénní stát, ale diplomaticky vystupovala též jako reprezentant společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Mimo dimenzi českého předsednictví EU byly bilaterální česko-ruské vztahy v roce 2009 bohaté i na další události. V prvních měsících roku 2009 ještě rezonovalo téma protiraketové obrany a postoje Ruska k loňskému podpisu smlouvy SOFA. Nejzávažnější událost bilaterálních politických a diplomatických vztahů v druhé polovině roku 2009 ovšem představovalo vzájemné vyhoštění diplomatických zástupců, k němuž došlo v srpnu 2009.

V následujícím textu bude nejprve reflektována role Ruska, rusko-českých vztahů a témat vztahujících se k této problematice v rámci české politické debaty, následuje přiblížení nejdůležitějších událostí politicko-bezpečnostní dimenze vzájemných vztahů a vybraných problémů ekonomické dimenze (vývoj obchodních a investičních vztahů, energetika). Další dvě části jsou věnovány analýze charakteru a role klíčových aktérů a konečně i reflexe tématu ve veřejném a především mediálním prostoru.

Skutečnost, že Rusko a rusko-české vztahy představují kontroverzní téma české politické debaty, byla patrná již v roce 2008 a souvisela především s tématem ruského postoje k projektu radarové základny. V průběhu roku 2009 nastal tematický posun, politicko-bezpečnostní tematiku v příslušném diskurzu postupně vytěsnila především energetická bezpečnost a politizace či přímo zdůrazňování bezpečnostního rozměru u tématu rostoucího zájmu ruských investorů o českou ekonomiku. V české politické debatě lze z dlouhodobého hlediska identifikovat dva stěžejní proudy: Jeden je charakteristický ostrážitým přístupem k současnému Rusku a poukazem na přetrvávající hrozby z jeho strany. Reprezentanti tohoto směru často spojují tento postoj s podporou orientace ČR na evropské a euroatlantické integrační struktury, mimo dosah rus-

kého, především politického vlivu. Druhý směr naopak odmítá apriorní a krátkozraké spojování současného Ruska s hrozbami, které z historického, ideologického i geopolitického hlediska patří do minulosti, a poukazuje na perspektivy (především ekonomické) spolupráce s Ruskem současným, které nelze ztotožňovat se SSSR. U obou hlavních směrů lze samozřejmě identifikovat řadu dílčích názorových modifikací. Stejně tak lze sledovat vývoj konkrétních témat ve vztahu k Rusku coby součástí české politické debaty.

K reprezentantům prvního směru je možné řadit některé představitele Topolánkovy vlády, i premiéra samého. Topolánkova vláda byla nezdánlivě zpodobňována jako proamerická, a proto i antiruská. Ještě za Topolánkovy vlády bylo také rozhodnuto o vyhoštění dvou ruských diplomatů v souvislosti s jejich zájmem o informace týkající se energetické oblasti, i když toto rozhodnutí vykonala až následující vláda Fischerova, která přitom vůči Rusku uplatňovala opatrnější rétoriku.

V roce 2009 projevil své názory i některé již bývalé vlivné osobnosti, hlásící se k varovnému diskurzu ve vztahu k Rusku, a to nejen z hlediska ČR, ale i celého středoevropského prostoru. Bývalý prezident Havel např. vyjadřoval ve vztahu k rozhodnutí americké administrativy zrušit projekt protiraketové obrany zklamání. Kauzu radar chápal jako problém, který odhaloval, do jaké míry je česká strana ochotna ukázat strach tváří v tvář deklarovaným hrozbám ruské strany. Havel byl také jedním ze signatářů otevřeného dopisu, adresovaného v červenci 2009 americkému prezidentu Obamovi, v němž varoval před americkou tendencí opouštět své zájmy ve střední a východní Evropě, což může nahrávat právě Rusku.¹ Je příznačné, že za ČR tento dopis podepsali Alexandr Vondra či Karel Schwarzenberg.

Reprezentantem druhého směru je naopak prezident Klaus. Z pozic blízkých realismu většinou odmítá jako hrozbu ruskou politiku obhajoby národního zájmu, a to někdy i v kontroverzních souvislostech (jako byla rusko-gruzínská válka v srpnu 2008). Zdůrazňuje též perspektivu oboustranně výhodných ekonomických vztahů a odmítá politizaci tohoto tématu. Klaus tento svůj postoj dal najevo při četných příležitostech, k nimž patřilo např. odmítnutí interpretace lednového rusko-ukrajinského sporu o plyn jako demonstrace síly a naopak upřednostnění interpretace celé události coby primárně obchodního sporu, který je navíc bilaterálním sporem dvou zemí, nikoli problémem Evropy.² V médiích se prezident Klaus několikrát snažil obhajovat názor, že Rusko je standardní a silný aktér světového dění.³

Důraz na zkvalitnění vztahů mezi ČR a Ruskem a odmítání Ruska jako hrozby dlouhodobě deklarují i představitelé levé části českého politického spektra. V případě KSČM lze tuto pozici spojit s viděním Ruska jako protiváhy vůči politice USA a Západu. V případě ČSSD vystupoval do popředí nesouhlasný postoj s projektem vybudování radarové základny, představitelé této strany poukazovali i na možnost dlouhodobého poškození ekonomicky perspektivních vztahů s Ruskem. Varování před demonizací Ruska deklaruje např. místopředseda ČSSD L. Zaorálek, jenž v létě 2009 kritizoval v tomto smyslu dopis středoevropských politiků prezidentu Obamovi.⁴ Podobný názor vyjadřoval i předseda ČSSD J. Paroubek, který zase kriticky komentoval tendence představitelů nových členských států EU vracet do vztahů s Ruskem konfrontační tón, a poukazoval na to, že Rusko je a v budoucnosti zůstane strategickým

partnerem USA, EU i NATO.⁵ Bezpečnostní rozměr ruských zájmů v české ekonomice představitelé levice většinou odmítají.⁶

Téma radarové základny, postoje Ruska a bezpečnostní dimenze vzájemných vztahů v české politické debatě značně oslabil verdikt Ústavního soudu ČR o odložení konání voleb a pochopitelně i rozhodnutí Obamovy administrativy upustit od projektu. Další témata již neměla tolik konfrontační náboj, i když na nich představitelé různých politických proudů demonstrovali polaritu svých postojů k pozici Ruska v české zahraniční politice (např. téma vyhoštění ruských diplomatů, které bývalý ministr zahraničních věcí Schwarzenberg označil za nevyhnutelné, stínový ministr vnitra za ČSSD F. Bublan naproti tomu poukazoval na záměrnou politizaci tohoto tématu a řízený únik této informace).⁷ Význam má v této souvislosti i fakt, že Fischerova úřednická vláda v otázkách česko-ruských vztahů vystupovala vstřícněji než předchozí Topolánkuv kabinet. Její ministr zahraničních věcí Jan Kohout neskrýval zájem na budování bilaterálních vztahů na konsenzuálních otázkách, navzdory přítomnosti sporných témat.⁸

RUSKÁ DIMENZE ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

V první polovině roku 2009 se hlavní agenda česko-ruských vztahů prolínala s širší agendou vztahů Ruska a EU a východní dimenze sousedské politiky EU. Následující část tedy bude věnována nejprve přiblížení (chronologicky) důležitých událostí, které více či méně souvisely nejen s česko-ruskými vztahy, ale také s širší agendou českého předsednictví v Radě EU, a až následně důležitým tématům bilaterálních vztahů, z nichž se většina objevovala v rámci této agendy i v předcházejícím roce a v průběhu roku 2009 prodělávala zajímavý vývoj.

Jednu z prvních zatěžkávacích zkoušek předsednické periody pro českou diplomacii představoval spor mezi ruskou společností Gazprom a ukrajinskými odběrateli, který na počátku ledna 2009 vedl k přerušení dodávek plynu Ukrajině a k jejich citelnému snížení odběratelům v dalších evropských zemích.⁹ ČR jménem Evropské unie vyzvala k urychlenému obnovení ruských dodávek plynu již 2. ledna, o den později v Praze jednali o situaci zástupci ruských dodavatelů. Mise českého předsednictví pak spolu se zástupci Evropské komise vedla jednání se zástupci Gazpromu v Berlíně. Když ukrajinská společnost Naftohaz ohlásila, že Rusko přerušilo veškeré dodávky plynu do Evropy ukrajinskou cestou, české předsednictví iniciovalo schůzku zástupců Gazpromu a Naftohazu přímo v Bruselu. Zástupci obou stran se však nejprve nečekaně sešli v Moskvě.¹⁰ Po neúspěchu bruselských jednání ČR spolu s Evropskou komisí zahájila zprostředkovatelský dialog mezi oběma stranami, zahrnující kyvadlovou diplomacii premiéra Topolánka mezi Moskvou, Kyjevem a Bruselům, včetně schůzky s ruským premiérem Putinem, na níž Topolánek prosazoval návrh ustavení technické monitorovací mise.

Poté, co Topolánkova delegace přivezla z Kyjeva do Moskvy hotovou dohodu, se poněkud předčasně oslavoval rychlý úspěch české diplomacie, dokonce i premiér Putin tlumočil slova uznání bezprostředně po uzavření Topolánkovy mise mezi Kyjevem

a Moskvou.¹¹ Smlouvu však odmítl podepsat prezident Medveděv kvůli tomu, že na Ukrajině došlo k ručnímu připsání odkazu na připojenou deklaraci, prohlašující, že na ukrajinské straně nedocházelo k nelegálnímu odběru plynu. Když Rusko po „zkušebním“ uvedení plynovodu do provozu dodávky opět zastavilo, Medveděv požadoval summit obou stran, který se nakonec uskutečnil 17.–18. ledna v Moskvě. Zúčastnil se jej také za české předsednictví ministr průmyslu M. Říman. Schůzka premiérů Putina a Tymošenkové nakonec přinesla technickou dohodu o podmínkách obchodování s plynem mezi ruskou a ukrajinskou stranou pro nadcházející sezonu a otevřela cestu pro podpis dalších dohod, jež měly zajistit obnovení dodávek plynu „ukrajinskou cestou“ dále do Evropy.¹²

Kauza „plynové krize“ byla interpretována jako politický spor, v němž se explicitně promítá ruská „energetická diplomacie“. Ať již ve vztahu k Ukrajině a k emancipačním snahám jejího vedení v zahraniční politice, či vůči EU. Prezident Klaus, který s tímto výkladem nesouhlasil, se do řešení krize zapojoval nepřímo, např. prostřednictvím telefonických rozhovorů s ukrajinským prezidentem Juščenkem či schůzky s ruským velvyslancem. I po obnovení dodávek ruského plynu zůstala energetika stěžejním tématem vztahů Ruska a EU během českého předsednictví. To ostatně označilo témata energetické bezpečnosti a také východní dimenze vnější politiky EU za své priority.

Důležitým momentem byl proto zahajovací summit projektu Východního partnerství a summit EU–Rusko v Chabarovsku. První z nich se uskutečnil v Praze 7. 5. 2009. S angažmá Ruska v projektu zesílené spolupráce se šesti státy východní dimenze Evropské sousedské politiky se nepočítalo. Na rozdíl od předcházejících projektů posíleného partnerství EU se státy postsovětského prostoru (Evropská sousedská politika, Černomořská synergie) ruská oficiální místa v tomto případě vyjádřila znepokojení. Ruský ministr zahraničních věcí Lavrov při své březnové návštěvě Bruselu poukázal na to, že Rusko bývá Západem často obviňováno z udržování sfér vlivu, a ptal se v té souvislosti, čím má být pro Brusel právě Východní partnerství.¹³ Ruský list *Kommerçant* v den konání summitu otiskl článek, v němž nazval vznikající Východní partnerství „Společenstvím závislých států“. Pražský summit podle něho vytvářel např. nevídaný precedens vedení rozhovorů o tzv. zamrzlých konfliktech v postsovětském prostoru za prostředkování EU a bez účasti Moskvy.¹⁴

Poslední diplomatickou událostí České republiky coby předsednické země EU byl summit EU–Rusko 21.–22. 5. 2009 v Chabarovsku. Na summitu zastupoval ČR kromě předsedy EK Barrosa a Vysokého představitele pro otázky SZBP Solany prezident Klaus, zúčastnil se ho také nový ministr zahraničních věcí Kohout. Komentáře Klausových výroků o Rusku, EU i politice odcházející vlády v českých médiích téměř zastínily obsah summitu samotného, jehož hlavním tématem měly být bezpečnostní otázky v kontextu zveřejněné ruské strategie národní bezpečnosti.¹⁵

Ruská strana vyjádřila zájem o posílení bezpečnostní dimenze vztahů EU–Rusko prostřednictvím společného řešení krizí v Evropě. Na summitu státníci hovořili také o projektu protiraketové obrany a český prezident Klaus na něm dohodl svoji podzimní návštěvu Ruska. Hovořilo se i o ruských návrzích v energetické oblasti. Prezident Medveděv během summitu varoval před opakováním „plynové krize“, pokud Ukrajina nebude schopna dostát závazkům, a vyzval Brusel ke sdílení odpovědnosti

za dodávky ruského plynu do Evropy. Důležitým tématem vztahů mezi EU a Ruskem je vízový styk, o jehož odstranění ruská strana dlouhodobě usiluje. Na pořadu dne naopak nebyl někdejší plán vybudování zóny volného obchodu mezi EU a Ruskem, spornou otázkou se stal také vstup do WTO, o nějž ruská strana ztrácí zájem. Podle slov prezidenta Klause summit přispěl ke sblížení vztahů EU a Ruska, pošramocených předcházejícími událostmi, na druhé straně evropská média zaznamenala převahu témat spíše rozdělovajících nežli sblížujících obě strany.¹⁶

Kromě těchto událostí, které se odehrály na nejvyšší úrovni vztahů mezi EU a Ruskou federací za českého předsednictví, je třeba zmínit také několik setkání ministrů v rámci Stálé rady partnerství (*Permanent Partnership Council*, PPC). Na setkání ministrů v oblasti energetiky (český ministr průmyslu a obchodu, ruský ministr pro energetiku a švédská ministryně obchodu za účasti evropského komisaře pro energetiku A. Piebalgse) byly projednávány otázky mechanismu včasného varování v oblasti energetické bezpečnosti a další fungování dohody o monitoringu dodávek ruského plynu přes ukrajinské území. V květnu se v Rusku uskutečnilo také zasedání Stálé rady partnerství pro oblast svobody, bezpečnosti a spravedlnosti, za českou stranu se jej účastnili ministři spravedlnosti a vnitra a jednalo se především o dohodách EU a Ruska o uvolňování vízového režimu, o boji s organizovaným zločinem, s kybernetickým zločinem a s pašováním drog a o spolupráci mezi příslušnými orgány na ruské straně a Europolem.¹⁷

Rok 2009 byl však bohatý i na dění v bilaterálních vztazích obou aktérů. V dubnu 2009 vláda jmenovala na post nového českého velvyslance v Moskvě dosavadního českého velvyslance v USA Petra Koláře, který měl v této funkci nahradit Miroslava Kostelku, pověřeného výkonem této funkce od roku 2005. Šlo o poměrně citlivou otázku, kterou MZV nechtělo pro média příliš komentovat do té doby, než noví velvyslanci (kromě nového zástupce ČR v Moskvě byla plánována také výměna českých velvyslanců v Izraeli a Velké Británii) obdrží agrément opravňující je k odjezdu do dané země.¹⁸ Média ještě před Kolářovým jmenováním spekovala o tom, že problematické bude získat souhlas prezidenta, jehož komplikované vztahy s Kolářem sahají ještě do devadesátých let a do doby rozpadu Klausovy koaliční vlády díky zveřejnění problémů sponzoringu ODS. Nakonec se však proti tomuto jmenování zpočátku postavila především ČSSD.¹⁹

V politicko-bezpečnostních vztazích přetrvávala některá důležitá témata roku předcházejícího, v první polovině roku 2009 ještě i téma projektu protiraketové obrany. Náměstek ruského ministra zahraničních věcí Sergej Rjabov v dubnovém rozhovoru pro agenturu Interfax potvrdil, že Rusko je připraveno odpovědět na rozmístění prvků amerického protiraketového systému ve střední Evropě rozmístěním svých raketových komplexů Iskander v Kaliningradské oblasti. Už tehdy bylo přítom toto neúspěšně znějící vyjádření ovlivněno signály ze strany amerického prezidenta Obamy, že USA by byly se projektu se vzdát výměnou za ruské působení na Írán, aby upustil od svého jaderného programu.

Na přelomu června a července 2009 vzbudila pozornost českých médií neplánovaná soukromá schůzka předsedy ČSSD Paroubka s ruským premiérem Putinem a náměstkem ministra zahraničních věcí Grigorijem Karasinem. *Hospodářské noviny*

vzápětí přinesly informaci, že předseda ČSSD slíbil při jednání s ruskou stranou, že v chystaných předčasných volbách učiní z negativního postoje k projektu radarové základny jedno ze stěžejních témat kampaně své strany, což dementoval vedoucí sekce PR a marketingu ČSSD Petr Dimun.²⁰

Do jiného světla tuto otázku, která byla vždy závislá především na vývoji amerických bezpečnostních zájmů ve světě, postavily proměna postojů k ní ze strany USA pod vedením prezidenta Obamy a změna rétoriky USA vůči Rusku. Také nová Fischerova vláda byla v této otázce mnohem zdrženlivější než předcházející vláda Topolánková, která pojímala vybudování protiraketového štítu a český podíl na něm jako jednu ze svých zahraničněpolitických priorit. Zrušení projektu během září pozitivně komentovala řada vysokých ruských představitelů, včetně prezidenta Medveděva²¹ a premiéra Putina.²² Ruský velvyslanec při NATO Dmitrij Rogozin reagoval oznámením, že ruská strana pozastaví nebo zcela zruší plánované rozmístění raket Iskander v Kaliningradské oblasti. Ruský tisk naopak komentoval americké rozhodnutí jako událost, která nevyžaduje na ruské straně žádné přehnané ústupky.²³

Vlivem událostí první poloviny roku 2009 (nová strategická jednání USA–Rusko a obnovená jednání NATO–Rusko nejen o této otázce) se problém protiraketové obrany dostával do poněkud druhořadé pozice.²⁴ Otázkou, v níž se ruské a české postoje rozcházejí v roce 2008, byl i rusko-gruzínský konflikt v srpnu 2008. V roce 2009 tento problém rozvířil vztahy mezi ČR a Ruskem v souvislosti s projektem Východního partnerství, když ruský velvyslanec při EU vyjádřil nesouhlas s výroky ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga o tom, že Bělorusko nebude pozváno na pražský summit, pokud uzná nezávislost Abcházie a jižní Osetie.²⁵ Za otázku, na níž se neshodnou Rusko a ČR, jež sdílí společný postoj EU, označoval status obou sporných území také ministr J. Kohout.²⁶

Z česko-ruských politických vztahů v průběhu roku 2009 sporná témata – stejně jako určitý chlad a nedůvěra – nezmizela ani navzdory vstřícnější rétorice nové vlády. V srpnu 2009 česká strana na základě podezření z napojení na ruské tajné služby a ze snah o získání citlivých informací, týkajících se českého hospodářství, především energetiky, vyhostila zástupce vojenského přidělence při ruském velvyslanectví v Praze a dalšímu z diplomatů nedoporučila návrat z dovolené. Ani jedna ze stran neměla zájem o průnik těchto informací na veřejnost, reciproční vyhoštění dvou českých diplomatů z ruské strany ovšem tuto událost potvrdilo. Následně se začaly objevovat informace, že podezření české strany, založené na vojenském zpravodajství, ve skutečnosti směřovalo vůči více osobám, které nemohly být všechny vyhoštěny právě z obav z reciprocity. K. Schwarzenberg jako bývalý ministr zahraničních věcí potvrdil, že o vyhoštění bylo rozhodnuto již na jaře 2009, z diplomatických důvodů se však čekalo až na konec českého předsednictví.²⁷ Použití takto silného diplomatického nástroje představovalo další doklad, že narůstající ruský zájem o ekonomickou oblast vztahů není jen odrazem vítaného trendu, ale může být hodnocen i jako bezpečnostní riziko.

Smluvní vztahy mezi ČR a Ruskem, především na úrovni podpisu obchodních kontraktů, naopak oživila moskevská návštěva prezidenta Klause 14. října. Podepsáno bylo několik obchodních dohod, týkajících se např. kontraktu skupiny ALTA Brno

s hutním komplexem v Magnitogorsku, stavby obchodního centra v Rjazani firmou PSJ, farmaceutického závodu v blízkosti Petrohradu a zapojení vojenského podniku LOM do modernizace a oprav ruských vrtulníků Mi, které tvoří součást výzbroje armád NATO. Návštěva byla na rozdíl od předchozích prezidentových cest do Ruska pouze jednodenní, český prezident přesto v jejím rámci jednal se svým protějškem Medveděvem déle, než bylo původně plánováno, uspořádal tiskovou konferenci a vystoupil na půdě Moskevské státní univerzity, kde představil svoji knihu *Modrá, nikoli zelená planeta*. Ruský tisk hodnotil návštěvu jako známku zlepšování česko-ruských vztahů po odvolání protiraketového projektu. Prezident Medveděv na tiskové konferenci následující po schůzce s prezidentem Klausem odmítl zprávy o aktivitách ruských tajných služeb na území ČR coby konspirační teorie, vznikající z dlouhé chvíle. Český prezident zase nepřímou pozitivně kvitoval zájem ruských společností o investice v ČR.²⁸

Rok 2009 byl v porovnání s rokem 2008 na první pohled méně bohatý na tisková prohlášení Ministerstva zahraničních věcí ČR adresovaných přímo událostem v Rusku či komentujícími dění, do něž bylo Rusko přímo zapojeno. Zmínit je třeba především prohlášení ze 17. 7. 2009 vyjadřující za české MZV hluboké znepokojení nad vraždou známé aktivistky ruské lidskoprávní organizace Memorial Natalje Estěmirovové. Prohlášení připomínalo, že jde již o několikátý dokonatý útok proti zástupcům žurnalistiky a boje za lidská práva v současném Rusku.²⁹

V lidskoprávní dimenzi byla ČR vůči Rusku aktivní i na jiných platformách. Ruské straně byla během českého předsednictví předána Trojkou výzva k ratifikaci opčního protokolu k Úmluvě OSN proti mučení. České předsednictví se podílelo také na zahájení monitoringu soudních procesů s lidskoprávní dimenzí, v jejichž rámci EU vyslala pozorovatele např. ke sledování soudních jednání s obviněnými z účasti na vraždě Anny Politkovské.³⁰ Monitorován byl i nový proces s někdejšími představiteli Jukosu Michaiilem Chodorkovským a Platonem Lebeděvem a soudní řízení s Jurijem Samodurovem, ředitelem Muzea a společenského centra Andreje Sacharova.³¹ České předsednictví dále iniciovalo vydání oficiálního prohlášení EU k zastřelení právníka Stanislava Markelova a novinářky Anastasie Baburové.³²

Důležitou oblastí jsou migrační trendy v souvislosti s vízovou a azylovou politikou. Během roku 2009 se projevil efekt nového zákona, upravujícího podmínky udělení trvalého pobytu, které jsou spojeny mj. i s jazykovými požadavky. Vstup do schengenského prostoru se v ČR projevil nárůstem disproporce mezi počtem přijatých ruských žádostí o vízum a počtem osob, které na základě kladně vyřízené žádosti skutečně do ČR vycestovaly, což souviselo i s některými speciálními požadavky české strany pro udělování turistických víz. Česká strana se rozhodla také pro zavedení outsourcingu coby doplňkové služby pro podávání žádostí o víza u velvyslanectví. Tyto technické změny vyvolaly u některých ruských turistů, ale i u Asociace českých cestovních kanceláří a agentur stížnosti na dlouhé čekací lhůty pro udělování víz či prodražení celého procesu.³³ Citelný pokles žádostí o víza, který byl zaznamenán především v prvních měsících roku 2009 (až o 40 % oproti stejnému období roku 2008, kdy byl naopak nárůst počtu žádostí o víza do ČR z ruské strany mimořádný), byl ovšem spojován především s projevem ekonomické krize a oslabením rublu vůči euru.³⁴

Hospodářské a obchodní vztahy

Ve slibně nastartovaných obchodních vztazích, jejichž kvalita v posledních letech kontrastovala s chladem v politické rovině, se odrazila světová ekonomická krize. V roce 2009 bylo též patrné, jak se v česko-ruských ekonomických vztazích prosazuje jejich strategický výklad a ostražitost před možným posilováním ruského vlivu. Příchod hospodářské krize signalizoval pokles dynamiky českého vývozu již v posledním čtvrtletí roku 2008 (pokles dovozu, vývozu i celkového obratu). Za prvních sedm měsíců roku 2009 český vývoz do Ruska poklesl o 38,1 %, dovoz do ČR o téměř 45 % a celkový obrat o téměř 43 %. V období leden–říjen 2008 dosahoval objem českého dovozu do Ruska cca 57 mld. Kč, v období leden–říjen 2009 to bylo již jen necelých 39 mld. Kč. Ruský dovoz do ČR se ve sledovaném období roku 2008 nacházel pod 131 mld. Kč, ale ve stejném období roku 2009 již jen stěží přesahoval 84 mld. Kč. Celkový obrat meziročně poklesl z cca 187 mld. Kč na 121 mld. Kč v prvních deseti měsících roku 2009. Na těchto údajích se odrazil pochopitelně i pokles cen energetických surovin, které nadále tvoří stěžejní podíl na ruském exportu do ČR (více než 80 % ruského vývozu do ČR).³⁵

Celková bilance vzájemného obchodu proto nadále zůstává pasivní. Propad znamenalo navzdory vládním opatřením pro dotaci nákupů i jedno z nejdůležitějších odvětví pro český vývoz do Ruska, a to automobilový trh.³⁶

Je však třeba zdůraznit, že v předchozím roce, tedy v roce 2008, dosáhl objem obchodní výměny mezi Ruskem a ČR svého maxima, pokles byl tedy vzhledem k hospodářské krizi, která zamíchala cenami energetických surovin, očekávatelný. Značný podíl měl totiž na rekordních číslech z roku 2008 nejen růst českého exportu do Ruska, ale také nárůst cen energetických surovin předcházející krizovému období. V roce 2008 se Rusko mezi klíčovými obchodními partnery ČR posunulo z hlediska obchodního obratu z 10. na 7. místo, během prvních deseti měsíců roku 2009 však meziroční pokles způsobil opět posun až na místo jedenácté..

Velkým otazníkem bylo také, jak se krize projeví na ruském turismu. Ještě podle údajů z první poloviny roku 2009 představovala ČR pro ruské turisty třináctou nejoblíbenější destinaci, přesto byl očekáván propad až 20 % po předchozím období boomu.³⁷

V roce 2009 nadále pokračovaly aktivity k povzbuzení hospodářské spolupráce. Významným krokem, který dokumentuje důležitost Ruska jako obchodního partnera, je zveřejnění Akčního plánu pro Rusko a dokumentu, informujícího o perspektivních oborech pro vývoz do Ruské federace, které vypracovalo MPO. Důležitou událostí bylo také páté zasedání mezivládní česko-ruské komise pro hospodářskou, průmyslovou a vědeckotechnickou spolupráci, předmětem jednání byla především energetika, konkrétně spolupráce v jaderné energetice, ropném a plynárenském průmyslu.

V dubnu 2009 byla v Praze slavnostně otevřena Evropsko-ruská banka, a.s., která je dceřinou společností První česko-ruské banky, s.r.o. (PČRB). PČRB je zároveň dosud jediná ruská banka, která získala licenci pro provozování finančních aktivit na území EU.³⁸ V první polovině roku 2009 se v Rusku podařilo finanční skupině PPF

Petra Kellnera prostřednictvím společného podniku s ruským miliardářem Igorem Jakovlevem ovládnout ruskou maloobchodní síť s elektronikou Eldorado. V Rusku úspěšně působí i Kellnerova společnost Home Credit.³⁹

Je ovšem užitečné připomenout i některé důležité kauzy, týkající se zamýšlených ruských investičních akcí v ČR. V roce 2009 bylo uzavřeno memorandum o porozumění mezi ruskou plynárenskou společností Transněft a českou společností MERO. Ruská strana vyjádřila zájem o vytvoření společného podniku, který by mohl ve výsledku vyřadit zprostředkovatelské společnosti a snad i zlevnit ropu, proudící do ČR ropovodem Družba. Ale existovaly i opatrnější názory, velvyslanec pro energetickou bezpečnost Bartuška např. v době jednání obou firem na počátku roku myšlenku společného podniku odmítal jako předčasnou. Média v této souvislosti upozorňovala na skutečnost, že MERO je výhradním dovozcem ropy do ČR, stejně jako zajišťovatelem skladování nouzových zásob ropy.⁴⁰ Jižní větev ropovodu Družba, která přepravuje ropu do ČR, SR a Maďarska, přitom po výpadku v roce 2008 zažila další krátké přerušení v říjnu 2009.

Rusko vyjádřilo v průběhu roku 2009 zájem o zesílení spolupráce také v oblasti energetiky jaderné. Již během jednání Mezivládní komise pro hospodářskou, průmyslovou a vědeckotechnickou spolupráci dali ruští zástupci najevo zájem společnosti Tvel o výstavbu jejího prvního zahraničního závodu na výrobu palivových článků právě na území ČR. Tvel, který je primárním dodavatelem paliva do jaderné elektrárny Dukovany, se od roku 2010 má stát na deset let výhradním dodavatelem paliva pro obě české jaderné elektrárny.⁴¹ Tvel patří do státního holdingu Rosatom, jehož součástí je i společnost Atomstrojexport, která se v konsorciu s českými firmami přihlásila do soutěže o kontrakt na dostavbu nových bloků JE Temelín.

Vzhledem k podílu českého státu ve společnosti ČEZ bude zřejmě hrát klíčovou roli v tomto rozhodování i vláda.⁴² Výsledek tedy může být ovlivněn výsledkem parlamentních voleb v ČR. ČSSD se primárně posílení vlivu ruských investorů neobává, v případě ODS lze naopak najít jak jednoznačné odpůrce, tak ty, kdo se přiklání k pohledu na Rusko jako na standardní zemi a na tuto otázku jako na ryze obchodní záležitost. Za přidělení zakázky ruskému zájemci lobbovali i představitelé některých českých firem.⁴³ Škoda JS, a.s., ZAO Atomstrojexport a firma AS OKB GIDRO-PRESS, zabývající se projektovými pracemi, utvořily česko-ruské sdružení, které v říjnu 2009 již předalo ČEZ projekt na dostavbu obou bloků JE Temelín.⁴⁴

Naopak precedens vládního rozhodnutí o vyřazení strategického ruského investora z velké zakázky se odehrál hned na počátku roku 2009 v případě privatizace Českých aerolinií. Společnost Aeroflot, v níž vlastní 51 % podíl ruský stát, byla z tendru vyřazena bez udání důvodů, což bylo v tomto případě možné. Jako primární důvod však byla citována bezpečnostní rizika.⁴⁵ Poté, co byla možná rizika této privatizace projednána také ve Výboru pro bezpečnost Poslanecké sněmovny PČR, bylo v dubnu vydáno rozhodnutí o vyřazení Aeroflotu z výběrového řízení. „Ve hře“ tak nakonec zůstaly pouze konsorcium firem Unimex a Travel Service a letecká společnost Air France-KLM, nakonec však byla celá privatizace ČSA zrušena.

RUSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Klíčovým aktérem v česko-ruských politických vztazích v roce 2009 zůstávala i nadále vláda, byť její pozici značně oslabil pád Topolánkova kabinetu. Nová Fischerova vláda se však v existujících podmínkách dokázala poměrně rychle zorientovat, k čemuž přispěla i zachovaná kontinuita v některých aktivitách MZV, a zejména MPO. Význam tohoto resortu ve srovnání s předchozími lety narůstal přímo úměrně nárůstu role ekonomiky v česko-ruských vztazích. MPO v roce 2009 přicházelo s vlastními aktivitami (Akční plán pro Rusko) a byla znát kontinuita v rétorice při popisování významu Ruska jako obchodního partnera pro ČR. Odrazilo se to i při srpnovém 5. zasedání Mezivládní komise pro hospodářskou, průmyslovou a vědeckotechnickou spolupráci, které bylo zaměřeno především na oblast energetiky a strojírenství. V souvislosti s kyvadlovými jednáními v dobách plynové krize vzrostla viditelnost aktivit tehdejšího premiéra Topolánka, byť vůči svému ruskému protějšku vystupoval v té době především jako předseda Evropské rady. V souvislosti s tím, jak narůstala důležitost „energetického tématu“, si i média začala více všimnout některých apolitických aktérů v pozadí těchto jednání, jakým byl např. zvláštní vyslanec ČR pro energetickou bezpečnost V. Bartuška.

V oblasti česko-ruských vztahů v roce 2009 rozhodně nelze opominout ani roli prezidenta Klause, který oproti roku 2008 vystupoval více do popředí. Do výčtu aktérů lze zahrnout i obě komory Parlamentu ČR. Kromě případů, kdy odpovědné výbory zasahovaly do důležitých kauz typu tendru na privatizaci ČSA či jejich zástupci hostili delegace ruských regionů, je třeba zmínit dubnovou návštěvu delegace Poslanecké sněmovny PČR v Moskvě a v Petrohradu. 1.–3. 12. 2009 navštívila Petrohrad delegace pěti senátorů Výboru pro hospodářství, zemědělství a dopravu Senátu PČR.

Tradičně důležitým aktérem je Komora pro hospodářské styky s SNS, která se v roce 2009 snažila být aktivní i v podpoře regionální dimenze ekonomických vztahů. Ve spolupráci s českým velvyslanectvím v Moskvě nabídla podnikatelskou misi do Omska a Tjumeňské oblasti. Opomenout nelze ani další zástupce českých podnikatelských subjektů, jako je Hospodářská komora ČR či Svaz průmyslu a dopravy, a ani individuální firmy, které zakládají společné podniky a skupiny s podniky ruskými, což se může ukázat jako rozhodující i v případě velkých ruských investičních záměrů.

České centrum – Český dům Moskva (spojeny v jednu instituci) a Velvyslanectví ČR v Moskvě se v průběhu roku 2009 věnovaly nejen kulturním a dalším propagačním aktivitám⁴⁶ České republiky v Moskvě a na území Ruské federace, ale zajišťovaly např. i mimořádnou lednovou návštěvu delegace premiéra Topolánka a ministra průmyslu a obchodu Řimana týkající se jednání stran sporu o plyn. Při Českém domě v Moskvě působí např. Podnikatelský klub ČR Moskva, pravidelně se konají rozmanité akce, které odrážejí roli Českého domu také coby zázemí českého businessu na území hlavního města Ruska. V době předsednictví v Radě EU byla Česká centra včetně moskevského zapojena i do některých mimořádných akcí (např. projekt České hvězdy v Moskvě, prezentovaný v červnu 2009). Český dům Moskva se podílí také na některých akcích pořádaných na území ČR, v listopadu 2009 to bylo

např. diskusní fórum na téma Aktuální podmínky pro české podnikatele v Ruské federaci. Za významnou kulturní událost roku 2009 s českou účastí je možné považovat i skutečnost, že ČR byla vyhlášena hlavní účastnickou zemí na 11. Moskevském mezinárodním knižním veletrhu, který se uskutečnil v prosinci 2009.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI RUSKU VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

V první polovině roku se média věnovala otázkám česko-ruských vztahů v kontextu předsednictví ČR v Radě EU, takže na počátku roku hrála z pochopitelných důvodů hlavní roli energetika. Kauza rusko-ukrajinského „plynového sporu“ byla v českých médiích přímo či nepřímo interpretována jako spíše politický spor. Nuancím komplikovaného pozadí se věnovaly specializovanější deníky (*Hospodářské noviny*) a týdeníky (*Ekonom*, *Týden*, *Euro*), média se širší čtenářskou či diváckou obcí se věnovala především roli českého předsednictví a Topolánkovy vlády v celé věci.

V době jarních a letních měsíců se ještě periodicky objevovala reflexe amerického systému protiraketové obrany. Celkově ovšem ve veřejném prostoru došlo ke zklidnění a už v první polovině roku 2009 byla znát koncentrace na jiná témata. Mimo jiné proto, že česká vláda musela hovořit nejen za sebe, ale i za celou EU, což ji nutilo k obezřetnosti a „vážení“ slov. Nástup úřednické vlády v květnu 2009 potom posunul diskurz do spíše neutrální polohy vzhledem k primárně apolitickému charakteru nové vlády.

Otázka „ruské hrozby“ však z mediální reflexe nevymizela. Často až „konspirační“ podoba mediálního diskurzu v roce 2009 je na české mediální scéně novinkou. V souvislosti s výměnou vlády bylo Rusko portrétovalo coby aktér schopný zasahovat i do vnitřního dění v ČR (viz některé spekulace, obklopující pád Topolánkovy vlády, které politikové dávali k dispozici médiím). Média si také všimla posílení role prezidenta Klause v česko-ruských vztazích po demisi Topolánkovy vlády (vedení summitu EU–Rusko, podzimní návštěva Moskvy) a spekulovala o souvislostech projevovaných sympatií vůči ruské straně s prezidentovým postojem k EU.

V průběhu roku 2009 v mediální reflexi bezpečnostní téma postupně vystřídal otázka ruských ekonomických zájmů v ČR. Vývoj ekonomických vztahů byl v posledních letech v kontrastu se vztahy politickými komentován jako bezproblémový a perspektivní, především po kauze Aeroflot–ČSA, ale po rusko-ukrajinském sporu o plyn byla v médiích více prezentována sporná stránka pronikání ruského kapitálu. Posun pozornosti médií na ekonomickou rovinu vzájemných vztahů a upozorňování na možná bezpečnostní rizika svědčí na jedné straně o skutečnosti, že „ruské zájmy v ČR“ jsou stále citlivým tématem, náchylným k politizaci. Na druhé straně tato otázka nepředstavovala ani v minulosti téma, kterým by se média obšírněji zabývala, a i v roce 2009 to bylo především předmětem zájmu deníků či týdeníků s méně širokou čtenářskou obcí. Chybí také výraznější názorová profilace klíčových politických sil v zemi na těchto tématech. V případě Aeroflotu se opozice s rozhodnutím tehdejší vlády do značné míry ztotožnila, otázka energetických zakázek byla do konce roku

2009 spíše stranou veřejného zájmu. I informace o vývoji ruské ekonomiky pod vlivem krize přinášela média v průběhu roku 2009 jen velmi sporadicky, v souvislosti s poklesem ruského turismu či obchodní výměny mezi ČR a Ruskem.

Kauzy investičních projektů, které nesouvisejí s oblastí „tvrdé bezpečnosti“, většinou nepředstavují takový objekt zájmu široké veřejnosti, která zpozorní v případě krizové situace a přímého ohrožení např. energetických dodávek, méně již věnuje pozornost tomu, odkud zdroje či investice pocházejí. Nuance této problematiky se tak omezují spíše na užší okruh zainteresovaných odborníků.

ZÁVĚR

V roce 2009 se pod vlivem konkrétních událostí naplno projevily v česko-ruských vztazích některé tendence patrné již od druhé poloviny roku 2008: výraznější roli hraje energetika, její politická a strategická dimenze. V rámci předsednictví v Radě EU se ČR pokusila o aktivnější roli ve vztazích se státy na východ od EU. V médiích byla větší pozornost věnována ekonomickým vztahům České republiky a Ruské federace, včetně jejich strategického významu. S vývojem okolo projektu systému protiraketové obrany ustoupily částečně do pozadí otázky „tvrdé bezpečnosti“.

Zejména v první polovině roku měla otázka vývoje česko-ruských vztahů nadále potenciál rozdělovat českou vnitropolitickou scénu. Rétoriku však zmírňovala odpovědnost vlády ČR za předsednictví v Radě EU i oslabení kauzy „radaru“. Předčasný ukončení činnosti Topolánkovy vlády přineslo i zvýraznění role jiných aktérů politických a diplomatických vztahů ČR a Ruska (především prezidenta Klause).

Hospodářská krize se projevila poklesem dovozu i vývozu, slibně nastartovaný růst českého exportu do Ruska se tedy nemohl projevit výraznějším snížením deficitu obchodní bilance. Ekonomická situace se odráží i na turismu. Na druhé straně lze v roce 2009 zaznamenat individuální úspěchy českých podnikatelů na ruském trhu či další rozvoj obchodně smluvních vztahů, jejichž výsledkem by měly být nové projekty.

Oslabení nejkontroverznějšího bodu ve vzájemných vztazích by mohlo slibovat posun k větší pragmatizaci, a to i v perspektivě volební kampaně. Na druhé straně se do popředí dostává téma bezpečnostních souvislostí ekonomických vztahů. To je ovšem pro uchopení politickou a mediální debatou komplikovanější. Vzhledem k množství různých zájmů, které se zde manifestují, je toto téma pro širokovou veřejnost méně přehledné a méně komunikovatelné. Z hlediska role „ruského tématu“ ve veřejné i politické debatě tedy bude záležet i na tom, nakolik budou mít klíčové politické síly zájem na medializaci případných rozporů v této otázce.

Poznámky

- ¹ *Havel: Rusko svým odporem k radaru zkoušelo, zda se jej Češi bojí.* Česká tisková kancelář, 18. 9. 2009.
- ² *Klaus: Plynová krize je problém dvou zemí, ne Evropy.* Domaci.iHNed.cz, 7. 1. 2009. On-line: (domaci.ihned.cz/c1-32395580-klaus-plynova-krize-je-problem-dvou-zemi-ne-evropy).
- ³ Viz např. vystoupení v debatě na kalifornské konferenci na téma role bývalého amerického prezidenta Reagana při pádu komunismu. *Klaus: Rusko nelze srovnávat se SSSR, Medvěděv není Brežněv.* Denik.cz, 7. 11. 2009. On-line: (www.denik.cz/ze_sveta/klaus-rusko-nelze-srovnavat-se-sssr-medvedev-neni.html).
- ⁴ *Zaorálek: Dopis Obamovi? Havel jako zhrzená milenka.* Týden.cz, 17. 7. 2009. On-line: (www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/zaoralek-dopis-obamovi-havel-jako-zhrzena-milenka_129730.html).
- ⁵ *Jiří Paroubek: Rusko je a bude strategickým partnerem USA, EU i NATO.* Česká strana sociálně demokratická, 21. 7. 2009. On-line: (www.cssd.cz/inews/nazory-a-komentare/rusko-je-a-bude-strategickym-partnerem-usa-eu-i-nato).
- ⁶ *ČSSD vyzvala vládu k zastavení privatizace ČSA.* iHNed.cz, 26. 1. 2009. On-line: (domaci.ihned.cz/c1-33402180-cssd-vyzvala-vladu-k-zastaveni-privatizace-csa).
- ⁷ *Vyhoštění ruských diplomatů bylo nevyhnutelné, říká Schwarzenberg.* Právo 19. 8. 2009. On-line: (www.novinky.cz/domaci/176814-vyhosteni-ruskych-diplomatu-bylo-nevyhnutelne-rika-schwarzenberg.html).
- ⁸ *Být teď ministrem je jako jízda na horské dráze.* Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 18. 5. 2009. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/clanky_a_projevy_ministra_kohouta_2009/x2009_05_18_byt_ted_ministrem_je_jako_jizda_na_horske_draze.html).
- ⁹ *Barroso: EU taken hostage to Russia-Ukraine gas dispute.* Europolitics, No. 3667, 8. 1. 2009.
- ¹⁰ Tamtéž.
- ¹¹ *Topolánek uspěl, dohodu o plynu podepsala i Ukrajina.* Aktualne.cz, 11. 1. 2009. On-line: (aktualne.centrum.cz/zahranici/evropska-unie/clanek.phtml?id=626626).
- ¹² *EU cautiously welcomes Russia-Ukraine gas deal.* Europolitics, No. 3675, 20. 1. 2009.
- ¹³ *Sergey Lavrov criticized the EU's planned Eastern Partnership.* EU–Russia Centre, 23. 3. 2009. On-line: (www.eu-russiacentre.org/news/sergey-lavrov-criticized-eus-planned-eastern-partnership.html).
- ¹⁴ *Kommersant: Východní partnerství je Společenství závislých států.* České noviny, 7. 5. 2009. On-line: (www.ceskenoviny.cz/zpravy/kommersant-vychodni-partnerstvi-je-spolecenstvi-zavislych-statu/375670).
- ¹⁵ *Summit EU–Rusko se zaměří na „tvrdou bezpečnost“.* Euractiv, 14. 5. 2009. On-line: (www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/clanek/summit-eu-rusko-se-zameri-na-tvrdou-bezpecnost-005999).
- ¹⁶ *EU–Russia summit ends with prickly exchange over energy.* Euobserver.com, 23. 5. 2009. On-line: (euobserver.com/9/28173).
- ¹⁷ *On 14–15 of May in 2009 Russia, the 10th Permanent Partnership Council Meeting Russia–EU on the space, freedom, safety and justice took place in „Fish Village“.* 14. 5. 2009. On-line: (www.pfcompany.ru/en/news/company/468.php).
- ¹⁸ *Velká rošáda velvyslanců: Kolář míří z USA do Moskvy.* Týden.cz, 23. 4. 2009. On-line: (www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/velka-rosada-velvyslancu-kolar-miri-z-usa-do-moskvy_116156.html).
- ¹⁹ *Respekt: Velvyslancem v Moskvě se má stát Petr Kolář.* iDnes.cz, 24. 1. 2010. On-line: (zpravy.idnes.cz/respekt-velvyslancem-v-moskve-se-ma-stat-petr-kolar-fh6-/domaci.asp?c=A100124_191816_domaci_js).

- ²⁰ *Paroubek slíbil Rusům boj proti radaru. Podle ČSSD je to lež.* Domaci.iHNed.cz, 10. 7. 2009. On-line: (domaci.ihned.cz/c1-37745980-paroubek-slibil-rusum-boj-proti-radaru-podle-cssd-je-to-lez).
- ²¹ *Ruský prezident ocenil zrušení plánů na protiraketový štít.* Česká tisková kancelář, 17. 9. 2009.
- ²² *Putin: Rozhodnutí USA zrušit štít je správné a odvážné.* Česká tisková kancelář, 18. 9. 2009.
- ²³ *Ruský tisk nečeká ústupky Moskvy za zrušení amerického štítu.* Česká tisková kancelář, 21. 9. 2009.
- ²⁴ *Viz vyjádření velvyslance ČR při NATO Martina Povejšila pro ČTK. USA se prý protiraketové obrany nevzdají, hrozby stále existují.* Česká tisková kancelář, 11. 9. 2009.
- ²⁵ *Summit EU–Rusko se zaměří na „tvrdou bezpečnost“*, op. cit.
- ²⁶ *Být teď ministrem je jako jízda na horské dráze*, op. cit.
- ²⁷ *Velká špionážní hra.* Ministerstvo zahraničních věcí ČR. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/z_medii/velka_spionazni_hra.html).
- ²⁸ *Ruský prezident odmítl zprávy o aktivitách ruské rozvědky v ČR.* Česká tisková kancelář, 14. 10. 2009; *Ruský tisk: Klausova cesta svědčí o zlepšení vztahů „po radaru“.* Česká tisková kancelář, 15. 10. 2009.
- ²⁹ *Prohlášení Ministerstva zahraničních věcí ČR k vraždě Natalji Estěmirovové*, 17. 7. 2009. Online: (www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/x2009_07_17_prohlaseni_k_vrazde_natalji_estemirovove.html).
- ³⁰ *Moskva: Vražda novinářky Politkovské je opět u soudu. Otazníky zůstávají.* Zahraniční.iHNED.cz, 5. 8. 2009. On-line: (finweb.ihned.cz/c1-37986450-moskva-vrazda-novinarky-politkovske-je-opet-u-soudu-otazniky-zustavaji).
- ³¹ *Umělci žádají svobodu projevu v Rusku.* Amnesty International ČR, 23. 7. 2009. On-line: (www.amnesty.cz/zpravy/Umelci-zadaji-svobodu-projevu-v-Rusku/).
- ³² *Murder od lawyer shocks Russians.* BBC, 20. 1. 2009. On-line: (news.bbc.co.uk/2/hi/7839858.stm).
- ³³ *Kuchyňková, Petra (2009): Rusko v české zahraniční politice v roce 2008.* In: Kořán, M. a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008: Analýza ÚMV.* Praha: Ústav mezinárodních vztahů; *Víza pro ruské občany.* ČT 24, 21. 1. 2010. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/z_medii/viza_pro_ruske_obcany.html); *Kohout odmítl kritiku nynějšího způsobu vydávání víz pro Rusy.* České noviny, 21. 1. 2010. On-line: (www.ceskenoviny.cz/zpravy/kohout-odmitl-kritiku-nynejsiho-zpusobu-vydavani-viz-pro-rusy/424004&id_seznam=304).
- ³⁴ *Krise zřejmě ukončí příliv ruských turistů do ČR.* iHNed.cz, 16. 3. 2009. On-line: (cestovani.ihned.cz/c1-35721420-krize-zrejme-ukonci-priliv-ruskych-turistu-do-cr).
- ³⁵ *Zahraniční obchod 1–12/2009.* Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. On-line: (www.mpo.cz/dokument66437.html).
- ³⁶ *Ruský trh s auty padl o 58 procent. Prodej škodovek o 35.* Ekonomika.iHNed.cz, 8. 6. 2009. On-line: (ekonomika.ihned.cz/c1-37383070-rusky-trh-s-auty-padl-o-58-procent-prodej-skodovek-o-35).
- ³⁷ *Machonin, J.: Na dovolenou vlakem do Prahy. Ruští turisté šetří.* Zahraniční.iHNed.cz, 26. 5. 2009. On-line: (zahranicni.ihned.cz/c1-37243200-na-dovolenou-vlakem-do-prahy-rusti-turiste-setri).
- ³⁸ *Первый Чешско-Российский Банк* (www.pchrb.ru/ru/); *Evropsko-ruská banka* (erbank.eu/ru/).
- ³⁹ *Kellner rozšiřuje impérium v Rusku. Za 6 miliard ovládne řetězec Eldorado.* Ekonomika.iHNed.cz, 27. 4. 2009. On-line: (ekonomika.ihned.cz/c1-36879330-kellner-rozsiruje-imperium-v-rusku-za-6-miliard-ovladne-retezec-eldorado).
- ⁴⁰ *Gallistl, A.: Ruský Transněfť chce společný podnik s Mero.* Týden, 8. 2. 2009. On-line: (www.tyden.cz/rubriky/byznys/cesko/rusky-transneft-chce-spolecny-podnik-s-mero_104471.html); *Adámková, A.–Hanžlová, J.: Česká společnost Mero usiluje o propojení evropských ropovodů.* Český rozhlas, 20. 5. 2009. On-line: (www.rozhlas.cz/evropskaunie/zpravodajstvi/_zprava/584205); *Kristen, V.–Čarek, M.: Transněfť pozastavuje export ropy do ČR, SR a Maďarska kvůli výpadku proudu.* Mediafax.cz, 14. 10. 2009. On-line: (www.mediafax.cz/ekonomika/2942190-Transneft-pozastavuje-export-ropy-do-CR-SR-a-do-Madarska-kvuli-vypadku-proudu); *Výsledky 5. setkání česko-ruské mezivládní komise.* On-line: (www.businessinfo.cz/cz/clanek/rusko/rusko-ekonomicke-vztahy-cr-vyvoz/1000580/54637/).

- ⁴¹ *Viz Fialková, M.–Pravec, J.–Hruška, B.: Temelín pod ruskou taktovkou.* Ekonom. iHNed.cz, 5. 11. 2009. On-line: (ekonom.ihned.cz/c1-38944260-temelin-pod-ruskou-taktovkou).
- ⁴² *Tamtéž.*
- ⁴³ *V Moskvě se této schůzky zúčastnil i předseda KSČM Vojtěch Filip.* Viz tamtéž.
- ⁴⁴ *Prohlášení pro tisk česko-ruského sdružení Škoda JS a ZAO „Atomstrojexport“ a AS OKB „GIDROPRESS“.* Škoda JS, a.s., 30. 10. 2009. On-line: (www.skoda-js.cz/cs/aktuality/aktualni-sdeleni/43-prohlaseni-pro-tisk-cesko-ruskeho-sdruzeni-skoda-js-as-zao-atomstrojexport-a-oao-okb-gidropress.shtml).
- ⁴⁵ *Kommersant: Aeroflot označen v Česku za bezpečnostní hrozbu.* Finanční noviny.cz, 17. 4. 2009: On-line: (www.finance.cz/zpravy/finance/216893-kommersant-aeroflot-oznaceni-v-cesku-za-bezpecnostni-hrozbu/?id_tovar_2841=4117&t=1251243105).
- ⁴⁶ *České centrum – Český dům Moskva.* On-line: (www.czechcentres.cz/ceskydum/stranka.asp?ID=3354&menu=3101).

Kapitola 10

Státy východní dimenze Evropské politiky sousedství v české zahraniční politice

Elsa Tulmets

STÁTY VÝCHODNÍ DIMENZE EVROPSKÉ POLITIKY SOUSEDSTVÍ (ENP) V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

V uplynulých letech nepředstavovaly země rozkládající se na území mezi Evropskou unií a Ruskem pro českou zahraniční politiku jednu z hlavních priorit (viz vydání této ročenky 2007 a 2008), přesto přinejmenším v první polovině roku 2009 zájem o tuto oblast vzrostl. Jedním z důvodů bylo zahájení české diskuse o válce mezi Gruzii a Ruskem (srpen 2008) a dále pak skutečnost, že východní Evropa patřila mezi priority českého předsednictví EU (leden–červen 2009). Tento zájem však kromě toho souvisí i s několika dalšími událostmi, jako např. se zastavením dodávek plynu na Ukrajině na začátku roku 2009 a se zahájením programu Východní partnerství (7. 5. 2009). Tak vznikla příležitost diverzifikovat a posílit bilaterální ekonomické a kulturní vztahy v tomto regionu a diskutovat o české vizové politice ve státech z této oblasti, Ukrajině a Moldavsku v době, kdy česká ekonomika začala pociťovat dopady světové finanční krize.

Mezi prioritními oblastmi českého předsednictví, představenými v roce 2007,¹ byla východní Evropa v pozadí dvou důležitějších okruhů, tedy transatlantických vztahů a západního Balkánu (část Evropa jako globální partner). Toto téma bylo, na rozdíl od dvou výše zmíněných, spíše předmětem zájmu úzké skupiny aktérů (úředníků, expertů z think-tanků a nevládních organizací) než námětem diskusí, které by zajímaly českou veřejnost a vládnoucí politiky (viz ročenky 2007 a 2008). Od poloviny roku 2008 a v průběhu českého předsednictví EU ovšem východní Evropa získala nový rozměr, neboť byl zahájen projekt Východního partnerství. Vzhledem k velkým očekáváním ostatních unijních partnerů se tato problematika stala tématem pro

české politiky i česká média. Náhle se objevila dosud nepokrytá oblast, kde se Česká republika mohla aktivněji angažovat.

Jak ukázaly předešlé analýzy tohoto tématu (viz ročenky 2007, 2008), čeští politici odpovídající za české předsednictví EU, zejména premiér i místopředseda vlády ČR Alexandr Vondra, stejně jako veřejnost, měli větší zájem zlepšovat transatlantické vztahy než utužovat vztahy s východními sousedy. V této souvislosti bylo vyhlášení Východního partnerství vnímáno jako možnost rozvíjet dále logiku východního rozšiřování EU a definování jasnější pozice vůči Rusku. V důsledku toho lze, přinejmenším v rovině oficiálního diskurzu, od roku 2008 pozorovat postupnou evropeizaci členů ODS. Ovšem jakmile skončil summit o Východním partnerství, česká veřejnost i média se začaly více zajímat o sestavování nové vlády než o nově definované vztahy mezi EU a jejími východními sousedy. Není tedy žádným překvapením, že ministerstvo zahraničních věcí, podporované internacionalisty (Strana zelených za Karla Schwarzenberga) a následně kontinentalisty (ČSSD za Jana Kohouta), bylo jediným ministerstvem, které i nadále vedlo řadu oficiálních bilaterálních setkání. Ve spolupráci s liberálním ministerstvem průmyslu a obchodu, jež si začalo osvojovat internacionalistická východiska, a dále pak velmi angažovanými nevládními organizacemi se MZV podařilo zlepšit ekonomické vztahy především se čtyřmi zeměmi – Ukrajinou, Gruzii, Moldavskem a Běloruskem, jimž ČR poskytovala bilaterální pomoc.

STÁTY VÝCHODNÍ DIMENZE ENP: AGENDA A UDÁLOSTI

Multilaterální témata

Politika EU a české předsednictví EU

Vzhledem k českému předsednictví EU hýbala politikou státu v první části roku 2009 výrazně evropské témata. Hned v prvních dnech předsednictví, přinášejícího nové úkoly, česká vláda musela řešit zásadní krizi ve východním sousedství Unie (více viz v kapitole *Rusko v české zahraniční politice* v této publikaci). Zde lze shrnout, že české předsednictví vynaložilo veškeré úsilí, aby se krize vyřešila, aby při jednání s Ruskem drželo pevnou pozici a aby v konfliktu zastupovalo zájmy EU. Ačkoli se čeští politici o tento problém původně nezajímali, náhle se ocitli v situaci, kdy ji vzhledem k předsednictví museli intenzivně řešit. Zároveň se objevily možnosti rozvíjet českou politiku v tomto regionu (viz níže).

Po zažehnutí krize jeden z českých diplomatů prohlásil, že v důsledku těchto událostí budou jednání o asociační dohodě mezi Ukrajinou a Evropskou unií trvat zřejmě celý rok.² 13.–14. 2. 2009 premiér Topolánek navštívil Ázerbájdžán a Střední Asii, aby tam prodiskutoval projekt plynovodu Nabucco a přípravy březnového summitu EU o energetické bezpečnosti.³ 20. března se Rada EU shodla na uvolnění a rozdělení 5 mld. EUR na energetické projekty (z této částky půjde 35 mil. EUR, tedy cca 950 mil. Kč, na vybudování dalších plynových zásobníků v ČR) a potvrdila plán vyčlenit v letech 2010–2013 na projekty Východního partnerství 600 mil. EUR (16,1 mld.

Kč).⁴ 23. března ukrajinský prezident Viktor Juščenko podepsal dohodu s EU o pomoci s modernizací plynovodu.

Přestože Česká republika v uplynulém roce silně kritizovala běloruský politický režim, v průběhu svého předsednictví se překvapivě intenzivně angažovala v tom, aby se Bělorusko podařilo znovu zapojit do konstruktivního dialogu s Evropskou unií (viz rovněž níže v podkapitole věnované Bělorusku). V tom lze opět spatřovat znaky evropeizace vládnoucí politické elity, která je v souladu s pozicí Evropské komise upřednostňující politický dialog. ČR podporovala myšlenku, že sankce vůči Bělorusku by měly skončit, tak aby země mohla být zastoupena na pražském summitu a účastnit se Východního partnerství. Tato pozice je do jisté míry v souladu s přístupem francouzského předsednictví, v rámci něhož prezident Sarkozy pozval v červenci 2008 na zahajovací summit Unie pro Středomoří nejvyšší představitele dvou autoritářských režimů, Sýrie a Libye. Dle dostupných informací však MZV udělalo několik kroků k otevření dialogu s Běloruskem již na začátku roku 2008.⁵ V únoru 2009 MZV informovalo, že Evropská unie v březnu zhodnotí, jak běloruský režim Alexandra Lukašenka postupuje na cestě k demokracii a zda je vhodné ukončit vůči němu sankce.⁶ 2. března informoval v Praze předseda běloruského Helsinského výboru, Aleh Hulak, že situace v oblasti lidských práv v Bělorusku se za poslední půlrok zlepšila.⁷ Během neformálního summitu ministrů zahraničních věcí států EU, který se konal 27. 3. 2009 na jihočeském zámku v Hluboké nad Vltavou, ministr Schwarzenberg zahájil debatu o možné účasti Běloruska na unijním summitu o Východním partnerství.⁸ V dubnu pak navštívil Minsk, aby tam tuto otázku projednal a Bělorusko na summit oficiálně pozval.⁹ Tím se potvrdila pozice Evropské komise, a potažmo i celé EU, že metoda „cukru“ v podobě ekonomické spolupráce jí poskytne více možností tlaku na další demokratizaci běloruského režimu než pokračování sankcí.¹⁰ Následně se uskutečnila diskuse o tom, zda by Unie svolila k tomu, aby přijel sám prezident Lukašenko. Prezident Klaus nicméně neustoupil a hájil svou pozici: „*Pokud za Bělorusko přijede do Česka na summit EU a Východního partnerství prezident Alexandr Lukašenko, nepodá mu ruku a nepřijme ho ani na Pražském hradě.*“¹¹ Bělorusko nakonec zastupovali první náměstek předsedy vlády Uladzimir Semaško a ministr zahraničních věcí Sjarhej Martynav.¹²

Vzhledem k tomu, že lidská práva a Moldavsko patří k dlouhodobým prioritám české zahraniční politiky, česká pozice byla v souladu s pozicí EU a mohla se plně se v této otázce angažovat. České předsednictví EU v dubnu vyjádřilo znepokojení nad událostmi v Moldavsku, kde propukly bouřlivé demonstrace na protest proti ohlášenému vítězství komunistů ve volbách.¹³ Český premiér M. Topolánek 15. dubna telefonicky hovořil s moldavským prezidentem Vladimírem Voroninem a potvrdil, že zemi, v níž výsledky nedávných parlamentních voleb vyvolaly vlnu nepokojů, navštíví 22. dubna osobně.¹⁴ V průběhu své dubnové návštěvy premiér vyslechl názor moldavské opozice na povolební situaci v zemi a měl i jednání s premiérkou Zinaiidou Greceaniiovou a prezidentem Voroninem.¹⁵

Měsíc před summitem o Východním partnerství vicepremiér Vondra prohlásil, že Východní partnerství je strategickým cílem „*posílit suverenitu, nezávislost, demokracii a tržní ekonomiku v těchto zemích*“.¹⁶ Zdůraznil, že ani jedna ze zmíněných post-sovětských republik zatím není připravena na členství v Unii a Východní partnerství

by mělo „přemostit dobu“ do vzdálené budoucnosti, kdy budou případně moci být takové rozhovory zahájeny.¹⁷ Hlavním cílem summitu (květen 2010) bylo zahájit novou evropskou politiku vůči Východu, podpořenou odpovídajícím rozpočtem a institucemi. EU nabízela dohody o přidružení, zóny volného obchodu, snadnější poskytování vstupních víz do evropského bloku a další doplňkové ekonomické a sociální programy.¹⁸ Navzdory tomu, že někteří z klíčových politiků summit nechtěli či nemohli navštívit,¹⁹ se řada komentátorů shodla na tom, že šlo o „vrchol“ či „hlavní úspěch“ českého předsednictví. Setkání se účastnila i německá kancléřka Merkelová, která tím iniciativě vyjádřila silnou německou podporu a dokonce před všemi účastníky summitu blahopřála premiéru Topolánkovi k dobré spolupráci,²⁰ zatímco francouzský prezident Sarkozy tisk informoval, že se jednání nemůže zúčastnit, aby tím projevil nezájem o východní otázky a opětovnou francouzskou kritiku českého předsednictví.

České předsednictví se rovněž zapojilo do diplomatických snah EU v otázce patu na jižním Kavkazu. Při této příležitosti se mimo hlavní dění summitu sešla i tzv. minská skupina.²¹ Uskutečnila se bilaterální jednání mezi arménským prezidentem Seržem Sarkisjanem a jeho ázerbájdžánským protějškem İlhamem Alijevem. Část z diskusí tvořila základ dalšího setkání naplánovaného na červen 2009 do Petrohradu.

Po konci českého předsednictví se veřejný zájem o východní Evropu postupně snižoval. Letní pauza byla využita k odpočinku po šesti měsících intenzivní práce. Ale MZV se stejně snažilo udržovat stabilní kurz vzhledem k programu, ve kterém ČR zanechala stopy na unijní úrovni. 13. července se odehrála meziministerská schůze Výboru pro EU kvůli diskusi o dalším zapojení českých ministerstev ve Východním partnerství na národních a evropských úrovních.²² Společně s Polskem plánovalo MZV speciální schůzi stran budoucnosti Východního partnerství během švédského předsednictví (tato schůze se nakonec uskutečnila až během španělského předsednictví v lednu roku 2010).²³

Visegrádská skupina a východní Evropa

Visegrádská skupina hrála v otázce Východního partnerství oproti roku 2008 menší roli. Především zlepšovala komunikaci o institucionálních detailech summitu EU a institucionálním rámci Východního partnerství. 8. ledna premiéři států visegrádské čtyřky (V4) jednali ve slovenské metropoli o pozastavení dodávek ruského plynu do Evropy.²⁴ V průběhu setkání 22. dubna na Krymu představil své aktivity Mezinárodní visegrádský fond a oznámil, že Ukrajina obdržela největší finanční pomoc ze všech nevisegrádských zemí. Na jednání ministrů zahraničních věcí zemí V4 a Švédsko 21. května ministři pokračovali v projednávání témat zahajovacího summitu o Východním partnerství. Polskému předsednictví V4 byla vyslovena pochvala za roli, kterou v této otázce sehrálo, a Maďarsko potvrdilo, že Evropská politika sousedství (ENP) zůstane prioritou i za jeho předsednictví V4. Předsedové národních parlamentů států V4 vydali 3. června ve Varšavě společné prohlášení s gratulací českému předsednictví EU a s potvrzením závěrů summitu o Východním partnerství (viz kapitolu o V4).²⁵

Z iniciativy Karla Schwarzenberga vzniklo česko-polské fórum, jehož cílem bylo podpořit užší spolupráci mezi těmito dvěma zeměmi v otázce Východního partner-

ství.²⁶ Díky tomuto fóru byla posílena komunikace mezi polským a českým ministerstvem zahraničních věcí a bylo uspořádáno několik menších akcí, jako např. konference odborníků na toto téma.

Bilaterální témata

Česká republika si více než v předchozích letech si uvědomovala význam východní Evropy pro svou vnitřní stabilitu a nadále tedy podporuje bližší spolupráci s východními sousedy EU na úrovni politické, ekonomické i kulturní. Ukrajina i nadále zůstala klíčovým partnerem, ovšem české předsednictví kladlo větší důraz na dobré politické a ekonomické vztahy s Gruzii a s Běloruskem. Krom toho zůstane jednou z dlouhodobých prioritních zemí české rozvojové pomoci i Moldavsko.

Ukrajina

Stejně jako v roce 2008 byly česko-ukrajinské vztahy velmi intenzivní – ať už v rovině politické, ekonomické či občansko-společenské. Potvrdily se tím dlouhodobě dobré vztahy mezi těmito dvěma státy a pokračující podpora ČR politické a ekonomické stability na Ukrajině. V politické rovině byla významným prvkem krize dodávek zemního plynu, která vypukla v prvních lednových dnech roku 2009. Na dvacet dní byly přerušeny dodávky plynu z Ukrajiny do ČR, což mělo za následek krizi vážnější než v předchozích letech (v roce 2006 byly přerušeny dodávky plynu na 4 dny a v roce 2008 na 3 dny). Situace si vyžádala bezpočet oficiálních telefonických rozhovorů a několik návštěv Ukrajiny, které zde nelze v úplnosti vyjmenovat. Například jen od ledna do května proběhlo celkem šest česko-ukrajinských setkání na vysoké úrovni. Po skončení krize se premiér M. Topolánek setkal s ukrajinským prezidentem Viktorem Juščenkem v jihopolské Vratislavi. Zasedání Trojky EU s Ukrajinou na ministerské úrovni se uskutečnilo 5. února v Praze a prezident Václav Klaus v rámci setkání přijal ukrajinského ministra zahraničních věcí Volodymyra Ohryzka. 24. března prezident Juščenko přijel na pozvání českého prezidenta Václava Klause na dvoudenní návštěvu Prahy. Setkal se i s pražským primátorem Pavlem Bémem.²⁷ Tentýž den byla zároveň podepsána dohoda mezi ministerstvy obrany o strategické letecké přepravě. 25. března Juščenko slavnostně odhalil na pražském náměstí Kinských pomník ukrajinského básníka a buditele Tarase Ševčenka. Při všech těchto příležitostech čeští politici potvrdili svou podporu Ukrajině a jejímu sbližování s EU. V roce 2009 si téměř polovina Čechů přála, aby se Ukrajina stala členem Evropské unie, proti vstupu se stavěla asi třetina občanů.²⁸ Česká vláda podporovala především zahájení rozhovorů o ekonomické dohodě mezi EU a Ukrajinou. Navzdory restriktivní vízové politice, kterou vláda ČR vyvíjela finanční nátlak na cizince, aby se vrátili do svých domovských zemí, a navzdory zesíleným kontrolám dodržování zákonných podmínek na trhu práce ministerstvo vnitra v září navrhlo uvolnit vízový režim s Ukrajinou.²⁹ Bezprostředně po tomto rozhodnutí následoval finanční skandál s vydáváním víz podle pravidel, které Ukrajina zavedla v roce 2008 (viz ročenku 2008), do něhož byli zapleteni diplomaté, mezi jinými i český velvyslanec v Kyjevě.³⁰

Stejně jako v roce 2008 se konaly na půdě obou komor českého parlamentu diskuse o Češích ze Zakarpatské Ukrajiny.³¹ Senát chtěl zpřesnit okruh českých občanů, kteří by měli mít nárok na odškodnění za nemovitý majetek, který museli nechat na území Podkarpatské Rusi v době druhé světové války.³² Prezident Klaus se nepřikláněl k tomu, aby stát v době ekonomické krize odškodňoval lidi za historické křivdy. Zákon nicméně nakonec podepsal.³³

České firmy jsou na ukrajinském trhu velmi aktivní, ačkoli česká média o mnoha nových aktivitách, uskutečněných v roce 2009, neinformovala a spíše se omezila na zprávy o starších projektech. Například tuzemská stavební společnost Stavby vybudovala v ukrajinské metropoli Kyjevě víceúčelové centrum za dvě miliardy korun.³⁴ 2.–3. 11. 2009 se v Brně konalo setkání představitelů hasičských sborů a prezidentů profesních komor požární ochrany ze států visegrádské čtyřky a Ukrajiny.

I nadále byly na Ukrajině velmi aktivní různé nevládní organizace, a to především v oblasti humanitární pomoci, např. Arcidiecézní charita Olomouc (ACHO), zlínská humanitární organizace Samari a brněnská Pomoc bez hranic. V roce 2009 učila česká horská služba v Karpatech své kolegy ze Zakarpatské Ukrajiny, jak pomáhat turistům zasypaným lavinami. Kraj Vysočina pomohl zlepšit stav škol a dalších zařízení pro děti na Zakarpatské Ukrajině a daroval jim 200 000 Kč na léky proti chřipce. V listopadu představitelé města Hradec Králové oznámili, že by chtěli navázat oficiální partnerství s ukrajinským městem Černigov. Toto partnerství již fungovalo za sovětského režimu.

Gruzie

Od války s Ruskem v srpnu 2008 se vztahy mezi Gruzii a ČR prohloubily. Patrné to bylo především v politické a humanitární oblasti, ovšem i v oblasti ekonomické, neboť české společnosti posílily své investice v zemi, zejména v energetickém sektoru. V důsledku toho zůstaly napjaté vztahy se separatistickou a proruskou Abcházíí: ministr zahraničních věcí Schwarzenberg byl otevřeně kritizován za výrok z 19. ledna, kdy v Bruselu prohlásil, že zapojení Běloruska do unijního programu Východního partnerství by se „velice zkomplikovalo“ v případě, že by Bělorusko uznalo samostatnost jižní Osetie a Abcházie.³⁵ 7. května se prezident Václav Klaus na Hradě setkal s gruzínským kolegou Michaiilem Saakašvilim. Prezidenti si před novináři potřásli rukou a nic nenasvědčovalo možnému sporu mezi nimi kvůli Klausovým výrokům z roku 2008 o tom, že válku mezi Gruzii a Ruskem v srpnu 2008 způsobila gruzínská invaze do separatistické oblasti jižní Osetie. Prezidenti neplánovali společně vystoupení.³⁶ 29. srpna český ministr financí Eduard Janota a jeho gruzínský protějšek Kacha Baidurašvili v Tbilisi podepsali dohodu o podpoře a vzájemné ochraně investic. „Dohoda vytváří základní právní rámec pro investiční aktivity investorů jednoho státu na území státu druhého a zabezpečuje ochranu vložených prostředků před neopodstatněnými zásahy ze strany státních orgánů,“ uvedl mluvčí ministerstva financí.³⁷

V létě 2009 Rusko opět vyprovokovalo Gruzii svým prohlášením, že Gruzie není připravena na vstup do NATO, a naznačilo možnost další války. 22. září bývalý prezident České republiky Václav Havel společně s několika dalšími bývalými evropskými státníky vyzvali představitele Evropské unie, aby vyhlásili aktivní strategii, která „na-

pomůže Gruzii pokojně získat zpět své území, obnovit teritoriální celistvost a dosáhnout stažení ruských jednotek, dislokovaných na gruzínském území“.³⁸ 8. října se konala v Senátu debata o stažení ruských vojsk z gruzínského území. Diskuse následovala bezprostředně po zveřejnění zprávy Evropské komise o válce v Gruzii, v níž se pravitilo, že válku v roce 2008 zahájila Gruzie, která však k tomu byla vyprovokována Ruskem.³⁹ Senátní rozprava naznačila, že česká politická elita nepřestávala být rozdělena mezi bývalé členy vlády, jako např. bývalého ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga (TOP 09) a bývalého vicepremiéra A. Vondru (ODS), kteří podporovali další pomoc Gruzii, a členy ČSSD a KSČM, kteří se chtěli vyhnout konfliktu s Ruskem.

V porovnání s předchozími lety české firmy posílily svou pozici na gruzínském trhu. „Z pohledu aktivit České exportní banky je Gruzie na druhém místě, z pohledu projektů, které se tady realizují,“ řekl v srpnu v Gruzii český ministr financí Eduard Janota.⁴⁰ Banka poskytuje vývozní úvěry a další služby českým exportérům, oblíbenější než Gruzie je podle její statistiky mezi vývozci jen Rusko. Například společnost Energo-Pro pokračovala v investicích do vodních elektráren, stala se největším investorem v Gruzii a drží si dominantní postavení na tamním energetickém trhu. Podepsala dohodu s gruzínským ministerstvem energetiky a vybuduje dvě vodní elektrárny (v přepočtu jde o investici za 2,5 mld. Kč).⁴¹ Do gruzínského zdravotnictví investuje např. pražská společnost Block, která v zemi vystavěla továrnu na léčiva a zprivatizovala největší gruzínskou nemocnici. Český obchodní obrat s Gruzii je relativně malý, za první pololetí letošního roku mírně přesáhl půl miliardy korun. S největšími obchodními partnery má Česko obchodní výměnu o dva řády větší.⁴²

Stejně jako v předchozím roce po srpnové válce Česká republika poskytla Gruzii významnou podporu. Velmi aktivní byly i nevládní organizace, jako např. liberecká „Hand for Help“, která za finanční podpory MZV ČR a libereckého magistrátu zajistila materiál pro nemocnici 40 km od Tbilisi.⁴³

Bělorusko

Česká republika je dlouhodobým kritikem poměrů v Bělorusku a hlavně kontroverzního prezidenta Lukašenka.⁴⁴ V roce 2009 však bylo podniknuto několik důležitých kroků ke zlepšení bilaterálních vztahů a zahájení dialogu mezi Běloruskem a EU. Tato pozice byla připravena v MZV již od začátku roku 2008.⁴⁵ V tomto ohledu se čeští politici vládnoucích stran zjevně evropeizovali a změnili své starší pozice, aby se přizpůsobili obecné unijní tendenci zahájit oficiální dialog se všemi aktéry, včetně těch kritizovaných. Tím vznikla nová příležitost pro české společnosti se zájmem investovat v Bělorusku.

V lednu 2009 navštívila Bělorusko delegace českých politiků a investorů. Diskutovalo se a jednalo o celé řadě otázek, týkajících se zlepšení bilaterálních česko-běloruských ekonomických vztahů.⁴⁶ Hlavní událostí však byla návštěva ministra Karla Schwarzenberga 17. dubna. Podle české diplomacie byl prvním českým ministrem zahraničních věcí, který do této postsovětské země jel.⁴⁷ Návštěva souvisela s projektem Východního partnerství: Schwarzenberg oficiálně pozval Bělorusko na summit. „*Otevřeně jsme se s [běloruským] ministrem i prezidentem bavili o tom, že Východní partnerství není žádný altruistický projekt. Je pro nás vzájemně důležité, abychom vy-*

tvořili prostředí bezpečné pro investice a byli prosperujícími sousedy,“ řekl ministr.⁴⁸ 14. října se ministr zahraničních věcí Jan Kohout setkal se zástupcem běloruské opozice Aljaksandrem Milinkevičem a podpořil úsilí o demokratický vývoj a politický dialog v Bělorusku.⁴⁹

Pozvánka na summit EU v Praze vyvolala mezi českými politiky a nevládními organizacemi smíšené reakce.⁵⁰ Myšlenka zahájit opět politický dialog s Běloruskem byla přijata, nicméně pod různými podmínkami. Senátoři z komise pro podporu demokracie ve světě např. 22. dubna oznámili, že se stydí za představu, že Bělorusko bude na summitu zastoupeno.⁵¹ „*Evropská unie by měla dát zástupcům Běloruska jasně najevo, že jejím partnerem nemůže být země, která drží politické vězně, omezuje svobodu slova a popravuje po netransparentních procesech,*“ sdělila mluvčí české odbočky Amnesty International Eva Dobrovolná. „*Mluvit se ale musí nejen s běloruskou demokratickou opozicí, ale i s představiteli státu,*“ zdůraznila předsedkyně Českého helsinského výboru a členka sdružení Občanské Bělorusko Anna Šabatová. V souvislosti s květnovým summitem se konala na Palackého náměstí v Praze demonstrace za to, aby evropské státy při přípravě spolupráce s Běloruskem nezapomněly zdůrazňovat nutnost demokratizace veřejného života a dodržování lidských práv v zemi.

Se zahájením politického dialogu s EU se otevřela cesta k obnově bilaterálních ekonomických vztahů. Bělorusko není mezi předními českými obchodními partnery, v posledních letech však obchodní obrat výrazně roste. V květnu 2009 uzavřely Hospodářská komora České republiky a Obchodně průmyslová komora Běloruska memorandum o spolupráci, jehož cílem je prohloubení ekonomické spolupráce. Tamní vláda totiž na konci roku 2008 zahájila velkou privatizaci, v níž rozprodává značnou část státního podílu v desítkách firem. Privatizace se mohou účastnit také čeští podnikatelé. Českým podnikům má pomoci při investicích v Bělorusku.⁵² V roce 2009 dodala brněnská společnost ALTA do Běloruska lakovnu v hodnotě kolem 110 mil. Kč (4 mil. EUR). Šlo hlavně o české strojírenské technologie a zařízení pro modernizaci výrobní základny běloruských průmyslových podniků.⁵³ Jihlavský strojírenský podnik Motorpal, výrobce součástí do diesellových motorů, podepsal smlouvu na dodávky čerpadel do motorů zhruba za 6 mil. EUR (v přepočtu asi 170 mil. Kč), což je ve srovnání s minulým rokem přibližně dvojnásobná částka.⁵⁴ Motorpal uskutečnil vyjednané dodávky vstřikovacích čerpadel do Běloruska díky státní podpoře (zakázka přibližně za 600 mil. Kč se má uskutečnit během tří let).⁵⁵

Moldavsko

Moldavsko má i nadále pro českou zahraniční politiku velký význam a je jednou z prioritních zemí v regionu s ohledem na transformační spolupráci (viz ročenku 2008). V roce 2009 české předsednictví více zviditelnilo českou tradiční pozici, zdůrazňující dodržování lidských práv a kritický názor českých vládních politiků na Rusko. Bilaterální jednání se soustředila na otázku Východního partnerství, které moldavští politici vnímali jako protiruský projekt. V únoru kritizoval moldavský prezident Vladimír Voronin Východní partnerství EU: „*Připomíná to SNS-2 [Společenství nezávislých států, tvořené většinou postsovětských republik]. K čemu nám je vytvářet ještě jedno SNS*

pod kontrolou EU? Podobá se to prstenci okolo Ruska,“ prohlásil v rozhovoru, který otiskl *Kommersant*.⁵⁶ 22. dubna premiér Topolánek podnikl oficiální předsednickou návštěvu Moldavska, kde se setkal s představiteli opozice, a odjel na jednání s premiérkou Greceaniovou a prezidentem Voroninem.⁵⁷ Navzdory restriktivní vízové politice, která byla v roce 2009 uplatňována k několika státům, včetně Moldavska, ministerstvo vnitra navrhovalo v září uvolnit vízový režim s tímto státem.

Arménie a Ázerbájdžán

Obdobně jako v minulosti byly české vztahy s těmito dvěma státy méně rozvinuté než vztahy se státy uvedenými výše. Nicméně plynová krize z počátku roku 2009 dala v souvislosti s oficiálními schůzkami jménem EU podnět k bilaterálním jednáním, která zlepšila dvoustranné politické a ekonomické vztahy. Premiér Topolánek přicestoval 14. 2. 2009 do Baku v rámci oficiální návštěvy jako představitel EU, o projektu Nabucco zde jednal s ázerbájdžánským premiérem Arturem Rasizadem a s prezidentem Ilchamem Alijevem.⁵⁸ Návštěva byla příležitostí ke zlepšení bilaterálních ekonomických vztahů.⁵⁹ 6. května se prezident Václav Klaus na Pražském hradě setkal s ázerbájdžánským prezidentem Ilchamem Alijevem.⁶⁰ 24. července uzavřel ministr financí Eduard Janota při pracovní návštěvě Ázerbájdžánu memorandum o spolupráci ministerstev financí a jednal o chystané dohodě o ochraně investic. Cílem pracovní cesty byla především podpora českých firem a investic v této kavkazské zemi.⁶¹

Arménský ministr zahraničních věcí Edvard Nalbandjan se 18. 2. 2009 sešel v rámci své oficiální návštěvy Prahy s ministrem Schwarzenbergem a vyjádřil zájem o Východní partnerství. Český ministr zahraničních věcí poznamenal, že je očekáván jistý pokrok na poli lidských práv a dialogu s občanskou společností, čímž přímo odkazoval na násilné události z doby arménských prezidentských voleb v březnu 2008 (viz ročenku 2008).⁶²

STÁTY VÝCHODNÍ DIMENZE ENP: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Politici a diplomatici aktéři

Stejně jako v roce 2008 se východní dimenze Evropské politiky sousedství (ENP) soustředila v první řadě na české předsednictví EU, přičemž politici a diplomatici aktéři se od doby příprav českého předsednictví nezměnili (viz ročenku 2008). Prezident a premiér byli v době předsednictví z titulu svých funkcí velmi zaneprázdněni. Ovšem co se týče vztahů s Východem a státy Východního partnerství, za klíčové partnery lze označit ministerstvo zahraničních věcí – zejména Odbor států severní a východní Evropy (OSVE) a Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP), společně s úřadem místopředsedy vlády pro evropské záležitosti a českou stálou reprezentací v Bruselu. Tito úředníci byli v pravidelném kontaktu se stálým zastoupením ČR v Bruselu, s nímž projednávali agendu prostřednictvím videokonferencí. Neustále cestovali do Bruselu, kde se účastnili různých oficiálních i méně oficiálních

setkání, včetně jednání Výboru pro východní Evropu a Střední Asii (COEST) (blíže viz ročenku 2008). Další odbory, např. Odbor lidských práv a transformační politiky (LPTP), se více zaměřují na praktickou implementaci české politiky na Východě a spolupracují se sítí velmi aktivních neziskových organizací. Nicméně silnou pozici měla i další ministerstva, ministerstvo průmyslu a obchodu, ministerstvo financí a ministerstvo vnitra, stejně jako zvláštní zmocněnec MZV pro energetickou bezpečnost, neboť v rámci předsednictví EU velmi úzce spolupracovali na řešení plynové krize na Ukrajině, alternativním projektu dodávek plynu do EU z jižního Kavkazu, obnovení dialogu a ekonomických vztahů s Běloruskem či liberalizaci vízové politiky vůči Ukrajině. Z rozhovorů s představiteli ministerstev vyplynulo, že úřad místopředsedy vlády pro evropské záležitosti sehrál klíčovou roli v koordinaci těchto otázek, kdy se pokoušel nalézt konsenzus mezi českými aktéry. Například v otázce vízového režimu se tradičně nemohou shodnout ministerstvo zahraničních věcí a ministerstvo vnitra. Ve vyjednávání o posílení vztahů s Běloruskem se významně angažovalo ministerstvo průmyslu a obchodu.

České předsednictví se poučilo v tom, že je třeba zlepšit komunikaci s MZV a se zastupitelskými úřady a pak i mezi jednotlivými aktéry. Z rozhovorů s úředníky vyplynulo, že v rámci MZV každý odbor či oddělení mělo svůj vlastní program a příliš práce. Koordinace mezi SZBP (všeobecná koordinace) a OSVE (regionální záležitosti) mohla být snadnější, neboť OSVE se pokoušelo ponechat si kontrolu nad Východním partnerstvím. Ale v porovnání s rokem 2007, během kterého se tyto dva odbory (ale zejména OSVE) musely vyrovnat s důležitou výměnou personálu, se odborné zázemí v rámci MZV zlepšilo, navíc došlo i k vylepšení neformální komunikace, která napomáhá flexibilnějšímu řešení vzniklých problémů a podnětů. Během předsednictví se ministerstvo snažilo řešit nedostatek expertů na těchto dvou odborech najímáním mladých odborníků z nevládních organizací a spoléháním se na krátkodobě vyslané diplomaty z jiných států či z EK. Nicméně je zapotřebí ještě lépe provázat strategické a operační otázky (tranzitivní program, technická asistence a humanitární pomoc) v MZV a v jiných ministerstev, aby byly omezené zdroje ekonomické, technické a humanitární pomoci využívány smysluplně.⁶³ Před českým předsednictvím litovali pracovníci Stálého zastoupení ČR v Bruselu, že se mohli jen velmi málo zapojovat do rozhodování o Východním partnerství a že všechna rozhodnutí přicházela z Prahy. Zástupci ČR na zasedáních COEST (ať už v roli účastníků, nebo předsedy) zajišťovali především komunikaci, ovšem hráli i klíčovou roli při referování o diskusích na úrovni EU a při zajišťování podpory české pozice ostatními členskými státy.

Ekonomičtí hráči

Stejně jako v předešlých letech se ekonomické a obchodní aktivity ČR opíraly o podporu ministerstva zahraničních věcí (koordinace ekonomické dimenze české zahraniční politiky), ministerstva průmyslu a obchodu, ministerstva financí, agentury CzechTrade (www.czechtrade.cz), agentury CzechInvest (www.czechinvest.cz), síť Českých center a agentury CzechTourism (viz ročenku 2007 a 2008). Podle rozhovorů se přímá komunikace a koordinace mezi MZV a Ministerstvem obchodu a průmyslu

ČR také od roku 2009 obzvláště vylepšila.⁴⁴ Ministerstva a firmy si také uvědomily, že české nevládní organizace ve východních zemích mají cenné informace, které by mohly poskytnout českým investorům a firmám. České firmy jsou ve východní Evropě velmi aktivní, avšak zaměřují se především na klíčové země, tedy na Ukrajinu, Gruzii a stále více i na Bělorusko a Ázerbájdžán. Nejvíce zájmu bezpochyby poutá Ukrajina. Své zastoupení má na Ukrajině řada českých ekonomických aktérů stejně jako oficiální struktury, podporující české investice a obchod v zemi (podrobněji viz ročenku 2007 a 2008). Česká republika je v Gruzii stále největším zahraničním investorem, český původ má více než desetina zahraničních investic v zemi. České firmy rovněž dále pracovaly na svých investicích např. v Ázerbájdžánu, který „je díky produkci plynu a ropy i strategickou zemí pro ČR“.⁶⁵

Přestože bylo v Bělorusku otevřeno zastoupení Hospodářské komory ČR, je tu stále ještě prostor ke zlepšení a větší aktivitě. I nadále scházejí na internetu informace o ekonomické situaci těchto států a čeští investoři se při probíhání cesty na místní trhy musejí spoléhat na vlastní znalosti a kontakty. Možnou cestou ke zlepšení komunikace s českými firmami a k jejich zviditelnění ve východní Evropě by mohlo být personální posílení stávajících struktur. Zkvalitnit by potřebovaly i veřejně dostupné statistiky o českých zahraničních investicích tak, aby se zvýšil zájem české veřejnosti o východní region a aby se zlepšila propagace českých zájmů prostřednictvím MZV, ministerstva průmyslu a obchodu a jejich zahraničních struktur.

STÁTY VÝCHODNÍ DIMENZE ENP VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Vztahy s východní Evropou byly v uplynulých letech podporovány především nepočtenými výzkumnými institucemi a think-tanky, mezi jinými např. Asociací pro mezinárodní otázky (AMO), Prague Security Studies Institute (PSSI), Ústavem mezinárodních vztahů (ÚMV) a Europeem (při Univerzitě Karlově). Není proto překvapivým zjištěním, že tyto organizace sehrály velmi aktivní roli při zvyšování veřejného povědomí o tomto tématu, ať již prostřednictvím konferencí, publikací či vystupování v médiích. Některé z nich se rovněž pokoušely ovlivnit tvorbu a další vývoj východní politiky ČR, zejména tím, že ministerstvu zahraničních věcí poskytovaly v této oblasti své expertní a analytické služby. Je zajímavé, že konkrétně některým (bývalým) členům AMO a PSSI bylo na dobu předsednictví nabídnuto místo na MZV, kde většina z nich pracuje i po skončení předsednictví. 5.–6. 5. 2009 byla pořádána velká mezinárodní konference „Eastern Partnership: Towards Civil Society Forum“. Konferenci organizovalo MZV společně s AMO ve spolupráci s řadou českých, polských a švédských výzkumných institucí a organizací. Probíhala formou fóra umožňujícího dialog s občanskou společností před oficiálním summitem.

Zapojení širší občanské společnosti bylo také dobře patrné. Pozvání Běloruska na květnový summit se v médiích i mimo ně setkalo se smíšenými reakcemi (viz výše). Skupina osmi NNO např. v únoru 2009 napsala dopis vládě, v němž apelovala na to, aby běloruský prezident Lukašenko nebyl pozván na pražský summit o Východním

partnerství.⁶⁶ Stejně jako v minulosti i roce 2009 české nevládní organizace významně přispěly k realizaci humanitárních projektů v rámci české rozvojové politiky (viz bilaterální vztahy ČR). Velká část z nich je podporována v rámci Programu transformační spolupráce ze zdrojů MZV.

Východní Evropa v médiích

Téma východní Evropy se v médiích objevovalo především v souvislosti s konkrétními událostmi, např. s plynovou krizí na Ukrajině v lednu 2009⁶⁷ nebo s českou snahou zapojit Bělorusko do květnového summitu o Východním partnerství.⁶⁸ Po skončení českého předsednictví EU se však počet článků a rozhlasových reportáží o východní problematice snížil a média se více zaměřovala na ruské reakce na události ve východní Evropě.

ZÁVĚR

Závěrem lze říci, že česká politika vůči zemím východní dimenze Evropské politiky sousedství (ENP) získala v roce 2009 novou dynamiku, zejména v důsledku vážné krize (přerušení dodávek plynu do Evropy na počátku roku a zahájení Východního partnerství v době českého předsednictví EU). Pokud jde o zhodnocení institucionální koordinace této politiky podle pěti kritérií, definovaných v analýze české zahraniční politiky za rok 2007, lze říci, že došlo k dílčímu zlepšení: 1) Východní Evropa se bezpochyby stala prioritou české zahraniční politiky, ale je třeba stále pracovat na tom, aby se zvýšil veřejný zájem o toto téma. 2) U ostatních ministerstev lze zaznamenat zvyšující se angažovanost v otázce východní Evropy, což odpovídá všeobecné internacionalizaci odborných ministerstev, která musejí reagovat na globální fenomény, jako je zahraniční obchod a investice, volný pohyb osob, energetika či humanitární pomoc. Komunikace mezi MZV a ministerstvem obchodu a průmyslu se zlepšila. Nicméně ze všech vládních resortů má i nadále největší zájem o východní Evropu ministerstvo zahraničních věcí. 3) ENP se v době českého předsednictví věnovalo více vládních úředníků, a někteří z nich byla „zapůjčeni“ z ostatních členských států EU nebo z Evropské komise. Ostatní byli zaměstnáni na omezenou dobu. Přestože někteří z úředníků přijatých na krátkodobý kontrakt na ministerstvu zůstali i po červnu 2009, bude třeba pracovat na tom, aby byla zaručena kontinuita a aby česká značka nezmizela z tématu Východního partnerství. 4) Klasické dilema z praktického hlediska představuje přesun úředníků na jiná místa. Jeden z hlavních architektů českého návrhu východní politiky po skončení českého předsednictví odešel do Washingtonu. „Vypůjčeni“ diplomaté a úředníci komise se vrátili na svá bývalá místa. Fakt, že se bývalý místopředseda vlády pro evropské záležitosti Štefan Füle stal komisařem pro rozšíření Unie a sousedství, pomáhá české diplomacii, aby byla informována o tom, o čem se jedná v Bruselu. 5) Ačkoli vnitřní restrukturalizace umožnila lepší interní koordinaci evropských záležitostí, je třeba vynaložit další úsilí, aby se ENP netříštila mezi kompetence různých odborů MZV a aby nad možnou vnitřní a meziministerstevskou rivalitou převládla dobrá komunikace.

Co se týče obchodu, současně lze zaznamenat i vzrůstající zájem českých firem o obchod a investice ve východní Evropě, přestože vysoký podíl z těchto aktivit se odehrává v oblasti energetiky (plynu a ropy).⁶⁹ S hospodářskou krizí a zvyšující se konkurenceschopností nově industrializovaných zemí jsou české firmy pod velkým tlakem, nutícím je hledat nová odbytí a investovat do zemí s nízkými náklady. Z tohoto pohledu se východní Evropa jeví pro české společnosti jako přirozená volba, neboť znají místní podmínky a prostředí a mohou těžit z všeobecně dobré pověsti českého průmyslu a českých výrobků v tomto regionu. Vzhledem k tomu, že zhruba 80 % českého obchodu se uskutečňuje se zeměmi EU, jeví se ekonomická integrace východních sousedů EU do Unie jako ideální způsob ošetření českých obchodních zájmů.⁷⁰

České nevládní organizace se stejně jako v minulých letech výrazně angažovaly v podpoře lidských práv a poskytování pomoci v tomto regionu. Nicméně na rozdíl od debaty z roku 2008, která následovala po válce v Gruzii, a poté, co se problematice východní Evropy dostalo v první polovině roku 2009 významnějšího místa v médiích pouze na určitou dobu, není jisté, zda se zájem obyvatel ČR o východní část Evropy skutečně zvyšuje. A přestože je jasný zájem o západní balkánské státy, stále se na státy východní Evropy hledí prizmatem Ruska a velkých obav, které jsou s ním spojovány.⁷¹ Jak nicméně prohlásil bývalý premiér Topolánek po tříhodinové tiskové konferenci u příležitosti zahájení summitu o Východním partnerství: „Není možné se tvářit, že na východ od nás nic není.“⁷²

Překlad z angličtiny: Lucie Königová, s přispěním Jana Hrubína.

Poznámky

- ¹ Úřad vlády (2007): *Prioritní oblasti předsednictví České republiky v Radě Evropské unie v prvním pololetí roku 2009.*
- ² *Jednání o asociační dohodě EU s Kyjevem se potáhnou celý rok.* Česká tisková kancelář, 4. 2. 2009.
- ³ *Topolánek: Realizaci Nabucca by mohl pomoci březnový summit EU.* Česká tisková kancelář, 13. 2. 2009.
- ⁴ *Hlavní závěry summitu EU, který dnes skončil v Bruselu.* Česká tisková kancelář, 13. 2. 2009.
- ⁵ Rozhovor s českým diplomatem. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 15. 3. 2010.
- ⁶ *EU v březnu zhodnotí postup Běloruska k demokracii.* Česká tisková kancelář, 4. 2. 2009.
- ⁷ *Lidská práva v Bělorusku se zlepšila, tvrdí helsinský výbor.* Česká tisková kancelář, 2. 3. 2009.
- ⁸ *EU se zatím nerozhodla, zda na summit k východu pozve i Lukašenka.* Česká tisková kancelář, 27. 3. 2009.
- ⁹ *Schwarzenberg ve čtvrtek navštíví Bělorusko.* Česká tisková kancelář, 14. 4. 2009; *Bělorusko pozváno na pražský summit, účast Lukašenka s otazníky.* Česká tisková kancelář, 17. 4. 2009.
- ¹⁰ *Minsk: Lukašenko na pražský summit nepřijede.* Česká tisková kancelář, 5. 5. 2009.
- ¹¹ *Hrad: Klaus nepodá ruku Lukašenkovi, na Hradě ho nepřijme.* Česká tisková kancelář, 17. 4. 2009.
- ¹² *Lukašenko se summitu v Praze nezúčastní.* Česká tisková kancelář, 30. 4. 2009; *Minsk: Lukašenko na pražský summit nepřijede,* op. cit.

- ¹³ *Předsednictví EU je znepokojeno povolebním vývojem v Moldavsku.* Česká tisková kancelář, 8. 4. 2009.
- ¹⁴ *V Moldavsku se přepočítávají hlasy, prezident vyzývá k amnestii.* Česká tisková kancelář, 15. 4. 2009.
- ¹⁵ *Premiér Topolánek vyslechl moldavskou opozici.* Česká tisková kancelář, 22. 4. 2009.
- ¹⁶ *Vláda: Východní partnerství bude v Praze zahájeno přesně za měsíc.* Česká tisková kancelář, 6. 4. 2009.
- ¹⁷ Tamtéž.
- ¹⁸ *EU dnes v Praze oficiálně zahájila Východní partnerství; Barroso: Východní partnerství bude sloužit strategickým zájmům EU; EU se sblížila s postsovětskými státy, řada lídrů zemí EU chyběla.* Česká tisková kancelář, 7. 5. 2009.
- ¹⁹ *V Praze jedná unie s partnery z východu, řada lídrů zemí EU chybí.* Česká tisková kancelář, 7. 5. 2009.
- ²⁰ Postřeh autorky účastnicí se jako pozorovatelka summitu EU o Východním partnerství, 5. 5. 2009.
- ²¹ *Minská skupina po setkání Alijeva a Sarkisjana mírně optimistická.* Česká tisková kancelář, 7. 5. 2009.
- ²² *Usnesení Výboru pro EU ze dne 13. července 2009 č. 13 k materiálu Východní partnerství – koordinační mechanismy a další postup.*
- ²³ Konference „The Future of the Eastern Partnership: Challenges and Opportunities“ („Budoucnost Východního partnerství: Výzvy a příležitosti“), Madrid, 27.–28. 1. 2010; Rozhovory s českými diplomaty, Ministerstvo zahraničních věcí, 15. 3. 2010.
- ²⁴ *Premiéři V4 budou jednat o pozastavení dodávek ruského plynu.* Česká tisková kancelář, 7. 1. 2009.
- ²⁵ *Visegrádská skupina (2009): Společné prohlášení předsedů národních parlamentů zemí Visegrádské skupiny.* Varšava, 3. 6. 2009. On-line: (www.visegradgroup.eu).
- ²⁶ Rozhovor s českým koordinátorem fóra, Praha, prosinec 2008.
- ²⁷ *Klaus přijme na Pražském hradě ukrajinského prezidenta Juščenka.* Česká tisková kancelář, 24. 3. 2009.
- ²⁸ *Vstup Ukrajiny do EU podporuje téměř polovina Čechů.* Česká tisková kancelář, 14. 8. 2009.
- ²⁹ *Týden.cz: Vnitro navrhuje uvolnit vízový režim v některých zemích.* Česká tisková kancelář, 10. 9. 2009.
- ³⁰ *Aktuálně.cz: Protikorupční policie prověřuje víza na Ukrajině.* Česká tisková kancelář, 21. 9. 2009.
- ³¹ *Češi ze Zakarpatské Ukrajiny se asi dočkají odškodnění za majetek.* Česká tisková kancelář, 24. 2. 2009; *Češi z Podkarpatské Rusi se nejspíš dočkají odškodnění za majetek.* Česká tisková kancelář, 27. 3. 2009.
- ³² *Senát vrátil sněmovně návrh odškodnit Čechy z Podkarpatské Rusi.* Česká tisková kancelář, 7. 5. 2009.
- ³³ *Klaus se nepřiklání k dalšímu odškodňování za historické křivdy.* Česká tisková kancelář, 5. 6. 2009; *Klaus podepsal zákon o odškodnění Čechů z Podkarpatské Rusi.* Česká tisková kancelář, 29. 6. 2009.
- ³⁴ *Firma Stavby postaví v ukrajinském Kyjevě centrum za 2 mld. korun.* Česká tisková kancelář, 10. 2. 2009.
- ³⁵ *Separatistická Abcházie kritizuje šéfa české diplomacie.* Česká tisková kancelář, 24. 2. 2009.
- ³⁶ *Klaus se setkal s gruzínským prezidentem Saakašvilim.* Česká tisková kancelář, 7. 5. 2009.
- ³⁷ *Česko a Gruzie podepsaly dohodu o vzájemné ochraně investic.* Česká tisková kancelář, 29. 8. 2009.
- ³⁸ *MF Dnes: Havel a další státníci vyzývají EU k řešení otázky Gruzie.* Česká tisková kancelář, 22. 9. 2009.
- ³⁹ *Válka začala Gruzie, ale Rusko provokovalo.* Lidové noviny, 1. 10. 2009; *Senát se přes odpor ČSSD a KSČM bude zabývat situací v Gruzii.* Česká tisková kancelář, 7. 10. 2009; *Senát schválil výzvu k odchodu ruských vojsk z gruzínských území.* Česká tisková kancelář, 7. 10. 2009.
- ⁴⁰ Tamtéž.
- ⁴¹ *ČRo: Energo-Pro získala v Gruzii zakázku za 2,5 mld. Kč.* Česká tisková kancelář, 3. 5. 2009.
- ⁴² *Česko a Gruzie podepsaly dohodu o vzájemné ochraně investic,* op. cit.
- ⁴³ *Sanitka pro Gruzii vyrazila na 5000 kilometrů dlouhou cestu.* Česká tisková kancelář, 3. 5. 2009.

- ⁴⁴ *Hrad: Klaus nepodá ruku Lukašenkovi, na Hradě ho nepřijme*, op. cit.; *ČR patří k hlasitým kritikům režimu Alexandra Lukašenka*. Česká tisková kancelář, 17. 4. 2009.
- ⁴⁵ Rozhovor s českým diplomatem. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 15. 3. 2010.
- ⁴⁶ *ALTA dodá do Běloruska lakovnu za 110 milionů korun*. Česká tisková kancelář, 26. 1. 2009.
- ⁴⁷ *Schwarzenberg ve čtvrtek navštíví Bělorusko*, op. cit.
- ⁴⁸ *Schwarzenberg pozval Bělorusko na summit v Praze*. Česká tisková kancelář, 17. 4. 2009.
- ⁴⁹ *Kohout se setkal s Milinkevičem, Česko potvrdilo podporu opozici*. Česká tisková kancelář, 14. 10. 2009.
- ⁵⁰ *Aktivisté: S Běloruskem by EU měla jednat i o lidských právech*. Česká tisková kancelář, 17. 4. 2009.
- ⁵¹ *Senátní komisi pro demokracii vadí pozvání Běloruska do Prahy*. Česká tisková kancelář, 22. 4. 2009.
- ⁵² *E15: HK podepsala memorandum o ekonomické spolupráci s Běloruskem*. Česká tisková kancelář, 15. 5. 2009.
- ⁵³ *ALTA dodá do Běloruska lakovnu za 110 milionů korun*, op. cit.
- ⁵⁴ *Jihlavský Motorpal čelí krizi hledáním dalšího odbytu v Bělorusku*. Česká tisková kancelář, 5. 2. 2009.
- ⁵⁵ *Motorpal dodá do Běloruska čerpadla s pomocí státní garance*. Česká tisková kancelář, 16. 6. 2009.
- ⁵⁶ *Moldavský prezident kritizoval východní partnerství EU*. Česká tisková kancelář, 27. 2. 2009.
- ⁵⁷ *Premiér Topolánek vyslechl moldavskou opozici*, op. cit.
- ⁵⁸ *Topolánek: Realizaci Nabucca by mohl pomoci březnový summit EU*, op. cit.
- ⁵⁹ *Topolánek jede do Střední Asie jednat o plynu a partnerství s EU*. Česká tisková kancelář, 11. 2. 2009.
- ⁶⁰ *Před summitem s EU jednal ázerbájdžánský prezident s Klausem*. Česká tisková kancelář, 6. 5. 2009.
- ⁶¹ *Janota jednal v Baku o investicích českých firem a jejich ochraně*. Česká tisková kancelář, 24. 7. 2009.
- ⁶² *Schwarzenberg: Očekáváme další zlepšení lidských práv v Arménii*. Česká tisková kancelář, 18. 2. 2009.
- ⁶³ Rozhovory na Ministerstvu financí ČR, 17.–18. 3. 2010.
- ⁶⁴ Rozhovory na Ministerstvu zahraničních věcí ČR, 15. a 17. 3. 2010.
- ⁶⁵ *Janota jednal v Baku o investicích českých firem a jejich ochraně*, op. cit.
- ⁶⁶ Dopis je k dispozici on-line na www.civicbelarus.cz.
- ⁶⁷ *Deníky komentují výsledky jednání o dodávkách plynu z Ruska*. Česká tisková kancelář, 12. 1. 2009.
- ⁶⁸ Viz výše uvedené odkazy na tisk.
- ⁶⁹ Viz údaje v Kratochvíl, Petr–Tulmets, Elsa (2007): *Checking the Czech Role in the European Neighbourhood / Úloha České republiky v evropském sousedství*. Analysis for the Friedrich-Ebert-Stiftung, 2/2007. On-line: (www.iir.cz/upload/WorkingPapers/ENP-Working_paper_cz.pdf).
- ⁷⁰ Král, David (2010): *The Czech Republic and the Eastern Partnership – from a by-product to a beloved child?* In: Albrycht, Izabela (ed.) (2010): *The Eastern Partnership in the Context of the European Neighbourhood Policy and V4 Agenda*. Krakov: Institute of European Integration, s. 6.
- ⁷¹ Rozhovor s pracovníkem organizace Člověk v tísni, 18. 3. 2010.
- ⁷² *Barroso: Východní partnerství bude sloužit strategickým zájmům EU*, op. cit.

Kapitola 11

Balkánský rozměr české zahraniční politiky

Filip Tesař

BALKÁNSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

České předsednictví Rady EU v první polovině roku 2009 znamenalo pro balkánskou agendu mimořádně důležité období, a to ze dvou důvodů. Zaprvé došlo při programové přípravě předsednictví v podstatě k první jasné formulaci české politiky vůči Balkánu a zadruhé byla tato agenda vystavena souběžnému tlaku ostatních zájmových oblastí české zahraniční politiky v podstatně vyšší zátěži, než je běžné. Díky tomu je možné i zhodnotit, jaký reálný význam má v české zahraniční politice Balkán v porovnání s dalšími oblastmi, zájmy a cíli. Dalo by se říci, že balkánská agenda nalezla svou reálnou váhu, oproštěnou od dřívějšího občasného verbálního nadhodnocování, současně však i bez podhodnocení. K tomu došlo i kvůli nezájmu politické scény (odpolitizování bylo posíleno také tím, že na úřadu ministra pro evropské záležitosti Alexandra Vondry, odpovědného za přípravu, se na programu podíleli i lidé se zkušenostmi z nevládního sektoru).

Program reflektoval dlouhodobé české pozice, především co se týče otevřenosti vůči přistoupení západobalkánských států. Je ovšem pochopitelné, že nešlo ani tak o formulaci české zahraniční politiky vůči Balkánu jako o formulaci programové platformy přijatelné pro EU. Taková platforma v sobě nutně musí nést i rezignaci na některé vlastní cíle, zájmy, či alespoň přání, na druhou stranu pro malý stát, jako je Česká republika, je reálné naplňovat své regionální zájmy především v souladu s politikou EU. Formulace české balkánské politiky, založené na souladu s EU, je navíc na politické scéně v zásadě přijatelná pro všechny parlamentní strany, s výjimkou KSČM. Ačkoli před zahájením předsednictví nedošlo k formální shodě na jeho pracovním programu, opozice tento dokument, co se východisek a cílů ohledně západního Balkánu týče, nepochybně. Z těchto důvodů tedy můžeme pracovní program českého předsednictví pokládat za minimalistickou formulaci české balkánské politiky, bez ohledu na to, že *de facto* nešlo o formulaci českých priorit a zájmů ani o stra-

tegický dokument, schválený obvyklou parlamentní cestou, i bez ohledu na to, nakolik se tento program dařilo naplnit.

Dozvuky uznání Kosova a neshody v pohledu na Balkán

Nejvýrazněji z hlavního proudu české politiky vůči Balkánu v roce 2009 vybočovala KSČM. Poslanec Václav Exner tlumočil ve sněmovně názor, podle něhož je vstup Chorvatska do EU problematický z hlediska dodržování lidských práv, zejména kvůli vyhnání Srbů z oblasti tzv. Srbské Krajiny.¹ Komunisté rovněž odmítali další angažmá českých vojáků v zahraničí, včetně působení na Balkáně. Působení v Iráku, v Afghánistánu i v „Jugoslávii“ označil Exner za okupaci a hájení cizích zájmů.² Poslední případ se očividně týkal hlavně Kosova. KSČM navrhla v říjnu ve sněmovně dva zákony, vztahující se, nehledě na svůj obecný rámec, právě ke Kosovu. Jejich prostřednictvím usilovali o revokaci rozhodnutí uznat Kosovo jako nezávislý stát. Návrhy iniciovala skupina poslanců v čele s předsedou strany Vojtěchem Filipem, předsedou poslaneckého klubu Pavlem Kováčikem, s Kateřinou Konečnou a s Alexandrem Černým. Prvním byl návrh na vydání zákona, kterým Česká republika vyjadřuje nutnost dodržování závazných norem mezinárodního práva (šlo především o helsinský Závěrečný akt o bezpečnosti a spolupráci v Evropě). Při projednávání Filip přímo uvedl, že jde o reakci na jednostranné vyhlášení nezávislosti Kosova. Podle předkladatelů nebyl proces českého uznání Kosova dosud dokončen, neboť nedošlo ke jmenování české velvyslankyně, čímž odmítali výtku, že by zákon měl retroaktivní platnost. Filip při té příležitosti opět přirovnal uznání Kosova k mnichovské dohodě.³ Druhým návrhem byl návrh na vydání zákona o způsobu uznávání nově vzniklých států Českou republikou, podle něhož by vláda měla parlamentu sdělit úmysl uznat nezávislost určitého státu, a učinit by tak mohla až po přijetí usnesení parlamentu. Oba návrhy byly zamítnuty, což Filip komentoval poznámkou, že se chystá v příštím volebním období takový návrh předložit znovu.⁴

Prezident Václav Klaus, který dával v roce 2008 najevo velkou nelibost nad uznáním Kosova, v bilancování Topolánkovy vlády po jejím pádu prohlásil uznání Kosova Českou republikou jako zásadní přehmat.⁵ Celkově však byly zmínky o Kosovu na české politické scéně jen slabým dozvukem velkého ohlasu, které vyhlášení nezávislosti a její české uznání vyvolalo v roce 2008. Podle toho se zdá, že Kosovo funguje mezi českými politiky hlavně v podobě symbolu, ideové projekce, na čemž se podílí neznalost reálného Kosova (Kosovo navštívil a s místními partnery přitom jednal dosud pouze nepatrný počet českých politiků).

Opoziční ČSSD na rozdíl od KSČM přijetí Chorvatska jednoznačně podporovala. Předseda Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Jan Hamáček (ČSSD) kritizoval odmítání *Lisabonské smlouvy* některými poslanci ODS kromě jiného s odvoláním na komplikace, které to pro vstup Chorvatska do Unie přináší. Ústy poslance Zdeňka Jičínského ČSSD rovněž nepřímou odmítla odvolání uznání Kosova. Ačkoli Jičínský uvedl, že uznání bylo chybou, dodal, že by bylo nešťastné „věci, které opravdu z hlediska fungování státu patří do pravomoci nebo působnosti moci výkonné, ...regulovat zákonem“.⁶ Podle stínového ministra zahraničních věcí ČSSD Lubomíra Zaorálka je Balkán dlouhodobě prioritou jeho strany. Poněkud kriticky se vyjádřil k účinkování

České republiky v době předsednictví ve spojitosti s rozšiřováním Unie, které se nepodařilo posunout kupředu. Větší rozpory v porovnání s Topolánkovou vládou uváděl Zaorálek v oblasti obrany a politiky v rámci NATO, na rozdíl od představitelů KSČM však neviděl problém v dalším účinkování na Balkáně. Právě Balkán je podle něho jako prostředí, v němž se Češi orientují, přirozeným polem pro angažmá českých vojáků. Zopakoval nicméně svou nechuť k přijetí Albánie do NATO, kterou vyjádřil už v předchozím roce v době přivvání Albánie.⁷

Podpora rozšíření EU na Balkán

Vláda premiéra Mirka Topolánka vstupovala do počátku předsednictví s jednoznačnou podporou snah států západního Balkánu o euroatlantickou integraci. Během přípravy na předsednictví ovšem docházelo k určitému zmírnění důrazu, kladeného na západní Balkán. Sama představa programu a priorit od podzimu 2007, kdy došlo poprvé k představení sektorových priorit českého předsednictví, do představení oficiálního programu o rok později se příliš neměnila. V celkovém pohledu však západní Balkán postupně ustupoval do pozadí, což bylo dále umocněno krizemi v Gaze a v dodávkách plynu na samém počátku předsednictví.

Vláda premiéra Jana Fischera neakcentovala po svém nastoupení veřejně postoj k Balkánu tolik jako vláda Topolánkova, v praxi sdílela shodná základní východiska: podporu rozšíření EU i NATO a vízovou liberalizaci. Ministr pro evropské záležitosti Štefan Füle koncem roku shrnul postoj vůči západnímu Balkánu v podobných bodech jako premiér Mirek Topolánek při zahájení předsednictví: Chorvatsko je očekávaným členem EU a jeho příklad slouží jako stimul pro zbytek regionu, perspektiva členství je hnacím motorem vnitřních reforem.⁸

BALKÁNSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: UDÁLOSTI A AGENDA

Evropská a transatlantická problematika ve vztahu k balkánskému rozměru české zahraniční politiky

Během roku 2009 mělo české předsednictví v agendě žádost Černé Hory o přistoupení k EU, a 28. dubna, během předsednictví předal tutéž žádost do rukou premiéra Topolánka i albánský premiér Sali Berisha. Albánie a Chorvatsko přistoupily k NATO. Celkově se balkánská agenda, podobně jako v předchozích letech, týkala především euroatlantických integrací. Předsednictví (včetně přípravy a návaznosti na ně) však dodalo této agendě svěží impulz: pomohlo sladit českou zahraniční politiku s evropskou a prosadit vědomí sounáležitosti s EU.

Prezident Václav Klaus dával najevo podporu integrace balkánských států do EU i do NATO, jak ukázal rychlým podpisem smluv, týkajících se balkánských států: v první řadě dohody o účasti Bulharské republiky a Rumunska v Evropském hospodářském prostoru a dohody o stabilizaci a přidružení Černé Hory k EU. Svůj odpor vůči *Lisabonské smlouvě* prezident odůvodňoval mj. rovněž tím, že podle něho další vnitřní integrace EU bude komplikovat přijímání nových členů.

České předsednictví Rady EU a západní Balkán

Priority a cíle českého předsednictví Rady EU, dotýkající se Balkánu, byly postupně konkretizovány od roku 2007. V průběhu přípravy na předsednictví mírně ubývalo ambicí, a představa, s níž se ČR předsednictví ujímala, byla velice reálná. Podle programu mělo předsednictví „umožnit další postup zemí západního Balkánu v rámci Stabilizačního a asociačního procesu co nejdále. Cílem bude maximální posun v přístupových jednáních s Chorvatskem, což by mělo být významným motivačním impulsem pro ostatní země. Předsednictví má zájem na zkvalitnění vztahů EU s bývalou jugoslávskou republikou Makedonií a podpoří přípravu na možné udělení kandidátského statusu dalším zemím regionu. Zaměří se na Kosovo a jeho co možná nejplnější zapojení do SAP. (...) České předsednictví bude usilovat o postupnou normalizaci vztahů mezi Srbskem a Kosovem, včetně oboustranné participace v aktivitách regionální spolupráce. Jedním z výchozích předpokladů stabilizace a mírového vývoje regionu západního Balkánu je směřování Srbska do EU. Předsednictví zároveň věnuje zvláštní pozornost Bosně a Hercegovině a posilování role EU v této zemi. Předsednictví se dále soustředí i na posilování občanské společnosti a mezilidských kontaktů v zemích západního Balkánu.“ Dalšími body programu bylo prohlubování spolupráce s partnery v západním Balkánu v oblasti boje proti terorismu a organizovaného zločinu a operace Evropské bezpečnosti a obranné politiky v západním Balkánu.⁹

Praxe ovšem odsunula přední z těchto bodů do pozadí. Postup Chorvatska v integraci byl blokován chorvatsko-slovinským sporem během celého průběhu českého předsednictví. Slovinsko-chorvatský spor ovlivnil i rozpoložení ohledně integrace dalších zemí, jejichž přistoupení do Unie nemá tak silnou podporu jako v případě Chorvatska. Trvalo zmrazení asociační dohody se Srbskem, a tím i další integrace Srbska kvůli odporu Nizozemska. Do záležitostí s ukončením mandátu Vysokého představitele v Bosně a Hercegovině zasáhlo české předsednictví pouze omezeně. V případě Kosova se ukázalo, že daný cíl byl stanoven příliš ambiciózně a předčasně.

Největší rozpor mezi přáním a výsledky byl zřetelný u cíle, jež si české předsednictví kladlo jako nejvýraznější: odblokování přístupových rozhovorů s Chorvatskem a otevření dalších kapitol. Předsednictví kvůli tomu, že ve slovinsko-chorvatských vztazích nedošlo k pokroku, dvakrát během dubna odložilo plánovanou mezivládní konferenci o vstupu Chorvatska a na samém konci muselo odvolat další kolo přístupových rozhovorů po krachu vyjednávání mezi zástupci obou států. České předsednictví se ani nepokoušelo o výraznější zprostředkování ve sporu, natož aby přišlo s vlastními návrhy nebo vyvíjelo nátlak na strany ve sporu. Zprostředkování přenechalo Evropské komisi (komisaři pro rozšíření, do jehož agendy spadala tato záležitost přirozeně, spolu s komisařem pro námořní politiku a rybolov). Ministr Schwarzenberg prohlásil jasně již v březnu, že problém musejí vyřešit Chorvatsko a Slovinsko samy. Premiér Topolánek uvedl, že záležitost nepokládá za problém EU a spor musejí oba státy vyřešit mezi sebou podobně, jako se Česká republika dohodla s Rakouskem ohledně jaderné elektrárny Temelín. Tento postoj byl předán švédskému předsednictví. Z hlediska programových cílů šlo o rezignaci na cíl české zahraniční politiky, deklarovaný v minulosti (ministr Schwarzenberg). Na druhou stranu zasahovat do dané záleži-

losti za situace, kdy EU neměla k jejím řešení žádné mechanismy, bylo zřejmě nevyhnutelné. Tento případ tak ukázal, že české předsednictví na jednu stranu přispělo ke konkrétnímu formulování české balkánské politiky, avšak nutnost hledat konsenzuální stanovisko uvnitř EU Českou republiku omezovalo.

Podobným způsobem přistupovalo české předsednictví k problémům v Bosně a Hercegovině. „*J sme znepokojeni zaostáváním Bosny a Hercegoviny*“, prohlásil ministr Schwarzenberg při návštěvě Sarajeva. Žádal více konkrétních kroků, zejména v instituční oblasti, aby se Bosna mohla přiblížit k EU, aby bylo možné pokročit ve vízové oblasti, a uvedl, že Bosna a Hercegovina musí více přebírat odpovědnost za svůj osud. Ani v tomto případě česká diplomacie nepřekročila limity celounijního konsenzu. Předsednictví bylo velkou prověrkou pro české velvyslanectví v Sarajevu, které neslo tíži koordinace unijní politiky vůči Bosně a Hercegovině a bylo pro tento účel dočasně posíleno o jednoho pracovníka. Své úlohy se zhostilo velice dobře. V zákulisi ČR přispěla po náhlém odchodu Vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu a současně zvláštního představitele EU Miroslava Lajčáka ke jmenování rakouského diplomata Valentina Inzka jeho nástupcem (Inzko, někdejší kulturní rada při rakouském velvyslanectví v ČR a ředitel Rakouského kulturního institutu a velvyslanec v Srbsku a Slovinsku, měl být jmenován velvyslancem v Praze). Do vztahů mezi Srbskem a EU české předsednictví nevstupovalo, neboť převládající postoj uvnitř EU znamenal, že k posunu nemůže dojít bez dosažení plné spolupráce s mezinárodním tribunálem pro válečné zločiny. Z tohoto důvodu také během českého předsednictví Srbsko nepodalo žádost o přistoupení.¹⁰ Co se týče Kosova, sem česká diplomacie vstoupila pouze jako koordinátor unijní politiky, jímž bylo velvyslanectví v Prištině. Podobně jako úřad v Sarajevu zvládlo úkol velmi dobře.

Celkově zůstala česká diplomacie v rámci předsednictví daleko za původními představami, nepokusila se překonat limity dané unijním konsenzem a její hlavní zásluhou bylo to, že za předsednictví udržovala problematiku západního Balkánu uvnitř EU viditelnou a aktuální. Z balkánské agendy se podařilo dosáhnout souhlasu v Radě stran žádosti Černé Hory o přistoupení, která byla předána Evropské komisi k vyhodnocení, přijata byla stejná žádost Albánie a pokroku bylo dosaženo v procesu přípravy na uvolnění vízového režimu pro západobalkánské státy, zejména pokud jde o Makedonii. České předsednictví připravilo cestu k vízové liberalizaci s Černou Horou, Srbskem a Makedonií, k níž došlo během švédského předsednictví, a napomohlo i v pokroku v přípravě na vízovou liberalizaci s Albánií a s Bosnou a Hercegovinou. 4.–5. května se v Praze konal v rámci předsednictví seminář k problematice spolupráce EU se státy západního Balkánu v boji proti terorismu, kterou pořádala Jednotka Evropské unie pro justiční spolupráci ve spolupráci s MZV ČR, MV ČR a Policií ČR. I přes pád vlády nedošlo v balkánské agendě k narušení kontinuity.

V době krize dodávek ruského plynu bylo předsednictví v intenzivním kontaktu s Bulharskem, jež bylo zřejmě v nejobtížnější situaci ze všech států EU. Praktická zkušenost s energetickou bezpečností, což je téma, které během předsednictví balkánskou agendu zastínilo, se proloupla s postojem vůči Balkánu a vedla ke zvýšené pozornosti, věnované energetické bezpečnosti Balkánu.

Smluvní základna vztahu České republiky k balkánským státům

Ratifikovány byly:

Dohoda o účasti Bulharské republiky a Rumunska v Evropském hospodářském prostoru

Dohoda o stabilizaci a přidružení mezi Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na jedné straně a Republikou Černá Hora na straně druhé

Smlouva mezi Českou republikou a Republikou Makedonie o výměně a vzájemné ochraně utajovaných informací (sjednání iniciovala česká strana, rychlé a nekomplikované schválení dohody znamenalo symbolické gesto podpory Makedonii, za jejíž přistoupení se Česká republika výrazně zasazovala)

Bezpečnostní smlouva mezi vládou České republiky a vládou Řecké republiky o vzájemné ochraně vyměněných utajovaných informací

Dohoda mezi vládou České republiky a radou ministrů Albánské republiky o spolupráci v boji proti trestné činnosti

Parlament schválil:

Dohodu o stabilizaci a přidružení mezi Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na jedné straně a Bosnou a Hercegovinou (podepsána 2008, jde o poslední dohodu tohoto typu se státy západního Balkánu s výjimkou Kosova, které proces integrace do EU dosud nezahájilo)

Smlouvu mezi Českou republikou a Bosnou a Hercegovinou o zamezení dvojímu zdanění a zabránění daňovému úniku v oboru daní z příjmu a z majetku (podepsána 2007, jde o poslední dohodu tohoto typu se státy západního Balkánu s výjimkou Kosova)

V platnost vstoupily:

Dohoda o stabilizaci a přidružení mezi Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na jedné straně a Albánskou republikou na straně druhé (duben 2009)

Kvůli povinnosti České republiky uvést své dřívější závazky do souladu s komunitárním právem byly formou mezivládních protokolů ratifikovány změny v dohodách o podpoře a vzájemné ochraně investic s Bosnou a Hercegovinou a s Chorvatskem. Změny se týkaly především oprávnění přijímat kroky na ochranu základních bezpečnostních zájmů, které vyplývají ze společných akcí, postojů EU a možnosti, aby Česká republika jako člen Evropského společenství mohla přijímat opatření v oblasti volného pohybu kapitálu a omezit volný převod plateb, aniž by tak porušovala závazky, vyplývající z dohody o ochraně investic. V případě Rumunska ztratila jednání o podobných změnách své opodstatnění vstupem Rumunska do EU, česká strana však jednání využila k tomu, aby byl souhlas hostitelského státu s arbitráží zakotven přímo v dohodě (v případě Železárny Veselí se totiž ukázalo, že rumunský stát není ochoten dát k arbitráži souhlas). Vláda iniciovala jednání o podobných změnách rovněž v dohodě o podpoře a ochraně investic s Černou Horou. Vláda dále iniciovala jednání o smlouvě s Bosnou a Hercegovinou o výměně a vzájemné ochraně utajovaných informací a o dohodě s Makedonií o spolupráci v boji proti trestné činnosti.

Ekonomická spolupráce

Obchodní výměna s balkánskými státy byla silně postižena ekonomickou krizí. Rozsah poklesu vzájemné výměny zboží byl významně ovlivněn tím, jak silně byl partnerský stát postižen. První polovina roku se víceméně nesla stále v duchu vzestupného trendu posledních let, druhá polovina však přinesla výrazný útlum. Výměna zboží se Srbskem, kde globální krize tvrdě zasáhla průmyslovou výrobu a kde navíc z předchozích let trval trend snižování českého vývozu, poklesla o více než polovinu. Se čtyřmi nejvýznamnějšími balkánskými partnery, s Rumunskem, s Řeckem, s Bulharskem a s Chorvatskem, poklesla výměna zboží cca o 40 %. Pokles zavinila zejména situace v partnerských zemích. Ekonomická krize se odrazila i na sektoru služeb. Vývoz služeb byl všeobecně postižen méně než vývoz zboží. Stejně jako v případě výměny zboží byl více omezen jejich dovoz. Celkově byla obchodní výměna s hlavními balkánskými partnery postižena ve srovnání s EU, s Evropou i se světem silněji, zejména v sektoru zboží. Výsledky obchodní výměny v roce 2009 zapadaly do obrazu posledních let. Vůdčím českým obchodním partnerem v regionu zůstalo Rumunsko, za ním s odstupem, na zhruba stejné úrovni následovaly Bulharsko, Řecko a Chorvatsko. Nenaplněný potenciál – daný politickou i veřejnou náklonností – byl tak jako v předchozích letech dobře patrný v případě Srbska.

Co se týče investic, Bulharsko i Rumunsko si i v roce 2009 udržely pozici významných a především stabilních českých investičních terénů. Do každého z obou států směřovalo kolem 2 % českých investic. V roce 2009 tvořily přímé české investice do obou států kolem 6 %, resp. 5 % celkového objemu přímých zahraničních investic. Pokračoval trend sblížování důležitosti obou států (mírný relativní pokles významu Bulharska a naopak růst v případě Rumunska). České investiční portfolio v obou státech se dále strukturovalo. Ve srovnání s těmito státy zůstal stav českých investic do dalších balkánských států, a to včetně Chorvatska, jednajícího o přistoupení k EU, kandidátské Makedonie, veřejnosti blízkého Srbska, členské státy EU Řecka a konečně Bosny a Hercegoviny, na symbolické výši: na celkovém objemu českých investic v zahraničí se tyto státy podílejí každý v řádu setin procenta. Přímé investice z balkánských států do ČR přicházejí zejména z Řecka a z Rumunska, avšak celkově v zanedbatelné výši: na celkovém objemu přímých investic do ČR má každý z obou států aktuálně podíl zhruba 0,01 %. České investice jsou na Balkáně stále pokládány za solidní, takové, u nichž se skutečné cíle kryjí s deklarovanými.

ČEZ, největší jednotlivý český investor na Balkáně, se v lednu 2009 rozhodl prodat svůj 51% podíl v projektu Gacko v Bosně a Hercegovině za částku, odpovídající části jeho dosavadních nákladů a ušlému zisku. Investice o finální výši 1,4 mld. EUR měla být dosud největší jednotlivou českou zahraniční investicí. Důvodem prodeje bylo neplnění termínů partnerem, energetickými závody Republiky srbské (ERS) v BaH (v březnu 2008 uplynula lhůta pro převod majetku, k čemuž ani po opakovaných urgencích nedošlo). Situace byla komplikována sporem s minoritními akcionáři, v důsledku čehož vláda Republiky srbské politicky lavírovala, za přímého vinníka označil ředitel společného podniku ČEZ a ERS Aleksandar Obradović právě ERS, která podle něho podcenila situaci. Obradović sice doufal v obnovení realizace projektu, k tomu však již nedošlo. Ačkoli se ČEZ na Balkáně setkal s nedodržíváním

závazků, např. ze strany odběratelů energie, problém takového rozsahu, vyvolaný nespekulativním smluvním závazků partnera, je prvním svého druhu. V Albánii podepsala vláda s ČEZ v dubnu smlouvu o prodeji 76% státního podílu v jediném albánském distributorovi elektřiny a v květnu ČEZ tento podíl nabyl. V Rumunsku vstoupil ČEZ do nově založené společnosti Energonuclear S.A. podílem ve výši 9,15 %. V tendru na Kosovu, do něhož ČEZ vstoupil v konsorciu s americkou firmou AES, dosud nebyl vybrán vítěz.

V oblasti turistiky tradičně vévodilo Chorvatsko, kde byl meziroční pokles počtu českých turistů kolem 2 %. Podobně nízký pokles zaznamenaly i další významné destinace, Řecko, Bulharsko a Černá Hora, jejichž vzájemné pořadí se nezměnilo.

Celkově můžeme shrnout, že struktura ekonomické spolupráce s Balkánem nadále trpí nízkým podílem služeb ve srovnání s výměnou s vyspělými státy i se světem celkově, z toho v případě Řecka a Chorvatska i nadprůměrným podílem cestovního ruchu v sektoru služeb a výrazným soustředěním na Bulharsko a Rumunsko, zejména v sektoru investic. Lze však zaznamenat i postupné probouzení zájmu o dosud opomíjené oblasti, jak dosvědčuje např. podnikatelská mise Okresní hospodářské komory Třebíč do Albánie na přelomu října a listopadu. Delegace jednala s Hospodářskými a průmyslovými komorami měst Durrës a Tirana a s Asociací zahraničních investorů v Albánii. Všechna setkání potvrdila velký zájem albánských úřadů i podnikatelů o spolupráci.

Rozvojová spolupráce

Podíl prostředků, vyčleněných na Srbsko a Bosnu a Hercegovinu, dva prioritní balkánské státy české rozvojové spolupráce, se mírně snížil (pro Srbsko 19 % oproti 21 % v roce 2008, pro Bosnu a Hercegovinu 15 % oproti 18 % v roce 2008; největší podíl prostředků byl naplánován do Mongolska – 22 %). Projekty v balkánských státech byly zaměřeny zejména na infrastrukturu (voda, doprava), zemědělství, zdravotnictví a životní prostředí, určitým specifickým české pomoci v obou státech je již z minula pomoc při revitalizaci dolů, popř. likvidaci následků těžby. Dodatečným tématem byly rovněž azylové a migrační záležitosti a organizovaný zločin. Z neprioritních států pokračovaly rovněž dva projekty v Albánii a po jednom v Kosovu a v Makedonii.

V případě Bosny a Hercegoviny je potřeba vzít v úvahu komplikovanou vnitřní situaci státu i jeho nízkou hospodářskou úroveň. Šíře rozvojové spolupráce se Srbskem se však dosud neodrazila např. v ekonomické sféře. Přestože celkový objem rozvojové pomoci je poměrně malý, potenciál, který pomoc skýtá, by mohl být využit, ovšem za předpokladu koordinovaného postupu a zájmu politiků a státních institucí.

Kulturní spolupráce

V grantovém řízení na rok 2009 nepodpořilo ministerstvo kultury žádný projekt, cílený na Balkán. Mezi vyřazenými byly dva, z toho ovšem jeden zaměřený na krajany v Rumunsku. Celkově však ministerstvo vyšlo značně vstříc zejména projektům kulturní výměny s více účastníky. Nejčastější formou zapojení umělců z balkánských států do ČR podporovaných kulturních akcí jsou kolektivní výstavy a pobyty umělců. Nejaktivněji se zapojují umělci z Rumunska a z Chorvatska, v roce 2009 se však ta-

kovýchto kolektivních aktivit v České republice účastnili i umělci z Řecka, Srbska, Bosny a Hercegoviny a z Kosova. Celkově jsou však ve srovnání s hosty ze středoevropských (zejména) či západoevropských států i na takových akcích nepříliš početní. Je stále zřejmější, že platformou pro zapojení balkánských států do české kulturní scény je do budoucna hlavně platforma evropská, resp. unijní, a že Balkán jako takový asi nebude – na rozdíl od střední Evropy – pro českou kulturní scénu specifickým pojmem. Vyšší intenzita kontaktů s Chorvatskem a s Rumunskem je patrná nejen v kulturní sféře, navíc napovídá, že část Balkánu se již přirozeně prolíná se středoevropským regionem.

V zahraničním kulturním zastoupení již tradičně odvádějí výbornou práci obě balkánská Česká centra v Sofii a v Bukurešti (ředitel Českého centra v Sofii Michael W. Pospíšil byl v roce 2009 jmenován generálním ředitelem Českých center). Prezentují českou kulturu i zemi ve značné šíři. Rovněž kulturní výměna s Chorvatskem, Srbskem a s Bosnou a Hercegovinou je zásluhou práce českých velvyslanectví udržována na solidní úrovni, během roku 2009 lze hovořit i o určitém posílení v případě Albánie. Kulturní výměna s balkánskými státy ovšem zůstává hlavně jednosměrná – daleko spíše je prezentována česká kultura na Balkáně než kultura balkánských států v ČR.

Bosensko-hercegovský dirigent, skladatel a pedagog českého původu Mirko Dušek obdržel cenu Gratias agit za šíření dobrého jména České republiky.

Imigrace a krajané

Ke konci roku 2008 skončila pilotní fáze programu řízené imigrace, zaměřená na státy kulturně blízké, a program byl rozšířen na celý svět. Nepočítaje Bulharsko, které již bylo z programu vyřazeno, uchazeči z balkánských zemí tvoří kolem 10 % všech účastníků. Je zřejmé, že Česká republika dosud není, s výjimkou Bulharska, z hlediska balkánských migrantů pokládána za zvláště přitažlivou. Tomu napovídají i počty imigrantů původem z Balkánu. Stojí za povšimnutí, že počty rumunských i bulharských migrantů se od vstupu obou států do EU mírně snižují.

Předseda Senátu P. Sobotka navštívil krajany v Chorvatsku u příležitosti konání Slavnostní akademie k oslavě 135. výročí založení České besedy Záhřeb. Delegace Stálé komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí převzala patronát nad oslavami výročí založení České besedy v Rijece (Chorvatsko) a otevření Českého domu T. G. Masaryka, kam byla vyslána delegace komise. Představitelé Plzeňského kraje navštívili folklórní festival Čechů žijících v partnerské banátské župě Caraș-Severin v Rumunsku. Královéhradecký kraj v roce 2009 v partnerském okrsku jižního Banátu akce u českých krajanů v Srbsku neuskutečnil.

BALKÁNSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Ministerstvo zahraničních věcí a ministr pro evropské záležitosti ČR

S nástupem ministra Jana Kohouta, který vystřídal Karla Schwarzenberga, nedošlo k podstatnějším změnám v kurzu vůči balkánským státům. Spojovalo je i přesvěd-

čení, že pro podporu dalšího rozšiřování EU na Balkán je nezbytné přijetí *Lisabonské smlouvy*. S nástupem nového ministra nicméně ubylo razance, na rozdíl od svého předchůdce se ministr Kohout např. téměř o Balkánu nevyjadřuje do médií.

Ministr Schwarzenberg navštívil 8. a 9. dubna Bosnu a Hercegovinu, jeho nástupce Kohout uskutečnil 2.–3. září pracovní návštěvu Makedonii. V bilaterálních vztazích se ministr Kohout zaměřil na možnosti českých investic v regionu, v multilaterálních na integraci do evropských a euroatlantických struktur. Kromě toho přijal ministr Kohout 9. června Vysokého představitele OSN a vládního představitele EU pro Bosnu a Hercegovinu Valentina Inzka. S balkánskými partnery jednal ministr Kohout rovněž při příležitosti summitu Středoevropské iniciativy, na zasedání Valného shromáždění OSN. Celkově byla přístupu MZV k západnímu Balkánu patrná snaha zaměřovat se na konkrétní problémy, na podporu integrace západobalkánských států do EU i do NATO, i snaha podchytit vhodným způsobem příležitosti k rozvoji vzájemných vztahů. Vliv výrazného stimulu, jímž bylo české předsednictví Rady EU, přetrvával i ve druhé polovině roku.

Ministři zahraničních věcí Karel Schwarzenberg a Jan Kohout a ministři pro evropské záležitosti Alexandr Vondra a Štefan Füle jednali o konkrétních bodech balkánské agendy EU opakovaně při příležitostech zasedání Rady pro vnější vztahy EU. Ministr Kohout jednal o západním Balkánu mj. se svými protějšky v Rakousku a na Slovensku.

Návrh Evropské komise na zrušení krátkodobých víz pro Černou Horu, Makedonii a Srbsko z července 2009 MZV uvítalo jako dovršení jedné z významných priorit českého předsednictví s tím, že tento krok je přirozenou součástí směřování států západního Balkánu k plné integraci do EU. Dodalo, že bezvízová perspektiva se týká celého západního Balkánu, a vyjádřilo důvěru v to, že i Albánie a Bosna a Hercegovina brzy splní stanovené podmínky. Snadné cestování podle MZV napomůže k vzájemnému poznání i k odbourání předsudků.

Ministerstvo rovněž uvítalo dokument Evropské komise „Strategie rozšíření a hlavní výzvy v letech 2009–2010“ z října 2009, v principu se ztotožnilo s jeho hodnocením pokroku dosaženého jednotlivými jednajícími státy, kandidáty a potenciálními kandidáty v průběhu uplynulého roku. Zdůraznilo nutnost pokračovat v rozšíření EU na Balkán, vyjádřilo potěšení nad doporučením EK na zahájení přístupových jednání s Makedonií, přípravou posudku na Černou Horu, připraveností EK ke stejnému postupu ve vztahu k Albánii a doporučením, aby bylo zahájeno oboustranné provádění Prozatímní dohody se Srbskem.

Premiér a ostatní resorty

Zatímco premiér Topolánek postupně spolu s tím, jak se blížilo české předsednictví, přidával ohledně Balkánu na důrazu, přístup premiéra Fischera charakterizovalo spíše ubrání důrazu. Ačkoli pokračoval v programových stopách svého předchůdce, vztahy s Balkánem pro něho nebyly prioritou.

Parlament schválil pokračování české účasti v misi KFOR v Kosovu v počtu do 550 vojáků, navrženém ministrem obrany.

Prezident

Prezident Václav Klaus pokračoval ve svém dlouhodobě vstřícném postoji vůči Balkánu. 5.–6. října navštívil Albánii, 15. července přijal rumunského prezidenta Traiana Băsescu a 2. prosince řeckého prezidenta Karolose Papouliase. U příležitosti summitu středoevropských prezidentů navštívil rovněž Srbsko.

Parlament

Předseda Senátu PČR Přemysl Sobotka navštívil Makedonii a Chorvatsko (19.–21. května). Delegace senátního Výboru pro záležitosti Evropské unie navštívila Albánii, delegace Výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost Makedonii a Srbsko, delegace Výboru pro zdravotnictví a sociální politiku Chorvatsko a delegace Výboru pro hospodářství, zemědělství a dopravu Srbsko. Delegace sněmovního Výboru pro evropské záležitosti navštívila Chorvatsko, delegace Výboru pro obranu a bezpečnost Bosnu a Hercegovinu, delegace Organizačního výboru Albánii, delegace Petičního výboru Řecko.

V Senátu byla v době českého předsednictví Rady EU znatelná snaha být informován. Aktivní byli zejména předseda Senátu Přemysl Sobotka a předseda Výboru pro zahraničí, obranu a bezpečnost Jiří Dienstbier. Jen v průběhu předsednictví byl přijat předsedou Senátu a předsedy zahraničního a evropského výboru pětkrát rumunský, třikrát chorvatský, dvakrát makedonský a jednou řecký velvyslanec. Ve druhé polovině roku došlo ke dvojímu setkání s českou velvyslankyní v Srbsku a se srbským velvyslancem po jeho návratu do České republiky, odkud byl odvolán po uznání Kosova ČR.

Kraje a města

Jihomoravský kraj, neaktivnější z českých krajů ve spolupráci s Balkánem, pokračoval v roce 2009 v zavedené spolupráci s krajem Šumadija v Srbsku a rozvíjel čerstvě navázané vztahy k Zadarské župě v Chorvatsku. Společné akce neproběhly s partnerským regionem Varna v Bulharsku. Se Šumadijí probíhala intenzivní oboustranná spolupráce zejména ve školství a ve výuce jazyka (letní škola srbštiny, kurz českého jazyka pro cizince, výuka českého jazyka v Šumadiji). Kraj pokračoval v zaběhnuté rozvojové spolupráci (byly podepsány smlouvy na tři nové projekty). Jako každoročně se konal dětský ozdravný a výukový letní tábor. Kraj podpořil i podnikání a export se zaměřením na Srbsko. Delegace Jihomoravského kraje navštívila partnerský kraj Šumadija a dvakrát partnerskou Zadarskou župu. Delegace ze Zadaru poté navštívila Českou republiku. Při této příležitosti začaly být projednávány konkrétní obrysy vzájemné spolupráce: podpora vysokého školství, mládežnického sportu, spolupráce nemocnic, spolupráce měst a obcí, turistický ruch a kontakty podnikatelů.

Olomoucký kraj v roce 2009 rozběhl v partnerské oblasti Vojvodina v Srbsku nový projekt, Vzdělávání a rozvoj v Autonomní oblasti Vojvodina. V jeho rámci uskutečnil seminář o zkušenostech Olomouckého kraje s evropskými projekty s cílem předat zkušenosti s čerpáním z evropských fondů. Plzeňský kraj navštívila delegace partnerské župy Caraș-Severin a při této příležitosti byla podepsána společná deklarace

o spolupráci. V Ústeckém kraji jednali o navázání užší spolupráce představitelé Republiky srbské v Bosně a Hercegovině. Cílem bylo především navázání kontaktů se školskými zařízeními kraji. Podpis dohody o spolupráci, týkající se výhledově školství, kultury, rozvoje regionů ad., se předpokládá počátkem roku 2010. Jde o první partnerství kraje s Bosnou a Hercegovinou. Královéhradecký kraj neuskutečnil žádné aktivity se svým partnerským regionem Sibiu v Rumunsku. Žádný z českých krajů nespolupracuje s partnerským regionem v Albánii, v Černé Hoře, v Kosovu, v Makedonii ani v Řecku.

V zahraničních partnerstvích českých měst je patrná orientace na státy, představující hlavní české turistické destinace na Balkáně, spolu se Srbskem, pokládaným za kulturně blízké. Největší počet partnerů je z Řecka, převážně díky péči českého velvyslanectví zde.¹¹ Žádné české město nemá prozatím partnera v Makedonii, v Albánii či v Rumunsku.

BALKÁNSKÁ DIMENZE ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V POLITICKÉM, VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Veřejný prostor

Předsednictví ČR Radě EU v první polovině roku 2009 se odrazilo i na zvýšeném zájmu veřejnosti o zasvěcené informace o Balkáně. Příkladem může být beseda na téma „Bosna a Hercegovina na cestě do EU“, uspořádaná obecně prospěšnou společností EUTIS ve spolupráci s Informačním střediskem EUROPE DIRECT Olomouc, Eurocentrem Olomouc a Katedrou politologie a evropských studií Univerzity Palackého v Olomouci v březnu 2009. Řečníky byli Mgr. Lukáš Vomlela, interní doktorand Katedry politologie UP Olomouc, Mgr. Srdjan Prtina, interní doktorand Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií FSS MU Brno, a JUDr. Pavel Svítal, PhD., vedoucí pracovní skupiny pro rozšíření, Odbor jižní a jihovýchodní Evropy na Ministerstvu zahraničních věcí ČR.

Kosovské téma prakticky zmizelo z veřejné scény. Bylo to vidět např. v tom, že ani emotivně pojatá zpráva o tom, že mezi oběťmi údajného odebírání orgánů zajatým (později zabitým) kosovským Srbům Albánci měli být i Češi, nevyvolala prakticky žádný ohlas.¹²

V edici Stručné dějiny států nakladatelství Libri vyšel svazek *Bulharsko*.

ZÁVĚR

Jak bylo řečeno v úvodu, příprava na předsednictví Rady EU, předsednictví samo i následný vliv, který na české zahraniční politice zanechaly, přinesly tolik potřebnou konkretizaci české politiky vůči západnímu Balkánu a současně stanovily balkánské agendě odpovídající váhu a prostor. Danou konkretizaci však nemůžeme považovat za definitivní vzhledem k tomu, že během roku 2009 se navzdory snaze věnovat ade-

kvátní pozornost celému regionu, podobně jako v předchozích letech, rýsovaly rozdíly v intenzitě vztahů s jednotlivými státy. Vzhledem k tomu je pravděpodobné, že do budoucna dojde i přeskupení zmíněné váhy a prostoru ve prospěch určitých států a v neprospěch jiných. Navíc české předsednictví dále prohloubilo rozdíl mezi západním Balkánem a „zbytkem“ Balkánu již integrovaným do EU, což je, jak se zdá, pouze dočasné a navíc dost možná i pohyblivé dělitko. Nejpozději v době finální integrace západního Balkánu do EU (snad s výjimkou Kosova, u něhož bude integrace pomalejší a dosud zůstává otevřenou otázkou) by česká zahraniční politika jako celek měla mít jasno v tom, zda se její zvláštní zájem týká celého Balkánu nebo jen jeho části.

Od roku 2007 se balkánská agenda stále více diferencuje: Rumunsko a Bulharsko mají blíže ke střední Evropě, západní Balkán je charakterizován specifickými záležitostmi (příprava na členství, vízová liberalizace) a geograficky nejvzdálenější Řecko zůstává poněkud stranou. Je zřejmé, že taková situace je dočasná, přinejmenším Chorvatsko a perspektivně i Srbsko se v dohledné době, po svém vstupu do Unie, přiblíží rovněž střední Evropě.

Vyšší intenzita vztahů na různých úrovních dlouhodobě charakterizuje české vztahy s Chorvatskem a se Srbskem, popř. s odstupem s Bosnou a Hercegovinou, mimo západní Balkán pak s Rumunskem a s Bulharskem. Tento trend potvrdil i rok 2009. Je pravděpodobné, že se zde v nějaké míře odrážejí historické předpoklady: sdílené dějiny v rámci habsburské monarchie, politická a vojenská spolupráce v meziválečném období, i podobná spolupráce v rámci sovětského bloku. Intenzita vztahů se projevuje různě: v rovině politické i veřejné, sféře vládní i nevládní, ve výměně ekonomické a kulturní. Doposud však nedošlo k patřičné koordinaci různých složek a úrovní zahraniční politiky. České předsednictví poskytlo svými přímými i nepřímými dopady možnost reálně zhodnotit české zájmy na Balkáně, což je nutným předpokladem ke koordinaci příslušných politik. Taková koordinace by však měla vzejít z diskuse o českých zájmech na Balkáně. K tomu ovšem v roce 2009 stále ještě nedošlo: podpora vztahů s Balkánem politickou elitou je stále spíše deklarativní než praktická. K naplnění potenciálu ve vztazích s těmi balkánskými státy, u nichž k tomu existují výrazné předpoklady, tudíž stále nedochází. Samo předsednictví nemohlo k rozvoji vzájemných vztahů výrazněji přispět, daleko spíše mohlo být podnětem k diskusi o nich, to se však nestalo. Jiným podnětem pro takovou diskusi by mohlo být sladění české politiky vůči Balkánu s některým dalším státem (bylo by to možné např. v případě Slovenska, Slovinska, Rakouska či Polska), ani k tomu však nedošlo. ČR by také mohla více spolupracovat s novými členy EU, s Bulharskem a s Rumunskem, které jsou velmi otevřené vůči dalším balkánským státům ve své politice vůči rozšiřování EU i NATO na západní Balkán. Konečně by Česká republika mohla být iniciativnější na multilaterálním poli, v rámci regionálních uskupení: V4, v Regionálním partnerství¹³ a ve Středoevropské iniciativě. Diskusi lze ovšem podnitit pouze za předpokladu, že existuje politický zájem, podložený znalostí terénu. Takový kvalifikovaný zájem zůstává na české politické scéně omezen na jednotlivce s menším politickým vlivem, a rozhodně není vidět na úrovni politických stran a jejich vedení.

Poznámky

- ¹ On-line: (www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/046schuz/s046021.htm, cit. 29. 1. 2010).
- ² On-line: (www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/053schuz/s053018.htm, cit. 29. 1. 2010).
- ³ On-line: (www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/062schuz/s062117.htm, cit. 29. 1. 2010).
- ⁴ On-line: (www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/062schuz/s062119.htm, cit. 29. 1. 2010).
- ⁵ *Když ambice přesahují možnosti.* Revuepolitika.cz, 9. 4. 2009. On-line: (www.hrad.cz/cs/pro-media/hlasy-a-ohlasy/29.shtml, cit. 29. 1. 2010).
- ⁶ On-line: (www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/046schuz/s046022.htm, cit. 29. 1. 2010).
- ⁷ *Radar, nebo medvěd.* Respekt, 16. 2. 2009. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/z_medii/radar_nebo_medved.html, cit. 29. 1. 2010).
- ⁸ Premiér Topolánek v projevu v plénu Evropského parlamentu 14. 1. 2009: „*Za českého předsednictví budou také pokračovat jednání o rozšíření o země západního Balkánu [...]. Západní Balkán nesmí zapadnout v našich ekonomických problémech a v aktuálních mezinárodních krizích. V případě Chorvatska učiní předsednictví vše pro to, aby se Unie o tuto zemi rozšířila co nejdříve. Pozitivní příklad Chorvatska je nezbytným předpokladem pro udržení evropské perspektivy dalších zemí západního Balkánu. Určitě uděláme maximum pro jejich pokrok v rámci Stabilizačního a asociačního procesu.*“ On-line: (www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/premier/vyznamne-projevy/m-topolank:-predsednictvi-eu-v-srdci-evropy--projev-v-plenu-ep--14--ledna-2009--51999/, cit. 29. 1. 2010). Ministr Füle 25. listopadu v Berlíně: „*Vidina unijního členství je především pro země Západního Balkánu obrovským hnacím motorem pro reformy a vzájemné kompromisy. Tyto země ušly již značný kus cesty a jsou na míle vzdálené od své neutěšené minulosti devadesátých let. Jsem rád, že v EU panuje shoda na tom, že ‚evropská budoucnost‘ je po Chorvatsku otevřena také všem ostatním západobalkánským zemím.*“ On-line: (www.vlada.cz/cz/evropske-zalezitosti/projevy-fule/projevs--fuleho-jak-posilit-postaveni-eu-v-globalnim-svete--berlin-25--11--2009-65096/, cit. 29. 1. 2010).
- ⁹ *Pracovní program českého předsednictví: Evropa bez bariér.* On-line: (www.eu2009.cz/program, cit. 29. 1. 2010).
- ¹⁰ Podalo ji teprve po nové zprávě hlavního žalobce tribunálu v prosinci roku 2009.
- ¹¹ Partnerská města v Řecku: Ostrava–Pireus, Sušice–Preveza, Frýdek-Místek–Nikaia, Krnov–Pefki, Lidice–Distomo, Most–Ptolemaida, Praha 5–Kallithea, Praha 6–Alimos; v Chorvatsku: Hradec Králové–Kaštel, Ostrava–Split, Vsetín–Vrgorac; v Bulharsku: Brno–Plovdiv, Ostrava–Pernik, Valašské Meziříčí–Sevlijevo; v Srbsku: Olomouc–Subotica, Valašské Meziříčí–Čačak, Praha 7–Novi Beograd; v Černé Hoře: Valašské Meziříčí–Budva; v Kosovu: Pardubice–Gjakovë. Dohromady to činí asi 11 % z celkového počtu partnerských svazků českých měst.
- ¹² *Kosovo popírá, že by oběťmi odebrání orgánů byli Češi.* Týden, 29. 12. 2009. On-line: (www.tyden.cz/rubriky/domaci/kosovo-popira-ze-by-obetmi-odebirani-organu-byli-cesi_153394.html, cit. 29. 1. 2010).
- ¹³ V Regionálním partnerství větší šíři aktivit vykazuje Polsko, pro něž přitom Balkán není prioritou, viz *Activities of the Office of the Committee for European Integration within the Regional Partnership initiative in 2009.* On-line: (www.ukie.gov.pl/www/dpr.nsf/0D236F537174C476EC12574DD00303A27?open, cit. 29. 1. 2010).

Kapitola 12

Blízký východ, Středomoří a Afghánistán v české zahraniční politice

Jaroslav Bureš

BLÍZKÝ VÝCHOD, STŘEDOMOŘÍ A AFGHÁNISTÁN V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Česká zahraniční politika ve vztahu k Blízkému východu a Středomoří byla nucena v roce českého předsednictví mnohem více přihlížet k potřebám společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU i k zájmům zvláště jihoevropských členských států. Reaktivní, spíše pasivní přístup minulých let byl nahrazen aktivnějším zájmem o region a hledáním konsenzuálního, celoevropského postoje ke klíčovým otázkám. To se poměrně dařilo s výjimkou rozporů kolem hodnocení a řešení krize v Gaze. Optika vládou vnímaných bezpečnostních rizik, spojených přímo či nepřímo s regionem, vycházela z Vojenské strategie ČR schválené v roce 2008, ale způsob, jak reagovat na potenciální hrozby, doznal změny, což bylo dáno několika faktory. S nástupem Obamovy administrativy došlo ke sblížení americko-evropských postojů a k ústupu USA od silové diplomacie. Členové Topolánkovy vlády, ačkoli ve většině atlantisté, kladli poté menší důraz na transatlantickou solidaritu. Větší pozornost byla věnována české účasti v afghánské misi během každoročního schvalování v obou komorách českého parlamentu. V důsledku malého zájmu americké administrativy o blízkovýchodní problematiku v prvních měsících roku musela EU a české předsednictví přijmout větší díl odpovědnosti za bezpečnost regionu. S ohledem na menší zkušenost i zájmy ČR v regionu, musela Topolánkova vláda více spoléhat na pomoc vlivných zainteresovaných zemí EU, jako byly Francie, Španělsko, Německo a také Švédsko. Část agendy euro-středomořského partnerství byla postoupena francouzsko-egyptskému tandemu, jenž předsedal Unii pro Středomoří. Existovaly také rámcové plány českého předsednictví na úrovni trojky EU. MZV připravilo harmonogramy předpokládaných aktivit na Blízkém východě a Středomoří, které se průběžně přizpůsobovaly bezprostředním úkolům, a některé byly i zrušeny v důsledku krize v Gaze. Topolánkova ani Fischerova vláda nevypracovala žádnou koncepci české zahraniční politiky, kterou by bylo

možné sladovat s celoevropskými postoji. Byla pouze vydána publikace MZV ČR, zabývající se perspektivou účasti ČR na stabilizaci Afghánistánu pro období let 2010–2012.¹ Aktivita ČR v rámci ISAF (NATO) by se měly podle ní v daném období zaměřit na tři oblasti: podporu nasazených sil, výstavbu afghánských bezpečnostních sil a vyslání kontingentu 601. skupiny speciálních sil.

Zájem o diverzifikaci energetických zdrojů, přepravních cest a dodavatelských zemí byl v souladu se strategickým programem českého předsednictví 3E (tj. energetika, ekonomika, Evropa a svět), Akčním plánem EU pro energetiku i s dlouhodobou energetickou strategií ČR, ale teprve lednová krize kolem dodávek ruského plynu urychlila přijetí prvních opatření ve prospěch plynovodu Nabucco, dodávajícího dle plánů i plyn z Blízkého východu. Pád Topolánkovy vlády před ukončením předsednictví nebyl opozicí omlouván ani tak zásadně odlišnými zahraničněpolitickými přístupy v době předsednictví jako spíše vnitropolitickými důvody a kalkuly. Pouze Gaza a příliš proizraelské postoje během krize byly vedením ČSSD označovány jako důležité symptomy neúspěchu českého předsednictví. Ve všech ostatních otázkách byla míra rozporů nižší než v předešlém roce, což však nebylo dáno změnou principiálních pohledů obou politických rivalů k daným otázkám, nýbrž větším zřetelem na celoevropské a americké postoje (kauza pozvání antiislamisty Wilderse). V případě Afghánistánu byla v popředí pragmaticky zdůvodněná potřeba vlády předem konzultovat problematiku afghánské mise s opozicí s ohledem na tradiční obstrukce opozice v parlamentu. ČSSD zase reflektovala zájem nové americké administrativy o zajištění bezpečnosti v Afghánistánu. Méně byla zdůrazňována iránská hrozba s ohledem na zrušení výstavby amerického radaru. Na postoj k jednání s Hamásem mělo vliv zohlednění nejednoznačných postojů na úrovni EU i ČSSD. Lze říct, že během předsednictví se postoje vládnoucí ODS více europeizovaly a rovněž se výrazně snížil potenciál antiamerických nálad v ČSSD po nástupu prezidenta Obamy, což se odrazilo i v nižší míře konfrontace v dané agendě. Přesto postoj obou stran zůstal diametrálně odlišný, především v otázce budoucnosti mise v Afghánistánu i v hodnocení vyvážnosti přístupů k blízkovýchodnímu konfliktu.

Diskuse na téma terorismus

Riziko teroristického útoku v ČR sice nebylo podle Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu akutní, přesto bylo hodnoceno jako zcela reálné s ohledem na českou účast v misích, protiteroristickou alianci a české předsednictví EU. ČR by se mohla přeměnit v bezpečnou logistickou základnu pro teroristy.²

Postoj k problematice terorismu byl otestován v reakcích na návštěvu evropské parlamentní mírové mise vedené předsedou Poslanecké sněmovny M. Vlčkem v Gaze. Pravicoví poslanci a senátoři předem kritizovali údajně příliš „propalestinské“ složení delegace. Jejich protesty vzrostly zvláště poté, co vyšlo najevo, že se tři členové delegace účastnili setkání zástupců Fatahu a Hamásu, který je zapsán na černé listině teroristických organizací v EU a USA. Předseda Senátu P. Sobotka označil událost jako hrubé porušení české i evropské zahraniční politiky. Velmi negativně reagovala Strana zelených a KDU-ČSL. Česká diplomacie podmiňovala jednání o normalizaci vztahů s Hamásem zastavením teroristických akcí proti Izraeli, oficiálním uznáním

izraelského státu a pozitivním postojem k mírovému procesu, vycházejícím z klíčových dokumentů, což byly i podmínky stanovené Kvartetem. Palestinský prezident M. Abbás během únorového jednání s českým ministrem zahraničních věcí označil Hamás za součást palestinského lidu a informoval o svém záměru přizvat ho do budoucí vlády národní jednoty, což český šéf diplomacie uznal jako legitimní krok.³ EU si skrytě přála jednat s Hamásem, ale zatím pouze na nízké úrovni anebo prostřednictvím např. Egypta. V roce 2009 jednala s Hamásem řada poslanců z různých evropských zemí (Francie, Velká Británie, Švédsko, Nizozemsko, ČR a další tři neidentifikované evropské země).⁴ Některé členské státy EU usilovaly o změkčení podmínek pro účast Hamásu ve vládě národní jednoty tím, že prosazovaly implicitní uznání tří podmínek Kvarteta Hamásem, nebo dokonce jejich uznání vázaly pouze na členy vlády, nikoli na celé hnutí. Česká a nizozemská diplomacie vystupovala důrazně proti podobnému odklonu od předem dohodnutých pravidel Kvarteta.⁵ Odpůrkyní jednání s Hamásem na půdě EP se stala europoslankyně J. Hybášková, ale musela čelit v EP úsilí poslanců z Řecka, Itálie a Irska, kteří naopak podporovali dialog s Hamásem.

Lobbistická aktivita, která probíhala od roku 2007 na úrovni Evropského parlamentu, inicovaná skupinou „Přátelé svobodného Íránu“, do níž se zapojili i dva čeští europoslanci, byla korunována úspěchem.⁶ Levicová organizace Lidové mudžáhedíny (PMOI), která do roku 2001 bojovala proti iránskému režimu se zbraní v ruce, byla vyškrtuta 26. ledna z evropské černé listiny teroristických skupin. Zástupci Národní rady pro odboj v Íránu, reprezentující Lidové mudžáhedíny Íránu, navštívili koncem ledna Prahu, aby zde lobbovali u nového předsednického státu, který měl podle nich trpké zkušenosti s „mnichovanstvím“. Vicepremiér Vondra zdůvodnil vyškrtnutí předchozím rozhodnutím soudu, ale pokládal toto rozhodnutí za dočasné, které se může kdykoli v budoucnosti změnit po předložení nových argumentů.⁷ Rozpory ČSSD–ODS v této kauze byly zahlazeny omluvou sociálního demokrata J. Havla europoslanci J. Zahradilovi. Havel uznal, že daná organizace byla neprávem zařazena na seznam EU.

Americká protiraketová obrana ve střední Evropě a realnost „iránské hrozby“

Diskuse na toto téma pokračovaly i v tomto roce, ale byly ovlivněny změnou geopolitické situace po nástupu nového amerického prezidenta Obamy, který netrval na důsledné izolaci zemí podporujících terorismus a vyjádřil ochotu jednat bez předchozích podmínek s Íránem i Sýrií. V červenci napsala skupina českých atlantistů, mezi nimiž byl i bývalý prezident V. Havel, otevřený dopis, v němž požadovala potvrzení dosavadních záruk středoevropským postkomunistickým státům ve vztahu k budování plánované protiraketové obrany. Tento dokument vnesl další rozkol mezi exprezidenta Havla a předsedu ČSSD Paroubka, podle něhož byl cílem dopisu návrat do světa konfrontace, která v období G. Bushe vyústila ve vyvolání dvou válečných konfliktů, v Afghánistánu a v Iráku. Předseda ČSSD Havla obvinil, že není politikem světového konsenzu a dialogu, který je potřeba pro řešení palčivé situace v Iráku, Íránu, Afghánistánu a v Severní Koreji.⁸ Dopis mobilizoval i stoupence konzervativní politiky nejen v ČR, ale i v USA, kteří argumentovali iránskou hrozbou.

Po vynucené demisi Topolánkovy vlády nastoupila úřednická Fischerova vláda, jež projevovala daleko menší zájem o protiraketovou obranu, jak svědčí vlažný po-

stoj k nové americké iniciativě na možné zřízení velícího a kontrolního centra v ČR. Důvodem jejího postoj byl její omezený, podřízený mandát a odmítání vstupovat do konfliktních témat. Zájem na objevování nových důkazů o iránské hrozbě byl proto malý.

Upřesnění termínu „iránská hrozba“ učinil prezident Obama, který v září oznámil odložení výstavby protiraketového zařízení ve střední Evropě. Přiznal, že vývoj iránských raket dlouhého doletu se oproti očekávání opozdil a hlavní hrozbu nyní představují iránské rakety krátkého či středního doletu, ohrožující spřátelené blízkovýchodní státy. Pozornost měla být proto zaměřena na budování protiraketové obrany na Blízkém východě. Bývalý vicepremiér Vondra (ODS) a bývalá ministryně obrany Parkanová zastávali názor, že se USA v budoucnosti k projektu vrátí. Podle Vondry to může uspět reálně možný neúspěch jednání USA s Íránem a s Ruskem.⁹ V strategickém dokumentu ODS *Vize 2020* byla vyjádřena podpora novému systému protiraketové obrany, včetně rozmístění jeho potřebných prvků ve střední Evropě. Jaderné testy v Severní Koreji, zkoušky nových balistických raket v Íránu, to vše ve spojení s agresivní rétorikou představitelů těchto zemí nemůže zůstat bez adekvátní reakce, stálo v dokumentu.¹⁰ ČSSD uvítala americký krok jako vítězství většiny občanů ČR. Ukončení výstavby radaru bylo politickým strategickým cílem ČSSD, která se dlouhodobě snažila vyvracet opodstatněnost a bezprostřednost „iránské hrozby“ pro EU a NATO.¹¹

Jisté pochybnosti vnesla do diskuse zpráva BIS z roku 2008, v níž bylo zmíněno, že problémové země, jako je Írán a Sýrie, se v roce 2008 zajímaly o chemické a strojírenské produkty, které by mohly být zneužity pro výrobu zbraní hromadného ničení. Navázaly proto spolupráci s českými firmami. Podobný zájem projevovaly iránské firmy již v roce 2007.¹²

Postoj k zahraničním misím

Postoj k misím se částečně změnil, i když výhrady opozice zůstaly neměnné. V únoru byl schválen misijní plán poté, co ČSSD zrušila poslanecký zákaz podpořit mise a její poslanci hlasovali pro vyslání. V Afghánistánu mělo působit 480 vojáků mise ISAF a 100 vojáků elitní prostějovské skupiny speciálních sil, určených k boji proti teroristům, jež měla být do konce roku stažena. Stínový ministr ČSSD zdůvodnil svoji nedůvěru zkorumpovaností slabé vlády prezidenta Karzáiho a jeho napojení na organizovaný zločin. Doporučil jednat s regionálními vůdci.¹³ Ministr zahraničních věcí J. Kohout (ČSSD) hovořil o potřebě větší koncentrace české přítomnosti na rozvoj společnosti a odbourání přílišné roztržitosti. MO a MZV ČR měly vypracovat do konce funkčního období vlády koncepci české účasti v Afghánistánu, kam by se mohla vrátit do roku 2011 i polní nemocnice.¹⁴ MZV ČR v listopadu předložilo dokument *Perspektivy účasti ČR na stabilizaci Afghánistánu 2010–2012* s doporučením soustředit se na tři klíčové okruhy českého působení v zemi: budování institucí, podporu dobrého vládnutí a vlády práva; rekonstrukci a rozvoj; posilování bezpečnosti. Hlavním cílem pomoci (PRT) měla být opět provincie Lógar. MZV se zavázalo usilovat o zvýšení objemu pomoci na 100 mil. Kč pro období let 2010–2011 i v případě předpokládaných rozpočtových škrťů. Vojenské angažmá mělo přinejmenším zůstat na úrovni schválené Parlamentem ČR pro rok 2010 a zaměřovat se na výcvik afghán-

ských bezpečnostních složek.¹⁵ V říjnu ČSSD i ODS předběžně souhlasily se schvalováním misí na dva roky dopředu, aby se předešlo kolizím, ke kterým došlo naposledy na přelomu let 2008 a 2009. Strategickým dlouhodobým cílem ČSSD, předloženým jako součást vlastního návrhu na snížení rozpočtového deficitu, bylo nezvyšovat počet vojáků ČR v zahraničních misích.

Tabulka 1:
Porovnání nasazení misí ISAF v roce 2008 s původním upraveným návrhem

Lokalita	2008	Původní návrh	1. pol. 2009	2. pol. 2009
Letiště Kábul	120	70	55	55
PRT Lógar	215	330	275	275
Vrtulníky		120		
PRT Uruzgan	80	80	80	80
Radar Arthur		45	40	40
ISAF celkem	415	645	450	450

Zdroj: Ministerstvo obrany ČR, 2009.

V červenci vydala ČSSD *Oranžovou knihu zahraniční politiky*, kterou sepsal stínový ministr zahraničních věcí L. Zaorálek. Ve vztahu k misím měla ČSSD prosazovat následující koncepci: účastnit se zahraničních vojenských misí s reálným, dosažitelným a smysluplným cílem, dohodnutým na mezinárodní úrovni, a v případě mise v Afghánistánu změnit celkovou filozofii mise. Do řešení zahrnout další klíčové země – Pákistán, Čínu, Írán a Rusko; rozšířit civilní, sociálně-ekonomickou rekonstrukci na základě dohody s afghánskou reprezentací; připravit strategii odchodu českých jednotek z Afghánistánu.¹⁶ KSČM v předvolební programu prosazovala úplné stažení českých jednotek ze zahraničních misí, zvláště z oblastí válečných konfliktů. Důsledně se měla zvažovat podpora zahraničním misím s mandátem RB OSN a OBSE, jejichž náplní bude humanitární a záchranná pomoc postiženému obyvatelstvu.¹⁷

Svůj dlouhodobý postoj k misím vyjádřila i ODS v dokumentu *Vize 2020*. Aktivní účast v zahraničních misích považovala ODS za účinný prvek zajišťování bezpečnosti ČR a jejich spojenců. Konflikty měly globální charakter v důsledku globalizace teroristické činnosti. Cílem obranné politiky bude čelit této hrozbě vysíláním našich jednotek do těchto míst v rámci úsilí mezinárodního společenství, zvláště pod hlavičkou NATO, EU a OSN.¹⁸

Postoje politických stran odpovídaly přibližně názorům jejich voličů ověřeným na základě průzkumů vypracovaných MZV ČR.¹⁸ Česká společnost sice sdílela potřebu podílet se na něčem pozitivním, ale nechápala českou angažovanost v Afghánistánu ve spojitosti s národním zájmem. Naprostá většina Čechů doporučovala, aby mise měla humanitární, záchranný (75 %) či rekonstrukční charakter (76 %). 53 %

respondentů si více či méně přálo, aby se pomoc Afghánistánu obešla bez českých vojáků a odborníků.

V únoru odešli poslední čtyři čeští instruktoři z Bagdádu, kde pomáhali cvičit irácký velitelský sbor. Po necelých šesti letech skončilo definitivně vojenské angažmá ČR v Iráku.

Kritika proizraelských postojů Topolánkovy vlády během konfliktu v Gaze

Vláda obhajovala relativní neúspěch Schwarzenbergovy mise v zemích Blízkého východu složitostí situace a vyostřením antagonismů obou stran. Podle předsedy Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny J. Hamáčka (ČSSD) byla česká diplomacie v roli moderátora handicapovaná, protože byla dlouhou dobu jednostranně proizraelská. Vůči Palestině se Česká republika soustředila pouze na humanitární pomoc a neexistovala jasná představa o mírovém řešení. ČR nehrála žádnou stimulační roli, přestože byla s ohledem na své dosavadně dobré jméno v arabském světě i Izraeli k tomu předurčena. Podle Hamáčka Schwarzenbergova mise neměla žádný předem daný cíl a nejednala, na rozdíl od Sarkozyho mise, se všemi relevantními partnery, především se Sýrií, přestože zde sídlilo exilové vedení Hamásu. Za viníka konfliktu označila Schwarzenbergova mise jednoznačně Hamás, což Arabové nepřijali příznivě. Gaza podle Hamáčka opět odhalila, že česká politika nebyla prosta dvojích standardů.²⁰ V EU existoval názor, že Česká republika a Nizozemsko patřily mezi hlavní dva odpůrce podmiňování kvality vztahů s Izraelem pozitivním vývojem mírového blízkovýchodního procesu, jak si to naopak přály Belgie, Irsko a Řecko. Topolánek a italský ministr zahraničních věcí naopak prosazovali, aby zlepšení vztahů EU–Izrael probíhalo bez ohledu na pokrok v mírovém procesu.²¹ České předsednictví bylo podezíráno, že svou liknavostí nepřímo bránilo vyšetřování zločinů izraelské armády během a po skončení operace, či svou pasivitou k nim přispělo. Důkazem byl postoj České republiky k tzv. Goldstoneově zprávě, která byla výsledkem vyšetřování OSN stran operace „Lité olovo“ v pásmu Gazy a zdokumentovala porušování humanitárního práva, kterého se v konfliktu v Gaze a v její blízkosti obě strany dopustily. Valné shromáždění OSN následně výraznou většinou²² odsouhlasilo doporučení uvedená v Goldstoneově zprávě. Česká republika však patřila mezi 18 zemí, které hlasovaly proti jejímu schválení.²³ Úřednická vláda J. Fischera se sice snažila zaujmout postoje vyváženější, na druhou stranu však vyslovila svoji podporu eufemismům, jako např. „přirozené rozšiřování židovských osad“.²⁴

Reakce českých politiků a osobností na obavy ze šíření islámu v Evropě

Některá média a internetové servery již delší dobu informovaly o bezpečnostních rizicích a hrozbách vyplývajících z muslimské přítomnosti v Evropě. Nejčastěji byl uváděn terorismus, „přerozdělení kvót“ muslimského obyvatelstva v rámci schengenského prostoru EU, plíživá islamizace ČR, napojení na teroristická centra v zahraničí. Počet muslimů žijících v ČR byl zanedbatelný a riziko terorismu se také neprokázalo. Svědčí o tom zpráva BIS za rok 2008,²⁵ v které je uvedeno, že BIS nezjistila na českém území nikoho, koho by bylo možné prokazatelně označit za islámského radikála nebo za člověka s vazbami na bojovníky militantního džihádu. Stejně tak se objevily

pouze ojedinělé individuální projevy náboženského radikalismu, jež nepředstavovaly bezprostřední nebezpečí pro zájmy České republiky a jejích spojenců. Žádný z českých muslimských duchovních nebyl řazen mezi radikály a muslimské zájmové organizace se chovaly pasivně. V průběhu roku se potvrdilo, že kampaň proti islámu dostala celoevropské rysy (referendum o výstavbě minaretů ve Švýcarsku, tažení proti ženským závojem ve Francii) a zapojili se do ní, vědomě či nevědomě, i čeští politici a náboženské autority. Kardinál Vlk varoval před silicím vlivem islámu, který podle něho zůstal kulturně a názorově ve středověku. Evropské myšlení vychází z řecko-římské kultury a je nositelem jiných hodnot než islámská civilizace. Příčinou rostoucí role islámu je podle něho krize evropské identity. Vlk rovněž vyzval k duchovní, křesťanské obnově.²⁶ Extremisté jeho slova vykládali jako výzvu ke konfrontaci, ale arcibiskup se naopak zasazoval ve prospěch intenzivního dialogu mezi křesťanstvím a islámem.

V listopadu 2009 měl nechvalně známý nizozemský odpůrce islámu Wilders přednášet v budově Senátu ČR. Wilderse a jeho české stoupence spojoval odpor vůči *Lisabonské smlouvě*, která převedla imigrační politiku do většinového hlasování, což by mohlo podle nich údajně vést k islamizaci dalších evropských zemí. Proti Wildersově vystoupení byl jak předseda Senátu P. Sobotka (ODS), tak i předsedové zahraničních výborů obou komor parlamentu. Obě největší české politické strany – ČSSD i ODS – stejně jako další strany Wildersovu přednášku odmítly s odkazem na jeho paušální spojování islámu s terorismem a na podněcování k náboženské nenávisti, prezentované v jeho filmu *Fitna*. Ačkoli Wilders nakonec do Prahy nepřijel, útoky ultrapravicových nacionalistů proti malé muslimské komunitě pokračovaly v Brně i v Praze (lepení hanlivých plakátů, výhrůžky, pokusy o znesvěcení mešity aj.). Nejradikálnější si počínala ultrapravicová, antiimigrantská Národní strana.

V roce ekonomické krize rostlo mezi Čechy přesvědčení, že cizinci představují problém, neboť pomáhají především zvyšovat kriminalitu a nezaměstnanost, jak prokázaly výzkumy CVVM v roce 2009.²⁷

Podle zprávy Židovské agentury došlo v roce 2009 k největšímu počtu antisemitských útoků od konce druhé světové války, což bylo spojováno nejčastěji s událostmi v Gaze.²⁸ Podobný trend byl i v ČR, kde bylo v roce 2009 zaznamenáno 39 trestných činů s antisemitským podtextem. Ve srovnání s rokem 2008 se jednalo o nárůst o 117 %, ale příčiny nebyly zkoumány.²⁹

Svůj postoj demonstrovala ČR během durbanské mezinárodní konference o rasismu v dubnu 2009, kde spolu se zástupci několika západních zemí a Izraele opustil český delegát jednání na protest proti projevu iránského prezidenta, který srovnával sionismus s rasismem.

BLÍZKÝ VÝCHOD, STŘEDOMOŘÍ A AFGHÁNISTÁN V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

České předsednictví a blízkovýchodní-středomořská agenda

Blízký východ a Středomoří nepatřily tradičně mezi priority české zahraniční politiky, ale v osmnáctiměsíčním programu Rady, vypracovaném již v červnu 2008 fran-

couzským, českým a švédským předsednictvím, byl v kapitole vnější vztahy tématu věnován poměrně značný prostor.³⁰ Přesto české předsednictví nekladlo příliš velkou pozornost aktivitám v tomto neklidném regionu a preferovalo východní dimenzi sousedské politiky EU a především západní Balkán. Blízkého východu se týkala pouze jedna ze tří priorit v rámci programu 3E – energetická bezpečnost. V listopadu 2008 bylo naplánováno ministerstvem zahraničních věcí velké množství aktivit pro danou oblast, ale jen část se jich podařilo prosadit kvůli eskalaci konfliktu v Gaze. Komplikace ve vztazích ČR s arabskými zeměmi, Íránem i s některými evropskými státy (Francie) způsobila také česká iniciativa na svolání summitu EU–Izrael. Paříž se snažila řídit či alespoň ovlivňovat zaměření českého předsednictví v dané oblasti, jako tomu bylo i během předchozího slovinského předsednictví, což nebylo vždy přijímáno českou stranou bez výhrad. Pozitivně byla českým předsednictvím vnímána činnost Německa, které pomáhalo ČR v předstihu účinně řešit některá nedorozumění s ostatními evropskými státy ve vztahu k Blízkému východu a některé regionální problémy.

Premiér Topolánek, považovaný za striktního atlantistu, deklaroval na počátku předsednictví, že bude klást důraz na intenzivní dialog s představiteli nové administrativy USA v klíčových oblastech, mezi něž zahrnoval i spolupráci s třetími zeměmi, např. s Pákistánem, Afghánistánem a se zeměmi Středního východu. Vyjádřil i zájem českého předsednictví o jižní dimenzi SZBP EU, především o posilování vztahů EU–Izrael a mírové řešení konfliktu na Blízkém východě.³¹

Aktivita českého předsednictví byly silně ovlivněny vojenskou operací Izraele v pásmu Gazy. Proizraelské postoje Topolánkovy vlády se dostávaly do konfliktu s hlavním proudem evropské blízkovýchodní politiky, který odmítal definici izraelské vojenské akce jako obranného aktu. Český postoj vyvolal kritiku či dočasně ochlazení vztahů s některými arabskými zeměmi (např. Egypt, Sýrie, maghribské země). Krize v Gaze měla za následek, že konání summitu EU–Izrael, které prosazovalo české předsednictví jako svoji blízkovýchodní prioritu, bylo odloženo na neurčito. Blízkovýchodní mírový proces po celý rok stagnoval, což bylo dáno i vnitropolitickou regionální situací (výsledky voleb v Izraeli, nejistým mandátem palestinského prezidenta Abbáse, nejednotným palestinským vedením, izraelskou osidlovací politikou). Krize v Gaze způsobila, že blízkovýchodní problematika nezatěžovala agendu českého předsednictví v takové míře, jak se původně očekávalo. Komplikace nastaly také v důsledku vnitropolitické krize, která vyvrcholila vyslovením nedůvěry během parlamentního hlasování v závěru předsednictví.

České předsednictví se ve vztahu k blízkovýchodnímu konfliktu snažilo, aby EU přispěla k řešení hlavních problémů a zároveň nepoškodila své vztahy s Izraelem. V prvé fázi byla pozornost zaměřena na humanitární otázky a později i na politické, tj. hledání možností řešení blízkovýchodního konfliktu v kooperaci s ostatními členy Kvartetu. V centru pozornosti byly osidlovací aktivity Izraele, především ve východním Jeruzalémě a na dalších okupovaných územích. Snahou bylo dosáhnout otevření přechodů v Gaze. Konkrétní diplomatickou akcí byla lednová Schwarzenbergova mise EU v zemích Blízkého východu za účelem hledání východisek z krize. Důležitá byla účast premiéra a ministra zahraničních věcí v Šarm aš-Šajchu, kde se konal sum-

mit a v březnu konference k rekonstrukci Gazy. Součástí konference byla schůzka EU s představiteli Ligy arabských států a setkání Kvarteta. Ministr Kohout navštívil Izrael a palestinská území 24.–25. června a zúčastnil se ve stejném měsíci schůzky Kvarteta v Terstu. Dalšími klíčovými akcemi byly lednové a březnové schůzky EU27 s Izraelem, a zvláště s ministry zahraničních věcí Egypta, Jordánska, Turecka a Palestinské správy. Blízkovýchodní mírový proces byl hlavní náplní jednání neformálního summitu EU–Jordánsko, který se konal v Bruselu 17. června, za českou stranu se ho zúčastnil i prezident Klaus. Předsednictví připravovalo zasedání několika Rad přidružení. ČR se zasloužila o projednání vztahů EU–Sýrie a dokončila technickou revizi asociačních smluv EU se Sýrií. Ve vztahu k Egyptu bylo v popředí zájmu schvalování parafované dohody mezi EK a Egyptem o liberalizaci zemědělské produkce a zpracování výrobků a ryb. Oproti očekávání se nepodařilo prosadit projednávání nového akčního plánu EU–Izrael v Radě a tato agenda komplikovala vztahy ČR s Evropskou komisí. Nakonec české předsednictví předložilo spolu s EK Izraeli pouze možnost prodloužení stávajícího akčního plánu. Rada přidružení vyjádřila připravenost povýšit vztahy EU–Izrael, ale pouze podmíněně, tj. s přihlédnutím ke stavu mírového procesu. V důsledku politických neshod se nepodařilo schválit ani parafovanou dohodu s Izraelem o liberalizaci zemědělské produkce a zpracování výrobků a ryb.

V únoru a květnu byl na pořadu jednání text Dohody o partnerství a spolupráci s Irákem. Předsednictví vydalo též prohlášení k prezidentským volbám v Íránu (12. června), zahrnující znepokojení EU z „*nekalých praktik během volebního procesu*“. Současně vyjádřilo naději, „*že výsledek prezidentských voleb přinese příležitost k obnově dialogu o jaderných otázkách a vyjasní iránskou pozici v tomto ohledu*“.³² Ve vztahu k zemím GCC byla klíčová příprava ministerského jednání EU–GCC, která se konala 29. dubna v Maskatu.

České předsednictví EU a lidská práva

Během předsednictví ČR potvrdila svoje postavení důsledného obránce lidských práv pouze částečně. Ve vztahu k izraelsko-palestinskému konfliktu český postoj odmítal zohlednit otázky lidských práv, ačkoli řada členských států zastávala opačný názor. To, společně s přivíráním očí nad porušováním mezinárodního práva v průběhu konfliktu v Gaze, zkomplikovalo možnosti EU hovořit jedním hlasem, uvedla ředitelka české odbočky AI v Praze Dáša van der Horst.³³ Ale změnu české vlády doprovázela i změna postoje k tématu, protože v červnu došlo ke „zmrazení“ povyšování vztahu EU s Izraelem právě kvůli situaci v oblasti lidských práv.

České republice se podařilo v době předsednictví dosáhnout rozhodnutí EU, které umožnilo členským státům přijmout bývalé zajatce z Guantánama. Osvědčila se jako dobrý zprostředkovatel, ačkoli ministr I. Langer v dubnu odmítl žádost USA o přijetí neodsouzených zajatců z Guantánama pocházejících z blízkovýchodních zemí. Většina aktivit předsednictví byla zaměřena na Írán, kde došlo po červnových parlamentních volbách k výraznému zhoršení lidských práv. V průběhu předsednictví byla vydána četná prohlášení jménem EU, která kritizovala stav lidských práv v zemi. Íránský chargé d'affaires byl pravidelně zván na MZV ČR k projednání individuálních případů jejich porušování. V lednu naopak Írán předal EU stížnost na její „*ne-*

činnost v Gaze, kde byla hromadně porušena lidská práva“. České předsednictví vydalo taktéž prohlášení, v němž žádalo Irák, aby upustil od vykonávání hromadných poprav.

Euro-středomořská spolupráce

V důsledku událostí v Gaze nebyla středomořská agenda rozsáhlá a navíc mnoho technických problémů řešil sekretariát Unie pro Středomoří v Barceloně a předsednický francouzsko-egyptský tandem Unie. Kvůli konfliktu v Gaze byla arabskými státy blokována činnost Unie pro Středomoří. ČR patřila ke skupině evropských států, které zastávaly rezervovanější postoj k vytvoření Unie pro Středomoří v roce 2008. Rok 2009 potvrdil předchozí obavy z možné politizace činnosti nové instituce. Události v Gaze, organizační problémy, rozpory mezi Egyptem a Izraelem vyvrcholily odložením istanbulskeho summitu Unie pro Středomoří v listopadu.

Přesto nelze postoj ČR označit za pasivní či dokonce přezíravý. Svědčí o tom jmenování zvláštního vyslance pro Středomoří A. Slabého a posílení jeho úřadu o tým spolupracovníků. V lednu předsednictví iniciovalo opětne projednání barcelonských cílů, protože byly schváleny v roce 2002 bez přítomnosti nově přijatých členů EU z Visegrádské skupiny.³⁴ Během předsednictví se ČR snažila formulovat a dohodnout jednotnou pozici EU ke statutu sekretariátu Unie a sladit ji s představami Egypta, který spolu s Francií předsedal Unii za jižní Středomoří. Podařilo se uspořádat dvě významnější akce – ministerskou konferenci k udržitelnému rozvoji v Paříži a setkání ředitelů civilní ochrany Unie pro Středomoří v Marseille –, které odstartovaly proces spolupráce v těchto dvou nových oblastech.

V důsledku událostí v Gaze byla v prvním pololetí paralyzována činnost Nadace Anny Lindhové pro dialog kultur, jež se v měsících září a říjnu zaměřila na promírové akce v izraelsko-palestinském prostoru v rámci vlastní kampaně *Restore Trust-Rebuild Bridges*.

Česká republika se aktivně zapojovala i do Středomořského dialogu NATO (MeD), zahájeného v roce 1994, kde byla v kontaktu se sedmi účastnickými zeměmi jižního Středomoří. Patřila ke stoupcům pragmatického a flexibilního pojetí spolupráce spočívajícího v jeho přizpůsobení konkrétním potřebám jednotlivých partnerských zemí, stejně jako Aliance samé. V tomto duchu také česká kontaktní ambasáda NATO v Izraeli působila. ČR podpořila tzv. Kontaktní uspořádání (*Liaison Arrangement*), což byl název pro program zaměřený na zřízení kancelářských prostor pro země MeD v hlavním sídle NATO, personální posílení sekce veřejné diplomacie a zvýšení role kontaktních ambasád. V budoucnosti se počítá s řádným zastoupením zemí MeD při NATO.

Česko-izraelské vztahy

V rámci operace „Lité olovo“ došlo k izraelskému útoku na pásmo Gazy, který byl z izraelské strany zdůvodňován jako odpověď na raketové ostřelování palestinským radikálně islamistickým hnutím Hamás. Při izraelské operaci však došlo k disproporčně velkým ztrátám na životech palestinského civilního obyvatelstva a tvrdost vojenské akce sklídila ve světě velkou kritiku.

V rovině obecné se česká diplomacie a názory některých českých politiků (M. Topolánek, A. Vondra, K. Schwarzenberg ad.) delší dobu profileovaly jako spíše proizraelské, což se také projevovalo v některých fázích českého přístupu ke konfliktu v pásmu Gazy. Předsednictví EU přitom vyžadovalo ze své podstaty nestrannost vůči podobným konfliktům a odhlédnutí od partikulárního názoru jednoho člena. Nejmarkantnějším projevem v tomto ohledu byl výrok mluvčího premiéra Topolánka Jiřího F. Potužníka na adresu charakteru izraelské operace, kterou označil jako „defenzivní, nikoliv ofenzivní“.³⁵ Tento výrok vyvolal velkou kritiku jak z palestinské strany, tak i z mnoha států EU. Vzápětí byl i českými představiteli tento výrok označen v oficiálním prohlášení za „vážnou chybu“.³⁶

Česká republika stála v čele mise EU, která byla vyslána na Blízký východ (paralelně a s podobnými cíli jel do oblasti také francouzský prezident Nicolas Sarkozy). Mise EU navštívila Káhiru, Tel-Aviv, Ramalláh a Ammán, nikoli však pásmo Gazy. Ani mise EU v čele se Schwarzenbergem, ani Sarkozy však nedosáhli žádného většího průlomu a izraelské vojenské operace v pásmu Gazy pokračovaly intenzivně i nadále. Operace v pásmu Gazy byla nakonec ukončena unilaterálním izraelským stažením těsně před nástupem Baracka H. Obamy do prezidentského úřadu USA.

V druhé půli českého předsednictví se měl konat v Praze summit mezi představiteli EU a Izraele a mělo dojít k povýšení vztahů mezi EU a Izraelem. Vzhledem k charakteru a důsledku operace „Lité olovo“ však z toho sešlo. Česká republika prosazovala povýšení vztahů i po ukončení vojenské operace a teprve po výměně vlády došlo k přehodnocení postojů.

V druhé polovině roku 2009, tedy po skončení českého předsednictví, se česko-izraelské vztahy vrátily na standardní úroveň z doby před předsednictvím. Úřednická vláda J. Fischera se snažila zaujmout vyváženější postoj.

Íránská islámská republika

Politické vztahy s Íránem byly i nadále na bodu mrazu, což bylo dáno dlouhodobě vysíláním Radia Fardá z Prahy. V roce 2009 byly vztahy negativně ovlivněny českým postojem ke konfliktu v Gaze, údajnou „předpojatostí“ českého předsednictví k otázce dodržování lidských práv v Íránu a zpochybňováním regulérnosti íránských prezidentských voleb. Naopak českou vládu iritovalo íránské odmítnutí akreditace českého velvyslance v roce 2008. Vadil taktéž postoj Íránu k holocaustu a jeho neústupnost v otázce jaderného programu.

Česká republika zaujímal tvrdší stanoviska a podporovala razantnější formu sankcí, podobně jako Velká Británie a Francie. V září íránská strana testovala rakety středního doletu, které česká vláda označila za vážnou hrozbu pro Izrael a jihovýchodní Evropu. Stalo se tak paradoxně bezprostředně poté, co prezident Obama oznámil nerozmístění protiraketové obrany v ČR a v Polsku.

Rok 2009 byl v česko-íránských ekonomických, zvláště obchodních vztazích zlo-
mový. Export s Íránem vzrostl za prvních šest měsíců o čtyřnásobek oproti stejnému období roku 2008. Zájem o rozvoj obchodu byl oboustranný, jak o tom svědčí značná účast českých podniků i úroveň íránského zastoupení na česko-íránském podnikatelském fóru v Praze (15. května).³⁷ Nový íránský investiční zákon platný, od 1. ledna,

zvýšil evropský zájem o tento lukrativní trh. České podniky získaly v tomto roce významné zakázky, což bylo mj. umožněno tím, že Iránci odstranili řadu bariér, kterými v minulosti české podniky omezovali. Tiché embargo na české zboží v reakci na vysílání perské stanice Rádía Svobodná Evropa (Radio Fardá) již nebylo dodržováno a snadnější bylo i získání víza přímo na letišti. České firmy již nemusely obchodovat s Íránem prostřednictvím třetích zemí.³⁸ Svaz průmyslu a dopravy viděl největší obchodní překážku v tom, že české banky neakceptovaly akreditivy vystavené iránskými bankami.³⁹ ČR rovněž neuzavřela s Íránem dohodu o zamezení dvojímu zdanění.

V listopadu PS PČR podpořila návrh komunistů na zrušení devět let starého zákona o zákazu českých dodávek pro iránskou jadernou elektrárnu v Búšehru. Nerealizované dodávky české vzduchotechniky pro Búšehr nahradila nakonec britská firma a jaderná elektrárna byla dostavěna i bez české pomoci⁴⁰ (dostala povolení k provozu od Mezinárodní agentury pro atomovou energii). Vláda návrh komunistů odmítla s odkazem na přetrvávající problémy s iránským jaderným programem.

Ekonomická spolupráce

Česká republika vykazovala celkově rostoucí obrat v regionu Blízkého východu a severní Afriky MENA v porovnání s předchozím rokem a příznivá byla i obchodní bilance. Tento trend zřejmě souvisel s větším zájmem našich vývozců o mimoevropské, blízké trhy, ale také s větší podporou vývozu do těchto oblastí českým státem (např. pojištění proti politickým rizikům EGAP). V případě zemí Maghrebu a Egypta byl zvýšený zájem způsoben výrazným snížením tarifních překážek obchodu v souvislosti s vytvářející se Euromed zónou volného obchodu. V Iráku a Íránu byly schváleny poměrně progresivní investiční zákony, které otevřely prostor českým investorům. Největších úspěchů bylo dosaženo v zemích, s nimiž v minulosti z různých důvodů obchod stagnoval, jako např. Alžírsko, Irák či Írán. Podařilo se uzavřít dohody o zamezení dvojímu zdanění se Sýrií a dohody o podpoře a ochraně investic s Jemenem, Bahrajnem a se Saúdskou Arábií.

Mezi jednoznačně největší obchodní partnery patřil tradičně tandem zemí: Izrael (obrat činil 597 mil. USD) a SAE (576 mil. USD). Třetí příčku obsadil Egypt s 248 mil. USD, čtvrtou Saúdská Arábie s obratem 225 mil. USD. Dobrých výsledků bylo dosaženo se zeměmi Unie arabského Maghribu: Maroko (156 mil. USD), Alžírsko (166 mil. USD), Tunisko (99 mil. USD) a překvapením byla především Libye (181 mil. USD). Slušných výsledků v porovnání s předchozími lety bylo dosaženo s Irákem (146 mil. USD) a s Íránem (106 mil. USD). V roce 2009 neměla Česká republika s žádným státem MENA pasivní obchodní bilanci. Celkový vývoz českých subjektů do oblasti MENA (bez Turecka) a Afghánistánu v období let 2007–2009 stoupal. V roce 2007 činil zaokrouhleně 1,89 mld. USD, ale v následujících letech vzrostl na 2,3 mld. USD a poté zaznamenal mírný nárůst a dosáhl 2,34 mld. USD (2009). Pozitivním jevem bylo vysoce kladné obchodní saldo, které dynamicky rostlo: 1,27 mld. USD (2007), 1,67 mld. USD (2008) a 1,87 mld. USD (2009). Je zřejmé, že čeští vývozcí v souvislosti s ekonomicko-finanční krizí a snížením poptávky ve státech EU našli pro své výrobky a služby nová odbytí.

Diverzifikace energetických zdrojů – projekt Nabucco

V průběhu předsednictví ČR prosazovala vybudování plynovodu Nabucco, který by měl snížit téměř absolutní českou závislost na dodávkách ruského plynu.⁴¹ Rusko-ukrajinský spor na počátku roku odhalil možná rizika. Přesto se ukázalo, že klíčové evropské země neměly o tento projekt velký zájem a dál se orientovaly na Rusko – tj. na severní či jižní dopravní koridor. Problémy přetrvávaly i v případě potenciálně zdrojových a tranzitních zemí. V Praze se konalo setkání zemí tzv. jižního koridoru a premiér ve svém projevu sliboval, že projekt Nabucco nastartuje širší proces spolupráce na Blízkém východě a přilehlých regionech, která nebude omezena pouze na energetickou oblast.⁴² Účastníci sice vyjádřili tzv. jižnímu koridoru podporu, ale z blízkovýchodních zemí byly přítomny pouze Egypt a Turecko. Definitivní rozhodnutí by mělo přijít až v roce 2010.

Zahraniční pomoc

Projektové země, mezi nimi palestinská území, byly financovány od roku 2009 především z prostředků MZV ČR. Na základě usnesení vlády č. 801/2008 bylo vyčleněno celkem 60 mil. Kč na pomoc palestinské samosprávě, která byla zařazena do skupiny čtyř prioritních zemí vhodných pro poskytnutí dlouhodobé pomoci. Pomoc Palestincům posilovala tradiční český zájem o vyvážený postoj k oběma aktérům konfliktu. Palestinci vysoce oceňovali český projekt energetické sítě v regionu Túbás, do něhož ČR vložila za posledních 15 let více než 200 mil. Kč, a projevíli značný zájem o další spolupráci. Smluvní částka 60 mil. Kč byla rozdělena na tři položky. Největší část pomoci (40 mil. Kč) byla předána jako dar palestinské provinční vládě v regionu Túbás, která ji investovala především do rekonstrukce elektrovodné sítě. Styčná kancelář v Rammalláhu (vedená I. Šilhavým) fungovala jako konzultant a koordinátor projektů. Druhou částkou ve výši 11 mil. Kč disponovala Česká rozvojová agentura a byla čerpána na financování drobných projektů na palestinských územích. O přidělení zbytku peněz rozhodoval český styčný úřad v Rammalláhu většinou na *ad hoc* bázi.

Na základě usnesení vlády ČR č. 91/2002 a č. 302/2004 byl mezi desítku prioritních zemí zařazen Jemen, kam měla směřovat zahraniční rozvojová spolupráce. V roce 2009 pro něj byla určena kvóta 6 % z celkové pomoci.⁴³ I když existoval program rozvojové spolupráce mezi ČR a Jemenskou republikou na období let 2006–2010 se zaměřením na vodohospodářství a energetiku, nebyl v daném roce žádný projekt realizován s ohledem i na malý zájem jemenské strany a zhoršenou bezpečnostní situací v zemi.

BLÍZKÝ VÝCHOD, STŘEDOMOŘÍ A AFGHÁNISTÁN V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Během předsednictví byla hlavní pozornost v rámci SZBP EU soustředěna na Gazu. ČR vystupovala i jako prostředník mezi EK a Izraelem. Blízkovýchodní politiku a středomořskou politiku připravovala v koordinaci s ústředím sekce vnějších vztahů

při Stálé misi ČR při EU v Bruselu, která byla vedena během předsednictví B. Fajkusovou a od poloviny roku M. Kaplanem. Konkrétní agenda byla řešena v rámci dvou pracovních skupin. Jedna skupina se zabývala Blízkým východem a Zálivem (MoG) a vedli ji D. Mič a R. Pařalová. Druhá skupina měla v kompetenci region Maghrebu a Mašreku (MaMa) a řídili ji během roku M. Janovský a R. Bordesová.

V MZV se stal hlavním koordinátorem politiky vůči Blízkému východu a Maghrebu odbor Blízkého východu a severní Afriky (BVA), který spolupracoval s ostatními pracovišti. S odborem lidských práv a transformační politiky při předkládání demarší a prohlášení v případě porušení lidských práv v oblasti. Středomořská politika spadala pod vyslanec pro barcelonský proces A. Slabého, který měl k dispozici několik zaškolených stážistů a poradce z německého MZV. Zahraničněpolitické otázky řešil odbor BVA a rozhodnutí byla schvalována politickým ředitelem. Aktivní byl vyslanec se zvláštním posláním pro energetickou bezpečnost V. Bartuška, spadající pod prvního náměstka T. Pojara, který se zabýval problematikou diverzifikace energetických zdrojů a v tomto kontextu i výstavbou plynovodu Nabucco.

Po skončení předsednictví došlo k několika zásadním změnám ve vedení blízko-východního odboru. Dosavadního ředitele odboru J. Rychtára vystřídal po skončení předsednictví ve funkci arabista a bývalý vyslanec v Číně T. Smetánka. Odbor spadl pod nového vrchního ředitele V. Grepla a náměstkyni H. Bambasovou. Vakuum nastalo i ve středomořském segmentu zahraniční politiky, když se bývalý vyslanec ministra zahraničních věcí pro Středomoří A. Slabý stal vyslancem v Tunisku a nebylo vyjasněno, zdali tento post bude po skončení předsednictví zachován. Novým koordinátorem barcelonského procesu na blízko-východním odboru po P. Koblížkovi byla jmenována v závěru roku P. Vašinová. Z personálních změn byl významný i odchod I. náměstka MZV Pojara a jeho pověření funkcí velvyslance ČR v Izraeli. Změna se měla uskutečnit v lednu 2010.

Určité rozpory bylo možné pozorovat na samém počátku předsednictví. Blízko-východní odbor trval na tom, aby ministr během prosincové návštěvy Izraele zavítal i na palestinská okupovaná území, české velvyslanectví v Izraeli to nedoporučovalo. V průběhu předsednictví byl tento rozpor překonán a návštěva byla vykonána na obou místech. Přesto i v druhém polovině roku premiér Fischer opět nespojil svoji návštěvu Izraele s pobytem na okupovaných územích; podobně jednal občas i předchozí ministr C. Svoboda. Názor, že Izrael vedl v Gaze obrannou válku byl na počátku předsednictví při mnoha příležitostech prezentován na úrovni vlády a dostal se i do tisku, ale mluvčí předsedy vlády Potužník nepochopil, že šlo o vnitřní diskusi, a prezentoval názor neprofesionálně a bez vědomí ministerstva zahraničních věcí jako oficiální postoj předsednictví. Příklad ukázal na nedostatečně vymezené, či spíše nepochopené kompetence. Za zahraniční politiku musí odpovídat vždy MZV ČR.

Dalším spor vznikl mezi místopředsdou vlády pro evropské záležitosti a MZV o způsob a míru prosazování summitu EU–Izrael. Obě instituce v zásadě souhlasily s jeho konáním na počátku předsednictví. Zvláště blízko-východní odbor po událostech v Gaze doporučoval neklást na jeho uspořádání přílišný důraz, zatímco místopředseda vlády trval na jeho realizaci, i když tento cíl předsednictví narážel na odpor nemalé části států EU a všech arabských států.

BLÍZKÝ VÝCHOD, STŘEDOMOŘÍ A AFGHÁNISTÁN V ČESKÉ ZAHRAJNÍ POLITICE V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Česká média přinášela informace o vztahu ČR k Blízkému východu hlavně v souvislosti s operací „Lité olovo“ na začátku roku 2009. Vojenská operace v pásmu Gazy byla totiž prvním a velmi obtížným úkolem, před který bylo české předsednictví EU postaveno. O krocích českých politiků vzhledem ke konfliktu se tak v médiích často diskutovalo, avšak komentáře k vojenské operaci byly často jen velmi povrchní a nezřídka i tendenční, stranící jedné ze stran sporu. Nezávislých komentářů se objevovalo relativně málo, přičemž někdy bylo možné odhadnout jejich obsah vzhledem k tomu, zda se objevily v médiu, které má spíš blíže k vládním, či naopak k posto- jům opozičním.

Druhým nejčastějším tématem byl Afghánistán, především ve vztahu k přítomnosti našich vojáků a provinčního rekonstrukčního týmu. Server *iDNES.cz* vyhodnotil válku v Afghánistánu a jaderný program Íránu jako největší hrozby roku 2009. Objevily se informace o stížnosti Amnesty International na nekontrolovatelný vývoz českých zbraní a munice do Afghánistánu bez jakýchkoli záruk na jejich nezneužití (*Britské listy*). Články v tisku byly zaměřeny na odlišné postoje levicových a pravicových politických stran k možnému navýšení počtu vojáků v Afghánistánu, jak prosazovaly USA. Opoziční názory nejvíce publikovaly *Britské listy*, *Právo* a *Haló noviny*, kdežto provládní postoje a hodnocení převažovaly v *MF Dnes*, *Hospodářských novinách* a jejich zpravodajském serveru *iHNed.cz*. Diskuse se konaly v rámci pořadů *Události*, *Otázky Václava Moravce* (Česká televize) či ve vysílání studia Radioforum (Český rozhlas). MZV ČR v květnu vyčlenilo prostředky pro neziskové organizace na projekty veřejné diplomacie, zaměřené na zvýšení povědomí o Afghánistánu a české misi.

V centru pozornosti byly i islám a česká muslimská komunita, což nebylo dáno obavou z ohrožení, ale spíše v důsledku evropeizace tématu v posledních letech. Většina médií citovala a někdy i široce komentovala výroky kardinála Vlka, odrážející obavy ze šíření islámu v Evropě, reakce na rozhodnutí muslimské obce v Brně zahájit výstavbu nové mešity; komentovala názory na plánovanou přednášku holandského antiislamisty Wilderse v Senátu PČR. Česká média většinou publikovala útržkovité, povrchní, schematické a výrazně negativní zmínky o islámu a muslimech, což spolu s malou znalostí islámu obecně pomáhalo vytvářet negativní stereotypy ve společnosti. Výzkumný projekt, financovaný Global Development Network CERGE-EI, zkoumal v letech 2008–2009 percepci islámu v ČR a na Slovensku. Odhalil poměrně vážné nedostatky ve znalostech islámu i mezi vysokoškoláky. Přesto zjistil, že dvě třetiny respondentů soudily, že věřící muslim může bez větších problémů žít v západní společnosti, a převažovaly liberální názory i na výstavbu mešit. Tolerantní názory se objevovaly u respondentů s lepšími znalostmi islámu.⁴⁴

Zájem o islám se objevoval na serverech české provenience, které většinou umožnily i diskusi o dané problematice. Některé z nich několik let varovaly před šířením islámu v Evropě, které bylo urychlováno migrací a růstem muslimské natality. Kritizovaly evropský multikulturalismus a s ním spojené evropské programy, jako např. Alianci civilizací a evropskou migrační politiku. Některé z nich se snažily dokazovat,

že islám není kompatibilní s evropskými hodnotami, založenými na křesťansko-židovském a židovském kulturním odkazu. Proti islámské imigraci vystupovaly krajně pravicové proudy (jako např. Národní strana), ale i konzervativně a nábožensky orientovaná pravice či nacionální, pravicoví sionisté. Mezi nejznámější servery patří: *www.eurabia.cz*; *www.pravdaoislam.cz*; *www.euportal.cz*. a ultrapravicový *www.narodni-strana.cz*. Naopak stoupenci levice i levicová média vykazovali větší pochopení pro kulturní diverzitu a toleranci k islámu, nebo se o dané téma nezajímali. Další servery, většinou spravované muslimy, se snažily naopak rozptýlovat obavy z islámu a měly zájem o integraci muslimů v majoritní společnosti. Většinou se vyhýbaly konfliktním tématům. Mezi nejznámější patří: *www.bezcenzury.org*; *www.mesita.cz*; *svaz-muslim.cz*. Munib Hasan ar-Ráwí, představitel Muslimské nadace v Brně, který byl v roce 2009 zvolen i do čela české muslimské obce, se deklaroval jako zastánce integrity muslimů do české společnosti, který bude usilovat o seznamování souvěrců s místními zvyky.⁴⁵

ZÁVĚR

Postoje Topolánkovy vlády k danému regionu byly poprvé konfrontovány s celoevropskými přístupy, formulovanými v rámci SZBP, i se zájmy jednotlivých evropských zemí. Termín „vyvážená politika ve vztahu k Blízkému východu“ byl skloňován všemi vládami od roku 1993 a byl využíván především jako prostředek k udržení dobrých vztahů s izraelskou i s arabskou stranou. To se dařilo v období mírového procesu a méně v období konfrontace (tj. od roku 2001). Středo-pravicová vláda chápala tímto termínem většinou ekonomickou či humanitární pomoc pro palestinskou samosprávu a plnou politickou, strategickou podporu Izraeli na všech úrovních (EU, NATO, OSN), zvláště v jeho boji s palestinským, islamistickým terorismem. Izraelský útok proti Gaze, který způsobil neobvykle vysoký počet civilních obětí, změnil postoje EU i jednotlivých členských států, které byly před zásahem vcelku vstřícné k možnosti uspořádat summit EU–Izrael, ale poté vnímaly jeho prosazování českou diplomacií negativně. Hodnocení izraelského zásahu jako obranného aktu českým předsednictvím, i když bylo vzápětí dementováno, bylo vysoce negativně vnímáno jak na úrovni EU, tak na úrovni arabských zemí a vrhlo stín na českou deklarovanou vyváženou politiku. Ukázalo se, že Topolánkově vládě chyběla zahraničněpolitická koncepce, jež by zahrnuje i blízkovýchodní a středomořskou problematiku a byla kompatibilní s hlavním proudem, zahrnujícím SZBP EU, a s postoji Evropské komise. Průběžné *ad hoc* konzultace s izraelskými a jinými partnery v tomto případě nemohly přinést pozitivní výsledek, protože v období konfrontace, kdy chyběl dialog, převažovaly jednostranné akce, neakceptovatelné druhou stranou konfliktu. Události v Gaze ovlivnily rozhodujícím způsobem průběh našeho předsednictví a fungování institucí euro-středomořského partnerství. Neúčast jihoevropských států (Španělsko, Francie, Itálie) na květnovém pražském summitu projektu Východního partnerství prokázala v praxi, jak důležitá je jižní, středomořská dimenze evropské sousedské politiky, protože pařížského summitu v roce 2008, během něhož byla vyhlášena Unie pro Středo-

moří, se zúčastnily všechny evropské státy na vysoké úrovni.

České předsednictví zvládlo dobře povinnou část agendy, jako bylo řízení a příprava zasedání Rad přidružení, jednání o rámcové dohodě s Libyí a diskuse o vztazích EU–Sýrie aj. Dobrá byla souhra mezi oběma pracovními skupinami při české misi v Bruselu a MZV. Problémy byly naopak v součinnosti předsednictví a GS Rady, která mnohdy rozhodla bez konzultací s českou stranou. Události kolem iránské krize prokázaly nedostatečnou kooperaci jednotlivých odborů MZV ČR, nevyjasněnost jejich kompetencí, nejednoznačné pokyny z ústředí. Nejvíce byl kritizován nevyvážený postoj ČR k blízkovýchodnímu konfliktu, dvojí standardy při hodnocení lidských práv a terorismu, nedostatečná aktivita během iránské povolební krize. Nepodařilo se ani svolat summit EU–Izrael, který se měl stát jednou z hlavních aktivit českého předsednictví, protože většina zemí EU, s ohledem na reakce arabského, islámského světa, se stavěla k iniciativě záporně. Realizace projektu Nabucco, prosazovaného ČR i Polskem, uvízla v mrtvém bodě, což bylo dáno celkovou regionální situací i dlouhodobým postojem Ruska i klíčových států EU.

Politické vztahy ČR s Íránem byly na velmi nízké úrovni a nedošlo k plánovanému oboustrannému jmenování velvyslanců. Írán velmi těžko snášel perské vysílání Radia Fardá z Prahy i pravidelnou kritiku porušování lidských práv českým předsednictvím. Rozvoj zaznamenaly ekonomické vztahy poté, co Írán zrušil omezení obchodu s ČR.

Druhá polovina roku byla ve znamení Fischerovy úřednické vlády, která se prezentovala jako neideologická, nepolitická. Chtěla vykonávat realistickou, konsenzuální zahraniční politiku, projednávanou předem s hlavními výkonnými a legislativními centry moci, s politickými stranami a také podle možností i s občanskou společností. Byla zaměřena na řešení především ekonomických, fiskálních, sociálních problémů. Blízkovýchodní, středomořská zahraniční politika byla na okraji zájmu, pokud nesouvisela bezprostředně s vnitřní bezpečností, jak ukázala premiérova cesta do Izraele.⁴⁶ Ten se během cesty důsledně vyhýbal projednávání politických témat.

Opačný trend byl patrný v oblasti ekonomické spolupráce, protože rok 2009 byl především v oblasti obchodu velice úspěšný a možná že odstartoval období zvýšeného zájmu českých podniků o tento opomíjený region. Čeští exportéři našli v Alžírsku, Iráku a Íránu, s nimiž obchod v minulosti spíše stagnoval, nové trhy.

Poznámky

- ¹ *Perspektivy účasti ČR na stabilizaci Afghánistánu 2010–2012*. MZV ČR, Praha, listopad 2009. On-line: (www.mzv.cz/public/df/c1/83/449626_314519_Strategie_pro_Afghanistan.pdf).
- ² *Výroční zpráva ÚOOZ za rok 2008*, Praha 2009. On-line: (www.bezpecnost.estranky.cz).
- ³ *EU bude muset pracovat s každou vládou, řekl Vondra o Netanjahuovi*. Česká tisková kancelář, 23. 2. 2009.
- ⁴ Anne Penketh: *Time to Remove Hamas from Terror List*. The Independent, 19. 2. 2009. On-line: (www.ouraim.blogspot.com).

- ⁵ O'Donell, Clara Maria: *The EU's approach to Israel and the Palestinians: A move in the right direction*. FRIDE, Policy Brief, No. 13, červen 2009.
- ⁶ Michal Kořan a kol: *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009, s. 252–253.
- ⁷ EU vyškrtla iránskou opoziční skupinu ze seznamu teroristů. Česká tisková kancelář, 26. 1. 2009.
- ⁸ Paroubkův dopis Havlovi. On-line: (www.cssd.cz).
- ⁹ Vítězství lidu, slaví konec radaru Paroubek. Ohrožení, varuje Topolánek. iDNES.cz, 17. 9. 2009.
- ¹⁰ Dokument Víze 2020. ODS. On-line: (www.vize2020.cz/dokument).
- ¹¹ Zaorálek, Lubomír: *Oranžová kniha zahraniční politiky*. Praha, červen 2009.
- ¹² Výroční zpráva BIS za rok 2008, 31. 8. 2008. On-line: (www.bis.cz/n/2009-08-31-vyrocní-zprava-2008.html#1).
- ¹³ Čeští vojáci v zahraničí zůstanou, Sněmovna schválila plán misi. iDNES, 4. 2. 2009. On-line: (zpravy.idnes.cz/cesti-vojaci-v-zahranici-zustanou-snemovna-schvalila-plan-misi-psj-domaci.asp?c=A090204094407).
- ¹⁴ Vláda chystá koncepci mise v Afghánistánu, asi se vrátí nemocnice. On-line: (www.radio.cz/cz/zpravy).
- ¹⁵ Perspektivy účasti České republiky na stabilizaci Afghánistánu 2010–2012. MZV ČR, Praha, listopad 2009.
- ¹⁶ Zaorálek, Lubomír: op. cit.
- ¹⁷ Programové cíle KSČM. On-line: (www.kscm.zlin.cz/menu02.html).
- ¹⁸ Víze 2020. Občanská demokratická strana. On-line: (www.vize2020.cz/dokument).
- ¹⁹ Šulc, František: *Mise ano, ale ne v Afghánistánu*. Lidové noviny, 22. 7. 2009.
- ²⁰ Hamáček, Jan: *Nesnadný úkol*. ČSSD, 19. 1. 2009. On-line: (www.cssd.cz/news/zezahranici-nesnadny-ukol).
- ²¹ O'Donell, Clara Maria: op. cit.
- ²² 114 hlasů pro, 18 proti (ČR, Slovensko, USA, Kanada, Austrálie, Německo, Maďarsko, Itálie, Izrael, Nizozemsko, Polsko, Marshallovy ostrovy, Mikronésie, Nauru, Palau, Panama, Makedonie, Ukrajina), 44 se zdrželo hlasování. *FM: UNGA vote shows Israel has moral majority*. The Jerusalem Post, 6. 11. 2009.
- ²³ OSN podpořila Goldstoneovu zprávu, Česká republika hlasovala proti. Econnect, 6. 11. 2009. On-line: (zpravodajstvi.ecn.cz/?x=2204524).
- ²⁴ Viz postoje ministra zahraničních věcí J. Kohouta na stránkách MZV ČR. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/clanky_a_projevy_ministra_kohouta_2009/x2009_06_25_situace_v_zidovskych_osadach_na_uzemi_zapadne_od_jordanu.html).
- ²⁵ Výroční zpráva BIS za rok 2008, op. cit.
- ²⁶ Islám dobývá Evropu – říká kardinál Vlk. Atlantka. On-line: (www.atlantka.net/index.php?text=416-islam-dobyva-evropu-rika-kardinal-vlk).
- ²⁷ Imigranti v ČR – jsou přínosem a nebo zátěží. Socio.web. On-line: (www.socioweb.cz).
- ²⁸ Židovské listy, redakční blog, 25. 1. 2010. On-line: (zidovskelisty.cz/1001).
- ²⁹ Problematika extremismu na území ČR v roce 2009. Ministerstvo vnitra ČR. On-line: (www.mvcr.cz/soubor/extrem-leden-zaří-2009.pdf.aspx).
- ³⁰ Rada Evropské unie 11249/2/08, Brusel, 25. 6. 2008.
- ³¹ Topolánek, Mirek: *Předsednictví EU v srdci Evropy*. Projev v plénu Evropského parlamentu, 14. 1. 2009. Vláda ČR. On-line: (www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/premier/vyznamne-projevy/m-topolánek--predsednictvi-eu-v-srdci-evropy--projev-v-plenu-ep--14-ledna-2009--51999/).
- ³² Prohlášení předsednictví EU k prezidentským volbám v Íránu. On-line: (www.eu2009.cz/en/news-and-documents/cfsp-statements/*kopie-1:-eu-presidency-statement-concerning-the-iranian-presidential-elections-25214).
- ³³ *České předsednictví a lidská práva*. Amnesty International, Česká republika. On-line: (www.amnesty.cz/zpravy/Ceske-predsednictvi-EU-a-lidska-prava/).
- ³⁴ *Working together*. The ENPI eBulletin, 6. 2. 2009. On-line: (www.ediweb.be/europeaid/forms/newsletterArchive.asp?idNewsletter=165).

- ³⁵ *Předsednictví EU chápe izraelskou akci jako obrannou*. Česká tisková kancelář, 3. 1. 2009.
- ³⁶ *Schwarzenberg: Výjádření ke Gaze chyba, ale ne důvod k omluvě*. Česká tisková kancelář, 4. 1. 2009.
- ³⁷ *Viz Spektrum*, časopis Svazu průmyslu a dopravy ČR, 2009/6, s. 13.
- ³⁸ *Dohoda s Íránem nevážne na Ministerstvu financí*. Reakce MF ČR. On-line: (www.mfcr.cz/cps/rde/xsl/nepresnosti_v_mediich_49154.html).
- ³⁹ Žižka, Jan: *Český vývoz do Íránu raketově roste*. E15, 31. 7. 2009.
- ⁴⁰ *Poslanci podpořili zrušení zákazu dodávek pro Búšehr*. Česká tisková kancelář, 5. 11. 2009.
- ⁴¹ *Topolánek: Velké státy nám vrážejí dýku do zad*. Euroactiv.cz. On-line: (www.euroactiv.cz/energetika/clanek/topolánek-velke-staty-nam-vrazeji-dyku-do-zad-006812).
- ⁴² *Topolánek: Southern Corridor should be modern Silk Road*. EU209.cz, 8. 5. 2009. On-line: (www.eu209.cz).
- ⁴³ *Plán zahraniční rozvojové spolupráce ČR na rok 2009*. BusinessInfo.cz. On-line: (www.businessinfo.cz/cz/clanek/rozvojova-spoluprac-cr).
- ⁴⁴ Novotný, Josef–Polonský, Filip: *Islamofobie a ignorance*. Vesmír, 12/2009.
- ⁴⁵ Borufka, Sarah: *Proposed Brno mosque sheds light on religious divisions*. Prague Post, 5. 8. 2009. On-line: (www.praguepost.com/news).
- ⁴⁶ *Programové prohlášení přechodné vlády Jana Fischera*. On-line: (www.halonoviny.cz/index.php?id=79308).

Kapitola 13

Česká zahraniční politika na Dálném východě

Rudolf Fürst

DÁLŇNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRAŇIČNÍ POLITICE: POLITICKÝ KONTEXT A VÝCHODISKA

Do oblasti Dálného východu (DV) – zahrnující Čínu, Japonsko, Korejskou lidově demokratickou republiku (KLDR) a Korejskou republiku – je v návaznosti na předchozí dvě vydání této publikace vřazeno Mongolsko a Vietnam. Česká zahraniční politika tradičně na DV žádné specifické politické cíle nemá, hlavním motivem rozvoje bilaterálních a multilaterálních vztahů s těmito státy je především hospodářská perspektiva v obchodě a v investicích. V tomto směru se český přístup ustálil a i přes mediální střety politických stran existuje dlouhodobě shoda. Česká politika je tak ve vztazích s DV zařaditelná do evropského hlavního proudu, což lze v návaznosti na kontext následujícího textu považovat za pozitivní jev.

Na explicitně vyjádřené strategii ČR vůči této části Asie se v roce 2008 nic nezměnilo, přetrvává velmi obecný a relativně málo specifikovaný rámec strategických dokumentů. V individuálním případě jsou v dokumentu MPO (*Exportní strategie České republiky pro období 2006–2010*)¹ vytipovány jako prioritní země v této části Asie jen ČLR a Vietnam (kromě Indie v jižní Asii). Tento dokument prošel aktualizací v roce 2009, ve které v Radě pro obchod a investice, sdružující MPO a podnikatelské organizace, z vytipovaných preferovaných zemí vypadlo Mongolsko.² Pro české exporty (včetně celé EU) je DV tradičně obtížná destinace, a proto je státní podpora investorů na DV o to více žádoucí. Kromě toho v oblasti investic představuje DV rostoucí příležitost, jak naznačují níže uvedené příklady. Průběžná aktualizace exportní strategie ve srovnání s nízkou mírou definování politických strategických cílů na DV zřetelně dokumentuje předstih ekonomických témat nad politikou.

Rámec politické agendy se státy DV v roce 2009 výrazně ovlivnilo české předsednictví v Radě EU. V bilaterálních kontaktech pak aktivní agenda s ČLR, která doznávala po roce 2005, kdy do ČR poprvé v historii zavítal předseda čínské vlády, ve

sledovaném roce viditelně zpomalila. Tento vývoj lze chápat jako výsledek vytrvalé české aktivity pozvednout v předchozích letech vztahy s Pekingem na vyšší úroveň, a na druhé straně jako odraz reálných možností, zrcadlených v postoji ČLR, která jako silnější partner určuje vývoj a která, jak se zdá, po roce 2005 shledala míru politických kontaktů s Prahou za dostačující. Kvůli odřeknutí plánovaného summitu EU–ČLR v Lyonu 2008 v době francouzského předsednictví se nakonec summit neočekávaně odehrál v náhradním termínu v Praze v květnu 2009. Pro českou diplomacii tak představoval rok 2009 vzácnou příležitost stanout jako předsedající stát v čele EU, a nebývalou měrou tak zvýšit svou mezinárodní prestiž. ČR tuto roli sehrála především díky pořadatelským summitům EU se třemi partnerskými státy (Čínou, Japonskem a Jižní Koreou), které lze na DV považovat pro české zájmy za klíčové. Tento fakt zasluhuje pozornost vzhledem ke kulturním specifikům zemí DV a jejich tradičně silnému smyslu pro společenskou hierarchii, přenášenou i do mezinárodních vztahů, v důsledku které by ČR mimo kontext celé EU působila nevýrazně.

DÁLŇNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRAŇIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

Multilaterální rovina

Vlivem českého předsednictví v Radě EU nabyla agenda se státy DV výrazně větší multilaterální podoby než obvykle. Česká republika v roli předsedající země společně s vrcholnými institucemi EU vedla tři důležité summity s asijskými partnery: s Čínou, s Jižní Koreou a s Japonskem. Toto nebývalé vyzdvižení multilaterální roviny je novou zkušeností, vynucenou okolnostmi.

Summit EU–ČLR se v Praze (20. května) uskutečnil jako náhrada za původně plánovanou schůzku v Lyonu v době francouzského předsednictví, která byla z popudu Číny zrušena na protest proti setkání prezidenta Sarkozyho s dalajlamou v Polsku. Českou stranu na pražském summitu reprezentoval prezident Václav Klaus. Zahraniční média hodnotila průběh a výsledek 11. summitu ve znamení smířlivé atmosféry,³ na rozdíl od summitů předešlých, ve kterých od roku 2006 narůstala tendence vzájemných rozepří mezi EU a ČLR. K hlavním tématům rozsáhlé agendy patřilo kromě obvyklých obtížných položek (zejména obchodní deficit EU, ochrana intelektuálního vlastnictví, kurz čínské měny /RMB/, lidská práva, mezinárodní politika /Barma, Severní Korea, Írán/, udělení Statutu tržní ekonomiky požadované ČLR) i řešení finanční a ekonomické krize a globálních klimatických změn. Konkrétním výstupem summitu bylo podepsání řady smluv ekonomického a vědecko-technického charakteru, které byly předjednány v předchozím období.⁴ Za pozoruhodný doprovodný detail lze považovat výjimečné vyvěšení vlajky EU před Pražským hradem v době summitu.⁵

Také na summitu EU s Japonskem v Praze (4. května) reprezentoval českou vládu prezident Klaus. Náplň agendy se podobala summitu EU s Čínou v důrazu na globální ekonomická témata a problematiku globálního oteplování a snižování emisí. Japonská strana ve spolupráci s EU připravovala nový dokument o snižování emisí, který má nahradit dosavadní Kjótský protokol.⁶

Důležitým ekonomickým tématům se věnoval i další summit EU–Korejská republika (KR) v Soulu (23. května); i zde českou stranu zastupoval prezident Klaus. Hlavním bodem jednání byla otázka připravované Dohody o volném obchodě mezi EU a KR. Příprava tohoto důležitého dokumentu trvala již dva roky, ale ani na summitu ještě nedošlo k závěrečné dohodě.⁷ Politickým tématům dominovala bezpečnostní krize kvůli obnovení severokorejského jaderného programu a dalšího testu balistické rakety.⁸

Role předsedajícího státu EU v průběhu tří summitů s ČLR, Japonskem a KR byla na hranici možností kapacity malé země a vlastní vklad nad úroveň organizační a moderátorské role se neprojevil. V případě summitu s ČLR lze roli ČR považovat za příspěvek k uklidnění atmosféry po francouzsko-čínském rozkolu. Česká pozice držela politiku hlavního proudu v EU, od níž se později (po předsednictví Švédska) počátkem roku 2010 výrazně odklonilo předsedající Španělsko, které vyšlo vstříc ČLR ke zrušení zbrojního embarga EU k udělení statutu tržní ekonomiky (MES).

Také v případě summitů EU s Japonskem a Jižní Koreou není česká role na úrovni moderátora bez vlastního výrazného vkladu neúspěchem. To, že se prezident Klaus zdržel aktivního vstupu do agendy ekologie a klimatických změn, alespoň nesnížilo vážnost role Prahy, v případě nedosažení *Dohody o volném obchodu EU–KR* sehrály roli konkurenční motivy v oblasti automobilového průmyslu, které se týkají významných evropských výrobců, zejména německých.⁹ Pozice ČR jako vyjednavatele byla tímto neúměrně ztížena a jednání pokračovalo dále po summitu až k uzavření dohody v říjnu 2009.¹⁰

Na předchozí, 7. summit Asijsko-evropského setkání (ASEM), konaný v říjnu 2008 v Pekingu, vyslala ČR pouze místopředsedu vlády pro evropské záležitosti Alexandra Vondru, kdežto zúčastněné státy byly reprezentovány hlavami států a vlád. Summity ASEM se konají po dvou letech, a v mezidobí v roce 2009 měla ČR příležitost napravit dojem alespoň v roli předsedajícího státu EU na alternující platformě (též po dvou letech) setkání ministrů zahraničních věcí EU–ASEAN v Phnom Penhu, kde ČR a EU zastupoval ministr Jan Kohout.¹¹ Příklad summitů EU–Japonsko, EU–Jižní Korea a EU–ASEAN ilustruje rutinní význam úřednické složky agendy na úkor role politických špiček, které se v ČR mohou náhle vyměnit a v časové tísní pak zastávají spíše reprezentativní roli moderátora, jenž převzal kompletní přípravu od svých předchůdců. Změnu na postu ministra zahraničních věcí v souvislosti s pádem vlády Mirka Topolánka tak lze s ohledem na průběh rutinní agendy považovat za zcela plynulou, bez narušení kontinuity.

Bilaterální agenda

Pro české bilaterální vztahy se státy DV byl v roce 2009 příznačný souběh s agendou evropského předsednictví, který vedl k akceleraci kontaktů s klíčovými státy – s ČLR, s Japonskem a s Jižní Koreou. To je případ pracovního setkání premiérů Topolánka a Wen Ťia-paa v Bruselu, kde byl dohodnut náhradní termín summitu EU–ČLR v Praze, předjednaného předsedou EK J. Barrosem a předsedou vlády ČLR Wenem.¹²

Konání summitu EU–ČLR v Praze v Praze 20. května bylo příležitostí pro vedlejší setkání předsedy vlády ČLR Wen Ťia-paa s prezidentem Klausem. Šlo již o dru-

hou návštěvu premiéra Wena v ČR v bilaterálních vztazích vůbec, po historicky první v roce 2005, navíc v roce 60. výročí navázání diplomatických styků s ČLR. Konkrétní výsledky jednání však zůstaly daleko za významem euro-čínského summitu a představovaly rutinní jednání o hospodářských vztazích a spolupráci v oblasti technologického rozvoje. Atmosféru doprovázely demonstrace před zastupitelským úřadem ČLR v Praze, výzvy Strany zelených a nevládních organizací (Amnesty International, Fa-lun-kung) o zařazení tematiky lidských práv na program.¹³ Prezident Klaus tematiku lidských práv v zásadě neodmítl a přislíbil její nastolení na pořad jednání, jakým způsobem se tak skutečně stalo, však nelze z českého zpravodajského servisu vůbec vyčíst.

Také summit EU–Japonsko byl příležitostí pro bilaterální setkání na úrovni premiérů Taró Aso vs. Topolánek v Praze (3.–4. května). V česko-japonské agendě se kromě tradičně významných japonských investic otevírá cesta ke spolupráci v oblasti vědy a výzkumu v oboru ekologie a šetření energie. V česko-japonských hospodářských vztazích existuje nepoměr v investicích i v obchodě. Jak bylo během setkání konstatováno, česká strana se pozastavuje nad ochrannou politikou japonských partnerů.¹⁴ Vzhledem k tradiční ochranné politice všech států DV, a typicky Japonska, je ČR ve stejně obtížné situaci jako celá EU (i ostatní partneři na světě), s minimálními šancemi na korekci tohoto stavu individuální cestou mimo evropské integrační seskupení.

V rámci environmentálních projektů se Japonsko stalo významnou zemí obchodující s ČR s emisními povolenkami. Prodej emisních kreditů Japonsku za 10 mld. Kč předem vyjednal ministr životního prostředí Martin Bursík v Tokiu v březnu téhož roku. Tyto finanční prostředky jsou v ČR určeny pro financování ekologických projektů.¹⁵ V souvislosti s česko-japonskou agendou stojí za zmínku ukončení sporu s bankou Nomura, jež přešlo do sféry vnitropolitických záležitostí ČR. Levicová opozice urgovala zveřejnění tajné dohody o vypořádání s Nomurou ohledně sporných pohledávek zkrachovalé banky IPB, kterou s japonskou stranou uzavřel bývalý ministr financí Miroslav Kalousek.¹⁶

Do Prahy zavítal 21. dubna premiér Korejské republiky Han Sung-su. Během jeho setkání s českým předsedou vlády se konala jednání o euro-korejském summitu v Soulu a v bilaterální agendě došlo k podpisu *Dohody o hospodářské spolupráci*. Tento dokument je nezbytný pro stanovení pevných pravidel bilaterálních hospodářských vztahů. Na dohodu bude navazovat zřízení společné komise, která se bude zabývat konkrétními formami spolupráce v oblasti výzkumu a vývoje informačních technologií, obnovitelných zdrojů a nanotechnologií. V jednání je také nová dohoda o ochraně investic. V ČR působí již zhruba 20 korejských firem, z nichž největší je Hyundai v Nošovicích, která hodlá nadále rozšiřovat výrobu v rámci své globální strategie.¹⁷ Největším strategickým přínosem by se však měla stát Zóna volného obchodu EU a KR, která otevře korejský trh snížením celních tarifů. Větší otevření evropského trhu pro korejské automobily nesnižuje strategickou pozici české filie kolosu Hyundai v Nošovicích, vyrábějící uvnitř eurozóny s úsporou na clech, dopravním a pracovních nákladech.

Výčet hlavních bilaterálních událostí zahrnuje také krátkou cestu premiéra Jana Fischera do Hongkongu a Macaa (4.–6. září) s doprovodem představitelů Hospodář-

ské komory ČR na jednání s místními vrcholnými politiky, šéfy exekutivy Donaldem Tsangem (Hongkong) a Edmundem Ho (Macao), a se zástupci podnikatelských, finančních a obchodních kruhů. Tyto dvě administrativní oblasti v rámci ČLR představují vzhledem k akumulaci obchodních, finančních a investičních aktivit perspektivního partnera. Rutinní ráz návštěvy byl dán podpisem dvou dříve předjednaných dokumentů o hospodářské spolupráci.¹⁸

Hospodářská rovina vztahů ČR s Dálným východem

Státy Dálného východu jsou tradičně atraktivní svým potenciálem pro hospodářskou spolupráci a současně také typické svým postavením obtížných destinací pro vlastní investice a exporty ČR. Nízká hladina přímých zahraničních investic do těchto zemí stejně jako pasivní obchodní salda proto nejsou překvapením. Výsledky českého exportu do zemí DV jsou tradičně chabé, s přihlédnutím ke globální celosvětové recesi tím spíše nepřekvapil stále nízký procentuální podíl na celkovém českém vývozu: ČLR 0,6 % (o 0,1 % více než v roce 2008), Japonsko 0,3 %, Jižní Korea 0,2 %, Vietnam 0,0 %, Tchaj-wan 0,0%. Deficit obchodu s Čínou, představující meziročně 173,9 mld. Kč, je nadále znepokojivý, v roce 2009 alespoň zpomalil jeho nárůst.¹⁹

V důsledku globální hospodářské krize řada korejských a japonských firem reagovala v ČR omezením výroby a dokonce i propouštěním pracovníků. Do obtíží se dostalo několik japonských podniků v českých průmyslových zónách Triangle u Žatce a v Brně. V žateckém Triangle působící firma IPS Alpha Technology Europe, výrobce plochých obrazovek LCD, omezila výrobu a ve stejné zóně působící Hitachi Home Electronics ukončila činnost. Hitachi byla následně převzata na stejném místě existující firmou Panasonic ALC Networks Czech.²⁰ Zkrachovalý brněnský Ohmori Technos přešel do vlastnictví v téže zóně podnikající firmy Daikin Devices.²¹ Výsledným efektem je tedy spíše přeskupení japonských podniků než jejich opouštění ČR.

Podobně se pokles poptávky v důsledku krize dotkl korejských podniků. Firma Hyundai v Nošovicích byla od počátku roku nucena omezovat výrobu a propouštět zaměstnance. Tato opatření byla však jen krátkodobá, protože již v únoru byl obnoven plný provoz.²² Příznivý vliv tzv. šrotového v Evropě pak přispěl k tomu, že v průběhu roku Hyundai ještě dále navyšoval výrobu a pokračoval ve strategickém přesunu výroby do filiálek blíže k EU.²³ Akcelerující investiční činnost jihokorejských firem pokračuje odkoupením plzeňské Škoda Power korejskou firmou Doosan Group od mateřské firmy Škoda Holding za odhadovanou částku 11,5 mld. Kč.²⁴ O zájmu korejských investorů svědčí také vstup společnosti Korea Hydro & Nuclear Power (KHNP) do veřejné soutěže na výstavbu atomové elektrárny v Čechách.²⁵ Zájem čínských investorů, mapujících situaci v ČR v druhé polovině roku (viz výše), se zdá kopírovat trend ve strategii Japonska a Jižní Koreje (dříve též Tchaj-wanu), které pro své evropské investiční cíle našly v ČR významnou zemi.

Rok 2009 představoval průlom i v doposud nepřilíš úspěšných hospodářských kontaktech s ČLR, kdy Škoda JS Plzeň získala zakázku pro dodávku vnitřku atomového reaktoru, stavěného konsorciem čínských a francouzských firem v elektrárně Tchaj-čan v provincii Kuang-tung.²⁶ Výrazným úspěchem je také navýšení prodeje o polovinu u automobilů Škoda Volkswagen, vyráběných v Šanghaji, a také uvedení

nového modelu Superb, jenž doplní předchozí typ Škoda Octavia, který se už na čínském trhu prodává.²⁷ V roce 2009 výroba vozů Škoda v ČR klesala, ale vzestup prodeje v Číně představuje druhý největší trh na světě. Výroba a prodej škodovek v ČLR se v daném roce nakonec zdvojnásobily.²⁸

Česká investiční činnost v Číně je reprezentována stále více firmami v oblasti ne-movitostí a finančních služeb. Česká realitní společnost ECM odprodala část svých podílů (23 %) v projektech komerčních budov ECMall a Metropolis Tower v Pekingu čínským spoluvlastníkům, avšak zůstává nadále významným akcionářem. Současně se pro další operace v ČLR spojila s finanční skupinou PPF a vystupují jako společný holding.²⁹ Skupina PPF, která již v Číně působí (viz předešlá vydání ročenky *Česká zahraniční politika*), nově expanduje také do Vietnamu, kde v březnu 2009 otevřela v Hočiminově Městě svou reprezentativní kancelář.³⁰

V souhrnu lze hodnotit trend hospodářských kontaktů ČR se státy DV a Vietnamem jako velmi úspěšný, zejména v kontextu globální hospodářské recese. ČR se dlouhodobě prosazuje jako země pro asijské investory a exportéry velmi perspektivní.

DÁLNY VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

České předsednictví v Radě EU dodalo Praze ve vztahu k asijským partnerům vzácnou příležitost posílit svou diplomatickou prestiž. Vzhledem k tradičně silnému smyslu východoasijských zemí pro hierarchii a autoritu státu nemohl rozpad české vládní koalice v době předsednictví vyvolat příznivý dojem. Předpokládané obavy, že by prezident Klaus mohl během řízení summitů EU–ČLR, EU–Japonsko a EU–Korejská republika dát průchod svým vizím v oboru klimatologie a environmentální tematiky, se nenaplnily. Tato tematika je ve všech třech asijských zemích předmětem seriózního zájmu akademického světa i politických elit (tedy již dokonce i v ČLR), navíc podepřeného expertním zázemím nad úroveň možností ČR. Nelze však konstatovat, že by úsilí české diplomacie, která přípravu summitů pečlivě zajistila, bylo zneváženo činností českých politických špiček.

Vláda svou úlohu byla v bilaterálních kontaktech plnila kontinuálně a s rutinou. Rok 2009 po předchozích kontroverzích v souvislosti s konáním olympijských her v Pekingu nepřinesl další podobné komplikace, naopak přípravy na Expo v Šanghaji a příznivý vývoj ekonomických kontaktů lze považovat za pokračování příznivého trendu v česko-čínských vztazích. Kontakty s Korejskou republikou a s Japonskem jsou tradičně velmi dobré a stále na vzestupu. Bohužel kolaps české vízové agendy s Vietnamem, způsobený evidentně selháním Ministerstva zahraničních věcí ČR, v roce 2009 pokračoval.

Pro představitele českých zastupitelských úřadů v době předsednictví představovaly organizační přípravy summitů, mezinárodních jednání a reprezentativních kulturních akcí velkou organizační zátěž, která se však dle českého velvyslance v Pekingu setkala s příznivou odezvou většiny členských států EU i u hostitelské země.³¹ Doba předsednictví také posílila rutinní vazby mezi českou misí v Bruselu

a asijským teritoriálním odborem a zastupitelskými úřady v Číně, Jižní Koreji a v Japonsku.

Český parlament v roce 2009 ve východoasijské agendě nebyl příliš nápadný, s výjimkou další tibetské kontroverze v době březnového festivalu *Vlajka pro Tibet*. Aktivní role se chopily Strana zelených (SZ) a parlamentní Skupina přátel Tibetu, jejíž členové vyvěsili z okna budovy Poslanecké sněmovny PČR tibetskou vlajku, současně byla v prostorách sněmovny umístěna výstava fotografií s tibetskou tematikou. Zasluhou ministrů za SZ se tibetská vlajka ocitla také před budovami dvou ministerstev – Ministerstva životního prostředí ČR a na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Demonstrací před ZÚ ČLR se zúčastnili senátor Štětina, ministr Buršík a poslankyně Jacques (všichni SZ).³²

Na podporu lidských práv v Tibetu se zásluhou sílícího vlivu neziskových organizací a individuálních aktivistů také stále větší měrou podílejí městská a obecní zastupitelstva ve spolupráci se školami, uměleckými a filmovými kluby, čajovny atd. Významnou událostí, dokazující stabilně silnou českou podporu lidských práv v Číně, bylo udělení ceny *Homo Homini*. Václav Havel ji předal 11. března v Praze čínským signatářům Charty 2008, kteří v zastoupení přijali cenu udělenou literárnímu vědci a aktivistovi Liou Siao-po. Tohoto aktu se na festivalu *Jeden svět*, pořádaném organizací Člověk v tísni, zúčastnil i ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg. Tři čínští signatáři, Mo Šao-pching, Sü Jou-jü a Cchuej Wej-ping, také vystoupili v diskusi na půdě Univerzity Karlovy,³³ kde díky Ústavu Dálného východu pokračuje tradice dobrých kontaktů s čínskými exilovými disidenty a politicky nekonformními čínskými vzdělanci. Liou Siao-po byl v prosinci 2009 po svém uvěznění následně odsouzen na 13 let vězení za účast na formulaci a organizaci vydání Charty 2008. Česká Charta 77 počátkem následujícího roku solidárně navrhla pro Chartu 2008 a Liou Siao-poa kandidaturu na Nobelovu cenu za mír.³⁴

Tibetský dalajlama opět (už po osmé) zavítal do Prahy, tentokrát přijal pozvání na podzimní konferenci Forum 2000, kde se za protestů čínské ambasády objevila i ujgurská aktivistka Rebíja Kadírová, reprezentující exilový Světový kongres Ujgurů, sídlící v USA. Stížnost zastupitelského úřadu ČLR, předanou na MZV, česká strana odmítla s poukazem na soukromý ráz mezinárodní konference.³⁵ Praha je k tibetskému exilu a čínskému disentu tradičně vstřícná. Téma lidských práv v Číně je v české společnosti trvale velmi populární a mobilizující, o čemž svědčí zájem veřejnosti v předchozím roce v souvislosti s olympijskými hrami v Pekingu a s vypuknutím nepokojů v Tibetu. Nepřekvapí proto, že kromě neodmyslitelného setkání s bývalým prezidentem Havlem byl tentokrát dalajlama na „soukromé úrovni“ přijat také předsedou vlády Fischerem, podobně jako minulý rok premiérem Topolánkem v Kramářově vile.³⁶

ČESKÁ ZARHANIČNÍ POLITIKA V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Česká média události na Dálném východě a agendu ČR se zeměmi DV vnímají jen okrajově a dle zažitých stereotypů. Summit EU s ČLR v Praze v době českého předsednictví byl pojat stručně a bezvýrazně, s převažujícím důrazem na tematiku lidských

práv. Úloha ČR coby předsedajícího státu na dalších dvou summitech EU, s Korejskou republikou a Japonskem, byla z hlediska povědomí těchto zemí o ČR dalším stupněm k posílení již tak rozvinutých hospodářských vazeb. S odstupem se zdá, že tento náskok vyvolal také pomalu narůstající zájem Číny. Česká média, zaujatá svými stereotypy, však tento moment příliš nereflektovala. Příznačně zkratkovitě pak koncem roku reagoval server *Aktuálně.cz* na rostoucí pozornost čínských investorů věnovanou ČR alarmující rétorikou o tajnostech, skupování českých firem a expanzi.³⁷

O poznání zajímavější roli sehrála média v reflexi pokračujících obtíží imigrační politiky a následné vlny ztráty zaměstnání asijských pracovníků, kteří přijeli do ČR v době konjunktury z Vietnamu a Mongolska. Nezávládnutá vízová agenda ve Vietnamu a pokračující kompromitace českého zastupitelského úřadu v Hanoji byla odhalena v tisku a v televizní investigativní žurnalistice, která umožnila prezentaci osobních svědectví vietnamských žadatelů o víza a propuštěných dělníků v důsledku hospodářské krize. Média odkryla závažnou situaci asijských pracovníků, způsobenou jejich vykořisťováním a oklamáváním personálními agenturami, které zcela ovládly systém nábory a distribuce pracovních sil za pasivní asistence českých vládních institucí.³⁸ ČR na konci roku 2008 přestala vydávat do ČR víza a ministerstvo vnitra z popudu ministra Langerera na jaře 2009 zahájilo projekt Dobrovolných návratů cizinců do své vlasti, jehož podstatou je nabídka státu na bezplatné poskytnutí letenky zpět a příslib budoucího udělení víza. Toto řešení v podstatě jen podtrhlo nekorektnost a neschopnost českého systému migrační politiky, který nevytvořil dostatečné nástroje kontroly personálních agentur, jež požadovaly za vyřízení víz a pracovních povolení v některých případech přes 10 000 USD, což je suma znamenající enormní zadlužení pracovníků. Vietnamci pobývající v ČR v naprosté většině odmítli dobrovolný odjezd, čímž vzniká dlouhodobě těžko řešitelný sociální problém.³⁹

České sdělovací prostředky současně upozornily na rostoucí schopnost vietnamské komunity komunikovat s českými institucemi a mediálně se v hostitelské zemi prezentovat. Vietnamci, jako nejpočetnější a nekomunikativnější asijská menšina, se se vzrůstající měrou hlásí v české společnosti o slovo. Média také dala příležitost ukázat charitativní úsilí individuálních nevládních organizací (La Strada, Svaz Vietnamců v ČR, Česko-vietnamská společnost, Klub Hanoi, Poradna pro uprchlíky, Ne-sehnutí, Slovo 21, Centrum pro integraci cizinců, Multikulturní centrum Praha) i podporu Ministerstva pro lidská práva ČR a českého ombudsmana.⁴⁰ O rostoucí relevanci vietnamské menšiny v ČR svědčí spuštění Ethnic TV, první česko-vietnamské televizní stanice na satelitním vysílání.⁴¹

S tématem veřejné a mediální prezentace souvisí významná otázka národní prezentace prostřednictvím kultury a cestovního ruchu. Má-li Česká republika příležitost nabídnout něco specifického a kvalitního, pak je to pro země DV především exoticky a šarmem působící stará i moderní evropská tradice, malebnost staré architektury, vzdělanost, hudba, to vše v pragmatickém spojení s turismem. Zatím nejdelší tradici má tato oboustranná prezentace s Japonskem, kde existovala kontinuální výměna i před rokem 1989. Příznačnou ukázkou byl v roce 2009 „japonský týden v Praze“ v době konání summitu EU–Japonsko. Na tento příklad začínají velmi pozoruhodně navazovat kulturní kontakty s Korejskou republikou. V Soulu bylo zásluhou

české ambasády koncem října otevřeno České infocentrum.⁴² Zajímavým úspěchem české pop-kultury je korejská verze přejatých českých muzikálů *Drakula* a *Hamlet*.⁴³ Ke kulturním úspěchům v oblasti DV lze v roce 2009 přičíst cenu za režii filmu *Normal*, kterou získal režisér Julius Ševčík na filmovém festivalu v Šanghaji. Ten je počítán do kategorie „A“ a řadí se k největším ve východní Asii.⁴⁴

ZÁVĚR

Východoasijský rozměr české zahraniční politiky zaznamenal v uplynulém roce řadu pozoruhodných úspěchů. Zvládnutí náročné agendy předsednictví EU napomohlo zviditelnění ČR na Dálném východě, posílilo mezinárodní prestiž státu a přispělo k prohloubení zkušeností a profesionální úrovni české diplomacie. Škoda jen, že si tohoto faktu česká politická elita, média i širší veřejnost nedokážou více vážít. Předsednictví EU zviditelnilo ČR prostřednictvím summitů EU zejména vůči asijským partnerům, představujícím silnou trojku – ČLR, Japonsko a Jižní Koreu.

Ekonomické perspektivy v daném roce naznačily trvalý příznivý trend. I přes negativní dopady krize akcelerovala výrobní činnost korejského gigantu Hyundai, v podobném směru pokračují i japonské firmy, které se v ČR sice dostaly do potíží, avšak k ústupu investorů nedošlo a situace byla řešena vzájemnými fúzemi. Jako nový jev lze konstatovat posilující zájem Číny o investice v ČR, i když zatím zůstávají ve stadiu jednání. Nárůst čínských investic celkově i v prostoru států bývalého východního bloku (např. v Polsku) jeví známky trendu. Dalším příslibem je také měnící se struktura investic do technologicky náročných odvětví a rýsující se možnosti vědecko-technické spolupráce s japonskými a korejskými partnery. Skladba asijských investic se příznivě projevuje v exportním potenciálu ČR.

Mezinárodní skandál ve vízové politice s Vietnamem a obtížná situace vietnamských a mongolských pracovníků, nalákaných do ČR za možností výdělků, kteří se nakonec ocitli v době krize v bezvýchodné situaci, je varováním do budoucna a nutí k systémovým změnám, zejména v posílení státní kontroly nad činností personálních agentur, a také znemožnění korupce na zastupitelských úřadech. Vietnamská komunita v ČR, nejpočetnější z celé Asie, se začíná účinněji organizovat, je komunikativní a lze předpokládat růst jejího ekonomického a politického vlivu v české společnosti.

Kulturní kontakty České republiky zejména s Japonskem a s Korejskou republikou naznačují, jak velký a zatím málo využitý potenciál má česká kulturní diplomacie, budovaná na tradici a evropské intelektuální a estetické bohatosti, která je ve východní Asii velmi atraktivní a ceněná. Příklad zájmu obou moderních zemí DV – Japonska a Jižní Koreje – o ČR navíc představuje trend, který s odstupem začíná získávat odezvu i v Číně.

Poznámky

- ¹ *Exportní strategie ČR pro období 2006–2010*. MPO ČR, 2005. On-line: (www.businessinfocz.cz/clanek/strategie-oez-cr-v-zahranici/obsah/1001537/37876/).
- ² *Exportní strategie ČR*. BusinessInfo.cz, 2009. On-line: (www.businessinfo.cz/cz/rubrika/exportni-strategie-cr-2006-2010/1001404/).
- ³ *EU, China put to aside recent animosity at summit*. Deutsche Welle, 20. 5. 2009. On-line: (www.dw-world.de/popups/popup_printcontent/0,,4264646,00.html); *Premier Wen's EU tour boosts mutual trust, co-op*. China Daily, 21. 5. 2009. On-line: (www.chinadaily.com.cn/china/2009-05/21/content_7923512_3.htm).
- ⁴ *China-Europe Science and Technology Partnership; Joint Statement on the Europe–China Clean Energy Center; EU–China Small and Medium Size Enterprises Cooperation – Points and Consensus; Memorandum of Understanding on China–EU High-tech Working Group*.
- ⁵ *O summit EU–Čína byl velký zájem, novináři seděli na zemi*. Česká tisková kancelář, 20. 5. 2009.
- ⁶ *EU a Japonskou budou spolupracovat na nové dohodě o emisích*. Česká tisková kancelář, 4. 5. 2009.
- ⁷ *Korea a EU vyzvaly k rychlému uzavření dohody o volném obchodu*. Česká tisková kancelář, 23. 5. 2009. Návrh smlouvy byl po obtížných jednáních nakonec dotažen dokonce ještě v říjnu 2009 mimo rámec oficiálního summitu. Šlo zatím o nejdůležitější dohodu tohoto druhu mezi EU a třetí zemí. Viz EU, *South Korea in trade deal*. BBC, 15. 10. 2009. On-line: (news.bbc.co.uk/2/hi/business/8308433.stm).
- ⁸ *EU–Korea summit in Seoul to review progress in negotiations and look ahead to upgraded relations*. Europa, Press Releases, Brussels, 20. 5. 2009. On-line: (europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/816&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en).
- ⁹ *The EU is Negotiating an FTA with South Korea – Facts and Figures*. European Automobile Manufacturers' Association (ACEA), duben 2009. On-line: (www.acea.be/index.php/news/news_detail/the_eu_is_negotiating_an_fta_with_south_korea_facts_and_figures/).
- ¹⁰ *Free Trade Agreement with South Korea*. MEMO/09/452, Europa, Press Releases, Brussels, 15. 10. 2009. On-line: (europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/452&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en).
- ¹¹ *Ministr Kohout na setkání ministrů zahraničí EU–ASEAN*, Phnom Penh. MZV ČR, Praha, 27. 5. 2009. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/aviza_na_akce/x2009/x2009_05_27_kohout_eu_asean_phnom_penh.html).
- ¹² *EU se dohodla s Čínou, že brzy uspořádá společný summit; Topolánek: Summit EU s Čínou se uskuteční v Praze*. Česká tisková kancelář, 30. 1. 2009.
- ¹³ *Fischer: ČR považuje lidská práva za součást rozhovorů s Čínou*. Česká tisková kancelář, 20. 5. 2009.
- ¹⁴ *ČR chce posílit vědecko-technologickou spolupráci s Japonskem*. Česká tisková kancelář, 3. 5. 2009.
- ¹⁵ *Bursík: ČR letos získá asi 10 miliard korun na ekologické projekty*. Česká tisková kancelář, 30. 3. 2009.
- ¹⁶ *Zaorálek: Odtajnění smlouvy s Nomurou nebude jednoduché*. Česká tisková kancelář, 7. 5. 2009.
- ¹⁷ *Česko a Korea podepsaly dohodu o hospodářské spolupráci*. Česká tisková kancelář, 21. 4. 2009.
- ¹⁸ *Memorandum o porozumění a spolupráci mezi Hospodářskou komorou ČR (HK ČR) a HKTDC a Memorandum o porozumění mezi HK ČR a Hongkongskou všeobecnou obchodní komorou*. Viz *Předseda vlády ČR Jan Fischer navštívil Hongkong a Macao*. Generální konzulát ČR v Hongkongu, 11. 9. 2009. On-line: (www.mzv.cz/hongkong/cz/generalni_konzulat/predseda_vlady_cr_jan_fischer_navstivil.html).
- ¹⁹ *Výsledky zahraničního obchodu: Zahraniční obchod*. ČSÚ, 2008. On-line: ([www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/A50035C73D/\\$File/w-60010911.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/A50035C73D/$File/w-60010911.pdf)).

- ²⁰ *IPS Alpha propustí kvůli krizi 407 z 1550 zaměstnanců.* Česká tisková kancelář, 17. 2. 2009; *Hitachi uzavře továrnu v zóně Triangle, o práci přijde 800 lidí.* Česká tisková kancelář, 27. 3. 2009; *Panasonic obnoví v zóně Triangle výrobu televizí po Hitachi.* 13. 5. 2009.
- ²¹ *Ohmori Technos v Brně skončil, jeho výrobu i areál převzal Daikin.* Česká tisková kancelář, 7. 4. 2009.
- ²² *Nošovická Hyundai potvrdila, že od pátku omezí výrobu na 4 dny,* 7. 1. 2009; *Nošovický Hyundai dnes zahájil sériovou výrobu kombi i30.* Česká tisková kancelář, 23. 2. 2009.
- ²³ *Hyundai investuje v Česku během dvou let 3,4 miliardy korun.* Česká tisková kancelář, 17. 7. 2009.
- ²⁴ *Jihokorejská Doosan koupila za 11,5 mld. Kč plzeňskou Škodu Power.* Finanční noviny, 7. 12. 2009, ekonomický server České tiskové kanceláře. On-line: (www.financninoviny.cz/zpravy/jihokorejska-doosan-koupila-za-11-5-mld-kc-plzenskou-skodu-power/411020).
- ²⁵ *Korea chce stavět jaderné elektrárny v ČR.* Právo, 30. 12. 2008.
- ²⁶ *Škoda JS Plzeň dodá do Číny vnitřek jaderného reaktoru.* Česká tisková kancelář, 7. 7. 2009.
- ²⁷ *Škoda Auto dnes začala na čínském trhu prodávat Škodu Superb.* Česká tisková kancelář, 18. 8. 2009.
- ²⁸ Kaláb, Vladimír: *České automobilky bodují v Evropě i Asii.* Hospodářské noviny, 18. 1. 2010.
- ²⁹ Kaláb, Vladimír: *S PPF se zaměříme hlavně na akvizice. Rozhovor s Milanem Janků, majoritním vlastníkem společnosti ECM Real Estate Investments.* Hospodářské noviny, 4. 3. 2009; *ECM REI získala od bank 2 mld. Kč na dostavbu centra v Číně.* Česká tisková kancelář, 12. 1. 2009.
- ³⁰ *PPF otevírá své zastoupení ve Vietnamu.* Česko-vietnamská společnost. On-line: (www.cvs-praha.cz/zpravy.php?rok=2006&clanek=17), březen, 2009; *Reprezentační kancelář Vietnam.* PPF. On-line: (www.cvs-praha.cz/zpravy.php?rok=2006&clanek=17).
- ³¹ Rozhovor s velvyslancem ČR v Pekingu Vitězslavem Greplem. Peking, červen 2009.
- ³² *Zelení vyvěsili tibetské vlajky na sněmovně a ministerstvech; Před čínskou ambasádou v Praze se demonstrovalo za Tibet, Tibetskou vlajku vyvěsilo v ČR přes 350 radnic i dvě ministerstva.* Česká tisková kancelář, 10. 3. 2009.
- ³³ *Čínští disidenti převzali cenu Homo Homini.* Čínsky.cz, 17. 3. 2009. On-line: (www.cinsky.cz/index.php?page=clanek&id=483&lang=cs).
- ³⁴ *Festival Jeden svět zahájilo předáním ceny Homo Homini čínskému disidentovi.* Mediafax, 11. 3. 2009. On-line: (www.mediafax.cz/domaci/2834252-Festival-Jeden-svet-zahajilo-predani-ceny-Homo-Homini-cinskemu-disidentovi); *Charta 77 navrhla své čínské protějšky na Nobelovu cenu za mír.* 24. 1. 2010. On-line: (www.ct24.cz:8001/domaci/66344-v-praze-je-dalajlama-i-ujgurska-aktivistka-kadirova-cina-se-bouri/).
- ³⁵ *V Praze je dalajlama a ujjurská aktivistka Kebírová, Čína se bouří.* ČT 24, 10. 9. 2009. On-line: (www.ct24.cz:8001/domaci/66344-v-praze-je-dalajlama-i-ujgurska-aktivistka-kadirova-cina-se-bouri/).
- ³⁶ *Dalajlama se v Praze soukromě setkal s Fischerem.* Česká tisková kancelář, 11. 9. 2009.
- ³⁷ *Do Česka míří čtyřicítka firem. Čínská expanze začíná.* Aktuálně.cz, 26. 10. 2009. On-line: (aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=650634); *Po stopách tajné čínské mise v Praze: 25 hodin výzvěd.* Aktuálně.cz, 4. 11. 2009. On-line: (aktualne.centrum.cz/ekonomika/penize/clanek.phtml?id=651911); *Číňané expandují do Česka, chtějí skupovat zdejší firmy.* Aktuálně.cz, 14. 10. 2009. On-line: (aktualne.centrum.cz/ekonomika/penize/clanek.phtml?id=650191).
- ³⁸ Petr, Miroslav: *Tisíce cizinců mizí z českých továren.* Hospodářské noviny, 15. 6. 2009; Šimůnková, Tereza: *Měli jsme být zemí zaslíbenou,* 9. 3. 2009; *Země snů.* ČT 2, 21. 5. 2009. On-line: (www.ceskatelevize.cz/ivysilani/20956226925-zeme-snu/).
- ³⁹ *Langer chce na dobrovolné návraty cizinců dalších 90 miliónů.* Novinky.cz, 1. 4. 2009. On-line: (www.novinky.cz/domaci/165410-langer-chce-na-dobrovolne-navraty-cizincu-dalsich-90-milionu.html); *Vietnamci už nechtějí být v roli otloukánek a začali žalovat český stát.* Hospodářské noviny, 21. 9. 2009.
- ⁴⁰ *Motejl: Systém udělování víz Vietnamcům nahrává korupci.* Aktuálně.cz, 25. 1. 2009. On-line: (aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=519434); *Kocáb: ČR by měla být k cizincům velkorysá; mohou se ještě hodit.* Česká tisková kancelář, 11. 2. 2009; *Vietnamci:*

- Neposilejte nás domů, postaráme se o sebe navzájem.* Česká tisková kancelář, 3. 3. 2009; *La Strada: Podle odhadů je teď v ČR bez prostředků 2000 Vietnamců.* Česká tisková kancelář, 16. 2. 2009; *Právník vyhoštěného Vietnamce se v pondělí obrátí na Ústavní soud.* Česká tisková kancelář, 20. 2. 2009.
- ⁴¹ *Na satelitu bude možné naladit česko-vietnamskou televizi.* Česká tisková kancelář, 6. 5. 2009.
- ⁴² *SOUL (Seoul) – otevření českého info centra.* Velvyslanectví ČR v Korejské republice. On-line: (www.mzv.cz/seoul/cz/zpravy_a_udalosti/soul_seoul_otevreni_ceskeho_info_centra.htm).
- ⁴³ *Ukázka korejské verze muzikálu Drakula.* On-line: (www.bomba.cz/video/drakula-smrt-adriany/); *Janek Ledecký, webové stránky muzikálu Hamlet.* On-line: (www.musicalhamlet.com).
- ⁴⁴ *Normal ziskal v Šanghaji cenu za režii.* ČT 24, 22. 6. 2009. On-line: (www.ct24.cz/kultura/58827-normal-ziskal-v-sanghaji-cenu-za-rezii/).

Kapitola 14

Subsaharská Afrika v české zahraniční politice v roce 2009: Z evropského výsluní zpět na okraj domácího zájmu

Ondřej Horký

Rok 2008 v české zahraniční politice vůči subsaharské Africe charakterizovaly obnovení Odboru států subsaharské Afriky, schválení koncepce *Příprava strategické debaty o přístupu ČR k Africe* vládním Výborem pro Evropskou unii a intenzivní příprava na předsednictví v Radě Evropské unie.¹ Zvýšenou aktivitu v okrajové oblasti zahraničněpolitického zájmu motivovalo také očekávání od Evropské unie, pro kterou subsaharská Afrika (dále též jen Afrika) představuje jednu z priorit zaměření vnějších vztahů. Loňská analýza si proto závěrem položila otázku, zda „posílená vůle k přímému či nepřímému angažmá v regionu vydrží i v období po skončení předsednictví, kdy se Česká republika ztratí z hledáčku evropských institucí i ostatních členských zemí“.²

Uplynulý rok 2009 nasvědčuje názoru, že posílení africké agendy v rámci resortu vycházelo primárně z evropské úrovně. První pololetí se díky českému předsednictví stalo ve vztazích s Afrikou vůbec nejrušnějším od roku 1993. Doposud nikdy se tolik českých představitelů a představitelk nezúčastnilo tolika událostí přímo v Africe, v Praze nebo v Bruselu na tak vysoké úrovni. Přes kapacitní náročnost řídit agendu, která se kromě rozvojové politiky vyznačuje největším rozdílem v preferencích oproti EU, česká diplomacie předsednictví úspěšně zvládla a získala nenahraditelné zkušenosti v hledání konsenzu sedmadvaceti členských států, které zastupovala v jednání s partnerskými stranami. Přispěl k tomu i přístup k informacím ze zastupitelských úřadů členských států v těch afrických státech, ve kterých Česká republika nemá rezidentní velvyslanectví.

Vývoj rámce pro rozvoj dvoustranných vztahů však vrhá nepříznivé světlo na možnost dalšího využití těchto zkušeností. Ve druhém pololetí vláda rozhodla o uza-

vření šesti zastupitelských úřadů, z toho dvou velvyslanectví právě v subsaharské Africe: v angolské Luandě s platností od jara 2010 a v zimbabwském Harare po dalším posouzení dopadů. Bez ohledu na potřebu úspor v době hospodářské krize svědčí rozhodnutí o důležitosti, kterou vláda, potažmo předkladatel návrhu MZV, připisuje dvoustranným vztahům s regionem. V regionu Jižní Afriky by tak po předešlém uzavření generálního konzulátu v Kapském Městě zbylo pouze velvyslanectví v Pretorii.

Nízký zájem o Afriku nelze přičíst ani tak nízké relevanci regionu z hlediska mezinárodních vztahů – o tom svědčí stále rostoucí angažmá rodičů se mocností –, ale zejména převládajícímu zaměření české zahraniční politiky na své východní sousedy a krátkodobé hospodářské zájmy, přičemž dlouhodobý potenciál afrického trhu, o kterém svědčí více než zdvojnásobení vzájemného obchodu od roku 2003, bývá podceňován. Postoj vlády kontrastuje s postoji veřejnosti, která podle mediální viditelnosti i průzkumů veřejného mínění projevuje o subsaharskou Afriku relativně větší zájem, alespoň v oblasti rozvojové a humanitární pomoci. Afrika zároveň bojuje s mnoha předsudky, jež brání rozlišovat mezi skutečnými problémy a realistickými příležitostmi nejen pro české firmy.³

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Koncepci *Příprava strategické debaty o přístupu ČR k Africe* vypracoval africký odbor MZV na žádost vládního Výboru pro Evropskou unii, jenž ji také v červnu 2008 schválil.⁴ Publikace *Česká zahraniční politika v roce 2008* ji rozebrala a označila za „realistickou“. V důsledku hospodářské krize a pokračujícího upřednostňování hospodářských a bezpečnostních zájmů zejména ve východní a jihovýchodní Evropě ji lze však zpětně označit za ambiciózní. Uzavření jednoho nebo dvou zastupitelských úřadů vytvoří další „bílá místa“ pro aktivní zapojení do společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU, omezí potenciál dlouhodobého budování obchodních vztahů v regionu Jižní Afriky a v kombinaci se škrty v rozpočtu transformační politiky omezí výhledy zařazení Zimbabwe mezi státy přednostního zájmu transformační politiky a možnost politického dialogu.

V rámci přípravy *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce* zařadilo MZV do návrhu prioritních zemí pouze Etiopii, jejíž status povýší z projektové na programovou zemi. První návrh přiznal, že spíše než z vnitřního přesvědčení vychází z obav z negativního vnímání Evropskou unií a veřejností. Podíl afrických zemí tak mezi programovými zeměmi po vyřazení Angoly a Zambie mírně poklesne, žádná africká země však již v návrhu nefiguruje mezi zeměmi projektovými. Omezení počtu zastupitelských úřadů také může snížit možnosti realizace malých lokálních projektů, které mohou vést ke zvýšení povědomí o České republice, a nepřímo tak přispívat k získání podpory příslušných zemí na multilaterálních fórech.

Kladně lze tedy zhodnotit spíše naplnění koncepce ve volbě Afrického rohu jako prioritního regionu české africké politiky, neboť se podařilo uskutečnit ministerskou trojku s Mezivládním orgánem pro rozvoj (IGAD), který sdružuje sedm států vý-

chodní Afriky. Ačkoli výběr Afrického rohu nevycházel z širší diskuse a zřejmě jej ovlivnilo zejména pojetí poloostrova jako brány do Evropy skrze Blízký východ, podařilo se jím přispět do celounijní politiky, která vyvrcholila dosažením shody o potřebě zřídit post zvláštního představitele EU pro Africký roh a přijetím závěrů Rady k Africkému rohu během nadcházejícího švédského předsednictví.⁵ A konečně se podařilo naplnit i průběžnou agendu předsednictví tak, jak byla stanovena v *Přípravě strategické debaty o přístupu ČR k Africe*.

Ze střednědobého hlediska je nicméně třeba zdůraznit, že uvedené kroky vyšly buď z úrovně Evropské unie, nebo z expertní úrovně ministerského odboru. Subsaharská Afrika zůstává i nadále stranou zájmu politických stran a v drtivé většině i dalších resortů a obou komor Parlamentu ČR. Silnější či slabší podpora také do jisté míry závisí na osobních preferencích vedení MZV. Teprve rok 2010 tedy ukáže na skutečný dopad českého předsednictví. Může se totiž stát, že postupný proces evropeizace zahraničněpolitické agendy povede v rámci dělby práce k dalšímu posílení východního a jihovýchodního rozměru české zahraniční politiky na úkor vztahů se subsaharskou Afrikou.

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Vzhledem k výjimečnosti a důležitosti českého předsednictví v Radě EU i následně průřezovosti evropské roviny není tato podkapitola tradičně rozdělena na bilaterální politické vztahy, hospodářské vztahy a bezpečnost a lidská práva, ale pouze na agendu evropskou a dvoustrannou, přičemž v jejím rámci pojednávám o událostech v Africe podle míry relevance na evropské i české úrovni.

Předsednictví v Radě Evropské unie

Hlavní úkoly českého předsednictví lze zjednodušeně rozdělit do čtyř bodů: vedení pracovních skupin k Africe (COAFR) a Africe, Karibiku a Tichomoří (ACP) v Radě EU, předsedání ministerských setkání ve formátu tzv. trojky (v případě Afriky nejčastěji s komisařem pro rozvoj a humanitární pomoc Louisem Michelelem a zástupcem/kyní Vysokého představitele pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku) a dalších akcí na nižší úrovni, naplňování Akčního plánu *Společné strategie EU–Afrika*, a konečně vydávání prohlášení jménem „sedmadvacítky“ k aktuálním událostem.

Pracovní skupině COAFR předsedal za Stálé zastoupení při EU v Bruselu Petr Kopřiva, bývalý velvyslanec v Keni, pracovní skupině ACP pak Dagmar Zíková. Národní delegátkou v COAFR byla Petra Postlerová, v ACP Isabelle Wahedová. Po ukončení předsednictví se personální kapacity zastoupení v podstatě vrátili na předchozí úroveň a dvě delegátky opět sdílejí agendu vztahů s Afrikou a ACP s jinými agendami, konkrétně Latinské Ameriky a Evropského sdružení volného obchodu. Obě pracovní skupiny se scházely jednou, popř. dvakrát týdně, a v obou oblastech kladly vysoké nároky na bruselské zastoupení, pražský odbor, posílený o sekundanty z Dánska a z Evropské komise a dvě stáže, i zastupitelské úřady v regionu.

V souladu se svým záměrem co nejlépe předsednictví „zvládnout“ si MZV nestavilo plán přijmout k subsaharské Africe závěry Rady na politické úrovni. V závěrech z 18.–19. 5. 2009 se věnovalo Somálsku v souvislosti s námořním pirátstvím a misemi EUFOR v Čadu a EUSEC/EUPOL v Konžské demokratické republice v rámci Evropské bezpečnostní a obranné politiky, a tedy i v gesci ministerstva obrany. V rámci agendy Společné zahraniční a bezpečnostní politiky nebyla podle loňských předpokladů v druhém pololetí roku 2009 využita česko-slovenská bojová jednotka rychlého nasazení, tzv. battlegroup, a české angažmá v oblasti africké bezpečnosti tak zůstalo spíše symbolické.

Z hlediska uskutečněných akcí bylo hlavním cílem předsednictví uspořádat ministerská setkání s nejdůležitějšími dvoustrannými africkými partnery České republiky, s Jihoafrickou republikou (JAR) a s Nigérií, a využít je též pro posílení dvoustranných vztahů. Trojka s první jmenovanou zemí se uskutečnila za přítomnosti ministra K. Schwarzenberga 16. ledna v Kleinmondu a rozšířila oblasti strategického partnerství JAR–EU mj. i o energetiku, jednu z priorit českého předsednictví.⁶ Ministerská trojka s Nigérií, která se konala v Praze, předsednictví uzavřela 9. června. Z mnoha projednávaných agend i zde předsednictví veřejně zdůraznilo energetickou agendu jako možnost diverzifikace zdrojů pro Evropskou unii.⁷

Rok po úspěšné návštěvě premiéra M. Topolánka na Kapverdách se 7. května konala v Praze i trojka s touto zemí, zaměřená na prohlubování zvláštního partnerství s EU. 18. června se konala původně neplánovaná ministerská trojka se Zimbabwe, jehož delegaci v Bruselu vedl předseda vlády Morgan Tsvangirai. Kromě dalšího pravidelného mnohostranného setkání s představiteli Africké unie, které se konalo 28. dubna v Lucemburku, se 31. března v Bruselu uskutečnila již zmíněná, v pořadí třetí trojka s IGAD, zaměřená na revitalizaci a reformu regionální organizace, jejíž relevance posílila s nestabilitou Somálska a s novým výkonným tajemníkem Mahboubem Maalimem.

V souladu s *Přípravou strategické debaty o přístupu ČR k Africe*, kterou představilo loňské vydání publikace, proběhla i koordinace týmů Partnerství EU–Afrika v gesci MZV a Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. V oblasti vyjednávání Dohod o hospodářském partnerství (EPA) v kontextu hospodářské krize a rozdílných pohledů na liberalizaci obchodu mezi zeměmi ACP a EU i v jejím rámci nedošlo podle předpokladů k žádnému výraznému pokroku.⁸

Česká republika rovněž vydávala jménem Evropské unie společná prohlášení k politickým událostem v Africe. Kromě stále obtížné situace v Konžské demokratické republice a v Zimbabwe v této agendě převládaly dozvuky srpnového převratu v Mauritánii, prosincového převratu v Guineji v roce 2008 a do českého předsednictví zasáhla i vražda Joãoa Bernarda Vieiry, prezidenta Guineje-Bissau, příslušníky armády 2. března roku následujícího. 17. března došlo také k násilnému převratu na Madagaskaru, kde byla nahrazena legitimní vláda prezidenta Marca Ravalomanany přechodnou vládou bývalého starosty Antananariva Andry Rajoeliny. Pod českým předsednictvím se zde v květnu uskutečnila série jednání s představiteli různých politických proudů, včetně samozvané vlády, a občanské společnosti v rámci posíleného politického dialogu dle článku č. 8 *Dohody z Cotonou*.

I ze zvládnutí podobných situací vychází kladné hodnocení českého předsednictví jako celku. Česko má jako malý stát výhodu, že v afrických zemích nemá silné hospodářské ani bezpečnostní zájmy, není cílovou zemí výrazné imigrace ze subsaharské Afriky ani bývalou koloniální mocností. Zároveň však díky intenzitě dvoustranných vztahů před a částečně i po roce 1989 region dobře zná. Předsednictví tak mohlo snadněji najít konsenzus mezi názorem většiny členských států a partikulárními politickými nebo ekonomickými zájmy bývalých koloniálních mocností. Obtížné hledání společné pozice se týkalo nejen malgašského převratu, ale i překročení ústavních pravomocí prezidentem Mamadouem Tandjou v Nigeru, postoje vůči novému režimu v Mauritánii a krokům prezidenta Mugabeho proti členům politické strany Morgana Tsvangirai v Zimbabwe.

V porovnání s předchozím francouzským předsednictvím bylo to české oceněno za transparentnost a respektování nepsaných pravidel pracovních skupin Rady Evropské unie ohledně předkládání nepředjednaných pozic. Ve srovnání se Slovinskem, které disponuje omezeným diplomatickým aparátem, pak za své bohaté zkušenosti z regionu. Na druhou stranu české předsednictví nepotkala tak složitá politická krize a násilné nepokoje, jaké zasáhly do výkonu slovinského předsednictví v Keni. Česká republika se také výjimečně setkala s ne zcela nestranným fungováním úřednického aparátu Evropské komise.

Předsednictví zintenzivnilo vztahy s Afrikou nejen mezi MZV, ale také s ostatními resorty a s Úřadem vlády ČR i proto, že v Africe sídlí dvě agencie OSN: programy pro životní prostředí (UNEP) a lidská sídla (UN-HABITAT) v Nairobi.⁹ Pokud se ovšem konalo více událostí zároveň a MZV mělo např. volit mezi zastoupením na úrovni ministra nebo náměstka/yně, MZV dalo tradičně přednost vyššímu zastoupení v prioritních regionech české zahraniční politiky, takže česká premiéra nutně neznamená evropeizaci českých zahraničněpolitických preferencí. Vnitřně bylo předsednictví také hodnoceno jako dobrá motivace pro výkon.

Bilaterální vztahy

Důležitost předsednictví poněkud zastínila dvoustranný program, který někdy probíhal na okraji evropských setkání. 1. dubna přijal ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg svůj etiopský protějšek, Seyouma Mesfina: jednali především o obchodních vztazích, podmínkách pro české firmy na etiopském trhu a rozvojové spolupráci.¹⁰ Ministr S. Mesfin jednal také s ministryní obrany Vlastou Parkanovou. Na nejvyšší úrovni přijali 21. dubna prezident V. Klaus i předseda vlády M. Topolánek předsedu Komise Africké unie Jeana Pinga během jeho pracovní návštěvy v České republice. Tehdejší premiér při této příležitosti uznal, že české subjekty nemají dostatek informací o podnikatelských příležitostech, a poukázal „zejména na prozatím nedostatečné zastoupení České republiky v Africe“.¹¹

S tímto tvrzením kontrastuje říjnové usnesení vlády uzavřít velvyslanectví v Luandě k 31. 3. 2010 a v Harare o datu uzavření rozhodnout „až na základě posouzení dalších dopadů a souvislostí“.¹² Právě obchodní agendu lze totiž jen obtížně provádět z nerezidentních velvyslanectví. Z hlediska vnímání ze zahraničí nepředstavuje odchod z Angoly zásadní problém: angolská vláda např. kladla překážky při

udělování víz pro pracující na rozvojových projektech a dokonce prý ani neměla zájem o další rozvojovou spolupráci. Sám ministr zahraničních věcí Kohout na zasedání Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny podle zápisu uvedl, že „[v] Luandě byl provoz úřadu velmi drahý (40 milionů Kč ročně), navíc se nedařily žádné rozvojové ani obchodní projekty“.¹³

Vzhledem ke stále křehké politické situaci v Zimbabwe může být v zahraničí negativně vnímáno spíše několikrát oznámené zrušení úřadu v Harare. Přítomnost v Jižní Africe by však měla posílit i díky schválení plánu účasti pobočky velvyslanectví v Pretorii, ve společném „Visegrádském domu“ v Kapském Městě, kolegiem ministra zahraničních věcí. Jeho realizace však bude záležet i na ostatních třech partnerech Visegrádské skupiny. Záměr znovuotevřít zastupitelský úřad v západní frankofonní Africe mezitím zapadl. V listopadu proběhla oslava půlstoletí diplomatických vztahů s Ghanou, které Československo navázalo 11. 8. 1959.

Světová hospodářská krize postihla české hospodářské vztahy se subsaharskou Afrikou výrazněji než s ostatními oblastmi světa. Objem českého vývozu sice poklesl o 9 % na 9,2 mld. Kč, avšak africké dovozy klesly více než čtvrtinu na 5,4 mld. Kč.¹⁴ Český přebytek tak přesáhl dvě třetiny dovozu. Obchod se subsaharskou Afrikou na celkovém obchodu České republiky poklesl nejen absolutně pod úroveň roku 2006, ale i relativně na pouhých 0,36 %. Z hlediska klesající poměrné obchodní relevance subkontinentu se rozhodnutí uzavřít právě tamější zastupitelské úřady může jevit jako krátkodobě racionální, nicméně vzájemný obchod se subsaharskou Afrikou se po stagnaci na počátku tisíciletí od roku 2003 více než zdvojnásobil, a to i se započtením poklesu způsobeného krizí.

Posílením pozic českého výrobce brokátu s obchodním centrem v Bamaku na trzích západní Afriky a potvrzením malijského zájmu o letouny L-39 Albatros a L-159 u příležitosti podepsání memoranda ministrem obrany v říjnu v Praze se upevnila poněkud výjimečná pozice Mali.¹⁵ Přes pokles vzájemného obchodu v době hospodářské krize a prozatímni neúspěch českých investic v Jihoafrické republice zůstává právě ona hlavním českým obchodním partnerem.¹⁶ Během revize seznamu prioritních zemí *Exportní strategie ČR pro období 2006–2010* byl jejich počet zredukován na dvanáct a i nadále nezahrnuje žádnou zemi subsaharské Afriky.¹⁷

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Na rozdíl od roku 2007, kdy vláda rozhodovala o účasti premiéra M. Topolánka na summitu EU–Afrika, a roku nadcházejícího, kdy vládní Výbor pro Evropskou unii schválil africkou strategii, v roce 2009 do české zahraniční politiky vůči Africe vláda kromě účasti na vzájemných státních návštěvách a událostech předsednictví EU nevstoupila. Omezení dvoustranných setkání však pochopitelně souviselo s výkonem předsednictví v první polovině roku a s plánovanými volbami do Poslanecké sněmovny v polovině druhé. Prezident V. Klaus již o subsaharskou Afriku od své nigerijské návštěvy v roce 2007 zájem veřejně neprojevil.¹⁸ Vzhledem k potřebě podpory

africké agendy během předsednictví je obtížné osobní přínos a motivace jednotlivých ministrů upřesnit, dědictvím působení K. Schwarzenberga nicméně zůstane znovu-obnovení odboru. Dva roky po založení je odbor konsolidovaný a tvoří jej pět referentů zaměřených na západ, jih, východ a Africký roh, jedna referentka sdílí agendu Velkých jezer s problematikou ACP. Včetně ředitelky a jejího zástupce tak na odboru pracuje šest diplomatů/ek a asistentka.

Po skončení předsednictví nahradila zakládající ředitelku Bronislavu Tomášovou bývalá vedoucí úseku vnějších vztahů na Stálém zastoupení při EU v Bruselu Blanka Fajkusová.¹⁹ Ta si klade za cíl navázat na úspěchy předsednictví, uchovat dobré jméno České republiky, k němuž přispěl i výkon předsednictví, a využít nově získaných kontaktů pro rozvoj bilaterálních vztahů. Její příchod do nové pozice poněkud poznamenal usnesení vlády o uzavření úřadů, za problém však považuje i malou ochotu diplomatů/ek pracovat v subsaharské Africe, která je považována za obtížné teritorium, i přesto, že pravidla kariérního řádu jsou uplatňována striktněji.

Vnímání české zahraniční politiky subsaharskou Afrikou

Na základě rozhovoru s velvyslankyní Jihoafrické republiky a písemných odpovědí rady-vyslance Ghany lze poskytnout hrubou představu o vnímání české zahraniční politiky vůči Africe dvěma ze tří subsaharských států, které mají zastupitelské úřady v Praze – alespoň do té míry, do jaké mohly komentovat zahraniční politiku jiného státu. Přes označení vztahů za dobré jde podle nich o vztahy s nižší intenzitou a vzájemné návštěvy jsou oceňovány zejména kvůli mediální přítomnosti. Podobný význam např. přineslo v roce 2008 pro Ghanu uspořádání Fóra na vysoké úrovni v Akkře k efektivnosti rozvojové pomoci a rovněž Světový pohár ve fotbale v roce 2010 pro JAR.

Z bilaterálních témat oba státy zdůraznily primárně ekonomický charakter spolupráce, v případě JAR zejména v automobilovém, energetickém a vodohospodářském odvětví. V oblasti spolupráce ve vzdělávání se ke dvěma českým univerzitám přidala Mendelova zemědělská lesnická univerzita v Brně. Návštěvy na nejvyšší úrovni a jejich podnikatelské doprovody ekonomické spolupráci výrazně napomáhají i přes problémy s následnými aktivitami. Ačkoli se oba státy na africké poměry těší v České republice velmi dobrému obrazu, i tak bojují s celkově negativním vnímáním afrického kontinentu a předsudky.

Ani v Ghaně, ani v JAR se nedomnívají, že by Česká republika nebo jiné nové členské státy EU měly v současnosti odlišný přístup k Africe než „staré“ členské státy. Důvodem je africkými zeměmi zdůrazňovaná rostoucí evropeizace politiky a také africká integrace, vedoucí k posilování linie Addis Abeba–Brusel. Historické vztahy – ať jde o roli prvního premiéra a později prezidenta Ghany Kwameho Nkrumaha, střední Evropy jako útočiště pro pronásledované apartheidem nebo roli Jihoafrické komunistické strany, které zdůraznila jihoafrická velvyslankyně – dnes již nehrají relevantní roli. Narůstající role Evropské unie i dostupnost informací vede zároveň ke snížení intenzity bilaterálních vztahů. Ačkoli se tyto vztahy profesionalizovaly, mezi Českou republikou a africkými státy stále záleží na osobních vztazích.

Během českého předsednictví v Radě Evropské unie JAR zaregistrovala nejistotu spojenou s pádem vlády v březnu 2009. Zajímavé také je, že JAR, která má rozhodující vliv vládu Roberta Mugabeho, nevnímá českou politiku vůči Zimbabwe jako odlišnou od ostatních evropských států. Kritičnost vůči porušování lidských práv, spojená s nižším zastoupením České republiky na lisabonském summitu EU–Afrika v roce 2007, byl částečně vycházející z pragmatických důvodů kvůli neúčasti premiéra M. Topolánka, se již zřejmě vytratila.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI AFRICKÉMU PROSTORU V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Podle analýzy českých médií za předcházející rok Afrika přes svoji nízkou prioritu v české zahraniční politice výrazně převažuje nad ostatními rozvojovými regiony světa. Tuto vysokou mediální relevanci však zároveň zatěžuje velké množství stereotypů.²⁰ Nepřímo vstoupila média do rozhodnutí Rozpočtového výboru Poslanecké sněmovny neuskutečnit v listopadu pracovní cestu do Jihoafrické republiky, když kritizovala plánované náklady ve výši 1,2 mil. Kč za zbytečné v době probíhající hospodářské krize. Politické kontakty s regionem bývají stále stereotypně spojované se „safari“, a média zde proto české zájmy zřetelně nevykreslují. Zástupci Zahraničního výboru Senátu krátce předtím podnikli cestu do zemí frankofonní Afriky, svoji účast však odůvodňovali pomocí konkrétním obchodním projektům.²¹ Jinak česká média zaujaly především expedice „Trabantem napříč Afrikou“ a transport „vzácných severních bílých nosorožců“ ze ZOO v Dvoře Králové do rezervace v Keni. Subsaharská Afrika i nadále zůstává privilegovaným regionem rozvojových projektů financovaných ze soukromých zdrojů a zároveň zde narůstají i kulturní kontakty. K podrobnější analýze občanské společnosti se však vrátí až následující vydání publikace *Česká zahraniční politika*.

Poznámky

- ¹ Za poskytnutí rozhovoru děkuji Petru Kopřivovi, bývalému předsedovi pracovní skupiny COAFR v Radě EU, 27. 11. 2009; Blance Fajkusové, ředitelce, a Václavu Prášilovi, referentu Odboru států subsaharské Afriky MZV, 30. 11. 2009; Celii-Sandře Botha, velvyslankyni Jihoafrické republiky, 2. 12. 2009; Michalovi Jeřábkovi, zástupci ředitelky Odboru států subsaharské Afriky MZV, 8. 12. 2009. Za písemné zodpovězení otázek děkuji Mohammedu Nurudeenu Ismaila, radovi-vyslanci Ghany, 17. 12. 2008. Odboru států subsaharské Afriky MZV jsem také vděčný za cenné připomínky k předchozí verzi textu, odpovědnost za konečné znění textu však zůstává v mých rukou.
- ² Horký, Ondřej: *Subsaharská Afrika v české zahraniční politice: Nová koncepce, obnovení odboru a výzvy předsednictví EU*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009, s. 283–293.

- ³ Dále viz Horký, Ondřej: *Mediální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci*. In: Drulák, Petr–Horký, Ondřej a kol.: *Hledání českých zájmů: Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010, s. 102–124.
- ⁴ *Usnesení Výboru pro EU ze dne 2. 6. 2008 č. 21 k materiálu Příprava Strategické debaty o přístupu ČR k Africe*.
- ⁵ *Council Conclusions on the Horn of Africa*. Council of the European Union, 8. 12. 2009.
- ⁶ *Schwarzenberg: EU zvažuje zostření restrikcí vůči Zimbabwe*. Česká tisková kancelář, 16. 1. 2009.
- ⁷ *EU chce spolupracovat s Nigérií na projektu saharského plynovodu*. Česká tisková kancelář, 9. 6. 2009.
- ⁸ K českému angažmá v agendě EU–ACP se podrobněji vrátí další ročník publikace *Česká zahraniční politika (...)*.
- ⁹ Více viz Fuchsová, Margita: *České předsednictví ve východní Africe*. Mezinárodní politika, 7/2009, s. 15–18.
- ¹⁰ *Ministr Schwarzenberg dohodl prohlubování obchodu s Etiopií*. Česká tisková kancelář, 1. 4. 2009.
- ¹¹ *Podle předsedy Africké unie se Evropa k Africe otočila zády*. Mediafax, 21. 4. 2009.
- ¹² *Usnesení vlády České republiky č. 1296 ze dne 15. října 2009 k uzavření některých zastupitelských úřadů České republiky v zahraničí*.
- ¹³ *Zápis ze 42. schůze zahraničního výboru konané dne 22. října 2009*. Pokud budou oba úřady uzavřeny, zbudou v subsaharské Africe pouze Abuja, Accra, Addis Abeba, Kinshasa, Nairobi a Pretoria. Pro srovnání v Latinské Americe zbude pět zastupitelských úřadů, v severní Africe má Česká republika úřad ve všech státech. Zahraniční výbor opět formou usnesení protestoval o *ex post* informování o uzavírání sítě zastupitelských úřadů.
- ¹⁴ Vlastní výpočty podle Českého statistického úřadu: *Statistika zahraničního obchodu*. On-line: (dw.czso.cz/pls/stazo/stazo).
- ¹⁵ Do subsaharské Afriky od roku 2004 vyvezla Česká republika zbraně a munici za více než čtvrt miliardy Kč. Tamtéž; *Textilka Veba posílje v Africe, má dohodu s firmou z Mali*, Česká tisková kancelář, 2. 9. 2009; *Mali má zájem o české letouny L-39 a L-159*, Česká tisková kancelář, 14. 10. 2009.
- ¹⁶ Jihoafrická republika je úspěšnější v oblasti investic: po nákupu Plzeňského Prazdroje SABMillerem provedla ve středoevropském regionu další velkou investici. Viz *Jihoafrický Bidvest koupí firmy Nowaco a Farutex*. Česká tisková kancelář, 3. 8. 2009.
- ¹⁷ *Nový systém koordinace podpory vývozu do prioritních zemí*. MPO ČR, 16. 7. 2009. On-line: (www.mpo.cz/dokument62404.html).
- ¹⁸ Viz on-line: (www.klaus.cz).
- ¹⁹ Na místo ředitele/ky nebylo vypsáno výběrové řízení, a nebylo proto nutné předložit explicitní vizi.
- ²⁰ Dále viz Horký, Ondřej: *Mediální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci*, op. cit.
- ²¹ Konkrétně Senegal, Mali a Burkinu Faso. Více viz *Poslanci v době krize plánují miliónovou cestu do Afriky*. Právo, 24. 9. 2009; *Sněmovní rozpočtový výbor zrušil pracovní cestu do JAR*. Česká tisková kancelář, 4. 11. 2009.

Kapitola 15

Latinská Amerika v české zahraniční politice¹

Ondřej Slačálek

LATINSKOAMERICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Latinská Amerika představuje z hlediska české zahraniční politiky oblast spíše okrajového zájmu. Jakkoli se uznává její politická nepominutelnost i potenciál z hlediska exportu, představuje zájem nanejvýš druhého řádu a nikdy v polistopadovém období nepatřila k prioritám. Jednotliví aktéři (ač nepříliš početní) zatím nenalezli optimální model koordinace či spolupráce, což se týká zejména MZV a MPO. To souvisí se stávající absencí koncepčního dokumentu, o jehož potřebě a eventuálním obsahu se diskutuje zejména na MVZ, ale např. i v Zahraničním výboru Poslanecké sněmovny PČR a mezi zainteresovanou veřejností (vývozci, odborníci), ovšem prozatím bez výsledku v podobě koncepce, která by formulovala zájmy a hierarchizovala priority. I tato absence patrně patří k důvodům, proč byla Latinská Amerika v roce 2009 zahrnuta do omezování českých zastupitelských úřadů, aniž by bylo zjevné, proč byly mezi šest institucí, které mají být zrušeny, zařazeny právě české velvyslanectví v Kolumbii a konzulát v brazilském São Paulu. Zejména možnost uzavření druhého ze zmíněných úřadů ovšem vyvolala značnou kritiku a výsledek je stále nejasný.

Témata, která vyvolávají politický spor, se týkají jen několika zemí: terčem kritiky lidskoprávně orientovaných nevládních organizací, některých politiků a v menší míře též české diplomacie se stávají zejména Kuba a v poslední době též Venezuela. Naopak část české levice má sklon k idealizaci levicových vlád v Latinské Americe nebo přinejmenším k empatickému přístupu vůči nim. Tento spor, do značné míry v souladu s rétorikou režimů, o něž jde, kopíruje na obou stranách tematický a argumentační rejstřík z dob studené války (kritika režimů z hlediska lidských práv a demokracie pravici a částí levice versus jejich obhajoba obranou před vměšováním USA a alternativní povahou vůči kapitalismu na straně části levice). Ve sledovaném roce zněl mnohem slaběji než v některých dřívějších letech, kdy jeho intenzitu posi-

lovalo pronásledování disidentů na Kubě a česká role v předkládání rezolucí kritizujících stav lidských práv na Kubě – nynější česká mezinárodní role v předsednictví Rady EU vedla naopak k utlumení vlastního hlasu. I tak nicméně tato diskuse (posílená o reflexi aktuálního vývoje ve Venezuele) představovala většinu české politické debaty o Latinské Americe. Ta se proto příliš nepřekrývala s českou zahraniční politikou, pro niž je hlavním zájmem ČR v oblasti podpory exportu, spojená s navázáním vztahů v dalších oblastech a posílením vzájemného povědomí. Zde se většina významnějších politických aktérů patrně shoduje – přinejmenším v nízké míře zájmu.

LATINSKOAMERICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Předsednictví v Radě EU

V rámci českého předsednictví v Radě EU Latinská Amerika nepatřila k prioritám českého předsednictví právě tak, jako dlouhodobě nepatří k prioritám České zahraniční politiky. Latinskoamerickou agendu do značné míry překryly akcenty na jiná témata (Východní partnerství, Blízký východ). Z důvodu relativně vysokého množství summitů týkajících se jiných regionů se nekonal uvažovaný summit EU–Mexiko. I tak ovšem latinskoamerická tematika do předsednické agendy významnou měrou patřila.

České předsednictví pokračovalo v rozvíjení strategického partnerství EU se skupinou států Latinské Ameriky a Karibiku (LAC), přičemž se snažilo využít jako komparativní výhody relativní nezainteresovanosti ČR v regionu, distance od koloniální minulosti i většiny současných sporných témat. Během českého předsednictví pokračovalo již deset let rozvíjené strategické partnerství mezi oběma regiony. K podstatným výsledkům patří zejména zahájení lidskoprávních dialogů s Brazílií, Chile, Argentinou a s Kolumbií, které mají přispět nejen k vzájemné výměně názorů o stavu lidských práv v daných zemích, ale také k přiblížení vzájemných stanovisek vůči globálním tématům spojeným s lidskoprávní problematikou (např. Mezinárodní trestní soud).² Patrně nejpodstatnějším posunem ve vztahu EU a LAC dosaženým během českého předsednictví bylo 30. června zahájení strukturovaného dialogu o migraci³ – o jeho vedení se rozhodlo již na summitu EU–LAC v květnu 2008, ale za francouzského předsednictví šlo o předmět ostrých politických sporů EU s některými latinskoamerickými lídry. Naopak se oproti očekáváním nepodařilo uzavřít jednání o Asociační dohodě se státy Střední Ameriky, o níž se jedná od června 2007.

MZV se účastnilo tvorby společných stanovisek EU, přičemž je někdy ovlivňovalo svou optikou, která je tradičně bližší pohledu USA, než je tomu v případě některých jiných evropských zemí. Například v případě převratu v Hondurasu se postavilo proti důrazu na návrat prezidenta Manuela Zelayi, na což EU nakonec brala zřetel, když ve svém prohlášení tento požadavek neuvedla a mluvila jen obecně o obnově ústavních poměrů.⁴

Praha se stala hostitelkou zasedání ministrů zahraničních evropské „sedmadvacítky“ a skupiny latinskoamerických a karibských zemí RIO, které se konalo 13.–14. května. Šlo svým rozsahem o jednu z největších akcí v rámci českého předsednic-

tví. Navzdory této skutečnosti byl ovšem význam zasedání spíše formální a symbolický. To odpovídá faktu, že diskuse o reálné kooperaci mezi EU a latinskoamerickými státy se odehrává spíše na platformě LAC (summitu EU–LAC se konají jednou za dva roky; roku 2008 se konal v Limě a na rok 2010 se plánuje v Madridu) a koresponduje s tím i obecnost témat: udržitelný rozvoj a ekonomická krize. Další významnou diskusní otázkou se stala prasečí chřipka. Spíše než příležitost výrazněji ovlivňovat biregionální spolupráci EU a Latinské Ameriky získala česká zahraniční politika ve své hostitelské roli příležitost prezentovat před diplomaty z latinskoamerických států svou zemi. Zasedání nicméně poznamenal fakt, že se jej neúčastnili ministři zahraničních věcí některých významných zemí: Venezuely, Ekvádoru, Bolívie, Argentiny a Brazílie.⁵

Podobně neprioritní byla latinskoamerická agenda i ve vztahu k roli MPO. Česká zahraniční politika zde víceméně v souladu s unijními strukturami uplatňovala snahu o liberalizaci, přičemž se v některých případech střetávala s konkrétními zájmy některých států EU v oblasti. Výrazněji se to projevilo v případě sporu o členství Venezuely ve zvláštním pobídkovém režimu pro udržitelný rozvoj a řádnou správu věcí veřejných (GSP+). ČR prosazovala vyškrtnutí Venezuely, protože nesplnila podmínky, jmenovitě nedodržela vlastní závazek k ratifikaci Úmluvy OSN o boji proti korupci do 31. 12. 2008. Ač by v takovém případě mělo být vyloučení státu z režimu automatické, proti se postavily některé členské státy EU. Spor vyřešilo až 11. června rozhodnutí Evropské komise o vyškrtnutí Venezuely.⁶

Zkušenosti z českého předsednictví patrně značně ovlivnily i probíhající diskuse o uvažované koncepci české zahraniční politiky vůči Latinské Americe. Silnou latinskoamerickou dimenzi bude mít z hlediska české participace na EU pochopitelně i příští rok. V prvním pololetí totiž bude Radě EU předsedat Španělsko, které avizovalo výrazný akcent na vztahy s latinskoamerickými státy. ČR zde může zároveň využívat příležitosti pro další rozšiřování vztahů a zároveň spolu s dalšími zeměmi přispět k vyvažování výrazně nadproporčního španělského a širše jihoevropského vlivu na latinskoamerickou agendu EU.

Bilaterální vztahy

I bilaterální vztahy se státy Latinské Ameriky získaly českým předsednictvím nové impulzy a dynamiku.⁷ Předsednická role přispěla k navázání kontaktů a zviditelnění ČR.

V návaznosti na zasedání EU–RIO (toho se Kuba účastnila poprvé) došlo na konci září k setkání ministra zahraničních Kohouta s jeho kubánským protějškem během Valného shromáždění OSN, za jehož téma český ministr označil napravování vzájemných vztahů. Iniciativa k setkání vyšla od kubánské strany; způsob informování o ní svědčí o vůli současného vedení MZV přinejmenším upravit dosavadní postoje vůči Kubě. ČR podle ministra neslevila ze svého postoje v otázce lidských práv, nezdá se však, že by tento postoj byl vnímán jako překážka ve vzájemných vztazích. Zjevný byl posun akcentu k jiným tématům, jako třeba (dříve kubánskou stranou odmítaná) k rozvojové pomoci pro Kubu. Diskuse také znovu otevřela problém nesplacených dluhů Kuby vůči ČR (resp. ČSSR).⁸

Za příklad nepříliš politické resortní spolupráce lze označit kooperaci českého ministerstva životního prostředí s ministerstvem životního prostředí v Peru, které existuje pouhý jeden rok a logicky vykazuje poptávku po know-how. Z plánované cesty ministra Bursíka nicméně kvůli pádu vlády sešlo.⁹

Patnáctého října bylo zveřejněno rozhodnutí vlády (navržené ministrem zahraničních věcí) o uzavření šesti českých zastupitelských úřadů.¹⁰ Dva z nich byly v Latinské Americe, jmenovitě šlo o české velvyslanectví v Kolumbii a o konzulát v brazilském São Paulu. Vláda nekonzultovala s příslušným teritoriálním odborem MZV, parlamentem ani MPO či vývozci. Z politického hlediska bylo rozhodnutí o uzavření velvyslanectví v Kolumbii poněkud překvapivé (jako jeho nejpravděpodobnější důvod se jeví uplatnění principu reciprocity). Nejen že je Kolumbie hodnocena MZV opakovaně jako „významný“ a „tradiční partner“,¹¹ ale také představuje (slovy titulku *Týdne*) „(k)lín v latinskoamerické levicové internacionále“¹² a významného spojence USA v oblasti. Česká republika se o posílení vztahů v minulosti opakovaně snažila, v květnu 2008 navštívil Kolumbii předseda vlády Topolánek a setkal se s prezidentem Uribem.¹³ Kritizováno bylo ale především rozhodnutí uzavřít konzulát v São Paulu, a to představiteli českých vývozců během říjnového zasedání České rady pro obchod a investice.¹⁴ Rušením zastupitelských úřadů se zabýval také Zahraniční výbor Poslanecké sněmovny PČR. Poslanci protestovali především proti skutečnosti, že vláda s nimi rozhodnutí nekonzultovala, uzavírání zastupitelských úřadů pak kritizovali *en bloc*, bez akcentu specificky na dva zastupitelské úřady v Latinské Americe. Výsledkem ministrova vysvětlení a následné diskuse v Zahraničním výboru PSP ČR bylo přijetí čtyř (sic!) usnesení, v nichž mj. zazněl požadavek, aby ministr zahraničních věcí předložil poslancům zahraničního výboru koncepci českých zahraničních úřadů a aby jim průběžně předkládal informace o vytváření této koncepce a o prioritách české rozvojové spolupráce.¹⁵ Je zajímavé, že pouhý den po diskusi o rušení zastupitelských úřadů přijali poslanci Zahraničního výboru PSP ČR usnesení o vyslání čtyřčlenné parlamentní delegace (Hamáček, Jičínský – ČSSD, Konečná – KSČM, Bauer – ODS) do Kolumbie a Kostariky, tedy i do země, v níž sídlí rušený zastupitelský úřad. Cesta, která se připravovala již dříve, proběhla koncem listopadu.

Ve dnech 18.–27. listopadu se uskutečnila státní návštěva prezidenta republiky Václava Klause v Peru a v Brazílii. Prezident republiky se setkal se svým peruánským a brazilským protějškem. V Peru podepsali ministři vnitra obou zemí společnou deklaraci o boji proti obchodu s drogami, která se týkala zejména výměny informací mezi příslušnými institucemi obou států. Dále zde byly podepsány memorandum o spolupráci mezi agenturou Czechinvest a peruánskou agenturou ProInversión a plán spolupráce v oblastech kultury, vzdělávání, vědy a sportu na léta 2010–2012.¹⁶ V Brazílii bylo podepsáno Memorandum o spolupráci mezi CzechInvestem a brazilskou agenturou APEX.¹⁷

Klaus u příležitosti návštěvy ostře kritizoval uzavření konzulátu v São Paulu s poukazem na jeho ekonomický význam a pokles důležitosti zastupitelských úřadů v rámci EU.¹⁸ Patrně i v reakci na tuto kritiku se začalo rozhodnutí o uzavření konzulátu přehodnocovat.¹⁹ Svou cestu popularizoval prezident seriálem článků na stránkách de-

niku *Právo*. Cesty se účastnila podnikatelská delegace (26 představitelů Hospodářské komory ČR), ministr vnitra Pecina a náměstci z MZV a MPO.

Hospodářské a kulturní vztahy

Ekonomické vztahy představují hlavní zájem české zahraniční politiky v Latinské Americe. Tyto vztahy mohou v řadě případů navazovat na dobrou pověst československého exportu před listopadem 1989,²⁰ a to i v situaci, kdy půjde o zcela odlišné dovozy.²¹ Významným aktérem je tak logicky ministerstvo průmyslu a obchodu. To přijalo 15. dubna novou koncepci podpory exportu do prioritních zemí, která mj. zúžila jejich počet z 19 na 12. Z Latinské Ameriky to znamenalo vyškrtnutí Argentiny a Chile a ponechání dvou klíčových zemí regionu: Mexika a Brazílie. Pro každou zemi se mj. počítá s vytvořením meziresortního týmu a formulování strategie.²² U latinskoamerických zemí ovšem zatím není zcela jasná koordinace MZV a MPO a rovněž aktivity ve prospěch podpory vývozu zatím nepůsobí zcela přesvědčivě.

Vůči Brazílii měla ČR v roce 2009 takřka vyrovnanou obchodní bilanci: ČR sem vyvezla zboží za 5,178 mld. Kč a dovezla zboží za 5,143 mld. Kč. Ač proti minulému roku jde o změnu bilance z pasivní v aktivní, není to kvůli navýšení českého exportu (ten dokonce oproti loňskému roku nepatrně poklesl z 5,36 mld. Kč), ale kvůli poklesu brazilského importu (oba poklesy jsou snadno vysvětlitelné krizí). Brazílie je největším latinskoamerickým obchodním partnerem ČR, i tak tvoří český vývoz do země pouhých 0,2 % celkového českého vývozu a celkově je Brazílie v pořadí vzájemného obchodu až 39. místě z hlediska obratu.²³

Pro rozvoj českých ekonomických vztahů s Brazílií získala ČR poněkud kuriózní, leč podstatnou pobídku na sklonku roku 2008 – na summitu EU–Brazílie 22. prosince přiznala Brazílie ČR (spolu s Polskem, Maďarskem, Slovenskem, Slovinskem, Estonskem, Litvou a Lotyšskem) status tržní ekonomiky. Šlo o tečku za dlouhými jednáními, kdy Brazílie váhala s přiznáním statusu, který již dříve uznala např. Čína a Ukrajina, patrně proto, že pro ni takové zdráhání bylo politicky výhodné.²⁴

V současné době se bude Česká republika snažit zvýšit podíl své investice zejména reakcí na poptávku po urychlené modernizaci. Kromě účasti českých podnikatelů na dopravních stavbách se uvažuje i o jejich participaci na stavbě jaderných elektráren. Státní návštěva prezidenta Klause představovala podstatný pokus o prosazení českých podnikatelů, ale na hodnocení výsledků je brzy.

Spíše ve stínu aktivit vůči Brazílii zůstala další prioritní země, Mexiko. To je vysvětlitelné i nižším objemem vzájemného obchodu (vývoz za rok 2009 činil 3,619 mld. Kč, dovoz 3,611 mld. Kč)²⁵ a patrně též aktuálně menšími příležitostmi vzhledem k zásadně horšímu vývoji ekonomiky. Zde nejviditelnější akcí v rámci české politiky podpory exportu představovala Národní výstava ČR, která se konala v Mexico City mezi 30. zářím a 3. říjnem a které se zúčastnilo zhruba čtyřicet firem. Akci oproti očekávání neotevřel ministr, ale pouze jeho náměstek Milan Hovorka, doprovázený místopředsedou Senátu Parlamentu ČR Milanem Štěchem.²⁶

Z kulturních vztahů je třeba zmínit průběžné kontakty s českými krajany, zejména v Argentině, Brazílii a Uruguayi. Jako ilustraci potenciálu kulturní výměny můžeme

uvést, že v rámci vztahů navázaných během českého předsednictví byla do Prahy a posléze do Brna zapůjčena z Peru výstava *Zlato Inků – tisíc let prokletí*. Sklidila úspěch, její ukončení bylo několikrát odloženo.

Bezpečnost a lidská práva

V roce 2009 dochází spíše k utlumení tradičního tématu lidských práv, jen zdánlivě paradoxně v souvislosti s českým předsednictvím. ČR coby předsedající stát nemohla hájit svá stanoviska tak agilně jako dosud (její roli hlavního kritika Kuby převzalo Švédsko). Vzhledem k vývoji předsednictví, konkrétně k pádu vlády a jejímu vystřídání vládou úřednickou, došlo k dalšímu oslabení lidskoprávní agendy.²⁷ Zmenšující se důraz na lidská práva v české agendě vůči Latinské Americe korespondoval s politickou změnou v USA a s tamním pozvolným přehodnocováním politiky vůči Kubě. Tuto změnu česká diplomacie pocítuje jako výraznou proměnu kontextu svého vlastního lidskoprávního usilování, což je logické i vzhledem k tomu, že dosavadní aktivity ČR vůči Kubě byly prováděny ve výrazné kooperaci s USA.²⁸

Za českého předsednictví došlo k dříve avizovanému vyhodnocení politického dialogu EU s Kubou, které má probíhat každoročně od pozastavení tzv. červnových opatření z roku 2003, k němuž došlo roku 2008. Část pravice očekávala přitvrzení vůči Kubě s tím, že dialog nepřinesl očekávané výsledky, ale dialog byl prodloužen o rok. Česká diplomacie na toto řešení přistoupila, protože alternativa by byla z jejího hlediska ještě horší: rozpad jednotného unijního stanoviska a volný prostor pro ty státy EU, které usilují o bezpodmínečnou spolupráci s Kubou. V konsenzuálním stanovisku se udržel důraz na lidská práva a kritický postoj vůči Kubě, pro politický dialog s Kubou a jeho vyhodnocování existují jasné lhůty, což česká diplomacie vnímá jako svůj úspěch.²⁹ Zjevný je zde posun od počátku stejné dekády, od vazby na USA k evropeizaci české kubánské politiky. Ta se nicméně věnuje lidským právům na Kubě i praktickou podporou disidentů, z větší části prostřednictvím grantů nevládním organizacím.³⁰

Kromě sporu o unijní stanoviska musela česká zahraniční politika řešit ve vztahu ke Kubě zadržení dvou českých občanů na kubánském území. Ti byli obviněni z veřejného pohoršování a od 23. června na Kubě vězněni, nikoli pro homosexualitu, jak případ uváděla některá česká média, ale kvůli opileckému incidentu.³¹ Z Kuby byli oba čeští občané deportováni 25. a 29. listopadu.

Méně výrazné, byť přítomné byly lidskoprávní a bezpečnostní dimenze v postojích ČR vůči Chávezovu režimu ve Venezuele. Kromě české participace na kritických unijních stanoviscích zde bylo výrazné zejména to, že se pod vlivem českých příznivců venezuelské opozice (Jan Ruml aj.) a bez koordinace s MZV vyjádřil proti porušování lidských práv ministr pro lidská práva a menšiny Michael Kocáb. Ve stanovisku z 15. 4. 2009 vyzval mezinárodní společenství k odsouzení venezuelské situace na poli lidských práv, jmenovitě věznění a protiprávní uvalování vazby na opoziční aktivisty.³² Mezinárodní ohlas výzva nicméně nezaznamenala, krom pobouřené reakce venezuelského velvyslance; význam výzvy zůstal úměrný významu českého ministra pro menšiny a lidská práva.

Jakkoli je v debatách o české zahraniční politice vůči Latinské Americe vnímán bezpečnostní rozměr, jeho reálná přítomnost není příliš významná. Úvahy o eventu-

álních problémech s migrací z latinskoamerických zemí mají zatím spíše charakter domněnek.

Do konkrétnější roviny se dostává diskuse o bezpečnostní spolupráci a vzájemné výměně zkušeností u policejních a vojenských složek. Roku 2008 byl do Limy na žádost peruánské vlády vyslán odřad chemického praporu, ten zde inspiroval i k úvahám o budování integrovaného záchranného systému. Vyslání vyvolalo kontroverzi, neboť vláda to s odůvodněním, že vojáci nebyli ozbrojeni a jeli do Peru pouze v roli poradců, nekonzultovala s Parlamentem ČR (a patrně o vyslání ani kolektivně nerozhodla).³³ V roce 2009 pobýval v Mexiku policista z Národní protidrogové centrály, který zde v rámci společného programu EU, USA a Mexika *Mérida* přednášel o českých zkušenostech boje s drogami na policejní škole.³⁴ Vyslání policisty bylo vnímáno jako příspěvek k mexickému boji proti drogám a organizovanému zločinu (je hodno zmínky, byť očekávatelné, že ČR nijak neproblematizuje lidskoprávní souvislosti této aktivity a její zneužití k potlačování sociálních hnutí). Jedná se také o vojenskou spolupráci s Brazílií, která českým vojákům nabídla výcvik pro boj v džungli.³⁵

Ke spolupráci došlo rovněž s kostarickými úřady, které v září zadržely bývalého šéfa odboru českého ministerstva financí Karla Ponocného. Ten je v ČR trestně stíhán za zpronevěru splátek peruánského státního dluhu vůči Česku.

LATINSKOAMERICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Jak už bylo uvedeno výše, hospodářské vztahy a jejich posílení tvoří z hlediska české zahraniční politiky v Latinské Americe základní zájem sledovaný českou diplomacií. Je proto logické, že hlavním aktérem české zahraniční politiky vůči Latinské Americe je kromě MZV rovněž MPO. O relativně nízkém významu, přisuzovaném Latinské Americe, svědčí úroveň, na níž se politika vůči ní vytváří: Odbor amerických států na MZV rozhodně není klíčovým aktérem české zahraniční politiky ve vztahu k USA, vůči kterým se politika tvoří na vyšších úrovních. Je jím však vůči Latinské Americe.³⁶ V období českého předsednictví koordinovalo ministerstvo zahraničních věcí svou činnost pochopitelně s vicepremiérem pro evropské záležitosti a s jeho podřízenými na Úřadu vlády ČR.

Na úrovni MPO se českou zahraniční politikou ve vztahu k Latinské Americe zabýval především odbor evropských záležitostí a odbor obchodu. MPO zároveň poskytuje v České radě pro obchod a investice fórum pro artikulaci zájmu soukromých vývozců. Ve sledovaném roce jsme byli svědky toho, že prozatímní nekonceptnost zahraniční politiky vůči Latinské Americe vyplnilo MPO sektorově určenými prioritami.

Na parlamentní úrovni představuje aktéra zahraniční výbor Poslanecké sněmovny PČR – ve sledovaném roce vyjádřil nejen kritiku svého opomíjení, ale poukázal i na absenci koncepce české zahraniční politiky, ovšem rezolucemi formulovanými obecně k zahraniční politice, nikoli specificky k Latinské Americe. Představoval tedy spíše korektiv a negativní zpětnou vazbu než aktéra nastolujícího specifickou agendu. Prozatím se nezdá, že by byl český parlament schopen přímo ovlivnit zahraniční poli-

tiku tak, jak je vytvářena na exekutivní úrovni. I přesto je parlament v některých případech prostorem pro vyslovování kritické pozice a demonstrace zájmu o Latinskou Ameriku. Do této kategorie můžeme patrně zařadit i vznik parlamentní Skupiny ČR–Venezuela v říjnu 2009, v níž jsou zastoupeni poslanci ČSSD a KSČM a již vede poslanec Petr Sunkovský (ČSSD).

Ve sledovaném období sehrál vcelku podstatnou roli prezident Klaus – nejen jako reprezentant státu navenek, ale rovněž jako poučovatel občanů o významu regionu. Zdá se, že jeho návštěva výrazně přispěla k možnosti, že bude přehodnoceno rozhodnutí o zrušení konzulátu v São Paulu.

Pokud jde o prostor politiky a občanské společnosti, lze říci, že prostředí aktérů je relativně omezené. V důsledku toho pochopitelně roste relativní váha každého jednotlivého aktéra.³⁷ Aktéři české zahraniční politiky v prostoru mimo státní instituce se různí především v otázkách, týkajících se lidských práv a podpory demokracie a potažmo v postoji vůči levicovým režimům v Latinské Americe.

První skupinu představují některé nevládní organizace, především Člověk v tísni a Respekt Institut. Při druhé jmenované organizaci vznikl v roce 2008 ambiciózní projekt mezinárodně ukotveného analyticko-lobbistického pracoviště – Centrum analytických studií pro Latinskou Ameriku. Oproti předchozím aktivitám Člověka v tísni, jejichž těžiště navzdory politickému přesahu spočívalo v podpoře lidských práv a v podpoře transformace k demokracii, zde jde o političtější uchopení tématu, které rovněž pojímá Latinskou Ameriku jako prioritu (pro Člověka v tísni byla prioritou pouze jedna latinskoamerická země, Kuba). Aktivity tohoto proudu občanské společnosti získaly během českého předsednictví významné představitele v bývalém prezidentovi Václavu Havlovi a v bývalém ministru zahraničních věcí Cyrilu Svobodovi (od května rovněž předsedovi KDU-ČSL), v Centru analytických studií pro Latinskou Ameriku působí bývalý ministr vnitra a politik Unie svobody Jan Ruml. Tito politici spojují současnou politiku vůči Latinské Americe se svou vlastní politickou zkušeností, ať už disidentskou či ministerskou. Je ovšem třeba říci, že zápas o smysl této minulosti vede většina tohoto proudu na jiných kolbištích, než je politika vůči Latinské Americe (zejména to byl spor o americký radar na českém území).

Druhou skupinu představuje část levice, pociťující sympatii nebo přinejmenším empatii vůči levicovým režimům v Latinské Americe. Tyto tendence se projevují zejména v orbitu KSČM, v němž působí mimo jiné Společnost česko-kubánského přátelství, stavějící na zkušenostech spolupráce mezi Československem a Kubou před rokem 1989 a často na osobních vzpomínkách na pobyt na „ostrově svobody“. V Česku působí i praktičtější orientovaná Společnost česko-venezuelského přátelství, podporující zvýšení obchodní výměny s Venezuelou.

LATINSKOAMERICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Klíčovou politickou otázkou pro český veřejný a mediální prostor byl i nadále vztah vůči Kubě a nově i vůči Venezuele a (v mnohem menší míře) vůči dalším státům La-

tinské Ameriky s levicovými vládami. Pokud jde o Kubu, výrazně se zde v úsilí udržet kontinuitu silné lidskoprávní kritiky zaznívající z Prahy angažovali někteří bývalí pravicoví politici, zejména bývalý prezident V. Havel a bývalý ministr zahraničních věcí C. Svoboda. Oba dva hned v první den českého předsednictví (1. ledna) zaslali prostřednictvím české ambasády osobní poselství kubánskému disidentovi Oswaldu Payá Sardiñasovi, které je možné číst i jako politickou deklaraci, nadřazující sledování lidských práv politickým a ekonomickým ohledům vůči vlastnímu zájmu či EU: „*Zkušenost naší země, která ve 20. století zažila padesát let nesvobody, nás nutí upozorňovat na porušování lidských práv a svobod bez ohledu na zájmy hospodářské či hloubku vazeb mezi jednotlivými členy EU. Neexistuje hospodářský zájem tak silný, aby měl přednost před solidaritou s trpícími či nespravedlivě stíhanými,*“ napsal v poselství Václav Havel.³⁸

Na konci června navštívil Kubu Cyril Svoboda. Jeho návštěva, připravovaná ve spolupráci s nevládní organizací Člověk v tísni, vzbudila velký mediální ohlas. Svoboda navštěvoval disidenty a distribuoval mezi ně léky. Zároveň se pokusil intervenovat svým doporučením do vnitřní struktury kubánského disentu – na půdě českého velvyslanectví v Havaně kubánským disidentům doporučil, aby se sjednotili pod vedením „jednoho vůdce“ – Oswalda Payá Sardiñase.³⁹

V bilanci českého předsednictví Svoboda uvedl, že „*jsme... hodili přes palubu bojovníky za lidská práva na Kubě*“.⁴⁰ Kritizoval patrně ne zcela realisticky české předsednictví za to, že nedokázalo rozdělit mezi politiky role tak, aby někteří reprezentovali předsedání Radě EU a jiní (i vůči nim) českou pozici. Úpadek české lidskoprávní pozice srovnával také se svou érou, kdy podle něho představoval jasný lidskoprávní postoj silnou mezinárodní devízu ČR.

Ke Kubě se dále vyjadřovala lidskoprávní organizace Člověk v tísni, ale na rozdíl od minulých let zdaleka ne tak výrazně. Významnou veřejnou akcí byl protestní happening k šestému výročí zatýkání disidentů 18. března. Venezuele se věnoval Respekt Institut a při něm působící Centrum analytických studií pro Latinskou Ameriku. Tato organizace se pokusila ovlivnit i české předsednictví – uspořádáním workshopu „Priority ČR vůči Latinské Americe po dobu předsednictví EU“ v budově MZV 13. 10. 2008. Závěrem byla nicméně doporučení, která se v české zahraniční politice příliš neprojevila, patrně mj. i pro svou ne vždy zcela realistickou povahu (patřil mezi ně požadavek, aby se Latinská Amerika stala prioritou české zahraniční politiky). Důraz byl kladen na nalezení jednotné pozice celé EU, jež by podpořila demokracii, soukromé podnikání, lidská práva a západní hodnoty v regionu proti tomu, co dokument označil jako levicově nacionalistické režimy, a která by byla účinnou protiváhou čínskému „*neokoloniálnímu přístupu*“ a ruské „*expanzi*“ a rovněž „*snahy zemí nepřátelských k euroatlantické civilizaci o proniknutí do regionu*“.⁴¹ Jan Ruml v zimě 2009 rovněž navštívil Venezuelu, spolupracoval s místní opozicí a natočil o této své cestě dokument, který publikoval týdeník *Respekt*.

Většina českých médií (nejvýrazněji *Mf DNES*, *Lidové noviny*, *Respekt*, *Reflex*) odrážela při různých příležitostech (výročí revoluce) podobné lidskoprávní rámování kubánské problematiky. Podobně publikují kriticky orientované příspěvky o Chávezově Venezuele, zaměřené zejména na porušování lidských práv a úspěšné snahy

o změnu ústavního systému země. Symetricky opačnou pozici vůči této lidskoprávní kritice a podpoře demokratické opozice na Kubě zaujala KSČM, která se rovněž snažila vystupovat jako prostředník a pomocník kubánské vlády a domácí politická síla, jež se v době českého předsednictví EU snažila přispět k vylepšení česko-kubánských vztahů. Předseda KSČM Vojtěch Filip 26. února demonstrativně přijal kubánskou chargé d'affaires Bárbaru Elenu Montalvo Álvarez a vyjádřil vůli kubánské straně pomáhat.⁴² Ve stranickém deníku *Haló noviny* se často objevovaly články popularizující Kubu a zpřístupňující českému čtenáři kubánský pohled na některé otázky mezinárodní politiky. Latinskoamerické problematice se z převážně levicového úhlu pohledu věnoval rovněž internetový deník *Britské listy*, který se hodně zabýval zejména Venezuelou. Zde byla také publikována výzva k tomu, aby ČR v rámci českého předsednictví Radě EU přispěla k ukončení amerického embarga vůči Kubě.⁴³

Mimo oba tábory této diskuse se tématu lidských práv v Latinské Americe dotkla malá, narychlo svolaná demonstrace na podporu indiánského povstání v Peru před peruánskou ambasádou 19. června. Uspořádal ji lidskoprávní aktivista Stanislav Penc, který uvedl, že kvůli této akci přesunulo peruánské velvyslanectví recepce za účasti českých politiků. Tato akce poukazuje k dalšímu možnému aktérovi v diskusích týkajících se Latinské Ameriky. Je jím relativně slabá alternativní scéna a radikální levice, projevující sympatie vůči latinskoamerickým sociálním hnutím a indiánským iniciativám a někdy rovněž i levicovým režimům.

Nepříliš výrazně zněl v uplynulém roce hlas odborné komunity, ač v ČR existuje relativně silné odborné pokrytí Latinské Ameriky (zejména ve srovnání s Afrikou). V ČR působí dvě iberoamerikanistická vysokoškolská pracoviště (na Univerzitě Karlově v Praze a na Univerzitě Hradec Králové), dále se iberoamerickým tématům výrazně věnují některé katedry politologie (na Univerzitě Hradec Králové, na Univerzitě Palackého v Olomouci, na VŠE a FF UK v Praze). Konalo se několik odborných konferencí. Někteří příslušníci odborné komunity vyjadřovali názor, že Latinská Amerika představuje prozatím promarněnou šanci ČR vzhledem k možnostem exportu, které se zde nabízejí.⁴⁴

ZÁVĚR

Pro další vývoj vztahů s Latinskou Amerikou bude patrně v dalším roce klíčová diskuse o koncepci české zahraniční politiky vůči Latinské Americe (a pochopitelně o jejím praktickém naplňování). Jednou z významných otázek, které si bude muset zahraniční politika zodpovědět, bude otázka prioritních partnerů – zda půjde typově o velké či menší země,⁴⁵ zda a do jaké míry bude přihlédnuto k politickým podmínkám v jednotlivých státech. Otázkou bude také rámec této politiky – jak velkou míru kooperace v rámci EU zvolí, zda bude intenzivněji spolupracovat se zeměmi Visegrádu (v souvislosti s rušením zastupitelských úřadů se objevily úvahy o společném zastupování v některých zemích) a také, zda bude česká zahraniční politika i v nastalé situaci citelného oslabení vlivu USA v Latinské Americe kooperovat s USA v některém případě podobně výrazně jako na počátku dekády ve věci Kuby.

Otázkou rovněž bude míra veřejné diskuse nad touto koncepcí. Připomeňme si, že současné rušení zastupitelských úřadů kritizoval i Zahraniční výbor Poslanecké sněmovny PČR a prezident republiky a že na pravici i na levici politického spektra existují sice relativně malé, ale na druhé straně v určitých politických prostředích vlivné a intenzivně ideologicky zainteresované skupiny, věnující se Latinské Americe. Jako nejlogičtější potenciální vyzyvatel přístupu, jaký se vůči Latinské Americe projevil během úřednické vlády, se může jevit ta část pravice, která usiluje o evropské angažmá v silnějším tlaku na dodržování lidských práv a prosazení demokracie (kterému rozumějí především jako potlačení současné levicové vlny v Latinské Americe). Příznivý volební výsledek pravice by sice mohl zvrátit některé prvky současného působení ministra Kohouta (vylepšení vztahů s Kubou, důraz na ekonomiku a spolupráci), ale vzhledem k primární zahraničněpolitické orientaci české pravice na jiné oblasti (východní partnerství, Blízký východ) ani pak patrně nelze očekávat přílišné posílení české latinskoamerické agendy ve směru, jaký očekává např. Respekt Institut. K takovému posílení, které by i tak bylo vzhledem k českým kapacitám patrně převážně rétorické, by mohla spíše přispět zásadnější změna na mezinárodním poli (výrazný posun v latinskoamerické politice USA či EU nebo prudká eskalace situace v Latinské Americe samé).

Poznámky

- ¹ Za poskytnutí rozhovoru děkuji Kateřině Fialkové, ředitelce Odboru amerických států, MZV ČR, její zástupkyni Veronice Bajgarové a Gabriele Dlouhé, ředitelce Odboru lidských práv a transformační spolupráce, MZV ČR, za konzultaci informantovi z MPO ČR. Za připomínky k textu děkuji Jaroslavu Fialovi a Vendule Prokůpkové.
- ² Pro příklad Chile viz např. *IV EU–Chile Association Council, Praha, 14. 5. 2009. Joint Communiqué*. On-line: (www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/107743.pdf, cit. 10. 1. 2010).
- ³ *Joint Press Communiqué on the launch of the EU–LAC Structured Dialogue on Migration*. On-line: (www.eu2009.cz/en/news-and-documents/press-releases/joint-press-communicue-on-the-launch-of-the-eu--lac-structured-dialogue-on-migration-26644, cit. 10. 1. 2010).
- ⁴ Viz *Declaration by the Presidency, on behalf of the European Union, on Honduras*. Brussels, 29. 6. 2009. On-line: (www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/cfsp/108808.pdf). Rozhovor s Kateřinou Fialkovou, ředitelkou OAS MZV ČR.
- ⁵ Zasedání ministrů zahraničí EU v Praze. Zprávy ČT, 13. 5. 2009.
- ⁶ MPO: Publikováno rozhodnutí Komise o vyřazení Venezuely ze seznamu příjemců GSP+. On-line: (www.mpo.cz/dokument61544.html, cit. 10. 1. 2010).
- ⁷ Rozhovor s Veronikou Bajgarovou, zástupkyní ředitelky OAS MZV ČR.
- ⁸ J. Kohout jednal o postupném napravování vztahů s Kubou. Zprávy Radia Praha, 23. září, 2009. Kuba je největším zahraničním dlužníkem ČR, její nesplácený dluh činil k 31. 12. 2008 6,3 mld. Kč, nepočítaje v to další pohledávky, které pocházejí ze zbrojních exportů a podléhají proto utajení. Viz *Roční souhrnná zpráva o stavu a vývoji zahraničních pohledávek ČR – rok 2008*. On-line: (www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vf_agendaCKA_zahr_pohled_46967.html, cit. 10. 1. 2010).
- ⁹ Rozhovor s Kateřinou Fialkovou, ředitelkou OAS MZV ČR.

- ¹⁰ *Usnesení vlády ČR č. 1296 ze dne 15. října 2009 o zrušení některých zastupitelských úřadů ČR v zahraničí*. On-line: ([kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRes/EF7FB88510626A94C125764F003BEFC9/\\$FILE/1296%20uv091015.1296.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRes/EF7FB88510626A94C125764F003BEFC9/$FILE/1296%20uv091015.1296.pdf), cit. 10. 1. 2010).
- ¹¹ Viz ročenky *Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2006*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2007, s. 280; *Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2007*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008, s. 303; *Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2008*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009, s. 293.
- ¹² *Klín v latinskoamerické levicové internacionále*. Týden 31/2009, s. 45.
- ¹³ Ročenka *Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2006*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2007, s. 292.
- ¹⁴ *Vývozci kritizují vládu za zrušení konzulátů v Sydney a São Paulu*. Zprávy Radia Praha, 26. 10. 2009, srv. MPO: 13. zasedání České rady pro obchod a investice. On-line: (www.mpo.cz/dokument65574.html, cit. 10. 1. 2010).
- ¹⁵ Jde se o usnesení Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny PČR č. 225–228 z 22. 10. 2009, zde zejména o usnesení 227 a 228. On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=58645 a www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=58646, cit. 10. 1. 2010).
- ¹⁶ *Visita de estado del presidente de la Republica Checa en Peru*. On-line: (www.peru-embajada.cz/node/333, cit. 10. 1. 2010).
- ¹⁷ APEX / CzechInvest – Memorandum o porozumění. On-line: (www.mzv.cz/brasilia/cz/obchodni_a_ekonomicke_informace/apex_czechinvest_memorandum_o_porozumeni.html, cit. 10. 1. 2010).
- ¹⁸ *Zápisky z Latinské Ameriky*, č. 9. On-line: (klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=aeMqi7uiR9tk, cit. 10. 1. 2010).
- ¹⁹ *Pozastavení postupného utlumování konzulární činnosti*, MZV ČR. On-line: (www.mzv.cz/saopaulo/cz/rozdeleni_pusobnosti/oznameni_o_rozhodnuti_uzavrit_generalni.html, cit. 10. 1. 2010).
- ²⁰ Rozhovor s Kateřinou Fialkovou, ředitelkou OAS MZV ČR.
- ²¹ *Perspektivní obory pro vývoz do Brazílie*, MPO ČR. On-line: (bussinessinfo.cz/cz/clanek/brazilie/perspektivni-obory-pro-vyvoz-do-brazilie/1000631/53576, cit. 10. 1. 2010).
- ²² *Nová koncepce vývozu do prioritních zemí*, MPO ČR. On-line: (www.mpo.cz/dokument58287.html).
- ²³ *Zahraniční obchod ČR v lednu až prosinci 2009*, Český statistický úřad Praha 2010. On-line: ([www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/C400484403D/\\$File/w-60010912.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/C400484403D/$File/w-60010912.pdf), cit. 10. 1. 2010).
- ²⁴ Kvaček, Petr: *Brazílie přiznala statut tržní ekonomiky novým členům EU*. On-line: (www.mpo.cz/dokument54525.html).
- ²⁵ Viz *Zahraniční obchod ČR v lednu až prosinci 2009*, Český statistický úřad, Praha 2010. On-line: op. cit.
- ²⁶ Bartovský, Tomáš: *Český průmysl se představuje v Mexiku*. On-line: (www.mpo.cz/dokument64934.html).
- ²⁷ Srv. Bílková, Veronika: *Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky*, text v této knize.
- ²⁸ Srv. Pšross, Tomáš: *Problematika lidských práv v české zahraniční politice*. In: Pick, Otto–Vladimír Handl (eds.): *Zahraniční politika ČR 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004, s. 211–226.
- ²⁹ Rozhovor s Kateřinou Fialkovou, ředitelkou OAS MZV ČR.
- ³⁰ Informace Gabriely Dlouhé, ředitelky OLPTS MZV ČR.
- ³¹ *ČTK: Kuba vězní dva Čechy, prý za homosexualitu*. Lidové noviny 15. 10. 2009; *Zatčený Čech z Kuby: kolega napadl policistu*. Právo, 16. 10. 2009; *Kuba už čtvrtý měsíc vězní dva Čechy, zatkla je prý za pobuřování*. iDnes, 14. 10. 2009; Synáčková, Jaroslava: *Vzpomínky na Kubu I: mladý Čech líčí zážitky z vězení*. On-line: (www.tyden.cz/rubriky/domaci/vzpominky-na-kubu-i-mlady-cech-lici-zazitky-z-vezeni_151732.html, cit. 10. 1. 2010).
- ³² Kocáb, Michael: *Stanovisko ministra k porušování lidských práv ve Venezuele*.
- ³³ Danda, Oldřich: *Armáda tajně vyslala chemiky do Peru*. Právo 17. 5. 2008.
- ³⁴ Sdělení mluvčí Policejního prezidia Dagmar Bednaršíkové, 12. 1. 2010.
- ³⁵ Sdělení Vladimíra Lukovského, Tisková a informační služba Ministerstva obrany ČR, 13. 1. 2010.

- ³⁶ Rozhovor s Kateřinou Fialkovou, ředitelkou OAS MZV ČR.
- ³⁷ Tamtéž.
- ³⁸ Zprávy Radia Praha, 3. 1. 2009.
- ³⁹ Zavadil, Petr: *Evropa se bojí Kuby. Proč?* Lidové noviny, 17. 7. 2009.
- ⁴⁰ *Názory a argumenty*. Český rozhlas 6, 6. 9. 2009.
- ⁴¹ *Analýza workshopu „Priority České republiky vůči Latinské Americe po dobu předsednictví EU“*. Centrum analytických studií pro Latinskou Ameriku. On-line: (respektinstitut.cz/wp-content/uploads/prilohy/Analiza_LA-EU.pdf, cit. 10. 1. 2010).
- ⁴² Jel: *EU mění postoj ke Kubě*. Haló noviny, 27. 2. 2009.
- ⁴³ *Musí studená válka pokračovat i dnes?* Britské listy. On-line: (www.blisty.cz/2009/3/16/art45877.html, cit. 10. 1. 2010).
- ⁴⁴ Přednáška doc. Jana Klímy o Brazílii na pozvání Střediska iberoamerických studií FF UK, leden 2009.
- ⁴⁵ Z toho, které státy stanovilo MPO jako prioritní, se zdá, že ministerstvo a potažmo podnikatelská sféra nebo přinejmenším její část preferují dva největší státy; naopak MZV by mohlo mít sklon preferovat státy střední rozlohy, které by pro ČR představovaly symetričtějšího partnera.

Část VI:

**Multilaterální rozměr
české zahraniční politiky**

Kapitola 16

Multilaterální rozměr české zahraniční politiky

Veronika Bílková

Multilaterální vztahy České republiky mají řadu dimenzí. Kromě členství v EU a NATO tvoří jejich součást zapojení do činnosti OSN, Rady Evropy a OBSE. Pozornost je věnována též prosazování a rozvoji mezinárodního práva. Vzhledem ke své poloze, velikosti a historické zkušenosti přikládá ČR multilateralismu velký význam. Ten je nicméně orientován hlavně na EU, NATO a organizace ekonomické povahy; ostatní složky dlouhodobě stojí v pozadí. Působení na multilaterálních fórech je v posledních letech ovlivňováno trendem europeizace, v rámci něhož státy EU zaujímají k projednávaným otázkám jednotné postoje. Rok 2009 nebyl v tomto směru výjimkou. Naopak, předsednictví v Radě EU v první půli roku postavilo ČR poprvé do pozice toho, kdo měl unijní kompromisy nejen pasivně akceptovat, ale sám aktivně hledat. V této pozici naše země sice neoslnila, obstála ale vcelku se ctí.

MULTILATERÁLNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

V průběhu roku 2009 se česká multilaterální zahraniční politika řídila jak psanými dokumenty, tak nepsanými tradicemi a zvyklostmi. Mezi psané dokumenty se řadily zejména materiály připravené pro potřeby českého předsednictví v Radě EU. Šlo o *Sektorové priority předsednictví České republiky v Radě EU v první polovině roku 2009*,¹ *18-měsíční program Rady*² a *Pracovní program českého předsednictví*.³ Texty se v hlavních bodech shodují, proto postačí představit poslední z nich, který priority prezentuje asi nejpřehledněji.

Pracovní program českého předsednictví multilateralismus explicitně zmiňuje jen v souvislosti s obchodní spoluprací a transatlantickými vztahy, současně však připo-

míná, že „EU je významným globálním hráčem díky /.../ vysoké míře zapojení do multilaterálního systému /.../“⁴, čímž uznává vazbu mezi multilaterální orientací a rolí EU v mezinárodním systému. Kapitola *Vnější vztahy* obsahuje několik témat, jež mají významnou mnohostrannou dimenzi, jako je boj proti šíření zbraní hromadného ničení nebo lidská práva. Multilateralismu se týkají i některá témata jiných částí, např. ochrana klimatu nebo biologické rozmanitosti. Program téměř nemluví o mezinárodních organizacích – stručné odkazy na OSN se objevují ve třech kapitolách (*Evropská bezpečnostní a obranná politika*, *Společná rybářská politika* a *Ochrana životního prostředí*), Rada Evropy je zmíněna jednou (*Justiční spolupráce v civilních věcech*), OBSE ani jednou. Význam mezinárodního práva je připomínán jen v kontextu dialogu se Středomořím.

Multilaterální vztahy ČR a postoj naší republiky k mezinárodnímu právu budily v průběhu roku 2009 omezenou pozornost české politické scény. Větší politické debaty se vedly jen o konfliktu v Gaze a určité dozvuky měly spory o uznání Kosova a ratifikaci Římského statutu Mezinárodního trestního soudu (MTS), které na české politické scéně probíhaly v roce 2008. První téma je pokryto v kapitole věnované blízko-východní dimenzi zahraniční politiky ČR, tato kapitola se proto zaměřuje pouze na další dvě témata.

Uznání Kosova a uznávání nových států obecně

Dne 24. 4. 2008 předložila skupina poslanců KSČM Poslanecké sněmovně PČR návrh dvou zákonů, které se týkaly vyhlášení nezávislosti Kosova a jeho uznání vládou ČR. Návrh *Zákona o dodržování závazných norem mezinárodního práva*⁵ v § 1 prohlašuje, že „Česká republika neuznává nezávislost Kosova jednostranně vyhlášenou dne 17. února 2008“ a že toto vyhlášení „považuje /.../ za porušení závazných norem mezinárodního práva“. Dále upřesňuje, že ČR může nezávislost Kosova uznat jen tehdy, pokud by byla vyhlášena v souladu s mezinárodním právem, nebo pokud by se Kosovo stalo členem OSN. Obecnější návrh *Zákona o způsobu uznávání nově vzniklých států Českou republikou*⁶ doporučuje zavést jednotný postup při diplomatickém uznávání nových států. Šlo by o státy, které nejsou členy OSN a/nebo s nimi ČR zatím neudržuje diplomatické styky. Klíčová úloha v celém procesu má být svěřena parlamentu, který by byl do budoucna „příslušný rozhodovat o tom, zda ČR uznává nezávislost“ (§ 1 odst. 1/1) nově vzniklého státu. Rozhodování by se dělo formou usnesení obou komor parlamentu, návrh na uznání by předkládala vláda.

V průběhu jara 2008 projednala oba návrhy vláda M. Topolánka, jež s nimi vyslovila nesouhlas.⁷ Na pořad jednání Poslanecké sněmovny se návrhy dostaly 2. 10. 2009.⁸ Debata se omezila na vystoupení Vojtěcha Filipa (KSČM), předkladatele, a Marka Bendy (ODS), zpravodaje, krátce do ní zasáhli Zdeněk Jičínský (ČSSD) a Kateřina Konečná (KSČM). Filip zrekapituloval argumenty ve prospěch návrhů a pokusil se využít „mnichovské karty“, když uznání Kosova nazval „*momentem mnichovské dohody*“. Poté naznačil, že KSČM je ochotná o textech ještě vyjednávat, neboť její iniciativa směřuje hlavně k tomu, aby bylo „*výkonné moci /.../ znemožněno, aby pokračovala v procesu, který by znamenal, že se budeme podílet na dalším drobení Evropy*“.⁹ Proti návrhům vystoupil zpravodaj Benda, který doporučil z důvodu

retroaktivity a zásahu do ústavně zaručené dělby moci jejich zamítnutí, a poslanec Jičínský, který sice sdílel výhrady k uznání Kosova, odmítl ale řešení cestou přenosu pravomocí na legislativu. V hlasování byly návrhy poměrem hlasů 59 : 27 (ze 117 přítomných poslanců), resp. 55 : 30 (ze 105) zamítnuty.

Ratifikace Římského statutu Mezinárodního trestního soudu

Druhým významným tématem roku 2009 byla ratifikace Římského statutu MTS. Statut, který zřizuje stálý Mezinárodní trestní soud oprávněný stíhat pachatele nejzávažnějších zločinů podle mezinárodního práva, podepsala ČR již v dubnu 1999. Jeho ratifikace se však z právních i politických důvodů protahovala a počátkem roku 2009 ČR zůstávala jediným státem EU mimo smluvní systém MTS. Za situace, kdy coby předsednický stát Rady EU měla vyzývat k ratifikaci třetí státy, nebyla její pozice jednoduchá. Vláda se situaci pokusila řešit tím, že již v lednu 2008 navrhla ratifikaci Statutu.¹⁰ Během roku 2008 vyslovily s ratifikací souhlas obě komory Parlamentu ČR¹¹ a dokument byl poslán k podpisu prezidentu republiky. Ten v dopise MZV ze 4. 12. 2008 uvedl, že má pochyby o slučitelnosti Statutu s Ústavou ČR a do jejich vyjasnění k podpisu nepřistoupí. Vzhledem k tomu, že ve stejné době procházela podobnými peripetiemi *Lisabonská smlouva*, zůstal vývoj kolem Statutu MTS poněkud stranou pozornosti. I o něm se nicméně vedla politická debata, která tentokrát primárně zahrnovala výměnu korespondence mezi Hradem a MZV.

Na dopis ze 4. 12. 2008 reagoval ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg dopisem z 8. 1. 2009, ve kterém se snažil prezidentovy námitky vůči ratifikaci rozptýlit. Prezident odpověď neshledal přesvědčivou a 21. 1. 2009 zaslal ministrovi další dopis.¹² V něm s odkazem na nález Ústavního soudu ČR stran *Lisabonské smlouvy* odmítl výklad Ústavy předložený vládou a MZV, jenž mezinárodním smlouvám přijatým podle článku 10a přiznával stejnou právní sílu jako ústavním zákonům, a uvedl dvě možná řešení situace. První spočívalo ve změně ústavního pořádku, která by odstranila rozpory mezi ním a Statutem; druhé v závazném rozhodnutí Ústavního soudu ČR, že Statut ústavě neodporuje. Prezident dále prohlásil, že „*jakmile bude objektivně zřejmé /.../ že Římský statut Ústavě neodporuje*“, je připraven „*bez odkladu podepsat ratifikační listinu*“.¹³ Další diskuse mezi Hradem a MZV probíhala už neveřejně a nakonec vyústila v to, že prezident 8. 7. 2009 – bez změny Ústavy a bez oslovení Ústavního soudu ČR – ratifikační listinu podepsal.

I když výměna názorů, týkající se ratifikace MTS, měla omezený charakter, v počáteční veřejné fázi do ní ještě okrajově zasáhli poslanec ČSSD Lubomír Zaorálek a představitelé Strany zelených Martin Bursík a Kateřina Jacques. Zaorálek 27. 1. 2009 na tiskové konferenci ČSSD vyzval prezidenta, aby respektoval Ústavu ČR i roli Parlamentu ČR a ratifikační listinu podepsal. Uvedl též, že „*Česká republika je pořádek /.../ v Evropě vnímána jako země, která /.../ se vlastně nechce podílet na stíhání válečných zločinců*“.¹⁴ Bursík v lednu 2009 jménem SZ uvedl, že Klaus nemá důvod bránit ratifikaci, a obvinil ho, že svůj postoj dostatečně nevysvětlil a svým jednáním poškozují prestiž ČR.¹⁵ Jacques o pár dní později, v reakci na kritiku českého postoje Radou Evropy, označila prezidentovo otálení s podpisem za „*facku*“ uštědřenou vládě i parlamentu a za důvod „*ostudy v Radě Evropy*“.¹⁶ Prohlášení poslanců ČSSD

a SZ vzbudila ze strany Kanceláře prezidenta republiky ohrazení, k širší diskusi ale nevedla.

Kromě průběhu ratifikace se v souvislosti s Římským statutem objevilo na přelomu let 2008 a 2009 ještě jedno téma. Šlo o *bilaterální dohodu s USA o nevydávání amerických občanů k MTS*, kterou měla údajně začít sjednávat vláda. V těchto dohodách se státy zavazují, že americké občany, podezřelé ze spáchání některého ze závažných zločinů, nevydají ke stíhání MTS, ale předají je USA. EU se k dohodám staví negativně, byť některé její kandidátské státy projevíly k jejich sjednání ochotu (Rumunsko). Koncem roku 2009 se objevily náznaky, že by se totéž mohla chystat učinit i Česká republika. Téma se stalo předmětem písemné interpelace poslance Václava Exnera (KSČM) na předsedu vlády Mirka Topolánka (ODS).¹⁷ Interpelace byla předložena v listopadu 2008, odpověď na ni přišla až v půli ledna 2009 a na pořad jednání PS PČR se dostala 12. 2. 2009. Premiér v odpovědi uvedl, že „vláda ČR v současné době nevede žádná jednání o návrhu bilaterální smlouvy s USA o nevydávání amerických občanů k MTS“.¹⁸ PS PČR nepovažovala vyjádření za dostatečné a poměrem hlasů 52 : 40 (přítomno 97 poslanců) s ním vyjádřila nesouhlas. V průběhu roku 2009 se již nicméně česká politická scéna k tématu nevrátila.

MULTILATERÁLNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: UDÁLOSTI A AGENDA

Aktivity ČR, realizované v rámci multilaterální dimenze zahraniční politiky v roce 2009, lze rozdělit do dvou kategorií. První zahrnuje angažovanost ČR v mezinárodních organizacích (OSN, Rada Evropy a OBSE), druhá české aktivity spojené s prosazováním a rozvojem mezinárodního práva. Kategorie nejsou striktně odděleny, ale přirozeně se prolínají.

Aktivity ČR v OSN

Pro působení ČR v OSN byl rok 2009, resp. jeho první polovina, v mnoha ohledech mimořádný. Coby předsednický stát Rady EU si ČR poprvé systematicky vyzkoušela, jaké to je vystupovat na univerzálních fórech s celounijními stanovisky: od ledna do června přednesli čeští politici a diplomaté v různých orgánech OSN jménem EU desítky projevů. Ty se týkaly tak odlišných témat, jakými jsou konflikt na Blízkém východě, mírové operace OSN, boj proti terorismu, naplňování Rozvojových cílů tisíciletí a světová finanční krize. Kromě prezentace stanovisek EU se ČR musela aktivně zapojit a mnohdy převzít iniciativu při hledání vnitrouijních kompromisů.

V Radě bezpečnosti nemá ČR v současné době, po neúspěšné kandidatuře na místo nestálého člena v roce 2007, svého zástupce. Předsednictví v Radě EU jí nicméně umožnilo, aby zde český velvyslanec při OSN Martin Palouš a jeho zástupce Petr Kaiser přednesli v první půli roku 2009 jménem EU osmnáct projevů. Ty lze tematicky rozdělit do tří skupin. Projevy první skupiny se zabývaly bezpečnostní situací v určité zemi či oblasti, konkrétně v Afghánistánu, Africe, na Blízkém východě, v Bosně a Hercegovině, Čadu a střední Africe, na Haiti, v Somálsku, Súdánu a na Vy-

chodním Timoru. V projevech ČR připomněla genezi konfliktů a přínos EU k jejich řešení a předložila nové návrhy či komentovala návrhy jiných.

Projevy druhé skupiny se zaměřily na ochranu obětí ozbrojených konfliktů, konkrétně civilistů a dětí. ČR vyjádřila jménem EU lítost nad tím, že tyto kategorie osob se v dnešní době stávají nejčastějšími oběťmi násilí, a vybídla Radu bezpečnosti, aby „reagovala na měnící se povahu hrozeb směřujícím vůči mezinárodnímu míru a bezpečnosti“.¹⁹ Kladla též důraz na to, aby potírání válečného násilí vůči civilistům a dětem zahrnovalo jak prevenci, tak represí tohoto jevu a odstranění kultury beztržnosti. V této souvislosti ČR připomněla nové koncepty, např. odpovědnost za ochranu (R2P). Několikrát též upozornila na význam trestního postihu viníků a regulace zbrojení.

Poslední skupina zahrnuje projevy věnované operacím OSN na udržení míru, zprostředkování a urovnávání sporů a činnosti protiteroristických sankčních výborů OSN. K prvnímu tématu EU prostřednictvím ČR uvedla, že „60 výročí operací OSN na udržení míru nabízí jedinečnou příležitost zhodnotit, co bylo dosaženo“.²⁰ V rámci takového zhodnocení pak ČR posoudila proměny operací během let a výzvy, jimž byly OSN a její členské státy v dané sféře vystaveny. Ke druhému tématu ČR vystoupila proto, aby podtrhla význam zprostředkování pro pokojné řešení mezinárodních sporů a ocenila úspěchy OSN i EU v této oblasti. Na adresu protiteroristických sankčních výborů OSN ČR uvedla, že jejich činnost je obecně užitečná, ale vyvolává určité kontroverze, zejména z hlediska slučitelnosti sankčních procedur se základními lidskými právy.

Ve Valném shromáždění prezentovala ČR na jaře 2009, tj. na 63. zasedání VS OSN, cca dvacet unijních postojů. Největší pozornost si zaslouží několik projevů velvyslance Palouše. 15. 1. 2009 vystoupil Palouš na 10. zvláštním zasedání VS, svolaném v souvislosti s probíhajícím konfliktem v Gaze. Vyjádřil zde znepokojení nad vývojem v oblasti a nad některými incidenty (např. zadržování humanitární pomoci) a vyzval obě strany, aby neporušovaly normy humanitárního práva a snažily se o rychlé ukončení konfliktu. 15. 4. 2009 se Palouš zúčastnil zasedání *ad hoc* pracovní skupiny pro revitalizaci Valného shromáždění. ČR se vždy řadila mezi státy, jež podporují reformy OSN, během předsednictví pro svůj postoj navíc získala podporu EU. Ve svém vystoupení tak Palouš mohl prohlásit, že „revitalizace VS je nedílnou součástí reformního úsilí v OSN a představuje jednu z priorit EU. Jak je dobře známo, EU podporuje efektivní multilateralismus a ústřední roli OSN v něm.“ Navrhl také některé kroky, jež by k revitalizaci měly vést, např. zlepšení hlasovací procedury či zrychlení překladu a distribuce klíčových dokumentů. Ke konci předsednictví velvyslanec podpořil snahy o komplexní revizi fungování operací OSN na udržení míru a iniciativy OSN v boji s HIV/AIDS.

Ve druhé polovině roku 2009 již ČR ve Valném shromáždění opět vystupovala jen sama za sebe. Projevilo se to hned při zahájení 64. zasedání VS v září 2009, na kterém ČR zastupoval prezident republiky Václav Klaus. Ve svém projevu 23. 9. 2009 uvedl, že ČR „vždy oceňovala roli, kterou OSN hraje v posilování bezpečnosti, stability a prosperity. /.../. Pevně věříme ve význam této organizace a chceme, aby byla výkonná a efektivní.“²¹ V další části se pak zabýval světovou finanční krizí, kterou ozna-

čil za přirozenou fázi vývoje kapitalistického hospodářství. Současně varoval před pokusy zasahovat do chodu ekonomiky státní regulací, protekcionistickými opatřeními a omezením volného trhu.

Těsně před zahájením 64. VS OSN, ve dnech 1.–3. 9. 2009, se v New Yorku konalo neformální plenární zasedání VS k otázce spravedlivého zastoupení a zvýšení počtu členů Rady bezpečnosti, které navázalo na jednání vedená v této otázce v posledních letech. Za ČR se zasedání zúčastnil Petr Kaiser. Ten ve svých vystoupeních uvedl, že ČR podporuje komplexní reformu Rady bezpečnosti, která zajistí její zvýšenou reprezentativnost i lepší efektivitu. ČR považuje za ideální návrh na rozšíření Rady, který počítá s doplněním šesti stálých a čtyř nestálých členů. Stálá místa by byla rozdělena mezi Asii (2), Afriku (2), Latinskou Ameriku (1) a západní Evropu (1), z míst nestálých by jedno připadlo východní Evropě. ČR je ochotna přijmout i tzv. dočasný model (*intermediate model*), na jehož základě by počet míst v RB byl očasně navýšen, aniž by se předem rozhodlo o charakteru nových členů. Kaiser v projevu dále zdůraznil, že rozšíření je třeba chápat jen jako jednu ze složek reformy RB, k níž musí přistoupit např. úprava práva veta a změna pracovních metod.

V roce 2009 nebyla ČR členem Hospodářské a sociální rady, neboť její poslední členství v tomto orgánu skončilo ke 31. 12. 2008. Díky předsednictví měla ovšem i zde příležitost několikrát přednést společné stanovisko EU, jak se stalo např. v lednu při volbě nového výboru, nebo v dubnu na mimořádném setkání HSR na vysoké úrovni se zástupci Brettonwoodských institucí, OECD a UNCTAD. Podobně si ČR počínala v Komisi OSN pro budování míru (PBC). Zde se vyjadřovala k postkonfliktní obnově několika afrických zemí (Burundi, Sierra Leone, SAR) i k obecnějšímu problému toho, jaké parametry má toto budování mít v době finanční krize. Stanovisko ČR v této věci v mnohém předznamenalo zářijový projev prezidenta Klause ve VS OSN, neboť spatřovalo jediné možné řešení v posílení volného trhu a varovalo před riziky státní intervence do ekonomiky.

Kromě stálých orgánů OSN reprezentovala ČR v první půli roku 2009 EU také např. na konferenci o světové finanční a ekonomické krizi (New York, květen 2009) a zapojila se do přípravy revizní konference smlouvy NPT (2020) a summitu o Rozvojových cílech tisíciletí (2010). Sama byla v roce 2009 členem některých subsidiárních orgánů OSN, např. Komise pro trvale udržitelný rozvoj (2006–2009), Komise pro sociální rozvoj (2005–2009) a Komise UNCITRAL (2004–2010); její zástupci zasedali v řídicích orgánech programů OSN a přidružených organizací, např. v Radě Mezinárodní telekomunikační unie (2002–2010), Řídicím výboru UNEP (2006–2009) a Řídicím výboru Programu UN-Habitat (2009–2012).²² Jde o politické či čestné funkce bez většího vlivu na mezinárodní dění.

Aktivity ČR v Radě Evropy a v OBSE

V Radě Evropy a v OBSE se ČR během roku 2009 angažovala spíše omezeně. I zde se nicméně projevilo české předsednictví Rady EU, na jehož základě ČR prezentovala unijní postoje. Ve druhé polovině roku se působení ČR v obou organizacích opět „normalizovalo“, tj. redukovalo se na standardní účast na činnosti jejich hlavních orgánů a podporu jejich lidskoprávních, bezpečnostních a dalších aktivit.

V Radě Evropy zastupovala ČR EU např. v diskusích o situaci v separatistických gruzínských provinciích Abcházie a jižní Osetie, volbách v Moldavsku a v Makedonii, sporných soudních procesech v Turecku či albánském lustračním zákonu. První téma ji v období od ledna do června 2009 zaměstnávalo nejvíce. V souladu se svou dlouhodobou pozicí i se závěry mimořádného zasedání Evropské rady z 1. 9. 2008 ČR opakovaně odsoudila uznání nezávislosti Abcházie a jižní Osetie Ruskem a trvala na suverenitě a teritoriální integritě Gruzie. Velkou otázkou zůstávala reforma Evropského soudu pro lidská práva, vůči níž však státy EU neměly jednotnou pozici. V roce 2009 byla ČR také několikrát předmětem kritiky Parlamentního shromáždění RE. Došlo k tomu např. pro otálení s ratifikací Římského statutu MTS²³ nebo v souvislosti s postavením romské menšiny v ČR.²⁴ V průběhu celého roku se ČR nestala smluvní stranou žádné nové smlouvy Rady Evropy.

V OBSE se ČR za svého předsednictví zabývala podobnými tématy jako v Radě Evropy. Také zde se řada vystoupení soustředila na vývoj událostí v Gruzii. Dalšími tématy byly mj. zásahy do lidských práv a potlačování politické opozice v Rusku, Bělorusku a některých státech Střední Asie, volby v Makedonii a v Moldavsku nebo trest smrti v USA. Asi největší pozornost upoutal projev ministra zahraničních věcí Schwarzenberga z 29. 1. 2009.²⁵ Ministr informoval o prioritách českého předsednictví v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky, mezi něž zařadil projekt Východního partnerství, stabilizaci a integraci západního Balkánu, zajištění energetické bezpečnosti a posílení transatlantických vztahů. V této souvislosti prohlásil, že „OBSE je přirozeným fórem pro možnou diskusi o budoucnosti evropské bezpečnosti“²⁶ a že taková diskuse musí zahrnout všechny tři dimenze OBSE, nejen tzv. tvrdou bezpečnost (*hard security*), a musí započít potvrzením již existujících struktur, hodnot, principů a závazků. Tyto hodnoty jsou podle Schwarzenberga spojeny s demokracií, svobodou, právním státem a transatlantickou dimenzí OBSE.

Prosazování a rozvoj mezinárodního práva

Hlavní událostí na poli prosazování a rozvoje mezinárodního práva se v roce 2009 stalo dokončení ratifikace Římského statutu Mezinárodního trestního soudu (MTS). Přípravy k ratifikaci byly realizovány již v roce 2008, prezident Klauz svůj podpis připojil v létě 2009. MZV reagovalo tiskovým prohlášením, ve kterém vyjádřilo naději, že „ratifikace bude podnětem pro další země, aby uvážily přistoupení k ICC“, a vyzvalo státy, aby „podporovaly činnost MTS a dodržovaly mezinárodní závazky, které jim z jejich členství vyplývají“.²⁷ U depositáře, generálního tajemníka OSN, byla ratifikační listina uložena 21. 7. 2009 a platnosti pro ČR Statut nabyl 1. 10. 2009.²⁸ Od tohoto dne je ČR Statutem vázána, což mj. znamená, že je povinna spolupracovat s MTS a že její občané, kteří by se dopustili některého ze závažných zločinů podle mezinárodního práva, mohou být za své jednání před MTS stíháni.

S mezinárodním právem souvisely i některé aktivity realizované během předsednictví v Radě EU. Asi nejdůležitější se týkala iniciativy směřující k implementaci *Směrnice EU o podpoře dodržování mezinárodního humanitárního práva (2005)*,²⁹ s níž ČR vystoupila v rámci pracovní skupiny COJUR. Iniciativa, která předpokládá intenzivnější dohled nad dodržováním mezinárodního humanitárního práva v Evropě

i mimo ni, vzbudila pozitivní ohlas u dalších států EU i u Mezinárodního výboru Červeného kříže, a úspěšně na ni navázalo švédské předsednictví. V průběhu roku 2009 se ČR také stala stranou některých nových mezinárodních smluv. Převážná většina byla bilaterální povahy, multilaterální ráz vykazovala např. *Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví*, sjednaná v rámci UNESCO.³⁰

MULTILATERÁLNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRAŇIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

V oblasti klíčových aktérů multilaterálního rozměru české zahraniční politiky nedošlo v roce 2009 k radikálnějším změnám. Hlavním odpovědným orgánem zůstala vláda, jednající obvykle prostřednictvím *Ministerstva zahraničních věcí ČR*. To v průběhu roku prošlo dvěma koly personálních změn. První nastalo po pádu vlády na jaře 2009, kdy se novým ministrem v rámci úřednické vlády stal Jan Kohout. Druhé kolo se konalo po skončení předsednictví a zahrnovalo personální přesuny uvnitř MZV i propuštění zaměstnanců, kteří byli buď přijati pouze na dobu předsednictví, nebo si jejich odchod vyžádaly škrtky vynucené finanční krizí. Personální změny se dotkly i odborů zabývajících se mnohostrannými vztahy, např. v Odboru OSN, po řediteli Janu Michalovi nastoupila Kateřina Sequensová.

Důležitou úlohu v oblasti mnohostranné spolupráce sehrávaly během roku 2009 Stálé mise v New Yorku, Ženevě, Vídni a Štrasburku a Stálé zastoupení při EU v Bruselu. I tyto mise prošly personálními přesuny a snižováním stavu a hned tři z nich dostaly nové vedoucí (Štrasburk – Pavel Hrnčíř, Brusel – Milena Vicenová, Vídeň – Veronika Kuchyňová Šmigolová). Na formování a realizaci multilaterální zahraniční politiky se podílela také jiná ministerstva, prezident republiky a Parlament ČR. Nevládní sektor zůstával málo aktivní, byť české předsednictví poskytl alespoň některým nevládním organizacím možnost zviditelnit své aktivity na mezinárodní úrovni. Například Stálá mise při OSN uspořádala ve spolupráci s Člověkem v tísní v červnu 2009 v České národní budově v New Yorku pořad *Ozvěny Jednoho světa*, kde byly promítány filmy s lidskoprávní tematikou.

Více než kdy jindy pokročil v roce 2009 trend *européizace* české zahraniční politiky. Předsednictví Rady EU postavilo Českou republiku do pozice, kdy již nejednala pouze svým jménem, ale jménem celé „sedmadvacítky“. ČR tak musela svá stanoviska opatrně a pečlivě formulovat a předem projednávat s unijními partnery. Ačkoliv tento proces nebyl zcela nový, neboť na nalézání jednotných pozic v EU se ČR podílí už minimálně od vstupu do této organizace v roce 2004, míra, v jaké k němu v období od ledna do června 2009 docházelo, a aktivita, kterou přitom ČR musela projevit, měla bezprecedentní charakter. Naštěstí pro ČR se v první polovině roku 2009 v oblasti mnohostranných vztahů prakticky nevyskytla žádná témata, která by EU výrazně polarizovala. ČR tak většinou byla schopna artikulovat jednotný evropský postoj, čímž získala cennou zkušenost a současně začala EU a ostatní evropské státy jasněji vnímat jako aktéry, kteří, ať se to českým politikům líbí, nebo ne, již v dnešní době přímo ovlivňují náš přístup k mezinárodním organizacím i k mezinárodnímu právu.

MULTILATERÁLNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRAŇIČNÍ POLITIKY V MEDIÁLNÍM, VEŘEJNÉM A AKADEMICKÉM PROSTORU

Sdělovací prostředky věnovaly aktivitám ČR v OSN, v Radě Evropy a v OBSE v roce 2009 poněkud více pozornosti než obvykle. Dělo se tak opět hlavně díky předsednictví v Radě EU, které zvýšilo počet i váhu veřejných vystoupení ČR na těchto fórech, a tím současně poskytlo vhodný materiál ke sledování a komentování. *Akademická obec* se zabývala zejména procesem ratifikace Římského statutu MTS. Největší kontroverze vyvolala otázka, zda má prezident právo odmítnout ratifikovat mezinárodní smlouvu schválenou Parlamentem ČR, která byla aktuální v souvislosti se statutem MTS i s *Lisabonskou smlouvou*.³¹ *Průzkumy* veřejného mínění znovu potvrdily, že OSN se mezi občany těší větší důvěře (63 %) než EU (60 %) a NATO (53 %), byť rozdíl se oproti minulým letům zmenšily.³² S členstvím v OSN vyjadřuje spokojenost 72 % občanů (u EU je to 67 % a u NATO 58 % občanů). Celkově se zdá, že multilateralismus je mezi občany ČR populární, ale většinou jim chybí schopnost jasně vyjadřovat důvody a výsledky, jichž by se ČR měla jeho prostřednictvím snažit dosáhnout.

ZÁVĚR

Aktivity ČR v OSN, v Radě Evropy a v OBSE a při prosazování mezinárodního práva netvořily ani v roce 2009 těžiště české zahraniční politiky. Tím zůstala angažovanost v EU, NATO a v organizacích ekonomické povahy. Předsednictví v Radě EU v první půli roku nicméně těmto aktivitám dodalo na viditelnosti a přimělo ČR, aby na ně začala více než dříve pohlížet nejen z národní, ale i z unijní perspektivy. Nutnost formulovat postoje EU a hledat pro ně mezi členskými státy podporu posílila trend européizace české zahraniční politiky, který je právě na multilaterálních fórech dobře viditelný. Členské státy EU zde jen zřídka vystupují izolovaně. Mívají jednotné stanovisko, které prezentuje předsednický stát. Tato tradice ČR umožnila, aby se v první půli roku 2009 zapojovala do jednání i těch orgánů, jichž není v současnosti členem, např. Rady bezpečnosti, a dodala váhy jejím projevům. Nutnost dělat kompromisy uvnitř EU na druhou stranu vedla k tomu, že projevy pronášené jménem EU byly někdy „bezzubé“ a omezovaly se na nejmenšího společného jmenovatele. Mnohdy se v nich též ztrácelo vlastní české stanovisko, neboť ČR byla více než jindy tlačena do „konsenzutvorné“ pozice. Tato skutečnost potvrdila, že „ústa EU“ nemusejí být nutně, zvláště v případě menších a středních států, jejím „mozkem“.

Výkon předsednické funkce dočasně pozastavil prohlubování trendu specializace, který bylo možno zaznamenat v uplynulých letech. ČR musela EU zastupovat ve všech sférách zahraniční politiky, a proto její tradiční témata, např. prosazování lidských práv, šíření demokracie, rozvojová agenda či reforma OSN, někdy trochu ustoupily do pozadí. Ale objevovaly se i snahy na nich stavět a „prodat“ je, po dohodě s partnery z EU, jako celounijní priority. To se projevilo např. při jednáních Valného shromáždění, kam ČR vnášela odkazy na koncept odpovědnosti za ochranu. Velká změna nastala po skončení předsednictví. Od té doby se česká multilaterální

zahraniční politika vrátila do svých normálních kolejí a na půdě OSN, Radě Evropy i v OBSE o ní přestalo být výrazněji slyšet. Jistou výjimku představovala angažovanost ČR na poli reformy Rady bezpečnosti OSN a projev prezidenta Klause při zahájení 64. zasedání Valného shromáždění, který však přes své neoliberalní zaměření vyzněl v porovnání s loňským projevem, věnovaným globálnímu oteplování, umírněně. Celkově byla druhá polovina roku spíše poklidným obdobím, které ČR poskytlo příležitost vzpamatovat se z hektických měsíců předsednictví a vyhodnotit zkušenosti během něho získané.

Rok 2009 nebyl rokem velkých mnohostranných či mezinárodněprávních témat. Proto také tato oblast vyvolala jen malou pozornost politické reprezentace, sdělovacích prostředků a veřejnosti. V parlamentních debatách doznívala témata předchozího roku, např. otázka uznání Kosova. Po mnoha letech váhání byla uskutečněna ratifikace Římského statutu MTS, čímž se ČR připojila k zemím odmítajícím kulturu beztrestnosti. Veřejnost dala najevo, že ač aktivity ČR na multilaterální fórech příliš nesleduje, má v tato fóra, hlavně OSN, důvěru a podporuje zapojení ČR do nich. To vše jen potvrzuje, že mnohostranné vztahy a prosazování a rozvoj mezinárodního práva tvoří stabilní, byť ne nejdůležitější součást české zahraniční politiky. A tou nepochybně zůstanou i do budoucna.

Poznámky

- ¹ *Sektorové priority českého předsednictví EU 2009*. Útvar místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, červenec 2008.
- ² *18-měsíční program předsednictví*. On-line: (www.mzv.cz/public/dc/89/7e/75946_14945_18m_prog_CZ_korigendum.pdf, cit. 6. 12. 2009).
- ³ *Viz Pracovní program českého předsednictví, Evropa bez bariér*, 1. 1.–30. 6. 2009. On-line: (www.eu2009.cz/cz/czech-presidency/programme-and-priorities/program-a-priority-478/, cit. 20. 9. 2009).
- ⁴ Tamtéž, s. vii.
- ⁵ *Sněmovní tisk 496*. Poslanecká sněmovna PČR.
- ⁶ *Sněmovní tisk 497*. Poslanecká sněmovna PČR.
- ⁷ *Stanovisko vlády k návrhu zákona, kterým Česká republika vyjadřuje nutnost dodržování závazných norem mezinárodního práva*, předložené dopisem předsedy vlády M. Topolánka z 21. 5. 2008 (496/1); a *Stanovisko vlády k návrhu zákona o způsobu uznávání nově vzniklých států Českou republikou*, předložené dopisem předsedy vlády M. Topolánka ze 21. 5. 2008 (497/1).
- ⁸ *Stenografický zápis 62. schůze*. Poslanecká sněmovna PČR, 2. 10. 2009, body 41 a 42.
- ⁹ Tamtéž.
- ¹⁰ *Usnesení č. 64*. Vláda ČR, 23. 1. 2008.
- ¹¹ *Usnesení č. 920*. Poslanecká sněmovna PČR, 39. schůze, 29. 10. 2008; *Usnesení č. 437*. Senát PČR, 15. schůze, 16. 7. 2008.
- ¹² *Viz R. Ochvat: Římský statut: míč není na straně prezidenta republiky*, 4. 2. 2009. On-line: (www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek_tisk.asp?id=SIB9whyzFPeM).
- ¹³ Tamtéž. Srv. P. Hasenkopf: *K ratifikaci Římského statutu Mezinárodního trestního soudu Českou republikou*. On-line: (www.fragmenty.cz/archiv/iy138.htm, cit. 10. 12. 2009).

- ¹⁴ *Zaorálek: Klaus by měl podepsat Mezinárodní trestní soud*. Česká tisková kancelář, 27. 1. 2009.
- ¹⁵ *Viz Česká republika přistoupila k Mezinárodnímu trestnímu soudu*. EurActiv, 10. 7. 2009.
- ¹⁶ *Kateřina Jacques: Bylo mi trapně – kvůli prezidentovi*, 5. 2. 2009. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/z_medii/katerina_jacques_bylo_mi_trapne_kvuli.html, cit. 10. 12. 2009).
- ¹⁷ *Sněmovní tisk 702*. Poslanecká sněmovna PČR.
- ¹⁸ *Sněmovní tisk 702/0*. Poslanecká sněmovna PČR.
- ¹⁹ *Statement on behalf of the European Union by H.E. Mr. Martin Palouš, Permanent Representative, at the Security Council open debate on the Protection of Civilians in Armed Conflict*, 26. 6. 2009.
- ²⁰ *Statement on behalf of the European Union by Mr. Petr Kaiser, Deputy Permanent Representative of the Czech Republic to the UN on the UN peacekeeping operations at the Security Council Meeting*, 23. 1. 2009.
- ²¹ *Statement by H. E. Mr. Václav Klaus President of the Czech Republic at the General Debate of the 64th Session of the General Assembly of the United Nations*, New York, 23. 9. 2009. On-line: (www.un.org/ga/64/generaldebate/pdf/CZ_en.pdf, 16. 11. 2009).
- ²² *Vice informací viz Participation of the Czech Republic in the Subsidiary Bodies of the UN Principal Organs and Other Bodies Subsidiary or Related to the UN*. MZV ČR. On-line: (www.mzv.cz/un.newyork/en/czech_republic_and_the_un/participation_in_subsidiary_organs/index.html, cit. 20. 10. 2009).
- ²³ *Resolution 1644*. PACE, 27. 1. 2009.
- ²⁴ *Situation of Roma in Europe: visit by PACE rapporteur to Czech Republic*. PACE, 12. 3. 2009; *PACE rapporteur condemns dangerous flare-up of anti-Gypsyism*. PACE, 15. 5. 2009.
- ²⁵ *Points of the Address of the Minister of Foreign Affairs of the Czech Republic, H.E. Karel Schwarzenberg to the OSCE Permanent Council*. Permanent Council No.748. Vídeň, 29. 1. 2009.
- ²⁶ Tamtéž.
- ²⁷ *Česko po ratifikaci ICC vyzvalo ke stejnému kroku další země*. Česká tisková kancelář, 9. 7. 2009.
- ²⁸ *Text viz Sdělení MZV o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, č. 84/2009 Sb. m. s.*
- ²⁹ *European Union Guidelines on promoting compliance with international humanitarian law, 2005/C 327/04. Official Journal C 327, 23/12/2005 P. 0004–0007.*
- ³⁰ *Text viz Sdělení Ministerstva zahraničních věcí ČR č. 39/2009 Sb. m. s.*
- ³¹ *Srv. Malenovský, J.: Kulečnick namísto štafetového běhu v ratifikačních řízeních o integračních smlouvách v ČR*. Právní rozhledy, 4/2009, s. 115–124; Šimíček, V.: *Může prezident republiky odmítnout ratifikaci mezinárodní smlouvy?*, 14. 1. 2009, a Kühn, Z.: *Může prezident republiky odmítnout ratifikaci mezinárodní smlouvy II?*, 17. 1. 2009. Jiné právo. On-line: (jinepravo.blogspot.com/2009/01/me-prezident-odmtnout-ratifikaci.html, cit. 19. 1. 2009).
- ³² *CVVM: Občané o vybraných mezinárodních organizacích a institucích*. Tisková zpráva pm 90518, 18. 3. 2009.

Část VII:

**Ostatní tematické oblasti
české zahraniční politiky**

Kapitola 17

Hospodářský rozměr české zahraniční politiky: Důležitý nástroj boje s hospodářskou krizí

Jan Hřích

HOSPODÁŘSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Rok 2009 představuje z hlediska vývoje české – a do velké míry i globální – ekonomiky v jistém smyslu zrcadlový obraz vývoje roku 2008. Rok 2008 začínal ještě v duchu převažujícího optimismu a příznaky vážné hospodářské krize se začaly postupně dostavovat až během podzimu, rok následující začínal v ovzduší výrazné ekonomické deprese a pesimismu, pokud jde o hloubku a dobu trvání této krize, avšak během jeho druhého pololetí se začaly postupně množit náznaky obratu k lepšímu, který by snad mohl nastat již v roce 2010. Koncem října např. české ministerstvo financí predikuje na rok 2010 růst HDP o 0,3 %.¹ Počátkem listopadu 2009 potom ČNB přichází s odhadem, že růst české ekonomiky v roce 2010 by mohl dokonce činit 1,4 %.² Výše uvedené přitom platí, jak pokud jde o světovou ekonomiku, tak ve vztahu k ekonomice České republiky, která ani v rámci světovém, ani v rámci evropském rozhodně nepatří k těm nejhůře zasaženým.

Žádné, byť sebevěrohodnější prognózy pozitivního ekonomického obratu v roce 2010 však samozřejmě nemohou nic změnit na skutečnosti, že rok 2009 jako celek byl pro české hospodářství zcela jednoznačně nejméně úspěšný za celou dobu samostatné existence ČR. Odhady z posledních měsíců roku 2009 se přitom zdají naznačovat, že absolutní pokles, který tato ekonomika v uvedeném roce zaznamená, bude

spíše výraznější, než předpovídaly prognózy z podzimu 2008. Mezinárodní měnový fond (MMF) např. ještě v září 2009 zhoršil odhad vývoje české ekonomiky v uvedeném roce z očekávaného poklesu o 3,5 % na pokles o 4,3 %, avšak na rok 2010 již prorokuje růst o 1,3 %.³ Podle předběžných údajů ČSÚ z března 2010 tento pokles nakonec činil 4,1 % (viz tabulku 1). V této souvislosti je třeba si uvědomit, že každé možné ekonomické oživení v roce 2010 bude poměřováno vzhledem k mimořádně nepříznivým výsledkům roku předcházejícího, což znamená, že absolutní výše úhrnné produkce tohoto roku stejně zůstane nejen hluboko pod úrovní roku 2007, který byl pro českou ekonomiku posledním z řady mimořádně úspěšných, ale též pod úrovní roku 2008.

Lze říci, že českou ekonomiku v roce 2009 „podržel“ a uchránil od ještě horších komplikací vývoj její obchodní bilance, která – při měsíčním sledování – vykazovala po celý rok poměrně výrazné přebytky (počínaje březnem dokonce vyšší než v roce 2008!), byť za cenu absolutních meziročních poklesů obou složek této bilance (viz tabulku 2). Pád obchodní, potažmo celé platební bilance do výrazného deficitu by však za daných okolností mohl situaci dále vážně zkomplikovat a popř. vést až k měnové krizi obdobně jako na jaře 1997. I když se tedy nepodařilo zabránit absolutnímu poklesu objemu vývozu, přece jen se tento pokles podařilo udržet v takových mezích, aby export dokázal bez problémů a s přebytkem krýt dovozní potřeby české ekonomiky. Tento vývoj je možno označit za překvapivě pozitivní zejména s ohledem na „studenou sprchu“, kterou představoval vývoj obchodní bilance v posledním čtvrtletí 2008, kdy tato bilance v říjnu náhle po mnoha měsících upadla do deficitu, který trval až do konce roku, byť celoroční údaje skončily v bezpečném plusu. Dramatické zhoršení obchodní bilance bylo přitom na podzim roku 2008 chápáno jako jeden z nejsignifikantnějších a nejvarovnějších příznaků nástupu krize. V této souvislosti lze vyslovit domněnku, že na překvapivě příznivém vývoji obchodní bilance během roku 2009 mají s velkou pravděpodobností podíl rovněž opatření, která česká vláda přijala na podzim 2008 v zájmu posílení finanční podpory vývozu.⁴

Zároveň je však třeba zcela jednoznačně říci, že v úhrnu vcelku optimistické tóny ze závěru roku 2009 rozhodně neznamenají, že by z obzoru již nadobro zmizely všechny temné stíny a otazníky ohledně možných budoucích vývojových scénářů světové ekonomiky, jež se ve veřejném diskurzu dosti hojně objevovaly v době nástupu současné hospodářské krize a jež často hovořily o tom, že tato krize by mohla být velmi dlouhá a hluboká a její celkové sociálněekonomické důsledky dramatické a ve svých důsledcích nepředvídatelné. Postupné obnovování důvěry na světových trzích je totiž v každém případě ještě velmi křehké a potenciálně labilní. Ohrozit by je tak mohla prakticky každá významnější nepříznivá zpráva širšího dosahu.

Pro celý rok 2009 byla přitom opět typická značná volatilita ekonomických předpovědí, avšak v opačném gardu, než tomu bylo v roce 2008. Nejvíce pesimismu bylo možno zaznamenat zhruba během prvního kvartálu uvedeného roku, ale v dalších měsících se začaly obrysy možného dalšího vývoje pozvolna projasňovat. Souběžně s tím se ovšem dále prosazovaly některé negativní průvodní jevy aktuálně probíhajícího ekonomického poklesu, především pozvolný růst nezaměstnanosti a snižování počtu volných pracovních míst, nabízených úřady práce.

HOSPODÁŘSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA, UDÁLOSTI

Jednou z bezprostředních reakcí pravostředové vlády premiéra M. Topolánka na množící se příznaky hospodářské krize na podzim 2008 bylo finanční posílení některých instrumentů ekonomické diplomacie (ED), které si kladlo za cíl podpořit ve výrazně zhoršených vnějších podmínkách český export, jenž představuje důležitou součást HDP a kritickou podmínku udržitelného vývoje vnější bilance ČR. Koncem listopadu 2008 tak vláda přichází s určitým souhrnem opatření, jejichž podstatnou součástí tvoří rozšíření možností přístupu firem, realizujících vývoz z ČR k různým formám státem podpořeného exportního financování a pojištění vývozních operací, realizovaných prostřednictvím státních akciových společností ČEB a EGAP. Proto mj. došlo k rozšíření úvěrového rámce ČEB o jednu miliardu Kč a rozšíření pojistné kapacity EGAP.⁵ V podmínkách velmi omezených možností zvýšit příliv peněz do ekonomiky v době krize v důsledku značně komplikované situace veřejných financí v ČR byla opatření tohoto druhu společně s určitými investicemi do veřejné infrastruktury tehdejší vládou vyhodnocena jako nejefektivnější možné využití striktně limitovaných veřejných prostředků. Akcentování uvedených opatření pravostředové vlády je také možno považovat za definitivní uznání velmi důležité a nezastupitelné role ED v rámci hospodářské politiky státu a upuštění od snah o nějaké dramatické zásahy do její institucionální struktury, které by vedly k omezení její účinnosti. S podobnými snahami byla před volbami v roce 2006 spojována nejsilnější strana vládní koalice – ODS, na jejíž popud byl mj. vypracován materiál občanského sdružení Becario, který drastické zásady do institucionální struktury ED navrhoval.⁶

Váha, kterou vláda v době krize přikládá politice podpory vnějších ekonomických vztahů (VEV), byla tehdejším premiérem Topolánkem znovu potvrzena, mj. na reprezentativní konferenci *Exportní politika ČR* pořádané 20. 1. 2009 na půdě Senátu Parlamentu ČR. Premiér zde prohlásil, že „*stát ... více podpoří české exportéry, kteří kvůli globální finanční krizi přicházejí na svých tradičních vývozních trzích v západní Evropě o zakázky*“,⁷ a to především prostřednictvím státních akciových společností ČEB a EGAP. Hodnota prostředků, které vláda vloží do těchto opatření, by měla činit zhruba 2,9 mld. Kč.⁸

Na svém 7. zasedání 16. 2. 2009 se vláda mj. zabývala dosti komplexně pojatým *Národním protikrizovým plánem vlády* (NPPV), jenž vychází z podkladů připravených Národní ekonomickou radou vlády (NERV), a jednomyslně ho přijala.⁹ Jednotlivá opatření tohoto plánu „*akcentují podporu exportu jako klíčové složky tvorby HDP a prioritních oblastí vlády, tj. podpora výzkumu a vývoje a investice do dopravní infrastruktury, které představují nutné podmínky dlouhodobého růstu*“.¹⁰ Plán, který je samozřejmě do určité míry ovlivněn ideologickým zaměřením vlády, která ho přijala, programově odmítá stimulaci domácí poptávky, neboť „*jakákoli forma rozhazování peněz občanům v malé otevřené ekonomice, kde téměř 80 procent útraty končí v zahraničí, je jen vyhazováním peněz*“.¹¹ O NPPV podal předseda vlády 18. 2. 2009 informaci Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Ta ho vzala na vědomí svým usnesením č. 1092 20. 2. 2009.¹²

Protikrizový plán se tedy zcela jednoznačně hlásí k opatřením, majícím za cíl zintenzivnit podporu VEV, která Topolánkova vláda přijala jako první reakci na přicházející krizi již během podzimu 2008. Jsou zde proto rekapitulovány kroky podniknuté již v závěru uvedeného roku, jako je navýšení základního kapitálu ČEB až o 2 mil. Kč, a to v několika fázích.¹³ Aktivita banky by se přitom měly zaměřit na perspektivní východní trhy, které by prý podle prognózy MMF měly být důsledky hospodářské krize postiženy daleko méně než státy EU: „*Jedná se o Ruskou federaci, Čínu, Vietnam, země bývalého SNS a další východní státy.*“¹⁴ ČEB by se dále měla v mnohem větší míře než dosud zaměřit na podporu exportních aktivit malých a středních podniků (MSP), a to mj. i nabídkou nového produktu, který by zahrnul subdodavatele velkých exportérů ze sektoru MSP.¹⁵

Do této skupiny patří rovněž opatření postupně realizovaná společností EGAP, jako je zvýšení pojistného krytí akreditivů z 80 % na 95 %, a dále zlevnění pojištění a snížení jeho administrativní náročnosti. Tato opatření jsou přitom zaměřena do velké míry na MSP, kterým mají ulehčit přímý vstup do exportních aktivit.¹⁶

Protikrizový plán obsahuje rovněž jeden legislativní záměr vlády v oblasti finanční podpory vývozu, kterým je novelizace zákona č. 58/1995 Sb. o pojišťování a financování vývozu se státní podporou. Návrh novely uvedeného zákona (a doprovodné novely zákona č. 166/1993, Sb. o Nejvyšším kontrolním úřadu) byl projednán a schválen vládou na její 16. schůzi 27. 4. 2009.¹⁷ Schválená novela umožňuje, „*aby státem podporované úvěrování vývozu poskytovaly i komerční banky prostřednictvím tzv. mechanismu vyrovnávání úrokových sazeb.*“¹⁸ Toto opatření má výrazně zvýšit teritoriální dostupnost uvedené služby. Novela také přechází od filozofie podpory vývozu zboží českého původu k filozofii podpory vývozu v českém národním zájmu. Podpora může být nově poskytována i zahraničním společnostem, pokud jsou ovládaný českým kapitálem. Má rovněž umožnit „*poskytování předexportních úvěrů na financování vývozu výsledků vědy a výzkumu.*“¹⁹

Výše uvedená zákonná úprava byla ve zkrácené legislativní proceduře schválena Poslaneckou sněmovnou 10. června a Senátem 22. 7. 2009. Prezident republiky potom završil schvalovací proceduru svým podpisem 14. srpna.

Součástí NPPV jsou rovněž opatření, mající za cíl podpořit návraty cizinců, kteří do ČR přijeli kvůli zaměstnání a ocitli se zde v důsledku krize bez práce (viz tzv. program dobrovolných návratů). V případě nutnosti se ovšem nevyhýbá ani realizaci návratů nucených, pokud k nim bude existovat zákonný důvod. Tento postup vůči cizincům, pobývajícím v ČR, má být doplněn prevencí v podobě restrikcí při vydávání českých víz jistým skupinám žadatelů usilujících o uplatnění na českém pracovním trhu, která mají omezit příliv potenciálních nezaměstnaných: „*Pro zajištění bezpečnostní situace Česká republika omezí příliv nových zahraničních pracovníků. Základním opatřením v této souvislosti bude pozastavení vydávání víz za vybranými účely.*“²⁰

Nehledě na výše uvedený náznak určité restriktice vůči neselektivnímu přílivu zahraničních pracovníků, hodlá ČR i nadále aktivně podporovat příliv vysoce kvalifikované pracovní síly pomocí projektu *Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků*, zahájeného v roce 2001. Pravidelnou roční zprávou o realizaci uvedeného projektu se vláda zabývala 29. 9. 2009 a rozhodla o určitém uvolnění podmínek vstupu zahra-

ničních zájemců do projektu (na rok 2010 byla pro příliv těchto pracovníků ze zahraničí stanovena kvóta ve výši tisíc osob).²¹ Bez ohledu na snahu vlády zmírnit důsledky krize pro český pracovní trh prostřednictvím určitých vízových restrikcí je však zřejmé, že z dlouhodobého hlediska představuje příliv osob v produktivním věku ze zahraničí, a to i těch relativně méně kvalifikovaných, pro ČR životní nutnost, a to jak pro nepříznivou věkovou strukturu obyvatelstva, tak pro nedostatečný zájem o některá povolání.

Finanční podpora vývozu prostřednictvím poskytování exportních úvěrů a pojištění se státní účastí byly jako každoročně projednávány na půdě Hospodářského výboru Poslanecké sněmovny. Stalo se tak na jeho 47. schůzi 11. 11. 2009. Ve zprávě o činnosti ČEB, se kterou vystoupil náměstek generálního ředitele banky ing. Kubišta, bylo konstatováno, že za první pololetí 2009 došlo oproti minulému roku k výraznému (zhruba padesátiprocentnímu) nárůstu zájmu exportujících podniků o služby této instituce, což je způsobeno zejména omezováním úvěrové angažovanosti bank v podmínkách hospodářské krize.²² Zhruba 30 % poskytnuté podpory přitom míří k MSP.

Velký nárůst poptávky po jejích službách zaznamenala rovněž společnost EGAP. Šlo přitom zejména o pojišťování vývozu velkých investičních celků.²³ O tom, že ani oblast finanční podpory vývozu neleží zcela mimo politicko-ideologické vidění světa, přesvědčil opět – podobně jako v minulém roce při projednávání obdobných materiálů, kdy požadoval dokonce zrušení ČEB²⁴ – poslanec ODS Zdeněk Prosek, když EGAP kritizoval za to, že údajně věnuje pozornost pouze velkým firmám, které vyvažují investiční celky do Ruska.²⁵

Česká republika rozhodně nepatří mezi několik států, kterým se podařilo důsledkům světové hospodářské krize takřka vyhnout. Na druhou stranu ji ovšem také nelze v žádném případě řadit mezi nejvíce postižené státy. V tomto svém postavení si naše země uvědomuje svou míru globální odpovědnosti a snaží se dle svých možností pomáhat při odstraňování následků krize. Mezi konkrétní opatření v této oblasti, která byla podniknuta během roku 2009, patří mj. poskytnutí vládou garantovaného oficiálního úvěru Lotyšsku, které v globálním měřítku patří mezi země, jež byly uvedenou ekonomickou krizí postiženy nejméně (výše tohoto úvěru dosud nebyla zveřejněna).²⁶ Podle prognózy MMF ze září 2009 by měl pokles HDP Lotyšska za uvedený rok činit 18 % a pokračovat rovněž v roce 2010.²⁷ Náleží sem ovšem rovněž půjčka Mezinárodnímu měnovému fondu na boj s krizí ve výši 1,03 mld. EUR s dobou splatnosti pět let.²⁸ Zdrojem pro poskytnutí půjčky byly devizové rezervy ČNB. Jde o součást částky 75 mld. EUR, o jejímž poskytnutí MMF rozhodl summit EU v březnu 2009.²⁹ Důsledkem uvedené finanční operace bude navýšení členské kvóty ČR u MMF, a tím pádem i velikosti jejího hlasu při rozhodování fondu z 0,38 % na 0,42 %.³⁰

Podobně jako v letech minulých pokračovala ČR rovněž v průběhu roku 2009 v rozšiřování mnohotvárné mezinárodní smluvní báze, mající podpořit plynulý a teritoriálně pokud možno diverzifikovaný rozvíjení VEV. Patří sem především dvoustranné dohody o podpoře a vzájemné ochraně investic. Zde během roku 2009 probíhal poměrně komplikovaný vývoj, neboť současně docházelo jak k uzavírání nových smluv tohoto typu (např. s Kanadou a s Tureckem u příležitosti vrcholných státních

návštěv),³¹ tak ke změnám existující smluvní úpravy (ke změně došlo např. u dohody s KLDŘ, Jordánskem, Makedonií a rovněž s Kazachstánem).³² V případě některých členských států EU potom dokonce k vypovídání dohod tohoto typu, neboť jejich existence není nutná, protože vysoký standard ochrany investic zde garantují příslušné normy evropského práva (vypovězena tak byla dohoda s Dánskem).³³

O vypovídání uvedených dohod, uzavřených v minulosti se státy EU, rozhodla vláda svým usnesením č. 853 z 9. 7. 2008 a č. 1529 z 1. 12. 2008.³⁴ Ve vztahu k uzavírání dohod o podpoře a ochraně investic panuje určitá obezřetnost, jež vyplývá z trpkých zkušeností z minulých let, kdy kvůli některým formulacím ve smlouvách tohoto typu, jež umožňují příliš extenzivní výklad ochrany některých práv, ČR prohrála několik mezinárodních sporů a byla nucena platit miliardové částky. Jejich uzavírání se státy mimo EU však nebylo zastaveno.

Ani přes všechny naléhavé výzvy předních světových státníků, jež zazněly na washingtonském summitu skupiny G20, sdružující ekonomicky nejsilnější státy současného světa v listopadu 2008, aby světové společenství vyvinulo veškeré potřebné úsilí k odblokování katarského kola mnohostranných jednání o liberalizaci světového obchodu, a tím mj. napomohlo k překonání světové hospodářské krize,³⁵ se během roku 2009 nejen nepodařilo tento mimořádně komplikovaný úkol zvládnout, ale k jeho splnění ani nebylo vynaloženo příliš velké úsilí. Záhy se totiž ukázalo, že v situaci hluboké celosvětové hospodářské krize neexistují podmínky k tomu, aby byly nalezeny žádoucí kompromisy v těch bodech vyjednávací agendy, které se nepodařilo vyřešit ani za příznivé ekonomické situace. 30. 11.–2. 12. 2009 se sice v Ženevě uskutečnila sedmá ministerská konference WTO, která však „...na rozdíl od předcházejících konferencí nebyla primárně věnována multilaterálním obchodním jednáním“.³⁶ Na konferenci tedy šlo spíše jen o všeobecnou výměnu názorů členských zemí na to, jaké podmínky je třeba splnit, aby se vytvořilo klima příznivé pro znovuoživení multilaterálních rozhovorů, které by záhy opět neuvízly na mrtvém bodě. ČR přes všechny peripetie, s kterými je tento vývoj spojen, stále zůstává přesvědčeným zastáncem další liberalizace světového obchodu na bázi multilaterálních jednání v rámci WTO. Vedoucí české delegace, náměstek ministra průmyslu a obchodu Martin Tlapa ve svém příspěvku, v kterém především vyjádřil plnou loajalitu ČR vůči pozici EU, definované Evropskou komisí, mj. varoval před důsledky některých protekcionisticky zaměřených opatření, přijatých v době hospodářské krize, v zájmu fungování světového obchodního systému a vyzval k urychlenému dokončení katarského kola mnohostranných rozhovorů. Jedním z hlavních poučení ze současné krize by podle něho mělo být posílení funkčnosti institucionálního rámce světového obchodního systému.³⁷

Po většinu období, jež nás dělí od rozdělení bývalého Československa, můžeme bez nadsázky hovořit o velmi těsných a z hlediska obvyklé mezinárodní praxe nadstandardních vztazích mezi oběma nástupnickými státy, které dále pokračují i po současném vstupu obou států do EU. Jedním z posledních konkrétních výrazů nadstandardnosti těchto vztahů a mimořádné vzájemné důvěry, která z nich plyne, se stala vzájemná dohoda o společném zastupování v MMF a Světové bance, která byla podepsána ministry financí a guvernéry centrálních bank České a Slovenské republiky 26. 4. 2009 ve Washingtonu při příležitosti jarního zasedání obou těchto nejvýznam-

nějších světových finančních institucí. Dohoda vstoupila v platnost 1. 7. 2009, a to prozatím na dobu čtyř let. Její praktickou motivací byla především snaha ušetřit finanční prostředky. V MMF hájí od té doby zájmy obou států slovenský reprezentant Marek Jakoby, ve Světové bance zástupce ČR Pavel Frelich.³⁸

HOSPODÁŘSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Koncem roku 2008 byla Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR (MPO) vypracována a na počátku nového roku předložena průběžná zpráva o plnění Exportní strategie ČR pro období 2006–2010.³⁹ Tento materiál byl vzat vládou ČR na vědomí na její první schůzi v roce 2009 – 5. 1. 2009.

Uvedený dokument hodnotí, a to převážně pozitivně, výsledky dosažené na poli proexportní politiky ČR. Jsou zde rovněž rekapitulovány některé kroky vlády, které v druhém pololetí 2008 podnikla, aby čelila množícím se příznakům krize (viz zvýšení kapitálové síly ČEB a pojistné kapacity EGAP). Přichází dále s návrhem, aby po úspěšném završení procesu sloučení služeb zahraničních kanceláří CzechTrade a CzechInvestu v konkrétních teritoriích, ke kterému v roce 2008 došlo, proběhl podobný proces rovněž v centrálních obou agenturách v ČR.⁴⁰ Tento krok má „...podpořit synergie, které existují v oblasti podpory exportu a investic“.⁴¹ Záměr tedy v žádném případě není primárně zdůvodňován potřebou ušetřit finanční prostředky, ale snahou zkvalitnit fungování celého systému. Z formulace, použité v dokumentu, ovšem zcela jednoznačně neplyne, zda jeho autoři mají na mysli úplné organizační sloučení obou dosud samostatných příspěvkových organizací MPO, nebo zda jim jde pouze o umístění jejich ústředí na jednu adresu, jak tomu dosud bylo u jejich zahraničních kanceláří. Není zde rovněž uveden žádný přesnější časový horizont, kdy by uvedené opatření mělo být realizováno.

Lze říci, že institucionální struktura, realizující podporu VEV, vykazovala v roce 2009 velkou míru stability a funkčnosti, a že vládou, popř. dalšími orgány veřejné moci nebyly podniknuty žádné kroky, které by mohly tuto stabilitu ohrozit. Za dosti pádný důkaz významu, jaký obě vlády, jež během uvedeného roku zemi spravovaly, přisuzovaly ED při překonávání důsledků hospodářské krize, je možno považovat mj. skutečnost, že se v uvedeném období neobjevily žádné návrhy, které by směřovaly k omezování činnosti organizací, tvořících uvedenou strukturu kvůli nutnosti dosažení úspor ve veřejných výdajích, byť tlak vůči veřejné sféře, vyvolaný komplikovanou finanční situací státu, je značný. Ve všech vládních materiálech je přitom opakovně zdůrazňován rozhodující význam vývozu a celého zahraničního obchodu pro českou ekonomiku a její dynamiku a trvale prioritní role jeho podpory v politice vlády.⁴²

Nehledě na všechny známky stability systému jako celku však samozřejmě rovněž v roce 2009 probíhala jeho evoluce, včetně postupného rozšiřování a restrukturalizace sítě zahraničních kanceláří vládní agentury CzechTrade. V říjnu uvedeného roku byla např. otevřena nová kancelář této agentury v největším (a bývalém hlavním) kazachském městě Almaty. Kazachstán, který byl v roce 2009 zařazen mezi tzv. prio-

ritní země z hlediska české proexportní politiky (viz níže), je nejvýznamnější středoasijskou zemí a značně perspektivním trhem pro český vývoz, jenž zde v posledních letech zaznamenává velmi dynamický růst.⁴³

V roce 2008 konečně zahájila svou činnost již delší dobu připravovaná Česká rada pro obchod a investice (ČROI), jejíž první zasedání se konalo 25. 6. 2008.⁴⁴ Jde o klíčový poradní a koordinační orgán, sdružující jak zástupce státní správy, tak podnikatelů, který má zajišťovat především úzkou součinnost různých složek zabývajících se ED. Lze říci, že tato nová instituce se v roce 2009 měla „čile k světu“, neboť během uvedeného období zasedala celkem osmkrát (několikrát se těchto zasedání osobně zúčastnil ministr průmyslu a obchodu).

Jedním z konkrétních výstupů z těchto jednání byl návrh na omezení počtu prioritních zemí z hlediska implementace *Exportní strategie České republiky pro období 2006–2010* z dosavadních devatenácti na dvanáct (Brazílie, Čína, Egypt, Indie, Kazachstán, Mexiko, Rusko, Srbsko, Turecko, Ukrajina, USA a Vietnam).⁴⁵ Zároveň by mělo dojít k výraznější koncentraci všech dostupných prostředků podpory vývozu na zbývající země a k prohloubení koordinace aktivit všech složek v těchto teritoriích. Proto se mj. zakládají expertní týmy pro každý jednotlivý prioritní stát složené ze zástupců zainteresovaných resortů, vládních agentur a zástupců podnikatelských svazů.

Posledního zasedání ČROI v roce 2009, které se konalo 5. 11. 2009 (celkově čtrnácté), se osobně zúčastnil ministr průmyslu a obchodu ve vládě Jana Fischera Vladimír Tošovský. Nejdůležitějším bodem programu tohoto zasedání byla pravděpodobně informace o přípravě nové exportní strategie ČR na léta 2011–2015. Toto téma bude zřejmě v příštím roce na pořadu celé řady jednání na různých úrovních, při kterých lze očekávat i poměrně bouřlivé diskuse a výměny názorů mezi nositeli různých zájmů.

Za jedině restriktivní opatření vůči veřejné sféře, které se určitým způsobem dotkne rovněž výkonu ED, je možno považovat na rok 2010 plánované rušení několika zastupitelských úřadů (ZÚ) ČR v zahraničí, motivované úspornými důvody. Na základě rozhodnutí Fischerovy vlády z 15. 10. 2009 by se to mělo týkat velvyslanectví v Angole (Luanda), v Zimbabwe (Harare) a v Kolumbii (Bogotá) a dále generálních konzulátů v kanadském Montrealu, v australském Sydney a v brazilském São Paulu. Toto usnesení by mělo být realizováno k 31. 10. 2010.⁴⁶ Z hlediska možné interference uvedeného opatření s *Exportní strategií ČR na léta 2006–2010* je třeba říci, že žádné z rušených velvyslanectví ČR se nenalézá v tzv. prioritní zemi. V prioritní zemi se však nachází generální konzulát São Paulo. Navržená opatření zároveň znamenají zrušení dvou obchodně ekonomických úseků ZÚ (Bogotá a Sydney). Na generálním konzulátu v São Paulu navíc působí zahraniční kancelář agentury CzechTrade. Výše uvedené rozhodnutí vlády, přijaté bez konzultací s podnikatelskými svazy, bylo podrobeno ostré kritice mj. podnikatelskou veřejností (především rušení generálních konzulátů v São Paulu a v Sydney).⁴⁷ V době, kdy je dokončován tento příspěvek (březen 2010), není ještě úplně jasné, v jakém rozsahu a časovém horizontu bude uvedené usnesení realizováno. Z informací, dostupných na internetové stránce Ministerstva zahraničních věcí ČR, jednoznačně vyplývá pouze to, že generální konzulát v Montrealu bude ve stanoveném termínu zrušen a generální konzulát v São Paulu naopak zrušen nebude.⁴⁸

HOSPODÁŘSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRAŇIČNÍ POLITIKY VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Problematika ekonomické dimenze zahraniční politiky a podpory VEV byla během roku 2009 v mediálním prostoru reflektována především v úzkém kontextu s probíhající závažnou hospodářskou krizí. Lze říci, že uvedené aktivity státu jsou chápány jako poměrně významný nástroj pro zmírňování důsledků krize. Tato oblast však rozhodně není předmětem nějakého soustavnějšího a intenzivnějšího veřejného diskurzu, který by směřoval k její podstatě. V informování o ní tedy převládají střizlivé tóny a jistý odstup. Až do pádu Topolánkovy vlády na jaře 2009 byla tato oblast předmětem kritiky od hlavní opoziční strany ČSSD pro údajně nedostatečně intenzivní a efektivní reakce na probíhající hospodářskou krizi. Na druhou stranu však předmětem kritiky rozhodně nebyly záměry vlády zintenzivnit používání některých nástrojů ED, např. podpory vývozu. Z vyjádření představitelů opozice naopak vyplývalo, že by podobné kroky bylo třeba podniknout v mnohem větším rozsahu.⁴⁹ Situace se však změnila po nástupu Fischerova překlenovacího kabinetu, na jehož zformování se podílely obě hlavní politické strany (a rovněž Strana zelených), kdy tradiční diskurz mezi pravicí a levicí přestal mít z celkem pochopitelných důvodů charakter kritiky vlády opozicí a přenesl se do roviny výměny názorů mezi politickými stranami. Nová vláda přitom ve svém poměrně stručném programovém prohlášení (koncipovaném původně pouze na období zhruba půl roku) přejala od předcházející koaliční vlády pravého středu prioritu rozvoje ekonomické diplomacie jako důležité součásti zahraniční politiky.⁵⁰ ED jako jednu z priorit své vlády premiér Fischer znovu potvrdil ve svém projevu před Poslaneckou sněmovnou 21. 10. 2009 u příležitosti rozšíření časového mandátu jeho vlády až do řádných voleb v květnu 2010.⁵¹

Poměrně významným tématem veřejného diskurzu se v roce 2009 stala příprava nové *Exportní strategie ČR na období po roce 2010*, kdy končí platnost té dosavadní. Významný představitel podnikatelských zájmů a předseda Mezinárodní obchodní komory v ČR Jaromír Drábek se o tom např. se značným důrazem zmínil na již zmíněné konferenci *Exportní politika ČR 20. 1. 2009*.⁵² Se stejnou naléhavostí byl tento požadavek ústy představitelů Svazu průmyslu a dopravy znovu zopakován mj. na semináři České podnikatelské reprezentace při EU, který byl součástí doprovodných akcí tradičního zářijového Mezinárodního strojírenského veletrhu v Brně.⁵³

Lze říci, že o nutnosti aktivní podpory VEV státem obecně, a v dobách hospodářské krize zvláště, existuje v rámci politické scény, ale i dalších oblastí veřejného prostoru (např. sociální partneři), dosti široký konsenzus.⁵⁴ Jsou zde pouze určité rozdíly v důrazech. Pro strany pravého středu představuje ED celkem přijatelný doplněk působení tržních sil (který by měl mít především podobu určitých plošně působících finančních instrumentů, usnadňujících podnikům přístup k možnosti pojištění a refinancování exportů), jehož stát může využívat k vytvoření příznivých konkurenčních podmínek pro své domácí exportéry. Naproti tomu pro ČSSD je to vyloženě jeden z úhelných kamenů jejího volebního programu v oblasti hospodářské politiky, který by měl být velmi aktivně využíván mj. v zájmu prohloubení teritoriální diverzifikace českého vývozu a výraznějšího pronikání na dynamicky rostoucí, především asijské

trhy. Důraz je přitom kladen zejména na práci zástupců ČR (obchodních radů a pracovníků vládních agentur) v daném teritoriu.⁵⁵ Celkem do pozadí za této situace ustoupila podrobná koncepční diskuse o tom, jak by měl systém podpory VEV přesně fungovat a které instituce by měl zahrnovat.

ZÁVĚR

Rok 2009 nepochybně vstoupí do dějin především jako období hluboké globální ekonomické krize, která zasáhla celou světovou ekonomiku. Z hlediska jednotlivých zemí však byly její důsledky značně diferencované. Pokud jde o zaznamenaný pokles HDP, je na ČR možno v mezinárodním srovnání pohlížet jako na stát se střední úrovní postižení, zatímco celkové sociálně-ekonomické dopady krize na českou společnost byly zatím spíše tlumené, byť k určitému růstu nezaměstnanosti a poklesu životní úrovně některých skupin obyvatelstva došlo. Přitom již v době okolo poloviny roku se začaly objevovat známky postupného odeznívání krize a možného hospodářského oživení v roce 2010.

Za výše uvedené situace se ED stala významným nástrojem, pomáhajícím zmírňovat důsledky globální ekonomické krize na české ekonomické subjekty postižené především výrazným až dramatickým propadem zahraniční poptávky. Vzhledem k podílu exportu na českém HDP je přitom vazba mezi možnostmi zahraničního odbytu a ekonomickou dynamikou mimořádně silná. Nástroje, jež má ED k dispozici, samozřejmě nedokážou nijak ovlivnit vývoj zahraniční poptávky, avšak je možno jejich pomocí exportní toky teritoriálně více diverzifikovat, a využít tak skutečnosti, že míra poklesu poptávky je na různých světových trzích různá. Pomocí ED, a to především jejich finančních instrumentů, je dále možno zvýšit konkurenceschopnost vývozu (pomocí nabídky lepších platebních podmínek v důsledku výhodnějšího refinancování exportu), a tím si „přisvojit“ větší díl existující zahraniční poptávky. Výsledky zahraničního obchodu ČR za rok 2009 naznačují, že „sázka“ na podporu VEV do značné míry vyšla, neboť jeho bilanci se – i přes absolutní pokles exportu – podařilo udržet v kladných hodnotách a zabránit tak vzniku závažné vnější nerovnováhy, která by mohla důsledky krize na českou ekonomiku výrazně prohloubit. Nic na tom nemění ani skutečnost, že celkem příznivé výsledky českého zahraničního obchodu v roce 2009 byly též ovlivněny některými vnějšími faktory, jako byl příznivý vývoj světových cen dovažovaných komodit a aplikace tzv. šrotovného v zemích, kam směřuje největší část českého exportu (Německo a Slovensko), čímž se ČR vlastně stala určitým „černým pasažérem“ tohoto opatření, neboť sama je sice nezavedla (a ušetřila tím nemalé veřejné prostředky), avšak dokázala čerpat výhody z jeho zavedení v okolních zemích.

Poznámky

- ¹ *Právo*, 30. 10. 2009.
- ² *Právo*, 1. 12. 2009.
- ³ Česká tisková kancelář, 1. 10. 2009.
- ⁴ Kořan, M. a kol. (2009): *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 322.
- ⁵ Tamtéž: s. 322 + pozn. 42 a 43.
- ⁶ Kořan, M. a kol. (2008) *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 340.
- ⁷ Česká tisková kancelář, 20. 1. 2009.
- ⁸ Tamtéž.
- ⁹ *Usnesení vlády ČR č. 204/2009 z 6. 2. 2009*. On-line: ([racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/810D8BD693B462D8C1257563001F669D/\\$FILE/204%20uv090216.0204.pdf](http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/810D8BD693B462D8C1257563001F669D/$FILE/204%20uv090216.0204.pdf)) a *Národní protikrizový plán vlády*. On-line: ([racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/810D8BD693B462D8C1257563001F669D/\\$FILE/204%20přiloha%20w090216a.0204.pdf](http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/810D8BD693B462D8C1257563001F669D/$FILE/204%20přiloha%20w090216a.0204.pdf)).
- ¹⁰ *Národní protikrizový plán vlády*, s. 32. On-line: op. cit.
- ¹¹ Tamtéž, s. 33. On-line: op. cit.
- ¹² On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=53526).
- ¹³ *Národní protikrizový plán vlády*, s. 15. On-line: op. cit.
- ¹⁴ Tamtéž.
- ¹⁵ Tamtéž, s. 16. On-line: op. cit.
- ¹⁶ Tamtéž, s. 19–20. On-line: op. cit.
- ¹⁷ *Usnesení vlády ČR č. 514/2009 z 20. 7. 2009*. On-line: ([racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/AA036E18B4506767C12575A200441BB5/\\$FILE/514%20uv090427.0514.pdf](http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/AA036E18B4506767C12575A200441BB5/$FILE/514%20uv090427.0514.pdf)).
- ¹⁸ *Národní protikrizový plán vlády*, s. 20–21. On-line: cit. op.
- ¹⁹ Tamtéž, s. 21. On-line: op. cit.
- ²⁰ Tamtéž, s. 14. On-line: op. cit.
- ²¹ *Usnesení vlády ČR č. 1236 z 29. 9. 2009*. On-line: (kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3AD360DF61417FC9C1257643005C61C1) a *Příloha k usnesení vlády ČR č. 1236, bod 4, z 29. 9. 2009*. On-line: ([kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3AD360DF61417FC9C1257643005C61C1/\\$FILE/1236%20přiloha%20w090929a.1236.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3AD360DF61417FC9C1257643005C61C1/$FILE/1236%20přiloha%20w090929a.1236.pdf)).
- ²² Zápis z jednání Hospodářského výboru PS PČR, č. 47, s. 2. On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=60022).
- ²³ Zpráva generálního ředitele EGAP, a.s., ing. Karla Plevy (Zápis z jednání Hospodářského výboru PS PSČ, č. 47, s. 2. On-line: op. cit.).
- ²⁴ Kořan, M. a kol. (2009), op. cit., s. 322.
- ²⁵ Zápis z jednání Hospodářského výboru PS PČR, č. 47, s. 2. On-line: op. cit.
- ²⁶ *Usnesení vlády ČR č. 976 z 27. 7. 2009*. On-line: ([racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/35FEAB0D4610D60DC12575FD0030F2EF/\\$FILE/976%20uv090727.0976.pdf](http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/35FEAB0D4610D60DC12575FD0030F2EF/$FILE/976%20uv090727.0976.pdf)).
- ²⁷ Česká tisková kancelář, 1. 10. 2009.
- ²⁸ Česká tisková kancelář, 20. 4. 2009, a *Vládní usnesení č. 500 z 20. 4. 2009*. On-line: ([racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/51A12FEAEA530235C12575A70024D167/\\$FILE/500%20uv090420.0500.pdf](http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/51A12FEAEA530235C12575A70024D167/$FILE/500%20uv090420.0500.pdf)).
- ²⁹ Česká tisková kancelář, 20. 3. 2009.
- ³⁰ Česká tisková kancelář, 1. 10. 2009.
- ³¹ Zápis z 41. schůze Zahraničního výboru PS PČR 8. 9. 2009. On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=58331).
- ³² Tamtéž; Česká tisková kancelář, 22. 9. 2009.

Tabulka 2: Vývoj zahraničního obchodu ČR v roce 2009
(v mld. Kč)

Ukazatel	leden		únor		březen		duben		květen		červen	
	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)
Vývoz	160,3	75,0	167,0	76,8	194,9	91,1	175,8	78,1	165,4	78,9	186,2	84,9
Dovoz	156,4	77,4	157,7	76,8	173,9	85,1	162,4	74,2	153,7	76,9	165,9	80,7
Obrat	316,7	76,2	324,7	76,8	368,7	88,2	338,3	76,2	319,1	77,9	352,1	82,9
Bilance ¹⁾	3,9	-7,9	9,3	-2,9	21,0	+11,3	13,5	+7,0	11,8	+1,7	20,3	+6,5

Ukazatel	červenec		srpen		září		říjen		listopad		prosincec		I.-XII. celkem	
	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)
Vývoz	171,2	82,9	158,9	91,5	194,8	87,3	195,8	89,6	196,2	100,7	164,8	104,8	2 131,3	86,2
Dovoz	159,8	80,0	149,5	86,8	177,9	83,6	179,5	80,2	180,7	92,2	162,0	97,4	1 979,3	82,3
Obrat	331,1	81,5	308,4	89,2	372,6	85,5	375,4	84,8	376,9	96,4	326,8	101,0	4 110,7	84,2
Bilance ¹⁾	11,4	+4,8	9,4	+7,9	16,9	+6,4	16,3	+21,5	15,5	+16,6	2,8	+11,8	152,0	+84,8

¹ Místo meziročního indexu absolutní rozdíl velikosti salda obchodní bilance oproti stejnému období roku 2008 (v mld. Kč).

Pramen: ČSÚ: Statistika zahraničního obchodu podle celních statistik, tj. statistická hodnota podle přepočtu FOB/CIF. On-line: (apl.czso.cz/pl/stazo/STAZO). Údaje staženy 9. 3. 2010.

Kapitola 18

Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky

Veronika Bílková

Rok 2009 měl být pro českou lidskoprávní zahraniční politiku mimořádným rokem. Předsednictví v Radě EU v první polovině roku chtěla ČR využít k posílení důrazu kladeného na ochranu lidských práv a šíření demokracie a k prosazení svých lidskoprávních priorit na celoevropské úrovni. Zahlcenost jinou agendou, nutnost hledat unijní kompromisy i kumulace vnitropolitických problémů způsobily, že se jí to nakonec podařilo jen částečně. Po pádu vlády M. Topolánka a vytvoření vlády úřednické pak nastalo období jakéhosi očekávání, které trvalo až do konce roku. Politické změny ovšem nebránily tomu, aby ČR plnila standardní úkoly, jež v lidskoprávní oblasti vyvstávají.

LIDSKOPRÁVNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Svá hlavní programová východiska zdědila česká lidskoprávní zahraniční politika z minulých let. Byly jimi *Koncepce transformační spolupráce* (2005), dva interní dokumenty MZV, nazvané *Tematické priority zahraniční politiky ČR v oblasti lidských práv* (2007) a *Manuál pro MZV ČR: Lidská práva* (2007) a nepsané zvyklosti. V první polovině roku k nim přistoupily dokumenty připravené pro české předsednictví v Radě EU, zejména *Sektorové priority předsednictví České republiky v Radě EU v první polovině roku 2009*,¹ *18-měsíční program Rady*² a *Pracovní program českého předsednictví*.³

Posledně zmíněný dokument obsahuje podrobný výčet jednotlivých priorit českého předsednictví. Patří mezi ně i lidská práva a transformační politika, které jsou řazeny do kapitoly Vnější vztahy. Program na úvod prohlašuje, že „s ohledem na

vlastní zkušenost s přechodem k demokracii a s vědomím důležitosti transformační pomoci bude předsednictví usilovat o to, aby se politika EU v této oblasti více zakládala na skutečných potřebách daných zemí“.⁴ Dále slibuje, že se ČR během předsednictví zaměří na „zvýšení konzistentnosti a čitelnosti působení EU, konkrétně posílením provázanosti existujících mechanismů a nástrojů EU“.⁵ Hlavní pozornost má být věnována podpoře obránců lidských práv, zlepšení spolupráce s nevládním sektorem a zefektivnění relevantních finančních nástrojů EU, včetně revize nástroje EIDHR (finanční nástroj pro lidská práva a demokracii).

Oproti předchozímu roku se rok 2009 vyznačoval absencí větší politické debaty k problematice lidských práv a transformační politiky. Důvody zřejmě spočívají v zaměření na řádný výkon předsednictví v Radě EU, dominanci jiných věcných témat (např. proměna vztahu k USA po nástupu prezidenta Obamy) a nakupení vážných vnitropolitických problémů (pád vlády, zrušení předčasných parlamentních voleb aj.), které témata zahraniční politiky dočasně odsunuly do pozadí. Svou roli jistě sehrálo také to, že kromě Durbanské revizní konference nedošlo během roku k událostem, které by přesahovaly rámec běžné agendy a nutily ČR k zaujetí jasného postoje.

LIDSKOPRÁVNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

V první polovině roku dominovaly české lidskoprávní zahraniční politice úkoly, jež vyplývaly z předsednické role v Radě EU. Kromě toho ČR realizovala své standardní aktivity, mezi něž se řadí dohled nad plněním závazků vyplývajících z lidskoprávních mezinárodních smluv, angažovanost v mezinárodních orgánech na ochranu lidských práv, prosazování tematických a teritoriálních priorit a provádění projektů transformační spolupráce.

České předsednictví v Radě EU a lidská práva

Lidská práva a transformační politika patřily mezi deklarované priority českého předsednictví. ČR se této prioritě snažila dostát např. tím, že na různých fórech, nejčastěji v Radě Evropy a v OBSE, a v samostatných prohlášeních kritizovala jménem EU zásahy do lidských práv a demokratických procedur spáchané v jiných částech světa. Předmětem výhrad se stávaly Ruská federace, Írán, Čína, země Střední Asie a USA, a to nejčastěji kvůli výkonu trestu smrti, mučení, násilí proti obráncům lidských práv nebo porušování svobody projevu a svobody náboženství.⁶

Kromě kritiky jiných předkládala ČR také *pozitivní iniciativy*. Například v rámci diskusí Valného shromáždění OSN o ochraně civilistů za ozbrojených konfliktů se ČR snažila o zviditelnění konceptů lidské bezpečnosti a odpovědnosti za ochranu. V průběhu prvních šesti měsíců roku 2009 byla také dokončena revize a aktualizace osmi souborů pokynů pro výkon politiky v oblasti lidských práv, které byly následně znovu publikovány. ČR se podařilo prosadit posílení důrazu na ochranu obránců lidských práv, boj proti trestu smrti a iniciativy týkající se násilí na ženách. Zajímavý je v tomto kontextu projekt *Shelter City* (Město–útočiště), jenž směřuje k vytvoření

volné sítě evropských měst a regionů, jež by poskytovaly dočasné útočiště obráncům lidských práv, kteří jsou ve své zemi vystaveni pronásledování. ČR projekt podporovala a předsednické funkce v Radě EU využila k tomu, aby o něm otevřela diskusi na celounijní úrovni.

Na jaře 2009 uspořádala ČR ve spolupráci s nevládním sektorem konferenci nazvanou *Budování konsenzu o unijní politice podpory demokracie*. Akce se konala 9.–10. března v Praze, zahajovali ji bývalý prezident ČR Václav Havel a ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg a účast přijala řada politiků i zástupců NGOs z mnoha států EU. Přítomní se shodli na tom, že by měl být v EU formulován tzv. *Konsenzus o demokracii*, který by vyjadřoval cíle a priority Unie v oblasti transformační politiky. Iniciativa vzbudila pozitivní ohlas a na podzim roku 2009 vedla Radu EU k přijetí předběžných závěrů k tématu. Lidskoprávní dimenzi měly i další akce pořádané českým předsednictvím, např. *Evropská konference o důstojnosti a ohroženosti starších lidí* (Praha, 25.–26. 5.) a *Konference k osudu majetku obětí holocaustu* (Praha, 26.–30. 6.).

Hlavními zahraničněpolitickými událostmi s lidskoprávní dimenzí se v první polovině roku 2009 staly diskuse o uzavření americké základny Guantánamo, formování postoje ke stavu dodržování lidských práv třetími státy, hlavně Čínou a Izraelem, a *Světová revizní konference OSN proti rasismu* (Durban-II). Plán na uzavření *Guantánama* ohlásil americký prezident Barack Obama počátkem roku 2009. ČR ho jménem EU uvítala,⁷ detaily pak byly probírány během návštěvy zástupců EU, včetně ministra vnitra Ivana Langer, v USA v březnu 2009⁸ a na neformálním summitu EU–USA v Praze 5. dubna ČR zde vystupovala jako zprostředkovatel, který se snažil sblížit názory obou stran a dosáhnout dohody. Jednání vyústila v přijetí společné deklarace, ve které USA potvrdily své odhodlání základnu uzavřít a EU se zavázala umožnit členským státům přijmout na své území bývalé zajatce. Většina těchto států včetně ČR dala nicméně najevo, že zajatce nejspíše nepřijme.

Součástí předsednické funkce je i vedení lidskoprávního dialogu a vkládání lidskoprávních klauzulí do prohlášení týkajících se třetích zemí. Během prvních šesti měsíců roku 2009 se nekontroverznějším stala jednání s Čínou a s Izraelem. Dále probíhala jednání např. s Ruskem a nově byl zahájen lidskoprávní dialog s Běloruskem či s Gruzii. Lidskoprávní dialog EU s Čínou probíhá již od roku 1995, setkání obou stran v Praze, které se konalo 14. května, bylo tak již osmnácté v řadě. EU se během setkání soustředila na svobodu projevu, ochranu obhájců lidských práv a mučení, Čína naopak upozorňovala na problém rostoucího rasismu a rasové diskriminace v EU. Obě strany se dohodly na budoucí spolupráci mj. v oblasti ochrany zdraví a ochrany práv zdravotně postižených. Ačkoli dialog se podle oficiálních zpráv odehrál „v otevřené atmosféře“, jeho závěry vzbudily výhrady. Například česká pobočka Amnesty International uvedla, že „pokud má být vztah Unie s Čínou rovnoprávný, nesmí se vyhýbat tématům, jako trest smrti či cenzura. Nicméně závěrečný výstup ze summitu je zcela opominul. To představuje negativní změnu oproti předchozímu období.“¹⁰

Ještě citlivější byla otázka vztahu k *Izraeli*, který byl počátkem roku 2009 zapojen do konfliktu s hnutím Hamás v Gaze a později zveřejnil plány na další budování osad v oblasti Západního břehu Jordánu. Část států EU se domnívala, že by se do prohlá-

šení EU měly promítnout otázky porušování lidských práv a mezinárodního humanitárního práva Izraelem, ale české předsednictví to odmítlo. V některých prohlášeních se sice objevily projevy lítosti nad utrpením civilistů a výzvy k dodržování humanitárního práva, ale obvykle vyzněly velmi nekonkrétně.¹¹ Problematická byla rovněž zmínka o „nepopíratelném právu státu na svou obranu“,¹² která sotva odrážela unijní postoj k interpretaci událostí v Gaze. K určité změně českého postoje došlo až po nástupu nové úřednické vlády, jež k Izraeli zaujala kritičtější stanovisko. To se odrazilo na 9. zasedání Asociační rady EU–Izrael konané 15.–16. června, kde ČR v prohlášení za EU připomněla „význam, který EU přičítá lidskoprávnímu dialogu“,¹³ a uvedla, že standard dodržování lidských práv bude jedním z kritérií při rozhodování o zvýšení úrovně (*upgrade*) vzájemných vztahů mezi EU a Izraelem.

Největším prubířským kamenem pro české předsednictví se stala *Revizní konference proti rasismu*. První *Světová konference OSN proti rasismu (UN World Conference against Racism)* se konala v roce 2001 v jihoafrickém Durbanu. Akce se zvrhla v jednostrannou kampaň proti Izraeli, která přiměla USA a Izrael k opuštění jednání a vyvolala výhrady i na straně EU. Africké státy se navíc pokusily využít fóra k tomu, aby přiměly bývalé koloniální velmoci omluvit se za otroctví, jehož se vůči obyvatelům Afriky dopustily, prohlásit otroctví za zločin proti lidskosti a poskytnout Afričanům reparace. Evropské státy tyto požadavky neakceptovaly, přistoupily však na částečné prominutí afrických dluhů, navrácení prostředků vyvezených na Západ africkými diktátory a větší finanční účast v boji proti HIV/AIDS.

Navazující *Světová revizní konference proti rasismu (Durban Review Conference)* se konala 20.–24. dubna v Ženevě. Již před jejím zahájením bylo zjevné, že hrozí opakování durbanských událostí. Muslimské země se opět snažily prosadit do návrhů závěrečné deklarace pasáže odsuzující Izrael a prohlašující sionismus za formu rasismu. Některé západní státy, např. USA, Izrael, Austrálie, Itálie, Německo, Nizozemsko, Polsko, Kanada a Nový Zéland, v reakci na to oznámily, že se konference nezúčastní. Na ČR bylo, aby se v rámci EU pokusila dohodnout jednotný postoj, kterým by se všechny unijní státy v Ženevě řídily. Přes veškeré snahy se to ČR nakonec podařilo jen částečně, a proto bilance průběhu tzv. Durbanu-II nevyznívá pro naši zahraniční politiku nejlépe.

Již 16. dubna vystoupila ČR jménem EU s kritikou návrhů závěrečné deklarace předložených muslimskými státy. Kromě pasáží týkajících se Izraele jí vadila ustanovení označující kritiku náboženské víry za porušení lidských práv a nevhodná vymezení pojmu náboženství a obsazená území.¹⁴ Prohlášení vyvolalo ostrou reakci Sýrie, která uvedla, že „kdo nemůže souhlasit s tímto zcela neškodným textem, musí vůči němu chovat neurotický odpor“.¹⁵ Přípravný výbor konference následně dojednal kompromisní text deklarace, který ČR plně neuspokojil, přiměl ji však na konferenci přece jen zavítat, aby „text nebyl změněn ještě k horšímu“.¹⁶ Delegaci vedl vedoucí stálé mise v Ženevě Tomáš Husák. Podobně jako ČR se zachovala velká většina států EU, pouze čtyři státy (Itálie, Německo, Nizozemsko, Polsko) vytrvaly v bojkotu akce.

Česká republika nakonec na konferenci dlouho nepobyla. Rozhodujícím se stal projev iránského prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda, přednesený hned 20. dubna, který mj. označil Izrael za stát s rasistickou vládou a USA i Evropu obvinil z toho, že

destabilizují svět. Čeští zástupci na protest proti projevu nejen že odešli z místnosti, ale rovnou opustili celou konferenci. Zastupci ostatních unijních států na konferenci zůstali, byť např. francouzská delegace během Ahmadínežádova projevu taktéž dočasně opustila sál. „*Chceme tady zůstat, protože si myslíme, že dezercie není řešení*“, zdůvodnila francouzský přístup státní tajemnice pro lidská práva v úřadu ministra zahraničních věcí Rama Yadeová.¹⁷ Velvyslanec Husák situaci komentoval slovy: „*Tady je řada zemí, která má trošku jiný názor, než máme my. Může to být i vzhledem k jejich koloniální minulosti a vzhledem k jiným aspektům, které tyto země ve své zahraniční politice mají*.“¹⁸

O den později, 21. dubna, vydalo české předsednictví prohlášení, ve kterém jménem EU projev iránského prezidenta ostře odsoudilo. Paralelně zaslalo české MZV iránské straně bilaterální demarši stejného obsahu. Íránské MZV reagovalo tím, že si povolalo českého chargé d'affaires Josefa Havlase a tlumočilo mu své znepokojení nad údajným „*narůstajícím porušováním lidských práv*“ v členských státech EU a jejich „*nedostatečným zájmem o boj proti rasismu*“.¹⁹ V mezidobí, 21. dubna, byla v Ženevě nečekaně brzy přijata závěrečná deklarace, která vyzněla vcelku umírněně. V deklaraci bylo vysloveno politování nad celosvětovým nárůstem projevů rasismu a náboženské nesnášenlivosti, včetně antisemitismu, antiarabismu a netolerance vůči islámu a křesťanství. Byl připomenut také holocaust, který „*nikdy nesmí být zapomenut*“. Deklarace byla přijata konsenzuálně, podpořilo ji tedy více než sto států, včetně všech dvaadvaceti přítomných členů EU. Generální tajemník OSN Pan Ki-Moon i nevládní organizace vyzvali chybějící státy, aby se k deklaraci připojily. ČR byla jednou ze zemí, které výzvu nevyšly, neboť tento krok nepovažovaly za užitečný.

Postup ČR na konferenci vzbudil kritiku uvnitř EU i mimo ni. Z vnějších aktérů se vyjádřily např. Ruská federace a Čína, které odsoudily bojkot konference s tím, že proti rasismu ve světě je třeba bojovat jednotně. Vnitřní kritika se zaměřila hlavně na nejednotnost členských států EU. Například Rakousko uvedlo, že situace, kdy část států EU je na konferenci přítomna a část ji bojkotuje, není „*znamení síly EU*“.²⁰ Přímo do ČR se pustil eurokomisař pro rozvoj a humanitární spolupráci Louis Michel, který na základě porovnání Durbanu-I a Durbanu-II uvedl: „*Evropané se na Durbanu I shodli. Tehdejší setkání bylo úspěchem. Ale evidentně je potřeba předsednictví, které bude kreativní a sjednotí hráče*.“²¹ Objevily se též výhrady k české reakci na projev iránského prezidenta, který byl očekávatelný a „*všichni, kdo jeho názor nesdílí, měli šanci a dost času zformulovat společnou odpověď na tuto výzvu. Buď společným bojkotem konference, nebo společným akceptováním rozdílných názorů*.“²²

Celková bilance českého předsednictví v oblasti lidských práv a transformační politiky je smíšená. Na straně jedné se ČR podařilo nastolit na unijní úrovni některá témata, která dosud nebyla ve středu pozornosti EU, např. ochranu obhájců lidských práv, násilí na ženách a podporu demokracie ve světě. Vystupovala také jako vytrvalý kritik porušování lidských práv v různých státech a vedla úspěšná jednání s USA o dalším osudu osob zadržovaných na vojenské základně Guantánamo. Na straně druhé si ČR nepočínala dost důrazně v dialogu s Čínou a s Izraelem a nepodařilo se jí zajistit unijní konsenzus na Durbanské revizní konferenci. Ředitelka české pobočky Amnesty International Dáša van der Horst hodnotí české předsednictví následovně:

„Výsledky klíčových událostí v oblasti lidských práv, které se udály pod taktovkou českého předsednictví, vycházejí v celkovém hodnocení spíše kladně. Paradoxní však je, že v případě některých témat bylo dobrého výsledku dosaženo v podstatě navzdory předsednictví, případně se lidskoprávní aspekty podařilo zohlednit teprve po květnové výměně české vlády. /.../ ČR mohla využít předsednictví k tomu, aby potvrdila svou pověst obránce lidských práv. To se však podařilo jen částečně /.../.“²³

Standardní agenda v oblasti lidských práv a transformační spolupráce

Kromě úkolů vyplývajících z předsednické funkce v Radě EU realizovala ČR během roku 2009 také běžnou lidskoprávní agendu, která již tradičně zahrnuje dohled nad plněním závazků z mezinárodních smluv, angažovanost v mezinárodních lidskoprávních orgánech, prosazování tematických a teritoriálních priorit realizaci projektů transformační spolupráce. Druhý bod vzhledem k nečlenství v ČR ve významných lidskoprávních orgánech, např. v Radě pro lidská práva, nebyl v roce 2009 aktuální, pozornost se tedy soustředila na body zbývající.

Dohled nad plněním závazků vyplývajících z lidskoprávních mezinárodních smluv zahrnoval v roce 2009 předložení dvou zpráv smluvním lidskoprávním orgánům OSN a účast na řízení o individuálních stížnostech před Výborem OSN pro lidská práva v Ženevě a Evropským soudem pro lidská práva ve Štrasburku. V květnu předložila ČR kombinovanou čtvrtou a pátou periodickou zprávu k Výboru OSN pro odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW).²⁴ Zpráva mapuje plnění jednotlivých závazků vyplývajících z Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979, jejíž smluvní stranou je ČR od roku 1982. Výborem CEDAW bude zpráva projednávána nejspíše v roce 2010. V červnu 2009 ČR vypracovala obecný dokument o charakteru ČR a základních parametrech ochrany lidských práv na jejím území.²⁵ Dokument by měl do budoucna tvořit společný výchozí materiál všech zpráv, předkládaných ženevským orgánům na ochranu lidských práv. Cílem této iniciativy je usnadnit státům zpracování zpráv a tím zabránit průtahům s jejich odevzdáváním, které jsou v současné době pro systém typické. Již v únoru 2009 obdržela ČR pokyny Výboru proti mučení (CAT) ke zpracování kombinované čtvrté a páté zprávy o dodržování Úmluvy proti mučení,²⁶ kterou by měla odevzdat v příštích měsících.

Během roku bylo proti ČR vedeno šest individuálních řízení před Výborem OSN pro lidská práva. Všechna řízení se týkala údajné diskriminace osob s jinou než českou státní příslušností v rámci restitučních sporů. Polovina stížností byla shledána nepřijatelnou, v dalších dal Výbor stěžovatelům za pravdu a konstatoval, v souladu se svou konstantní judikaturou, že se ČR dopustila porušení zákazu diskriminace podle čl. 26 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. *Evropský soud pro lidská práva* řešil v roce 2009 poměrně nízký počet stížností proti ČR.²⁷ Šlo o jedenáct případů, z nich v pěti byla stížnost zcela či částečně odmítnuta jako nepřijatelná,²⁸ ve třech došlo k vyškrtnutí stížnosti z registru pro nezáměr stěžovatele²⁹ a ve třech soud rozhodl v meritu a shledal porušení článku 5 (právo na svobodu a osobní bezpečnost)³⁰ a článku 6 (právo na spravedlivý proces)³¹ Evropské úmluvy a článku 1 Protokolu I k ní (právo na vlastnictví).³² Pozornost upoutal případ uprchlého podnikatele Radovana Krejčíře, který si stěžoval na neodůvodněnost rozhodnutí o vazbě a nedo-

statečnost soudní kontroly tohoto rozhodnutí. Navzdory následnému vývoji této kauzy dal soud Krejčířovi v prvním bodě za pravdu, odmítl mu nicméně přiznat odškodnění.

Prosazování tematických priorit realizovala ČR jako tradičně na multilaterálních fórech i v rámci bilaterálních vztahů. Nedošlo zde k žádnému obsahovému posunu, vycházelo se z vymezení priorit dohodnutého v minulosti, které klade do středu zájmu ČR podporu občanské společnosti, včetně obránců lidských práv a nevládních organizací, a ochranu svobody názoru a projevu a svobody médií. Zajímavý vývoj nastal v oblasti *teritoriálních priorit*, kde ČR začala ustupovat od úzké orientace na tři státy (Barma, Bělorusko a Kuba) a rozhodla se, že nadále učiní předmětem svého zájmu vždy ty země, kde bude v dané chvíli lidskoprávní situace nejzávažnější. Barma, Bělorusko a Kuba nicméně z agendy nezmizely.

Ve vztahu k *Barmě* ČR dále vystupovala proti potlačování místní demokratické opozice, např. proti odsouzení disidentky Su Ťij k 18 měsícům domácího vězení.³³ Pokračoval také projekt přesídlování barmských rodin z Malajsie do ČR. V únoru ČR přijala další čtyři rodiny, celkem šestnáct osob s pěti dětmi: všichni po příletu na naše území dostali politický azyl a byli zapojeni do integračních plánů.³⁴ V půlce září se v Praze konala konference barmských prodemokratických aktivistů v Evropě. Konferenci uspořádala nevládní organizace Barmské centrum Praha a zúčastnili se jí i zástupci MZV.³⁵

Bělorusko budilo během roku 2009 menší pozornost. Stav lidských práv se tu podle informací nevládních organizací zlepšil, což za českého předsednictví vedlo k zahájení lidskoprávního dialogu s touto zemí a k úvahám o jejím zapojení do projektu Východního partnerství. ČR zaujala vyčkávací pozici, i předsedkyně Českého helsinského výboru a členka Rady vlády pro lidská práva Anna Šabatová nicméně uznala, že se „ukazuje, že strategie dlouhodobé politické izolace selhávají a nepřinášejí kýžené změny k lepšímu“.³⁶ Je proto lepší nahradit je konstruktivním dialogem, který nesmí zůstat omezen jen na zástupce vlády, ale musí zahrnovat i politickou opozici a místní občanskou společnost.

Vstřícnější postoj zavládl i vůči *Kubě*. Důvod spočíval mj. v tom, že v první polovině roku byla ČR nucena definovat své postoje v kontextu EU, kde „jakožto předsedající země bloku /.../ zodpovědná hlavně za hledání kompromisů musela zastávat umírněnější pozici“.³⁷ ČR tak do praxe převáděla rozhodnutí EU o tom, že „pokračování v tomto dialogu (s kubánským režimem) má smysl“,³⁸ současně však ministr zahraničních věcí Kohout neopomněl zdůrazňovat, že „stav lidských práv na Kubě nezakládá žádný důvod k velké spokojenosti“.³⁹ O sólovou akci na Kubě se pokusil exministr zahraničních věcí Cyril Svoboda, který Kubu počátkem léta navštívil a setkal se zde se zástupci disentu. Státům EU současně vzkázal, že se mohou stydět za to, že se vzdávají politiky hájení lidských práv na Kubě.⁴⁰ Akce nevyvolala reakci žádného z aktérů, což potvrzuje, že politika tvrdé ruky vůči Kubě ztrácí stoupence a občasné „turistické cesty“ českých politiků na Kubu začínají být chápány jako součást politické hry.

Transformační spolupráce se i v roce 2009 odehrávala převážně na bázi projektů mezi nevládními organizacemi z ČR a z cílových zemí. Výčet deseti prioritních zemí (Barma, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Gruzie, Irák, Kosovo, Kuba, Moldavsko,

Srbsko, Ukrajina) zůstal nezměněn a projekty se jako v minulých letech vybíraly ve veřejné soutěži MZV. Výběrové řízení na rok 2010 bylo vyhlášeno v září 2009 a bylo do něj přihlášeno 38 projektů, z nichž 26 jich bylo schváleno. Okruh obdržitelů byl tentokrát velmi pestrý a žádná nevládní organizace v něm výrazně nedominovala. Menšina prostředků, přidělených na transformační spolupráci, nebyla distribuována cestou projektů, ale využita MZV na různé *ad hoc* aktivity, např. na monitorování průběhu voleb v prioritních zemích a na akce přímo podporující místní disidenty (rozdávání literatury, nákup inzertního prostoru v novinách aj.).

V roce 2009 dále rozvinula své aktivity asociace DEMAS, která sdružuje jedenáct nevládních organizací „*dlouhodobě se věnujících podpoře demokratizace, lidských práv a občanské společnosti v ČR i v zahraničí*“.⁴¹ Asociace vznikla v roce 2008 coby jednotná platforma, která usnadňuje komunikaci mezi NGOs navzájem i ve vztahu ke státní správě. Členy DEMAS jsou Agora CE, ANO pro Evropu, AMO, CRK, Člověk v tísni, Europeum, Forum 2000, Občanské Bělorusko, PASOS, Respekt Institut a Transitions. V průběhu roku 2009 uspořádaly tyto organizace, jednotlivě i ve spolupráci, řadu veřejných akcí, např. prezentaci DEMAS na veletrhu neziskových organizací (Praha, 24. 4.) nebo projekci a debatu o svobodě slova v Rusku (Praha, 15. 10.).

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Rok 2009 nepřinesl v oblasti klíčových aktérů české lidskoprávní zahraniční politiky žádné zásadnější změny. Hlavní úlohu opět sehrávaly vláda a *Ministerstvo zahraničních věcí*, kde za lidskoprávní agendu primárně odpovídal *Odbor lidských práv a transformační politiky* (LPTP). Pomáhaly mu přitom další odbory, např. Odbor OSN, Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky, Mezinárodněprávní odbor a příslušné teritoriální odbory. Velká odpovědnost ležela na bedrech stálých misí v Ženevě, Štrasburku, New Yorku a Vídni a Stálého zastoupení ČR při EU v Bruselu. Všechny složky MZV prošly během roku 2009 personálními změnami, a to jednak v souvislosti s nástupem nového ministra zahraničních věcí Jana Kohouta v květnu 2009, jednak v návaznosti na konec českého předsednictví v Radě EU, který vedl ke snížení stavu o osoby najaté pouze do pololetí roku 2009.

Ministerstvo zahraničních věcí nezajišťovalo lidskoprávní zahraniční politiku samo. Pomáhaly mu další orgány státní správy, např. Ministerstvo vnitra ČR a Ministerstvo spravedlnosti ČR, kde působí zmocněnec vlády pro zastupování státu u Evropského soudu pro lidská práva. Omezeněji se v roce 2009 angažoval prezident republiky a také, v protikladu k roku předcházejícímu, Parlament ČR. Zde sice 10. března zaválaly v oknech poslaneckého klubu Strany zelených tibetské vlajky, ale událost z roku 2008, kdy se o situaci v Tibetu vedly živé parlamentní debaty, se již neopakovala.⁴² Soudy dohlížely na dodržování závazků, jež pro ČR vznikají z mezinárodních smluv, a rozhodovaly spory o jejich tvrzeném porušení. Aktivnější než dříve byly regiony. Například město Zlín přijalo část barmských přesídlenců⁴³ a mnoho měst uspořádalo v průběhu roku různé výstavy, prezentace a jiné akce s lidskoprávní tematikou.⁴⁴

Tradičně významná role při realizaci lidskoprávních priorit ČR připadla v roce 2009 *nevládnímu sektoru* a některým vlivným osobnostem. Přístup k oficiální politice byl přitom oproti minulosti o něco méně pochvalný, např. Amnesty International zveřejnila po skončení českého předsednictví poměrně kritický rozbor jeho výsledků v lidskoprávní oblasti.⁴⁵ Dále ovšem přetrvávalo úzké ideové a někdy i personální propojení mezi státem a nevládním sektorem, které patří k charakteristickým rysům českého prostředí a také k důvodům, proč české NGOs někdy ve světě budí nedůvěru a podezření z nedostatku politické nezávislosti.

Z vlivných osobností byl opět nejviditelnější *Václav Havel*, který stejně jako v minulosti kritizoval porušování lidských práv a vyzýval k podpoře disidentských hnutí v několika zemích světa, především na Kubě.⁴⁶ Pod jeho záštitou se 11.–13. října uskutčil 13. ročník konference Forum 2000, který se tentokrát zaměřil na téma *Demokracie a svoboda v multipolárním světě*. Mezi hosty byli např. bývalý ruský premiér Jegor Gajdar, japonský filantrop Yohei Sasakawa, palestinský mírový aktivista Izzeldin Abuelaish a afghánská novinářka Freshta Jalalzai. Na rozdíl od minulých let nebyl na konferenci přítomen český ministr zahraničních věcí ani jiný zástupce MZV.

Nevládní organizace vyvíjely v roce 2009 širokou škálu lidskoprávních aktivit. Významné místo zde opět připadlo filmovému festivalu *Jeden svět (One World)*, který na jaře již po jedenácté uspořádal *Člověk v tísni* a který v Praze i v dalších městech ČR postupně zhlédlo několik desítek tisíc lidí. Nevládní organizace se dále během roku 2009 angažovaly v projektech transformační spolupráce, kritizovaly porušování lidských práv v různých státech světa, pořádaly demonstrace a jiné protestní akce (např. petice za propuštění politických vězňů v Barmě předložená v červnu Člověkem v tísni a Barmským centrem v Praze) a organizovaly veřejné debaty, výstavy a prezentace.⁴⁷

LIDSKOPRÁVNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V MEDIÁLNÍM, VEŘEJNÉM A AKADEMICKÉM PROSTORU

Lidskoprávní dimenze české zahraniční politiky vyvolala v roce 2009 větší zájem *sdělovacích prostředků* než v letech předchozích. Stalo se tak nicméně hlavně díky českému předsednictví Rady EU a v přímé souvislosti s ním. Média pravidelně informovala o zdarech i nezdarech ČR např. v jednání s USA o Guantánamu a na Světové revizní konferenci OSN proti rasismu. Ani v roce 2009 nicméně lidskoprávní témata nebyla nejdůležitějšími tématy roku a do pozadí je zatlačovaly otázky jiné, v tomto případě zejména vnitropolitické. Poměrně pasivní zůstávala také *akademická obec*, byť se v průběhu roku konalo několik odborných akcí s lidskoprávním zaměřením, např. diskuse na téma *Terorismus a lidská práva* (PF UK Praha, 16. 6.), přednáška *Dárfúr: vytěsněný konflikt?* (Informační středisko OSN, 8. 9.) a konference *60 let Rady Evropy – 50 let Evropského soudu pro lidská práva* (FSS MU Brno, 3. 11.). *Veřejnost* se příležitostně zapojovala do demonstrací proti porušování lidských práv ve světě pořádaných nevládními organizacemi. Několik desítek tisíc lidí pak zhlédlo filmy promítané v rámci festivalu *Jeden svět* v Praze a na dalších 28 místech ČR. Obecně se nicméně potvrdilo, že zahraniční lidskoprávní témata zajímají jen malou část české veřejnosti.

ZÁVĚR

Rok 2009 měl, díky předsednictví v Radě EU, Českou republiku představit jako stát s jasně profilovanou lidskoprávní zahraniční politikou, který ví, kam směřuje, má utříděné tematické i teritoriální priority a dokáže o správnosti svých postojů přesvědčit partnery z EU i širší mezinárodní společenství. Nakonec se tak stalo jen částečně. Důvodem nebyla ani tak nejistota spojená s výměnou vlády v polovině výkonu předsednické funkce, byť i ona udělala své, jako spíše to, že zástupci ČR poněkud přecenili své možnosti a nakonec sotva stíhali zajistit běžnou unijní agendu. Negativně se projevila i absence dlouhodobé lidskoprávní koncepce, která by se těšila podpoře všech hlavních politických sil ve státě. ČR si konečně uškodila i tím, že v některých oblastech (typicky přístup k Izraeli a postoj na *Durbanské revizní konferenci*) příliš lpěla na svých tradičních, avšak v prostředí EU krajních pozicích, a nebyla proto schopna dojednat celounijní konsenzus či získat podporu jiných států EU.

V oblasti standardní lidskoprávní agendy byl rok 2009 pro ČR poklidným obdobím bez výraznějších zvratů a zásadnějších událostí. ČR plnila své závazky z lidskoprávních mezinárodních smluv, naplňovala tematické priority a dohlížela na realizaci projektů transformační spolupráce. Zajímavostí byl ústup od úzkých teritoriálních priorit a přechod k výběru cílových oblastí podle závažnosti situace v daném roce. Hlavním aktérem zahraniční politiky v oblasti lidských práv zůstalo MZV. Významným partnerem mu přitom byl nevládní sektor, zejména společná platforma jedenácti nevládních organizací – DEMAS.

Z obecnějšího hlediska přinesl rok 2009 další, velmi zajímavou fázi střetu, resp. hledání kompromisu mezi aktivistickými a umírněnými internacionalisty na české politické scéně. V prvních měsících roku byly síly obou táborů vcelku vyrovnané, neboť oba měly své zástupce ve vládě (aktivisty reprezentoval zejména Cyril Svoboda). Tlaky z EU nicméně poněkud brzdily iniciativy aktivistů, kteří se tak, aspoň prozatím a s občasnými excesy (vztah k Izraeli, Durban-II), posunuli k centru názorového spektra. Po nástupu úřednické vlády se situace proměnila a vrchu nabyli umírnění internacionalisté, jejichž pozice dobře reprezentoval nový ministr zahraničních věcí Jan Kohout. Ten zvolil politiku „rovných šancí“, v rámci níž se snažil posuzovat všechny státy podle stejných kritérií a v jednání s nimi si počínat pragmaticky a bez prázdných gest. Dočasný charakter úřednické vlády nicméně vedl k tomu, že představitelé nižší úrovně státní správy váhali tento nový kurz přijmout za svůj a raději po celý zbytek roku vyčkávali, jak se k lidským právům a šíření demokracie postaví kabinet vzešlý z příštích řádných voleb. To nakonec proměnilo rok 2009 z roku velkých očekávání v rok velkého čekání.

Poznámky

- ¹ *Sektorové priority českého předsednictví EU 2009*. Útvar místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, červenec 2008.
- ² *18-měsíční program předsednictví*. On-line: (www.mzv.cz/public/dc/89/7e/75946_14945__18m_prog_CZ_korigendum.pdf), cit. 6. 12. 2009).
- ³ *Viz Pracovní program českého předsednictví, Evropa bez bariér*, 1. 1.–30. 6. 2009: On-line: (www.eu2009.cz/cz/czech-presidency/programme-and-priorities/program-a-priority-478/), cit. 20. 9. 2009).
- ⁴ Tamtéž, s. 23.
- ⁵ Tamtéž.
- ⁶ Kompletní přehled prohlášení je dostupný na stránkách eu2009.cz v sekcích *Prohlášení SZBP* a *Prohlášení v mezinárodních organizacích*.
- ⁷ EU2009.cz, *Prohlášení předsednictví EU k rozhodnutí o uzavření vězňice Guantánamo*, 11. 2. 2009.
- ⁸ *Czech minister Langer debates Guantanamo with U.S. on EU behalf*. České noviny, 17. 3. 2009.
- ⁹ EU2009.cz, *EU-China Dialogue on Human Rights, press release*, 14. 5. 2009.
- ¹⁰ *České předsednictví EU a lidská práva*, Amnesty International, 30. 6. 2009. On-line: (www.amnesty.cz/zpravy/Ceske-predsednictvi-EU-a-lidska-prava/), cit. 11. 11. 2009).
- ¹¹ [Srv. EU2009.cz](http://Srv.EU2009.cz), *Prohlášení předsednictví k Blízkému východu*, 11. 2. 2009.
- ¹² EU2009.cz, *Prohlášení předsednictví EU ke vstupu izraelských pozemních sil do pásma Gazy*, 11. 2. 2009.
- ¹³ *Statement of the EU*, 9th Meeting of the EU–Israel Association Council, Luxembourg, 15. 6. 2009.
- ¹⁴ *Viz ČR jménem EU kritizovala upravenou deklaraci konference o rasismu*. Česká tisková kancelář, 16. 4. 2009.
- ¹⁵ Tamtéž.
- ¹⁶ *V Ženevě začala konference proti rasismu, Paříž hrozí odchodem*. Česká tisková kancelář, 20. 4. 2009.
- ¹⁷ *České předsednictví EU odsoudilo Ahmadinežádův projev v Ženevě*. Česká tisková kancelář, 21. 4. 2009.
- ¹⁸ Tamtéž.
- ¹⁹ *Po roztržce na fóru OSN o rasismu Írán povolal velvyslance ČR*. Česká tisková kancelář, 21. 4. 2009.
- ²⁰ Cit. in *České předsednictví EU odsoudilo Ahmadinežádův projev v Ženevě*, op. cit.
- ²¹ *Eurokomisař Michel kritizoval ČR kvůli konferenci o rasismu*. Česká tisková kancelář, 22. 4. 2009.
- ²² *La Repubblica*, cit. in *České předsednictví EU odsoudilo Ahmadinežádův projev v Ženevě*, op. cit.
- ²³ Amnesty International, op. cit.
- ²⁴ UN Doc. CEDAW/C/CZ/5, *Fourth and Fifth Periodic Report on the Fulfilment of the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women for the Period from 1 January 2004 to 31 July 2008*, 22. 5. 2009.
- ²⁵ UN Doc. HRI/CORE/CZE/2009, *Core Document Forming Part of the Reports of States Parties, Czech Republic*, 9. 6. 2009.
- ²⁶ UN Doc. CAT/C/CZE/Q/5, *List of Issues Prior to the Submission of the Combined Fourth and Fifth Periodic Report of the Czech Republic*, 16. 2. 2009.
- ²⁷ Jde o případy projednávané soudními senáty. Dalších cca 720 stížností bylo prohlášeno za nepřijatelné již soudními výbory a před senáty se vůbec nedostalo.
- ²⁸ ECHR, *Dosoudil and Chytráková v. the Czech Republic*, Application no. 5297/03, 6. 1. 2009; *Český and Kotík v. the Czech Republic*, Applications no. 76800/01 and 76801/01, 7. 4. 2009; *Golha v. the Czech Republic*, Application no. 7051/06, 1. 9. 2009; *Šubrt v. the Czech Republic*, Application no. 43471/02, 13. 10. 2009; *Svoboda v. the Czech Republic*, Application no. 7419/03, 24. 11. 2009.

- ²⁹ ECHR, *Serwetnický a Serwetnická v. the Czech Republic*, Application no. 13157/04, 31. 3. 2009; *Ureš v. the Czech Republic*, Application no. 606/05, 5. 5. 2009; *Lávková v. the Czech Republic*, Application no. 28772/04, 8. 12. 2009.
- ³⁰ ECHR, *Krejčíř v. the Czech Republic*, Applications no. 39298/04 and 8723/05, 26. 3. 2009.
- ³¹ ECHR, *Kohlhofer and Minarik v. the Czech Republic*, Applications no. 32921/03, 28464/04 and 5344/05, 15. 10. 2009.
- ³² ECHR, *Pešková v. the Czech Republic*, Application no. 22186/03, 26. 11. 2009.
- ³³ *Prohlášení místopředsedy vlády a ministra zahraničních věcí ČR k vynesení rozsudku nad Do Aun Schan Su Ťij*. MZV ČR, 11. 8. 2009.
- ³⁴ *Do Prahy přiletěly čtyři rodiny z Barmy, ČR jim udělí azyl*. Česká tisková kancelář, 12. 2. 2009.
- ³⁵ *V Praze dnes skončila konference barmských aktivistů*. Česká tisková kancelář, 16. 9. 2009.
- ³⁶ *Aktivisté: S Běloruskem by EU měla jednat i o lidských právech*. Česká tisková kancelář, 17. 4. 2009.
- ³⁷ *EU sice kritizuje Kubu, ale politická jednání s ní nepřeruší*. Česká tisková kancelář, 15. 6. 2009.
- ³⁸ Tamtéž.
- ³⁹ *Kohout: Stav lidských práv na Kubě nedává důvod ke spokojenosti*. Česká tisková kancelář, 15. 6. 2009.
- ⁴⁰ *Svoboda po návratu z Havany kritizoval přístup EU ke Kubě*. Česká tisková kancelář, 2. 7. 2009.
- ⁴¹ DEMAS. On-line: (www.demas.cz/o-spolecnosti/demas.htm, cit. 16. 11. 2009).
- ⁴² *Zelení vyvěsili tibetské vlajky na sněmovně a ministerstvech*. Česká tisková kancelář, 10. 3. 2009.
- ⁴³ *Zlín ubytuje uprchlíky z Barmy, sousedit budou s Kazachy*. Česká tisková kancelář, 25. 3. 2009.
- ⁴⁴ Viz např. série přednášek a promítání filmů *Pod povrch* pořádaný Domem techniky v Pardubicích (více viz www.dtpce.cz).
- ⁴⁵ Amnesty International, op. cit.
- ⁴⁶ *Havel a Svoboda poselstvím podpořili disidenta Sardiňase na Kubě*. Česká tisková kancelář, 2. 1. 2009.
- ⁴⁷ *Před čínskou ambasádou v Praze se demonstrovalo za Tibet*. Česká tisková kancelář, 10. 3. 2009.

Kapitola 19

Rozvojový rozměr české zahraniční politiky v roce 2009: Úspěšné předsednictví EU a dělicí linie postojů

Ondřej Horký¹

V roce 2009 nezaznamenala česká rozvojová spolupráce změnu svého směřování, nabrala však na intenzitě na koncepční a politické rovině. Nedošlo tedy k další výrazné „tiché politizaci“ a k „posílení utilitárního přístupu k rozvojové pomoci na úkor snižování globální chudoby“, které vystihovaly rok předcházející.² Množství důležitých politických událostí na evropské i národní úrovni však spíše vedlo k mobilizaci kapacit a potvrzení pozic jednotlivých aktérů. Zdůraznilo dělicí čáru v pojetí rozvojové spolupráce, která vede přibližně mezi vládou a podnikatelským sektorem na straně jedné a veřejností a občanskou společností na straně druhé.³ Tyto tendence se promítly i do přípravy důležitých koncepčních dokumentů, a proto rozpolcenost v pojetí české rozvojové spolupráce jako nástroje zahraniční politiky a naplňování českých zájmů, anebo prostředku snižování chudoby v zemích Jihu pravděpodobně ještě posílí.

Období lze rozdělit na dvě pololetí podle pozornosti, věnované rozvojové politice Evropské unie a domácí rozvojové spolupráci. První polovinu roku ovládlo předsednictví České republiky v Radě Evropské unie nejen na vládní úrovni, ale zejména také v činnosti nestátních neziskových organizací (NNO). Na vyhodnocení předpokládaného trendu z předcházejícího vydání ročenky, zda předsednictví zvýšilo povědomí o problematice globální chudoby, lze zatím těžko odpovědět. Jisté je, že české předsednictví v oblasti rozvoje bylo na unijní úrovni hodnoceno kladně a více či méně významně předčilo malá očekávání ohledně schopností nového členského státu a vynořujícího se donora, vést jednání celé sedmadvacitky. Zdá se také, že profesionální výkon české diplomacie v oblasti vlastních priorit i neočekávaných událostí,

zejména dopadů hospodářské krize na rozvojové země, vedl k posílení zkušeností i sebevědomí v prosazování pragmatického přístupu k rozvojové spolupráci novými členskými státy, který kontrastuje s nedodržováním nevymahatelných norem Evropské unie.

Druhou polovinu roku nejprve charakterizoval schvalovací proces zákona o zahraniční rozvojové spolupráci (ZRS), který se oproti snahám o platnost od počátku roku 2010 na konci roku zastavil ve fázi před druhým čtením v Poslanecké sněmovně. Schválení zákona stvrdí existenci politiky a založení České rozvojové agentury na pevnějším základě než usnesení vlády a posílí jejich právní legitimitu. Význam zákona však může *de facto* zůstat symbolický, neboť kromě technických záležitostí nemusí jeho vstup v platnost pro provádění rozvojové spolupráce nic znamenat. Jeho projednávání v Zahraničním výboru PS PČR také ukázalo, že závislost NNO na vládním financování někdy vede k upřednostňování vlastních krátkodobých zájmů před zastupováním chudých ze zemí Jihu. Naopak větší zapojení parlamentu do rozvojové spolupráce může vést jak k odpovědnosti vůči voličstvu a naslouchání občanské společnosti, které upřednostňují snižování chudoby, tak i k sílícím lobbistickým tlakům na poslance a poslankyně od firem. Podobné tendence se ukázaly i v případech přípravy koncepce zahraniční rozvojové spolupráce v rámci Rady pro ZRS, na druhou stranu je třeba vyzdvihnout profesionalizaci NNO v oblasti ovlivňování politiky a jejich schopnost připravit velmi kvalitní stanoviska k projednávaným otázkám.

Tyto „velké“ události (neboť žádná se nedostala politickým tématem na úrovni vlády a politických stran) by však neměly zakrýt každodenní fungování zahraniční rozvojové spolupráce, zejména pak pokračování procesu transformace a postupného přesunu realizace dvoustranných projektů na Českou rozvojovou agenturu. Druhý rok transformace potvrdil, že příležitosti, vytvořené institucionálními změnami, neznamenají samozřejmě zlepšení kvality rozvojové spolupráce z hlediska procesů a že dvoustranná rozvojová spolupráce zůstává častěji vedena možnostmi a zájmy českých subjektů než potřebami místních samospráv a obyvatel Jihu v součinnosti s ostatními dárči.

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Schvalování zákona o zahraniční rozvojové spolupráci

První návrh věcného záměru zákona, vypracovaný Odborem rozvojové spolupráce a humanitární pomoci (ORS) pro kolegium ministra zahraničních věcí, a jeho odeslání vládou Poslanecké sněmovně dělí téměř tři roky. Tato prodleva vyplynula z velkého množství aktérů, zahrnutých nejen do rozvojové spolupráce, ale také do humanitární pomoci, kterou zákon rovněž upravuje. Po vypořádání mnoha připomínek dotčených resortů doporučila v únoru legislativní rada vlády omezit rozsah zákona a část předpokládaných ustanovení zařadit do aktualizace *Zásad pro uskutečňování zahraniční rozvojové spolupráce a poskytování humanitární pomoci do zahraničí*, schválených vládním usnesením z roku 2004 jakožto prováděcího předpisu zákona.

Vláda nakonec předložila sněmovně *Vládní návrh o vydání zákona o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí a o změně souvisejících zákonů* na konci července 2009. První čtení se konalo 1. října a sněmovna přikázala návrh k projednání zahraničnímu výboru. Ministr zahraničních věcí Jan Kohout odůvodnil v plénu sněmovny potřebu zákona tím, že rozvojová spolupráce „není primárně charita, ale je to především investice, investice i do naší bezpečnosti, do prosperity našich občanů“, a že přijetí návrhu „vyšle důležitý signál občanům našim i ostatnímu světu“. Potvrdil tak pragmatickou linii MZV, že rozvojová spolupráce je v jejím pojetí *především* nástrojem pomoci České republice. Zahraniční výbor projednal návrh 11. listopadu a po překvapivě živé diskusi schválil pozměňovací návrhy.

Členové a členky zahraničního výboru do návrhu doplnili především povinnost MZV hodnotit koncepce a provádět evaluace projektů rozvojové spolupráce a podporovat české subjekty v úsilí získávat finance od ostatních dárců. Tento poslední bod předseda výboru J. Hamáček později změnil vlastním pozměňovacím návrhem, neboť původní znění výboru bylo potenciálně v konfliktu s principy fungování společného trhu a s legislativou EU. Výbor také navrhl v souladu se zájmy MZV i NNO změnit ustanovení o platnosti tak, aby zákon prošel legislativním procesem co nejrychleji a Česká rozvojová agentura mohla co nejdříve vypisovat dotační řízení, která by usnadnila neziskovému sektoru využít své výhody v identifikaci potřeb místních komunit, a získat tak větší šanci na využití prostředků dvoustranné rozvojové spolupráce. Výbor také původně agentuře doplnil formou pozměňovacího návrhu povinnost průběžného a závěrečného hodnocení projektů.

Navrhované změny se však dotkly i definice rozvojové spolupráce. V původním znění bylo jejím cílem „přispět k omezování chudoby, k ekonomickému a sociálnímu rozvoji, k ochraně životního prostředí, jakož i k podpoře demokracie, dodržování lidských práv a řádné správy věcí veřejných v rozvojových zemích“. Zahraniční výbor ji doplnil doslovnou definicí cíle Evropského konsenzu pro rozvoj o „odstraňování chudoby v kontextu udržitelného rozvoje, včetně plnění Rozvojových cílů tisíciletí“. Ačkoli plnění cíle se týká „rozvojových zemí“, zachování ekonomického rozvoje jeho znění cíle však stále umožňuje ospravedlnění exportní podpory pod rouškou rozvojové spolupráce v duchu pragmatismu vlády. Doplnění zahraničního výboru uznávanou definicí EU ostře kontrastuje s tvrzením důvodové zprávy, že původní definice již byla „v souladu se společnými strategiemi v rámci EU a dalších mezinárodních organizací (např. Evropský konsenzus o rozvoji)“. Na rozdíl od předchozích právních úprav nicméně zákon nestanovuje, že by zahraniční rozvojová spolupráce měla plnit cíle zahraniční politiky.

Přes dotazy předsedy J. Hamáčka zahraniční výbor nenavrhl opětovné začlenění povinnosti brát zřetel na koherenci politik pro rozvoj, kterou MZV označilo v důvodové zprávě za „nepraktickou či ne nezbytně nutnou“. Toto ustanovení by alespoň deklaratorně zavázalo vládu, aby její další politiky nešly proti cílům zahraniční rozvojové spolupráce. Zákonem také nebyla zřízena meziresortní Rada pro zahraniční rozvojovou spolupráci, které vládou schválený statut stanoví kromě koordinace rozvojové spolupráce právě zajišťování koherence politik. Od roku 2011 nebudou mít resorty v gesci žádné projekty, a proto hrozí, že o účast v poradním orgánu koordinač-

ního resortu klesne zájem, bude zastupován na stále nižší úrovni a nakonec může být poměrně snadno jediným usnesením vlády zrušen. Ministerstva by sice i nadále mohla ovlivňovat program rozvojové spolupráce a koncepce v rámci meziresortního vypořádání připomínek k návrhům usnesení vlády, avšak rozvojová politika by se octla pouze v rukou MZV a možnost prosazování koherence politik pro rozvoj by skončila.

Zároveň je třeba mít na mysli, že žádné ustanovení zákona neobsahuje sankce a že i sám cíl české rozvojové spolupráce je stanoven pouze deklaratorně. Navzdory tomu může sloužit jako protiargument pro pokusy využít rozvojovou spolupráci pro jiné než stanovené cíle. Ve skutečnosti tak budou mít bezprostřední dopady na praxi rozvojové spolupráce především důležité změny v otevřeném stanovení nástrojů rozvojové spolupráce. Návrh zákona především povoluje převod peněžních darů do zahraničí, aniž by byl případ od případu schválen usnesením vlády. Zákon tak otevírá cestu pro odvázní spolupráce od českých dodávek a pro přímou podporu vlád a občanské společnosti v rozvojových zemích. Nicméně stanovení formy daru jednak vylučuje podmíněnost pomoci a vázání jejího poskytnutí na určité podmínky, splnitelné po jeho poskytnutí, což je u rozpočtové podpory nezbytné, ale také toto rozhodnutí zůstane v rukou MZV, vytvářející rozvojovou politiku, a nikoli ČRA, realizující dvoustrannou spolupráci. Proti jakékoli formě rozvojové spolupráce, na které by se přímo nepodílely české subjekty, nicméně mezi firmami a NNO české rozvojové konstituenci panuje nesouhlas. MZV obecně pochybuje o efektivnosti přímé rozpočtové podpory a snahy Evropské unie o posilování těchto nástrojů taktéž nepodporuje.

Bezprostředně tak rok 2010 nejvíce ovlivní nová pravomoc České rozvojové agentury vypisovat dotační řízení, k čemuž jako organizační složka státu neměla doposud oprávnění a jeho zřizovatel MZV proto nemohl vyhradit kapacity nad rámec dotačních řízení pro trilaterální projekty a projekty NNO, realizované v České republice. Přesun úkolu návrhu projektového cyklu na jiný subjekt, zde českou nevládní organizací, a snížení administrativní náročnosti vyhnutím se povinnosti vypsát veřejnou zakázku podle zákona sice může agentuře v případě vyčerpání kapacit pomoci, ale zároveň nadužívání dotací může vést k oslabení koordinace projektů a jejich začlenění do programů identifikovaných ve spolupráci s partnerskými zeměmi.

Tvorba koncepce zahraniční rozvojové spolupráce

Práce na nové koncepci a programech rozvojové spolupráce s prioritními zeměmi byla kvůli předsednictví v Radě EU oproti plánu posunuta o rok. Ze zamýšlené koncepce na léta 2010–2015 se proto nejprve stala koncepce na léta 2011–2015 a poté pouze Koncepce ZRS, neboť MZV se ve stavu jejího náčrtu ke konci roku rozhodlo její platnost neomezovat vůbec.⁴ Oproti přípravě předchozích strategických dokumentů lze celý proces označit za mírně inkluzivnější. ORS nejprve vypracoval a zrozeslal v půlce května dotazník, který formou výběru odpovědí zjišťoval preference členstva Rady pro ZRS ohledně cílů, forem pomoci, programových a projektových zemí, objemu pomoci, sektorových priorit a forem a poměru bilaterální a multilaterální spolupráce. Dotazníky v létě vyhodnotil a na základě vyhodnocení připravil po konzultaci s FoRS – Českým fórem pro rozvojovou spolupráci a s Platformou podnikatelů pro zahraniční rozvojovou spolupráci (PPZRS) teze, které počátkem listopadu schválilo

kolegium ministra zahraničních věcí a které byly prodiskutovány jak na listopadové schůzce pracovní skupiny k tomuto účelu, tak i na 10. zasedání Rady pro ZRS počátkem prosince. Pracovní skupině rady pak již byly předloženy koncepty dokumentu.

Navrhované teze, včetně jejich motta, dobře ilustrovaly zmíněné rozštěpení mezi pojetím rozvojové spolupráce jako nástroje zahraniční politiky a plnění globálních závazků. S vědomím konfliktních pojetí jednotlivých aktérů také ORS v dokumentu zmínilo množství často protirečících si „motivů“ ZRS a dále české úspěchy a neúspěchy v oblasti za poslední období, které se bohužel nemohly opřít o hodnověrnou analýzu evaluací projektů a programů. Teze v zásadě nepředstavují výrazné změny oproti předchozím dokumentům (bez ohledu na jejich naplňování). Z hlediska postoje ostatních aktérů se jako nejdůležitější jeví návrh snížení počtu programových zemí na čtyři (Bosna a Hercegovina, Etiopie, Moldavsko a Mongolsko). Navržený seznam obsahuje pouze jednu zemi, která patří do skupiny nejméně rozvinutých zemí v prioritním regionu EU a mimo prioritní region české zahraniční politiky; dvě ze zemí nižšího středního příjmu naopak mezi prioritní teritoria zahraniční politiky spadají. Mezi projektové země jsou v dokumentu navrhovány Afghánistán, Gruzie, Kosovo a Palestina a ve zbývajících zemích je navrženo postupné ukončení projektů.

Druhá skupina víceméně odpovídá stávajícím projektovým zemím a politicko-bezpečnostním prioritám, kdežto skupina první vyplynula z výběru zemí, jejichž spolupráce byla ohodnocena jako úspěšná.⁵ Jakkoli rozdělení rozpočtu, určeného pro programové země doposud, ve skutečnosti nejméně rozvinuté země zanedbávalo a jakkoli může Česká republika o blízkých zemích východní a jihovýchodní dimenze mít větší znalosti a výhodu transformačních zkušeností, nový výběr programových a projektových zemí jednoznačně odpovídá posílenému důrazu na rozvojovou spolupráci jakožto nástroj zahraniční politiky. Na rozdíl od předchozího výběru MZV nekvantifikovalo hodnotící kritéria a nesnažilo se vytvářet dojem odborné selekce zemí. Ve všech případech vynechaných zemí zřejmě nedošlo k politickému dialogu s jejich vládami a nebyla vzata v potaz ani přítomnost či nepřítomnost dalších dárců.

Zastoupení jediné, nejméně rozvinuté země ze čtyř chápe MZV paradoxně jako rovnovážné a zařazení Etiopie ospravedlňuje tím, že absence jakékoli africké země by byla špatným signálem vůči deklarovaným cílům rozvojové spolupráce a vůči veřejnosti. Seznam sektorů je prozatím tak široký, aby zahrnul aktivity hlavních zúčastněných resortů. Doporučení Výboru pro rozvojovou spolupráci OECD snížit počet prioritních zemí a sektorů tak byl respektován pouze částečně.⁶ Novinkou, z podnětu Evropské komise, je explicitněji formulovaná koordinace s ostatními donory v případě Moldavska a Mongolska. Mírně rozpracovanější je také problematika koherence politik pro rozvoj, genderu výhledově nové formy spolupráce: zvýhodnění vládní úvěry a partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem (PPP). Jinak teze nepřinášejí nová témata.

Nedostatek nových témat koncepce není sám o sobě problematický, protože Česká republika neuváděla do praxe ani doposud zahrnutá témata. Nejvíce proto ční rozpor mezi obecnými odkazy na globální, mezinárodní a evropské závazky a jejich konkrétní rozpracování. To se týká zejména Rozvojových cílů tisíciletí, Pařížské deklarace a Evropského konsenzu o rozvoji: nedostatečné zaměření na nejhudší země

(pouze Etiopie a Afghánistán), neexistence plánu pro dekoncentraci rozvojové spolupráce čili přesun pravomocí na zastupitelské úřady nebo pobočky agentury v partnerských zemích (nejsou uvedeny důvody, proč by chybějící zastupitelský úřad nemohla nahradit kancelář České rozvojové agentury), využívání systémů partnerských zemí (též jako cesta k odváznání pomoci) a koordinace a komplementarita s dalšími dárci (opuštění Jemenu a Zambie).

Ačkoli z procedurálního hlediska lze proces tvorby koncepce označit za demokratičtější než v minulosti, je třeba zdůraznit, že do něho nebyla zahrnuta ani široká, ani odborná veřejnost, která není jinak zastoupena v rámci FoRS. Pozice nevládní platformy jsou jednak otupeny závislostí na vládním financování, jednak je její hlas ve srovnání s ostatními resorty omezený, protože nemůže proti koncepci hlasovat ve vládě. Platforma, zastupující občanskou společnost, sice připravila kvalitní poziční dokument, ten však nepublikovala ani k nové koncepci neorganizovala žádnou veřejnou debatu. O motivacích české rozvojové spolupráce se nekonala významná diskuse ani v rámci Rady pro ZRS, pouze zahraniční výbor protestoval proti informování MZV *ex post* (viz dále). Proces tvorby nové koncepce lze proto celkově označit za stále exkluzivní, určený pro úzce vymezenou rozvojovou konstituenci. Ukázal se jako nedostatečně participativní a vykázal nedostatky z hlediska demokratické legitimacy, neboť na postoje veřejnosti a politických stran nebyl brán zřetel. Ba co více, žádní aktéři, kromě členů Rady pro ZRS, nebyli o procesu řádně informováni. Výsledkem je již zmíněná dělicí čára, o které dále pojednává část věnovaná postojům veřejnosti.

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Předsednictví v Radě Evropské unie v roce 2009

První pololetí roku ovládlo předsednictví České republiky v Radě Evropské unie. Rozvojové politiky, agendy sdílené Evropskou komisí a dvaceti sedmi členskými státy, se týkalo především předsedání rozvojové pracovní skupině CODEV, kterou vedl Petr Halaxa, první vedoucí Rozvojového střediska, předchůdce rozvojové agentury. Pracovní skupinu ACP, která má na starosti vztahy s regionem Afrika, Karibik, Tichomoří v oblasti obchodu, rozvoje a politického dialogu a která spoluroučuje politické priority mimorozpočtového Evropského rozvojového fondu, vnímá MZV spíše jako politickou než technickou agendu, a proto kapitola respektuje její zařazení do gesce Odboru subsaharské Afriky.

Již na konci prvního měsíce předsednictví, 29.–30. ledna, se v Praze konala nejdůležitější událost v oblasti rozvoje: neformální zasedání ministrů a ministryň pro rozvojovou spolupráci. Jeho program obsahoval nejen předem zvolené priority českého předsednictví, ale zahrnul i mimořádné události, na které muselo české předsednictví reagovat, zejména pak dopady světové finanční a hospodářské krize na rozvojové země a humanitární krizi v Gaze. K ekonomické krizi i k oběma národním prioritám byly také přijaty závěry na zasedání Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy (GAERC) ve dnech 18. a 19. 5. 2009, a české předsednictví tak úspěšně ukončilo.⁷

Vzhledem k tomu, že hlavní prioritou českého předsednictví, *Přístup k udržitelným zdrojům energie na lokální úrovni*, si nekladla ambice na získání dodatečných finančních zdrojů, její hlavní přínos spočíval zejména v realokaci zdrojů v rámci druhé etapy *ACP–EU Energy Facility* ve výši 200 mil. EUR pro období 2009–2013. První výzva druhé etapy z listopadu 2009 klade větší důraz na obnovitelné a decentralizované zdroje než etapa první.⁸ Do doprovodných akcí se zapojil český nevládní i soukromý sektor: pražskou konferenci „Technologie pro lokálně udržitelné zdroje energie v technicky specifických podmínkách“ 28. května spoluorganizovaly PPZRS, Glopolis a Technologické centrum AV. Úspěch iniciativy, která dobře zapadla do trendů spojených s diskusemi ohledně zmírnění klimatických změn, paradoxně předčil očekávání MZV, nicméně se tak stalo spíše díky úzké spolupráci s Evropskou komisí a s Radou Evropské unie než proto, že by prioritou zapadala do obecného přístupu ČR k energetické politice.

Vedlejší prioritou *Demokratické vládnutí* i průřezová prioritou *Východní dimenze rozvojové politiky EU* se ukázaly jako složitější úkoly. V prvním případě se česká aktivita zařadila do dlouhodobého procesu, na který navázalo Švédsko, a vyvrcholila přijetím závěrů Rady. Ve dnech 9.–10. března se k tématu uskutečnil v Praze jako hlavní akce tematické priority Kulatý stůl k demokratickému vládnutí a lidským právům. Celkově však agenda dobrého vládnutí v rozvoji trpí přílišným oddělením rozvojové a transformační agendy v rámci MZV. Ve druhém případě narazilo české předsednictví na historické dědictví kolonialismu, promítnuté v pevně usazené dělbě práce a zdvojení kompetencí mezi generálními ředitelstvími Evropské komise i pracovními skupinami Rady Evropské unie mezi Afriku, Karibik a Tichomoří a ostatní rozvojové regiony. Česká prioritou vzbudila u ostatních členských států očekávání, které lednové ministerské zasedání nenaplnilo kvůli nedostatku konkrétnějších kroků, jak východní dimenzi do rozvojové spolupráce začlenit. Navíc samo MZV se nakonec rozhodlo původní návrh, zahrnout oblast rozvojové spolupráce do agendy Východního partnerství, nepodpořit, a proto se podařilo prioritu naplnit jen do té míry, že zvýšila povědomí některých členských států o chudobě v zemích východní a jihovýchodní Evropy. Výraznější důsledek bude mít spíše souběžná iniciativa Evropské komise, s názvem *European Transition Compendium*, která usiluje o vytvoření rukověti transformačních zkušeností států střední a východní Evropy.

Důraz na národní priority a míra jejich naplňování by však neměly přehlušit skutečnost, že neočekávané události a průběžná agenda pracovní skupiny CODEV, kterou Česká republika moderovala, ve skutečnosti hrají neporovnatelně větší roli než vlastní příspěvek předsedající země. Díky schopnostem a zkušenostem předsedajícího pracovní skupiny i příslušného náměstka ministra, pozdějšího ministra J. Kohouta, a velmi malého týmu, rozděleného mezi ORS a Stálé zastoupení v Bruselu, se podařilo určenou roli předsednictví zvládnout i přes neporovnatelně menší kapacitu oproti velkým členským státům s dlouhou a nepřerušovanou tradicí rozvojové spolupráce. České republice, která čelí zásadním problémům s naplňováním kvantitativních i kvalitativních závazků Evropské unie v oblasti rozvoje, navíc usnadnila práci malá vůle ostatních států klást důraz na plnění závazků v situaci ohrožení veřejných rozpočtů během hospodářské krize. Ačkoli český tým byl ve stanovení zastávaných

pozic relativně autonomní, nepřípustnost vyžadovat dodatečné zdroje také znamenala hranici přijatelnosti vedením ministerstva.

Díky předsednictví a jeho předcházející přípravě se Česká republika osmělila přímo či zprostředkovaně ve spolupráci s dalšími novými členskými státy prosazovat své pozice hlasitěji i tehdy, pokud nespádaly do středního proudu, prosazovaného „starými“ členskými zeměmi. Volbou svých priorit předsednictví upozadilo dvě nejdůležitější agendy efektivity pomoci a koherence politik pro rozvoj a na rozdíl od následného švédského předsednictví se jim nevěnovalo. ČR zároveň mezi „starými“ členskými zeměmi hledala spojence pro podporu svých geografických priorit a formou poskytování rozvojové spolupráce. V reakci na dopady finanční a hospodářské krize na rozvojové země debatu pouze úspěšně moderovala, avšak opírala se zejména o expertizu Evropské komise a její vlastní vstupy zůstaly omezené. Z další agendy je možné zdůraznit osvojení finské iniciativy zařadit rozvojovou spolupráci do transatlantického dialogu, samo provedení během českého předsednictví však zkomplikovalo pozdní jmenování R. Shaha ředitelem americké vládní rozvojové agentury USAID. Celkově lze shrnout, že český vliv na formování evropské rozvojové politiky přesáhl zanedbatelný podíl české rozvojové spolupráce na celkovém objemu pomoci Evropské unie, avšak narazil na institucionální rozdělení na bývalé kolonie a ostatní regiony, které historicky předcházelo vstupu států střední Evropy a baltických států do Unie.

Dopady krize na objem a formy rozvojové spolupráce

Finanční a hospodářská krize, vrcholící v roce 2009, se nestala tématem pouze na unijní úrovni, ale ve svých důsledcích pro veřejné rozpočty hrála poměrně významnou roli také na úrovni domáčí. A jelikož se česká společnost a média věnovaly dopadům krize na rozvojové země velmi okrajově, jejím nejvýraznějším projevem se proto stalo krácení v rozpočtu zahraniční rozvojové spolupráce. Již v prvním čtvrtletí roku snížilo MZV objem prostředků pro dvoustranné projekty ve své gesci o 5 %, tedy o 17 mil. Kč.⁹ Přes mezinárodní a evropské závazky na jedné straně i přes snadnou obhajitelnost škrtů rozpočtu v oblastech, které nejsou z domácího hlediska obzvláště viditelné na straně druhé, se rozvojová spolupráce neseťkala s odlišným zacházením oproti ostatním oblastem.

Výraznější omezení přineslo až pravidelné usnesení vlády s plánem ZRS na rok 2010 s výhledem do roku 2012.¹⁰ Z hlediska plnění statistického vykazování české závazky nemají za cíl absolutní objem pomoci, ale pouze její podíl na hospodářském výkonu. Hospodářská recese proto paradoxně povede přes absolutní pokles objemu projektů dvoustranné spolupráce k nárůstu poměrného ukazatele oficiální rozvojové pomoci na hrubém národním důchodu (ODA/HND). Nové odhady se ovšem opírají o výhled Ministerstva financí ČR z dubna 2009 a pochybný předpoklad výrazného oslabení české koruny na 28 Kč za euro. Nemusi být proto vůbec naplněny.

Ze střednědobého hlediska by měl tedy celkový objem ODA od roku 2009 do roku 2012, díky příspěvkům do Evropského rozvojového fondu od roku 2011 a díky předpokládanému, vládou neovlivnitelnému navýšení českých plateb do obecného rozpočtu EU, narůst o více než 400 mil. Kč. Podíl započitatelných položek mnohostranné

spolupráce by se tak zvýšil z poloviny na dvě třetiny a celková ODA by měla v roce 2012 dosáhnout téměř 5 mld. Kč a její podíl na HND 0,13 %. Oproti odhadům „předkrizového“ střednědobého plánu z roku 2008 jen v roce 2009 měla celková pomoc narůst přibližně o 400 mil. Kč a v roce následujícím téměř o půl miliardy. Cíle 0,17 % v roce 2010 a tím spíše 0,33 % v roce 2015 nicméně Česká republika zřejmě nedosáhne. Pokud nedojde k další vlně oddlužení, celkový objem položek, započitatelných do dvoustranné spolupráce, do roku 2012 klesne o půl miliardy Kč, zejména kvůli škrtům prostředků na projekty dvoustranné spolupráce, včetně stipendií, o 200 mil. Kč.

V roce 2009 by měla celková ODA dosáhnout 4,6 mld. Kč, ovšem bilaterální projekty s výjimkou stipendií tvoří pouze 718 mil. Kč. Je třeba vzít v úvahu, že celkový dvoustranný rozpočet významně navyšují vojenské, civilní a PRT mise v Afghánistánu o 420 mil. Kč i arbitrárně stanovené administrativní náklady blízko horní hranice, uznávané Výborem pro rozvojovou pomoc OECD, ve výši 7 % bilaterální spolupráce, tj. téměř 150 mil. Kč. Na pomoc uprchlíkům v současnosti Česká republika vykazuje kolem 300 mil. Kč. Podíl rozvojové spolupráce, kterou Česká republika vědomě alokovala primárně na rozvoj chudých zemí, je tedy celkem malý, a právě toho se škrtů nejvíce dotkly. Oproti předchozímu plánu poklesnou celkově výdaje na dvoustranné projekty v roce 2010 o 16 %. Kráceny byly v rozmezí 5 až 20 % podle fáze útlumu projektů na resortech, a paradoxně nejméně v případech stipendií v gesci ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy: bez ohledu na jejich přínos globálnímu rozvoji by totiž museli studenti a studentky ukončit studium bez absolutoria. Výrazně byly zasaženy i dobrovolné příspěvky mezinárodním organizacím. Objem i podíl pomoci na důchodu tedy poroste nebo bude přinejhorším stagnovat navzdory výrazným škrtům.

I přes postupné soustředění implementace české dvoustranné spolupráce v České rozvojové agentuře – či spíše právě kvůli jeho postupnosti – byla realizace ve druhém roce transformace roztržena mezi resorty a agenturu. Ještě v roce 2010 bude mít Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR v gesci téměř 150 mil. Kč a Ministerstvo zemědělství ČR 50 mil. Kč. I přesto, že objem prostředků v gesci ČRA se do roku 2012 od roku 2010 téměř zdvojnásobí, teprve v posledně jmenovaném roce přesáhne MZV s ČRA objem projektů v gesci ostatních resortů. Množství gestorů odpovídá i teritoriální a sektorová roztržitost projektů. V roce 2010 bude ČRA implementovat projekty v 10 zemích kvůli ložskému doplnění projektových zemí nebo zemí mimořádně stanovených usnesením vlády. Jen Moldavsko, Mongolsko, Gruzie a Angola budou představovat dvě třetiny teritoriálního zaměření projektů agentury, a proto nelze smysluplně analyzovat regionální rozdělení zaměření spolupráce. V rámci ČRA dosáhne podíl projektů v oblasti životního prostředí celé třetiny.

Koncepce ZRS bude schválena nejdříve na jaře 2010. Programování a identifikace pro realizaci projektů v roce 2011 by se proto nestihla uskutečnit. Přechodné období, které má vést k centralizaci české rozvojové spolupráce, ale které stále charakterizuje velká roztržitost, potrvá kvůli dobíhání projektů ještě několik let. Ostatní formy spolupráce, jako např. lokální projekty při zastupitelských úřadech, budou i nadále pokračovat. Novinku pro rok 2010 tvoří rozdělení trilaterálních dotačních řízení na dvě skupiny: Evropskou komisi a ostatní donory. I přes vyčlenění prostředků pro posílení kapacit místních sil na zastupitelských úřadech ani střednědobý plán nepředpokládá

otevření samostatných kanceláří ČRA a dekoncentraci pomoci. Naopak v roce 2010 by měly být alespoň obnoveny nezbytné evaluace programů a projektů. Evaluace programů přitom MZV v roce 2008 plánovalo na rok následující. O efektivitě české rozvojové spolupráce z hlediska dopadu na snižování chudoby tedy opět nelze říci více.

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Rozsah kapitoly neumožňuje analyzovat všechny aktéry početné rozvojové konstituce, alespoň ve srovnání s dalšími zahraničněpolitickými agendami. Je proto zaměřen pouze na nejvýznamnější změny, které se staly v roce 2009.

Vláda a politické strany

Na rozdíl od roku 2008, kdy vláda rozhodla o mimořádné pomoci Gruzii a Palestině, se v roce 2009 rozvojové spolupráce týkalo pouze pravidelné usnesení s plánem ZRS na následující léta a běžná usnesení, spojená s přípravou návrhu zákona. Ani vláda M. Topolánka, ani vláda J. Fischera do oblasti rozvojové spolupráce nevstoupila politicky. Výjimku tvořilo pouze vyjádření premiéra Fischera na sklonku roku k příspěvku EU na boj proti klimatickým změnám v rozvojových zemích. Podíl České republiky ve výši 12 mil. EUR v letech 2010–2012 v letech tak bude odpovídat 0,17 % objemu EU.¹¹ Ale ve skutečnosti tento závazek nebude znamenat vůbec žádnou změnu, protože Česká republika by již nyní dokázala statisticky vykazat 100 mil. Kč ročně na klimatické změny v rámci dvoustranných projektů nejen v sektoru životního prostředí, ale i příspěvků mezinárodním organizacím. Premiér prohlásil, že částka „odpovídá možnostem, které máme“, a že původ zdrojů považuje „za druhotný problém“. Toto prohlášení však předcházelo závěrům Kodaňského summitu, který přinesl závazek „nových a doplňujících“ zdrojů.¹² Vláda agendu pojala spíše jako týkající se Evropské unie než rozvojového světa.

Z volebních programů politických stran pro zrušené předčasné volby do Poslanecké sněmovny, které se měly konat v říjnu 2009, věnovala významný prostor tématu tradičně pouze Strana zelených: více než jednu stranu programu s přesahem do problematiky koherence politik pro rozvoj.¹³ Česká strana sociálně demokratická rozvojovou spolupráci zmínila pouze okrajově v bezpečnostní souvislosti jako nástroj zajištění lidské bezpečnosti v konfliktních oblastech. ODS se rozvojové spolupráci nevěnuje vůbec, ale podporuje zrušení „exportních dotací, prohlubujících problémy rozvojového světa“. Ostatní parlamentní strany, včetně TOP 09, se tématu nevěnují vůbec. Poprvé se k rozvojové spolupráci jako takové vymezila negativně Dělnická strana, spojovaná s neonacismem. Rozvoj je i nadále přítomen v politickém prostoru pouze zanedbatelně.

Parlament

Na rozdíl od Senátu, který se v předchozím roce ukázal jako iniciativnější, v roce 2009 aktivitu převzal opět Zahraniční výbor Poslanecké sněmovny. První potenciálně důle-

žitý krok znamenalo založení jeho Podvýboru pro zahraniční rozvojovou spolupráci, jež měl v plánu předseda zahraničního výboru J. Hamáček již v roce 2007, ale jeho prosazení naráželo na omezený počet stávajících podvýborů. Další příležitosti k jeho ustavení se stalo zařazení tématu nové koncepce ZRS na program výboru a výzva náměstka ministra zahraničních věcí J. Kohouta k založení podvýboru jako parlamentního partnera Rady pro ZRS.¹⁴ Využitím nepřítomnosti poslanců ODS zahraniční výbor na návrh jeho předsedy podvýbor pro zahraniční rozvojovou spolupráci přijal, aniž by byl předem na programu jednání.¹⁵ Také zrušil podvýbor pro vnější ekonomické vztahy, v jehož čele stál „přeběhlý“ poslanec Petr Wolf, původně člen ČSSD, které kromě ODS a KSČM tradičně připadalo předsednictví jednoho podvýboru.¹⁶ Začátkem dubna se stal předsedou nového podvýboru opět člen ČSSD (M. Soušek).

V rámci předsednictví Parlament České republiky jako celek hostil od 4. do 9. dubna 17. smíšené shromáždění Evropského parlamentu a parlamentů zemí Afriky, Karibiku a Tichomoří, které se týkalo zejména potravinové a finanční krize.¹⁷ V souvislosti s usnesením vlády o uzavření dvou velvyslanectví v subsaharské Africe vyzval zahraniční výbor MZV k včasnému informování o koncepci ZRS a jeho předseda zaštil již zmíněnou parlamentní debatu, která se konala 3. 12. 2009. Na rozdíl od předchozích let zahraniční výbor nepřijal žádné usnesení ohledně přesunu prostředků na rozvojovou spolupráci.¹⁸

Ministerstvo zahraničních věcí, Česká rozvojová agentura a Rada pro zahraniční rozvojovou spolupráci

V roce 2009 došlo ve všech institucích k několika personálním změnám. Na místo náměstkyně ministra, odpovědné za rozvojovou spolupráci, se po jmenování dosavadního náměstka J. Kohouta ministrem zahraničních věcí vrátila H. Bambasová, jinak v instituci panovala kontinuita. Česká rozvojová agentura vstoupila do druhého roku své existence. Po rezignaci ředitele P. Jelínka ke konci ledna vedl agenturu jeho zástupce M. Náprstek až do října 2009, kdy ho nahradil bývalý ředitel Odboru rozvojové a projektové spolupráce Ministerstva životního prostředí ČR M. Pastvinský.

Z organizačního hlediska agentura zůstane i nadále rozdělena na geograficky dělené Oddělení identifikace a monitoringu projektů a sektorově dělené Oddělení formulace projektů. Za hlavní výzvy, které agenturu čekají, označil její nový ředitel především dokončení nového manuálu projektového cyklu a interní předpisy pro zvládnutí soustavně narůstajícího množství projektů. Otevřenou otázkou zůstává vypisování dotačních řízení. Legislativa doposud umožňovala pouze formu veřejných zakázek, s povinností stanovit jako výběrové kritérium cenu nebo ekonomickou výhodnost a schopnosti a zkušenosti soutěžících subjektů ošetřit v rámci kvalifikačních kritérií. Příprava a realizace projektů je v rukou ČRA, a proto je logické, že vypisovala pouze výběrová řízení na dodávky. Tato skutečnost byla nicméně velmi kritizována nevládními neziskovými organizacemi, které se někdy ukázaly jako cenově nekonkurenceschopné, těžce nesly ztrátu možnosti navrhnout projektový cyklus a agenturu kritizovaly za nedostatek zkušeností.

Důležitou agendou ČRA je i naplňování Pařížské deklarace o efektivnosti rozvojové pomoci, agentura proto požádala v rámci budování kapacit nových členských

států Evropskou komisí o školení právě v oblasti naplňování Pařížské deklarace. Koordinace agentury se sesterskými institucemi v zahraničí již probíhá, např. bylo uzavřeno memorandum s rakouskou rozvojovou agenturou ADA ke spolupráci v Moldavsku. Cílem agentury není pouze větší efektivita pomoci, ale také možnost zapojení do programů Evropské komise, což by umožnilo i českým subjektům čerpat z peněz rozpočtu Evropské unie. Tato tzv. delegovaná spolupráce však může narazit na ochotu poskytnout podle principu reciprocity prostředky Komisi na její vlastní programy. Vzhledem k tomu, že koordinace donorů probíhá přímo v partnerských zemích, je podle ředitele ČRA nutné posílit české kapacity přímo tam. Další vizí agentury je také realizace projektů, které by kombinovaly „tvrdou“ a „měkkou“ složku, důraz na udržitelnost a vlastnictví projektu partnerskou zemí. Je však třeba říci, že i přes dvouletou existenci ČRA jsou agenturou identifikovaná a formulovaná témata rozvojové spolupráce stále někdy vedena či dokonce prosazována potenciálními realizátory a příslušnými resorty. Ne vždy agentura může ovlivnit průběh identifikačních misí, jejichž organizace zůstává někdy pod vlivem obchodně ekonomických úseků zastupitelských úřadů stojících blízko stávajícím českým realizátorům projektů. S postupnou centralizací a převodem agendy na místní síly při několika zastupitelských úřadech by však tyto vlivy měly slábnout.

Rada pro zahraniční rozvojovou spolupráci v roce 2009 zasedala celkem čtyřikrát, o její důležité roli svědčí koordinace rozvojové spolupráce a připomínkování koncepce ZRS, avšak k zajištění koherence politik pro rozvoj stále podniká pouze symbolické kroky, a nové pracovní skupiny byly zřízeny pouze pro přípravu koncepce evaluací, které MZV již druhým rokem neprovádělo.

Nevládní neziskové organizace a soukromý sektor

Jako zásadní posun v oblasti nevládních aktérů lze hodnotit zejména to, že v souvislosti s předsednictvím v EU a zapojením do dalších projektů, financovaných aktéry na unijní úrovni, se posílila a profesionalizovala práce NNO. I přesto, že členství mnoha organizací ve FoRS zůstává často stále účelové a platforma je vnímána jako servis pro snadnější získání vládních prostředků, posílily se kapacity i důraz na ovlivňování české i evropské rozvojové politiky formou pozičních dopisů a tiskových zpráv. Navzdory tomu, že nejvýraznější lobbying se týkal právě prosazování dotací pro NNO, FoRS se podařilo připravit velmi kvalitní poziční dokumenty, které oproti předchozímu roku zaznamenaly posun od důrazu na objem pomoci k její kvalitě a koherenci politik pro rozvoj.¹⁹ U příležitosti výročí sametové revoluce spustily nevládní organizace také kampaň „20 let české pomoci“, jejímž úkolem bylo zvýšení povědomí o dvou desetiletích humanitárních a rozvojových aktivit NNO ve více než 60 zemích Jihu. Zvýšený zájem českého parlamentu ukázal, že méně viditelné aktivity Platformy podnikatelů pro zahraniční rozvojovou spolupráci (PPZRS) může v budoucnosti nahradit přímý lobbying poslanců napojených na konkrétní podnikatelské subjekty. Platforma podnikatelů v roce 2009 zejména vytvořila katalog českých technologií pro specifické podmínky rozvojových zemí jako prostředek pro větší zapojení českých firem do spolupráce EU–Afrika, Karibik a Tichomoří.

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Mediální oblast charakterizuje množství stereotypů o rozvojovém světě, které působí jako překážka pro podporu české rozvojové politiky.²⁰ Celkově malou pozornost, věnovanou rozvoji, posilují trendy k bulvarizaci médií, kdy nejvíce pozornosti dostávají negativní kauzy.²¹ Nové průzkumy veřejného mínění však přinášejí pozitivní zprávy. Například podle aktuálního Eurobarometru se Česká republika řadí mezi pouhých šest zemí Evropské unie, ve kterých mezi lety 2004 a 2009 posílil názor, že rozvojovým zemím je třeba pomáhat – bez ohledu na jasné dopady krize (87 %).²² V dalších otázkách, týkajících se rozvoje, se Česká republika zvláště neodlišuje od průměru Evropské unie. Překvapující je, že lidé z celé Unie považují dobrou správu a klimatické změny – témata blízká českému předsednictví v oblasti rozvoje – za problém, čeští respondenti/ky naopak více zdůrazňují zdravotní problémy a potravinovou krizi.²³ Nepřekvapí, že 43 % respondentského vzorku se domnívá, že média mluví „příliš málo“ o rozvoji chudých zemí.²⁴

Na rozdíl od průzkumu, zadaného MZV v letech 2006 a 2008, průzkum Eurobarometru není zatížen vlnou pomoci následující cunami na sklonku roku 2005. Právě proto zřejmě ve srovnání s průzkumem, provedeným na konci roku 2008, znalost rozvojové spolupráce mírně poklesla. Nejdůležitější motivy zůstávají pomoc lidem v nouzi, boj proti chudobě a pomoc dětem. Jako důvody motivace pomoci poklesl důraz na bezpečnost a pomoc vlastní ekonomice (jako hlavní důvody je označilo 3,4 a 2 % tázaných). Jen 3,9 % respondentů/ek se domnívá, že by Česká republika neměla poskytovat pomoc žádnou, a jen desetina považuje objem rozvojové spolupráce za příliš vysoký.²⁵ Studenti středních školách a učilišť považují války a konflikty, nemoci, terorismus a globální oteplování za závažnější než chudobu v rozvojových zemích, kterou mezi hlavní problémy řadí necelá polovina z nich. Většina se obecně domnívá, že tyto problémy nemohou ovlivnit, ale nejvíce z nich věří, že právě globální chudobu dokáží ovlivnit nejvíce.²⁶

Kombinace průzkumů vede k zajímavému zjištění, že lidé vidí smysl rozvojové spolupráce v boji proti chudobě, ale vůči realitě jsou skeptičtější a považují ji za pragmatictější. Staví se tak na stranu nevládních neziskových organizací ve vnímání rozvojové spolupráce a zdůrazňují dělící linii mezi českou společností a její politickou reprezentací, jejíž zvýraznění identifikovala tato kapitola jako nevýraznější problém roku 2009.

ZÁVĚR: SMYSL A DOPADY ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE

Kapitoly o zahraniční rozvojové spolupráci v jednotlivých vydáních této publikací zatím ponechávaly stranou otázku nejdůležitější, totiž zda tato vládní politika plní svůj hlavní cíl a skutečně přispívá k rozvoji Jihu, ke snižování chudoby jeho obyvatelstva. Odpověď bohužel nepodá ani letošní příspěvek kvůli chybějícímu poslednímu článku programového a projektového cyklu zahraniční spolupráce. Rozvojové středisko pře-

stalo evaluace provádět se započítáním institucionální transformace na konci roku 2007. Z několika desítek evaluací, které za své existence provedlo a které zhodnotily jen malou část ze stovek projektů, však získalo souhlas k publikaci pouze čtyř hodnotících zpráv, resp. jejich shrnutí. Navzdory formulaci obecných doporučení Rozvojové středisko ani MZV zprávy z velmi nákladných evaluačních misí do geograficky odlehklých oblastí nikdy neshrnulo.

Mezi čtyřmi publikovanými evaluacemi se nachází i třístránkové shrnutí hodnotící zprávy nejdražšího projektu české rozvojové spolupráce, který v gesci MPO rekonstruoval a rozšiřoval v letech 1996–2003 elektrickou síť v Palestině. Projekt přišel české veřejné rozpočty na 144 300 000 Kč a získal hodnocení „méně uspokojivé“ zejména „kvůli dvojnásobnému prodloužení doby realizace i více než dvojnásobným nákladům oproti původnímu plánu“.²⁷ Na druhou stranu byl cíl projektu „splněn a cca 71 000 obyvatel oblasti má přístup k elektrické energii“. Alespoň tak to sdělily „navštěvené partnerské instituce a organizace“. Na projekt navázal další projekt v gesci MPO, „Budování malých a středních energetických zdrojů a souvisejících rozvodných sítí“, s rozpočtem 53 900 000 Kč pro období 2006–2010, později prodloužený do roku 2011. I přes zcela výjimečnou publikaci evaluační zprávy, závažné problémy, spojené s jeho realizací a s dvousetmilionovou částkou z rozpočtu dvoustranné spolupráce, projekt nezbudil žádnou pozornost médií a občanské společnosti.

Jediný příklad nelze jistě zobecňovat, nicméně poukazuje na nezáměr českých subjektů o projekt kromě jeho realizátorů. Přitom v tomto velmi vzácném případě byly výsledky evaluace publikovány. Svoji odpovědnost za celkovou neprůhlednost zahraniční rozvojové spolupráce tedy nese i MZV jako její koordinátor a další zúčastněné resorty jako gestoři, a to již od roku 1995. Dalším charakteristickým rysem následné absence evaluací MZV v období po roce 2007 je pak odkaz na potřebu kapacit pro úspěch českého předsednictví v Radě EU. Toho se nakonec podařilo v oblasti rozvoje dosáhnout, ale za cenu dalších nejméně tří let bez ponaučení z úspěchů i neúspěchů české rozvojové spolupráce. To ukazuje, že priority české rozvojové spolupráce nemusejí vycházet ani tak z potřeby zvyšování efektivity ve využití veřejných prostředků ke snižování chudoby ve světě, jako z nutnosti dostát vybraným závazkům vůči Evropské unii.

Jinde jsme rozvojovou spolupráci kvůli silnému vnějšímu vlivu a slabému napojení na domácí politickou scénu označili za „politiku nezájmu“.²⁸ Analýza příprav zákona a koncepce zahraniční rozvojové spolupráce a českého předsednictví potvrdila široký domácí nezáměr a uzavřenost rozvojové konstituce jako hlavní příčinu podřazenosti bezpečnostní a hospodářské politice státu a neplnění mezinárodních závazků ve zvyšování efektivity české rozvojové spolupráce. Uplynulé tři roky sice přinesly, podle dílčích informací, mnoho úspěšných projektů, úspěšnou institucionální transformaci a výkon předsednictví, avšak největší příležitost pro kvalitativní posun lze spatřovat ve znásobené snaze nevládních neziskových organizací ovlivňovat českou rozvojovou politiku a v rostoucím zájmu veřejnosti a některých poslanců a poslankyň. Tyto zájmy pak mohou postupně „prosáknout“ na politickou úroveň, kam otázky globálního rozvoje a místo ČR ve světě patří.

Poznámky

- ¹ Za poskytnutí rozhovoru bych chtěl poděkovat zástupkyním a zástupcům Evropské komise, Rady Evropské unie, Evropského parlamentu a šesti stálých zastoupení členských států při EU (září 2009) a Michalu Pastvinskému, řediteli České rozvojové agentury (20. 11. 2009). Za cenné připomínky k předchozí verzi textu jsem vděčný Petrovi Halaxovi ze Stálého zastoupení při Evropské unii v Bruselu; Zuzaně Sládkové, Policy Officer FoRS – Českého fóra pro rozvojovou spolupráci; Milanu Konrádovi, referentu Odboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci MZV; a Michalu Procházkovi, referentu České rozvojové agentury.
- ² Horký, Ondřej (2009): *Rozvojový rozměr české zahraniční politiky: Nástroj zahraniční politiky nebo snižování globální chudoby?*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008: Analýza ÚMV*, Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 344–361.
- ³ Podrobněji Horký, Ondřej (2010): *Mediaální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci*. In: Drulák, Petr–Horký, Ondřej a kol.: *Hledání českých zájmů. Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 102–124.
- ⁴ *Usnesení vlády České republiky, č. 1070, z 19. září 2007 k transformaci systému zahraniční spolupráce ČR*.
- ⁵ Podle MZV ze zbylých, nejméně rozvinutých prioritních zemí kladla Angola problémy se získáním víz a neměla o spolupráci velký zájem, o Jemen pak neměli zájem realizátoři a projekty se ukázaly jako neudržitelné. Spolupráce se Zambií byla označena za relevantní, avšak chyběl zde rezidentní zastupitelský úřad. Vietnam jako země nízkého příjmu měl zájem o přímou rozpočtovou pomoc, dvoustranné vztahy ovšem poškodila migrační politika.
- ⁶ Ředitelství pro rozvojovou spolupráci OECD: *Rozvojová spolupráce České republiky. Zvláštní hodnocení Výboru OECD pro rozvojovou pomoc*. Ministerstvo zahraničních věcí, 2007.
- ⁷ Jmenovitě jde o závěry 10018/09, 9908/09, 9909/09 a 9920/02. Posledně jmenované závěry se týkají iniciativy Evropské komise ke snižování rizik přírodních katastrof.
- ⁸ Viz *EuropaAid: Call for Proposals – Second Energy Facility*. On-line: (ec.europa.eu/europeaid/where/acp/regional-cooperation/energy/cfp/cfp_en.htm).
- ⁹ Rada pro zahraniční rozvojovou spolupráci: *Záznam ze 7. zasedání Rady*, 16. 4. 2009. On-line: (www.mzv.cz/public/c/52/21/380559_193762_Z_2009_07final.doc).
- ¹⁰ *Usnesení vlády České republiky, č. 1134, ze dne 31. srpna 2009 k zahraniční rozvojové spolupráci v roce 2010 a ke střednědobému výhledu jejího financování do roku 2012*.
- ¹¹ Pro srovnání: podíl českého obyvatelstva na unijní populaci je více než dvouprocentní.
- ¹² *Evropská unie dá chudým zemím na boj s klimatem téměř 190 mld. Kč*. České noviny, 11. 12. 2009.
- ¹³ Viz volební programy ODS, ČSSD, KSČM, KDU-ČSL, SZ a TOP 09.
- ¹⁴ *Zápis z 36. schůze zahraničního výboru konané dne 4. března 2009*.
- ¹⁵ *188. usnesení zahraničního výboru ze 36. schůze dne 4. března 2009 ke zřízení podvýboru zahraničního výboru pro zahraniční rozvojovou spolupráci*.
- ¹⁶ *Přeběhlík Wolf dostal políček. Poslanci mu vzali funkci*. Aktuálně.cz, 6. 3. 2009.
- ¹⁷ *228. usnesení zahraničního výboru ze 42. schůze dne 22. října 2009 k informaci ministra zahraničních věcí PhDr. Jana Kohouta o uzavření některých českých zastupitelských úřadů v zahraničí*.
- ¹⁸ *237. usnesení zahraničního výboru z 43. schůze dne 11. listopadu 2009 k Návrhu státního rozpočtu na r. 2010 – kapitola 306 – Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*.
- ¹⁹ Plavcová, Dana–Lebeda, Petr Lebeda: *Česká pomoc na rozcestí. Zpráva nevládních neziskových organizací o zahraniční rozvojové spolupráci 2008–2009*. Praha, FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci, 2009, s. 27–30. On-line: (www.fors.cz/assets/files/Dokumenty/aidwatch_web.pdf); *Česká rozvojová spolupráce: upřímná pomoc nebo malá domů? Příprava nové koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky*. Poziční dokument FoRS, listopad 2009.

- ²⁰ Dále viz Horký, Ondřej: *Mediální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci*, op. cit.
- ²¹ To se týkalo zejména pokračování „kauzy Kusý“. O podezření z korupce v předchozích fázích projektů rozvojová konstituce věděla, nicméně nedostatek jednání všech aktérů svědčí o rozšířeném vnímání korupce jako běžného jevu. Obecně panoval názor, že medializace by rozvojovou spolupráci poškodila. Viz *Senátor Dryml pomohl příteli k problematické dotaci pro Zambii*. Mf DNES, 14. 4. 2009; *Česko africké miliony asi nezíská, na prodeji kliniky vydělá Drymlův přítel*. Mf DNES, 16. 4. 2009.
- ²² European Commission, *Special Eurobarometer 318*, říjen 2009, s. 20. On-line: (ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_318_en.pdf).
- ²³ Tamtéž, s. 6.
- ²⁴ Tamtéž, s. 12.
- ²⁵ SC&C: *Zahraniční rozvojová spolupráce. Závěrečná zpráva*, 7. 11. 2008.
- ²⁶ Člověk v tísni/MilwardBrown: *Jeden svět na školách. Zpráva o dotazníkovém šetření na středních školách podzim 2008 / leden 2009*.
- ²⁷ *Zpráva z evaluace projektu rozvojové spolupráce České republiky s Palestinskými autonomními územími Rozvoj energetické soustavy v Tubas 1996–2003*, červen 2006, s. 3. On-line: (www.rozvojovestredisko.cz/download.php?id=64).
- ²⁸ Drulák, Petr–Horký, Ondřej a kol.: *Hledání českých zájmů: obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010.

Kapitola 20

Kulturní rozměr české zahraniční politiky

Jana Peterková

KULTURNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRAŇIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA

Kulturní dimenze české zahraniční politiky tvořila v roce 2009 v mnohém výjimečný obraz. V souvislosti s průběhem českého předsednictví v Radě EU byly kulturní doprovodné akce takřkajíc výkladní skříní tohoto, pro ČR velmi významného období. První polovina roku 2009 potvrdila význam veřejné a kulturní diplomacie pro získání a udržení žádoucího postavení státu na mezinárodní scéně. Osvědčila roli kultury nejen jako nástroje pro dosahování cílů zahraniční politiky, ale především jako důležitého prvku pro rozvoj společnosti. Druhá polovina roku pak představovala opětovný ústup na dlouhodobě zastávané pozice oblasti sice důležité a významné, nicméně nikoli prioritní.

Jeden ze základních pilířů představují koncepční dokumenty a strategie, které určují rámec příslušným aktivitám, obvykle v dlouhodobém horizontu. Z tohoto pohledu platnost stávajících a obsahově stále živých dokumentů¹ zůstala zachována bez zásadních změn. V platnost vstoupila např. *Státní kulturní politika na léta 2009–2014* (viz *Agenda*). Aktivně je naplňována také *Koncepce účasti České republiky na Světové výstavě EXPO 2010 Šanghaj*,² která zakládá obsah i harmonogram přípravných prací české účasti na výstavě EXPO. Nicméně i během roku 2009 byla připravována aktualizace činnosti a uvažovalo se a diskutovalo (zatím v interní podobě) o možných změnách a plánech do budoucna. Ať už se týkaly např. oblasti veřejné diplomacie, která je uváděna také mezi prioritami české zahraniční politiky (viz *Aktéři*), nebo v souvislosti s krajanskou tematikou zamýšlené novelizace usnesení vlády,³ č. 1256, či dalších témat.

Ve spojení s českou politickou scénou byla kulturní dimenze české zahraniční politiky zmiňována především v souvislosti s předsednictvím Rady EU. Tomu bylo věnováno i jedno ze zasedání⁴ *Podvýboru pro prezentaci České republiky v zahraničí*

a *vnější ekonomické vztahy Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR*, kde byli jeho členové informováni o způsobu prezentace ČR během předsednictví. Aktivní byla také *Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí*, další z orgánů dotýkajících se ve své činnosti kulturní dimenze české zahraniční politiky. Lze zmínit řadu akcí či projektů⁵ (viz *Agenda*). Avšak s ohledem na události, které by nebyly přímo spojeny s předsednictvím, ať už ve vztahu k programovým prioritám ČR nebo ke kulturním doprovodným akcím, rok 2009 potvrdil trend předchozích let, který bohužel naznačuje, že kulturní dimenze české zahraniční politiky nepatří k prioritám debat na politické scéně.

KULTURNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY: AGENDA, UDÁLOSTI

Dohody o kulturní spolupráci

Tato oblast představuje důležitou a stálou součást kulturní dimenze české zahraniční politiky. Rok 2009 nebyl v tomto ohledu výjimkou, nedošlo k zásadním změnám či obrátům v již definovaných dimenzích. Stejně jako v předchozích letech byla sjednána řada smluv,⁶ týkajících se spolupráce v oblasti kultury, školství a vědy, např. s Izraelem, Makedonií, Francií a Estonskem.

Činnost v rámci UNESCO

I pro Českou republiku⁷ bylo významným momentem říjnové zasedání (6.–23. října) Generální konference UNESCO a zvolení nové generální ředitelky Iriny Bokové z Bulharska, jako první ženy v této funkci a také jako zástupkyně zemí východní Evropy. Přesto v celkovém pohledu byl rok 2009 spíše charakterizován pokračující činností bez výraznějších změn, které by se přímo dotýkaly priorit a aktivit české zahraniční politiky.

Státní kulturní politika – zahraniční rozměr

Tento dokument⁸ stanovil čtyři základní cíle a ty byly dále rozvedeny do dílčích úkolů. Zahraničního rozměru se dotýká především úkol 1.9. *Posílení role kultury v politice vnějších vztahů a prosazování hospodářských zájmů v zahraničí*. Například pro Ministerstvo kultury ČR z toho vyplývá zpracování zahraniční kulturní politiky MK. Zpráva o dosavadním plnění by měla být předložena vládě v květnu 2010. Úkolem, v němž se protíná hned několik dimenzí, je bod 2.8. *Zvýšení počtu zahraničních studentů na českých vysokých školách v uměleckých a kulturních oborech*. Do konce roku 2010 by měla být zpracována analýza potenciálu využitelnosti zahraničních absolventů českých vysokých škol uměleckého a kulturního zaměření a bariér jeho využívání pro komerční zájmy v kulturních a jiných oborech.⁹

Prezentace kultury

Prezentace kultury a organizace kulturních akcí nebyly samozřejmě orientovány výhradně na české předsednictví, jakkoli to bylo nezpochybnitelným těžištěm činnosti

v roce 2009. Svě místo nalezla i další témata, zejména ve druhé polovině roku. Výsostně politickým tématem byla celá řada projektů zaměřených na rok 1989 a na dvacáté výročí tehdejších událostí, např. výstava spojená s prezentací knihy výtvarníka Petra Sise *Zed'*.¹⁰ Mezi projekty s možným celoevropským dopadem patří také *Generace '89*,¹¹ s tématem posílení evropského občanství se zaměřením na mladou generaci. Rok 2009 tak představil nový trend, kdy je také dáván prostor participaci na mezinárodních projektech, posilujících společná témata. Prezentace České republiky probíhá právě zdůrazněním podílu a pohledu ČR na tyto společné hodnoty.

Jako aktuální reakci na priority české zahraniční politiky je možné zmínit rozšíření aktivit Českých center, konkrétně ČC v Kyjevě, na území Běloruska. Ve spolupráci se ZÚ ČR v Minsku bylo pořádáno několik výstav. Podnět byl dán společnou iniciativou MZV¹² (Odbor severní a východní Evropy) a občanského sdružení „Občanské Bělorusko“. Svým zaměřením odpovídá tato aktivita prioritám Východního partnerství (v rámci EU) a patří také mezi prioritní témata sdružení EUNIC. Rovněž pokračovala či byla nově připravena celá řada dalších akcí a projektů. Z již tradičních je možné připomenout spolupráci ČC s festivalem *Jeden svět*, a to buď formou pořádání samostatných festivalů, nebo tzv. *Ozvěň festivalu*. Pověst mimořádné akce, a to dokonce v mezinárodním rozměru, potvrdila *Noc literatury*,¹³ rovněž organizovaná Českými centry.

Stálým tématem jsou ryze kulturní projekty, zaměřené v současnosti na podporu a představení české animované tvorby nebo moderních směrů designu, např. výstava *Nové zboží* – prezentující novou generaci českých designérů.¹⁴ Stabilní součástí jsou putovní výstavy, jejichž gestorem a zadavatelem je OKKP MZV. Z celé řady již realizovaných projektů¹⁵ je možné připomenout akce věnované Chartě 77 či dvacátému výročí pádu „železné opony“. Velmi zajímavý je projekt *Velcí Češi malýma očima*, který představuje velké osobnosti českých dějin prostřednictvím dětských kreseb a textů. Příležitostí a také příslibem do budoucna, i s ohledem na multilaterální dimenzi české veřejné diplomacie, je činnost v rámci Středoevropské kulturní platformy. V roce 2009 došlo k souběhu českého předsednictví v Radě EU a zároveň předsednictví v rámci Středoevropské kulturní platformy. Vrcholem byla společná kulturní akce účastnických států *20 let od pádu železné opony*,¹⁶ která se konala ve Slavonicích a současně v rakouské Vitorazi (Weitra).

Předsednictví České republiky v Radě Evropské unie

Předsednictví České republiky v Radě Evropské unie se z pohledu kulturní dimenze české zahraniční politiky stalo mimořádným a jedinečným tématem ve dvou základních oblastech. Tou první jsou samy programové priority českého předsednictví. Z rámcových dokumentů¹⁷ lze vybrat např. ochranu duševního vlastnictví a podporu kulturního dědictví, kulturní turistiky a větší mobility v oblasti kultury. Významnou akcí z pohledu programových priorit byla ministerská konference *Fórum pro kreativní Evropu*, která se v Praze uskutečnila v březnu 2009. Rámcovým tématem konference byla kreativita a inovace v různých aspektech kultury, důraz byl kladen na uznání kultury jako zásadního faktoru pro celkový rozvoj společnosti. V celkovém pohledu je možné, s odvoláním na závěry Rady pro kulturu a audiovizí,¹⁸ priority českého předsednictví v oblasti kultury označit za naplněné.¹⁹

Druhou oblast představuje vlastní prezentace ČR v zahraničí. Předsednictví Rady EU je v tomto ohledu považováno všemi členskými státy za mimořádnou příležitost pro prezentaci země a její kultury prostřednictvím tzv. doprovodných kulturních akcí. Stejně tak pro Českou republiku představovalo úspěšné zvládnutí předsednictví stěžejní téma v činnosti roku 2009 a vyvrcholení řady aktivit. V období od ledna do června roku 2009 byly akce,²⁰ doprovázející činnost českých orgánů a představující kulturní bohatství České republiky v mezinárodním kontextu, skvělou příležitostí, jak přiblížit ČR a pozitivním obrazem na světové scéně posílit její mezinárodní prestiž. Na jejich organizaci a provedení se podílelo celé spektrum aktérů, ať už MZV, MK či další instituce.

EXPO 2010

Pro kulturní rozměr české zahraniční politiky je v mnohém příznačné pojetí prezentované v *Koncepci české účasti na Světové výstavě EXPO 2010 Šanghaj*.²¹ Jak vyplývá i z data v názvu, rok 2009 byl věnován detailní a cílené přípravě na vlastní průběh této akce v roce 2010. Dle sdělení Kanceláře generálního komisaře²² se dařilo dodržovat plánovaný harmonogram příprav. Cílem české účasti je představit Českou republiku, v souladu s ústředním tématem výstavy, jako „perlu civilizace“, jako průsečík hodnot i názorů. Z tohoto důvodu také není expozice zaměřena na jedinou věc a ČR je představována z mnoha úhlů pohledu.

Novinkou by měla být ekonomická a kulturní propagace ČR²³ namísto dosavadní propagace umělecko-kulturní. Expozice by také měla být orientována především na současnost a moderní tvář České republiky, byť s využitím významných hodnot historie. Prvkem rovněž akcentujícím současný vývoj a jeho priority je prostor poskytovaný krajům v rámci doprovodných programů, to vše vychází z koncepce české účasti. Z hlediska využití moderních technologií stojí za zmínku i zapojení ČR do projektu *EXPO On-line*, který zpřístupní virtuální formou některé národní pavilony. Vítaným zpestřením české účasti je také projekt studentské účasti s nejlepším výtvarným projektem na téma „Co učiní moje město a život v něm lepší za dvacet let“. Stejně tak návrhy obyvatel České republiky na pět nejlepších počinů v různých sektorech, které by měly ČR v Šanghaji představit. Oba tyto zmiňované projekty představují velmi cenné zapojení domácí veřejnosti do prezentace státu v zahraničí.

Krajanské vztahy a výuka českého jazyka

Komunity českých krajanů se dostávají do kontaktu s kulturní dimenzí české zahraniční politiky v několika rovinách. Jako první je to pomoc krajanům²⁴ při zachování znalosti českého jazyka. Zároveň v roce 2009²⁵ byla pilotní podoba projektu studia krajanů spuštěna na středních školách pedagogického zaměření. Atraktivní novinkou je projekt *Česká škola bez hranic*, zaměřený na víkendovou výuku českého jazyka pro předškolní a nejmladší školní děti. Cenná je jak spoluúčast rodičů, tak orientace nejen na tradiční krajanské komunity, ale také na tzv. nové migranty. 16. 9. 2009 se v Senátu uskutečnil seminář *Krajané a Česká republika*.²⁶ Jeho cílem byl nástin dosavadního vztahu ČR k zahraničním Čechům a diskuse o dalším směřování vztahu českého státu k českým minoritám v zahraničí. Druhou dimenzí je možnost korespondenční

účasti ve volbách v České republice. Ta se dotýká obecně politické roviny a možnosti spoluúčasti krajanů, žijících v zahraničí, na zdejší politickém životě. Třetí a neméně významnou sférou je podíl a přispění českých krajanů na šíření dobrého jména České republiky v zahraničí. Zde je nutné znovu připomenout význam krajanských komunit a jejich činnosti pro veřejnou diplomacii ČR, zejména ve vzdálených oblastech, kam jen obtížně proniká činnost oficiálních orgánů státu v zahraničí. Příkladem může být Cedar Rapids v Iowě (USA)²⁷ a práce krajanů na Novém Zélandu. Přirozenou součástí kulturní dimenze české zahraniční politiky je i výuka českého jazyka a literatury v zahraničí²⁸ (mimo krajanské komunity), která je uskutečňována především prostřednictvím tzv. lektorátů českého jazyka, jichž bylo v roce 2009 celkem 52.²⁹ Je sice připravována inovovaná verze usnesení vlády, č. 1256, z 8. 10. 2008, nicméně předpokládané změny jsou spíše dílčí, související především s rozpočtovou situací ČR.

KULTURNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRAŇIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Ve srovnání s předchozím obdobím se lze setkat s takřka nezměněnou podobou okruhu hlavních aktérů. Mezi klíčové činitele je možné znovu řadit ty, kteří byli zmíněni již v předchozích letech. Tedy především Ministerstvo zahraničních věcí ČR (Odbor pro kulturu, komunikaci a prezentaci, OKKP), Česká centra, Ministerstvo kultury ČR. Ve struktuře MZV byla nově vytvořena pozice koordinátora pro veřejnou diplomacii, jehož úkolem³⁰ by měla být příprava nové koncepce veřejné diplomacie MZV ČR.

V rovině politické se účastní také vláda ČR i obě parlamentní komory. *Podvýbor pro prezentaci České republiky v zahraničí a vnější ekonomické vztahy Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR* rozšířil v průběhu roku svou působnost také na oblast vnějších ekonomických vztahů. Podvýbor se pravidelně setkává vždy během řádného zasedání³¹ sněmovny, jeho členové se např. také zúčastnili výročního zasedání ředitelů Českých center. Z pohledu podvýboru je pozitivně hodnocena zejména kulturní složka prezentačních aktivit státní správy a naopak negativně je vnímána např. nečinnost Komise pro prezentaci ČR jakožto hlavního koordinačního orgánu. Jisté výhrady se objevily také ve spojení se současným logem ČR a plastikou *Entropa*. Aktivní byla ve své činnosti také *Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí*,³² jejíž členové se účastnili řady setkání s krajany, věnovali se problematice novely volebního zákona, výuky českého jazyka i řadě dalších témat. Vztahy s krajany i výuka ČJ jsou tématem jak pro obě sněmovní komory, MZV a samozřejmě MŠMT.

Ve vztahu k předsednictví byly klíčovými aktéry bezesporu vláda ČR a MZV. Těmito i dalšími zúčastněnými subjekty byla velmi pozitivně hodnocena jejich vzájemná koordinace. Například mezi Českými centry, zastupitelskými úřady ČR v místě působení a samozřejmě také OKKP MZV. V reálných dimenzích zde existuje i představa³³ další úzké spolupráce. Přitom právě tato oblast bývá v řadě dokumentů zmiňována jako jakási bolest české reality, ať už v oblasti kulturní, nebo veřejné diplomacie. Půlroční předsednictví však mj. dokázalo, že je možná efektivní spolupráce, koordinace, jakož i vzájemná informovanost.³⁴

Snaha o představení pozitivního obrazu ČR během předsednictví byla natolik výrazným apelem, že se podařilo i v dosavadní české praxi v širším kontextu zdánlivě nemožné. Otázkou je, zda nastartované mechanismy spolupráce a koordinace přetrvají i do dalších období, kde neexistuje, alespoň z pohledu politické reprezentace, motiv tak silný, jakým české předsednictví bezpochyby bylo. Projevuje se tu i zjevně podceňované vnímání kultury jako strategického faktoru rozvoje společnosti, a to i v oblasti prezentace státu. Její postavení se mění obvykle pouze ve chvíli, kdy to vyžaduje okamžitý politický zájem. Pád vlády v průběhu předsednictví a jeho negativní vliv na celkový dojem z působení ČR v čele Rady EU je rovněž dokladem vlivu domácího prostředí na vnější pověst státu a propojení zahraniční a domácí dimenze veřejné diplomacie.

Mimo státní správu je zapojena také celá řada nestátních aktérů, ať už soukromých firem, jednotlivců či neziskových organizací. Účastní se jak vlastními projekty, tak také častou spoluprací s institucemi státní správy. V poslední jmenované skupině je možno zmínit např. ProCulture o.p.s., sdružení Post Bellum³⁵ ad. Sdružení ProCulture³⁶ na sebe v průběhu roku 2009 výrazně upozornilo např. v souvislosti s Evropským rokem kreativity.

KULTURNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

V tomto ohledu dominovalo jakýmkoli zmínkám, zejména v první polovině roku, téma českého předsednictví v Radě EU, jeho programové priority a jeho kulturně doprovodné akce, kterým byla věnována pozornost jak domácími, tak zahraničními médii. Velké téma z tohoto pohledu představovala hned na počátku roku plastika *Entropa* a její uvedení v Bruselu. Komunikační kampaň jako celek, tedy jak domácí, tak zahraniční část, byla hodnocena spíše pozitivně.³⁷ Portál českého předsednictví byl navíc zařazen mezi 10 nejlepších evropských internetových projektů v kategorii „European eDemocracy Award“.³⁸ Velmi potěšitelný je také mezinárodní ohlas a uznání, kterého se dostalo práci Českých center v souvislosti s jejich participací v rámci sdružení EUNIC.³⁹ Za vše hovoří fakt, že v lokálních sdruženích EUNIC, vytvářených v místech působení, mají Česká centra tři zástupce na postu ředitele takového sdružení (Stockholm, Vídeň, Bukurešť), dále dva místopředsedy (Madrid, Londýn) a reprezentanta pro oblast PR (Berlín). Pokračoval také již v roce 2008 zmiňovaný projekt *CzechIdea*, zaměřený na hledání témat, která by mohla a měla představit ČR a její pozitivní obraz v zahraničí. Zde je třeba ocenit zejména snahu o zapojení mladé generace a jejich představ o České republice.⁴⁰ V roce 2009 byla také Česká centra a jejich činnost v médiích, mimo téma českého předsednictví, nejčastěji zmiňovanou institucí. Dalším velkým tématem byla světová výstava EXPO.⁴¹ Ostatní témata a aktéři se na mediální scéně objevovali spíše sporadicky.

ZÁVĚR

Pro kulturní rozměr zahraniční politiky představoval rok 2009 ve srovnání s předchozími lety mimořádnou příležitost, jak ukázat na význam kultury v souvislosti s dalším úspěšným rozvojem státu a posílením jeho pozice na mezinárodní scéně. Zároveň zdůraznil význam dlouhodobých koncepcí a konsenzuálního přístupu zúčastněných aktérů pro pozitivní obraz státu v zahraničí a možnost využití tohoto obrazu pro široké spektrum zahraničněpolitických aktivit. Z dění v souvislosti s kulturní dimenzí české zahraniční politiky v roce 2009 je možné identifikovat několik klíčových témat.

Nutnou podmínkou pro efektivní činnost je kromě dlouhodobé koncepce také shoda politické reprezentace o významu aktivit, spojených s veřejnou a kulturní diplomacií pro stát, a o jejich stále podpoře. A to bez ohledu na změny na politické scéně, na možné personální obměny. S tím souvisí i ochota potlačit v případě nutnosti vzájemné rozpory či partikulární zájmy a spolupracovat na co nejefektivnější prezentaci státu v zahraničí. Taková spolupráce obvykle přináší dlouhodobé pozitivní efekty.

Dalším problémem je otázka zajištění dostatečných zdrojů. Snižování rozpočtů a nutnost šetřit postavila všechny zmiňované subjekty do značně nelehké situace v souvislosti s množstvím uvažovaných finančních prostředků a nutností jejich dlouhodobé stabilizace. Pro efektivní působení jak kulturní, tak veřejné diplomacie je nutné dlouhodobé a kontinuální působení všech prezentovaných činností. Je-li tato činnost vystavena kolísání výše poskytovaných prostředků, není možné plánovat a především realizovat dlouhodobé záměry, které jsou nicméně základním kamenem jakéhokoli působení. Je-li potřeba náhle reagovat např. na akutní nepříznivou situaci ve vzájemných vztazích dvou států, je jen logické, že větší úspěch má taková reaktivní činnost tam, kde je dlouhodobě a souvisle podporován pozitivní obraz daného státu.

Období předsednictví poskytlo obraz fungující spolupráce a koordinace činnosti zúčastněných subjektů, což je téma, které bylo v minulosti hodnoceno spíše kriticky. Otázkou zůstává, zda bude tento kapitál využit také v budoucnu, nebo zda šlo pouze o ojedinělou etapu a bez imperativu mimořádné akce nebude mít dlouhého trvání. Příslíbem do budoucna je přetrvávající přítomnost odborných i laických diskusí, které se zabývají souvisejícími otázkami. Rok 2009 ukázal, že zodpovědně připravovaná a dlouhodobě koncipovaná kulturní dimenze zahraniční politiky státu rozhodně může být přínosem. Prokázal, že Česká republika je schopna připravit i realizovat efektivní strategii, jež dokáže představit v zahraničí pozitivní obraz našeho státu. Nesmí však připustit pojetí kultury a prezentace jako rétorických priorit bez skutečného naplnění atraktivních tezí.

Poznámky

- ¹ Viz *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*. Koncepce jednotné prezentace České republiky v zahraničí, přijata *Usnesením vlády České republiky, č. 74, z 19. ledna 2005*. Dále viz Peterková, J. (2009): *Kulturní rozměr české zahraniční politiky*. In: Kořan, M. a kol: *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 362–372.
- ² Koncepce byla přijata *Usnesením vlády České republiky, č. 601, z 21. května 2008*.
- ³ *Zpráva komise Senátu o činnosti za rok 2008, č. 1256, z 8. října 2008, č. 1256, o změně programu českého kulturního dědictví v zahraničí na léta 2006–2010, schváleného usnesením vlády z 14. prosince 2005, č. 1622, o programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí na léta 2006–2010 a o změně způsobu jeho financování od roku 2009*.
- ⁴ Zápis z 11. schůze Podvýboru pro prezentaci České republiky v zahraničí a vnější ekonomické vztahy Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, která se konala 26. 3. 2009 (interní materiál Poslanecké sněmovny ČR).
- ⁵ Zpráva komise Senátu o činnosti za rok 2009. Senátní tisk č. 206. Viz on-line: (www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/54102/45909, cit. 24. 1. 2010), s. 2–6.
- ⁶ Viz on-line: (www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=496) nebo (www.mvcr.cz/clanek/stejnospisy-sbirky-mezinarodnich-smluv.aspx).
- ⁷ Rozhovor autorky, Česká komise pro UNESCO, 30. 11. 2009.
- ⁸ *Usnesení vlády ČR, č. 1452, z 19. listopadu 2008 o Státní kulturní politice na léta 2009–2014*. Text dokumentu viz on-line: (www.mkcr.cz/assets/kulturni-politika/kulturni-politika-fresh.pdf).
- ⁹ Vyjádření MK ČR z 21. 1. 2010.
- ¹⁰ Více viz on-line: (www.czechcentres.cz).
- ¹¹ Viz on-line: (www.generation89.eu).
- ¹² Rozhovor autorky, Česká centra, 14. 11. 2010.
- ¹³ Viz on-line: (www.nocliterature.cz/2009/cs/praha/homepage) nebo (www.nocliterature.cz/2009/en/praha/about-project).
- ¹⁴ Rozhovor autorky, Česká centra, 23. 9. 2009.
- ¹⁵ Viz Putovní výstavy. On-line: (www.mzv.cz/public/5/ac/91/411635_247461_Plan_vystav_OKKP.doc).
- ¹⁶ On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/kultura_a_krajane/kultura/akce_stredoevropske_kulturni_platformy.html).
- ¹⁷ Pracovní program českého předsednictví. Viz on-line: (www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/predsednictvi-cr-v-rade-eu/Pracovni-program-ceskeho-predsednictvi-v-Rade-EU.pdf). Související dokumenty: *Evropský program pro kulturu* (Usnesení Rady EU z 16. 11. 2007 o evropském programu pro kulturu. Úř. věst. C 287, 29. 11. 2007); *Pracovní plán pro oblast kultury na období 2008–2010* (Viz Závěry Rady a zástupců vlád členských států, zasedajících v Radě, o pracovním plánu pro kulturu na období let 2008 až 2010. Úř. věst. C 143, 10. 6. 2008. s. 9–16).
- ¹⁸ Závěry Rady o kultuře jako katalyzátoru tvořivosti a inovací. Viz on-line: (www.mkcr.cz/assets/evropska-unie/predsednictvi-rade-eu/aktuality/zavery-rady_1.pdf).
- ¹⁹ Rozhovor autorky, MK ČR, 21. 11. 2010.
- ²⁰ Viz on-line: (www.mkcr.cz/assets/predsednictvi-rade-eu/vybrane-kulturni-akce-CZPRES.pdf) nebo (www.mkcr.cz/cz/predsednictvi-rade-eu/akce/akce-v-cr-7096) nebo (www.mkcr.cz/cz/predsednictvi-rade-eu/akce/akce-v-zahranici-7105/).
- ²¹ Viz on-line: (www.czexpo.com/cs/ceska-republika-na-expo-2010/koncepce-a-cile-ceske-ucasti.shtml) nebo podrobněji (www.czexpo.com/file/cs/ke-stazeni/EXPO-2010-koncepce-ucasti.pdf).
- ²² Rozhovor autorky, Kancelář generální komisaře účasti ČR na EXPO, 21. 1. 2010.
- ²³ Viz on-line: (www.czexpo.com/cs/ceska-republika-na-expo-2010/koncepce-a-cile-ceske-ucasti.shtml).

- ²⁴ On-line: (www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/pomoc-krajanum-1).
- ²⁵ Rozhovor autorky, MŠMT ČR – Odbor mezinárodních vztahů, 25. 11. 2009.
- ²⁶ Zpráva komise Senátu o činnosti za rok 2009. Senátní tisk č. 206. Viz on-line, op. cit.
- ²⁷ Rozhovor autorky, MZV ČR – OKKP ZKZ, 25. 11. 2009.
- ²⁸ Viz on-line: (www.msmt.cz/mezina.rodni-vztahy/podpora-vyuky-ceskeho-jazyka-a-literatury-v-zahranici).
- ²⁹ Rozhovor autorky, MŠMT ČR, 25. 11. 2009.
- ³⁰ Rozhovor autorky, MZV ČR, 22. 10. 2009.
- ³¹ Rozhovor autorky, Podvýbor pro prezentaci České republiky v zahraničí a vnější ekonomické vztahy Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, 21. 11. 2010.
- ³² Zpráva komise Senátu o činnosti za rok 2009. Senátní tisk č. 206. Viz on-line, op. cit.
- ³³ Rozhovor autorky, MZV ČR – OKKP, 8. 10. 2009; rozhovor autorky, Česká centra, 23. 9. 2009.
- ³⁴ Rozhovor autorky, Česká centra, 23. 9. 2009.
- ³⁵ Viz on-line: (www.postbellum.cz).
- ³⁶ Více viz on-line: (www.proculture.cz/info-o-nas).
- ³⁷ Vyjádření Clause Sorensena, generálního ředitele pro komunikaci Evropské komise. On-line: (www.eu2009.cz/cz/news-and-documents/news/ceske-predsednictvi-jako-serial-vysledku).
- ³⁸ Více viz on-line: (www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=63457&tmplid=50).
- ³⁹ Newsletter EUNIC, září 2009.
- ⁴⁰ Rozhovor autorky, Česká centra, 5. 10. 2009.
- ⁴¹ Česká tisková kancelář, 4. 11. 2009.

Závěrem: Český nezájem se prosazuje

Petr Drulák

Lze očekávat, že budoucí analýzy české politiky budou chápat rok 2009 jako významný mezník českého politického vývoje. Zůstává však otázkou, zda bude považován za bod, v němž česká politika dosahuje svého dna, aby se odrazila k očistě a obnově v rámci stávajícího systému, či za moment, v němž začíná volný pád končící krachem českého pokusu o liberální demokracii. V české zahraniční politice se tento rok, bohatý na události, projevil hlubokými otřesy jejích dvou základních ideových orientací – evropské a atlantické. Právě analýzou těchto otřesů začíná naše závěrečné shrnutí. Následovat budou úvahy o některých dalších důležitých událostech předchozího roku.

ATLANTISMUS? KONTINENTALISMUS? NEZÁJEM!

Bezprostředním dědictvím zmíněných otřesů evropské a atlantické orientace české zahraniční politiky jsou krize českého atlantismu a pochybnosti o českém kontinentalismu. Nejde zde o to, že by atlantismus a kontinentalismus nebyly všeobecně přijímány. To nebyly nikdy. Jde koneckonců o směry, které se „vylíhly“ z rozpadu internacionalistického konsenzu devadesátých let, k němuž dochází v důsledku završení „návratu do Evropy“. Internacionalistický konsenzus současně zahrnoval jak orientaci k Washingtonu, tak i orientaci k Bruselu a Berlínu. S jeho rozpadem se formuje jednak atlantické směřování k Washingtonu, které souzní především na pravici, a jednak kontinentální směřování k Bruselu a Berlínu, které rezonuje zejména na levici. Otřesy roku 2009 však připravují české atlantisty o jejich atlantismus a rovněž zpochybňují kontinentalismus českých kontinentalistů.

Krize českého atlantismu je hlubší a viditelnější. V několika předchozích letech se čeští atlantisté definovali svou bezpodmínečnou podporou české účasti v americkém

projektu raketové obrany, jejíž nejvýznamnější součástí měla být radarová základna v Brdech. Navzdory propagační kampani se Topolánkově vládě nepodařilo získat pro již vyjednanou a podepsanou dohodu s USA ani dostatečnou politickou podporu v parlamentu, ani veřejné mínění. V okamžiku, kdy Obamova administrativa celý projekt raketové obrany přehodnocuje, a to z finančních i strategických důvodů, radarová základna v České republice z jeho nové verze vypadává.

Čeští atlantisté reagují na tuto zprávu velkým zklamáním a přímo i nepřímo obviňují Obamovu administrativu ze zrady a z ustupování velmocenským nárokům Ruska. Příliš věrohodná tato obvinění nejsou už proto, že Američané do svých plánů raketové obrany nově začleňují Rumunsko, které je svou přítomností v černomořské oblasti pro Rusko geopoliticky mnohem citlivější než ČR. Výrazná emocionální reakce českých atlantistů prozrazuje jejich hlubší nespojenost s Obamovou zahraniční politikou a nostalgii po politice Bushově. Čeští atlantisté ve svém posuzování současné americké zahraniční politiky přejímají do velké míry argumenty a rétoriku opozičních republikánů. Stejně jako republikáni kritizují Obamovy krizové plány na záchranu amerického hospodářství a jeho vizi světa bez jaderných zbraní, vyčítají mu, že zapomíná na střední Evropu a na Tibet, když hledá dohodu s Ruskem a Čínou.

V české politice tím dochází ke zvláštní situaci, v níž se pravicově orientovaná atlantická síť politiků, diplomatů a publicistů, která dlouhodobě a často až dogmaticky vyzdvihovala spojenectví s USA jako nejvýznamnější cíl české zahraniční politiky, vymezuje vůči americké zahraniční politice kritičtěji než levice, jejíž podpora transatlantickým vztahům bývala tradičně spíše vlažnější. Vzniká pak otázka, co bude ideovou náplní českého atlantismu bez USA. Potenciálně silným jednotícím elementem této části české elity bude rusofobie, která patří k významným motivačním faktorům českého atlantismu. Rusofobii zde nemáme na mysli oprávněnou ostražitost před některými způsoby, jimiž Rusko prosazuje své zájmy, zejména cestou udržování a budování zpravodajských a lobbistických sítí či získávání majetkových účastí ve strategických sektorech českého hospodářství. Rusofobii rozumíme svou podstatou studenovělečnou konstrukci Ruska jako základní hrozby české svébytnosti, jíž je třeba čelit na všech frontách. Tuto rusofobii se pokusil využít např. premiér M. Topolánek, když ve snaze přimět senátory ODS ke schválení *Lisabonské smlouvy* prohlásil, že Česká republika si tímto hlasováním vybírá mezi Moskvou a Bruselem. Tatáž rusofobie motivovala podporu americkému radaru řadou českých atlantistů.

Ani český kontinentalismus nezůstává bez otřesů. Kontinentalismus patří k důležitým zdrojům identity české sociální demokracie bez ohledu na to, že postrádá silnější zázemí mezi jejími voliči. Podpora evropské integraci ji spojuje s jejími sesterskými stranami v západní Evropě, čímž jí umožňuje pojmát sebe samu jako stranu moderní a evropskou a tím i odlišnou od radikální levice, představované v Česku spíše euroskeptickými komunisty. Čeští kontinentalisté tradičně zdůrazňují, že ČR se musí především soustředit na aktivní a konstruktivní roli v Evropské unii. Jedním z nejvýznamnějších testů této role mělo být české předsednictví v Radě EU. Přesto právě čeští kontinentalisté vyvolali pád vlády během předsednictví, který Českou republiku v EU těžce poškodil. Jakkoli hlavní odpovědnost za svůj pád nese sama Topolánkova vláda a jakkoli byly kontinentalistické výtky vůči korupčním praktikám

a aroganci vlády oprávněné, jednání českých kontinentalistů nelze z kontinentalistického hlediska obhájit.

Arogance patří v českém prostředí již dlouhá léta k vnějším projevům politické moci, stejně jako korupce patří k základním mechanismům jejího vnitřního fungování. Načasování pádu vlády na období předsednictví by bylo pro kontinentalisty obhajitelné pouze tehdy, pokud by vláda svým výkonem předsednictví České republiky a EU poškozovala. I když lze vznést vůči prvním měsícům českého předsednictví různé výhrady, rozhodně nebyly takového rázu, aby ospravedlňovaly pád vlády. Naopak vládní výkon předčil očekávání (která nebyla ostatně tak velká). Vyslovením nedůvěry vládě upřednostnili čeští kontinentalisté krátkodobý stranický zájem před obecným zájmem Česka na dobré reputaci v EU i před svou vlastní dlouhodobou ideovou orientací.

K podobnému upřednostnění, tentokrát již jen taktických zájmů před dlouhodobou orientací, se čeští kontinentalisté opět uchylují o několik měsíců později. Když prezident zdůvodňuje své otálení s ratifikací *Lisabonské smlouvy* obavami z majetkových nároků sudetských Němců a žádá výjimku z Charty základních práv a svobod, získává podporu sociální demokracie. Ač čeští kontinentalisté *Lisabonskou smlouvu* do té doby bez výhrad podporovali, neodolali přitažlivosti germanofobních argumentů. Ty jsou sice v rozporu s kontinentální orientací, ale dobře rezonují u významné části jejich voličů.

Zatím nelze říci, zda čeští kontinentalisté směřují do podobné vnitřní krize, v níž se ocitli čeští atlantisté. I přes svá klopýtání nezpochybňují svoji orientaci na evropskou integraci a otázka po českém kontinentalismu bez Bruselu zatím není namístě. Na druhou stranu jak ukazuje nezáviděníhodná zkušenost států jižního křídla EU, ekonomicky slabý stát se může poměrně rychle dostat pod tlak finančních trhů, bruselských institucí i ostatních členských států EU, v jehož důsledku je nucen k bolestivým rozpočtovým škrtnutím, které dopadají především na nejzranitelnější část obyvatelstva. Při jeho mělkosti, obnažené loňskými událostmi, nelze očekávat, že by český kontinentalismus podobný tlak bez dalšího mohl ustát. Podpora evropské integraci by v takových podmínkách patrně rychle dosáhla svých limitů a byla by vytlačována znovu oživenými obavami z německé dominance, jejichž mobilizační potenciál zejména na české levici nelze podceňovat.

Co vzejde z těchto otřesů dvou hlavních směrů české zahraniční politiky? Ani rusofobie, ani germanofobie nemají dostatečný potenciál k tomu, aby se staly významnými ideovými orientacemi české zahraniční politiky. Na rozdíl od kontinentalismu a atlantismu nenabízejí pozitivní program a trpí intelektuální vyčpělostí, která dlouhodobě podrývá jejich domácí podporu. Německo je uznávaným politickým partnerem napříč politickým spektrem, a jakkoli rusofobie oslovuje určitou část české pravice, její větší část přistupuje k Rusku zcela pragmaticky. Nejistá je budoucnost internacionalismu, který v sobě spojuje konstruktivní prvky atlantismu i kontinentalismu a který přežíval zejména v malých stranách, zejména u Strany zelených a v omezené míře také u KDU-ČSL. Jeho nositelé jsou však v současnosti na hranici, či možná již za hranicí politického přežití. Nové, pravicově populistické strany (TOP 09, Věci veřejné), které se tlačí na jejich místo, jsou z hlediska zahraničněpolitické orientace ne-

četelné a nezdá se, že by v této oblasti hledaly své priority. Autonomismu se s výjimkou prezidentových pokusů o rozvoj vztahů s Ruskem nepodařilo dát pozitivní obsah a ustrnul na pozici negativního vymezování vůči kontinentalismu a atlantismu.

K těmto velkým ideovým orientacím se v české zahraniční politice už delší dobu rýsuje jiná alternativa – politika nezájmu.¹ Jde o pasivní politiku, v níž se část politické elity ztotožní s představami či přímo požadavky významného mezinárodněpolitického aktéra (Bruselu či Washingtonu) a převezme tyto představy a požadavky do svého politického programu. Do jeho uskutečnění však není ochotna nic investovat. Zahraniční politika patří v očích české politické reprezentace k nejméně zajímavým politickým oblastem podobně jako např. školství, kultura či podpora výzkumu. Nemůže nabídnout rozsáhlé „penězovody“ jako obrana, doprava či místní rozvoj, ani lukrativní kontakty s podnikateli jako finance či průmysl a obchod, ani přístup k citlivým informacím diskreditujícím oponenty jako vnitro, ani možnost ovlivňovat vyšetřování a soudní řízení jako vnitro a spravedlnost. Tento nezájem politické elity o zahraniční politiku však pouze vyjadřuje hlubší nezájem a provincialismus české společnosti. Deklarovaná priorita zahraniční politiky potom zůstává obvykle pouze na papíře.

Může se však o ní také vést virtuální spor s politickými oponenty. Jeho virtuálnost spočívá v tom, že strany sporu se primárně nesnaží přesvědčit oponenta či veřejné mínění o svých argumentech, namluvě o hledání shody cestou vzájemných ústupků. Virtuální spor umožňuje politickým stranám před voliči ukázat, že mezi nimi existují principiální a ideové odlišnosti a že v české politice nejde jen o uspokojování materiálních potřeb jejich aktérů a klientelistických sítí, na něž jsou napojeni. Virtuální spor navíc své účastníky k ničemu nezavazuje, poněvadž do zahraniční politiky stejně nikdo nic investovat nebude a voliči to ani neočekávají. Jde o neuvěřitelně levné divadlo, které politickým aktérům umožňuje udržovat ve voličském publiku zdání demokratické debaty a možnosti volby. Nepřekvapí pak, že uskutečňování zahraničněpolitických programů zůstává stranou zájmu i jejich tvůrců samých a že hledání celospolečenského konsenzu o zahraniční politice ani navazující vytváření její koncepce už několik let nejsou na pořadu dne.

V tomto ideovém vakuu se pak zahraniční politika stává zajatcem proměnlivého rozložení politických a administrativních sil na Ministerstvu zahraničních věcí ČR, Ministerstvu obrany ČR, Úřadu vlády ČR, Pražském hradu a v dalších institucích. Nejde tedy o konzistentní naplňování českých zájmů, nýbrž o chaotické prorážení bariéry českého nezájmu, motivované dílčími zájmy a předsudky.

VÍZOVÉ PRŮŠVIHY, UKONČENÉ RATIFIKACE A DALŠÍ UDÁLOSTI

Česká zahraniční politika byla v loňském roce pod vlivem jak jedinečných a neopakovatelných událostí, tak i dlouhodoběji působících faktorů. K neopakovatelným událostem patřilo především české předsednictví v EU a pád vlády během tohoto předsednictví. V důsledku pádu vlády a poslední fáze ratifikace *Lisabonské smlouvy* bezprecedentně vzrostla prezidentova role v české politice. Prezident se stal rozho-

dujícími aktéry české politické scény (ujal se tím role, která obvykle připadá premiérovi) – v jeho rukou bylo jak ukončení ratifikace smlouvy, tak i jmenování nové vlády: úřednické, a tudíž vůči prezidentovi slabé. To představuje nepříznivý vývoj jak z hlediska českého ústavního pořádku, tak i z hlediska rostoucí mezinárodní izolace českého prezidenta. K dlouhodoběji působícím faktorům patřila výše rozebraná politika nezájmu. V důsledku těchto skutečností působila rozpačitým dojmem řada kroků české zahraniční politiky a událostí, který se jí týkaly.

Okolkování kolem ratifikace *Lisabonské smlouvy* získalo charakter frašky, v níž se Česká republika nejprve schovávala za odkazy na ratifikační peripetie v druhých státech (druhé irské referendum, německý ústavní soud), aby na poslední chvíli k převrácení všech prohlásila, že kvůli možným nárokům sudetských Němců žádá stejnou výjimku z Charty základních práv a svobod, jakou si vyjednali Britové a Poláci.

Dlouhodobě proklamovaný zájem o západní Balkán a východní Evropu postrádal hmatatelnější obsah. Skutečnost, že za českého předsednictví byla zahájena nová východní iniciativa EU Východní partnerství, byla spíše časovou shodou okolností. Českému předsednictví se navíc v důsledku pádu vlády nepodařilo dát tomuto zahájení odpovídající politický profil, když řada představitelů států EU dala před touto akcí přednost jinému programu. Významnějších úspěchů se českému předsednictví nepodařilo dosáhnout ani v přibližování západního Balkánu k EU.

Ještě citelnější než tyto spíše symbolické neúspěchy bylo selhávání na praktické úrovni ve vztazích s těmito státy. Vztahy s Ukrajinou utrpěly skandálem kolem korupce při udělování českých víz. Po podobném skandále o několik měsíců dříve ve Vietnamu a po opakovaných stížnostech z balkánských zemí na problémy při získávání českých víz se ukazuje, že česká vízová politika je jednou z nejproblematičtějších oblastí našeho zahraničního působení. Současně jde o jednu z mála oblastí, kde ČR může ostatním reálně pomoci. Na základě vlastní postkomunistické zkušenosti bychom měli vědět, jak důležitý je pro transformující se státy co nejjednodušší přístup jejich občanů do vyspělejšího zahraničí.

Objevily se otazníky nad českou snahou přispět ke zlepšení transatlantických vztahů. Česká republika neprojevila ochotu pomoci při rušení věznic na Guantánamu přijetím byť jen několika propuštěných zajatců (na druhou stranu české předsednictví otevřelo tuto možnost ochotnějším členům EU). Vpředvečer Obamovy návštěvy v Praze český premiér komentoval americké plány na záchranu hospodářství způsobem, který lze označit za nediplomatický až urážlivý. Nediplomatický byl svou vyčítavostí rovněž otevřený dopis B. Obamovi, k němuž se připojili čtyři významní představitelé českého politického života (bývalý prezident a členové minulých vlád). O nepřiměřených reakcích českých atlantistů na americké rozhodnutí vynechat Česko z raketové obrany už byla řeč.

Česku se s výjimkou Německa dlouhodobě nedaří budovat politické vztahy s rozhodujícími aktéry evropské politiky. Absenci těchto vztahů s Ruskem lze ještě přičíst předsudkům panujícím na obou stranách, byť, jak ukazuje příklad polské politiky vůči Rusku, koncepčně založená politika tyto předsudky dokáže překonávat. Nicméně podobná absence politické spolupráce se západoevropskými státy (zejména s Francií, Velkou Británií, Itálií a se zeměmi Beneluxu) je neomluvitelná. Od po-

čátku omezovala české předsednictví a i do budoucna bude brzdou našeho působení v EU.

Oboustranné předsudky rovněž zatěžují vztahy s Rakouskem, kterým se stále nedaří dát pozitivní impuls. V česko-rakouských vztazích zatím chybějí společná témata praktické spolupráce a i tam, kde se tato témata jednoznačně nabízejí, jako např. v dalším propojení obou států, vážne jejich uskutečňování. Vztahy se pak snadno stávají obětí sporů o minulost, jako tomu bylo na podzim roku 2009.

Své limity opět ukázala česká politika ochrany lidských práv, která obhájuje výlučně lidská práva porušovaná některými autoritativními režimy s levicovou orientací a ignoruje závažná porušení těchto práv jinde. Česko se tak přiřadilo k hrstce zemí, které odmítnutím Goldstonovy zprávy v OSN daly přednost podpoře současné zahraniční politiky Izraele před lidskými právy Palestinců. Podobně se ČR ve jménu energetické bezpečnosti snaží rozvíjet vztahy s represivními režimy ve Střední Asii; energetický summit s těmito státy patřil k hlavním iniciativám českého předsednictví. Česká republika přitom rozhodně nechce komplikovat vztahy se Střední Asií vznášením otázek k pošlapávání lidských práv tamních občanů. Naší pověsti obránců lidských práv rovněž neprospěl prudký nárůst žádostí českých Romů o politický azyl v Kanadě, v jehož důsledku Kanada uvalila na české občany vízovou povinnost.

Navzdory nepříznivým okolnostem se české zahraniční politice podařilo dosáhnout i několika mírných úspěchů a praktických změn. Předsednictví bylo dobře zvládnuto po stránce logistické a administrativní. V oblasti energetické bezpečnosti bylo dosaženo i některých dílčích úspěchů (plynovod Nabucco, kontakty se Střední Asií a s Ázerbájdžánem), byť pouze čas ukáže, zda šlo o významné posuny či slepé uličky. Předsednictví rovněž přispělo ke zviditelnění České republiky na Dálném východě a umožnilo ČR hrát konstruktivní roli v obvykle pomíjených oblastech, jako jsou rozvojová politika či politika vůči subsaharské Africe.

Vztahy s Německem se dále upevnily, a to hned v několika rovinách. Německo nemělo zájem na neúspěchu českého předsednictví a i přes rozdílná stanoviska v některých otázkách v kritických chvílích české předsednictví podpořilo. Česko dále upevňuje strategické partnerství s Německem v oblasti energetické bezpečnosti – pro vytváření svých energetických zásob může nově využívat německé zásobníky a chystá se plynovod Gazela, který by ČR napojil na baltický plynovod Nordstream. Mimořádně intenzivní vztahy s Německem probíhají mimo vysokou politiku na regionální, expertní a administrativní úrovni.

Positivních praktických změn dosáhla Česká republika ve své středoevropské politice. V rámci visegrádské spolupráce se rozjíždí projekt konzulární spolupráce visegrádských států ve třetích státech, jehož prvním výsledkem je společný konzulát v Kapském Městě v Jihoafrické republice. Visegrádští partneři rovněž podporovali české předsednictví v EU a prohloubila se bilaterální spolupráce s Polskem. Navázáním diplomatických styků s Lichtenštejnskem se daří postupně překonávat jeden ze středoevropských sporů o minulost.

I přes ořesy ve vztazích s USA a dohady na domácí scéně udrželo Česko svoji vojenskou přítomnost v Afghánistánu, čímž podpořilo americkou zahraniční politiku v jedné z oblastí, které jsou pro Washington klíčové. Ratifikací *Lisabonské smlouvy*

byl nakonec úspěšně završen zdoluhavý a neslavný proces českého schvalování tohoto dokumentu. Česká republika tím ukončila svůj nekonstruktivní vzdor a vrátila se do hlavního proudu evropské politiky.

Česká republika se připojila k evropskému hlavnímu proudu i v dalších oblastech. V roli předsednické země se podílela na dojednání „irských výjimek“, které přispěly k ratifikaci *Lisabonské smlouvy* v Irsku. V nové Evropské komisi získal český komisař portfolia rozšiřování a Evropské politiky sousedství, která odpovídají oblastem, o něž se Česko v EU dlouhodobě zajímá. Ač se nevzdalo podpory lidských práv na Kubě, utlumilo své pokusy o izolaci kubánského režimu, pro něž se ČR nepodařilo získat dostatek spojenců v EU. Dnes volí, podobně jako zbytek EU, realističtější cestu dialogu s kubánskou vládou při současné podpoře tamní opozice. Česká republika rovněž jako poslední země EU ratifikovala Římský statut Mezinárodního trestního soudu, čímž odstranila jeden z dalších rozporů své lidskoprávní politiky. Poskytnutím politického azylu barmským uprchlíkům dosáhla hmatatelného výsledku v této oblasti.

ZÁVĚR

Dílní úspěchy české zahraniční politiky nemohou zakrýt její dlouhodobá i krátkodobá selhávání. Základní příčinou tohoto selhávání je nezájem české společnosti a jejích politických elit o vše, co přesahuje rámec české kotliny. Jeho důsledkem je hra na ideové spory v české zahraniční politice, v nichž ve skutečnosti o nic nejde, nebo které naopak maskují střety klientelistických sítí.

Tuto neutěšenou situaci lze paradoxně interpretovat i pozitivně. Můžeme se dohadovat, že svědčí o absenci vnějších hrozeb České republice. Může však jít o dohad mylný, neboť pokud si hrozeb všimneme, až když jsou tu, bývá pozdě. Navíc absence hrozeb neznamená absenci příležitostí, které by se daly využít.

Politika nezájmu však v sobě skrývá mnohem závažnější nebezpečí, než je zanedbání prevence možných hrozeb či promarnění příležitostí za našimi hranicemi. Její ideová vyprázdňenost má rozkladný účinek na veřejný život. Oč se opírá legitimita politiky postavené pouze na střetu o materiální požitky čerpané z veřejných zdrojů cestami legálními i nelegálními? Ve jménu čeho může stát žádat loajalitu svých občanů? Nezájem nutně vede ke všeobecné korupci, která se netýká pouze politiky, nýbrž celé společnosti. Skandály české vizové politiky jsou podobně jako pád vlády během předsednictví důsledkem téže politiky nezájmu, která v konečném důsledku ohrožuje liberálně demokratický systém.

Tento problém očividně přesahuje tematický i časový rámec ročenky české zahraniční politiky. Nicméně právě analýza roku 2009 v české zahraniční politice pomáhá odkrýt podstatu politiky nezájmu a některé její důsledky.

Poznámky

- ¹ Drulák, Petr–Braun, Mats (eds.) (2010): *In the Quest of National Interest: a Methodological Reflection on Czech Foreign Policy*. Frankfurt nad Mohanem: Peter Lang; Drulák, Petr–Handl, Vladimír a kol. (2010): *Hledání českých zájmů: vnitřní rozmanitost a vnější akceschopnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů; Drulák, Petr–Horký, Ondřej a kol. (2010): *Hledání českých zájmů: obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů; Drulák, Petr–Střítecký, Vít a kol. (2010): *Hledání českých zájmů: mezinárodní bezpečnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Seznam zkratek

3E – ekonomika, energetika a Evropa ve světě
 ACER – Agency for the Cooperation of Energy Regulators (*Agentura pro spolupráci energetických regulátorů*)
 ACP – The African, Caribbean and Pacific Group of States (*Skupina afrických, karibských a tichomořských států*)
 AČR – Armáda České republiky
 ACHO – Arcidiecézní charita Olomouc
 AI – Amnesty International
 ALF – Anna Lindh Euro-Mediterranean Foundation for the Dialogue between Cultures (*Nadace Anny Lindhové pro dialog kultur ve Středomoří*)
 AMO – Asociace pro mezinárodní otázky
 ASEAN – Association of South East Asian Nations (*Sdružení států jihovýchodní Asie*)
 ASEM – Asia-Europe Meeting (Asijsko-evropské setkání)
 BaH – Bosna a Hercegovina
 BCPP – Burza cenných papírů Praha
 BIS – Bezpečnostní informační služba
 BMATT – British Military Advisory and Training Team (*Britský vojenský poradní a výcvikový tým*)
 BVA – Odbor států Blízkého východu a Afriky /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
 BZÖ – Bündnis Zukunft Österreich (*Spolek pro budoucnost Rakouska*)
 CDU – Christlich Demokratische Partei (*Křesťansko-demokratická strana /SRN/*)
 CEDAW – Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (*Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen*)
 CENTCOM – Central Command (*ústřední velení /armáda USA/*)
 COAFR – Correspondence Africa (*Výbor pro subsaharskou Afriku*)
 CODEV – Committee on Development Cooperation (*Pracovní skupina pro rozvojovou spolupráci*)
 COEST – Correspondence Eastern Europe and Central Asia (*Výbor pro východní Evropu a Střední Asii*)
 COJUR – Council Working Group of Public International Law (*Pracovní skupina pro mezinárodní právo veřejné*)
 COREPER – Comité des représentants permanents (*Výbor stálých zástupců*)
 COSAC – Conférence des Organes Spécialisés dans les Affaires Communautaires et Européennes des Parlements de l'Union européenne (*Konference evropských výborů parlamentů*)
 CSU – Christlich-Soziale Union (*Křesťansko-sociální unie /SRN/*)
 CVVM – Centrum pro výzkum veřejného mínění
 ČC – Česká centra
 ČEB – Česká exportní banka

ČLR – Čínská lidová republika
 ČNB – Česká národní banka
 ČR – Česká republika
 ČRA – Česká rozvojová agentura
 ČROI – Česká rada pro obchod a investice
 ČSA – České aerolinie
 ČSSD – Česká strana sociálně demokratická
 ČSÚ – Český statistický úřad
 ČTK – Česká tisková kancelář
 ČVUT – České vysoké učení technické
 DEMAS – Asociace českých neziskových organizací působících v oblasti demokratizace, podpory občanské společnosti a lidských práv ve světě
 DV – Dálný východ
 ECOFIN – Economic and Financial Affairs Council (*Rada ministrů hospodářství a financí*)
 ECR – European Conservatives and Reformists Group (*Evropští konzervativci a reformisté /EP/*)
 ED – ekonomická diplomacie
 EGAP – Exportní garanční a pojišťovací, a.s.
 EIA – Environmental Impact Assessment (*posuzování vlivů na životní prostředí*)
 EIDHR – European Initiative for Democracy and Human Rights (*Evropská iniciativa pro demokracii a lidská práva*)
 EK – Evropská komise
 ENP – European Neighbourhood Policy (*Evropská politika sousedství*)
 EP – Evropský parlament
 EPA – Economic Partnership Agreements (*Dohody o hospodářském partnerství*)
 EPP – European People's Party (*Evropská lidová strana /EP/*)
 ERDF – European Regional Development Fund (*Evropský fond pro regionální rozvoj*)
 ESDP – European Security and Defence Policy (*Evropská bezpečnostní a obranná politika*)
 ESTA – Electronic System for Travel Authorization (*Elektronický systém cestovní registrace*)
 ESVA – European External Action Service (*Evropská služba vnější akce*)
 ESVO – Evropské sdružení volného obchodu
 ETUC – European Trade Union Confederation
 EU – Evropská unie
 EUFOR – European Union Force (*Mírové síly Evropské unie*)
 EUFOR TCHAD/RCA – European Union Force Tchad/Central African Republic European Union Force (*Mírové síly Evropské unie Čad/Středoafriická republika*)
 EUGA – Odbor pro všeobecné záležitosti EU /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
 EUNIC – European Union National Institutes for Culture (*Kulturní instituty zemí Evropské unie*)
 EUPO – Odbor politik EU /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
 EUR – euro
 EUSEC-EUPOL – European Union Security Sector Reform Mission-European Union Police Mission (*Mise Evropské unie pro reformu bezpečnostního sektoru/Policejní mise EU v Demokratické republice Kongo*)

EWU – Europäischen Währungsunion (*Evropská měnová unie*)
 FAC – Foreign Affairs Council (*Rada ministrů zahraničních věcí*)
 FDP – Freie Demokratische Partei (*Svobodná demokratická strana /SRN/*)
 FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci
 FPÖ – Freiheitliche Partei Österreichs (*Svobodomyšlná strana Rakouska*)
 FF UK – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
 GAC – General Affairs Council (*Rada pro všeobecné záležitosti*)
 GAERC – General Affairs and External Relations Council (*Rada pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy*)
 GCC – Gulf Cooperation Council (*Rada pro spolupráci zemí Zálivu*)
 G6 – Group of Six /Německo, Francie, Velká Británie, Polsko, předsednický stát EU a EK/
 G20 – Group Twenty /skupina 19 ekonomicky nejsilnějších států světa + EU/
 GS – generální sekretarát
 GSP+ – Generalised System of Preferences (*Zvláštní pobídkový režim pro udržitelný rozvoj a řádnou správu věcí veřejných*)
 HDP – hrubý domácí produkt
 HND – hrubý národní důchod
 HSR – Hospodářská a sociální rada /OSN/
 ICRC – International Clinical Research Centrum (*Mezinárodní centrum klinického výzkumu / Brno/*)
 IGAD – Intergovernmental Authority on Development (*Mezivládní úřad pro rozvoj východní Afriky*)
 ISAF – International Security Assistance Force (*Mezinárodní bezpečnostní podpůrné síly*)
 IT – Information Technology (*informační technologie*)
 IVF – International Visegrad Fund (*Mezinárodní visegrádský fond*)
 JAR – Jihoafrická republika
 JETE – Jaderná elektrárna Temelín
 KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová
 KFOR – Kosovo Force (*Síly pro Kosovo*)
 KLDR – Korejská lidově demokratická republika
 KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy
 KR – Korejská republika
 LAC – skupina zemí Latinské Ameriky a Karibiku
 LOV – lehký obrněný vůz
 LPTP – Odbor lidských práv a transformační politiky /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
 MaMa – Maghreb a Mašrek
 MDF – Maďarské demokratické fórum
 MENA – Middle East and North Africa (*Blízký východ a severní Afrika*)
 MER – Movement for European Reform (*Hnutí za evropskou reformu*)
 MEZ – ministr pro evropské záležitosti
 MK – Ministerstvo kultury ČR
 MMF – Mezinárodní měnový fond
 MO – Ministerstvo obrany ČR
 MoG – Blízký východ a Záliv

MPO – Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR
 MSP – malé a střední podniky
 MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR
 MTS – Mezinárodní trestní soud
 MV – Ministerstvo vnitra ČR
 MZV – Ministerstvo zahraničních věcí ČR
 MŽP – Ministerstvo životního prostředí ČR
 NATO – North Atlantic Treaty Organisation (*Organizace Severoatlantické smlouvy*)
 NERV – Národní ekonomická rada vlády
 NGO – Non-governmental Organisation (*nevládní organizace*)
 NNO – nevládní neziskové organizace
 NPD – Nationaldemokratische Partei Deutschlands (*Národně demokratická strana Německa /SRN/*)
 NPPV – Národní krizový plán vlády
 NPT – Nuclear Non-Proliferation Treaty (*Smlouva o nešíření jaderných zbraní*)
 NRF – NATO Response Force (*Síly rychlé reakce NATO*)
 OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
 ODA – Official Development Assistance (*Oficiální rozvojová spolupráce*)
 ODS – Občanská demokratická strana
 OECD – Organization for Economic Co-operation and Development (*Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj*)
 OKKP – Odbor pro kulturu, komunikaci a prezentaci /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
 OPCW – Organization for the Prohibitions of Chemical Weapons (*Organizace pro zákaz chemických zbraní*)
 ORS – Odbor rozvojové politiky a humanitární pomoci /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
 OSN – Organizace spojených národů
 OSN MINURCAT – Mission des Nations Unies en République Centrafricaine et au Tchad (*Mise OSN ve Středoafričské republice a Čadu*)
 OSVE – Odbor pro severní a východní Evropu /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
 ÖVP – Österreichische Volkspartei (*Rakouská lidová strana*)
 PASOS – Sdružení pro podporu otevřené společnosti
 PBC – Peacebuilding Commission (*Komise pro budování míru /OSN/*)
 PČRB – První česko-ruská banka
 PES – Party of European Socialists (*Strana sociálních demokratů /EP/*)
 PiS – Prawo i Sprawiedliwość (*Právo a spravedlnost /Polsko/*)
 PMOI – The People's of Mujahedin of Iran (*Lidoví mudžáhedíni*)
 PNR – Passenger Name Records (*Zpracování údajů jmenné evidence cestujících*)
 PPC – Permanent Partnership Council (*Stálá rada partnerství*)
 PPP – Public Private Partnership (*Partnerství veřejného a soukromého sektoru*)
 PPZRS – Platforma podnikatelů pro zahraniční rozvojovou spolupráci
 PRT – Provinční rekonstrukční tým
 PSP ČR – Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR
 R2P – Responsibility to Protect (*Odpovědnost za ochranu*)
 RB OSN – Rada bezpečnosti OSN

RIO – Grupo de Río /23 latinskoamerických a karibských států/
 RFE/RL – Radio Free Europe / Radio Liberty (*Rádio Svobodná Evropa / Rádio Svoboda*)
 RMB – renmibi /čínský jüan v zapsaný pinyin/
 SAR – Sjednocená arabská republika
 SERV – Strategicko-energetická rada vlády
 SNS – Společenství nezávislých států
 SOFA – Status of Forces Agreement (*Dohoda o postavení jednotek /NATO/*)
 SOG – Special Operations Group (*Útvar speciálních operací Vojenské policie*)
 SPD – Sozialdemokratische Partei Deutschlands (*Sociálně-demokratická strana Německa /SRN/*)
 SR – Slovenská republika
 SRN – Spolková republika Německo
 START – Strategic Arms Reduction Treaty (*Dohodu o snížení počtu strategických zbraní*)
 SZ – Stálé zastoupení
 SZ – Strana zelených
 SZBP – Společná zahraniční a bezpečnostní politika
 SZBP – Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
 TB/LNNK – Tēvzemei un Brīvībai/Latvijas Nacionālās Neatkarības Kustība (*Svoboda a vlast /Lotyšsko/*)
 UEAPME – Asociace řemeslných, malých a středních podniků
 ÚMEZ – Útvar ministra pro evropské záležitosti
 ÚMVEZ – Útvar místopředsedy vlády pro evropské záležitosti
 UN-Habitat – United Nations Human Settlements Programme (*Program OSN pro lidská sídla*)
 UNCITRAL – United Nations Commission on International Trade Law (*Komise pro mezinárodní obchodní právo*)
 UNEP – United Nations Environment Programme (*Program OSN pro životní prostředí*)
 UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (*Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu*)
 ÚS – Ústavní soud
 USA – Spojené státy americké
 USAID – United States Agency for International Development (*Americká vládní agentura pro mezinárodní rozvoj*)
 USD – americký dolar
 ÚZSI – Úřad pro zahraniční styky a informace
 V4 – Visegrádská čtyřka /skupina/
 V-EU – Výbor pro Evropskou unii
 VB – Velká Británie
 VEV – vnější ekonomické vztahy
 VS – Valné shromáždění /Organizace spojených národů/
 VÚSC – vyšší územně-správní celky
 WTO – World Trade Organization (*Světová obchodní organizace*)
 ZRS – zahraniční rozvojová spolupráce
 ZÚ – zastupitelský úřad /ambasáda/

Résumé

What was the Czech foreign policy in 2009 like and why? The team of authors from the Institute of International Relations and four other partner institutions have been looking for answers to these questions for three consecutive years. The book *Czech Foreign Policy in 2009: Analysis of the IIR* is thus the third volume of the IIR's series of books on Czech foreign policy, bringing together 21 chapters from 19 authors.

The analytical framework of the book remained unchanged. The analysis begins with a general chapter that explores the nature of the political context of the process of the Czech foreign policy making. The main argument is that even if the executive and administrative background of the Czech foreign policy is solid and full of potential, the worsening political context (embodied in the fall of the government as the Czech Republic was in the middle of executing the European presidency) seriously hampers the outcomes of Czech foreign policy. The second general chapter adds an important analysis of the media coverage of the Czech foreign policy as a part of the policy's context. This chapter has undergone a conceptual change since the last edition as it now also includes a qualitative analysis of the media coverage in addition to the quantitative one.

The following individual chapters follow the same structure as their counterparts in the previous two editions. Each chapter first inquires into the nature of the political and conceptual context of a given foreign policy dimension or theme, and then it goes on to follow the actual agenda and main events in 2009. Each chapter also contains an important part that consists of focusing on the key actors involved in the particular policy making, thus enabling us to point out possible changes in the process of the Czech foreign policy making. The last part of each chapter is devoted to the public and media substratum of a given policy.

After three years of working within this unchanging conceptual framework, several general features of the Czech foreign policy became clearly visible. Firstly, there is a lack of political interest in the vast majority of the issues. Secondly, related to this disinterest, most of the policy is handled exclusively by the Ministry of Foreign Affairs without much supervision by political actors. Thirdly, the general public and the media do not regard foreign policy as a vital part of the Czech politics and policies, and especially the media fail in their role of providing a vital and meaningful background for the foreign policy making.

Particular chapters are ordered the same way as their counterparts in the previous years. However, as promised last year, we decided to include for the first time a chapter on the Latin American space in the Czech foreign policy. The other change is that

starting with this edition, the United Kingdom and France will no longer have their own respective separate chapters. Instead we included a broad chapter analysing the general nature of the bilateral relations with the so-called EU “old member” countries.

The EU oriented chapter (3) of course mainly reflects the Czech EU presidency, the Czech positions on the Lisbon treaty, and the political debates on various EU issues. The fourth chapter is focused on the security dimension of the Czech foreign policy and it argues that the main issue of the past two years (the U.S. radar base) made its way to the Czech EU presidency and energy security.

These two chapters are followed by a part dedicated to the Czech Republic’s immediate Central European neighborhood, namely Germany, Poland, Slovakia, Austria, and Hungary, and the related regional – Visegrad – cooperation. Especially Germany proved itself as a key ally during the Czech presidency and what is also noted is the strong dynamics of the Czech – Polish relations. There are ten more bilaterally oriented chapters covering (as already mentioned) West European countries, the USA, Russia, Eastern European countries, Balkan countries, the Middle East, the Mediterranean, the Far East, Sub-Saharan Africa and newly also Latin America. The “West European chapter” (7) notes that bilateral relations are without exception good, yet without a particular bilateral flavor. The Czech – U.S. relations in 2009 (chapter 8) confirmed the exceptional importance of this country in the Czech foreign policy as illustrated by the fact that it is one of the few Czech foreign policy dimensions that are broadly discussed in the political, media and public space. Chapter 9 shows that there are several tendencies in the relationship towards Russia. The main tendency is that energy and economy play an increasingly important role, overshadowing other concerns (such as, e. g., hard-security). The rest of the chapters mainly notice the fact that the Czech EU presidency brought some traditionally marginal issues closer to the center of the Czech foreign policy interest and that there was some degree of activation of the Czech foreign policy *vis-à-vis* these regions.

Chapter 16 analyses the Czech policy at the multilateral platforms (except for those of EU and NATO, which are covered by the specific chapters related to these institutions). Unfortunately, the main conclusion – as for the past two years – is again that only marginal attention is devoted to this dimension of the Czech foreign policy. On the other hand, the economic dimension of the Czech foreign policy (chapter 17), especially in the context of facing the growing world economic crisis, remained high on the agenda despite the often pronounced neo-liberalism driven skepticism of the ruling ODS party. The Czech human rights policy (chapter 18) was also slightly impacted by the EU presidency as it had to seek a more moderate position in order to be able to moderate and articulate the EU position, which was often different from the Czech human rights tradition of the past 15 years. As for the Czech foreign development cooperation, chapter 19 stresses the fact that the EU presidency was a successful one in this area and that there is a tendency to highlight the existing differing opinions about the way the Czech development policy should be oriented. Chapter 20 observes a dynamic that catapulted the cultural dimension of the Czech foreign policy to a position high on the foreign policy agenda in relation to the Czech EU presidency, but

in this area, the Czech Republic shrank back to its original “business as usual” approach in the second half of 2009.

As usual, the book is concluded with a broad and critical assessment by Petr Drulák, who particularly focuses on the fact that the ideological and political divisions about the Czech foreign policy orientation steadily give way to the “politics of disinterest”.

We hope that by maintaining a strict conceptual discipline for three consecutive years, the third volume of the annual Czech foreign policy analysis will provide a rich source of data, ideas and conclusions that will further contribute to a better understanding of the Czech foreign policy.

Vybraná literatura k české zahraniční politice vydaná v roce 2009

1. KNIHY

- Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro: sborník k mezinárodní konferenci pořádané v Praze ve dnech 7.–9. září 2008.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. 279 s. ISBN 9788087211236.
- Między przymusowa przyjaźnia a prawdziwą solidarnośćią: Czesi – Polacy – Slowacy: 1938/1945–1989.* Cz. II. Warszawa: Instytut pamięci narodowej, 2009. 259 s. (Konferencje IPN). ISBN 978-83-7629-115-4.
- Mission militaire française aupres de la République tchécoslovaque 1919–1939: édition documentaire = Francouzská vojenská mise v Československu 1919–1939: edice dokumentů.* Série I: 1919–1925. Praha: Vojenský historický ústav; Paris: Service historique de la Défense Vincennes, 2009. 384 s. ISBN 978-80-7278-509-4.
- Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2008 do prosince 2008.* Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR; Ústav mezinárodních vztahů, 2009. 406 s. ISBN 978-80-86345-72-7 (MZV); ISBN 978-80-86506-79-1 (ÚMV).
- ADAM, Erfried: *Evropské odpovědi na globální výzvy 21. století.* Praha: Friedrich Ebert Stiftung, 2009. 143 s. ISBN 978-80-254-4073-5.
- ANDRÁŠ, Matej ... [et al.]: *Susedstvo v čase prelomových zmien: vybrané aspekty československo-pol'ských vztahov v rokoch 1943–1948.* Bratislava: Prodama, 2009. 126 s. ISBN 978-80-89396-03-0.
- BOUČEK, Stanislav; GRULICH, Tomáš: *Domáci postoje k zahraničním Čechům v novodobých dějinách (1918–2008).* Praha: Public History ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, 2009. 231 s. ISBN 978-80-86445-26-7 (Public History), ISBN 978-80-87112-18-2 (Etnologický ústav AV ČR).
- BRUNCLÍK, Miloš; KLÍČ, Zbyněk (eds.): *Z periferie do centra Evropy: 20 let vývoje vztahu ČR k EU.* Praha: CEVRO Institut, 2009. 199 s. ISBN 978-80-87125-07-6.
- CÍLEK, Roman: *100 hodin, kdy umírala republika.* Praha: Pražská vydavatelská společnost, 2009. 167 s. (Magnet; sv. 9). ISBN 978-80-7250-440-4.
- DAVION, Isabelle: *Mon voisin, cet ennemi: la politique de sécurité française face aux relations polono-tchécoslovaques entre 1919 et 1939.* Bruxelles: P.I.E., 2009. 472 s. (Enjeux internationaux). ISBN 978-90-5201-496-8.
- DOSTÁL, Vít (ed.): *Agenda pro českou zahraniční politiku 2009 = Agenda for Czech foreign policy 2009.* Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2009. 225 s.
- HRBEK, Jaroslav ... [et al.]: *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944–1945.* Sv. II. Praha: Paseka; Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2009. 358 s. ISBN 978-80-7185-975-8 (Paseka); ISBN 978-80-7285-114-0 (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR).

- HYBÁŠKOVÁ, Jana: *Zpověď Evropanky.* Praha: Rybka Publishers, 2009. 213 s. ISBN 978-80-87067-79-6.
- JELÍNEK, Petr: *Zahranicně-politické vztahy Československa a Polska 1918–1924.* Opava: Matice slezská, 2009. 226 s. ISBN 978-80-86887-12-8.
- KAMIŇSKI, Marek Kazimierz: *Edward Beneš we współpracy z Kremlem: polityka zagraniczna wład czechosłowackich ne emigracji 1943–1945.* Warszawa: Instytut Historii PAN, 2009. 305 s. ISBN 978-83-7543-080-6.
- KARNER, Stefan; STEHLÍK, Michal (eds.): *Österreich. Tschechien. Geteilt – getrennt – vereint: Beitragsband und Katalog der Niederösterreichischen Landesausstellung.* Schallaburg: Schallaburg Kulturbetriebsges, 2009. 543 s. ISBN 9008895009239.
- KLVAČOVÁ, Eva (ed.): *České národní zájmy v procesu evropské integrace.* Praha: Professional Publishing, 2009. 126 s. ISBN 978-80-86946-89-4.
- KOŘAN, Michal ... [et al.]: *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV.* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009. 395 s. ISBN 978-80-86506-78-4.
- KREJČÍ, Oskar: *Geopolitika středoevropského prostoru: pohled z Prahy a Bratislavy.* 3. upr. a rozš. vyd. Praha: Professional Publishing, 2009. 399 s. ISSN 978-80-7431-001-0.
- KROFTA, Kamil: *Diplomatický deník: 1919–1922.* Praha: Historický ústav, 2009. 388 s. ISBN 978-80-7286-145-3.
- KRPEC, Oldřich: *Národní zájmy v moderní demokracii – Česká republika.* Brno: Masarykova univerzita, 2009. 196 s. (Monografie; sv. 24). ISBN 978-80-210-4807-2.
- KUBIŠTA, Václav: *Mezinárodní ekonomické vztahy.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 375 s. ISBN 978-80-7380-191-5.
- MOROZOV, Stanislav Vaclavovič: *Polsko a Československo v evropských vztazích 1933–1939: jak stoupenci Pilsudského bojovali za nové uspořádání Evropy.* Praha: Ottovo nakladatelství, 2009. 280 s. ISBN 978-80-7360-842-2.
- ORT, Alexandr: *Česká zahraniční politika.* 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 363 s. ISBN 978-80-7380-131-1.
- POLIŠENSKÁ, Milada: *Zapomenutý „nepřítel“ Josef Josten: free Czechoslovakia information na pozadí československo-britských diplomatických styků 1948–1985.* Praha: Libri, 2009. 751 s. ISBN 978-80-7277-432-6
- POLREICH, Miroslav: *Utajená zákulisí: [domáci a zahraniční politika očima bývalého diplomata].* [Praha]: Petrklíč, 2009. 311 s. ISBN 978-80-7229-232-5.
- PREČAN, Vilém (ed.): *Ke svobodě přes Prahu: exodus občanů NDR na podzim 1989. Sborník dokumentů.* Praha: Československé dokumentační středisko, 2009. 189 s. ISBN 978-80-904228-4-1.
- SCHELLE, Karel ... [et al.]: *Podíl českých zemí na integračních a unifikačních snahách v Evropě.* Ostrava: Key Publishing, 2009. 214 s. (Právo). ISBN 978-80-7418-048-4.
- SCHLOTHEUBER, Eva; SEIBERT, Hubertus (eds.): *Böhmen und das Deutsche Reich: Ideen – und Kulturtransfer im Vergleich: (13.–16. Jahrhundert).* München: Oldenbourg, 2009. 362 s. ISBN 978-3-486-59147-7.
- STEHLÍK, Michal: *Češi a Slováci 1882–1914: nezřetelnost společné cesty.* Praha: Togga, 2009. 170 s. ISBN 978-80-87258-3.
- SVATEK, Václav: *Od Husáka k Havlovi, aneb, Čech ve Varšavě: vzpomínky diplomata z let 1980–1992.* [Praha]: Orego, 2009. 175 s. ISBN 978-80-86741-86-4.

- SVATOŠ, Miroslav: *Zahraniční obchod: teorie a praxe*. Praha: Grada, 2009. 367 s. (Expert). ISBN 978-80-247-2708-0.
- ŠEDIVÝ, Jaroslav: *Diplomacie je uměním kompromisu. Cesta do NATO, do EU a další příběhy: 1995–2002*. Praha: Mladá fronta, 2009. 277 s. ISBN 978-80-204-20115-2.
- ŠÍSTEK, František: *Naša bráca na Jugu: češke predstave o Crnoj Gori i Crnogorcima 1830–2006 = Naši bratři na jihu: obraz Černé hory a Černoherců v české společnosti, 1830–2006*. Cetinje: Matica crnogorska, 2009. 301 s. (U očima svijeta). ISBN 978-86-84013-13-4.
- TOMÁŠEK, Dušan: *Vláda emigrantů: duben–listopad 1945*. Praha: Epoque, 2009. 223 s. ISBN 978-80-7425-018-7.
- VELÍŠEK, Zdeněk: *Svět, o který mi jde*. Praha: Česká televize, 2009. 229 s. (Edice České televize). ISBN 978-80-85005-93-6.
- VESELÝ, Zdeněk: *Nástin dějin české zahraniční politiky*. 4. dopl. vyd. Praha: Oeconomica, 2009. 131 s. ISBN 978-80-245-1501-4.
- VORÁČEK, Emil ... [et al.]: *The disintegration of Czechoslovakia in the end of 1930s, policy in the Central Europe*. Prague: Institute of History, 2009. 222 s. (Práce Historického ústavu AV ČR. Řada C, Miscellanea; sv. 22). ISBN 978-80-7286-128-6.
- ZÍDEK, Petr; SIEBER, Karel: *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009. 394 s. ISBN 978-80-86506-76-0.

2. DROBNÉ TISKY

- 10 let členství České republiky v NATO*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2009. 40 s.: barev. il, mapy. ISBN 978-80-7278-506-3.
- Nová Evropská komise: jaké priority pro „post-lisabonskou“ EU?*. Praha: Evropské hodnoty, 2009. 39 s., iv s. příl.: fot. ISBN 978-80-904158-6-7.
- Peníze, energie a potraviny pod kontrolou: odpovědi českého předsednictví EU na globální krize a chudobu*. Praha: Glropolis, 2009. 48 s. ISBN 978-80-254-4184-8.
- BACOVSKÝ, Václav ... [et al.]: *Agenda pro českou zahraniční politiku 2009. Česká republika v Evropské unii*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2009. 19 s. (Policy Paper; 1/2009).
- BRAUN, Mats: *Understanding Klaus: the story of Czech eurorealism*. [Brussels]: European Policy Institutes Network, 2009. 8 s. (Working Paper; No. 26). ISBN 978-92-9079-950-4.
- DITRYCH, Ondřej: *Současné česko-britské vztahy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009. 11 s. (Policy Paper).
- HORKÝ, Ondřej: *Contrasting approaches to the crisis: new threats and opportunities within and beyond the EU*. Prague: Institute of International Relations, 2009. 8 s. (Policy Paper).
- HORKÝ, Ondřej: *Czech EU presidency lacked commitment, expert says*. [Bonn]: Deutsche Welle, 2009. 3 s.
- HYNEK, Nikola: *Kontinuita a změna v americké zahraniční a bezpečnostní politice s nástupem prezidenta Obamy a její dopad na NATO a Českou republiku*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009. 15 s. (Policy Paper).
- TESAŘ, Filip: *Dopad rozšíření EU o země západního Balkánu na zájmy České republiky: výstup vědeckého projektu RM 03/01/08*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009. 125 s.

- ZELENICKÁ, Zuzana: *Eastern partnership: what role for the Czech presidency in pursuing the Eastern partnership?* Praha: Oeconomica, 2009. 19 s. (Faculty of International Relations Working papers; 6/2009). ISSN 1802-6591.

3. ČLÁNKY

- České předsednictví (CZ PRES) a eGovernment*. Veřejná správa: příloha. 7/2009, s. 1–8. ISSN 1213-6581.
- Nastavované české předsednictví Evropské unii*. Mezinárodní politika. 7/2009, s. 3. ISSN 0543-7962.
- BARŠA, Pavel: *Izraelská akce v Gaze a my*. Mezinárodní politika. 2/2009, s. 31–33. ISSN 0543-7962.
- BLAŽEK, Petr: *Kampaň vedená z parlamentní půdy. Polsko-československá solidarita v roce 1989*. Dějiny a současnost. 2009, mimořádné číslo, s. 25–30. ISSN 0418-5129.
- BRAUN, Mats: *Předsednictví za ekonomické recese*. Mezinárodní politika. 7/2009, s. 10–12. ISSN 0543-7962.
- BRAUN, Mats; BENEŠ, Vít: *Czech Republic*. EU-27 Watch. 2009, no. 8., přeruš. str. ISSN 1610-6458.
- CORTÉZ, Richard; SHABU, Martin: *Princezna Európe v ochraně Čechů. Příloha týdeníku Euro k českému předsednictví EU: komiks*. Euronews. 26/2009, s. 1–8.
- ČERNÁ, Dana: *Zahraniční vztahy českých krajů*. Veřejná správa: příloha. 19/2009, s. vii–viii. ISSN 1213-6581.
- DOBROVSKÝ, Luboš: *Svoboda měl Brežněva zastřelit*. Paměť a dějiny. 2/2009, s. 64–71. ISSN 1802-8241.
- DRULÁK, Petr: *Entropa – český pohled na Evropu*. Mezinárodní politika. 2/2009, s. 33–39. ISSN 0543-7962.
- DRULÁK, Petr: *Politika českého nezájmu aneb Rekviem za české předsednictví*. Mezinárodní politika. 7/2009, s. 4–6. ISSN 0543-7962.
- DRULÁK, Petr: *Les Tchèques à la tete de l'Europe: La présidence tchèque de l'Union européenne en 2009*. Revue d'études comparatives Est-Ouest. 1/2009, s. 19–43.
- FAJKUSOVÁ, Blanka: *Mezi Gazou a Soulem: české předsednictví v oblasti vnějších vztahů*. Mezinárodní politika. 7/2009, s. 12–14. ISSN 0543-7962.
- FERIANCOVÁ, Alena: *Československá diplomacia a vstup Německa do Spoločnosti národov: príprava na mimoriadne Zhromaždenie Spoločnosti národov v marci 1926*. Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století. 1/2009, s. 67–112. ISSN 1210-6860.
- FERIANCOVÁ, Alena: *Rokovania o československo-nemeckej arbitrážnej zmlouve v kontexte priprav locarnskej konferencie*. Slovanský přehled. 2/2009, s. 179–210. ISSN 0018-2583.
- FRIEDL, Jiří: *Dva dokumenty k otázce prodloužení dvouleté lhůty dodatkového protokolu československo-polské smlouvy z roku 1947*. Slovanský přehled. 4/2009, s. 483–489. ISSN 0018-2583.
- FUCHSOVÁ, Margita: *České předsednictví ve východní Africe*. Mezinárodní politika. 7/2009, s. 15–18. ISSN 0543-7962.
- GRAJEWSKI, Andrzej: *Příliš daleko*. Prostor. 2009, č. 84, s. 5–8. ISSN 0862-7045.

- HANDL, Vladimír: *Vom Sowjetsatelliten zur Westintegration: Zwanzig Jahre tschechische Europapolitik. Eine Bilanz.* Osteuropa. 2–3/2009, s. 357–367. ISSN 0030-6428.
- HANSEN, Christina: *Česko-německé vztahy dvacet let po pádu železné opony.* Mezinárodní politika. 10/2009, s. 24. ISSN 0543-7962.
- HOLUB, Petr: *Společně chyceni, jeden oběšen: vliv německé politiky na vnitřní poměry České republiky.* Mezinárodní politika. 10/2009, s. 14–17. ISSN 0543-7962.
- HOŘEJŠÍ, Tomáš: *Klaus není nebezpečný: Giles Merritt. České předsednictví EU nebylo natolik špatné, říká šéf think-tanku Friends of Europe.* Euro. 21/2009, s. 64–67. ISSN 1212-3129.
- HOŘEJŠÍ, Tomáš: *Strach z Klause: Evropská unie.* Euro. 25/2009, s. 51. ISSN 1212-3129.
- HOŘEJŠÍ, Tomáš: *Všechno klape: Milena Vácnová.* Euro. 12/2009, s. 62–64. ISSN 1212-3129.
- HOUSKA, Ondřej: *Československo-italská politická smlouva z roku 1924.* Český časopis historický. 1/2009, s. 95–118. ISSN 0862-6111.
- HUTAR, Zbyněk: *Česko-polská spolupráce ve světě geopolitiky.* Listy. 5/2009, s. 48–51. ISSN 1210-1222.
- KARLAS, Jan: *Předsednictví Rady Evropské unie jako víceúrovňový proces.* Mezinárodní politika. 1/2009, s. 4–6. ISSN 0543-7962.
- KOŘAN, Michal: *Topolánková vláda a hledání nového smyslu české zahraniční politiky: skličující pohled.* Mezinárodní politika. 7/2009, s. 22–24. ISSN 0543-7962.
- KOUBEK, Jiří: *Národní zájem a sebezničující politika stran: zkušenost s prezidentem a Lisabonem.* Listy. 6/2009, s. 5–8. ISSN 1210-1222.
- KRATOCHVÍL, Petr; TULMETS, Elsa: *La politique orientale de la République tchèque et la Politique européenne de voisinage.* Revue d'études comparatives Est-Ouest. 1/2009, s. 71–98.
- KREJČÍŘÍKOVÁ, Zuzana: *Energetika potřebuje změnu: řešení budoucího energetického mixu se skládá ze tří částí: české předsednictví EU.* Euro. 3/2009, s. 54–55. ISSN 1212-3129.
- KUNŠTÁT, Miroslav: *Role křesťanských církví v rekondilačních procesech ve střední Evropě – polsko-německý a česko-německý případ.* Mezinárodní vztahy. 3/2009, s. 5–32. ISSN 0323-1844.
- LANGER, Ivan: *Naše cesta k eGovernmentu je pro Unii inspirativní.* Veřejná správa. 20/2009, s. 10–12. ISSN 1213-6581.
- LÉKÓ, István ... [et al.]: *Reputace státu těžce utrpěla: zahraniční politika.* Euro. 1/2009, s. 34–36. ISSN 1212-3129.
- LOCHMAN, Daniel: *Chajlarský incident aneb Čechoslováci a Japonci na Sibiři.* Historie a vojenství. 4/2009, s. 47–53. ISSN 0018-2583.
- LUKEŠ, Igor: *Selhání tajných služeb. Československo 1945–1948.* In: Securitas imperii. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. ISSN 1804-1612. S. 12–41.
- MÁLEK, Zdeněk: *Unie není společnost s ručením omezeným.* Mezinárodní politika. 1/2009, s. 14–15. ISSN 0543-7962.
- MALÝ, Jiří: *Přistřihávání křidélek: mimořádný summit EU.* Euro. 10/2009, s. 68–69. ISSN 1212-3129.
- MÁŠA, Pavel: *Lepší, než se čekalo.* Mezinárodní politika. 7/2009, s. 6–8. ISSN 0543-7962.

- MOSTÝN, Alexandra: *Zlato, kašmír a třetí soused.* Hospodářské noviny. Exportér: magazin HN. 117/2009, s. 4–7. ISSN 0862-9587.
- MOURALOVÁ, Blanka; ŠÍCHA, Jan; ŠIMŮNKOVÁ, Tereza: *Partnerství s Německem v inspiracích a komunikaci.* Mezinárodní politika. 10/2009, s. 12–14. ISSN 0543-7962.
- NEKVAPIL, Václav V.; ŠONKA, Jaroslav: *Předsednictví České republiky v Evropské unii: dva pohledy.* Mezinárodní politika. 1/2009, s. 29. ISSN 0543-7962.
- PAROUBEK, Jiří: *Česko na prahu svého předsednictví.* Přítomnost. 2009, zima 2009, s. 12–13. ISSN 1213-0133.
- POTUŽNÍK, Jiří F.: *O předsednictví, anonymitě a důvěře.* Přítomnost. 2009, zima 2009, s. 10–11. ISSN 1213-0133.
- PROCHÁZKA, Tomáš: *Volba sladidla pro EU.* Přítomnost. 2009, zima 2009, s. 3. ISSN 12113-0133.
- QUAGLIATOVÁ, Vlasta: *Rusko v korespondenci Karla Kramáře a Tomáše G. Masaryka z roku 1919.* Slovanský přehled. 2/2009, s. 211–224. ISSN 0018-2583.
- RADZYNER, Joanna: *Předsednictvo ako dobrodružstvo.* Listy. 1/2009, s. 108–109. ISSN 1210-1222.
- Role Ministerstva spravedlnosti ČR při českém předsednictví v Radě Evropské unie.* Veřejná správa. 9/2009, s. 1-8. (Newsletter; 5). ISSN 1213-6581.
- Role Ministerstva vnitra při českém předsednictví v Radě Evropské unie.* Veřejná správa: příloha. 1/2009, s. 1–7. ISSN 1213-6581.
- SHABU, Martin: *Entropou proti oficiální nudě: Karel Schwarzenberg.* Euro. 20/2009, s. 68–70. ISSN 1212-3129.
- SHABU, Martin: *EU – klub benefitů. Evropská unie: přínosy pětiletého členství České republiky v unii převážily.* Euro. 22/2009, s. 60–65. ISSN 1212-3129.
- SHABU, Martin: *Mnoho priorit znamená neúspěch: České předsednictví EU je dobře připravené, ale chybí shoda na domácí politické scéně.* Euro. 1/2009, s. 44–45. ISSN 1212-3129.
- SHABU, Martin: *Provokovat umíme: předsednictví EU.* Euro. 26/2009, s. 53–55. ISSN 1212-3129.
- SHABU, Martin: *Tři hodiny Topolánkovy slávy: premiér předstasvil priority a s výhradami obstál: české předsednictví EU.* Euro. 3/2009, s. 52–53. ISSN 1212-3129.
- SCHNEIDER, Jiří: *Východní partnerství: trvalý přínos, nebo pomijivá epizoda?* Mezinárodní politika. 7/2009, s. 9–10. ISSN 0543-7962.
- STEHLÍK, Petr: *Přehled historického vývoje česko-makedonských vztahů.* Slovanský přehled. 3/2009, s. 365–380. ISSN 0018-2583.
- STRÍTECKÝ, Vít: *Zahraniční politika Evropské unie: vnější dimenze vnitřních problémů a dilemat.* Mezinárodní politika. 1/2009, s. 6–9. ISSN 0543-7962.
- ŠÁMALOVÁ, Barbora: *„Praha se nevzdala nabytých pravomocí a snažila se je využít“.* Mezinárodní politika. 7/2009, s. 18–20. ISSN 0543-7962.
- ŠAMBERGER, Zdeněk: *Propagandistická předehra Mnichova 1938: střet Edvarda Beneše s nacistickou propagandou.* In: SOUKUP, Ladislav ... [et al.]: *Právněhistorické studie.* Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1522-6. S. 201–261.
- ŠČERBAKOVA, Julija Aleksandrovna: *Vosprijatije Rossii v sovremennoj Čechii.* Rossija i sovremennij mir: Problemy, mnenija, diskussija, sobytija. 2/2009, s. 101–114.

- ŠEPTÁK, Miroslav: *Česká zahraniční politika a její výzkum*. Politologická revue. 1/2009, s. 107–111. ISSN 1211-0353.
- ŠTĚTKA, Jan; LUCOVÁ, Marie: *Co se Klausovi „povedlo“: Lisabon a dekrety*. Ekonom: týdeník Hospodářských novin. 44/2009, s. 36–39. ISSN 1210-0714.
- TELIČKA, Pavel: „*Předsednictví v Evropské unii dává příležitost zanechat viditelnou stopu*“. Mezinárodní politika. 1/2009, s. 25–28. ISSN 0543-7962.
- TOPOLÁNEK, Mirek: *Uvážlivost může být ku prospěchu celé Evropské unii*. Veřejná správa. 1/2009, s. 5. ISSN 1213-6581.
- VELÍŠEK, Zdeněk: *Test české politiky v globální aréně*. Přítomnost. 2009, zima 2009, s. 8–9. ISSN 1213-0133.
- VILÍMEK, Tomáš: *NDR, náš vzor!: „karavany zatvrzelých“ na konci cesty*. Dějiny a současnost. 2009, mimořádné číslo, s. 20–24. ISSN 0418-5129.
- VOJTOVÁ, Marta: *České předsednictví v Radě Evropské unie z pohledu podnikatelů*. Mezinárodní politika. 1/2009, s. 12–13. ISSN 0543-7962.
- VOLNÁ, Hana: *Církev a předsednictví České republiky v Evropské unii*. Mezinárodní politika. 1/2009, s. 9–12. ISSN 0543-7962.

O autorech

Ing. *Vít Beneš*, Ph.D. (1980), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Vysoké škole ekonomické v Praze a na Metropolitní univerzitě Praha. Specializuje se na Evropskou unii (rozšiřování, institucionální reformy) a na česko-ruské vztahy.

JUDr. PhDr. *Veronika Bílková*, Ph.D., E.MA (1975), je vědeckou pracovnící ÚMV a odbornou asistentkou Katedry mezinárodního práva Právnické fakulty UK v Praze. Zaměřuje se na mezinárodní právo, zejména použití síly, mezinárodní humanitární právo, lidská práva, mezinárodní trestní právo a mezinárodní organizace (OSN).

PhDr. *Jaroslav Bureš* (1953) je výzkumným pracovníkem ÚMV se zaměřením na problematiku Blízkého východu, Středomoří a islámu. Je představitelem Nadace Anny Lindhové pro dialog kultur v České republice.

Doc. Ing. *Petr Drulák*, Ph.D. (1972), je ředitelem ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze. Specializuje se na teorii mezinárodních vztahů a na evropskou integraci.

PhDr. *Ondřej Ditrych* (1982) je doktorandem mezinárodních vztahů na Fakultě sociálních věd UK. Zabývá se zejména americkou zahraniční politikou, diskurzem o terorismu, energetickou bezpečností, politikou na Kavkaze a dějinami myšlení v mezinárodních vztazích.

Ing. *Rudolf Fürst*, Ph.D. (1958), je výzkumným pracovníkem ÚMV. Zabývá se oblastí Dálného východu, zejména Číny.

JUDr. *Vladimír Handl*, CSc. (1957), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze. Zaměřuje se na německou zahraniční a bezpečnostní politiku, česko-německé vztahy, českou zahraniční politiku a transformaci komunistických stran ve střední Evropě.

Ing. *Ondřej Horký*, Ph.D. (1980), je výzkumným pracovníkem ÚMV. Zabývá se zejména teoriemi rozvoje a českou rozvojovou politikou.

Ing. *Jan Hřích*, CSc. (1964), je akademickým pracovníkem Metropolitní univerzity Praha. Předmětem jeho odborného zájmu je především evropská ekonomická integrace a různé aspekty ekonomické diplomacie jako nástroje pro prosazování cílů zahraniční politiky v ekonomické oblasti.

PhDr. *Michal Kořan*, Ph.D. (1977), je vedoucím vědeckého oddělení ÚMV a odborným asistentem Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií MU v Brně. Zaměřuje se na tvorbu zahraniční politiky, středoevropský prostor a filozofii sociálních věd.

Mgr. *Petra Kuchyňková* (1979) postgraduálně studuje na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, kde zároveň působí jako asistentka. Je rovněž analytičkou v Centru pro studium demokracie a kultury. Oblasti zaměření: vnější vztahy EU (post-sovětský prostor), vybrané problémy zahraniční politiky Ruské federace, společná zemědělská politika EU.

Mgr. *Vlastimil Nečas* (1980) působí v Centru pro mediální studia Fakulty sociálních věd UK v Praze. Odborně se věnuje teoriím mediálních účinků a politické komunikaci, především oblasti nastolování agendy (agenda-setting) v souvislosti s českým mediálním, veřejným a politickým diskurzem.

Ing. *Jana Peterková*, Ph.D. (1971), je odbornou asistentkou Střediska mezinárodních studií Jana Masaryka, Fakulty mezinárodních vztahů VŠE v Praze. Zabývá se oblastí diplomatických studií, zejména tématem veřejné diplomacie, otázkami mezinárodního vyjednávání a komunikace.

PhDr. *Ondřej Slačálek* (1982) je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů v Praze a přednáší na Ústavu politologie Filozofické fakulty UK v Praze. Odborně se věnuje teoriím mezinárodních vztahů, sociálním hnutím, analýze diskurzu, problematice ideologie a Latinské Americe.

PhDr. *Vít Strátecký* (1980) je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze a na Metropolitní univerzitě Praha. Specializuje se na bezpečnostní studia a konfliktní studia, teorii mezinárodních vztahů a bezpečnostní situaci v postsovětském prostoru.

Mgr. *Filip Tesař* (1969) je výzkumným pracovníkem ÚMV. Odborně se zaměřuje na Balkán, etnické konflikty a jejich řešení.

Mgr. *Eliška Tomalová* (1979) je výzkumnou pracovnící ÚMV. Specializuje se na francouzskou zahraniční politiku a kulturní diplomacii.

Elsa Tulmets, M.A., Ph.D. (1977), působí jako externí spolupracovnice ÚMV. Do jejího odborného zaměření patří vnější vztahy EU, proces rozšiřování EU a Evropská politika sousedství.

PhDr. *Lenka Vochocová* (1979) je postgraduální studentkou na Katedře mediálních studií Fakulty sociálních věd UK v Praze. Zaměřuje se na oblast kritické politické ekonomie komunikace, genderová studia a teorie veřejných sfér.

Kniha bezprostředně navazuje na loňskou analýzu, a to jak po obsahové stránce, tak i ve struktuře jednotlivých příspěvků. Pokračování tak umožňuje sledovat a srovnávat vývoj české zahraniční politiky v jejím politickém a ideovém zázemí, v prioritách, v provádění a implementaci, stejně jako si všimnout vývoje působení jednotlivých aktérů a mediální reflexe české zahraniční politiky. Zvláštní důraz je v publikaci kladen na zhoršující se politický kontext české zahraniční politiky.

Ambicí druhé analýzy české zahraniční politiky je jak aktuální zhodnocení tohoto významného pole českého politického života, tak poskytnutí informačního základu pro jeho pozdější studium.

Michal Kořan a kol.

Česká zahraniční politika v roce 2008.

Analýza ÚMV

(váz., 396 stran, ISBN 978-80-86506-78-4, anglické resumé, cena 295 Kč)

Dále nabízíme:

Michal Kořan a kol.

Česká zahraniční politika v roce 2007.

Analýza ÚMV

(váz., 416 stran, ISBN 978-80-86506-66-1, anglické resumé, cena 295 Kč)

Objednávky a distribuce: tel. 251 108 107, e-mail: cervinkova@iir.cz
Více o knihách nakladatelství ÚMV: www.iir.cz

V knižní řadě *Hledání českých zájmů* kolektivů výzkumných pracovníků ÚMV nově definuje pojem národního zájmu a za použití různých metodologických postupů ho aplikuje při výzkumu české zahraniční politiky.

Petr Drulák, Vít Stránecký a kol.:
MEZINÁRODNÍ BEZPEČNOST

Z obsahu: zahraniční politika EU, komparace strategických kultur, energetická bezpečnost, česká účast v Afghánistánu, česko-německá vojenská spolupráce, boj s organizovaným zločinem.

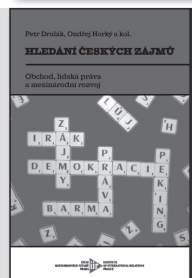
brož., 202 stran, ISBN 978-80-86506-86-9

Petr Drulák, Ondřej Horký a kol.:
**OBCHOD, LIDSKÁ PRÁVA
A MEZINÁRODNÍ ROZVOJ**

Z obsahu: hospodářské partnerství s Čínou, podpora disentu v Tibetu a Barmě, příspěvek k demokracii v Iráku, poskytování rozvojové pomoci Africe.

brož., 231 stran, ISBN 978-80-86506-87-6

Petr Drulák, Vladimír Handl a kol.:
**VNITŘNÍ ROZMANITOST
A VNĚJŠÍ AKCESCHOPNOST**

Z obsahu: formování koordinačního mechanismu integrační politiky, vztah k eurozóně, řešení krize v Kosovu, česká politika ochrany klimatu, vztahy k partnerům ve střední Evropě.

brož., 262 stran, ISBN 978-80-86506-88-3

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

Objednávky a distribuce tel. 251 108 107, e-mail: cervinkova@iir.cz
Více o knihách nakladatelství ÚMV: www.iir.cz